EGYHÁZÜGYI HANGULAT-JELENTÉSEK 1951, 1953

OSIRIS KIADÓ

PÁRHUZAMOS ARCHÍVUM

BUDAPEST FŐVÁROS LEVÉLTÁRA

EGYHÁZÜGYI HANGULAT – JELENTÉSEK

1951, 1953

PÁRHUZAMOS ARCHÍVUM

Sorozatszerkesztő
VARGA LÁSZLÓ

EGYHÁZÜGYI HANGULAT – JELENTÉSEK

1951, 1953

Szerkesztette, a bevezető tanulmányokat írta
és a mutatókat összeállította
SZABÓ CSABA

OSIRIS – BUDAPEST FŐVÁROS LEVÉLTÁRA
Budapest, 2000

Szakmailag ellenőrizte
BALOGH MARGIT
MÉSZÁROS ISTVÁN

A térképeket készítette
VARGA GÁBOR

A kötet a Nemzeti Kulturális Alap és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
támogatásával jött létre

© Szabó Csaba, 2000
© Osiris Kiadó, Budapest Főváros Levéltára, 2000

A kiadásért felel: Gyurgyák János – Varga László
Felelős szerkesztő Németh Zsófia
A borítót tervezte Környei Anikó
Szedte és nyomta Budapest Főváros Levéltár Nyomdája
Felelős vezető Pesti Márta

ISBN 963 389 005 5
ISBN 1585-2741

Tartalom

ELŐSZÓ 11

I. FEJEZET
BEVEZETÉS 15
1. A katolikus egyház Magyarországon 1945–1953 17
2. László István és Szerényi Sándor jelentései 70
3. A forrásközlés szempontjai 84

II. FEJEZET
LÁSZLÓ ISTVÁN 1951. ÉS 1953. ÉVI JELENTÉSEI 89
1. 1951. november 18-i jelentés 91
2. 1951. november 26-i jelentés 94
3. 1951. december 10-i jelentés 96
4. 1951. december 17-i jelentés 101
5. 1953. január 1-jei jelentés 104
6. 1953. január 4-i jelentés 109
7. 1953. január 11-i jelentés 112
8. 1953. január 18-i jelentés 114
9. 1953. január 25-i jelentés 117
10. 1953. február 1-jei jelentés 119
11. 1953. február 8-i jelentés 124
12. 1953. február 12-i és 15-i jelentés 128
13. 1953. február 22-i jelentés 132
14. 1953. március 1-jei jelentés 137
15. 1953. március 8-i jelentés 144
16. 1953. március 8-i második jelentés 147
17. 1953. március 12-i jelentés 149
18. 1953. március 22-i jelentés 155
19. 1953. március 29-i jelentés 156

20. 1953. április 4-i jelentés 162
21. 1953. április 11-i jelentés 165
22. 1953. április 19-i jelentés 169
23. 1953. április 23-i jelentés 174
24. 1953. április 26-i jelentés 176
25. 1953. április 30-i és május 1-jei jelentés 181
26. 1953. május 2-i és május 3-i jelentés 184
27. 1953. május 9-i jelentés 190
28. 1953. május 10-i jelentés 194
29. 1953. május 17-i jelentés 197
30. 1953. május 25-i jelentés 201
31. 1953. május 31-i jelentés 206
32. 1953. június 7-i jelentés 209
33. 1953. június 7-i második jelentés 213
34. 1953. június 14-i jelentés 215
35. 1953. június 21-i jelentés 219
36. 1953. június 28-i jelentés 224
37. 1953. július 4-i jelentés 229
38. 1953. július 10-i jelentés 233
39. 1953. július 19-i jelentés 235
40. 1953. július 26-i jelentés 241
41. 1953. augusztus 1-jei jelentés 242
42. 1953. augusztus 2-i jelentés 245
43. 1953. augusztus 9-i jelentés 247
44. 1953. augusztus 14-i jelentés 252
45. 1953. augusztus 16-i jelentés 256
46. 1953. augusztus 20-i jelentés 261
47. 1953. augusztus 20-i második jelentés 263
48. 1953. augusztus 21-i jelentés 266
49. 1953. augusztus 23-i jelentés 268
50. 1953. augusztus 30-i jelentés 272
51. 1953. szeptember 7-i jelentés 278
52. 1953. szeptember 13-i jelentés 284
53. 1953. szeptember 20-i jelentés 290
54. 1953. október 6-i jelentés 293
55. 1953. október 11-i jelentés 300
56. 1953. október 18-i jelentés 304
57. 1953. október 25-i jelentés 308
58. 1953. október 30-i jelentés 311
59. 1953. november 1-jei jelentés 312
60. 1953. november 11-i jelentés 314
61. 1953. november 12-i jelentés 317

62. 1953. november 14-i jelentés 318
63. 1953. november 15-i jelentés 319
64. 1953. november 22-i jelentés 320
65. 1953. november 29-i jelentés 324
66. 1953. december 9-i jelentés 328
67. 1953. december 12-i jelentés 329
68. 1953. december 13-i jelentés 330
69. 1953. december 15-i jelentés 333
70. 1953. december 20-i jelentés 333
71. 1953. december 25–26-i jelentés 336
72. 1953. december 31-i jelentés 341
KIEGÉSZÍTŐ DOKUMENTUMOK LÁSZLÓ ISTVÁN JELENTÉSEIHEZ 346
1. László István jellemzése Kunszery Gyuláról 346
2. László István önéletrajza 1954-ből 349
3. László István álláskérelme 1954-ből 350

III. FEJEZET
SZERÉNYI SÁNDOR 1953. ÉVI HAVIJELENTÉSEI 353
1. 1953. évi január havi jelentés 355
2. 1953. évi február havi jelentés 359
3. 1953. évi március havi jelentés 368
4. 1953. évi április havi jelentés 375
5. 1953. évi május havi jelentés 380
6. 1953. évi június havi jelentés 386
7. 1953. évi július havi jelentés 393
8. 1953. évi augusztus havi jelentés 396
9. 1953. évi október havi jelentés 401
10. 1953. évi november havi jelentés 412
11. 1953. évi december havi jelentés 417

IV. FEJEZET
FÜGGELÉK 421
A jelentésekben előforduló templomok 423
A jelentésekben előforduló templomok térképe 426
A jelentésekben előforduló iskolák 428
Rövidítések jegyzéke 430
A kötetben szereplő személyek életrajzi adatai 433
Névmutató 456

Szántó Konrád OFM
emlékének

Előszó

1997-ben Budapest Főváros Levéltárában (BFL) helyezték el az 1989. évi 14. számú törvényerejű rendelet értelmében jogutód nélkül megszűnt Állami Egyházügyi Hivatal azon iratait, melyek 1951 és 1989 között a Budapest Fővárosi Tanács VB egyházügyi előadóinak tevékenysége nyomán keletkeztek.[1] Ebből az anyagból kerültek elő egy láthatóan iskolázott személy, egyenként 10–14 oldalas kézírásos feljegyzései. Sorba rendezésük után kialakult egy összefüggő, szerves egységet alkotó forráscsoport.

Az 1950-es években egy idősödő férfi látogatta rendszeresen, hétről hétre minden szombat este, vasár- és ünnepnapon délelőtt a főváros katolikus templomait, meghallgatta a prédikációkat, betérdelt a gyóntatószékekbe, beszédbe elegyedett a templomok környékén a hívekkel és a járókelőkkel. Az idős úr minden igyekezete arra irányult, hogy kitudakolja a megszólított, megfigyelt személyek politikai véleményét, személyes meggyőződését a vallásról, a pártról, a népi demokráciáról, a béketáborról. Információit papírra vetette, és megbízható pontossággal megküldte az állam egyházakat felügyelő hivatala fővárosi tanácshoz kihelyezett előadója részére.

Szófoszlányokból, rém- és álhírekből, naiv feltételezésekből és őszinte reményekből álltak össze a jelentések, melyek bekerültek egy jól működő rendszerbe, és annak fontos elemévé váltak.

A jelentések nyilvánvalóvá teszik a mai olvasó számára az ötvenes évek fővárosi katolikusainak hitbeli-tudatbeli felkészültségét és erejét, amely a kemény diktatúrában is templomokat töltött meg, és az üldöztetés ellenére is katolikus szellemű gyermekeket nevelt. Ugyancsak kirajzolódik az addigra már "legyőzött" katolikus egyház helyzete, mozgástere és megelevenednek az 1953-as év eseményei is, természetesen nem a történelemkönyvek pontosságával, hanem úgy, ahogyan azokat az átlagember megélte. A nyomasztó idők ellenére is mosolyt keltőek azok a kombinációk, melyek – az információhiány következtében – az utca emberének fejében megindultak: töb-

[1] Ezek a dokumentumok két fondszámon találhatók meg a levéltárban: BFL XXIII. 134. Budapest Főváros Tanácsa Egyházügyi Hivatalának ügyviteli iratai, valamint BFL XXIII. 102. c. Budapest Fővárosi Tanács VB. Visszaminősített TÜK-iratok – az Egyházügyi Hivatal iratai.

bek között például a Sztálin temetésén történt lövöldözésről, Berija amerikai emigrációjáról vagy Nagy Imre és Rákosi Mátyás tűzharcáról.

Magyarországon a szocializmus fennállása alatt mindvégig készültek a László Istvánéhoz hasonló hangulatjelentések. Minden munkahelyen akadt valaki, aki a kollégák véleményére nemcsak hogy jobban odafigyelt, mint mások, de a hallottakat papírra is vetette. Ez volt a feladata az idős pedagógusnak is 1953-ban. Jelentései fontos kortörténeti dokumentumok, mert a mindennapok hangulatának, a katolikus emberek véleményének visszatükrözése mellett, vallanak a megfigyelő személyről és elvtársairól, sőt az egész rendszer, korszak működéséről is.

A kötet négy részre tagolódik. Az első fejezetben két tanulmány segíti az olvasót az ötvenes évek egyházpolitikájának, a rendszer működési mechanizmusának megértésében, ezzel kapcsolatos ismereteinek kiegészítésében. A második fejezet tartalmazza László István 72 jelentését az 1951-es és 1953-as fővárosi katolikus állapotokról, fontos adalékokkal az oktatás, illetve az iskolák helyzetét illetően. Ugyancsak ebben a fejezetben kapott helyt néhány, a jelentések szerzőjének jellemrajzát pontosító dokumentum. A harmadik fejezetben a fővárosi egyházügyi előadó havijelentései olvashatók. Feldolgozta, összefoglalta, kiegészítette és helyenként pontosította László jelentéseit, melyekhez hozzáfűzte a más felekezetekről és a szektákról szerzett információit. A negyedik fejezet akár önálló adattárként is kezelhető. Itt közöltem a kötetben előforduló templomok és iskolák listáit. A templomok esetében a László, illetve Szerényi által használt nem hivatalos, közismert elnevezéseket vettem fel a listára, azonosításukhoz pedig topográfiai helyüket adtam meg. A helymeghatározásban segít a mellékelt térkép is, melyen számokkal jelöltük az érintett templomokat. Az életrajzok összeállításánál arra törekedtem, hogy a kötetben említett országosan ismert személyek és a papok életrajzi adatait pontosan közöljem. Ehhez elsősorban, a szakirodalmat, az egyházi sematizmusokat,[2] valamint az egyházügyi megbízott korabeli

---

[2] A katolikus papok életrajzi adataihoz felhasználtam: Hetényi Varga Károly: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában.* I. kötet, Abaliget, 1992.; Hetényi Varga Károly: *Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában.* I. kötet, Pécs, 1999.; *A magyar katolikusok szenvedései 1944–1989. Havasy Gyula dokumentumgyűjteménye.* Bp., é. n. [1990]; Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Adattár.* Bp., 1996.; A sematizmusok közül: *Nagybudapest katolikus papságának névtára. 1954.* Összeállította a Budapesti Érseki Helytartóság. Bp., 1954.; *Az esztergomi főegyházmegye névtára és évkönyve 1982.* Esztergom, 1982.; *Az esztergomi főegyházmegye névtára 1989.* Esztergom, 1989.; *A székesfehérvári egyházmegye ünnepi névtára 1038–1688–1988.* Székesfehérvár, 1988.; *A székesfehérvári egyházmegye névtára 1998.* Székesfehérvár, 1998.; *Váci Püspöki Egyházmegye papi névtára 1959.* Vác, 1959.; *A Váci Püspöki Egyházmegye papi névtára 1976.* Vác, 1976.; *A pannonhalmi Szent Benedek-rend névtára 1802–1986.* Összeállította Bakó Pál, Legányi Norbert. Győr, 1987.; *A Magyar Piarista Rendtartomány történeti névtára 1666–1997.* Léh István SCH. P. adatgyűjtését sajtó alá rendezte és kiegészítette Koltai András. Bp., 1998.; A református lelkészek adatainak összegyűjtéséhez felhasználtam: *A Budapesti Református Theologiai Akadémia története.* Szerk.: Bucsay Mihály – Pap László. Bp., 1955.; *Kálvin-kalendárium,* 1950–1956. évfolyamai.

listáit[3] használtam. A pedagógusok, tanácsi alkalmazottak és a szövegben előforduló egyéb nevek esetében csakis a legismertebbeknél közöltem életrajzi adatokat.[4] A névmutatóban kurzívval szedtük a felhasznált szakirodalom szerzőinek, szerkesztőinek nevét.

E könyv megírása, összeállítása során sokaktól kaptam segítséget. Itt ragadom meg az alkalmat, hogy köszönetet mondjak mindazoknak, akik tanácsaikkal, ötleteikkel, a kötettel kapcsolatban rendezett műhelyvitán hozzászólásaikkal segítették, támogatták munkámat. Anélkül, hogy bárkinek az érdemeit is mások elé helyezném köszönöm

Adriányi Gábornak, Agócs Tibornak, Á. Varga Lászlónak, Balogh Margitnak, Baráth Magdolnának, Blaskó Józsefnek, Breinich Gábornak, Demeter Györgyinek, Héjj Csabának, Horváth J. Andrásnak, Kenedi Jánosnak, Kertész Botondnak, Kónyáné Kutrucz Katalinnak, Lénárd Ödön SCH. P. atyának, Mészáros Istvánnak, Németh Zsófiának, Nyerges Andrásnak, Póth Piroskának, Rainer M. Jánosnak, Sarusi Kiss Bélának, Sipos Andrásnak, Szabó Zoltánnak, Szabóné Pácsonyi Juditnak, Szántó Konrád OFM atyának, Toronyi Zsuzsannának, Varga Gábornak, Varga Lászlónak és Várszegi Asztrik OSB főapát úrnak kitüntető segítségét.

2000 pünkösdjén

Szabó Csaba

---

[3] A korabeli ÁEH-s papi névsorok közül: Az Esztergomi Főegyházmegyei Hatósághoz tartozó budapesti plébánosok, kántorok, lelkészek, sekrestyések, káplánok névsora és lakcíme. BFL XXIII. 102. c. 110. doboz. 1116/6/2.; Kimutatás a budapesti plébániák nagyságáról kerületenkénti felsorolásban (1953). BFL XXIII. 134.

[4] Az adatok gyűjtésében, a nevek pontosításában a Budapest Főváros Levéltárában lévő Budapest Székesfőváros Tanácsi, majd polgármesteri ügyosztályok gyűjteményes iratai – Székesfővárosi tisztviselők és alkalmazottak nyilvántartásainak gyűjteménye (BFL IV. 1420. m.) volt a segítségemre.

I. fejezet

BEVEZETÉS

1.

A KATOLIKUS EGYHÁZ MAGYARORSZÁGON 1945–1953

A katolikus egyház második világháborút követő történetének feldolgozásakor az állam és a különböző politikai erők, de kivált az egyeduralkodóvá vált kommunista párt szerepén túl figyelembe kell venni azt az örökséget is, amivel az egyház az 1945 utáni társadalmi átalakuláshoz érkezett. Ennek a tanulmánynak a keretei között azonban csak utalni lehet arra a tényre, hogy a háború után nem csak a kommunisták és baloldali politikusok sürgették az egyház államhoz és társadalomhoz való viszonyának gyökeres újrarendezését. A régi rendszer háborús összeomlását követően nemcsak egy új megszálló hatalom telepedett az országra, hanem megingott a korábbi értékrend is, aminek egyik oszlopa a katolikus egyház volt. Ebben a történelmi szituációban sokan a magyar társadalom teljes megújulásának pozitív lehetőségét látták. Az 1945 utáni évek az egyre erősödő baloldali nyomás és az új hatalom fokozatos berendezkedése mellett, az útkeresés korszakát is jelentették a katolikus egyház számára egy mindinkább szűkülő mozgástérben.

A háború alatt jelentős veszteségek érték a katolikus egyházat,[1] de a társadalomra gyakorolt hatása nem csökkent. A magyarországi katolikusok három főegyházmegyében (esztergomi, kalocsai és egri érsekség), nyolc egyházmegyében (székesfehérvári, veszprémi, győri, szombathelyi, pécsi, váci, csanádi és hajdúdorogi püspökségek), négy apostoli kormányzóságban (nagyváradi, szatmári, kassa–rozsnyói és bácskai) és a pannonhalmi bencés egyházmegyében éltek a világháború végén.[2] Az

[1] A magyar katolikusok háború alatti veszteségeire lásd Hetényi Varga Károly: *Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és nyilaskereszt árnyékában.* Bp., 1985. Uő.: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában.* I–III. kötet, Abaliget, 1992–1996. Uő.: *Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában.* I. kötet, Pécs 1999. Továbbá Szántó Konrád OFM: *A meggyilkolt katolikus papok kálváriája.* Bp., 1992.

[2] A kassai és rozsnyói apostoli kormányzóság csak 1937 és 1939 között létezett, majd 1945 és 1952 között külön kassai és külön rozsnyói apostoli kormányzóságot állítottak fel. Az apostoli kormányzóságok (adminisztratúrák) közvetlenül a Szentszéknek voltak alárendelve, nem tartoztak a magyarországi egyháztartományokhoz. A katolikus egyházszervezet 1945 után területileg – az államhatároknak az 1937-es állapotokra való visszaállításával – szintén az 1937-es beosztásra tért vissza. Vö. Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Adattár.* Bp., 1996, 38–39. p.

ország területén még 1950-ben is 2150 plébánián (és 2672 leányegyházban) 3846 felszentelt pap működött. Ugyanakkor 2429 férfi szerzetes (köztük 1521 felszentelt szerzetes pap) is tevékenykedett.[3]

Magyarország lakosságának vallások szerinti megoszlását tanulmányozva egyértelműen megállapítható, hogy a 20. század első felében lezajlott világháborúk, polgári és proletárforradalmak ellenére az ország katolikus jellege 1945 után is változatlan maradt. Mint az a alábbi táblázatból is kitűnik, 1949-re egyedül a katolikusok száma nem csökkent, sőt néhány százalékkal növekedett.[4]

A vallásfelekezetek megoszlása Magyarországon 1910 és 1949 között

Vallásfelekezetek	Népszámlálás 1910 (Lakosságszám: 18 264 533)*	Népszámlálás 1920 (Lakosságszám: 7 980 143)	Népszámlálás 1930 (Lakosságszám: 8 688 319)	Népszámlálás 1941 (Lakosságszám: 9 319 992)	Népszámlálás 1949 (Lakosságszám: 9 204 799)
	A hívek száma				
Latin szertartású katolikus	9 010 305 (49,3%)	5 096 729 (63,9%)	5 634 103 (64,9%)	6 122 583 (65,7%)	6 240 427 (67,8%)
Görög szertartású katolikus	2 007 916 (11,0%)	175 247 (2,2%)	201 093 (2,3%)	233 672 (2,5%)	248 355 (2,7%)
Ortodox (görögkeleti)	2 333 979 (12,8%)	50 990 (0,6%)	39 839 (0,5%)	38 321 (0,4%)	36 010 (0,4%)
Evangélikus	1 306 684 (7,1%)	497 012 (6,2%)	534 065 (6,1%)	557 647 (6,0%)	482 152 (5,2%)
Református	2 603 381 (14,3%)	1 670 144 (21,0%)	1 813 162 (20,9%)	1 934 892 (20,8%)	2 014 707 (21,9%)
Unitárius	74 296 (0,4%)	6224 (0,1%)	6266 (0,1%)	8465 (0,1%)	9447 (0,1%)
Izraelita	911 229 (5,0%)	473 310 (5,9%)	444 567 (5,1%)	400 980 (4,3%)	138 862 (1,5%)
Baptista	8086 (0,0%)	4187 (0,0%)	9399 (0,1%)	17 917 (0,2%)	18 874 (0,2%)
Egyéb**	9366 (0,1%)	6300 (0,1%)	5825 (0,0%)	5515 (0,0%)	19 965 (0,2%)

Forrás: Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Adattár.* Bp., 1996, 154–170. p. (A hívek száma után zárójelben az összlakosság számához viszonyított arányszámot tüntettük fel.)

* Az 1910-es népszámlálásban feltüntetett adatok a trianoni békeszerződést (1920. június 4.) megelőző állapotokat mutatják. 1920 után az adatok a trianoni szerződést követő helyzetet tükrözik.

** Anglikánok, nazarénusok, mohamedánok, ismeretlen felekezetekhez tartozók.

[3] Uo. 192–197. p.

[4] Egyes számítások szerint Magyarország lakosságából 62,4% volt katolikus 1964-ben, 1980-ban pedig 61,3%. Vö. András Emmerich – Morel Julius: *Bilanz des ungarischen Katholizismus. Kirche und Gesellschaft in Dokumenten, Zahlen und Analysen.* München, 1969, 240–241. p. és Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Adattár.* Bp., 1996, 200–202. p.

1945. március 29-én váratlanul elhunyt Serédi Jusztinián (1884–1945) hercegprímás, aki 1927 óta állt a magyar katolikus egyház élén. Ebben a magyar katolikusok számára kritikus helyzetben követelték szovjet részről, hogy Angelo Rotta érsek, pápai nuncius haladéktalanul hagyja el az országot a külföldi követségek mindazon tagjaival együtt, akiket még a háború alatti magyar kormányok idejében akkreditáltak. A pápa követének különleges helyzetét egyáltalán nem vették figyelembe, mint ahogy a több ezer zsidó és egyéb menekült háború alatti megsegítésében szerzett érdemeire sem voltak tekintettel.[5] Később a magyar kommunisták a maguk előnyére fordították a helyzetet: úgy gondolták, hogy a Rómától elszigetelt magyar katolikus egyházat könnyebben térdre kényszeríthetik.[6] E törekvést bizonyítja az a körülmény is, hogy 1949-ig valamennyi kelet-európai kommunista ország megszakította diplomáciai kapcsolatait a Szentszékkel.[7]

A háború végén, a többször kirabolt, feldúlt országban XII. Pius pápa választotta ki az új prímást. 1927 óta létezett egy megállapodás *(„intesa semplice")* a Szentszék és a magyar állam között a magyar prímátus betöltését illetően, amelynek értelmében a magyar kormánynak lehetősége volt arra, hogy a pápa figyelmét egy bizalmas jegyzékben felhívja saját jelöltjeire, ami a pápát nem kötelezte. Ugyanakkor, ha a Szentatya nem a jelöltek közül választott, a kormány kifogást emelhetett, a Vatikán viszont felülvizsgálhatta az ellenvetés jogosságát. Amennyiben a pápa a kormány jelöltjei közül választott főpapot, elegendő volt az egyszerű tájékoztatás a választás lezajlásáról.[8] Gergely Jenő 1985-ben megjelent könyvében Balog páterre[9] hivatkozva arról írt, hogy 1945-ben létezett egy kormánylista, amit a Vatikán figyelmen kívül hagyott. Az Ideiglenes Kormány jelöltjei közt Balogh István szerint Mindszenty neve nem szerepelt.[10] A kormány jelöltjei az 1945. május 25-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve szerint Bánáss László (debreceni plébános), Márton Áron (gyulafehérvári püspök), Grősz József, Czapik Gyula és Mindszenty József voltak. Rövid vita után a kormány tagjai úgy határoztak, hogy csak három nevet tüntetnek fel listájukon. Eszerint Bánáss Lászlót, Márton Áront és Kelemen Krizosztomot (a pannonhalmi főapátot) ajánlották a pápa figyelmébe.[11] Arra vonatkozóan máig nem került elő semmiféle

---

[5] Beke Margit: Angelo Rotta apostoli nuncius (1930–1945). In *Magyar Egyháztörténeti Évkönyv.* Bp., 1994, 173. p.; Lapo Lombardi: Magyarország és a Szentszék a hidegháború hajnalán. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok,* Bp., 1998, 1–2. szám. 69–83. p.

[6] Közi Horváth József: *Kardinal Mindszenty.* Königstein, 1976, 13. p.

[7] Gabriel Adriányi: Das Verhältnis der katholischen Kirche Osteuropas zum Westen nach dem zweiten Weltkrieg. *Zeitschrift für Ostforschung,* 39/2. (1990) 219. p.

[8] Csizmadia Andor: *A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatának kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban.* Bp., 1966, 305–308. p.; Továbbá Gabriel Adriányi: Der ungarische Episkopat nach dem II. Weltkrieg. In *Die Führung der Kirche in der sozialisten Staaten Europas.* Szerk.: Gabriel Adriányi. München, 1979, 110. p.

[9] Balogh István

[10] Gergely Jenő: *A katolikus egyház Magyarországon 1944–1971.* Bp., 1985, 36. p.

[11] MOL XIX–A–83–a Az Ideiglenes Kormány minisztertanácsának 30. jegyzőkönyve. (1945. május 25.)

dokumentum, hogy a pápa kézhez kapta-e[12] az Ideiglenes Kormány listáját. A Szentatya a veszprémi püspököt választotta meg esztergomi érsekké. Az Ideiglenes Kormány tudomásul vette a döntést, és egy üdvözlő táviratban köszöntötte az újonnan kinevezett érseket. Mindszenty József szeptember 22-én választáviratban viszonozta Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök jókívánságait: *„Meleg gratulációját hálásan köszönöm, az ország első közjogi méltósága hazája rendelkezésére áll."*[13]

Az első kormányintézkedések ugyan csak közvetve, mégis rendkívül érzékenyen érintették az egyházakat, elsősorban a katolikus egyházat.

Amikor 1944. december 21-én Debrecenben összeült az Ideiglenes Nemzetgyűlés, Budapest és az ország nagy része még a németek és a nyilasok kezén volt. A Nemzetgyűlésben több mint 30%-kal, az Ideiglenes Nemzeti Kormányban két miniszterrel képviseltette magát a Magyar Kommunista Párt, ami egyáltalán nem felelt meg a valós politikai viszonyoknak, hiszen ekkor még alig néhány ezer volt a kommunista párttagok és szimpatizánsok száma az országban.

Az Ideiglenes Kormány egyik alapvető fontosságú döntéseként 1945. március 17-én fogadta el a földreformról szóló 600/1945. számú rendeletét,[14] amely a hosszú idő óta égető szükségességű magyarországi agrárreform megoldását kívánta.[15] Ezt a lépést te-

---

[12] A korábbi gyakorlat szerint a mindenkori nuncius közölte a kormány nem hivatalos, bizalmas listáját a Szentszékkel. Msgr. Angelo Rottának azonban már 1945 áprilisában el kellett hagynia az országot, így ezzel a lehetőséggel nem tudott élni a kormány.

[13] A távirat eredetije a Politikatörténeti Intézet Levéltárában. PIL 274. f. 7/247. őe. Grősz József, illetve Mindszenty József levelezése a miniszterelnökkel. 16. p. A magyar prímások közjogi méltósága a középkorban gyökerezik. 1715 óta a hercegi cím is megillette a prímást. Egyéb tisztségei mellett a magyar katolikus egyház feje a király fő- és titkos kancellárja (summus et secretarius cancellarius regius), a királyi pecsét őrzője és törvényes bíró is volt. Természetesen a méltósághoz tapadó régi jogokat már a két világháború között sem gyakorolta a prímás. Mindszenty nem a régi jogok felújítására utalhatott, sokkal inkább arra, hogy közjogi méltóságából fakadóan, minden pártpolitika felett álló morális erőként hazája szolgálatában áll. Vö. Erdő Péter: Mindszenty és a prímási tisztség. In *Magyar egyháztörténeti évkönyv.* Bp., 1994, 178. p.; Mészáros István: A „homo regius"-fikció. *Valóság,* 1995. 4. szám. 68–79. p.

[14] Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 600/1945. ME számú rendelete a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földmíves nép földhözjuttatásáról. *Magyar Közlöny,* Debrecen, 1945. március 18. – Kárpótlás nélkül teljes egészében elvették a háborús bűnösök, nyilasok, nemzetiszocialista vezetők és a Volksbund-tagok földbirtokait. Ugyancsak kisajátították az 1000 holdnál nagyobb birtokokat. Kártalanítás ígéretével vették el tulajdonosaiktól a 100 holdnál nagyobb úri és a 200 holdnál nagyobb paraszti birtokokat. A rendelet végrehajtásával az Országos Földbirtokrendező Tanács különböző szintű szerveit, illetve a községi földigénylő bizottságokat bízták meg. Vö. Pető Iván – Szakács Sándor: *A hazai gazdaság négy évtizedének története 1945–1985.* I. kötet: *Az újjáépítés és a tervutasításos irányítás időszaka.* Bp., 1985, 37. p.

[15] Katolikus részről már az első világháború alatt is felvetődött a földkérdés megoldatlansága. Prohászka Ottokár (1858–1927) székesfehérvári püspök már 1916-ban javaslatot tett az örökbérleti rendszerre, amelybe az egyházi birtokokat is be akarta vonni. Majd 1919-ben tési birtokát felosztotta a föld nélküli nincstelenek között. Vö. Balogh Margit: Örökbérlet vagy verkli? In *Prohászka ébresztése.* II. kötet, Szerk.: Szabó Ferenc. Bp., 1998, 110–127. p. Az 1920. évi Nagyatádi Szabó István-féle földreformtörvény hatása messze elmaradt a szomszédos országok földbirtokrendezése mögött. Romániában a földbirtokok 15%-át, Csehszlovákiában 13–14%-át, Lengyelországban 8%-át, Magyarországon csak 4,7%-át osztották szét a földigénylők között. Az 1920. évi földosztás kicsi parasztgazdaságokat hozott

hát 1945-ben sem kérdőjelezte meg senki, csakis a rendelkezés véghezvitelének *módja* és *időpontja* állt a viták keresztttüzében. A földbirtokrendelet kihirdetése után egyházi részről azt kifogásolták leginkább, hogy nem láttak biztosítékot az elvett földek kártalanítására. Bár a rendelet kimondta, hogy az egyházi alapítványok esetében meg kell vizsgálni, hogy azok közcélúak-e, és ha igen, mekkora földbirtok szükséges fenntartásukhoz. Másrészt, ha az egyházi javadalmi birtok egyházi célt szolgálna, akkor az illetékes egyházi főhatóság arra a célra földingatlant igényelhetne.[16]

A földreform során igénybevett terület nagysága 5,6 millió hold volt, amiből 58%-ot (3,2 millió hold) osztottak ki 642 000 földigénylő között. A földnélküliek aránya így 46%-ról 17%-ra csökkent, a kistermelőké 47%-ról 80%-ra nőtt. Minden közép- és nagybirtokot szétosztottak és helyettük átlagosan 5 holdas kisbirtokokat hoztak létre.[17] A mezőgazdasági népesség és a mezőgazdaság szerkezete is teljesen átalakult, ami alapját képezhette volna egy egészséges parasztpolgári fejlődésnek, ha annak lehetőségét néhány évvel később felülről el nem vágják.

A magyar katolikus egyháznak az 1935. évi statisztikai felmérések szerint 862 700 hold földje volt. Az 1945-ös földreform ebből 765 684 holdat kisajátított. A püspökök, szerzetesrendek és szemináriumok csak 100-100 hold földet, a plébániák csak 30 holdat tarthattak meg. A mintegy 6000 egyházi személy, 12 000 egyházi nevelő, 3000 templom, 1500 plébánia, 200 szociális intézmény, 2000 nyugdíjas és több ezer világi alkalmazott eltartása a hívők és az állam feladata lett.[18] Néhány évvel a földosztás után, a hatalmat addigra már megszerző kommunisták megkezdték a földtulajdon „kollektivizálását". A papok egy része a módosabb hívekkel együtt kuláklistára került. 1951-ben – a háztáji kertnek számító 800 négyszögölnyi területeik kivételével – önként lemondtak minden földről. Ettől kezdve az egyház gazdaságilag végképp kiszolgáltatott helyzetbe került az állammal szemben.

1945 nyarától Magyarországon a nemzetgyűlési választások előkészületei zajlottak. Kifejezetten keresztény világnézetű párt nem indult a választásokon, pedig már a há-

---

létre, de a földbirtok- szerkezetet alapjaiban nem érintette. A Katolikus Püspöki Kar is foglalkozott a földkérdéssel, 1919-ben és 1939-ben, eredménytelenül. Mindszenty József veszprémi püspök 1944-ben kívánt birtokaiból 7000 holdat felparcelláztatni, de a Sztójay-kormány ezt megakadályozta. Vö. *A magyar katolikusok szenvedései 1944–1989. Havasy Gyula dokumentumgyűjteménye.* Bp., é. n. [1990] 23–24. p.

[16] *„A megváltás tehát közönséges maszlag; a megváltást szenvedőnek semmiféle jogot nem biztosít, mert az állam csak teherbíró képessége szerint fizet, tehát előreláthatólag semmit, mert nem lesz miből fizetnie." Grősz József kalocsai érsek naplója.* Bp., 1995, 179. p. 1992-ben az Alkotmánybíróság megállapította az 1945. évi földreformmal kapcsolatban, hogy az állam jogosan vehet igénybe magánföldbirtokokat, de csakis törvényesen megállapított kártérítés ellenében. Az elvett földekért természetesen sem 1945-ben, és azóta sem kaptak kárpótlást az egyházak. Vö. Mészáros István: *Kimaradt tananyag. Diktatúra és az egyház 1945–1956.* Bp., 1993, 38. p.

[17] *Magyarország története 1918–1990.* Szerk.: Pölöskei Ferenc – Gergely Jenő – Izsák Lajos. Bp., 1997, 179–180. p.

[18] Beresztóczy Miklós adatai. In Gergely Jenő: *A politikai katolicizmus Magyarországon 1890–1950.* Bp., 1977, 238. p.

ború végén (1944 októberében) megalakult gróf Pálffy József elnökletével az illegális Keresztény Demokrata Néppárt. A párt nem tudta magát Szegeden a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front megalakulásakor képviselni, mivel akkorra már nem lehetett kijutni a körülzárt fővárosból. Programját 1945. január 21-én hozta nyilvánosságra,[19] de a KDNP elismertetése nagyon nehezen haladt előre. Rákosi Mátyás már 1945 februárjában ellenezte az új párt bekapcsolódását a politikai életbe. Szerinte a KDNP politikai szereplése a demokratikus erők összefogását gátolná, sőt a reakció „demokratikus köntösben való megerősítését" jelentené.[20]

Ugyanakkor a Keresztény Demokrata Néppárt vezetésében már a kezdetekkor két irányzat érvényesült: egy „konzervatívabb" Pálffy és egy „demokratikusabb" Barankovics István vezetésével. A közös cél, a választásokon való részvétel, egy ideig áthidalta a két csoport ellentéteit, de a belső konfliktus mégis szakadáshoz vezetett. A két utódpárt – mindkettő Demokrata Néppárt néven – már nem volt képes a választásokon indulni. Pálffy és hívei a Polgári Demokratikus Pártot támogatták az 1945. évi választásokon, Barankovicsék pedig a kisgazdákat, így két képviselővel be is kerültek a parlamentbe.[21]

A magyar katolikus egyház vezetése – a pártsemlegességet mindvégig betartva – egyetlen pártot sem támogatott a választásokon. A világháborút követő két püspökkari értekezlet jegyzőkönyveiből is csak annyi derül ki, hogy a *„Demokratikus Néppárt indulási szándékát, és azt, hogy keresztény elvek szerint kíván dolgozni, örömmel veszi tudomásul a nm. püspöki kar."*[22]

A Mindszenty József vezette Magyar Püspöki Kar 1945. október 18-án adott ki egy közös körlevelet, amelyben a híveket a választásokon való felelősségteljes részvételre biztatta, és egyben az országban tapasztalható sajnálatos közállapotokra (gyakori rablások, internálások stb.) is felhívta a figyelmet: *„Vajon az a kormány, amely ily állapotokat tűr, vagy ezekkel szemben tehetetlen, nem fog-e a politikai erőszak zsarnokságával szemben még gyengébbnek és zavartabbnak mutatkozni? Naponta imádkozunk, hogy a magyar nép jobbérzelmű rétegének legyen elég szabadsága a választásokon akaratának megmutatására. Titeket pedig Kedves Híveink felszólítunk, hogy fontoljátok meg szavainkat, s a választás alkalmával adjátok szavazatotokat arra a jelöltre, aki az erkölcsi tisztaság, a jog, az igazság és a rend érdekében fog síkraszállni s képes lesz küzdeni e jelenlegi szomorú állapotok visszaélései ellen. [...] Az erőszak és a zsarnokság annál nagyobb lesz, minél kevesebb ellenállásra talál. Az erőszak természete az, hogy ma csak szavazatot kényszerít ki, holnap már fenyegeté-*

---

[19] A párt programját közli Izsák Lajos: *Polgári pártok és programjaik Magyarországon 1944–1956.* Bp., 1994, 223–225. p.

[20] Izsák Lajos: *A Keresztény Demokrata Néppárt és a Demokrata Néppárt 1944–1949.* Bp., 1985, 26–27. p.

[21] Uo. 64–65. p.

[22] 1945. május 24-i püspökkari értekezlet. A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1945–1948 között. Szerk.: Beke Margit. In *Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae.* 14. Köln–Bp., 1996, 50. p.

sekkel szorít munkára, holnapután háborúba visz, majd erőszakkal a megsemmisülésbe kerget."[23]

A háború utáni első parlamenti választást 1945. november 4-én tartották meg. A szavazáson való részvételi arány rendkívül magas volt. A választásra jogosultak 92,4%-a fejezte ki politikai véleményét szavazatával (4 730 409 érvényes voksot számoltak össze a bizottságok).

Az 1945. évi nemzetgyűlési választások eredménye[24]

Pártok	Szavazatok száma	Szavazatok aránya (%)	Mandátumok száma
Független Kisgazdapárt	2 697 508	57,03	245
Szociáldemokrata Párt	823 314	17,41	69
Magyar Kommunista Párt	802 122	16,95	70
Nemzeti Parasztpárt	325 284	6,87	23
Polgári Demokrata Párt	76 424	1,62	2
Magyar Radikális Párt	5757	0,12	0

A választások után a Kisgazdapárt vezetésével koalíciós kormány alakult Magyarországon.

Az újonnan megalakult parlament első döntései között törvényt alkotott Magyarország államformájáról. 1946. február 1-jén kikiáltották a Magyar Köztársaságot. A parlament megalkotta az 1946. évi VII. törvényt a demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről, amely szigorúan büntette a köztársaság-ellenes szervezkedést és propagandát. Mivel a bíróságokon és a rendőrségen ekkorra már kommunista befolyás érvényesült, ezt a törvényt is az MKP „reakció elleni küzdelemének" szolgálatába állították, és segítséget adott a keresztény egyesületekkel, majd később a polgári pártokkal való leszámoláshoz. A Sulyok Dezső által találóan „hóhértörvény"-ként illetett rendelkezés ugyanazt a szerepet töltötte be Magyarországon a kommunista rendszer kiépülésében, mint a Harmadik Birodalomban az 1933. február 28-án elfogadott törvény *„zum Schutz von Volk und Staat", a berlini Reichstag felgyújtása után. Segítségével nálunk is hamarosan megkezdődött a társadalom „gleichschaltolása".*

1946 tavaszától a baloldali sajtó hangos volt a katolikus egyesületekben, iskolákban és a Kisgazdapárt környezetében felfedezett összeesküvésektől. „Fasiszta" röplapok, újságok, sőt fegyverek kerültek elő az ország minden pontján. Az állítólagos reakciós szervezkedések természetesen az új demokrácia és a Vörös Hadsereg ellen

---

[23] A körlevelet közli: *Mindszenty Okmánytár. Pásztorlevelek, beszédek, nyilatkozatok, levelek.* 1–3. kötet. Sajtó alá rendezte Vecsey, József. München, 1956–1957. 1. kötet: *Mindszenty tanítása.* 86–95. p. Részleteket közöl a körlevélből: Mindszenty József: *Emlékirataim.* Bp., 1989, 99–102. p.

[24] Dőlt betűvel jelöltem az ellenzéki pártokat [Sz. Cs.]. Vö. *Magyarország története 1918–1990.* Szerk.: Pölöskei Ferenc – Gergely Jenő – Izsák Lajos. Bp., 1997, 185. p.

irányultak. Tény, hogy ebben az időben a rendőrségi jelentések, hangulatjelentések számos diákszervezkedésről is beszámoltak.[25]

Kétségtelen, hogy a véres háború után, amikor az országban sok fegyver volt elrejtve vagy csak egyszerűen elszórva, a kamasz fiatalok körében érdekesnek, bátor cselekedetnek tűnhetett a tiltott fegyverek vagy akár nyilas anyagok összegyűjtése, az azokkal való „játék". Másrészt tény az is, hogy a „felszabadító" Vörös Hadsereg[26] sem volt mindenütt népszerű. Gyöngyösön és környékén 1945 végétől ismeretlen fegyveresek több esetben rendőrök és orosz katonák ellen. A rendőrségi nyomozás eredményeként több fiatal mellett letartóztatták Kiss Szaléz ferences atyát, a gyöngyösi KEDIM vezetőjét, aki egyben a Kisgazdapárt ifjúsági szervezetében is aktivizálta magát. A tanúvallomások[27] több ponton is ellentmondanak egymásnak, mégis elegendő bizonyítékot szolgáltattak a rendőrségnek a letartóztatásokhoz. A gyanúsítottakat kegyetlenül megkínozták, a legembertelenebbül Szaléz atyával bántak,[28] mivel ő a gyónási titkot mindvégig megtartotta. A magyar hatóságok végül is nem tud-

---

[25] *„[...] nyomozást indított az esztergomi Szt. Antal kollégium diákjai által szervezett fasiszta szervezkedés ügyében. Céljuk: Orosz katonák, valamint baloldali mozgalmakban részt vevők elleni merénylet elkövetése abban az esetben, ha az orosz megszálló csapatokat* [sic!] *angol vagy amerikai csapatok váltják fel [...]"* PIL 274. f. 11/11. őe. Tömpe András vidéki főkapitány jelentései. 76. p. Továbbá: *„[...] 1946. március hó 16-ról 17-re virradó éjjel ismeretlen tettesek a kalocsai főszékesegyház mellett lévő szovjet hősi halottak egyik sírkövét felborították és kettétörték. A sírkő egyik darabját a csatornába dobták. [...]"* PIL 274. f. 11/63. őe. Vidéki hangulatjelentések. 1. p.

[26] A Politikatörténeti Intézet Levéltára is őrzi azokat a felterjesztéseket, kérelmeket és egyéb leveleket, melyek az ország különböző részeiről származnak, és amelyekben beszámolnak a Vörös Hadsereg rémtetteiről. *„[...] Négy hete már, hogy a Vörös Hadsereg városunk falai között tanyázik, a front is már cca. 70-80 km-re van tőlünk, azért a kezdeti fosztogatások még ma is előfordulnak. Még mindig előfordul, hogy békés családokra éjjel részeg katonák rátörnek, bútoraikat összetörik, ruhaneműiket elviszik és asszonyaikon erőszakot követnek el [...] Különösen a nőkérdésben rettenetes a helyzet. A katonák józan állapotban tűrhetően viselkednek, de ha legkisebb italmennyiség is van bennük, még a legrendesebb is megvadul. Tisztességes családanyákon, 60–65 éves idősebb asszonyokon, 10–12 éves még fejletlen gyermeklányon, nem is szólva a normális korban levő, tisztességes lányokról, erőszakot követnek el és 10–12 személy is keresztülmegy egy nőn, ami által azok nemcsak lelkileg, de a szó legszorosabb értelmében véve testileg is összetörnek, sőt majdnem minden esetben családjaikba súlyos nemibetegséget visznek át. [...]"* PIL 274. f 11/27. Jelentések az orosz katonák ellen, illetve általuk elkövetett bűncselekményekről.

[27] Történeti Hivatal V – 23 621. Zagyi Lőrinc-ügy; V – 27 010. Kizmann Ottó és társai; V – 27 031. Kizmann Ottó és társai; V – 27 584. Kónya Nándor és társai; V – 71 909. Páter Kiss Szaléz; V – 91 559. Bozó Adolf és társa; V – 113 398/1–a. Páter Kiss Szaléz.

[28] Részlet Kováts Zoltán emlékiratából („A vörös fegyverek között 15 évesen" – kézirat): *„Az előszobában ott álltak a falnak fordulva a többiek. Az a bizonyos ajtó most nyitva volt, benéztem. Valamikor egy szép fürdőszoba volt. Most csak egy fürdőkád állt benne. A fürdőkádban egy ember feküdt. Cipő nem volt a lábán. Lábfeje duplájára volt dagadva. Mindenütt kék-zöld volt, itt-ott vérzett is. Arca szintén kék-zöld volt, nagyon megdagadva. Orrán-száján vékony csíkban folyt a vér. A feje más helyeken is vérzett. Ebben a rettenetesen összevert emberben Szaléz Atyára ismertem. A felismerésben segített a ferencesek jellegzetes hajviselete, a rajta levő reverenda és Szaléz Atyát mindenki mástól megkülönböztető kerek arca, amit a verés sem tudott megváltoztatni."* Itt szeretném megköszönni Patócs Róbert segítségét, aki a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen írt szakdolgozatához összegyűjtött, Kiss Szaléz ferences atyára és koncepciós perére vonatkozó adatokra felhívta a figyelmemet. Az ügy rövid összefoglalását lásd Balogh Margit: P. Kiss Szaléz szovjetellenes „összeesküvés"-e. *História*, 1997. 3. szám. 20–24. p.

tak mit kezdeni Kiss Szalézzal. Semmilyen terhelő vallomást nem tett, ami alapján nyilvános perben el lehetett volna ítélni, másrészt féktelen buzgóságukban annyira megkínozták, hogy egy perben való szerepeltetése fel sem merülhetett. A többi letartóztatottal együtt átadták az oroszoknak, akik golyó általi halálra ítéltek Szaléz atyával együtt három fiatalkorút, 22 másikat pedig szovjet munkatáborokban letöltendő szabadságvesztésre. Sopronkőhidán egy cellába kerültek a halálraítéltek egy hatéves kislány megerőszakolásáért elítélt orosz tiszttel. A tiszt szerint október 11-én éjjel, illetve hajnalban végezték ki a magyarokat. Az áldozatoknak injekciót adtak be, ami lehetett strichin vagy légbuborék. Az elítéltek nem is sejtették, hogy megölik őket, mert golyó általi kivégzésre voltak felkészülve.[29]

Olofsson Placid bencés atyát is köztársaság-ellenes szervezkedés és gyilkosságokra való felbujtás vádjával tartóztatták le. Placid atya az 1945. évi választásokon a Független Kisgazdapárt listáján indult. A választási küzdelemben egy gyűlésen a hallgatók közül egy diák megkérdezte tőle, hogy helyesnek tartja-e szovjet katonák meggyilkolását. Placid atya azt válaszolta, hogy a kommunizmus legyőzéséhez ez nagyon lassú módszer. A fiatalembert, Unden Miklóst, később őrizetbe vette a rendőrség szovjet katonák meggyilkolásának vádjával. Az úgynevezett kamaraerdei ügy kivizsgálásakor Unden megemlítette a választási gyűlésen elhangzottakat. Így került sor Olofsson Placid atya letartóztatására azzal az indokkal, hogy tömegmészárlásra buzdított. Placid atya a „vizsgálati szakasz" lezárultával Kiss Szalézhez hasonlóan orosz bíróság elé került, ami az SZSZKSZ alkotmányának 49. § 58/2. (antibolsevista propaganda), 58/8. (Terrorcselekmény) és 58/11. (összeesküvés) pontja értelmében 10 év szovjet munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Így került Placid atya mint „vrag naroda" (a nép ellensége), P 876. számú fogolyként a Gulagra.[30]

1946 tavaszától a kommunista sajtóban valóságos hecckampány indult meg a katolikus „összeesküvők" ellen.[31] Ilyen előzmények után került sor a Teréz körúton arra az eseményre, amit végül is az ifjúsági szervezetek feloszlatásának ürügyéül használtak fel. Egy korabeli szemtanú elmondása szerint 1948. június 17-én három szovjet

---

[29] Patócs Róbert adatai. A kivégzés módjáról közölt információ megegyezik Kölley György véleményével, aki abban az időben Sopronkőhidán várt arra, hogy valamelyik szovjet munkatáborba szállítsák. Vö. Kölley György: *Értetek és miattatok.* Bp., 1989, 59. p.

[30] Szeretnék köszönetet mondani Olofsson Károly Placid bencés atyának, amiért elmesélte életét. Egy vele készült interjút a televízió is sugárzott. Lásd „Tanúságtevők" című dokumentumfilm. Készítették: Bálint Szabó Zoltán és Téglásy Ferenc a Vallási és Egyházi Műsorok Stúdiója támogatásával 1990-ben. Főszerk.: Csiszér Ferenc.

[31] *Népszava,* 1946. május 3. 3. p.: Fasiszta terrorszervezetet leplezett le a Vidéki Főkapitányság; *Világosság,* 1946. május 8. 4. p.: Felfedezték a gyöngyösi összeesküvők fantasztikus fegyverraktárát; *Szabad Nép,* 1946. május 8. 3. p.: Páter Kiss Szaléz május 15-re tervezte az általános felkelést; *Esti Szabad Szó,* 1946. május 9.: Letartóztatták Lukács Pelbárt pátert a hatvani fasiszta alvezért; *Világosság,* 1946. május 11. 1. p.: A nyomozás újabb szenzációs megállapításai Gyulai László kisgazdapárti képviselő és Fillér László kizárt képviselő fasiszta összeesküvése ügyében; *Szabad Nép,* 1946. június 13. 1. p.: Papok és diákok újabb gyilkos összeesküvését leplezte le a politikai rendőrség. Olafsson [helyesen: Olofsson] Placid bencés atya és páter Vágh jezsuita áldozópap felbujtására orosz katonát ölt és merényletekre készült a fasiszta diákok brigádja.

katona tért be a Teréz körúti Edison kávéházba, majd egy ott tartózkodó magyar nő miatt heves szóváltásba keveredtek, ami két áldozatot követelő utcai lövöldözésbe torkollott. Hamarosan megérkezett a GPU, az orosz katonai rendőrség. A hullákat feldobálták egy orosz teherautóra, majd a körúti házak ablakaiból bámészkodó embereket beparancsolták lakásaikba. Kívánságuknak a háztetők fölé eresztett géppisztolysorozatokkal adtak nyomatékot. Valószínűleg akkor tévedt el az a golyó, ami fejen találta a fiatal Pénzes Istvánt, akit később úgy állítottak be, mint a két szovjet katona orvgyilkosát.[32] A korabeli sajtóhírek teljesen ellentmondásosak. A kommunisták lapja, a *Szabad Nép,* két nappal a „merénylet" után foglalkozott az eseménnyel.[33] A cikk szerint egy orosz tiszt és egy magyar lány meghalt az orvgyilkos golyóitól, valamint több orosz katona és járókelő is megsebesült. A merénylőt félig megégve holtan találták. Feltételezték, hogy KALOT-tag vagy cserkész. A cikk írója az esetet egyértelműen úgy értelmezte, mint ami bizonyítja a reakció erőinek felbátorodását, az elhúzódó Kiss Szaléz és társai per, valamint az Olofsson Placid-ügy miatt. Az esettel kapcsolatos néhány ellentmondásra Havasy Gyula hívta fel a figyelmet.[34] A napvilágra került számtalan téves információnak[35] talán az lehetett az oka, hogy bár az egyházi szervezetek sorsa már korábban eldőlt, de hiányzott egy alapos ok a végrehajtáshoz. Ezt, mint már annyiszor a történelemben, most is a véletlen hozta meg. A Teréz körúti gyilkosságok váratlanul érték a kommunistákat, talán még a propaganda sem volt felkészülve az egységes koncepció tálalására, azonban az esetet mindenképpen fel akarták használni céljaik érdekében.

Rajk László belügyminiszter – a SZEB szovjet vezetőjének, Szviridov altábornagynak a követeléseit[36] túlteljesítve – 1946 júliusában megkezdte a katolikus szervezetek feloszlatását. Rendelkezéseinek következtében mintegy 1500 egyesületet számoltak fel. A hitbuzgalmi egyesületek (pl. Rózsafüzér, Mária-kongregáció) erős ellenőrzés mellett egyelőre működhettek. Sorsukat azonban ezek sem kerülhették el, 1949-re minden katolikus szervezetet felszámoltak Magyarországon.[37]

Rajk rendeleteihez a Szviridov-jegyzék teremtett alapot, ugyanakkor a katolikus szervezetekkel kapcsolatba hozott elszigetelt „bűntények" (a gyöngyösi, kamaraerdei és Teréz körúti „gyilkosságok") alapján jogi paradoxonnak minősül másfélezer egyesület feloszlatása. Még ha minden esetben bizonyítani tudták volna a feltétele-

---

[32] Révffy László visszaemlékezését „Teréz körút, 1946. június 17." címen közli a *História* 1998. évi 9–10. száma. 64–65. p.

[33] *Szabad Nép,* 1946. június 19. 1. p.: Felháborító fasiszta orvgyilkosság a Teréz körúton.

[34] *A magyar katolikusok szenvedései 1944–1989. Havasy Gyula dokumentumgyűjteménye.* Bp., é. n. [1990] 46–49. p.

[35] A szovjet jelentés is számos ellentmondást tartalmaz. Vö. *Moszkvának jelentjük. Titkos dokumentumok 1944–1948.* Szerk.: Izsák Lajos – Kun Miklós. Bp., 1994, 98–102. p.

[36] Balogh Margit: *A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935–1946.* Bp., 1998, 199–200. p.

[37] 1948-ban a katolikus egyháznak még 7522 hitbuzgalmi egyesülete működött 708 584 taggal. Vö. Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Adattár.* Bp., 1996, 195. p.

zett „gyilkosok" és „felbujtóik" kapcsolatát a katolikus szervezetekkel, akkor sem lehetett volna tetteik következményét ezekre a szervezetekre áthárítani.

Mindszenty József 1946. július 21-én tiltakozott Nagy Ferenc miniszterelnöknél a belügyminiszter katolikus egyesületeket érintő rendeletei miatt,[38] majd augusztus 10-én írt levelében ismét felhívta a miniszterelnök figyelmét az egyház háború után elszenvedett sérelmeire.[39]

A katolikus egyesületek feloszlatása után felerősödött a propaganda az egyházi iskolák ellen. A baloldali lapok hevesen kritizálták az egyházi iskolákat, amiért ezekben – szerintük – a demokratikus szellemiség háttérbe szorult és a tanítás színvonala alacsony, viszont a szovjetellenesség annál erősebb. A vádak és a provokációk 1947 elején tovább fokozódtak.

A Kisgazdapárt Politikai Bizottságának 1947. február 28-i ülésén Ortutay Gyula javaslatot tett a fakultatív hitoktatás bevezetésére.[40] Ugyanebben az időben a Kisgazdapártra óriási nyomás nehezedett. A Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya (ÁVO) és a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztálya a „hóhértörvény" alapján folytatott nyomozása „köztársaság-ellenes összeesküvést" leplezett le a Kisgazdapártban. Az összeesküvés felfedezését követően ötven képviselő lépett ki a pártból,[41] s ezzel kezdetét vette a párt erőteljes feldarabolása.

Ebben a feszült belpolitikai helyzetben, a koalíciós pártok március 5-i, majd 11-i közös ülésén került napirendre a kötelező hitoktatás eltörlésének és az egységes tankönyvek bevezetésének terve. Az szóba sem került, hogy a kérdésben az egyházak véleményét is ki kellene kérni.[42] Rákosi a kérdéssel kapcsolatban így írt Moszkvába: *„A fakultatív vallásoktatást mi Nagy Ferenccel és pártjával akarjuk bevezettetni, ezért kénytelenek vagyunk felfüggeszteni az ellene irányuló közvetlen támadásokat mindaddig, amíg ebben a kérdésben következetes marad. Ha kiderülne, hogy e téren is kettős játékot játszik, akkor könyörtelenül leleplezzük: ő kezdeményezte a fakultatív vallásoktatás napirendre tűzését, és ezzel rá hárítjuk a felelősséget ezért az előkészítetlen lépésért. Ugyanakkor követelni fogjuk, hogy vegyék le a napirendről ezt az egyelőre még el nem dönthető, s az újjáépítést zavaró kérdést. Ezután vetjük fel a kérdést: mennyiben felelős Nagy Ferenc az összeesküvésért."*[43]

Tehát a fakultatív hitoktatás eredendően kommunista ötlet volt, mégis azt akarták elérni, hogy a Kisgazdapárt terjessze a közvélemény elé. A vallásos tömegek csalódottsága így a kisgazdák ellen irányult volna.

---

[38] Mindszenty József: *Emlékirataim.* Bp., 1989, 135–136. p.

[39] Uo. 138–139. p. Továbbá: *Moszkvának jelentjük. Titkos dokumentumok 1944–1948.* Szerk.: Izsák Lajos – Kun Miklós. Bp., 1994, 104–105. p.

[40] Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992.* Kronológia. Bp., 1993, 263. p.

[41] Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött.* II. kötet, Bp., 1990, 70–104. p.

[42] Mészáros István: *Mindszenty és Ortutay. Iskolatörténeti vázlat 1945–1948.* Bp., 1989, 66–67. p.

[43] Rákosi levele Sztálin, Zsdanov, Berija és más szovjet vezetőkhöz 1947. április 5-én. In *Moszkvának jelentjük. Titkos dokumentumok 1944–1948.* Szerk.: Izsák Lajos – Kun Miklós. Bp., 1994, 159–161. p.

A püspöki kar tagjai már az év elején sejthették, hogy újabb támadás készül, ezúttal valószínűleg az iskolák, az egyházi oktatás ellen. Alig fél évvel azután, hogy megindult az egyházi egyesületek elleni vádaskodás, majd a belügyminiszter elrendelte feloszlatásukat, 1947 tavaszán az egyházi iskolák ügye került napirendre. A magyar püspöki kar 1947. február 25–26-i értekezletén Mindszenty érsek szavai előrevetítették az iskolák bizonytalan jövőjét: *„Az iskoláink körül szőtt összeesküvések összeomlottak. Ám egyesületeink évtizedeken át annyi gonddal kiépített hálózata ugyanazon megokolással, amellyel iskoláinkra támadtak, erőszakosan széttépve. [...] Az iskolák elleni harc – úgy látszik – kiújul. Igaz, hogy a* Népszava [1947. febr. 14. szám. 4. p.] *azt mondja a tiltakozásokra: »Senki sem tárgyal az egyházi iskolák államosításáról, mert, sajnos, az államnak egyelőre nincs erre pénze.« Ám a szoc. dem. kongresszuson hangoztatták az államosítást, és hivatalosan bejelentették, hogy a közoktatás problémáját megoldják."*[44]

A katolikus hívek az ország több városában is tüntetéseken nyilatkoztatták ki ellenvéleményüket a vallási életbe történő újabb durva beavatkozással szemben. Szegeden például a katolikus diákok tiltakozó felvonulását a rendőrség oszlatta szét.[45] A fakultatív hitoktatás és az egységes állami tankönyvek kérdése természetesen nemcsak a katolikus egyházat érintette. Az evangélikus püspökök is tiltakozásra szólították fel gyülekezeteiket. A református Ravasz László püspök hivatalos nyilatkozataiban kifejtette, hogy a vallásoktatás tervezett megváltoztatása miatt, akár a katolikus klérussal is hajlandó együttműködni.[46] A koalíciós pártok egyszerű tagsága sem értett egyet a fakultatív hitoktatás bevezetésével. Az SZDP vezetőit is elárasztották tiltakozó leveleikkel a csepeli, X. kerületi munkástelepi stb. szülők. A Kisgazdapárt Csongrád megyei szervezete egyenesen a náci rendszer által alkalmazott „gleichschaltolásnak" minősítette a szabad vallásgyakorlást támadó tervezetet, s a Kisgazdapárt eredeti programjához való ragaszkodást követelték. *„A FKGP szavazóinak tömege a*

---

[44] 1947. február 25–26-i püspökkari értekezlet. A jegyzőkönyv hivatalos szövege eddig a mondatig teljesen megegyezik a Belügyminisztérium egyházügyi alosztálya által az ülésről készített jelentéssel. Vö. *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1945–1948 között.* Szerk.: Beke Margit. Köln–Bp., 1996, 166. p. és Történeti Hivatal O – 13 405/1. 59. p.

[45] A marxista történész, Balogh Sándor szerint a „Kötelező hitoktatást!" és „Hittant akarunk" jelszavakkal felvonuló, a „Christus vincit..."-et éneklő szegedi diákokat *„csak komoly erőfeszítések árán sikerült jobb belátásra bírni. A rendőrség önfegyelmén és mértéktartásán* [kiemelés – Sz. Cs.] *múlott, hogy a felbujtott diákság felvonulása nem vált országos méretű jobboldali provokáció kiindulópontjává."* Vö. Balogh Sándor: A fakultatív vallásoktatás kérdése és az egyházak – 1947 tavasza. *Századok,* 1973. 4. szám. 917–918. p. Hamvas Endre csanádi püspök levélben tiltakozott Rajk László belügyminiszternél, amiért 17 fiatal diákot a tüntetésen való részvétel miatt internáltak. A csanádi püspök sérelmezte, hogy semmiféle bírói eljárás nem előzte meg az internálások elrendelését. Felhívta a belügyminiszter figyelmét, hogy az internálások, melyeket még az „előző uralom" vezetett be, sok önkényes és igazságtalan ítéletre adnak lehetőséget. A levél másolata a Történeti Hivatal O – 12 817/1. Hamvas Endréről vezetett dossziéjában. 27. p.

[46] Az *Új Ember* 1947. évi március 2-i számában közölt interjút Ravasz László püspökkel a fakultatív vallásoktatásról, illetve az *Élet és Jövő* című református lap 1947. évi március 29-i számában Ravasz László írt cikket a témában.

képviselőket az Isten, haza, szabadság és a magántulajdon szentsége sarkalatos elvének szem előtt tartásával küldötte a parlamentbe."[47]

A fakultatív vallásoktatás és az állami tankönyvek ügyét végül törvényjavaslat formájában nem tárgyalta a parlament. A kommunistáknak mégis sikerült kihasználniuk a vitát a kisgazdák ellen. Rákosi 1947. május 10-én Angyalföldön megtartott beszédét a *Szabad Nép* is közölte: *„Hasonló kétértelmű magatartást tanúsít a Kisgazdapárt a szabad vallásoktatás kérdésében is. A szabad vallásoktatás ugyanúgy, ahogy az Egyesült Államokban, Angliában és Franciaországban és a többi nyugati demokratikus államban megvan, a demokráciának lényeges alkotóeleme, és mint ilyent a Kommunista Párt természetesen helyesli és támogatja. Mi ennek ellenére ezt a kérdést az elmúlt két esztendő alatt nem vetettük fel azért, mert ismerjük a magyar nép vallásos érzését, és tudjuk, hogy ennek a kérdésnek a felvetéséhez az kell, hogy előzetesen alapos és hosszas felvilágosító munkával megnyugtassuk a hívőket, hogy itt nincsen szó vallásellenes lépésről."*[48] A kormány a hitoktatás és a tankönyvek kérdését – egyelőre – levette a napirendről.

A fakultatív vallásoktatás és az egységes állami tankönyvek bevezetése csak az első lépést jelentette volna az állam oktatási monopóliumának megteremtéséhez, ami a nevelési és szellemi pluralizmust veszélyeztette. Ugyanakkor a heves egyházi tiltakozásokban (nem csak katolikus oldalról) érezhető az egyházak félelme az oktatás terén meglévő pozícióik elvesztése miatt is.

1947 késő nyarának két legfontosabb eseménye a Boldogasszony Évének megnyitása és a parlamenti választás volt.

Mindszenty József esztergomi érsek a püspöki kar tagjainak jelenlétében, és mintegy 60 000 hívő részvételével, augusztus 15-én nyitotta meg Esztergomban a Boldogasszony Évét. A 20. század magyar katolikus egyháztörténetében talán az 1938. évi Budapesten megrendezett XXXIV. Eucharisztikus Világkongresszus mellett a másik legjelentősebb lelki, vallási esemény volt. A szentév vallásos rendezvényei 1948. december 8-áig tartottak. A rendőrség, a Kommunista Párt helyi szervei mindent elkövettek annak érdekében, hogy akadályozzák az ország különböző részein megtartott Mária-napokat. Néha a víz- és áramszolgáltatást szüneteltették a rendezvények idején, máskor a hívek közlekedési lehetőségeit igyekeztek korlátozni, hogy azok nehezebben érjenek az egyházi ünnepségek színhelyére. A hatalom erőfeszíté-

---

[47] Balogh Sándor: A fakultatív vallásoktatás kérdése és az egyházak – 1947 tavasza. *Századok*, 1973. 4. szám. 920–921. p. A Politikatörténeti Intézet Levéltára is nagyszámú tiltakozó levelet őriz többek között az állami tankönyvmonopólium és a fakultatív hitoktatás ellen. PIL 274. f. 7/244. őe. Tiltakozások egyházi ügyekben.

[48] *Szabad Nép*, 1947. május 10. 1. p.: Emelni kell az életszínvonalat! Fizessenek a gazdagok! – követelte Rákosi Mátyás az angyalföldi gyűlésen.

sei és próbálkozásai ellenére is mintegy 4,6 millió ember vett részt a Boldogasszony Éve rendezvényein, a miséken és a különböző zarándoklatokon.[49]

Nemcsak a katolikus híveket, hanem az egész országot foglalkoztatta 1947 nyarán a közelgő parlamenti választás, az éppen zajló választási harc. A választásokra 1947. augusztus 31-én került sor. Több párt indulhatott, mint 1945-ben, de az új pártok részben a bomlásnak indult Kisgazdapárt tagjaiból verbuválódtak.

Annak ellenére, hogy a kommunisták „jól előkészítették" a választásokat, azok kimenetelében, amint az Rákosi Moszkvába küldött beszámolójából is látszik, egyáltalán nem voltak biztosak: *„Az új választási törvény*[50] *alapján a választók 12–15 százalékát mint reakciósokat és fasisztákat törölni akarjuk a választói listáról. Ez a szabály minden pártot megijesztett, mivel a törléseket végrehajtó személyek nagyrészt kommunisták. Ezt azzal próbáljuk enyhíteni, hogy a listarevíziót a szociáldemokratákkal együtt hajtjuk végre, ami azonban csökkenti az akció eredményességét. A szavazók száma a törlések ellenére is nagyobb lesz, mint 1945-ben, így a választások kimenetele még mindig nagyon bizonytalan."*[51]

A püspöki kar 1947. július 25-i konferenciáján foglalkozott a közelgő választásokkal, és arra az elhatározásra jutott, hogy a következő nyilatkozatot teszi közzé: *„Behatóan mérlegelve a közelgő választásokkal kapcsolatban a jelen politikai helyzetet és a megnyilvánulás lehetőségeit, a Magyar Katolikus Püspöki Kar megállapítja, hogy bármiféle pártnak kifejezett támogatásától tartózkodni kényszerül.*

Híveinek azonban lelkére köti, hogy választói jogukat, amennyiben azt a módosított törvény meghagyta, lelkiismereti felelősségük átérzésével gyakorolják.

Nézzék meg, miként viselkedtek és viselkednek azok, akikre szavazatukat leadják. Bírálják meg a személyeket, mennyi biztosítékot nyújtanak, hogy megbízásukat hűen, befolyástól mentesen és minden egyéni érdektől függetlenül gyakorolják. Alkotmányos gondolkodásukat áthatja-e az emberi kötelességek legelemibbje: kötelességük az Istennel, egyházzal, hazával, hitükkel és az emberi szabadság jogaival szemben."

A gyakorlatban pedig azt az irányítást kívánták adni a papság révén, hogy a polgári pártok jelöltjei közül, a nyilatkozatukban lefektetett elvek figyelembevételével, arra adják a hívek szavazatukat, akinek – adott helyen – a legtöbb gyökere van. (Ilyen pártnak látszott a püspöki kar megítélése szerint a Keresztény Női Tábor, a Polgári

---

[49] A szentév történetéhez lásd Mészáros István: *Boldogasszony Éve 1947/48.* Bp., 1994; *A magyar katolikusok szenvedései 1944–1989. Havasy Gyula dokumentumgyűjteménye.* Bp., é. n. [1990] 60–62. p.; Mindszenty József: *Emlékirataim.* Bp., 1989, 194–201. p.; A könyomatos *Magyar Kurir* 1948. november 17-i száma szerint 3 282 015-en vettek részt a Mária-év szentáldozásain; PIL 274. f. 7/246. őe. 33–39. p.; 56–61. p.; 98–99. p.; 105–109. p.; 117–124. p.

[50] 1947:XXII. tc. az országgyűlési választásokról. A parlamenti választásokból kizárták például azokat, akik korábban fasiszta pártnak voltak a tagjai, illetve akiket B-lista alapján, politikai okokból bocsátottak el állásukból.

[51] Rákosi Mátyás 1947. augusztus 13-i levele. In *Moszkvának jelentjük. Titkos dokumentumok 1944–1948.* Szerk.: Izsák Lajos – Kun Miklós. Bp., 1994, 224. p.

Demokrata Párt, a Barankovics István vezette Demokrata Néppárt és a Független Kisgazdapárt.)[52]

A kommunisták a választásokon előfordult súlyos csalások ellenére[53] sem tudták az abszolút többséget megszerezni.

Az 1947. évi nemzetgyűlési választások eredménye[54]

Pártok	Szavazatok száma	Szavazatok aránya (%)	Mandátumok száma
Magyar Kommunista Párt	1 113 050	22,3	100
Demokrata Néppárt	820 453	16,4	60
Független Kisgazdapárt	769 763	15,4	68
Szociáldemokrata Párt	744 641	14,9	67
Magyar Függetlenségi Párt	670 547	13,4	**49**
Nemzeti Parasztpárt	415 465	8,3	36
Független Magyar Demokrata Párt	260 420	5,2	18
Magyar Radikális Párt	84 169	1,7	6
Keresztény Női Tábor	69 536	1,4	4
Polgári Demokrata Párt	50 294	1,0	3

A koalíciós pártok együttesen 60,9%-ot értek el, de az erőviszonyok a koalíción belül alaposan megváltoztak. A kisgazdák kétmillió szavazatot veszítettek, a kommunisták „nyertek" 300 000-t, és ezzel a legnagyobb párt lettek a koalíción belül, és azon kívül.

A Barankovics István vezette Demokrata Néppárt, a választásokon tisztán elért 16,4%-kal az ország második legerősebb pártja lett. Azonban 15 hónappal a választá-

---

[52] 1947. július 25-i püspökkari értekezlet. In *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1945–1948 között.* Szerk.: Beke Margit. Köln – Bp., 1996, 219–220. p.

[53] Előzetesen kizárták a választók kb. 10%-át, kizárólag ellenzéki szavazókat, a választásokból. Az MKP-ra leadott szavazatok egy részét, mintegy 62 ezret, az úgynevezett „kék cédulákkal" való visszaélésnek köszönhette a párt. Hamis cédulákat nyomtattak, és azokkal több helyen is szavaztak a Kommunista Párt teherautókon járó emberei. Mintegy 12 000 „aktivistával" 4729 választókerületben követtek el ily módon csalásokat. Vö. Horváth Csaba: *Magyarország 1944-től napjainkig.* Pécs, 1995, 48. p. A kékcédulás választásokra lásd Szerencsés Károly: *A kék cédulás hadművelet – választások Magyarországon, 1947.* Bp., 1992.

[54] Dőlt betűvel jelöltem az ellenzéki pártokat [Sz. Cs.]. Vö. *Magyarország története 1918–1990.* Szerk.: Pölöskei Ferenc – Gergely Jenő – Izsák Lajos. Bp., 1997, 202–203. p.

sok után, 1948–1949 fordulóján, a Demokrata Néppárt is áldozatul esett a kommunista szalámitaktikának.[55]

Az 1947-es választások után ismét napirendre került az egyházpolitika, ezúttal nyíltan a felekezeti iskolák ürügyén.

Az események felgyorsulásának, a magyar kommunisták határozottabb fellépésének a hatalom megszerzése érdekében, kétségkívül az volt egyik legfontosabb oka, hogy 1947. szeptember 22. és 27. között a lengyelországi Szklarska Porebán megalakult a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája (Kominform). Az értekezleten a jugoszláv elvtársak erős kritikával illették az olasz és francia kommunisták vezetőit „opportunista parlamentáris" politikájuk miatt. Ugyanakkor Zsdanov tolmácsolta a szovjet pártvezetés új helyzetértékelését, amely szerint a világ két részre oszlott: a béketáborra és az imperialista táborra. Zsdanov méltatta a jugoszláv és az albán kommunista pártot a fordulat terén elért jó eredményeiért, de elmarasztalta a többi kommunista pártot, köztük a magyar kommunistákat is, lassúságukért.[56] Gyilaszék és Zsdanov korholó szavaiból kiérthették a kommunista pártok vezetői, hogy Moszkva gyorsabb eredményeket vár. A hidegháború kezdetével egyre inkább eldőlt a kelet-európai népek sorsa. A Magyar Kommunista Pártot a választásokon elért eredménye is nyíltabb fellépésre bátorította.

Az egyházakkal, elsősorban a katolikus egyházzal szembeni kommunista propaganda 1947 végére egyre inkább fokozódott. Az újabb támadások Révai József 1947. december 12-én a Zeneakadémián megtartott előadásával indultak meg. Révai *„A demokratikus nevelés szelleme"* című beszédében leszögezte: a nevelésnek állami feladatnak kellene lenni, annál is inkább, mert a felekezeti iskolákat az állam tartja el, azonban semmi befolyása nincsen azokban.[57] A beszéd jelezte, hogy a Kommunista Párt teljes körű támadásra készül mind a pártok, mind az egyházak ellen.

Ilyen szellemben írta Rákosi 1948. január 9-én Farkas Mihálynak a katolikus egyházzal kapcsolatban: *„Az egyházat is kezdik sarokba szorítani. Tegnap Mindszenty elnökletével volt egy úgynevezett »kispüspöki« értekezlet, amelyen elhatározták, hogy egyelőre nem hivatalosan felveszik a demokráciával – név szerint velem – a megbeszélést [sic]. A holnapi pártkonferencián, amelynek előkészületei eddig rendben lefolytak, erőteljesen oda fogok sózni neki."*[58] Rákosi Mátyás a Magyar Kommunista Párt budapesti funkcionáriusainak január 10-i értekezletén valóban bejelentette, hogy a klerikális

---

[55] Barankovics István 1949. február 2-án (egy nappal a Mindszenty-per kezdete előtt) emigrált Bécsbe. A Demokrata Néppárt február 4-én jelentette be a parlamentben a párt feloszlását. Vö. Izsák Lajos: *A Keresztény Demokrata Néppárt és a Demokrata Néppárt 1944–1949.* Bp., 1985, 158. p.

[56] Fejtő Ferenc: *A népi demokráciák története.* Budapest–Párizs, 1991, 138. p. és Curt Gasteyger: *Europa Zwischen Spaltung und Einigung 1945 bis 1993.* Bonn, 1994, 102. p.

[57] Mészáros István: *Mindszenty és Ortutay.* Bp., 1989, 108. p. Révai beszéde is, és az iskolakérdés felvetése is alaposan elő volt készítve. Ezt bizonyítja Révai József és Alexits György levelezése is. Vö. PIL 274. f. 21/75. őe. 4–6. p.

[58] PIL 274. f. 7/125. őe. Rákosi levele Farkas Mihályhoz. 1948. január 9.

reakcióval az év végéig végezni kell.[59] 1948 tavaszán szűk körben még egyértelműbben nyilatkozott: *„És most majd jön az egyház! Megfogjuk az egyház heréjét! Megmarkoljuk!"*[60]

A kommunisták saját embereiket küldték a református és evangélikus gyülekezetekbe, ahol ezek elkezdték a többséget belülről bomlasztani. Ravasz László dunamelléki református püspököt Veress Péter honvédelmi miniszter, Tildy Zoltán köztársasági elnök (mindketten reformátusok) és Bereczky Albert országgyűlési képviselő (Ravasz utódja) is távozásra szólította fel március végén, április elején. E hónap végén tartotta a Református Egyház Zsinati Tanácsa ülését, melynek első napján Ravasz lemondott a Konvent elnöki tisztéről. (1953-ban még Kálvin téri lelkészi szolgálatból is nyugdíjazták.) A református egyház új vezetése haladéktalanul (május 21.) megkezdte a tárgyalásokat az állammal, majd 1948. október 7-én a Magyar Népköztársaság kormánya és a Magyarországi Református Egyház vezetői alá is írták azt az egyezményt, melynek értelmében az állam húsz évig illetménykiegészítést, kongruát folyósít. A református egyház – egyelőre – négy teológiai főiskolát és négy gimnáziumot tarthatott meg. Ugyancsak 1948. október 7-én írták alá a Magyarországi Unitárius Egyház és a Magyar Népköztársaság kormányának képviselői a megegyezést. Ordass Lajos evangélikus püspököt viszont le kellett tartóztatni ahhoz, hogy az evangélikus egyházzal is meg lehessen egyezni. 1948 végére a katolikus egyház kivételével, valamennyi magyarországi történelmi egyházzal és felekezettel megszületett a megállapodás.[61]

A magyar társadalmat 1948 nyarán feszültségek és indulatok osztották meg. Kommunista agitátorok, szakszervezeti szónokok és népi kollégisták járták a falvakat, bizonygatták az iskolák államosításának haladó és előnyös voltát. Az újságok és a rádió szünet nélkül sulykolta a felekezeti iskolák gyenge oktatási színvonaláról, a rossz feltételekről szóló híreket. Helyenként beígért engedményekkel, juttatásokkal, több fizetéssel, karrierlehetőséggel, jobb körülmények biztosításával igyekeztek rábírni az egyházi iskolákban dolgozókat és tanulókat, hogy az iskolák államosítása mellett te-

---

[59] Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Kronológia.* Bp., 1993, 269. p. Vö. *Szabad Nép,* 1948. január 11. 4. p.: Rákosi Mátyás elvtárs hatalmas beszéde Magyarország népi demokratikus átalakulásáról. *„Az egyházi reakció a földosztás, a 3 éves terv, a nemzeti hagyományok és népünk békéje ellen. Végül a demokrácia ez évi feladatai között van az egyház és a népi köztársaság viszonyának rendezése. Meg kell szüntetni azt a tarthatatlan állapotot, hogy a magyar nép ellenségeinek zöme az egyházak, elsősorban a római katolikus egyház palástja mögé bújik. [...] A magyar demokrácia eddig minden problémát, amely elé a történelem állította, megoldott! Amikor napirendre tűzi, végezni fog ezzel a reakcióval is, mely az egyház köntöse mögé búvik. (Óriási taps. A konferencia résztvevői helyükről fölugorva, tomboló lelkesedéssel ünneplik Rákosi elvtársat.)"*

[60] Vö. Pünkösti Árpád: *Rákosi a csúcson 1948–1953.* Bp., 1996, 73. p.

[61] A Magyar Köztársaság kormánya az izraelita felekezet vezetőivel december 7-én, a Magyarországi Evangélikus Egyházzal december 14-én írta alá a megállapodást. Vö. Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Kronológia.* Bp., 1993, 270–282. p. és László Révész: *Staat und Kirche im „realen" Sozialismus. Recht und Wirklichkeit.* Bern – München, 1986, 168. p.

gyenek hitet. Máshol a nyílt fenyegetéshez, kényszerhez folyamodtak.[62] Ugyanakkor természetesen a helyi plébánosok, a felekezeti iskolák elkötelezett pedagógusai is igyekeztek meggyőzni a népet, hogy semmi szükség nincs az államosításra, ez csak egy újabb lépés lenne az egyház háttérbe szorításához, és az államhatalom totalitáriussá válásához. A mindkét oldalról kellőképpen felszított helyzetben következett be a szabolcsi Pócspetriben az a tragédia, melynek nyomán az állam az addigi félhivatalos tárgyalásokat a katolikus püspökökkel felfüggesztette,[63] és erővel rendezte a kérdést.

1948. június 3-án az esti litánia után a hívek a templomból a községházához vonultak, ahol a képviselő-testület éppen a helyi katolikus iskola államosításáról tárgyalt. A tömeget két rendőr próbálta visszatartani, és a szóváltásban, dulakodásban az egyik rendőrt saját fegyvere halálra sebezte. A falut a rendőrség három teljes napig elzárta a külvilágtól a nyomozás érdekében. Június 6-án a belügyminiszter egy nyilatkozatot adott ki, amely a falu jegyzőjét (aki egyébként MKP-tag volt) gyilkossággal, a falu plébánosát pedig felbujtással vádolta. A Budapesti Büntetőtörvényszék mint rögtönítélő bíróság mindkettőjüket első fokon halálra ítélte, de Tildy Zoltán köztársasági elnök Asztalos János plébános büntetését életfogytiglanra változtatta. Királyfalvy Kremper Miklós jegyzőt kivégezték. A faluból többeket hosszabb-rövidebb börtönbüntetésre ítéltek. A Fővárosi Bíróság 1990-ben valamennyi elítéltet rehabilitálta.[64] A vizsgálati anyagokat, a visszaemlékezéseket olvasva megállapítható, hogy a vádlottak, a falu lakói kivétel nélkül tisztességes, vallásos, egyszerű emberek, akik kicsiny földjükből éltek, sokat dolgoztak. Voltak köztük párttagok (FKGP és MKP) is, de többségük egyáltalán nem foglalkozott politikával. Az 1948 júniusában Pócspetriben történtek előfordulhattak volna az ország bármely más pontján is. A pócspetri balesetet a kommunista propaganda teljes mértékben saját céljaira használta fel. A tömegek felizgatásáért az egyházat tették felelőssé, figyelmen kívül hagyva, hogy nem az egyház vetette fel az iskolák államosításának kérdését, és szította az egész társadalmat ingerlő „kultúrharcot". Mindszenty, a püspöki kar, a Katolikus Szülők Vallá-

---

[62] Mindszenty József: *Emlékirataim.* Bp., 1989, 202–209. p.; *A magyar katolikusok szenvedései 1944–1989. Havasy Gyula dokumentumgyűjteménye.* Bp., é. n. [1990] 62–68. p.; Mészáros István: *Mindszenty és Ortutay.* Bp., 1989, 111–112. p.

[63] Vö. a tárgyalások menetéhez a Magyar Kommunista Párt Politikai Bizottságának – PIL 274. f. 3/130–132; 139; 142–143; 145–150; 156–157. őe. – és a Magyar Katolikus Püspöki Kar üléseinek jegyzőkönyveit. – *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1945–1948 között.* Szerk.: Beke Margit. Köln – Bp., 1996. 301–332. p. és ugyanide Történeti Hivatal O – 13 405/1. 64–65. p.

[64] PIL 274. f. 11/79. őe. Kádár János feljegyzése Pócspetriről. 1948. június 5. 1–6. p.; Történeti Hivatal V – 51 023 Asztalos János és társai-ügy. A Pócspetriben történteket többen is feldolgozták: Ember Judit: *Pócspetri.* Bp., 1989. A kötet a „Pócspetri" című dokumentumfilm dialóglistája.; Mészáros István: *Mindszenty és Ortutay.* Bp., 1989, 158–159. p.; *A magyar katolikusok szenvedései 1944–1989. Havasy Gyula dokumentumgyűjteménye.* Bp., é. n. [1990] 65–66. p.

sos Szövetsége és Slachta Margit országgyűlési képviselő több alkalommal is tiltakozott a kormánynál az erőszakos propaganda és a közvélemény zaklatása miatt.[65]

A június 7-i püspökkari értekezleten vetették fel a főpapok első alkalommal, hogy az iskolák államosításáról valószínűleg már megszületett a kormány határozata, ezért szükségesnek látták, hogy felkészüljenek a tények fogadására. A püspökkari konferencia határozata értelmében az államosításra kerülő iskolákban papok, szerzetesek és szerzetesnők nem vállalhattak állást.[66] Az események valóban felgyorsultak. A Kommunista Párt Politikai Bizottsága már május 13-án a törvényjavaslat szövegének módosításáról határozott, azzal a kitétellel, hogy a mozgósítást, a kampányt fokozni kell az iskolák államosítása érdekében.[67] Az 1948. június 4-i PB-ülésen felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint már a teljes forgatókönyv készen állt a törvény elfogadásához.[68] A következő, június 10-i PB-ülés olyan módon változtatta meg korábbi határozatát, hogy az iskolák államosításának törvényjavaslatát már 16-án, tehát a parlament elé terjesztés napján meg kell szavazni.[69]

Minden a kommunisták forgatókönyve alapján történt, s a parlament 1948. június 16-án 230 igen, 63 nem szavazattal és 69 tartózkodással elfogadta az iskolák államosításáról szóló törvényt.[70] Ezt követően 546 férfi szerzetes, 1927 szerzetesnő tanár és tanító és 216 szerzetes óvónő, összesen 2689 személy elhelyezéséről kellett a katolikus egyháznak gondoskodni.[71]

A törvény szellemében az egyházaktól 4597 iskolát – ebből 3094 a katolikus – vettek el.

Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter ugyan az iskolaállamosítás parlamenti vitájában megígérte, hogy a kötelező iskolai vallásoktatáshoz a kormány nem fog hozzányúlni, de ezt az ígéretet sem tartották be. 1949. szeptember 6-án nyilvánosságra hozták az Elnöki Tanács 1949. évi 5. számú törvényerejű rendeletét a hitoktatás fakultatívvá tételéről.[72]

---

[65] PIL 274. f. 7/268. őe. Mindszenty József és Slachta Margit az iskolák államosítása ellen. 1–2.; 28.; 31–32. p.

[66] 1948. június 7-i püspökkari értekezlet. In *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1945–1948 között.* Szerk.: Beke Margit. Köln – Bp., 1996, 344–349. p.

[67] PIL 274. f. 3/146. őe. MKP PB ülésének jegyzőkönyve, 1948. május 13. Ez is bizonyítja, hogy az iskolaállamosítást Pócspetri nélkül is végrehajtották volna, a püspökökkel való tárgyalás is csak képmutatás volt.

[68] PIL 274. f. 3/149. őe. MKP PB ülésének jegyzőkönyve, 1948. június 4.

[69] PIL 274. f. 3/150. őe. MKP PB ülésének jegyzőkönyve, 1948. június 10.

[70] 1948. évi XXXIII. törvénycikk a nem állami iskolák fenntartásának az állam által való átvétele, az azokkal összefüggő vagyontárgyak állami tulajdonba vétele és személyzetének állami szolgálatba való átvétele tárgyában. In *1948. évi hatályos jogszabályai.* Bp., 1949, 73–74. p.; *Magyar Közlöny*, Bp., 1948. június 16.

[71] 1948. augusztus 27-i püspökkari értekezlet. In *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1945–1948 között.* Szerk.: Beke Margit. Köln – Bp., 1996, 400. p.

[72] 1949. évi 5. számú törvényerejű rendelet a vallásoktatás tárgyában. In *Hatályos törvények és törvényerejű rendeletek 1945–1963.* Bp., 1965, 268. p.

A felekezeti iskolák államosítása és a kötelező hitoktatás megszüntetése az egyes egyházak sokmilliós hívősokaságát – lényegében a nemzetet többségét – érzékenyen érintette. Generációk nőttek fel, éltek úgy Magyarországon a szocializmus évtizedeiben, hogy hitüket – tartva a retorzióktól – csak félve, vagy sehogysem gyakorolhatták. A kommunistáknak az sem volt elég, hogy eltörölték a kötelező hitoktatást, de a fakultatív vallásoktatást is állandóan korlátozták, nehezítették. Már a törvény kihirdetését követő első tanévben óriási nyomás nehezedett a szülőkre, hogy gyermekeiket ne írassák be hittanra. A vallásoktatásban részesülő gyermekek száma 1989-ig egyre csökkent.[73] Az 1951-ben felállított Állami Egyházügyi Hivatal évente elkészítette statisztikáit a hitoktatásra jelentkezettekről, munkaterveiből pedig sohasem hiányzott az a célkitűzés, hogy a vallásoktatást igyekszik visszaszorítani.

Kétségtelen, hogy az egyház hagyományos pozícióvédő reflexe is jelentős szerepet játszott az ellenállásában. 1948-ban a hatalom akkori birtokosai gyakran hangoztatták, hogy a felekezeti iskolák államosítása egy „haladó lépés a demokratikus átalakulás irányába". Valójában a több fenntartó által szervezett sokszínű, egyházi és világi iskolákból álló hazai oktatási-nevelési intézményrendszer helyébe az ateista állam oktatási monopóliumát, egy világnézet, sőt egy párt kizárólagos iskolai uralmát állították.

Egyelőre semmilyen konkrét adat nem került elő arra nézve, hogy a Kommunista Párt vezetősége mikor hozott döntést, egyáltalán: kik hoztak döntést Mindszenty József esztergomi érsek letartóztatásáról. Rákosi is csak annyira „emlékezett" memoárjának papírra vetésekor, hogy *„1948 nyarán már egyre világosabb volt, hogy törésre kerül vele* [Mindszentyvel] *a sor. Ekkor már csak a klerikális reakció volt az osztályellenség egyetlen szervezett ereje, s világos volt, hogy további előrehaladásunkat erről az oldalról fenyegetik még komoly nehézségek. Ezt az ellenség is tudta, s a különböző vallásos megnyilvánulások és egyre szaporodóbb körmenetek meg nyilvános istentiszteletek fokozatosan a népi demokrácia elleni demonstrációk jellegét kezdték ölteni. Mi nem maradtunk adósak, s minden alkalmat felhasználtunk arra, hogy Mindszenty és társainak antidemokratikus üzelmeire rávilágítsunk és előkészítsük a közvéleményt a velük való harcra."*[74] A legszűkebb pártvezetés Mindszentyt illető határozatának ugyan nincsen nyoma, de az biztos, hogy az MKP PB 1948. április 15-i ülésén a Donáth Ferenc vezette „egyházi bizottság" kapott megbízást az egyház elleni harchoz egy kampánytervezet kidolgozására.[75] Májusban Péter Gábor már össze is állított Rákosi részére egy vaskos gyűjteményt az ÁVO dokumentumaiból és kiértékeléseiből, melyeket már 1945 óta gyűjtöttek a katolikus egyház vezetőiről és első-

---

[73] *A magyar katolikusok szenvedései 1944–1989. Havasy Gyula dokumentumgyűjteménye.* Bp., é. n. [1990] 60. p.

[74] Rákosi Mátyás: *Visszaemlékezések.* I. kötet, Bp., 1997, 516. p.

[75] PIL 274. f. 3/142. őe. MKP PB ülésének jegyzőkönyve, 1948. április 15.

ber 8-ig sok helyütt részt vett az országban a Boldogasszony Éve egyházi-vallásos rendezvényein, és ahol megjelent, ott tömegek gyűltek össze. A helyi vezetők, a rendőrség igyekezett megzavarni az egyházi rendezvényeket, néhol erőszakosan is beavatkozott, helyenként komolyabb atrocitásokra is sor került.[82]

November 3-án a püspöki kar tagjai Grősz József kalocsai érsek javaslatára hűségükről és szolidaritásukról biztosították a megtámadott prímást: *„szolgáljon biztatására a tiszteletnek és szeretetnek az a spontán megnyilatkozása is, amelyet a hívek százezrei részéről tapasztalt az ország minden részében, ahol most megjelent a Boldogasszony Évében. Ezek a katolikusok, sőt protestánsok részéről is történt megnyilatkozások nem voltak előre megrendezett vagy megrendelt tüntetések, mint a mostani prímásellenes megnyilatkozások [...]*

A koncentrált támadásokkal szemben a püspöki kar nem lehet közömbös. A módszernek, amelyet eddig a pártok vonalán eredményesen alkalmaztak, az egyház vonalán nem szabad érvényesülést engedni. A püspöki karnak dokumentálnia kell egységét és szolidaritását Őeminenciájával. A vonatkozó nyilatkozatot a püspöki kar minden tagjának alá kell írnia.

A kalocsai érsek elhangzott szavai után a győri püspök olvas fel egy, a bíboros hercegprímás munkásságát elismeréssel értékelő és vele szolidaritást vállaló nyilatkozattervezetet, melyet az egész püspöki kar lelkesedéssel fogad."[83]

Mindszenty József az őt és a katolikus egyházat ért támadások miatt számos esetben tiltakozott a miniszterelnöknél vagy egyéb lehetőség híján a *Magyar Kurír*ban, illetve körlevelein keresztül próbálta tájékoztatni az ország lakosságát. November 18-án a papjaihoz és híveihez írt üzenetét a következő sorokkal zárta: *„Állok Istenért, Egyházért, Hazáért, mert ezt a kötelességet rója rám a nagyvilágon legárvább népem történelmi szolgálata. Nemzetem szenvedése mellett a magam sorsa nem fontos.*

Nem vádolom vádlóimat. Ha a helyzetet időnként megvilágítani kényszerülök, az csak nemzetem feltörő fájdalma, kicsorduló könnye, megjáró igazsága. Imádkozom az igazság és szeretet világáért. Azokért is, akik Mesterem szava szerint nem tudják, mit cselekszenek; szívből megbocsátok nekik."[84]

A prímás már bizonyára számított közelgő letartóztatására, de mielőtt erre sor került volna, november 19-én a politikai rendőrség elfogta Zakar András, Mindszenty titkárát, amikor a reggeli miséről hazafelé tartott. Ugyanezen a napon adta ki az esztergomi érsek utolsó körlevelét, melyben felmenti mindazokat, akik rá nézve a jövőben bármilyen elítélő nyilatkozatot aláírnak. A november 22-én tartott püspökkari

---

[82] A Bajára induló hívek részére a MÁV nem biztosított vasúti kocsikat. A szokásos augusztus 20-i körmenetet a budapesti rendőrfőkapitány csak a várban engedélyezte. A körmenet helyett csak miséket tartottak, amelyeket az ÁVO 165 emberrel figyeltetett. Celldömölkre 380 rendőrt vezényeltek, egy dzsip és két teherautó belehajtott a tömegbe. Vö. PIL 274. f. 7/246. őe. 117–124. p. valamint Pünkösti Árpád: *Rákosi a csúcson.* Bp., 1996, 81–82. p.

[83] 1948. november 3-i püspökkari értekezlet. In *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1945–1948 között.* Szerk.: Beke Margit. Köln – Bp., 1996, 406–407. p.

[84] *Mindszenty Okmánytár.* 3. kötet. *Mindszenty áldozata.* München, 1957, 265. p.

konferencián pedig kijelentette, hogy lelkiismerete nem engedi, hogy bárki is miatta szenvedjen, ezért mindenkit felmentetta titoktartás alól. Péter Gábor naponta kérte Rákosi útmutatásait Zakar kihallgatásával kapcsolatban. Czapik Gyula egri érsek és Barankovics István személyes kihallgatásra jelentkezett Rákosinál, hogy mentsék a helyzetet, de Rákosiék már visszavonhatatlanul elszánták magukat a prímás letartóztatására. Az MDP KV november 27-i ülésén Rákosi belpolitikai beszámolójában már a Mindszenty letartóztatásával kapcsolatos szempontokat ismertette: *„Arra kell vigyázni, hogy a katolikus demokratákat elválasszuk Mindszentytől, hogy Mindszenty ne léphessen fel úgy, mint az összkatolikusság képviselője, hogy őt ne mint katolikust üssük, hanem mint fasisztát, a Habsburgok visszahívóját, dollárcsempészt, meg amerikai kémet üssük."* [85]

Mindszenty József esztergomi érsek tisztában volt a kommunisták vele kapcsolatos szándékaival. Titkára letartóztatását követően fogalmazta meg rövid nyilatkozatát, melyet eredetiben eljuttatott Grősz József kalocsai érseknek, másolatban pedig a bécsi magyar papi szemináriumba, a Pázmáneumba is. Ezzel a pár sorral előre megcáfolta a később ellene felhozott vádakat:

„Nem vettem részt semmiféle összeesküvésben. Nem mondok le érseki tisztemről. Nincs vallanivalóm és semmit sem írok alá. Ha mégis megtenném, az csak az emberi test gyengeségének következménye s azt eleve semmisnek nyilvánítom." [86]

A politikai rendőrség Décsi Gyula alezredes vezette különítménye 1948. december 26-án tartóztatta le az érseket az esztergomi prímási palotában, majd 39 napon keresztül tartották fogva az Andrássy út 60.-ban. Kádár János akkori belügyminiszter „meglepő gyorsasággal", már december 29-én nyilvánosságra hozta a Mindszenty elleni rendőri vizsgálat eredményét, a későbbi per vádpontjait. Ezek teljesen összecsengtek a Rákosi által 1948. november 27-én megfogalmazott irányelvekkel. Az esztergomi érseket köztársaság-ellenes összeesküvéssel, kémkedéssel, valutaüzérkedéssel és Magyarországon a királyság visszaállítására irányuló szervezkedéssel vádolták.[87]

A pert nagy sietséggel megrendezték, és mindössze öt napig tartott (1949. február 3-a és 8-a között). Az érsek letartóztatása és elítélése közt eltelt kevés idő egy ilyen kényes és bonyolult per előkészítésére és lefolytatására egy normálisan működő de-

---

[85] MOL 276. f. 52/4. őe. MDP KV ülésének jegyzőkönyve (1948. november 27.)

[86] Emilio Vasari: *Der verbannte Kardinal.* Wien, 1977, 28. p. Magyarul: Mindszenty József: *Hirdettem az Igét. Válogatott szentbeszédek és körlevelek 1944–1975.* Vaduz, 1982, 179. p.

[87] A *Szabad Nép* 1948. december 29-i: száma hozta le a Belügyminisztérium sajtóosztályának közleményét. Az ismert vádpontok alapján állították össze nagyon rövid idő alatt a vádiratot is. Vö. *A Mindszenty-per.* Szerk.: Gergely Jenő – Izsák Lajos. Bp., 1989, 49–73. p. Ma már azt is tudjuk, hogy Rákosi a vizsgálatot mindvégig figyelemmel kísérte, útmutatásaival segítette az ÁVH munkáját. Vö. *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez.* 1. kötet. Szerk.: Horváth Ibolya – Solt Pál – Szabó Győző – Zanathy János – Zinner Tibor. Bp., 1992, 164–166. p.

készült jelentés is alátámasztja a magyar felső klérus kétségbeesett helyzetét, a püspökök félelmét. A tanácskozáson abban állapodtak meg, hogy Mindszenty ügyében egyelőre nem tesznek nyilatkozatot, a kormány aznap estére történt meghívásának eleget tesznek, és a megbeszélésen kifejezik hajlandóságukat a megegyezésre, de csakis Róma, illetve az egyházi törvények adta keretek között. Ezután a püspökök elfogadtak egy nyilatkozatot, melyben kifejtették, hogy az egyház és az állam viszonyának rendezése Róma közreműködését igényli. A diplomáciai kapcsolatok rendezéséig szükségesnek látnák egy apostoli visitator [ellenőr] jelenlétét. Ugyanakkor visszautasították az egyházat ért támadásokat a köztársasági államforma-, a demokrácia- és a földreform-ellenesség kérdésében.[96]

Az 1949. január 4-i délelőtti értekezlet után este hat órakor jelentek meg a püspökök (Shvoy Lajos székesfehérvári és Pétery József váci püspököt nem hívta meg a kormány, Bánáss László veszprémi püspök beteg volt, Virág Ferenc pécsi püspököt pedig segédpüspöke, Rogács Ferenc képviselte) a parlamentben. Dobi István mellett Rákosi Mátyás, Ortutay Gyula, Kádár János és Losonczy Géza miniszterelnökségi államtitkár fogadta őket. Rákosi így emlékezett a találkozóra: *„Ez volt az első ilyen tárgyalás. Elnéztem a gondterhes, sőt szorongást kifejező arcokat, azokat a főpapokat, akik ellenünk vezették a régi világ erőit. Előterjesztésemet* [megegyezés esetén a katolikus egyház is megkapta volna 20 évre az államsegélyt, mint a többi egyház] *látható megkönnyebbüléssel fogadták; észre lehetett venni, hogy rosszabbra voltak felkészülve. A párt és a kormány javaslatai annyira méltányosak voltak, hogy lehetetlen volt őket el nem fogadni, annál is inkább, mert felhívtam a püspöki kar figyelmét, hogy elutasításukat a hívők nem fogják jó néven venni. A tárgyalás végül is azzal végződött, hogy a püspöki kar elfogadta javaslatunkat. Nem kell magyarázni, hogy milyen szenzáció volt, hogy az ellenünk tomboló kampány tetőpontján nyilvánosságra hoztuk a katolikus egyházzal való gazdasági megegyezést."*[97] Az ÁVH jelentése szerint a püspökök egyáltalán nem könnyebbültek meg. Czapik még másnap is a találkozó hatása alatt állt. Kijelentette, hogy az nem tárgyalás volt, hanem vesszőfutás: „mindenki kikapott".[98]

Ha a megfélemlített püspökök hajlandónak is mutatkoztak az állammal való megegyezésre, az mégsem történt meg, mert a Rómából hazatérő Mócsy Imre jezsuita szerzetes magával hozta XII. Pius pápa 1949. január 2-án kelt levelét. Ebben a pápa hitet tett Mindszenty bíboros igaza mellett, a magyar püspököket pedig kitartásra szólította fel: *„Fájdalmatokban és gyászotokban, Tisztelendő Testvérek, atyai szívvel kívánunk osztozni és az Úrban nagyon buzdítunk Benneteket, hogy miként mindenkor, úgy főképpen a mostani veszélyes időkben ne szűnjetek meg egy szívvel és egy lélekkel, buzgósággal és gondossággal eleget tenni a reátok bízott hivatásnak, jól tud-*

[96] Történeti Hivatal O – 13 405/1. 162–167. p.
[97] Rákosi Mátyás: *Visszaemlékezések*. II. kötet, Bp., 1997, 714–715. p.
[98] Történeti Hivatal O – 13 405/1. 168. p.

ván, hogy az Egyház szabadságáért és legszentebb jogaiért nemcsak fáradalmat és szorongatást kell elviselni, de ha szükséges, még az életet is fel kell áldozni."[99]

Mindszenty bíboros elítélése után a Grősz József vezette püspöki kar állandó támadások közepette másfél éven keresztül taktikázott, nem akart aláírni semmiféle egyezményt vagy megállapodást, kitartott a pápa politikája mellett.

A Mindszenty elleni per valamennyi magyar katolikusra nagy hatással volt. A püspökök elveszítették határozott vezetőjüket, tanácstalanul és megfélemlítve álltak a Vatikán és saját hazájuk kommunista kormánya között. Az alsópapság és a hívek nagyobb része is megrendülten vette tudomásul a magyar katolikusok karizmatikus főpásztora ellen hozott ítéletet, és joggal tehette fel a kérdést: ha a kommunisták a hatmilliós katolikus egyház fejével ilyen könnyedén elbántak, mit várhatnak az egyszerű papok és a vallásos emberek. A Mindszenty-per részben elérte célját. A kommunisták elhallgattatták azt a személyt, aki a leghatározottabban tiltakozott a demokráciát és a vallásszabadságot sértő túlkapásaik ellen, ugyanakkor, ha nem is hitték el a magyar katolikusok az esztergomi érsek elleni vádakat, mindenesetre sikerült őket megosztani. Egyre többen keresték a kommunistákkal a modus vivendi lehetőségét, s egyre kevesebben mertek kiállni hitük mellett.

Rákosi a Magyar Dolgozók Pártja 1949. május 31-i KV-ülésén fogalmazta meg a katolikus egyházzal szembeni világos célt: *„Gondoskodnunk kell arról, hogy megoszoljon az ellenség, hogy a káplán a püspök ellen legyen, ha lehetséges."*[100]

A második világháború után harmadik alkalommal, 1949. május 15-én tartottak országgyűlési választásokat. A polgári, ellenzéki pártok addigra már mind felbomlottak, a Népfront közös listáján induló jelöltekre szavazott a választásra jogosultak 96,27%-a. Az Országgyűlésbe megválasztott képviselők mintegy 2/3-a az MDP tagja volt. Érthetetlen, hogy hova lett a két évvel korábbi 1,1 millió ellenzéki szavazó. Úgy tűnhet, mintha a szétvert ellenzéki pártok korábbi támogatói és a vallásos szavazók 1949-ben már a baloldal mellett álltak volna. Valójában nem volt más lehetőségük, mint a Népfront listájának elfogadása.[101] A javarészt kommunista képviselőkből álló parlament 1949. augusztus 18-án elfogadta a Magyar Népköztársaság új, az 1936. évi szovjet alkotmány adaptációjaként felfogható alkotmányát, amely megfogalmazásában garantálta az állampolgárok lelkiismereti szabadságát és a vallás szabad gyakorlásának jogát. A lelkiismereti szabadság biztosítása érdekében az egyházat különválasztották az államtól (54. § 1–2. pont).[102]

---

[99] Uo. 177–178. p. Közli Salacz Gábor: *A magyar katolikus egyház tizenhét esztendeje.* München, 1988, 38–39. p.

[100] MOL 276. f. 52/7. őe. MDP KV ülésének jegyzőkönyve (1949. május 31.) Idézi Pünkösti Árpád: *Rákosi a csúcson.* Bp., 1996, 106. p.

[101] Horváth Csaba: *Magyarország 1944-től napjainkig.* Pécs, 1995, 57. p.; *A magyar katolikusok szenvedései 1944–1989. Havasy Gyula dokumentumgyűjteménye.* Bp., é. n. [1990] 32. p.

[102] Az 1949. évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság Alkotmánya. *Magyar Közlöny*, Bp., 1949. augusztus 20.

rarchia elleni támadást fokozni kell, hogy legkésőbb 1949 decemberéig az egyházi ügyek teljesen kommunista ellenőrzés alá kerüljenek.[106]

A Lengyel Népköztársaság kormánya és a Lengyel Katolikus Püspöki Kar között 1950. április 14-én megállapodás jött létre, melyben a lengyel katolikus egyház vezetői többek között elismerték a kommunista államot, biztosították azt lojalitásukról, ígéretet tettek, hogy a katolikus egyház nem helyezkedik szembe a közelgő kollektivizálással. Az állam ennek fejében engedélyezte a szerzetesrendek működését, az iskolai hitoktatást, nem számolta fel a katolikus iskolákat, még a lublini katolikus egyetemet sem.[107]

Magyarországon a már nevében is paradox békeharc, békemozgalom lett az állam és az egyház közötti újabb szakítópróba alapja. A kommunista táborban felülről szított békemozgalmi hisztériába a szervezők már 1949 tavaszán igyekeztek bevonni az egyházakat is. A Megvédjük a Békét Mozgalom Országos Tanácsa (1949. június 14-én alakult meg) 1950. április 25-én békegyűlést tartott, ahol felszólította az ország lakosságát a stockholmi békefelhívás támogatására.[108] A püspöki kar április 28-án tette közzé álláspontját a felhívással kapcsolatban. Kinyilvánították, hogy legfontosabb erkölcsi feladatuknak tekintik a béke szolgálatát. Elítélték az öldöklő fegyvereket, melyek védtelen emberek életét is veszélyeztetik. A püspöki kar hangsúlyozta, hogy a nyilatkozatot nemcsak a maga, hanem a világi papság, a szerzetesek és szerzetesnők nevében is tette. A katolikus egyház vezetői ezzel a nyilatkozattal igyekeztek megelőzni az egyházi személyek egyéni aláírásait. Az országos méretű békehisztéria (a 24 583 békevédelmi bizottság aktivistái 6 806 130 aláírást gyűjtöttek össze már május 7-re) nyomán mégis számos pap írta alá önként vagy meggyőzés után az íveket.[109]

Az MDP KV 1950. június 1-jei ülésén Révai József számolt be a klerikális reakció elleni harc eredményeiről és ismertette a párt előtt álló feladatokat.[110] A fő gondolatmenet a korszak tipikus sztálini érvelésére épült, miszerint az osztályharc éleződésével együtt a reakció aknamunkája is növekszik. Az állandó éberség eredményeképpen Magyarországon az egyházi reakció vált a legfőbb ellenséggé. Révai szerint: *„A püspöki kar szembefordult a magyar dolgozó nép millióinak békeakaratával, szembefordult a Magyar Népköztársaság kormányának békepolitikájával [...] A klerikális*

---

[106] A programot ismerteti Gabriel Adriányi: Die Geschichte der Friederpriesterbewegung in Ungarn. In *Zwischen Autonomie und Anlehnung (Veröffentlichung des Missionspriesterseminars St. Augustin 37).* Nettetal, 1989, 78–79. p.

[107] Bohdan Gorski: *Katholizismus in Polen – Vom Wiederstand eines gläubigen Volkes.* Freiburg, 1988, 18–20. p. Továbbá Leonid Luks: *Katholizismus und politische Macht im kommunistischen Polen. 1945–1989. Die Anatomie einer Befreiung.* Köln, 1993, 24–25. p. és Jerzy Kłoczowski – Lidia Müllerowa – Jan Skarbek: *A katolikus egyház Lengyelországban.* Bp., 1994, 382–383. p.

[108] A nemzetközi békemozgalom irányító szerve az Állandó Bizottság (a Béke Világtanács elődje) az 1950. évi stockholmi konferenciáján felhívást tett közzé az atomfegyverek betiltására. Vö. Pál József: *Békepapok.* Bp., 1995, 10–12. p.

[109] Uo.

[110] MOL 276. f. 52/12. őe. MDP KV ülésének jegyzőkönyve (1950. május 31. és június 1.). A *Szabad Nép* június 6-i száma két teljes oldalon közölte Révai beszámolóját.

reakció tömegagitációjának legfontosabb szervezetei a különféle férfi és női szerzetesrendek. [...] Szükségünk van-e a dominikánusokra, a kapucinusokra, a lazaristákra, a szaléziánusokra, szükségünk van-e arra a rendre, amely a klerikális reakciónak fő irányítója, a jezsuitákra? [...] Meg kell magyaráznunk, hogy az a dolgozó szülő, aki hittanra járatja gyermekét, legtöbbször az ellenség kezére adja."

Négy feladatot jelölt meg Révai József a párt számára: 1. Leleplezni a klerikális reakciót, a katolikus püspöki kart, mint a béke ellenségét. 2. Támogatni és segíteni azokat a néphez hű papokat, akik a püspökökkel szemben támogatják a békét és a népi demokráciát. 3. Megfelelő állami önvédelmi rendszabályt is foganatosítani kell a klerikális reakció ellen. 4. Fokozni kell a klerikális reakció elleni propagandát a nép között és az egyházi ideológia elleni felvilágosító munkát a pártban.

Révai beszédéből világosan kiérződött az egyházzal szembeni nyílt fenyegetés. A *Szabad Nép*et olvasva sem a felső-, illetve alsópapságnak, sem a szerzeteseknek és szerzetesnőknek, de még a híveknek sem lehettek illúzióik a kommunista párt szándékait illetően. Több oldalról nehezedett egyszerre nyomás a magyar katolikusokra. A hittanbeíratások erőszakos korlátozása, a püspököktől követelt állameskü és a papi békemozgalom,[111] továbbá a szerzetesrendek elleni támadások: mind az egyház háttérbe szorítására, térdre kényszerítésére irányultak.

A női és férfi szerzetesek zaklatása az iskolák 1948. évi államosítása óta mindennapossá vált. A kommunista pártvezetés eredendően a szerzetesrendek tagjait tartotta a „legreakciósabb" elemeknek. Az iskolák államosításával, munkahelyeik megszűnésével kialakult reménytelen helyzetüket tovább súlyosbították a szinte állandó atrocitások.

Mintegy 1000 szerzetest és apácát telepített ki a rendőrség 1950. június 7-e és 9-e között a jugoszláv határ térségéből.[112] Az ÁVH június 16-án internálta az egri ciszterciceket, 18-áról 19-ére virradó éjszaka további 1120 szerzetes és apáca kitelepítésére került sor Székesfehérvárról és Budapestről.[113] A szerzetesrendek vezetői a püspöki karhoz fordultak egy elkeseredett memorandummal, melyben így fogalmaztak: *„úgy érezzük, hogy elérkezett az utolsó pillanat a minden eddiginél hathatósabb közbelépésre. Éppen ezért fiúi alázattal kérjük a Nagyméltóságú Püspöki Kart, méltóztassék sérelmeink orvoslása és a további sérelmek megállítása érdekében megtalálni a hat-*

---

[111] A magyar katolikus békemozgalom támogatása teljesen a fenti célnak alárendelt taktikai lépés volt. Vö. az MDP Titkárságának bizalmas utasításával: *„A békemozgalmat fel kell használni a katolikus alsópapság és felső vezetők szembeállítására."* MOL 276. f. 60/91. őe. MDP Titkárság ülésének jegyzőkönyve (1950. június 14.)

[112] Az intézkedés kapcsolatba hozható a megromlott jugoszláv–szovjet viszonnyal. A Szovjetunió és őt követve a kelet-közép-európai szocialista országok 1949. szeptember végétől minden kapcsolatot megszakítottak Jugoszláviával, Magyarország pedig megkezdte a déli határszakasz lezárását. Kezdetét vette az úgynevezett „kis háború" Jugoszlávia ellen. Moszkvában előkészítettek egy támadási tervet, amely a Tisza és a Duna közötti magyar–jugoszláv határszakaszon kiinduló villámháborúval számolt. Vö. Király Béla: *Honvédségből néphadsereg.* Bp., 1989, 164–167. p.

[113] Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Kronológia.* Bp., 1993, 291. p.

hatós fellépés módját, mert végképpen bebizonyosodott, hogy egyszerű írásbeli tiltakozás (melyet az illetékesek nem vesznek figyelembe, a hívőknek pedig nem jut tudomására) ma nem jelent többet a semminél."[114]

Grősz József kalocsai érsek június 20-ra összehívta a püspöki kar rendkívüli értekezletét. A gyűlésen a püspökök a memorandum megismerése után összegezték az egyházmegyéikben jellemző, a szerzeteseket érintő szomorú tapasztalatokat, majd Czapik Gyula egri érsek szólalt fel és kijelentette, hogy mást nem lehet tenni, mint tárgyalni. Ezt valószínűleg valamennyi püspök elkerülhetetlennek tartotta, mert *„A konferencia tulajdonképpeni céljáról, hogy legyen-e tárgyalás vagy sem, kevés szó esett. A püspöki kar tagjai láthatólag egyöntetűen a tárgyalások szükségessége mellett voltak, és a kérdés ilyen formában nem is vetődött fel. Világosan látszott azonban az is, hogy ezt a legújabb lépést a kormány felé megalázkodásnak tekintik, azonban most ők is látják, hogy ebben a helyzetben más út nincs, és ezt a lépést meg kell tenniük."*[115] A gyűlésen elhatározták, hogy Grősz József kalocsai érsek személyesen adja át Darvas József vallás- és közoktatásügyi miniszternek a püspöki kar levelét a kormánnyal megindítandó tárgyalások érdekében. Darvas megkérdezte Grősz érseket, hogy a püspöki kar küldötteinek tárgyalási szándéka csakis a szerzetesek ügyére vonatkozik-e. Grősz azt válaszolta, hogy ha „okos dolgokkal jönnek, akkor egyébre is".[116]

A Magyar Népköztársaság kormányának képviselői és a Magyar Katolikus Püspöki Kar küldöttei közötti tárgyalások 1950. június 28-án kezdődtek meg és két hónapig tartottak (összesen hét alkalommal találkoztak a tárgyalófelek).[117] A megbeszéléseken a katolikus egyház képviselői teljesen kiszolgáltatott helyzetben voltak a kormány megbízottjaival szemben. Rákosiék a tárgyalások alatt végig naprakész információkat kaptak a püspöki kar taktikájára, elképzeléseire, hangulatára vonatkozólag a püspökök köré beépített ügynök(ök)től.

Kiszolgáltatott helyzetben volt a püspöki kar azért is, mert a tárgyalások alatt sem szűnt meg az egyházra nehezedő nyomás, sőt a békemozgalom révén még fokozódott is.

A csehszlovákiai Velehradon július 3-án mintegy 200 000 katolikus hívő, majd Luhacovicén 453 katolikus pap gyűlt össze, hogy kinyilvánítsa békevágyát. *„Kijelentjük, hogy teljes mértékben a béke szolgálatában állunk azok oldalán, akik a szoci-*

---

[114] Salacz Gábor: *A magyar katolikus egyház tizenhét esztendeje.* München, 1988, 67. p.

[115] Történeti Hivatal O – 13 405/1. 235. p.

[116] Történeti Hivatal O – 13 405/1. 237–238. p.

[117] A tárgyalásokon a Kormányt Rákosi Mátyás, Darvas József vallás- és közoktatásügyi miniszter, Bognár József belkereskedelmi miniszter és Veres József belügyi államtitkár, a katolikus egyházat pedig Grősz József kalocsai érsek, Czapik Gyula egri érsek, Hamvas Endre csanádi püspök, Sárközy Pál bencés apát, Sík Sándor piarista, és Schrotty Pál ferences rendfőnök képviselte. A tárgyalások menetét a Gergely Jenő által kiadott jegyzőkönyvekből és egyéb dokumentumokból lehet végigkövetni. Vö. Gergely Jenő: *Az 1950-es egyezmény és a szerzetesrendek feloszlatása Magyarországon.* Bp., 1990. A jegyzőkönyvek és a közölt dokumentumok mai őrzési helye: MOL XIX–A–21–c. Állami Egyházügyi Hivatal – Adattár. 00221/1950.

alizmus szellemében új, szociális szempontból igazságos rendet építenek a világon. Megvetjük a háború gondolatát és a háborút!"[118]

A papi békemozgalom létrejöttében kétségtelenül jelentős szerepet játszott a lengyelországi megegyezés és a csehszlovákiai példa, de önmagában ez kevés lett volna, a magyar békepapi mozgalom állami segítség nélkül nem indulhatott volna meg. Az úgynevezett „haladó papok" támogatása egyértelműen a karlsbadi Kominform-határozatok szellemében kialakított új pártpolitika része volt.

1950. július 16-án 34 magyar katolikus pap felhívást tett közzé, amelyben kifejezték örömüket a püspöki kar és a kormány közötti tárgyalások megindulása miatt, és a megegyezés érdekében mozgalmukhoz való csatlakozásra szólították fel a katolikus papságot. *„Krisztus urunk nevében hívjuk fel a római katolikus anyaszentegyházunk minden papját, hogy egyházunk és hazánk iránti hűségben és szeretetben az egész békeszerető magyar néppel egyesülve támogassák mozgalmunkat, amellyel egyházunk és az állam javára, a belső és külső békefront megerősítésére elősegíteni kívánjuk az egyház és az állam végleges megegyezését."*[119] Néhány nappal később a felhívás aláírói, és néhány újonnan hozzájuk csatlakozó papok értekezletet tartottak, ahol elhatározták, hogy augusztus 1-jére országos konferenciára hívják össze a katolikus papságot.[120]

A magyar katolikus papok országos értekezletének határozatát Gábris Grácián ferences szerzetes terjesztette elő. Kinyilvánították akaratukat az állam és az egyház közötti sürgős megegyezés iránt, az egyház és az állam törvényeinek kölcsönös tiszteletben tartásával. Kifejezték hűségüket a népi demokrácia, a Magyar Népköztársaság iránt. Közös cél: „legfőbb érték az ember". Fenntartás nélkül támogatták a magyar nép „békeharcát". Tiltakoztak a koreai háború, az atombomba használata és propagandája ellen. Kívánatosnak tartották, hogy az államhatalom teljes erejével támogassa a néphez hű szerzeteseket és papokat hivatásuk teljesítésében, az ország újjáépítésében, a tartós békéért kifejtett munkájukban.[121]

A konferenciára mintegy 300 pap és szerzetes gyűlt össze, bár a határozatot csak 273-an írták alá, ami talán néhány résztvevő óvatosságával magyarázható. A nevek vizsgálata, korabeli sematizmusokkal való összevetése alapján azonban megállapít-

---

[118] Beresztóczy Miklós: *A katolikus békemozgalom húsz éve.* Bp., 1970, 16. p.

[119] Pál József: *Békepapok.* Bp., 1995, 20. p.

[120] A gyűlés papi szónokai szinte a kommunista párt agit.-prop.-osai szellemében beszéltek. Horváth Richárd ciszterci szerzetes: *„Hál' Istennek új kor jött el. A szocializmus kora. A jövő útja a szocializmus útja. És nem volt még a történelemben a kereszténység számára annyira vele rokon, egylényegű, hozzá közelálló, új kort nyitó eszmeáramlat, mint a szocializmus.*; Balogh István: *„Az eddigi hivatalos egyházi politika életveszélyesnek bizonyult. Ezzel szakítani kell.*; A kormány nevében Darvas József vallás- és közoktatásügyi miniszter igyekezett megnyugtatni és a kormány támogatásáról biztosítani a gyűlés résztvevőit: *„Népünknek ma már van ereje, hatalma ahhoz, hogy megvédje mindenkivel szemben azt, aki a hozzá való hűség útját járja s ma már nem üldöztetés jut nálunk osztályrészül annak, aki a haladásért, az igazságért munkálkodik. Dolgozó népünk nevében, Népköztársaságunk kormánya nevében ígérhetem, hogy ott állunk e mozgalom mellett, ha kell segítséggel és védelemmel is."* Lásd *Katolikus papok a békéért. A katolikus papok 1950. augusztus 1-i országos értekezletén elhangzott beszédek és az elfogadott határozat.* Bp., 1950, 3–37. p.

[121] Uo. 38–40. p.

ható, hogy sok fiktív név is szerepel az aláírások között.[122] Adriányi Gábor szerint a gyűlésen papi, szerzetesi öltözetben több rendőr és ügynök is részt vett.[123] Ugyanakkor a felső klérus is elküldte a maga embereit a konferenciára. Pál József közöl egy levelet, melyben az egyik résztvevő Hamvas Endre szeged–csanádi püspöknek számolt be az eseményekről. A jelentésből egyértelműen látszik, hogy a „haladó papok" jelentéktelen mozgalma milyen jelentős állami támogatásban részesült. A nagyszerűen berendezett konferenciaterem, a bőséges étel- és italkínálat a gyűlés alatt a büfében, és a Béke Szállóban megszervezett ebéden és vacsorán, ahova különbuszokkal szállították a vendégeket, mind a puhítás eszközei voltak.[124]

Egy Hamvas Endréről készült ÁVH-jelentés a bizonyíték arra, hogy az éppen a kormánnyal tárgyaló püspöki kar is nehéz helyzetbe került a békepapok első konferenciája miatt. *„A Budapesten megtartandó haladó papok ülésével kapcsolatban a püspök* [Hamvas Endre] *hangulata rendkívül nyomott. Eleinte nem tulajdonított a gyűlésnek semmi komoly alapot. Azt hitte, hogyha csatlakozik Pétery és Badalik püspökök elgondolásához, melyben a papokat leintik és felfüggesztéssel megfenyegetik, akkor az egész kezdeményezés kudarcba fullad. Azonban a püspök belátta, hogy a mozgalom mögött nemcsak felfüggesztett papok, hanem rendes, aktív szolgálatot teljesítők is sokan vannak. Arra az elgondolásra jutott, hogy egyelőre nem függeszti fel azokat a papokat, akik erre a gyűlésre elmennek, mert a kormánnyal való tárgyalás folyamán az rossz hatással lehet a tárgyalás kimenetelére. Az állam és az egyház aug. 3-i tárgyalása nagyban függ az aug. 1-jei papi konferencia határozataitól is. [...] A püspökök a haladó papok gyűlésére megfigyelőiket küldték el, akik a gyűlés után észrevételeiket jelentik a püspöknek. A haladó papok gyűlésén felszólaló és részt vevő papokat nyilvántartásba veszik."*[125]

A haladó papok mozgalma elérte célját, a papság megosztását, illetve sikeresen vert éket az alsópapság és a felső klérus közé (sőt még a püspöki kar is megosztottá vált a mozgalommal szemben kialakítandó eljárást illetően). A kommunisták kezében kiváló fegyvernek bizonyult a békepapi mozgalom, hiszen állandóan zsarolni lehetett vele az egyházi vezetést, akár az egyházon belüli szakadás rémképével is. Az egyház és a népköztársaság kormánya közötti megállapodás után sem vált jelentéktelenné a mozgalom, sőt helyi szervei minden megyében viszonylag gyorsan kiépültek. A taglétszám ugrásszerűen azonban csak egy évvel a békemozgalom indulását követően, az ÁEH felállítása (1951. május 19.), Grősz József elítélése (1951. június 28.), illetve a püspöki kar eskütétele (1951. július 21.) után növekedett. Mivel a részvételi arány növelése különösen fontos volt, sok papot emberi gyarlóságaikkal való zsarolással igyekeztek a mozgalomba bekapcsolni, mások az egzisztenciájukat érintő ad-

---

[122] Gergely Jenő: A szétválás konfliktusai. A magyar állam és a katolikus egyház viszonya 1945 és 1951 között. *Társadalmi Szemle,* 1989. 6. szám. 44. p.

[123] Gabriel Adriányi: Die Geschichte der Friedenspristerbewegung in Ungarn. In *Zwischen Autonomie und Anlehnung.* Nettetal, 1989, 79. p.

[124] Pál József: *Békepapok.* Bp., 1995, 26–28. p.

[125] Történeti Hivatal O – 12 817/1. 225. p.

minisztratív nyomásnak engedve kényszerültek az együttműködésre. Bizonyára szép számmal voltak olyan karrieristák is, akik önként is megtettek minden szolgálatot, hogy jobb pozícióba, jobb plébániához jussanak. A többség azonban valószínűleg nem látott már más kiutat, mint a csatlakozást, és abban bízott, ha néha eljár a gyűlésekre, esetleg néha aktívabb szerepet is vállal és felszólal, vagy a híveket az állam iránti engedelmességre ösztönzi, akkor legalább megmaradhat papi hivatásában.

Kétségtelen tény, hogy a haladó papok magyarországi mozgalma, a csehszlovák és lengyel példák, valamint a kormány és az egyház tárgyalásai idején sem szünetelő támadások (1950. július 11-én és augusztus 14-én ismét szerzeteseket telepítettek ki otthonaikból, 1950. augusztus 23-án a kultuszminisztérium a budapesti Hittudományi Kar valamennyi tanárát felmentette a szolgálat alól, megszüntetve a Pázmány Péter Tudományegyetem egyik legrégebbi fakultását)[126] végül is odavezettek, hogy a püspöki kar tagjai aláírták az állam képviselői által megfogalmazott „megállapodás"-szöveget (1950. augusztus 30.).

A püspöki kar elismerte a Magyar Népköztársaság államrendjét és alkotmányát. (Ezt gyakorlatilag korábban is megtette.) Megígérte, hogy az egyház törvényei szerint eljár azok ellen, akik fellépnek a népköztársaság ellen és minden felforgató tevékenységet elítél. Felhívta a híveket, hogy tevékenyen működjenek közre az ötéves terv megvalósításában. A papságot intette a mezőgazdaság szocialista átszervezése ellen való fellépéstől. A püspöki kar kinyilvánította, hogy a jövőben a békemozgalmat is támogatni fogja.

A Magyar Népköztársaság kormánya ugyanakkor garantálta az alkotmányban egyébként is lefektetett vallásszabadságot, valamint a katolikus egyház működési szabadságát. Felajánlotta 6 fiú és 2 leányiskola visszaadását, valamint azt, hogy ezekben megfelelő számú szerzetes tanár működjön. A kormány megígérte, hogy az egyház elemi szükségleteinek fedezéséről továbbra is gondoskodik, ezért garantálta, hogy 18 évig arányosan csökkentve megfelelő összeget utal ki egyházi célokra. Külön hangsúlyozta a papság illetményének kifizetését, ami 1945 előtt is mindig állami feladat volt. A megegyezés gyakorlati végrehajtására paritásos bizottság felállítását helyezték kilátásba.[127]

A megállapodás leglényegesebb jellemzője, hogy olyan fontos kérdések, mint a Szentszékkel való viszony, a szerzetesek ügye – a nyolc egyházi gimnázium kivételével – egyáltalán fel sem merültek. Az egyház anyagi támogatásának ígéretéből pedig a kormánynak az az elképzelése olvasható ki, hogy a katolikus egyház 18 év alatt fokozatosan el fog sorvadni, ezért egyre kevesebb támogatásra lesz szüksége. A meg-

---

[126] Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Kronológia.* Bp., 1993, 292. p.

[127] A megegyezés teljes szövegét idézi a *Kis Újság* 1950. szeptember 1-jei száma után: *A magyar katolikusok szenvedései 1944–1989. Havasy Gyula dokumentumgyűjteménye.* Bp., é. n. [1990] 126–127. p. A megegyezés 1990. február 6-ig érvényben volt, ekkor Németh Miklós akkori miniszterelnök és Paskai László bíboros, esztergomi érsek közös nyilatkozatukban kölcsönösen semmisnek mondták ki az 1950. évi megállapodást és felbontották azt.

egyezés tulajdonképpen sem egyház-, sem államjogilag nem volt érvényes. Az egyes államokkal való megállapodás csakis a Vatikán hatáskörébe tartozik. A magyar kormány is tisztában lehetett ezzel, hiszen a megegyezést sohasem tették közzé a *Magyar Közlöny*ben, míg a többi egyházzal kötött megállapodásokat a *Magyar Közlöny* is nyilvánosságra hozta.

A Vatikán a megállapodásról hitelesen csak a Magyar Katolikus Püspöki Kar megkésett beszámolója révén értesült. XII. Pius pápa október 9-én levelet íratott Dell Aqua államtitkár-helyettessel, melyben kifejtette a pápa fájdalmát: *„Világos ugyanis – mellőzve sok mindent, amit még figyelembe vehetnénk –, hogy a Szentszékre tartozik azoknak a közös elveknek meghatározása és irányítása, amelyek az egyház és különböző nemzetek között felmerülnek. Gondolunk azokra az egyezményekre, amelyek egy nemzeten belül az egyház állapotának irányítására vonatkoznak, amelyek más nemzetek egyházainak állapotára is kihatnak, és ami még fontosabb, több olyan dolgot tartalmaznak, amit az egyházi főhatóság a maga számára tart fenn:* **mindezek,** *mint világos, meghaladják a püspökök hatáskörét. [...] Amikor ugyanis megvizsgáljuk az egyezmény tartalmát, több súlyos észrevételt kell tennünk. Az egyezmény nehéz terheket ró az egyházra és méghozzá olyanokat, amelyeket nehezen lehet összeegyeztetni az egyház tanításával és szabályaival.*

A megegyezés azonkívül csaknem az összes szerzetesrendek erőszakos elnyomásának gyanúját kelti, ami az államhatalom részéről máris folyamatban van. [...]

Felesleges megemlíteni, hogy Őszentsége jól tudja, milyen nehézségek és fenyegetések környékezik az egyház életét. Ez azonban alig befolyásolja a fenti észrevételeket."[128]

A hazai papság egyrészt bizonyos felszabadultságot érzett a megállapodás hírére, mert remélte, hogy a pártállam részéről mérséklődni fognak a zaklatások. Másrészt viszont pesszimizmussal, félelemmel tekintett a bizonytalan jövőbe. A klérus hangulatát az Endrey Mihályról, az Actio Catholica igazgatójáról, 1950. augusztus 31-én készült ÁVH-s jelentés adja legjobban vissza. *„Gyorsan száll a híre annak, hogy megtörtént a megegyezés, szerinte* [Endrey Mihály] *a hangulat a világi papi körökben bizakodó, mert ezzel lezártnak tekintik a Mindszenty-féle izgalommal teli életszakaszt.*

A férfi szerzetesi vonalon a lehangoltság azonban megmaradt, mert hiszen ők vesztették a legtöbbet. Ők, akik egész életüket arra állították be, hogy egy egész életen keresztül gondoskodnak róluk, most ez véget ért. Ezeknek legtöbbje a való életet nem ismerve hánykolódni fog.

A női szerzetesi vonalon Endrey két csoportot különböztet meg, az egyik csoportba sorolja azokat, akik felszabadulva a szigorú apácai élettől most világi ruhában járva, szinte habzsolni fogják az életet, és ezek közül nagyon sok el fog veszni még mint civil is az egyház számára. A második csoportba azt az elenyészően kis részt osztja, akik mindenáron mártírok akarnak lenni, ezek az 50 éven felüliek.

Endrey szerint, az 5 éves terv végére mind a világi, mind a szerzetesi vonalon a kommunista ideológia szerint polarizálódni fog az egyház, márpedig ha nem lesz

[128] Történeti Hivatal V – 105 752/1. Vizsgálati dosszié Grősz József ügyében. 101–102. p.

pap, nem lesz hívő sem. Bár ez a polarizálódás még nem akut, de ennek kezdete kb. 5-6 hónap múlva fog bekövetkezni. Meggyőződése, hogy lassanként a templomokat is egyre gyérebben fogják látogatni. Szerinte, a megegyezés megtörtént, de ennek egyedül a kommunisták élvezik a sikerét. Úgy látja, hogy nemsokára bátran kiengedhetik Mindszentyt, mert már emlékezni is csak az öregek fognak rá."[129]

A várakozások ellenére sem enyhültek a katolikus egyház elleni támadások. Egy héttel a kormány és a püspöki kar megállapodásának aláírása után kihirdették az Elnöki Tanács 1950. évi 34. számú törvényerejű rendeletét, amely megvonta a magyarországi szerzetesrendek működési engedélyét.[130] A rendelet 23 férfi (2582 taggal) és 40 női szerzetesrendet (8956 taggal), 635 rendházat érintett.[131] A katolikus egyház és a kormány paritásos bizottságai szeptember 19-e és november 5-e között öt alkalommal találkoztak. A legfontosabb kérdés a világi papságba átvehető szerzetesek száma volt. A kormány részéről a tárgyalásokat csak formalitásnak tekintették, és semmiféle engedményt nem tettek a püspököknek. Ragaszkodtak ahhoz, hogy csakis 284 szerzetes kerülhetett át a világi papság körébe, a mintegy 3000 szerzetes pedagógusból pedig csak 100 vállalt állami iskolában munkát.[132] Rákosiék a szerzetesek ügyét egyszerűen a rendőrség illetékességi körébe utalták. A Belügyminisztérium már 1950. szeptember 22-én kibocsátott egy szigorúan titkos körlevelet, melyben felhívja valamennyi rendőrfőkapitányság vezetőjének figyelmét, hogy a *„megszüntetett szerzetesrendek tagjai a részükre kényszertartózkodási helyül kijelölt rendházakat a rendelet megjelenése előtt, az erre vonatkozó hatósági engedély, illetőleg szabályszerű rendőri ki- és bejelentés nélkül tömegesen önkényesen elhagyták.*

Értesítem Főkapitány bajtársat, hogy azon volt szerzetesek részére, akik magukat a hatósági intézkedések alól önkényesen kivonták, módot adok arra, hogy jelen rendeletem keltétől számított 14 napon belül jogkövetkezmények nélkül jelentkezzenek azon rendőrhatóságnál, amelynek területén jelenleg tartózkodnak. [...]

A jelen rendeletben meghatározott határidő lejárta után – amennyiben Főkapitány bajtárs önkényesen eltávozott, rendőri bejelentés nélkül illegalitásban élő volt szerzetesekről szerez tudomást – ezek ellen a közigazgatási eljárást (internálás vagy rendőrhatósági felügyelet) haladéktalanul tegye folyamatba."[133]

Magyarországon 1950-ben 40 évre betiltották a szerzetesrendeket. Több ezernyi ember vált talajvesztetté, fel kellett adniuk korábbi életformájukat. A szerzetesren-

---

[129] Történeti Hivatal O – 12 302/1. 36. p.

[130] *„1. §. A Magyar Népköztársaság területén a szerzetesrendek működési engedélye ennek a törvényerejű rendeletnek a hatálybalépésével megszűnik. Nem vonatkozik ez a rendelkezés a katolikus egyházi iskolákban a tanítás ellátására szükséges megfelelő számú férfi és női tanítórend működési engedélyére."* Magyar Közlöny, Bp., 1950. szeptember 7. 155–156. p.

[131] A bencések, piaristák és ferencesek visszakaptak hat, a Miasszonyunkról nevezett szegény iskolanővérek pedig két gimnáziumot. Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Kronológia.* Bp., 1993, 293. p.

[132] Gergely Jenő: A „Paritásos Bizottság" jegyzőkönyvei. 1950. szeptember–november. *Magyar egyháztörténeti vázlatok.* 2. kötet, Bp., 1991, 226. p.

[133] BFL XXIV. 1. BRFK központi irattára. 0048/1950.

dek felszámolása nemcsak a katolikus egyház és a hívek számára jelentett nagy csapást, hanem többek között a magyar kulturális, szellemi és szociális, karitatív élet is veszteséget szenvedett.

A kikényszerített megegyezés, a szerzetesrendek működési engedélyének megvonása után sem enyhült a pártállam egyházra nehezedő nyomása. 1951. március végén az ÁVH letartóztatta a pálos rend valamennyi tagját.[134] Február 25-e és március 2-a között ülésezett az MDP II. kongresszusa Budapesten. A papság bizalommal vegyes aggodalommal tekintett a várható felszólalásokra, határozatokra: *„Endrey Mihály a pártkongresszussal kapcsolatban kijelentette, hogy nem hallott semmi olyan hírt, hogy a kongresszuson támadás készülne az egyház ellen. Szerinte ez nem is lenne politikus, mert egész csend van a katolikus vonalon és a püspökök »hajbókoló Jánosok« lettek. [...] Nem bízik abban, hogy a jelenlegi nyugodt hangulat az állam és az egyház között sokáig tart, mert hallott arról, hogy Lengyelországban ismét fellángolt a kommunisták és az egyház között az ellenségeskedés. Hallott arról, hogy Lengyelországban a kormány a békepapok közül – ahogy ott nevezik, a hazafias papokból – akar kinevezni káptalani helynököket az egyházmegyék élére. Ez ellen az egyház természetesen tiltakozik. Endrey számít arra, hogy ez nálunk is megismétlődhet."*[135]

Közben a békepapi mozgalom, amely sikeresen választotta ketté a magyar klérust, és amelyet sikeresen használt fel a kormányzat a felsőpapság-ellenes céljai eléréséhez, újabb felhívással fordult a katolikus papsághoz. A Béke Világtanács berlini ülésén felszólította a nagyhatalmak vezetőit, hogy kössenek egymással békét. A Katolikus Papok Országos Békebizottsága a berlini deklaráció aláírását kérte a papságtól. A püspöki kar már márciusban tárgyalt a békefelhívásról, és az április közepén közzétett nyilatkozatában általánosan hitet tett a béke mellett. Ez sem a kormányt, sem a békebizottságokat nem elégítette ki. Mindenképpen a békeívek aláírását szerették volna elérni. Külön nehezítette a helyzetet, hogy a püspöki kar állásfoglalása nem tartalmazott semmiféle útmutatást a papság számára. Az újabb szakítópróba részeként áprilisban koncentrált támadás indult a sajtóban a püspökök, elsődlegesen Grősz József, Hamvas Endre és Pétery József ellen.[136]

A Kommunista Párt teoretikusai időközben már a katolikus egyházzal szemben követendő új politikát is kidolgozták, amit Révai József az MDP KV Titkárságának 1951. május 4-i ülésén ismertetett a résztvevőkkel.[137]

---

[134] Vö. *A magyar katolikusok szenvedései 1944–1989. Havasy Gyula dokumentumgyűjteménye.* Bp., é. n. [1990] 425–426. p.

[135] Történeti Hivatal O – 12 302/1. Endrey Mihályról készült ügynöki jelentések (1951. február 22. és március 1.). 49–50. p.

[136] Salacz Gábor: *A magyar katolikus egyház tizenhét esztendeje.* München, 1988, 103–104. p.

[137] MOL 276. f. 54/142. őe. Tervezet egyházpolitikánk módosítására. MDP Titkárság ülésének jegyzőkönyve (1951. május 4.) Vö. Révai József: „Egyházpolitikánk kérdése." Proletárdiktatúra és egyház. 1951. Ólmosi Zoltán dokumentumközlése. *História,* 1991. 5–6. szám. 23–27. p.

Papi körökben már április végén elterjedt a kalocsai érseki palota elfoglalásának és Grősz kitelepítésének – akkor még – álhíre.[138] Az ÁVH ekkorra már felderítette a kalocsai érsek környezetét, a későbbi per szereplőit már le is tartóztatta. Nagyon alapos előkészítés után,[139] 1951. május 18-án 20 órakor az ÁVH Vajda Tibor őrnagy vezetésével Kalocsán, az érseki palotában letartóztatta Grősz József kalocsai érseket, a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnökét. Grősz minden bizonnyal számított már letartóztatására, hiszen május 19-én, első kihallgatása alkalmából beszámolt arról, hogy május 9-én Czapik Gyula egri érsek telefonon felhívta és sürgősen Budapestre kérette. A személyes találkozón Czapik közölte Grősszel, hogy *„több alkalommal megbízhatónak bizonyult forrásból tudomására jutott, miszerint a magyar kormány csehszlovák mintára egy speciális hivatalt akar felállítani az egyházzal kapcsolatos ügyek intézésére s ezzel egyidejűleg a püspöki kar öt tagját – köztük engem* [Grősz], *Pétery és Badalik püspököket – őrizetbe akarnak venni. (Határozottan kijelentem, hogy Czapik nem jelölte meg az információ forrását.)*

Másnap 10-én Czapik hívására Hamvas püspök is Budapestre jött, s ekkor hármasban, szintén a Központi Szemináriumban helyiségében ugyanilyen formában ismertette Czapik a fentieket anélkül, hogy újabb részleteket mondott volna. Ez alkalommal közös elhatározással úgy döntöttünk, hogy a fentiek szerint a kormányzat részéről várható politikai nyomás enyhítése érdekében aláírjuk a békeíveket és erről Darvas minisztert levélben értesítjük."[140] A szándéknyilatkozat akkor már kevésnek bizonyult.

A Grősz elleni nyilvános főper[141] képezte a keretét a zárt tárgyalásokon lefolytatott mellékpereknek, amelyekben több száz ítélet született.[142] A Grősz József és nyolc

---

[138] Történeti Hivatal O – 12 302/1. 85. p.

[139] 1951. május 4-én készült el Grőszről egy hatoldalas jelentés, amely tartalmazza jellemzését, illetve kapcsolatainak kiértékelését. Ez alapján állították össze május 10-ére keltezve: *„Grősz József és társai ügyének tárgyalására az alant felsoroltakat javasoljuk."* Május 17-én már az őrizetbe vétel alapos terve is készen állt. Ebből világosan látszik, hogy nagy technikai apparátussal, körültekintő operatív előkészítéssel, összesen 47 ÁVH-s bevonásával folytatták le az akciót. Ugyancsak május 17-re készült el a *„Grősz és társai ügy őrizeteseivel való foglalkozás megszervezése."* Ez tartalmazza a későbbi főper kilenc vádlottja, illetve a tanúk mellé rendelt ÁVH-s kihallgató tisztek nevét, valamint a célkitűzést, miszerint *„F. hó 20-án 8 h-ig valamennyi vádlott és tanú mellé fogdahálózati ügynököket építünk be."* Történeti Hivatal V – 105 752/1. 29–51. p.

[140] Történeti Hivatal V – 105 752/1. 59–60. p.

[141] A perre vonatkozó iratokat részben a Történeti Hivatal (V – 105 752/1.; V – 105 752/2.; V – 105 752/3.; V – 105 752/4.; V – 105 752/5.), részben pedig Budapest Főváros Levéltára (BFL XXV. 4. f. Fővárosi Bíróság titkos ügykezelés alól kivont perek iratai. 001211/1951; 744/1990.) őrzi. Azonban nem zárható ki a lehetőség, hogy még másutt is „lappanganak" a perhez kapcsolódó iratok. A főper anyagát 1951-ben kiadták. Vö. *Grősz József és társai bűnpere.* Bp., 1951.

[142] Gergely Jenő 12 mellékperre utalt 1989. évi előadásában. Vö. Gergely Jenő: *A katolikus egyház Magyarországon 1944 után. Előadások a Történettudományi Intézetben.* Bp., 1991, 17. p.; Jámbor Ottó a rendőrtiszti főiskola tanára 1987-ben a Grősz-per mellett 11 konkrét mellékpert sorolt fel. Vö. Dr. Jámbor Ottó: *Magyar katolikus főpapok a demokratikus átalakulásban 1944–1951. Egyházpolitikai tanulmány.* I–II. kötet. Kézirat. 1987. (Rendőrtiszti Főiskola – Belső használatra! A Dokumentumtárban a 295–87/90-es és a 295–87/2/90-es számon.) Mai ismereteink szerint a Grősz-pernek 24 mellékpere volt, amelyekben összesen 15 halálos ítéletet hoztak a bíróságok. Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Kronológia.* Bp., 1993, 296. p.

társa elleni per 1951. június 22-én kezdődött meg. Az államügyész és a bíróság elnöke a Mindszenty-perben már jól bevált Alapy Gyula és Olti Vilmos volt. A bécsi *Arbeiter Zeitung* tudósítójának véleménye a perrel kapcsolatban rendkívül kifejező: *„Ez már nem kirakatper többé. Ez egy szürrealista játék a bolondokházában. [...] A vádlottak ledarálják a bemagolt szöveget, és ha valamelyikük megakad, Olti segít neki, egy jóindulatú »jó, nagyon jó« beiktatásával, hogy az önvádoló automatákat további bátor vallomásra serkentse."*[143]

A főperben az ítéletet 1951. június 28-án hirdették ki. Grősz József elsőrendű vádlottat 15 év börtönre, öt további vádlottat 8 és 14 év közötti börtönbüntetésre ítéltek, két vádlott ügyét más bíróságokhoz tették át.[144]

A per kezdetének másnapján az ÁVH háziőrizetbe vette Hamvas Endre, Badalik Bertalan, Pétery József és Shvoy Lajos püspököt. Kötelezték őket, hogy békepapokat nevezzenek ki püspöki irodaigazgatóknak, helynököknek. Ez később mindegyik egyházmegyében megtörtént.[145]

A magyar katolikus egyház három éven belül másodszor vesztette el vezetőjét. Ezzel teljessé vált a papság nagy részének és a híveknek a megfélemlítése.

Felvetődik a kérdés, hogy miért éppen Grősszel számoltak le, akiről egyházi körökben is az a vélemény volt az általános, hogy az érsek *„igyekezett magát távol tartani a politikától."*[146] Gergely Jenő szerint a kommunisták vele tudták a legjobban demonstrálni, hogy a püspöki kar szegi meg az állam és a katolikus egyház közötti megegyezést. A koncepció szerint Grősz volt az, aki ugyan egy évvel korábban aláírta a megállapodást, azután mégis minden együttműködést elhárított, tehát a népköztársaság eljárása jogos volt. A per azonban „öngólnak bizonyult", mert nyilvánvalóvá tette a hívők és nem hívők előtt, hogy az állam sem a szembenállást (Mindszenty), sem a kompromisszumkészséget (Grősz) nem tűri, s a megegyezésre kész egyház ugyanolyan ellenség, mint az ellenálló.[147]

Mészáros István azt emeli ki, hogy Rákosiék a hazai és külföldi közvélemény előtt azt akarták bizonyítani, hogy Magyarországon a katolikus egyház a néhány „reakciós" kivételével – akikkel a népköztársaság jogosan és könyörtelenül leszámol – a kormány és a szocializmus építése mellett áll.[148]

A Grősz József és társai ellen lefolytatott perek, a püspökök háziőrizetben tartása, megbízható helynökök és irodaigazgatók kineveztetése a püspöki aulákba, az Állami Egyházügyi Hivatal megszervezése mind arra irányult, hogy a katolikus egyházat tel-

---

[143] Idézi Kurt Hutten: *Christen hinter dem eisernen Vorhang.* I. kötet, Stuttgart, 1962. 203. p.

[144] Grősz József és társai bűnpere. Bp., 1951. 323–330. p.

[145] Salacz Gábor: *A magyar katolikus egyház tizenhét esztendeje.* München, 1988, 108. p.

[146] Történeti Hivatal O – 12 302/1. 92. p.

[147] Gergely Jenő: *A katolikus egyház Magyarországon 1944 után. Előadások a Történettudományi Intézetben.* Bp., 1991, 18. p.

[148] Mészáros István: *Kimaradt tananyag.* Bp., 1945–1956. Bp., 1993, 50. p.

jesen az állam alá rendelje. Izsák Lajos szavaival: *„1951 nyarára az egyház »államosítása« befejeződött."*[149]

Ugyanakkor a Grősz-per, világos egyházpolitikai céljai mellett is, tökéletesen beilleszkedik az ötvenes évek „fokozódó osztályharcának", a belső és külső reakcióval való leszámolásnak, a mindenütt ellenséget kereső korszaknak hangulatába.[150]

Grősz József letartóztatásának másnapján jelent meg a *Magyar Közlöny*ben az 1951:I. törvény az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) felállításáról, elnökének kinevezéséről és a törvény gyakorlati végrehajtásáról intézkedő 110/1951. (V. 19.) minisztertanácsi rendelet.[151] Az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének Kossa Istvánt nevezték ki. Az 1951. évi I. törvény szerint a hivatal a vallásfelekezetekkel kapcsolatos ügyek intézése, az egyes vallásfelekezetekkel kötött megállapodások végrehajtása és a vallásfelekezetek állami támogatása céljából jött létre, és a Minisztertanács felügyelete alá tartozott. A hivatal szervezetével és működésével kapcsolatos kiadások fedezéséről az állami költségvetés gondoskodott. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium vallási ügykörc a hivatal felállításával egyidejűleg megszűnt, ezért az elnevezéséből is törölték a „vallás" szót.

Az ÁEH felállításával az egyházakat teljes mértékben az állam alá rendelték. Az egyházakkal kötött megállapodások felügyelete kiváló lehetőséget nyújtott a hivatalnak az egyházak széles körű megfigyelésére, ellenőrzésére és korlátozására. A gyorsan kiépülő központi és országos hivatali szervezet pedig megteremtette mindennek a feltételeit is. Az ÁEH törvény adta lehetőségeivel élve maga is eljárhatott az ellenszegülő, megbízhatatlan papokkal szemben. Megvonhatta tőlük a kongruát, elérhette az ilyen papok diszpozícióját (áthelyezését más egyházközségbe), ugyanakkor saját püspökeikkel is megbüntethette a papságot. Persze a jutalmazásra, kiemelésre is lehetősége volt. Azokat az ügyeket, melyeket „felderített", de saját hatáskörében már nem tudott megoldani, átadhatta a rendőrségnek vagy egyenesen az ÁVH-nak.

Az Állami Egyházügyi Hivatal nem sajátságosan magyar intézmény. A Szovjetunióban csak viszonylag későn, 1943-ban állították fel a Minisztertanács felügyelete alá rendelt Egyházügyi Tanácsot. Addigra már az egyházakat a Szovjetunióban teljesen háttérbe szorították. A szocialista országok közül Románia hozta létre elsőként az 1948. augusztus 3-án elfogadott „kultúrtörvény" alapján az úgynevezett Felekezetügyi Hivatalt. Csehszlovákiában 1949. október 25-én állították fel az Állami Egyházügyi Titkárságot, Lengyelországban pedig 1950. április 19-én hozták létre az Egyházügyi Hivatalt. A kínai Államtanács Egyházügyi Hivatala 1951 januárjától műkö-

---

[149] Gergely Jenő: *A katolikus egyház Magyarországon 1944 után. Előadások a Történettudományi Intézetben.* Bp., 1991. Az előadást követő vitában Izsák Lajos hozzászólása: 25. p.

[150] Nem szabad elfelejteni, hogy a Grősz-perrel egy időben a kommunisták nemcsak a „klerikális reakcióval" akartak leszámolni, hanem balra is „ütöttek". 1951 májusában Kádár János egykori belügyminisztert is letartóztatták és három év börtönbüntetésre ítélték.

[151] *Magyar Közlöny*, Bp., 1951. május 19.

dött. Ezekben az országokban, akárcsak Magyarországon, a Szovjetunió példáját követve a minisztertanács, illetve annak megfelelő szerv alá rendelték az egyházi ügyekkel foglalkozó hivatalokat. Bulgáriában már az 1947. decemberi alkotmány, majd az 1948. februári vallástörvény is egyértelművé tette a helyi kommunisták egyházakkal kapcsolatos céljait: teljes rendelkezési jogot biztosított az egyházak belügyeiben a külügyminiszternek. A hitfelekezetekről rendelkező 1949. évi február 26-i törvény pedig tovább erősítette az állami befolyást az egyházak felett, mivel itt is létrehozták a minisztertanács alá rendelt egyházi kérdésekkel foglalkozó hivatalt. Kubában még napjainkban is a kommunista párt Központi Bizottsága irányítja az Egyházügyi Hivatalt.[152]

A Kossa István vezetése alatt álló Állami Egyházügyi Hivatal megalakulása után gyorsan működőképessé vált.

Az ÁEH dolgozóinak létszám- és fizetési kimutatása (1951)[153]

Munkakör megnevezése	Létszám	Havi munkabér	Évi munkabér
Hivatalvezető	1	2900	34 800
Hivatalvezető-helyettes	1	2720	32 640
Főosztályvezető	1	2500	30 000
Osztályvezető	1	2050	24 600
Osztályvezető-helyettes	2	3680	44 160
Főelőadó	14	21 000	252 000
Előadó	24	27 840	334 080
Könyvelés vezetője	1	1500	18 000
Könyvelés vezetőjének helyettese	1	1500	18 000
Főkönyvelő	3	3060	36 720
Könyvelő	5	4050	48 600

[152] Balogh Margit: Egyházügyi hivatalok. *História*, 1991. 5–6. szám. 24. p. és Gabriel Adriányi: *Geschichte der Kirche Osteuropas im 20. Jahrhundert*. Paderborn – München – Wien – Zürich, 1992, 87., 132. és 158. p.

[153] A táblázat az Országos Levéltárban őrzött eredeti 1951. évi ÁEH-kimutatás alapján készült. MOL XIX–A–21–b. ÁEH általános iratok. 1. doboz. 2. csomó. A fizetési kimutatás közlésére azért került sor, hogy össze lehessen vetni a pártállam egyik elnyomó szervénél alkalmazásban állók anyagi helyzetét, megbecsülését a társadalom más rétegeivel. Például a katolikus papságot 1951-ben az ÁEH elnöke rendeletileg (1101–30–4/1951/VI. 12./ÁEH) három csoportba osztotta a jövedelem-kiegészítések (kongrua) szempontjából. Az első csoportba a nagyvárosok, illetve a nagyobb ipari centrumok (pl. Budapest, Debrecen, Dorog, Győr, Miskolc, Ózd, Pécs stb.), a második csoportba a közepes nagyságú városok, illetve közepesen fejlett ipari városok (pl. Baja, Balassagyarmat, Békéscsaba, Cegléd, Eger stb.), végül a harmadik csoportba a kisebb városok, települések tartoztak. Eszerint a plébánosok kongruája 620–720 Ft, a lelkészeké 520–600 Ft és a segédlelkészeké 420–500 Ft volt. MOL XIX–A–21–a. ÁEH elnöki iratok. 1. doboz. 54/1951 Eln.

Munkakör megnevezése	Létszám	Havi munkabér	Évi munkabér
Gondnok	1	800	9600
Gyors- és gépírónő	5	3550	42 600
Hivatalsegéd	3	1730	20 760
Gépjárművezető	4	2840	46 080
ÖSSZESÍTÉS	67	81 720	992 640

Szántó Konrád szerint az ÁEH az elnök alá rendelt három osztályból épült fel:

1. Az *egyházpolitikai osztály*, amelyhez további három alosztály, illetve csoport (a katolikus és protestáns csoport, valamint az archívum) munkája tartozott. A katolikus alosztály feladatai közé tartozott a római és görög katolikus egyházak felügyelete, a körlevelek ellenőrzése, a kongruával kapcsolatos ügyek intézése, a hitoktatás kontrollja, a vidéki és alacsonyabb beosztású egyházügyi megbízottak, alkalmazottak továbbképzésének intézése stb. A protestáns csoport hasonló feladatokat teljesített, de hozzá tartozott valamennyi más felekezet és a szekták is. Az archívum gyűjtötte az egyházakkal kapcsolatos magyar és külföldi kiadványokat, cenzúrázta a hazai egyházi írásos anyagokat, például a körleveleket, újságokat, ima- és énekkönyveket.
2. A *személyzeti osztály* a központban és vidéken dolgozó káderekkel foglalkozott, de gyűjtötte az adatokat az egyházi személyekről is. Az osztály vezetőjének hatáskörébe tartozott a döntéshozatal az áthelyezési ügyekben (diszpozíció) is, továbbá részt vett a püspökökkel és fontosabb egyházi személyekkel zajló tárgyalásokon.
3. A *pénzügyi osztály* az állam és az egyházak közötti megállapodás alapján felvetődött gazdasági jellegű problémákat intézte.

Az osztályok mellett működő *titkárság* végezte a hivatal postájának továbbítását az előadókhoz, a titkos ügyiratkezeléshez, ugyanakkor az elnöki irattár adminisztrációját is bonyolította. A titkos ügyiratkezelés a hivatalba érkező akták iktatása mellett az ügyek titkosításával, azok kezelésével foglalkozott.

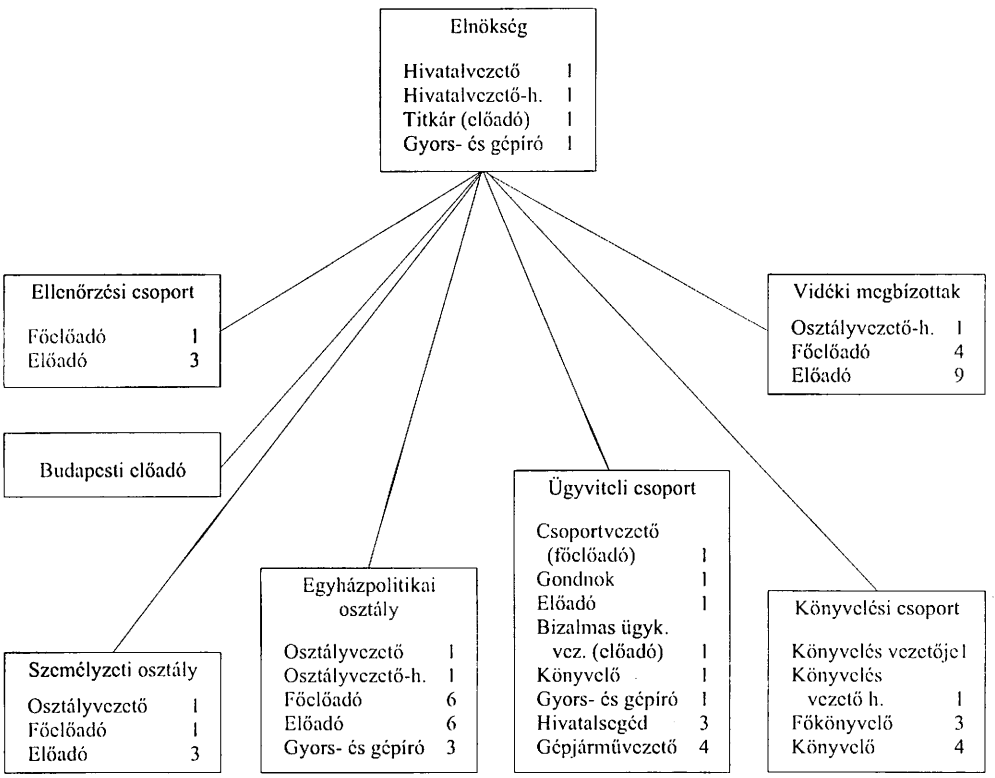
Az igazgatási iroda az egyházaktól érkező anyagigénylések kielégítését, az egyházi személyek nyugdíj-, kegydíj- és SZTK-ügyeit intézte.[154]

A Szántó Konrád által leírtak a már teljesen kiépült hivatalszervezetet jellemzik. Az alábbi ábra az 1951-es állapotot tükrözi.[155]

[154] Dr. Szántó Konrád OFM: *Az egyházügyi hivatal titkai*. Bp., 1990, 18–20. p.

[155] Az ÁEH felépítését szemléltető ábra az Országos Levéltárban őrzött eredeti, 1951. évi séma alapján készült. MOL XIX–A–21–b. ÁEH általános iratok. 1. doboz. 2. csomó.

Az Állami Egyházügyi Hivatal szervezeti felépítése

Kossa István elnök legelső, legfontosabb feladatai közé tartozott, hogy *„a hivatal munkájának segítésére, a szervezett pártélet és pártmunka biztosítására"* már június 4-én önálló pártalapszervezet megalakításához az MDP V. kerületi Bizottságának támogatását kérje, az akkor még saját hivatali épület nélkül és csak 35 munkatárssal felállított ÁEH-ban.[156]

Az Állami Egyházügyi Hivatal 1951. augusztus 15-én már 67 fővel, a teljes létszámmal működött. A hivatal munkatársainak száma a következő évtől növekedni kezdett. Az ÁEH központja Budapesten a II. kerületbe a Pasaréti út 55–59. szám alatti villába került. A szervezeti felépítést bemutató ábráról olvasható, hogy a hivatal vezetője, illetve az elnökség alá rendelt hat csoport, illetve osztály, valamint hetedikként a budapesti egyházügyi előadó (1951 és 1957 között ezt az állást Szerényi Sándor töltötte be) alkotta 1951-ben az ÁEH-t. A tanácsokhoz kirendelt előadói állások megszervezése gyorsan lezajlott.

[156] MOL XIX–A–21–a. 1. doboz. 18/1951. Eln.

1951 augusztusában az MDP KV titkársága ismét a klerikális reakció elleni feladatokról tárgyalt. Ez az 1950-es évekre oly jellemző dokumentum szemléletesen tükrözi a Rákosi-korszak bizánci légkörét.[157]

„A klerikális reakció elleni harc feladatai

I.

1./ Az utóbbi hónapokban végrehajtott állami rendszabályok és mindenekelőtt a Grősz-per jelentősen visszaszorította a katolikus reakció pozícióit és befolyását Magyarországon. A Grősz-per minden eddiginél élesebben leplezte le a klérust, mint az amerikai imperializmus háborúra spekuláló legveszélyesebb ügynökeit hazánkban; minden eddiginél világosabban megmutatta a tömegek előtt a katolikus reakciónak a földesúri és tőkés uralmat visszaállítani akaró ellenforradalmi törekvését; lehetőséget adott a hívők vallásosságával űzött visszaélés leleplezésére és feltárta a papok és szerzetesek erkölcsi züllöttségét.

Mindez politikai alapot adott egyrészt a püspöki kar elleni sikeres erőhatalmi fellépésre, másrészt a klerikális reakció elleni agitációnk és propagandánk fokozására.

2./ Az Állami Egyházügyi Hivatallal megteremtettük azt az állami operatív szervet, mely alkalmas a klérus tevékenységének hivatali ellenőrzésére és részben politikai irányítására. A június 28-i törvényerejű rendelet, mely a katolikus papok kinevezését a kormány hozzájárulásától teszi függővé, továbbá a papok fizetésrendezése a két legdöntőbb fegyvert ragadta ki a püspöki kar kezéből, mellyel régebben anyagilag és fegyelmileg biztosították az alsópapság függőségét. Ugyanakkor lazult, s átmenetileg valószínűleg meg is szakadt a püspöki kar kapcsolata a Vatikánnal.

A Grősz-per s a perrel kapcsolatos egyéb rendszabályok eredményeképpen az egész püspöki kar nyílt állam- és demokráciaellenes magatartásának a feladására, nyilvános behódolásra kényszerült a különböző püspöki nyilatkozatok, cikkek és pásztorlevelek s főleg az eskütétel tanúsága szerint.

3./ Az alsópapság körében erősödnek a demokratikus áramlatok és gyengül a püspöki kar befolyása. A Grősz-banda tevékenységét a papság köréből is sokan elítélték. Balogh Ferenc plébános Pécsmecsekszabolcs: »Legsúlyosabb vétség, amelyet a hazával szemben el lehet követni és ezért a legkomolyabb megtorlást is megérdemlik.«

A veszprémi papi értekezlet határozati javaslatából: »Nemcsak államrendünk, hanem egyházunk ellenségének is tekintjük azt, aki az egyház és állam megegyezésének betűje vagy tartalma ellen szól vagy cselekszik.« Békemozgalomhoz tartozó papok is napokon keresztül nem mozdultak ki, vagy reverenda helyett civilben jártak, mert:

---

[157] MOL 276. f. 54/155. őe. MDP Titkárság ülésének jegyzőkönyve (1951. augusztus 8.) A dokumentum teljes közlését az indokolja, hogy elősegíti a kötetben közölt jelentések jobb megértését, hiszen ebben a határozatban rögzítette az MDP azokat az egyházpolitikai irányelveket, melyek az ötvenes években végig érvényben maradtak.

»az emberek leköpnek bennünket«. Gyakori volt a püspökellenes hang az alsópapság körében: »ilyen főpapok akarnak bennünket irányítani?«

4./ A papi békemozgalom gyors fejlődésnek indult. A legutóbb megtartott megyei papi értekezleteken kétszer annyi pap jelent meg, mint azelőtt. Szabolcsban 75 helyett 160, Csongrádban 30 helyett 80, Kalocsán 20 helyett 40 stb. A Kereszt című lapból 2000 helyett 3000 példányt rendeltek meg. A beküldött cikkek és levelek száma ugrásszerűen megnőtt, hangjuk élesedett. A mozgalom tekintélye megmutatkozik a vezetők iránti tisztelet és ragaszkodás növekedésén, továbbá a mozgalomból kikerült új főpapok iránti engedelmességben. Az alsópapság többsége örömmel vagy legalábbis jóindulatú várakozással fogadta az eskütételt, ugyanakkor a kisebbségnél ez éles ellenállást, tiltakozást váltott ki. Nem kis számmal akadnak papok, akik átveszik és terjesztik az imperialista propaganda szólamait az erőszakról és az eskü el nem ismeréséről.

5./ A hitoktatásra való jelentkezés nem ad egyenletes képet. Az általános iskolákban az összesített eredmény megközelíti a tavalyit: 43,1 százalék, szemben a tavalyi 43,9 százalékkal. E globális számon belül azonban igen nagy eltérések mutatkoznak. Legnagyobb a fejlődés Budapesten, ahol a jelentkezés a tavalyi 10,3 százalékról 2,5 százalékra csökkent. Budapesten kívül azonban csupán három megyében volt számottevő csökkenés: Bács-Kiskun 8 százalék, Veszprém 6 százalék és Fejér 5 százalék. Ugyanakkor Baranya-megyében az emelkedés 11 százalék (a jelentkezettek száma 37 százalék), Hevesben 12 százalék (54 százalék), Zalában 10 százalék (51 százalék), Komáromban 6 százalék (48 százalék). Vidéken globálisan is mutatkozik árnyalatnyi emelkedés, 48,5 százalékról 49,1 százalékra.

Az általános gimnáziumokban sokkal jobb a helyzet: a tavalyi 10,5 százalékról az idei jelentkezés lecsökkent 5,9 százalékra. Jövőre tehát valószínűleg megszüntethetjük a hittantanítást az általános gimnáziumokban.

A magas beiratkozási szám és ezen belül a nagy eltérések okai:

a./ Az idén nyilvánosságra hoztuk a beiratkozás időpontját. Az egész papság (beleértve a »békepapokat«) teljes erővel agitált a beiratkozásért. Ugyanakkor a Kultusz Minisztérium semmiféle instrukciót nem adott a pedagógusoknak, akik a legjobb esetben is általában passzívak voltak.

b./ A pártszervezetek a kiadott instrukció ellenére általában nem megfelelően foglalkoztak a kérdéssel, mert a Grősz-per hatása alatt érvényesült a klerikális reakció mozgósítóképességének lebecsülése. A megyei eredmények különbözősége elég pontosan mutatja a népnevelő munka intenzitásának különbségét.

c./ A budapesti és az általános gimnáziumi jó eredmények elsősorban annak tulajdoníthatók, hogy a központi sajtó- és rádióagitációval könnyebben elérhető budapesti dolgozók, továbbá a 14–18 éves fejlettebb diákok már a Grősz-per alatt (tehát a beiratkozás idején) helyesebb képet tudtak alkotni a klerikális reakcióról, mint a vidéki általános iskolások szüleinek átlaga.

II.

1./ Az elért nagy eredmények mellett is komoly veszélyt jelent és a győzelem teljes kiaknázását akadályozza az adminisztratív eszközök túlbecsülése, s az új helyzetben a klerikális reakció veszélyességének lebecsülése. A hittanra jelentkezők száma bizonyítja, hogy a klérus befolyása a tömegekre továbbra is igen számottevő. Ennek ellenére a Grősz-per hatása alatt még pártszervezeteinkben is a megnyugvás és passzivitás hangulata kerekedett felül.

2./ A főveszély: illúziók az egyház őszinte »demokratizálódása« iránt, az »államhű« (most már a püspökök is ide számítják magukat) és »békepapok« túlságosan szabadjára engedett vallási és papi-politikai tevékenysége. E jelenség veszélyességét az a tény bizonyítja, hogy az ismertebb békepapok körzetében az átlagnál nagyobb volt a vallástanításra jelentkezők száma.

3./ Vannak jelei annak, hogy a megvert egyházi reakció megpróbálja rendezni sorait és kialakítani az új helyzetnek megfelelő taktikáját. Kezd kibontakozni az egyház két fő jelszava: 1./ »az egyház egységének megszilárdítása«, (az ellentétek megszüntetése az esküt tett főpapok és alsópapság között a meghatványozódott »hitbuzgalmi« tevékenység alapján, s újra a főpapok vezetése alatt). 2./ »Erősíteni a pasztorizációs munkát« (még a papi békemozgalomban is felüti fejét az az irányzat, hogy a »püspökök eskütételével munkánk politikai részét elvégeztük, most teljes erővel a hitbuzgalmi munka fokozásáért«). [sic!]

III.

1./ Meg kell akadályoznunk az egyház »egységének« helyreállítását, a püspöki kar egészénél a politikai izolálódás enyhülését. Éreztetni kell a bizalmatlanságunkat a püspöki kar iránt. Továbbra is támadni kell az egyházi reakciót, támaszkodva az új főpapokra, s a régiek egy részére. Ki kell emelnünk az alsópapságtól elválasztó jelenségeket, (kongruasikkasztás), igazságtalan fenyítések, demokratikus magatartás miatti áthelyezések stb.) A Kereszt és a Magyar Nemzet továbbra is tartsa fenn, sőt erősítse kritikai szerepét, bírálja a püspöki kar egyes tagjait magatartásuk miatt (bár ugyanakkor emelje ki a pozitív megnyilvánulásokat is.) Egész propagandánkban fokozni kell a külföldi klerikális reakció, elsősorban a Vatikán leleplezését, kimutatva imperialista kapcsolatait és háborús törekvéseit, erről az oldalról is fokozva a püspöki kar izolálását.

2./ A papi békemozgalomnak sokkal határozottabb politikai, békevédelmi profilt kell adni: élesíteni kell egyrészt az imperialista provokáció, másrészt az egyházi reakció elleni nyílt politikai kiállást. (Kereszt, papi gyűlések stb.) Ugyanakkor a papi békemozgalom általános tagtoborzás helyett elsősorban arra törekedjen, hogy a papság minél szélesebb rétegét tudja mozgalmilag befolyásolni. A békemozgalom vonja uszályába a hivatalos egyházat és nem megfordítva. Használjuk fel azt a helyzeti előnyt, hogy a hivatalos egyház nem támadhatja, nem kritizálhatja nyíltan a békemozgalmat, de fordítva igen. Szilárdan meg kell tartani, sőt tekintélyes papokkal meg kell erősíteni a köz-

ponti papi békebizottságot, szorosabban kapcsolva azt az Országos Béketanácshoz. Meg kell tartani a megyei papi bizottságokat is, az Egyházügyi Hivatal és a Tanácsok közvetlen és a pártszervezeteink közvetett ellenőrzése alatt.

3./ A püspöki karon és a papi békemozgalmon keresztül a katolikus papságot nyílt és határozott kiállásra kell bírni, a kormányhatározatok helyi támogatására (beleértve a szövetkezeti mozgalmat is).

4./ A lelkészkedő papság körében meghúzódó reakciós elemek ellen egyházfegyelmi úton is fel kell lépni és példás büntetéseket szabni az egyezmény megszegőivel és a kormányrendeletek végrehajtásának akadályozóival szemben.

5./ A »demokratizált« egyház vallásos (és politikai) befolyásának növekedése ellen a papi békemozgalmon és a hivatalos egyházon keresztül érvényesítsük azt a követelményt, mely a papság vallási és politikai aktivitását gyakorlatilag a templomra korlátozza a következő módon:

1./ Szűkíteni a templomon kívüli vallásos tevékenységet (pasztorizáció).

2./ A papság demokratikus politikai állásfoglalásának a rendes és állandó helye ne a tömeggyűlések, ne az »egyéni agitáció« legyen, hanem – kivételektől eltekintve – kizárólag a templomi szószék. Csak így tudjuk elérni, hogy a papság vallásos és politikai befolyása ne növekedjen túlságosan a »demokratikus« mezben, s ugyanakkor mégis biztosítsuk, hogy a vallásos tömegekre irányítva, a maga helyén felhasználható legyen a papság szájából is a politikai agitáció.

6./ Szeptember hónapban szervezzünk több száz pap részvételével Országos Papi Békekonferenciát a következő feladatokkal:

a./ Országos Papi Békebizottság újjáválasztása, (a legtekintélyesebb, legismertebb papokból).

b./ A Grősz-féle irányzat megbélyegzése;

c./ a templomra korlátozott vallási és politikai papi tevékenység kifejtése és népszerűsítése;

d./ a hazai és nemzetközi békemozgalom támogatására olyan határozat elkészítése, amely bel- és külföldön felhasználható.

7./ A Központi Vezetőség 1950. május 31-i határozatának felújítása, népszerűsítése, különösen a funkcionáriusokra és a párttagságra vonatkozó követelményeinek érvényesítése. Alapfokú pártoktatásunkba be kell illeszteni »A Grősz-per tanulságai« című anyagot, a párttagság mozgósítására az egyházi reakció politikai és vallási befolyása ellen.

8./ Fokozzuk a természettudományos propagandát. A közvetett vallásellenes propagandán túl használjuk fel a Grősz-per közvetlen vallásellenes propagandalehetőségeit is (fatimai csoda, péterfillérek stb.). A Grősz-perrel kapcsolatos agitációs és propagandatevékenységet a megadott vonalnak megfelelően hosszú távra kell kidolgozni. Különös gondot kell fordítani az egyházi befolyás visszaszorítására az iskolákban, melyre vonatkozó külön tervezetet az Agit. Prop. Bizottság tárgyalja meg az iskolaév megkezdése előtt.

Budapest, 1951. augusztus 7."

A szövegből egyértelműen kiolvasható a kommunista pártnak az a törekvése, mely végső soron a vallásosság teljes felszámolására irányult, rövid távon pedig a templom falai közé kívánta visszaszorítani az egyházi tevékenységet, sőt még ezt a korlátozott egyházi életet is a saját propagandájának terjesztésére kívánta felhasználni. Céljaik elérésében a kommunisták konkrét, már templomok létét is érintő akciója volt a gellérthegyi pálos Sziklakápolna, a hűvösvölgyi ferences Szentföld-templom és az Aréna úti (Dózsa György út) Regnum Marianum-templom bezárása, illetve lerombolása. A pálos Sziklakápolna ügyében Szabó Imre budapesti általános érseki helytartó 1951. március 28-án kelt levelében fordult Pongrácz Kálmánhoz, a fővárosi tanács VB elnökéhez. Szabó Imre leveléből kiderül, hogy a pálos atyák letartóztatását követően, az egyházi főhatóság minden előzetes értesítése nélkül bezárták a templomot. A hívek, amikor a reggeli istentiszteletre mentek, csodálkozva látták, hogy a templom mindkét oldalról le van zárva ezzel a jelzéssel: „Renoválás miatt zárva". A hívek, miután hiába keresték az atyákat, Szabó Imre érseki helytartóhoz fordultak, aki Pongrácz Kálmántól remélt felvilágosítást.[158] Június 25-én Szabó Imre már az illetékeshez, az ÁEH elnökéhez fordult újabb levelében. Ebben leírta, hogy a Sziklakápolna már évekkel azelőtt is működött, hogy a pálosok 1934-ben beköltöztek. Az érseki helytartó felvetette, hogy talán világi papokkal lehetne ott tovább misézni, de ha arra sem adnak lehetőséget, legalább a kegyszerek elszállítását tegyék lehetővé. Ugyanezt a kérést fogalmazta meg a hűvösvölgyi Szentföld-templommal kapcsolatban.[159] A Sziklakápolnát ötven éven keresztül vastag betonfal zárta el a hívek elől, de végül 1992-ben ledőlt a fal, és a pálosok hazatérhettek gellérthegyi kápolnájukba. A II. kerület Heinrich István utcai Magyar Szentföld-templomot 1951-ben vették el a ferencesektől. Az épületet az 1970-es években a Fővárosi Levéltár kapta meg a Fővárosi Tanács VB döntése alapján előbb csak ideiglenesen, majd 1976-tól véglegesen, raktározási gondjai megoldására.[160] Az egykori szent helyről 1989 után a ferencesek lemondtak, azt ma is Budapest Főváros Levéltára használja. Az élet furcsa fintoraként többek között itt őrzik az ötvenes évek jogszolgáltatási szerveinek iratait is, melyek között több száz katolikus pap és hívő peranyaga is hozzáférhető.

Még érdekesebb egy szomorú magyar világrekord, az egykori Magna Domina Hungarorum, vagy a köznyelv által Regnum Marianumként ismert templom sorsa. 1919-ben határozták el az Aréna úton a templom építését, első plébánosa, az építés fő szervezője Shvoy Lajos lett. 1921-ben templomépítő bizottság is alakult, de az építési nehézségek miatt csak tíz év múlva, 1931-ben kerülhetett sor a templom felszentelésére.[161] A kupolagömbben elhelyezett alapító okirat szerint: *„Az ezerkilencszáztizennégy – ezerkilencszáztizennyolc évi szörnyű vér- és anyagi áldozatot követelő világháború által megtizedelt, s az utána következett – vallást, nemzetet nem ismerő –*

---

[158] BFL XXIII. 102. c Budapest Fővárosi Tanács VB – visszaminősített TÜK-iratok. 1635/1951.

[159] MOL XIX–A–21–a. 1. doboz. 62/1951. Eln.

[160] Horváth J. András: *Budapest Főváros Levéltárának története.* Bp., 1996, 147–148. p.

[161] Dobszay János: *Így vagy sehogy – Fejezetek a Regnum Marianum életéből.* Bp., 1991, 38–39. p.

összeomlásban megsanyargatott magyar katholikus társadalom újjá éledésének és Istenhez való ragaszkodásának tanúbizonyságául emeltetett e templom, egy igaztalan béke által megcsonkított nemzet fővárosában. [...]

Hirdessék ezen mű impozáns megvalósulásának körülményei a magyar katholicizmus halhatatlanságát, Isten dicsőségére."[162] A templom csak 20 évig hirdette Isten dicsőségét, mert 1951-ben a kommunisták lerombolták. A világon nem lehet sok hasonló sorsú kőtemplom, amelynek 20 évvel felszentelése után nyoma sem maradt.[163] A templom törmelékeit, anyagát részben felhasználták az 1951. december 16-án felavatott monumentális Sztálin-emlékmű talapzatának építésénél. Az 1951-ben elpusztított templom helyén 1969-ben állíttatta fel a Fővárosi Tanács a Tanácsköztársaság-emlékművet, ami 1992 óta a XXII. kerületi Szoborparkban pihen.[164] A Regnum-templom az eredeti helyen azóta sem épült újjá, hogy hirdethesse *„a magyar katholicizmus halhatatlanságát, Isten dicsőségére"*.

Az államhatalom a templomok megszüntetésével is kifejezte, hogy teljesen az egyház felett áll, akaratát bármikor érvényesítheti, akár előzetes megbeszélésekre, tárgyalásokra sincs szükség. A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1951. évi 20. számú törvényerejű rendelete egyes egyházi állások betöltésének módjáról[165] további nyílt, erőszakos, példa nélküli beavatkozást jelentett az egyház belső életébe. A magyar katolikus egyház egész fennállása alatt nem volt talán ilyen kilátástalannak tűnő helyzetben, mint 1951 nyarán. A felső klérus, a püspöki kar megtört, értelmetlennek látta a további ellenszegülést. 1945 óta lépésről lépésre szűkült az egyház mozgástere, lassan elveszítette vagyonát, egyesületeit, iskoláit, a két érsek mellett több száz pap is börtönbe került. Az 1951. évi 20. törvényerejű rendelet értelmében az állam csak négy püspököt[166] ismert el a még hivatalban lévő főpapok közül. Az egyház tevékenysége kizárólag a templomok falai közé szorult vissza, és szigorúan a liturgiára korlátozódott, de úgy látszott, hogy már az egyház puszta léte, fennmaradása is csak Kommunista Párt szándékaitól függ. Júniustól a püspöki aulákban már megjelentek az állam megbízottai,

---

[162] BFL IV. 1420. d. Budapest Székesfőváros Tanácsi, majd Polgármesteri ügyosztályok gyűjteményes iratai. 2. doboz.

[163] A templom lerombolásának ürügye az Aréna út felvonulási úttá való kiszélesítése volt. MOL XIX–A–21–a. 1. doboz. 93/1951. Eln.; valamint BFL XXIII. 134. Fővárosi Tanács Egyházügyi Hivatal ügyviteli iratai. 4. doboz.

[164] Prohászka László: *Szoborsorsok*. Bp., 1994, 169–171. p. Ismét az élet furcsa fintora, hogy a Sztálin-emlékmű is nagyon rövid ideig, csupán 5 évig hirdethette a kommunizmus dicsőségét, hiszen az 1956-os forradalom ledöntötte a gyűlölt jelképet. A két alkotás pusztulásának körülményei között azonban óriási különbség, hogy az egyiket a vallásos és jóérzésű emberek tömegeinek akarata ellenére az önkényuralom semmisítette meg, míg a másikat éppen az önkényuralommal szemben álló tömegindulat.

[165] *„1. §. Érseket, címzetes érseket, püspököt, segédpüspököt, főapátot, apátot és szerzetesrendi tartományfőnököt Magyarország területére csak a Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulásával lehet kinevezni."* Magyar Közlöny, Bp., 1951. július 4.

[166] Czapik Gyulát, Virág Ferencet, Kovács Sándort és Dudás Miklóst.

a népnyelv által „bajszos püspököknek" csúfolt irodaigazgatók, és „bentről" ellenőrizték a püspökök és az egyházmegyék életét.[167]

A főpapság megrettent és teljesen megalázott tagjai, akik addig megtagadták, hogy esküt tegyenek az alkotmányra, júliusban egymás után jelezték, hogy készek feleskűdni a Magyar Népköztársaságra.[168]

Az állami kontroll mindenre kiterjedt. Augusztusban az ÁEH javaslatára létrehozták az Ecclesia Szövetkezetet: *„A párt határozata értelmében, a római katolikus papok egyházi működésének zavartalan biztosítása végett, egy kegyszer[eket] és egyházi felszereléseket árusító szövetkezet létrehozása szükséges. [...] A szövetkezet javasolt vezetőségébe mozgalmi papokon túl a mozgalomhoz nem tartozó, de ugyanakkor kimondottan nem ellenséges, tekintélyes papokat is bevontunk."* A szövetkezetben csakis olyan jellegű kegyszereket, egyházi irodalmat lehetett beszerezni, amit előzőleg jóváhagytak, ugyanakkor az Ecclesia gazdasági vállalkozás is volt, felállításának évében már hárommillió forintot meghaladó bevételre számítottak.[169]

Miután a felsőpapság esküt tett az alkotmányra, kezdtek általánossá válni a püspökök körlevelei, amelyekben hol a mezőgazdasági munkák elvégzésére, hol a békekölcsönök jegyzésére, vasgyűjtésre, stb. buzdították a híveket.[170] Ezek a körlevelek a hívők és a papság előtt is rombolták a püspökök tekintélyét. Nehéz eldönteni, hogy 1952-ben, Rákosi 60. születésnapja alkalmából a hisztériává fokozott gratulációözön, amelyhez a püspökök is csatlakoztak,[171] tulajdonképpen a rendszerre vagy a katolikus egyház vezetőinek helyzetére nézve jellemző inkább.

A papi szemináriumok bezárása, illetve összevonása a papképzés teljes visszaszorítására irányult. 1951-ben a pécsi és kalocsai szemináriumot, 1952-ben a szombathelyi, veszprémi, székesfehérvári, váci és hejcei papképzőt is bezárták. 1945 és 1950 között mintegy 900 papnövendék tanult a különböző szemináriumokban, 1954-re számuk 525-re, majd évről évre tovább csökkent.[172]

---

[167] Vö. Mészáros István: A szegedi „bajszos püspök" jelentései 1952-ben. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 1995. 1–2. szám. 233–246. p.

[168] Pl. Czapik Gyula levele Kossa Istvánhoz: *„Igen tisztelt Elnök Úr! Felkérem, hogy a kormánynál közbenjárni szíveskedjék, hogy a Népköztársaság Alkotmányára és Kormányára a hivatalos esküt letehessem."* MOL XIX–A–21–a. 1. doboz. 94/1951. Eln.

[169] MOL XIX–A–21–a. 1. doboz. 188/1951. Eln.

[170] Gergely Jenő: „A Szentírás szava a párt szava!" – 1952. *História*, 1993. 5–6. szám. 60–61. p.

[171] *„Értekezletünkből születésnapjának 60. évfordulója alkalmából üdvözöljük Miniszterelnök-helyettes urat és kívánjuk, hogy fáradhatatlan törekvése, amellyel országunk és nemzetünk javát szolgálja eredményeiben további sikerre vezethessen. Különösképpen kérjük Istent, hogy a béke fenntartása és a háború borzalmainak az emberiségtől való távol tartására irányuló törekvéseit sikerrel koronázza."* MOL XIX–A–21–a. 2. doboz. 64/1952. Eln.

[172] Vö. Gergely Jenő: *A katolikus egyház Magyarországon 1944–1971.* Bp., 1985, 137. p. és Szántó Konrád: *A kommunizmusnak sem sikerült. A magyar katolikus egyház története 1945–1991.* Miskolc, 1992, 28. p. A veszprémi kispapok a szeminárium egyik faliújságjára kitettek egy képet Mindszenty bíborosról az érte való imádkozásra buzdítással. Az ÁVH 1952. február 27-én elhurcolt öt papnövendéket és spirituálisukat. Az ügyet felhasználták a szeminárium bezárásának ürügyeként is, bár az mindenképpen megtörtént volna. A szeminaristák koncepciós perére és elítélésére lásd Ágotha Tivadar: *Megalkuvás nélkül. Veszprémi kispapok az ateista hatalom börtöneiben.* Bp., 1995.

A katolikus egyházra nehezedő nyomás semmit sem enyhült 1952–1953-ban, hiába egyezett meg a püspöki kar az állammal, hiába tett esküt a népköztársaságra és annak kormányára, hiába teljesített minden megalázó parancsot. 1953. január 2-án Pétery József váci megyéspüspököt háziőrizetbe vették, majd április 6-án Hejcére internálták. Január 11-én a budapesti rabkórházban, a kistarcsai internálótáborban elszenvedett bánásmód következtében meghalt Meszlényi Zoltán esztergomi káptalani helynök. 1953. február 25-én közölte az ÁEH Hamvas Endre esztergomi apostoli kormányzóval, hogy az esztergomi szeminárium épületét a tanév végéig ki kell üríteni, és át kellett adni a néphadseregnek katonai nevelőintézet céljára.[173]

A hitoktatás visszaszorítása az ÁEH egyik legfontosabb feladata volt. 1953 májusában Szerényi Sándor egyházügyi előadó az 1952–1953. évi hitoktatásról jelentette: *„Egész Budapest területén az általános iskolákban 163 830 tanuló került beiskolázásra. Ebből hittanra beiratkozott 2229 tanuló. A beiratkozottak 1,4%-a. A félévben végzett felmérés idején 1586 fő járt hittanra, 28,8%-a lemorzsolódott, számszerűen 643 fő. Az év végére hozzávetőleges számítás szerint a lemorzsolódás megközelíti az 50%-ot."*[174]

1953. március 5-én meghalt a népek bölcs vezére, Joszif Visszarionovics Sztálin. Halálának hírére még a templomok is elnémultak, üresen álltak. XII. Pius pápa koronázásának jubileumára tervezett ünnepi miséket is el kellett egy héttel halasztani, mert a nagy generalisszimusz a ravatalon feküdt.[175]

Sztálin halála után a Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága óvatosan hozzálátott a személyi kultusz és hatásainak felszámolásához, és ugyanezt tanácsolták a kelet-európai országok vezetőinek is. 1953 május végén Rákosi Mátyás megkapta Moszkvában a szovjet elvtársak új iránymutatását, de ezek végrehajtásában nem mutatkozott következetesnek, csak némi módosításra volt hajlandó, gyökeres átalakításra nem.[176] Június 13-án egy nyolctagú magyar pártdelegáció utazott Moszkvába. Hosszas megbeszélések után körvonalazták a „júniusi határozatok" első verzióját, melyet az SZKP vezetősége is jóváhagyott.[177] A Moszkvából kiinduló „új kurzus", majd a június 17-i kelet-berlini munkásfelkelésről és a csehszlovákiai zavargásokról érkező hírek végül is a magyar pártvezetés hibáinak feltárásához és Rákosi pozíciójának meggyengüléséhez vezettek.[178] Július 4-én megalakult a Nagy Imre-kormány. A miniszertanács új elnöke expozéjában érintette a vallás ügyét is. Nagy Imre kifejtette, hogy a valláspolitikában a türelemnek kell érvényesülni és megengedhetetlennek tartotta ad-

---

[173] Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Kronológia.* Bp., 1993, 305. p.

[174] BFL XXIII. 102. c. 0018/32/1953.

[175] Szántó Konrád: *A kommunizmusnak sem sikerült.* Miskolc, 1992, 31. p.

[176] MOL 276. f. 54/246. őe. MDP Titkárság ülésének jegyzőkönyve (1953. június 3.)

[177] A moszkvai megbeszélésekről lásd: Jegyzőkönyv a szovjet és magyar párt- és állami vezetők tárgyalásairól (1953. június 13–16.) Közli T. Varga György. *Múltunk,* 1992. 2–3. szám. 234–269. p.

[178] MOL 276. f. 52/24. őe. MDP KV ülésének jegyzőkönyve (1953. június 27–28.)

minisztratív eszközök alkalmazását, helyettük a meggyőzésre és felvilágosításra kell helyezni a hangsúlyt.[179]

Nagy Imre beszéde nemcsak az alsópapság reményeit ébresztette fel, hanem a püspökök is azonnal reagáltak. Július 7-én este pesti szállásán keresték fel többen Czapik Gyula egri érseket és erélyesen támadták puhaságáért. Hamvas Endre csanádi püspök ötoldalas memorandumot fogalmazott meg a kormánynak címezve. Hosszas vita után, Czapik érveinek hatására végül is csak másfél oldalas levelet írtak, de azt is csak az ÁEH elnökének, mert Czapik „a szolgálati utat nem volt hajlandó átlépni". A levélben összeállították követeléseiket, amiket a jövőben szerettek volna a kormánnyal is megvitatni:

1. Vonják vissza az egyházügyi megbízottakat a püspökségekről.
2. Adják vissza a püspöki pecséteket, és a főpapok azokat ellenőrzés nélkül használhassák.
3. A lelkipásztorkodó papok diszpozícióinak esetében a püspöknek legyen jogában megválasztani helyüket.
4. Egyházi személlyel szemben ne foganatosítsanak adminisztratív intézkedést kétoldali kivizsgálás nélkül.
5. A szerzetesek ne szenvedjenek munkahelyeiken hátrányt azért, mert szerzetesek voltak.

Czapik Gyula másnap azonnal megjelent az ÁEH-nál és beszámolt püspöktársaival történt előző esti megbeszélésről.[180] A püspöki kar július 15-én kelt Czapik által aláírt levele így nem okozott meglepetést a hivatalban. A püspöki kar kérelmét július 24-én továbbították Nagy Imre miniszterelnöknek egy kísérőlevéllel együtt: *„Mint már a Párt agit. prop. osztályán keresztül jelentettük, Czapik érseknek az a kérése, hogy a püspöki kar megbízottjaival való esetleges megbeszélés előtt vagy után egyedül, külön megbeszélést folytathasson, amelyben leszögezné azt, hogy nem azonosítja magát teljes mértékben a püspöki kar tagjainak véleményével. Megbeszélés formájában előadná azokat a panaszait, amelyeknek orvoslását reálisnak tartja."*[181] A megbeszélés nem volt sürgős az új kormánynak, arra csak három hónap múlva, október 27-én került sor. Az év folyamán megszüntették az internálásokat, részben kiengedték a politikai foglyokat (csak a két évet meg nem haladó ítéletekre terjedt ki), csökkentették a beszolgáltatásokat, a mezőgazdaságból élők ismét nagyobb háztáji földön gazdálkodhattak, árleszállításokat léptettek életbe. Ugyancsak ebben az évben, augusztus 22-én Pannonhalmán az ÁVH letartóztatta Mécs László premontrei szerzetest, papköltőt, majd október 18-án a Budapesti Megyei Bíróság 10 évre ítélte, sehol nem publikált, csak barátai

---

[179] Nagy Imre parlamenti beszédét idézi a *Szabad Nép* 1953. július 5-i száma.

[180] MOL XIX–A–21–a. 2. doboz. 296/1953. Eln.

[181] *„A püspöki kar határozatának végrehajtásában tisztelettel kérem, szíveskedjék kieszközölni, hogy Miniszterelnök Úr a püspöki kar kiküldöttjei által föltárandó panaszok és kívánságok szóbeli előtárására és megbeszélésére alkalmat adjon."* MOL XIX–A–21–a. 2. doboz. 284/1953. Eln.

között terjesztett „demokrácia- és szovjetellenes" verseiért.[182] Az ÁEH nem engedélyezte az 1954-es Mária-évvel kapcsolatos pápai körlevél kihirdetését, viszont augusztus 24-én hittan-pótbeíratásokat tartottak, aminek eredményeként 13-ról 27%-ra nőtt a hittanra beiratkozott tanulók számaránya.[183] Czapik Gyula egri érseket az Országos Béketanács Elnöksége október 9-én az Országos Béketanács tagjává választotta.[184] 1953. október 27-én Nagy Imre miniszterelnök fogadta Czapik Gyula egri érseket, valamint Hamvas Endre szeged–csanádi és Papp Kálmán győri püspököt. A megbeszélés csekély eredményeket hozott az egyháznak. A püspöki kar körlevélben tájékoztatta a papságot az eredményekről. Megállapodás született arról, hogy 1954. január 1-jétől 25%-kal csökkenni fog a papság kongruája, de azt még két és fél évig az egyház által az államnak felajánlott földek árából kiegészítik (így minden változatlan maradt). A meglévők mellett további papi szeretetotthonokat, üdülőket, gyógyhelyeket engedélyeztek az egyháznak. A megbeszélés értelmében nem kellett többé jelenteni az elsőáldozók, bérmálkozók adatait (azokat megszerezték máshonnan, például az iskoláktól), a kereszteltekről, házasulandókról sem kellett tájékoztatni az ÁEH-t (de ezek az adatok sem maradtak titokban). Valamivel több egyházi, liturgikus művet adhatott ki az egyház 1954-ben, mint korábban. Ha a nemzeti ünnepek (április 4.; május 1.; augusztus 20.; november 7.) vasárnapra estek, akkor a templomokban a vasárnapi istentiszteleteket meg lehetett tartani. A 30 évnél nem régebbi levéltári iratokat a katolikus egyház visszakapta, csakúgy, mint a könyvtárakat. Az államosított szolgálati lakások visszaszolgáltatására is ígéretet tettek, ezenkívül éven- te egy alkalommal 50%-os utazási kedvezményt kapott a papság.[185]

Valójában csak jelentéktelen mértékben javult a katolikus egyház helyzete. A szerzetesek ügye, a Vatikánnal való kapcsolatfelvétel, a Mindszenty és Grősz érsekek ügyében hozott ítéletek felülvizsgálata, akárcsak a több száz börtönben szenvedő pap sorsa szóba sem került a Nagy Imrével történt megbeszélésen.

Tény, hogy az ország lakói, így a papság is egyfajta enyhülést érezhetett 1953 júniusától, de ez az enyhülés csak átmeneti és felszíni volt. Képletesen szólva a kormányost ugyan kicserélték, de a motor, a fogaskerekek, a csavarok – a rendszer alkotóelemei – a régiek maradtak. Ahogy a templomokat járó besúgókat nem állították le, ugyanúgy tovább működtek a kiterjedt ügynökhálózatba beépítettek, a koncepciós perek „forgatókönyvírói", a nyomozók hada stb. A hivatalok, hatóságok, az egész rendszer már önmagát gerjesztve működött. Egy szélesebb körű változáshoz kevésnek bizonyultak Nagy Imre intézkedései.

---

[182] Mécs László vizsgálati és peranyagai: Történeti Hivatal V – 111 727. Mécs László és társa; valamint: BFL XXV. 4. f – B 0638 /953 és 2076/90. Mécs László. Az Elnöki Tanács Mécs Lászlót a 004/1/1957. XII. 4. számú határozatával kegyelemben részesítette.

[183] Balogh Margit – Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Kronológia.* Bp., 1993, 306. p.

[184] MOL XIX–A–21–a. 2. doboz. 391/1953. Eln.

[185] BFL XXIII. 134. 5. doboz.

2.

LÁSZLÓ ISTVÁN ÉS SZERÉNYI SÁNDOR JELENTÉSEI

Magyarországon a kommunista- szocialista diktatúra fennállásának évtizedeiben több százezer lehetett a jelentők, a „közhangulatot" figyelők száma. Az ország lakosságának többségét azonban mégsem ők tették ki, hanem a jelentésekben szereplő milliók. Kit ne érdekelne, hogy milyen feljegyzéseket írtak róla? A jelen kötetben közölt dokumentumok csak egy szeletét tárják fel legújabb kori történelmünknek, mégis ezek a források modellértékűek lehetnek. Rajtuk keresztül tanulmányozhatók az információgyűjtés módszerei. Ugyanakkor hihetetlen mennyiségű adatot szolgáltatnak ezek a jelentések többek között a köztörténetre, az egyháztörténetre, a mentalitástörténetre, a politikatörténetre és a helytörténetre vonatkozóan.

László István csaknem minden jelentését aláírásával is hitelesítette, nem bújt fedőnevek mögé, nem egy jól képzett, az államvédelem által beszervezett ügynök volt ő. Még csak nem is egy unatkozó öregurat kell László Istvánban látni, sokkal inkább egy öntudatos kommunistát, aki lelkesen végrehajtja a párt utasításait, feladatait. Káderanyaga egyelőre nem került elő a pártiratok közül. Abból talán kiderülne, hogy éppen a párt bízta meg, kihasználva vallásos ismereteit, a fővárosi katolikusok hangulatának megfigyelésével. Viszont ismerjük egy nyomtatásban megjelent életrajzát[1] és 1954-ből fennmaradt Budapest Főváros Levéltárában László önéletrajza és egy álláskérelme.[2] Személyiségrajzához sok információt adnak ezek a források.

1942-ben készült életrajza szerint László István iskolaigazgató, Signum Laudissal[3] kitüntetett tartalékos hadnagy 1890. január 1-jén született a Somogy megyei Marcaliban. Már 1942-ig is jelentős irodalmi munkásságot fejtett ki. Pedagógiai tárgyú írásain kívül versei, színházi és irodalmi kritikái jelentek meg többek között a *Katolikus Szemle*, a *Magyar Kultúra*, a *Magyar Lélek*, az *Élet*, a *Széphalom*, a *Nyugat*, a *Pestvármegyei*

---

[1] Deák Gyula: *Polgári iskolai író tanárok élete és munkái.* Bp., 1942, 278. p.

[2] Vö. a jelen kötet II. fejezetében közölt kiegészítő dokumentumokat László István jelentéseihez: László István önéletrajza 1954-ből és László István álláskérelme 1954-ből.

[3] Katonai érdemérem.

Népművelés, az *Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlöny*, a *Rákosszentmihályi Értesítő*, a *Napkelet* és a *Budapesti Hírlap* című lapokban.

1954-es önéletrajzában László születési éveként 1889 szerepel.[4] Az önéletrajzból és az álláskérelemből egy egészen más László Istvánt ismer meg az olvasó, mint a 12 évvel korábbi életrajzból. Ezt a László Istvánt már ifjúkorában sem elégítették ki a társadalmi problémákra adott katolikus válaszok, és már a győri papneveldében Marxot és a *Népszavát* olvasta. A tanítóképző elvégzése után évekig tanított különböző népiskolákban, de már ezekben az években aktívan részt vett a szociáldemokrata munkásmozgalomban, rendszertelen időközökben cikkei jelentek meg illegális lapokban kommunista írókról, költőkről. 1919-ben magyar, történelem és földrajz szakos polgári iskolai tanári oklevelet szerzett. 1928-tól polgári iskolai igazgató, majd német nyelvi tanfelügyelő. 1945-ben belépett a Kommunista Pártba. 1949-ben elérte a nyugdíjkorhatárt, felmentették iskolaigazgatói állásából, de továbbra is helyettesítő tanár maradt különböző iskolákban.[5] László István önéletrajza és álláskérelme is arról árulkodik, akárcsak jelentései, hogy szerzőjük egy rendkívül aktív, energikus egyén. 1953-ban már 63 éves, de még mindig helyettesít, ám tettvágyát ez sem elégíti ki, hanem hétvégeken, ünnepnapokon lelkesen járja a fővárosi templomokat, hétről hétre írja jelentéseit. Ugyanakkor az iskolai és párt-alapszervezeti életben is tevékenyen részt vállal. 1954-ben, 63 évesen még mindig állásért folyamodik.

László István csak egy kis eleme a rendszernek, de indítékainak, tevékenységének megértése, egyben a rendszer megértésének is alapfeltétele.

Hasonló kulcsfigura Szerényi Sándor. Róla meglehetősen keveset lehet tudni, bár a főváros egyházi életében 1951 és 1957 között meghatározó szerepet töltött be. Szerényi a Zemplén megyei Berzék kisközségben születetett 1904-ben. Apja, néhai Stenczel Sándor uradalmi gépészkovács volt. Szerényi Sándor hasonló szakmát tanult ki, ugyanis személyi lapján géplakatos szakképzettséget tüntettek fel. 1932 januárjától 1951 szeptemberéig a Budapest Székesfővárosi Közlekedési Rt.-nél dolgozott. Mielőtt tanácsi alkalmazásba került (1951) függetlenített pártalkalmazott volt, erre nézve azonban jelenleg nincs több adat. Iskolai végzettsége hat elemi, majd két év egyetemi „bölcsészképzés" 1955-ig.[6] A közlekedési szakszervezetnek és a Magyar Kommunista Pártnak 1945-től volt a tagja. 1951. szeptember 21-től 1957. már-

---

[4] Nem lehet tudni, hogy milyen okból öregbítette magát László István egy évvel, de a helyes születési dátum kétségtelenül 1890. január 11. A Deák Gyula által összeállított köteten kívül ezt az évszámot tüntették fel László személyi kartonján is (BFL IV. 1420. m. Budapest Székesfőváros Tanácsi, majd polgármesteri ügyosztályok gyűjteményes iratai – Székesfővárosi tisztviselők és alkalmazottak nyilvántartásainak gyűjteménye), valamint az 1954. évi választási névjegyzékben is (BFL XXIII. 119. a. A Budapest Fővárosi Választókerületi Választási Bizottság iratai. I. 12/2/19).

[5] BFL IV. 1420. m.

[6] Szerényi Sándorról nem található adat sem a BFL őrizetébe került szakérettségisekre vonatkozó nyilvántartásokban (BFL XXVI. 124. Szakérettségis kollégiumok iratai), sem az ELTE levéltárában a kétéves egyetemi képzését illetően.

cius 31-ig a Fővárosi Tanács VB egyházügyi előadójaként dolgozott.[7] További sorsa egyelőre ismeretlen.[8]

Ha párhuzamosan nézzük László és Szerényi életrajzát, akár azt is lehetne mondani, hogy semmi azonos, semmi kapcsolódás nincs a két életútban, mégis találkozott kettőjük sorsa a párt „megbízásából".

Az 1951:I. törvény értelmében állították fel a Minisztertanács alá rendelt Állami Egyházügyi Hivatalt (ÁEH).[9] A hivatal központjának megszervezése után (1951. május) nagyon hamar kiépültek a megyei tanácsok, illetve a fővárosi tanács mellett működő egyházi megbízottak állásai. Kossa István, az ÁEH elnöke már 1951. július 10-én kérte levelében az Országos Létszámbizottságot, hogy a budapesti városi, valamint a megyei tanácsok hivatali apparátusában a titkárságon belül főelőadói állásokat engedélyezzenek.[10] (Szerényit már szeptembertől kinevezték a fővároshoz.) Az egyházi megbízottak, később egyházügyi előadók a megyei tanácsok és a fővárosi tanács működési területén felmerülő egyházi ügyeket voltak hivatva intézni. A végrehajtó bizottságok alá rendelt szakigazgatási jogállással működő előadók (akárcsak az osztályok és igazgatóságok) felett a felügyeletet az egyik elnökhelyettes (Szerényi esetében Nezvál Ferenc), a szakfelügyeletet pedig az ÁEH látta el.

Az egyházügyi előadó többek között tárgyalásokat folytathatott az illetőségi területén működő egyházak vezetőivel és papjaival. Intézkedhetett az egyes egyházi állások betöltésével, az államsegélyek folyósításával kapcsolatos hatáskörébe tartozó ügyekben. Ellenőrizte és intézkedett a hitoktatással kapcsolatos ügyekben. Véleményezte az egyházi épületek tatarozásával, építésével kapcsolatban benyújtott kérelmeket és továbbította azokat az Állami Egyházügyi Hivatalba. Ellenőrizte a kerületi tanácsok egyházpolitikai munkáját, tájékoztatta a kerületi tanácsi végrehajtó bizottságok elnökeit az illetőségi területükön szerzett egyházügyi információiról, tapasztalatairól.[11]

A függetlenített pártalkalmazott Szerényi Sándort a párt küldte a fővároshoz egyházügyi előadónak, és László István ugyancsak a párt utasítására kezdte meg tevékenységét. Bizonyára nem véletlen, hogy már az 1951. év végéről fennmaradtak László István

---

[7] BFL IV. 1420. m.

[8] A fővárosi egyházügyi előadó csak névrokona az ismert kommunista politikus Szerényi Sándornak (1905–), aki 1919 óta részt vett a kommunista mozgalomban, 1922-ben Bécsbe, majd Párizsba emigrált. 1926-ban illegális pártmunkára hazatért, de hamarosan letartóztatták. Szabadulása után a KMP KB titkárságának tagja, majd vezetője lett. 1931-től 1947-ig a Szovjetunióban élt. Hazatérte után a Közgazdasági Egyetem könyvtárában dolgozott. 1958-tól az MSZMP KB tudományos és kulturális osztályvezető-helyettese. 1961 és 1966 között a pártfőiskola igazgatója. 1970 után a KEB tagjává is megválasztották. Kádár János állandó sakkpartnere, a Magyar Sakkszövetség elnöke.

[9] Lásd az előző tanulmány 151. lábjegyzetét.

[10] MOL XIX-A-21-a 86 / 1951 Eln. A helybenhagyó válasz Kossa levelére július 19-én meg is érkezett, és augusztus 1-jei hatállyal életbe is lépett, a főelőadók hamarosan megkezdték munkájukat a tanácsoknál.

[11] *Budapest főváros tanácsi igazgatásának és gazdálkodásának szervezete.* Összeállította: Csobányi Zoltán – Balás Gábor – Rózsa Miklós. I. kötet, Bp., 1957, 141–142. p.

első jelentései.[12] Szerényi szeptemberben foglalta el állomáshelyét, László pedig már novemberben megküldte neki első jelentését. A László-féle dokumentumok kiegészítésénél elsőként közöltem László István jellemzését Kunszery Gyuláról.[13] Mivel az iraton sem iktatószám, sem dátum nem szerepel, nem lehet tudni, hogy mikor keletkezett pontosan. Elképzelhető, hogy bemutatkozó írásnak, mintegy „referenciajelentésnek" készült a Kunszery-jellemzés. De az sem zárható ki, hogy egy későbbi jelentésben említette László István Kunszery nevét, és Szerényi kért bővebb információkat.[14] Az mindenesetre tény, hogy Szerényi és László már 1951 őszétől munkakapcsolatban voltak. Szerényi Sándor 1953-ból fennmaradt havijelentéseiből kitűnik, hogy milyen jelentős mértékben támaszkodott az egyházügyi előadó László István jelentéseire. A havibeszámolók törzsét László jelentései adták. Jelen kötetben nem kerültek közlésre, de Budapest Főváros Levéltára 1956-ból is őriz néhány László-jelentést.[15] Ezek nem is minden esetben katolikus, egyházi témájúak, szerkezetileg egyáltalán nem illettek a kötetbe. Ugyanakkor megállapítható, hogy László István 1951-ben megkezdett tevékenységét csaknem 1957-ben bekövetkezett haláláig[16] folytatta. Elképzelhető, hogy később még felbukkannak László-féle jelentések a BFL-ben vagy akár a Magyar Országos Levéltárban az Állami Egyházügyi Hivatal iratainak kutatása során. Az sem zárható ki, hogy abban az időszakban, amikor nincsenek jelentések, László valamilyen okból (pl. betegség) nem is jelentett. Lehetséges, hogy néha „pihentették" is, hiszen már 1951. december 17-i jelentésében arról írt, hogy gyanússá vált a városmajori templomban.[17] 1953. szeptember 20-i jelentésében ismét arról panaszkodik, hogy pedagógus beszélgetőtársai közül valaki már gyanúsnak tartja.[18]

Joggal vetődhet fel a kérdés, hogy vajon egyedül László István informálta-e Szerényit. Bár a László-féle jelentések valóban meghatározók a katolikus egyházra nézve, ugyanakkor kiderül a fővárosi egyházügyi előadó havibeszámolóiból, hogy mások is, papok, a kerületi tanácsok előadói, más egyházak részéről szintén papok és világiak jelentettek Szerényi Sándornak. Néha még László is találkozott a templomban a kerületi tanácstól küldött ismerőssel, mint pl. a XIV. kerületi Dene elvtársnő férjével. *„Persze, ő is figyelni, körülnézni jött ide."*[19] László István természetesen csak egy szem, de egy meghatározó szem volt a láncban. Ő lelkesen végrehajtotta a párt megbízását. Mások talán nem lelkesen, de szintén elvégezték a rájuk rótt feladatot. Voltak, akik karriervágytól fűtve vagy csak rosszindulatból és alkalmanként jelentet-

---

[12] Lásd II. fejezet 1–4. számú dokumentum.

[13] Lásd II. fejezet. Kiegészítő dokumentumok László István jelentéseihez. 1. számú dokumentum.

[14] Lásd II. fejezet 21. számú dokumentum.

[15] BFL XXIII. 134.

[16] *Budapesti közéleti névmutató 1945–1950.* Az anyagot gyűjtötte és összeállította Halasi László. I. kötet, Bp., 1980, 139. p.

[17] Lásd II. fejezet 4. számú dokumentum.

[18] Lásd II. fejezet 53. számú dokumentum.

[19] Lásd II. fejezet 35. számú dokumentum.

tek. Egy jellemző esetet idézek 1953-ból. Az egyik kerületi tanács oktatási osztályának előadója az illegális hitoktatást akarta felderíteni, és ezért két, a templomból hazafelé tartó kislánnyal beszédbe elegyedett. *„Beszélgetésünk alatt sajnáltam szegény kislányt, és némi lelkiismeret-furdalást éreztem, hogy ilyen ravasz módon bizalmába férkőztem egy ilyen szerencsétlen, félrevezetett gyermeknek, felnőtt létemre, de ezt a töprengésemet eloszlatta az a kifejezés, hogy »rohadt« iskola. És bármennyire sajnáltam a kislányt, mégis éreznem kellett, hogy rajta keresztül most tulajdonképpen az ellenség ellen harcolok, és másképp úgysem érhetnék célt, ezek ellen a lélekkufárok ellen, mint ilyen ravasz, fondorlatos eszközökkel. Elképzelhető, milyen aljas eszközökkel dolgozik a klérus, amikor ártatlan gyermeklelkeket ennyire az iskola ellen fordít, az ellen az iskola ellen, amelynek pedagógusai és mi, oktatásirányítók, mindent elkövetünk gyermekeink erkölcsi és szellemi fejlődéséért és jólétéért."*[20]

A László- és Szerényi-féle szövegekből egyértelműen kiderül, hogy a jelentések nemcsak írásban készülhettek, hanem alkalmanként személyes találkozóra is sor került és László szóban is beszámolhatott. Szerényi Sándor 1953. márciusi jelentésében László Istvánra hivatkozva írja, hogy a Domonkos-templom plébánosa demokráciaellenes tanácsokat adott Lászlónak a húsvéti körmenettel és az országgyűlési választásokkal kapcsolatban. László jelentései között ilyen tárgyút nem találtam. Természetesen lehet, hogy elkeveredett vagy valahova eredetiben csatolták a jelentést, de az is elképzelhető, hogy szóbeli információról volt szó. László egy későbbi jelentésében foglalkozik Tóth János plébános ügyével. Kiderül, hogy éppen László jelentése miatt helyezték el a plébánost a templomból. A hívek papjuk érdekében még a Katolikus Papok Országos Békebizottsága elnökének, Beresztóczy Miklósnak az apját is fel akarták keresni.[21] László István többször utal jelentéseiben az „Elvtárssal" való megbeszéléseire. Ezeken a megbeszéléseken nyilvánvalóan az időszerű feladatok tisztázására is sor került.[22] A László-féle szövegekből meg lehet állapítani, hogy elsősorban mi érdekelte az egyházügyi megbízottat, illetve személyén keresztül az Állami Egyházügyi Hivatalt.

1. Az ifjúságpasztorációt és a hitoktatást László fokozott figyelemmel kísérte. Szinte minden jelentésben szerepel a diákmisék bemutatása, a résztvevők számának felmérése, a gyermekek szervezettségének megállapítása, a diák lelkipásztorok tevékenységének értékelése. Mivel a kommunista párt iskola- és egyházpolitikájában az ifjúság ateista szellemű nevelése kiemelt fontosságú feladatnak számított, nem véletlen, hogy az ÁEH a diákgondozás terén eredményesen működő plébániákat fokozottan ellenőrizte, az ott működő papokat gyakran áthelyezte. Példa erre Dombos Fülöp esete, aki a Szent Rita-plébánián *„egyre szélesedő gyerekgondozást végez"*, ezért

---

[20] BFL XXIII. 134.

[21] Lásd II. fejezet 34. számú dokumentum és III. fejezet 3. számú dokumentum.

[22] *„Szeretném, ha minél előbb beszélhetnék Elvtárssal, mivel az események most nagyon meghaladják az eddigi szempontokat."* Lásd II. fejezet 38. számú dokumentum. Továbbá: 5., 14., 28., 43., 45., 50., 64. és 65. számú dokumentum.

szükségessé vált eltávolítása.[23] Az egykori bencés Dombos atyát éppen László jelentései és Szerényi javaslata alapján helyezte el az ÁEH 1953 nyarán a fővárosból Ludányhalászíba. László István valóságos nyomozást folytat, hogy illegális hitoktatás nyomaira bukkanjon, majd heteken keresztül figyeli a gyanús templomot, igyekszik bejutni a sekrestyébe, hogy információt szerezhessen „Ági néniről" vagy másokról, akik a gyermekekkel az állam által jóváhagyott kereteken, azaz az iskolán kívüli heti egy alkalmon túlmenően foglalkoztak. Maga a templomi foglalkozás menete is érdekelte Lászlót és az ÁEH-t. Feleltetik-e a gyerekeket, szemléltetnek-e – mivel ezeket a módszereket a templomi hitoktatásban nem engedélyezték.[24] A gyermekek szervezettségre utaló templomlátogatásai és a nagyszámú ministráns szerepeltetése állandóan visszatérő probléma a jelentésekben. Az Állami Egyházügyi Hivatal hívta fel Szerényi Sándor figyelmét egy 1953. február 2-án kelt levélben az ország területéről érkezett jelentések alapján a ministránsok számának növekedésére a miséken. Utasították Szerényit, hogy jelentse a hivatalnak, illetékességi területén milyen „ministráns brigádok" működnek.[25] László István 1953. március 8-i jelentésében részletesen foglalkozik a „ministráns mozgalommal".[26] László különös figyelemmel kíséri a templomokban az úttörő egyenruhás vagy iskolai egyenruhás gyerekeket.[27]

2. Hangsúlyozottan szerepel a jelentésekben a pedagógusoknak a papokhoz és a valláshoz való viszonya. Néha a pedagógusok teljesen elutasítóak, tiltják a templomba járást, sőt üldözik a vallásos tanulókat.[28] Mások elnézően tűrik a templomlátogatást, néhányan kifejezetten vallásos érzületűek, ezek lehetőségeikhez képest támogatják a vallásos diákokat.[29]

3. Mivel a magyarországi szerzetesrendek működési engedélyét a magyar állam 1950-ben csekély kivételtől eltekintve megvonta,[30] a katolikus egyházat ellenőrző jelentők állandó megfigyelési tárgyát képezték a volt szerzetesek, apácák. László Istvánnak is elég, ha meglát egy apácaruhára emlékeztető viseletet a templomban, az már felkelti figyelmét.[31] De a gyanúhoz elég az apácákra jellemző „hanghordozás" is,[32] vagy a rájuk jellemző viselkedés.[33] A volt szerzetesek templomi nyilvános működése ugyanis tilos volt.

4. A papok megfigyelése, beleértve a rendszerrel együttműködő békepapokat is, kiemelten fontos volt. Meddig mennek el a népi demokrácia támogatásában, esetleg

---

[23] Lásd III. fejezet 1. és 2. számú dokumentum.
[24] Lásd II. fejezet 9., 10., 25., 26. és 54. számú dokumentum.
[25] BFL XXIII. 102. c. 0018/3/1953.
[26] Lásd II. fejezet 15. számú dokumentum.
[27] Lásd pl. II. fejezet 4., 20., 24. és 34. számú dokumentum.
[28] Lásd pl. II. fejezet 12., 14. és 69. számú dokumentum.
[29] Lásd II. fejezet 25. és 27. számú dokumentum.
[30] Lásd az előző tanulmány 130. lábjegyzetét.
[31] Lásd II. fejezet 55. számú dokumentum.
[32] Lásd II. fejezet 8. számú dokumentum.
[33] Lásd II. fejezet 20. számú dokumentum.

támadásában nagy nyilvánosság előtt a prédikációikban vagy négyszemközt a gyóntatószékben. Csaknem mindig az aktuális politikai véleményt, mondanivalót kereste László István a papok megnyilvánulásaiban. Szinte dühös volt, ha a papi beszédekben nem talált „politikai vonatkozást."[34] Ugyanakkor *„ha pap valami politikai jellegű példát hoz fel, annak mindig van ellenünk irányított tendenciája".*[35] A tény, hogy még a békepapokat is megfigyelték,[36] bizonyítja, hogy bennük sem bíztak, ők is ellenségnek számítottak.

A prédikációk, a gyóntatások az ötvenes évek papságának felkészültségére, társadalmi-politikai tájékozottságára nézve is értékes források, bár csak közvetve, László István szubjektív leírásaiból ismerjük őket. Mégis meg lehet figyelni, hogy milyen általános, morális kérdéseket vetnek fel a papok, megmaradnak-e tisztán vallási, teológiai síkon vagy érintenek-e aktuális, politikai problémákat is.

5. A papokhoz hasonlóan fontos volt a hívek véleményének, hangulatának feltárása. László gyakran szólított meg a templomokban, a templomok környékén híveket. Információkat is szerzett tőlük a papokra, gyakran az egyház belső életére vonatkozóan is.[37] Ugyanakkor fontos volt a hívek politikai véleményének kipuhatolása az éppen aktuális események (Sztálin halála, országgyűlési választások stb.) kapcsán.[38]

Kiolvashatók a jelentésekből bizonyos önszerveződések nyomai, mint például a gimnazisták, műegyetemisták csoportos templomlátogatásai[39] vagy a hívek segítőkészsége a templomi feladatokat illetően (pl. egyházi ruhák javítása, oltárrendezés stb.).[40]

Mindezen túl adatokat hordoznak a jelentések az ötvenes évek hétköznapjaira is, egy szegmens, egy társadalmi réteg oldaláról. Ilyen, a hétköznapokat érintő forrás ebből a korszakból még nem jelent meg. László István anyaga szisztematikusan, módszeresen mutatja be a katolikus társadalmat, mintegy alulnézetből. Az egyházüldözés rendkívül erős volt ebben az időszakban, mégis tele voltak a templomok. Erős volt tehát a vallásos érzés is, ugyanakkor a templomlátogatás az ateista rendszerrel szembeni véleménynyilvánítást, a hagyományos értékrendhez való vállalt kötődést is kifejezte.

Rendkívül érdekes azoknak a módszereknek a vizsgálata, melyek segítségével az idős pedagógus a hívek és a papok bizalmába férkőzik. Mindenekelőtt komoly színészi képességekkel kellett rendelkeznie, el kellett magáról hitetnie, hogy ő is a hívek közül való, osztja véleményüket. Az esetek nagyobb részében ez probléma nélkül sikerült neki, nagyon ritkán panaszkodik arról, hogy a megszólított emberek óvatosságból elzárkóztak volna a véleménynyilvánítástól, az információadástól. A félelemre, az óvatosságra jellemző példa László esete az örmény kápolnában. Telefonon

---

[34] Lásd pl. II. fejezet 3., 7., 22. és 36. számú dokumentum.
[35] Lásd II. fejezet 12. számú dokumentum.
[36] Lásd pl. II. fejezet 8., 15., 26. és 51. számú dokumentum.
[37] Lásd pl. II. fejezet 13. és 20. számú dokumentum.
[38] Lásd pl. II. fejezet 19., 28. és 35. számú dokumentum.
[39] Lásd II. fejezet 15. számú dokumentum.
[40] Lásd II. fejezet 11. számú dokumentum.

érdeklődött a vasárnapi miséről, de egy bizonytalan női hang a magyarul, majd németül is feltett kérdésre nem tudott válaszolni, és amikor László szerbül is próbálkozott, letette a kagylót.[41] Ugyanakkor meglepő az emberek nyíltsága, őszintesége. Úgy tűnik, hogy egyáltalán nem tartottak az idegen vagy csak látásból ismerős férfi kérdéseitől, többnyire megnyíltak előtte. Talán megnyerő modorának köszönhette László István a sikereit. A hívek és a gyerekek ügyes kikérdezésére számos példa akad a jelentésekben. Ha például egy papnak a nevére kíváncsi, elég ha megjegyzi, hogy korábban az ő iskolájában volt hitoktató, csak a nevét elfelejtette. Az ismeretség, a közös múlt említése többnyire célravezető volt.[42] Egy alkalommal László István a Sztálin halálát követő szovjetunióbeli helyzettel kapcsolatban szeretett volna véleményeket hallani a gyóntatószékekben. Megdöbbentő, ahogyan egyik jelentésében, a papoktól „kicsikart" megnyilvánulásokról szinte kérkedve írja Szerényi Sándornak: *„Az igazság kedvéért megjegyzem, hogy mindkettőt szinte belelovaltam ebbe a kijelentésbe azzal, hogy nagyon panaszkodtam. Adtam a kétségbeesettet."*[43]

Ha valahol az egyszerű beszélgetéssel nem sikerült a várt információt megszerezni, apró fondorlatokhoz folyamodott. A templomban szándékosan ott felejtett aktatáska ürügyén több alkalommal is bejutott a sekrestyébe a mise után. Egyik jelentésében felháborodottan arról ír, hogy miután visszament a táskájáért, a sekrestyében azt állították, hogy nem találták meg. Csak az esti mise után kapta vissza az aktatáskáját úgy, hogy azt valószínűleg átkutatták.[44]

A színleléshez tartozott természetesen az egyházi szertartáson való aktív részvétel, a közös ima, éneklés, szentáldozás és természetesen a gyónás. Ezt a legbensőségesebb, legbizalmasabb egyházi aktust is céljai szolgálatába állította. Betérdelt a gyóntatószékbe, és a színlelt bűnvallomás után a maga kiszolgáltatottjává tette a papot.[45]

A színészi képességek mellett teológiai ismeretekre is szüksége volt László Istvánnak, hiszen anélkül a papok előtt nem tudta volna a gyóntatószékben hitelessé tenni hazugságait, és nem tudott volna a templomi szertartásokról sem olyan hiteles, értékelő jelentést adni. Talán joggal vetődhet fel a kérdés: hogyan jegyzett meg mindent? A kor technikai színvonalán kizárt, hogy magnetofont vagy egyéb mechanikus hangrögzítőt használt volna. A prédikációk alatt sem jegyzetelhetett. Talán közvetlenül a mise után egy padon vagy valamilyen tömegközlekedési eszközön ülve? Nem kizárt, de mégis hihetetlennek tűnik, hogy olyan jó emlékezőtehetsége lett volna, hogy mindent megjegyezzen.[46] Ellenőrizhetetlen, hogy mennyire hitelesen adják vissza a jelentések a prédikációkat. Talán néhol „besegít a papnak". A jelentéseket olvasva gyakran úgy tűnik, mintha László István hozzátett volna ezt-azt a prédikációhoz, a

---

[41] Lásd II. fejezet 29. számú dokumentum.

[42] Lásd II. fejezet 24. számú dokumentum.

[43] Lásd II. fejezet 28. számú dokumentum.

[44] Lásd II. fejezet 4. számú dokumentum.

[45] Lásd II. fejezet 3., 5., 11., 26., 36., 46. és 50. számú dokumentum.

[46] A legtöbb helyen László István idéz a prédikációkból, sőt egy alkalommal meg is jegyzi: *„Következő mondatát szóról szóra idézem."* Lásd II. fejezet 64. számú dokumentum.

pap véleményéhez. Gyakran félremagyarázza, félreérti a papok megnyilatkozásait. Például, amikor a prédikációban a szeretetről, ellenségeink szeretetéről volt szó, László a jelentésben így sommázza véleményét: *„Persze mindenki úgy értelmezte, hogy az ellenség szeretetének hangoztatásával a közelgő változást jelzi a pap."*[47] Egy másik alkalommal a pap a lopás bűnéről beszélt. László szerint tendenciózusan, mivel *„nyilvánvaló lett, hogy az államosításokra gondol".*[48] Egy pap prédikációjában a lelki bélpoklosok három típusát különböztette meg: a rágalmazókat, a besúgókat és az elégedetlenkedőket. Mindegyiket részletesen jellemezte, de csakis múltbeli, polgári kori példákkal. László István sérelmezte, hogy *„a besúgókat nem az osztályharc embereinek tüntette fel, hanem éjszakázó, rosszindulatú egyéneknek, akik mások családi életét próbálják megrontani alattomosan".*[49]

László és Szerényi szövegértelmezései, magyarázatai – akárcsak az általuk használt szófordulatok – valóban jellemzőek rájuk és korukra.[50] László István egy alkalommal kihallgatta egy fiatalokból álló kirándulócsoport beszélgetését. Véleményét így summázta: *„Úgy látszik, a klerikális-reakciós fiatalság meg akar előzni bennünket – azt is mondhatnám: le akar győzni bennünket – a kirándulásrendezésben."*[51] Szerényi Sándor 1953. áprilisi jelentésében írja: *„...az imperialisták kardcsörtető készülődései, fenyegetőzéseik, végül de nem utolsósorban Sztálin elvtárs bekövetkezett halála, az ellenséges papok körében és ezek nyomán egyes templomok környékén a klérus befolyása alatt álló reakciós világiak körében is az úgynevezett »éhes disznó makkal álmodik« alapon, bizonyos ellenforradalmi illúziók jogosságát ébreszti fel és táplálja. Vannak olyan hangok, amelyek a megnövekedett vérszemet* [sic!] *mutatják, egyesek közeli változásokról ábrándoznak."*[52]

László István a Szerényitől kapott feladatok elvégzéséhez többféle segítséget is kapott. A papok, templomi személyek nevének, kiléténck azonosításához az egyházügyi előadó László rendelkezésére bocsátotta különböző listáit, jegyzékeit.[53] Néha még ezek sem nyújtottak elegendő segítséget.[54]

László több alkalommal is számíthatott a különböző kerületi tanácsokon dolgozó elvtársak, némelyik iskola igazgatójának, pedagógusainak közreműködésére egyházügyi felderítése kapcsán. Semmilyen nyoma nincs, hogy például önszorgalmúan vet-

---

[47] Lásd II. fejezet 10. számú dokumentum.

[48] Lásd II. fejezet 24. számú dokumentum.

[49] Lásd II. fejezet 49. számú dokumentum.

[50] Néhány példa: *„lappangó klerikális-reakciós mozgalom"; „úri népség, úri reakciósok"; „egyházi reakció szervei – a ministránsok élcsapata"; „az ellenség meghangosodása"; „klerikális-reakciós ravaszkodás"; „a sekrestyében szabadon kiélték reakciós hajlamaikat"; „a ministránsok elitgárdája"; „a klerikális reakció behatolása"* stb.

[51] Lásd II. fejezet 22. számú dokumentum.

[52] Lásd III. fejezet 4. számú dokumentum.

[53] Például: Az Esztergomi Főegyházmegyei Hatósághoz tartozó budapesti plébánosok, kántorok, lelkészek, sekrestyések, káplánok névsora és lakcíme. BFL XXIII. 102. c. 1116/6/2; Kimutatás a budapesti plébániák nagyságáról kerületenkénti felsorolásban (1953). BFL XXIII. 134.

[54] Lásd II. fejezet 34. számú dokumentum.

te-e fel a Veress Pálné Gimnázium igazgatónőjével a kapcsolatot egy rákosszentmihályi katolikus diáklány kilétének kiderítése érdekében, vagy talán Szerényi tudtával, esetleg éppen rá hivatkozva.[55] Más alkalommal a Varga Katalin Leánygimnázium igazgatónőjével járt el közösen, amikor megállapították, hogy egy gimnazista lány ügyét *„át kell tenni az Államvédelemhez"*.[56] Nem egyszeri eset, hogy László bizonyos ügyekben rendőri, államvédelmi beavatkozást tart szükségesnek.[57]

Másokat is megbíz László a templomi megfigyelésekkel, hogy megsokszorozhassa magát. Néha még gyermekeket is bevon ebbe a tevékenységbe. *„Beszéltem Dene elvtársnővel a XIV. kerületi tanácsházban. Úgy látom: hasznos lesz az összeköttetést fenntartani vele. Megállapodtunk abban, hogy beépít egy igen megbízható úttörőpajtást a katolikus diákmozgalomba."*[58]

Hihetetlen energiával, érdeklődéssel végzi feladatát az idős pedagógus. A függelékben, a templomok felsorolásánál közzétett térképen nyomon lehet követni, hogy Krisztina körúti lakásától mekkora területet utazott be László villamoson és autóbuszon, hogy jelentéseiben képet adhasson a főváros katolikus életéről. Teljesítményét még emeli a tömegközlekedés korabeli gyatra színvonala, illetve lehetőségei, amikre László is gyakran panaszkodik. Utazásai során néha éppen a BSZKRT miatt hiúsult meg egy-egy tervezett megfigyelés.[59]

Bár feltételezhető, de nincs arra adat, hogy Szerényi utasította-e Lászlót, hogy mely kerületeket figyelje meg elsősorban. A nyugdíjas pedagógus információi jelentős részét egykori működési területeiről, Rákosszentmihályról (XVI. kerület), a XIV. kerületből, valamint a belvárosi, polgáribb kerületekből szerzi. Nagy hangsúlyt kapnak a korábbi „úri" rétegek képviselői, az *„úri családok, úrifiúk, úriasszonyok, az úri népség"*.[60] Néhány szórványtól eltekintve nem szerepelnek ugyanakkor László jelentéseiben Csepel, Óbuda, Angyalföld, Újpest, Kőbánya, Ferencváros munkáslakta kerületei.

Szerényi Sándornak elsőrendű feladatai közé tartozott viszont a kerületi tanácsokkal való kapcsolattartás, valamint a tanácsok egyházügyi munkájának koordinálása. A munkáslakta kerületeket általában maga ellenőrizte, többször is kiszállt a III., XIII., XX. és XXI. kerületbe. Az ipari jellegű kerületekben szerzett tapasztaltairól 1953 júniusi jelentésében részletesen is beszámol.[61] Hibaként rótta fel, hogy a tanács osztályai között nincs meg a kellő koordináció, hiányzik az összmunka, a kölcsönösség az egyházügyi feladatok körében. Szerényi a maga szintjén nem látja mindazt át, ami a kommunista párt, az államvezetés szintjén már összefüggéseiben látszik. Mindenki a maga helyén teszi a dolgát, a sok kis információból, amelyet László, a kerületi

---

[55] Lásd II. fejezet 2. számú dokumentum.
[56] Lásd II. fejezet 14. számú dokumentum.
[57] Lásd II. fejezet 3., 12. és 69. számú dokumentum.
[58] Lásd II. fejezet 20. számú dokumentum.
[59] Lásd II. fejezet 25. számú dokumentum.
[60] Lásd pl. II. fejezet 5., 15., 24. és 39. számú dokumentum.
[61] Lásd III. fejezet 6. számú dokumentum.

tanácsok és Szerényi mellett a párt, a rendőrség és az államvédelem is gyűjt, végül összeáll egy egységes kép, jelen esetben a főváros egyházi életéről.

A jelentések eredményességét éppen hatásukon lehet leméri. A Szerényi Sándorhoz befutó jelentések alapján a fővárosi egyházügyi előadó havibeszámolóiban több alkalommal is javaslatot tesz papi funkció alóli felmentésre. Az indokok többnyire ezek: *„nyíltan megtagadja az egyezmény betartását; eskü alatt vállalt kötelességét nem teljesíti; az állam ellen hangolja híveit; eddig is szabálytalanul működött".* Néha „csak" szigorú eljárást javasol: *„az egyházi hatóságon kívül, a törvény szigorával is meg kell torolni; vezető lelkészi funkciójából leváltását és kápláni beosztásba javaslom helyezni egy erősebb békepap felügyelete mellett".*[62] Szerényi csaknem minden jelentésében összefoglalta az eltelt hónapban tapasztalt ellenséges megnyilvánulásokat. Kirívó esetekben soron kívül is jelentett, javasolt az ÁEH-központ felé. Jellemző eset Perlaki Lajosé, a pesti ferences templom népszerű hitszónokáé. Szerényi 1953. májusi soron kívüli jelentése szerint: *„Perlaki 5–6 héten keresztül uszított a ferencesek templomában. Az ÁEH közbelépésére április 14–15. körül Hamvas rövid úton kénytelen volt vidékre helyezni. [...] Ugyanakkor 1000 forintot küldött a részére az alábbi szöveggel: Őszinte megértéssel küldöm ezt az összeget költségei fedezésére. A továbbiakban azt írta levelében: »azon vagyok, hogy jelenlegi függő helyzetéből mielőbb kikerüljön. Erre a nyugdíjazását látnám jónak, alkalmas időben kérje, megfelelő helyen támogatni fogom.« [...] A püspöki karnak ezt a kétkulacsosságát ismerik a papok, ezért is van, hogy nem hajtják végre az utasításokat."*[63] Szerényi a Hamvas által Perlakinak írt levélszöveget szó szerint idézi, valószínűleg az esztergomi „bajszos püspök"[64] jóvoltából.

Hatottak, dolgoztak tehát a jelentések, hiszen retorziók követték őket. A mindent átható bizalmatlanság légkörében valamennyi egyházi megmozdulásra kiterjedt a figyelem. A jelentések nagyon fontos következményei a jól megszervezett elvonó intézkedések. *„Az elvonás koordinálása az összes érdekelt szervekkel megtörtént és az intézkedések kellő időben lementek [...] jó megszervezés mellett biztosítani fogja a gyermekeknek az úrnapi körmenetekről való szervezett elvonását a pedagógusnap jegyében."*[65] A különböző kirándulások, sport- és kulturális rendezvények szervezésével többnyire sikeres volt a gyermekek kivonása *„a klérus befolyása alól".* Szerényi mégis elégedetlen: *„még mindig jelentős hiányossága ezeknek az elvonó foglalkozásoknak, hogy számszerűséget eredményez csupán és nem elsősorban a vallásos befolyás alatt álló gyerekekre összpontosul. Ez főleg azért van, mert a kerületi tanácsok oktatási osztályai, de az iskolák sem ismerik még, hogy név szerint kik azok a gyerekek, akik templomba járók, kik azok, akik rendszeresen ministrálnak és diákmiséket hallgatnak."*[66]

---

[62] Lásd III. fejezet 4. és 5. számú dokumentum.
[63] BFL XXIII. 102. c. 0018/32/1953.
[64] Lásd az előző tanulmány 167. lábjegyzetét.
[65] Lásd III. fejezet 5. számú dokumentum.
[66] Lásd III. fejezet 6. számú dokumentum.

A jelentések rendszere jól működött, azokat fontosnak tartották, komolyan vették is László István folyamatosan, gyorsan adta le jelentéseit, ami arra utal, hogy ezt el is várták tőle. László előszeretettel szedte pontokba kéziratait. Ezek sorrendje néha összekeveredett. Talán a jelentés sürgető leadási határidejével magyarázható, hogy nem volt ideje László Istvánnak jelentéseit átolvasni, korrigálni. A vasárnapi misék után megírta a jelentést, majd hétfőn valószínűleg le is adta. Szerényi is folyamatosan és gyorsan feldolgozta László jelentéseit.

Balogh András prédikációjáról László István 1953. március 1-jei jelentésében számolt be. Ez is azt bizonyítja, hogy Szerényi nagyon gyorsan kézhez kapta a jelentést, mivel az 1953. március 3-án keltezett havi jelentésében már fel is használta László információit.[67]

László István és más jelentők az ÁEH hierarchiájának fontos, de mégiscsak legalsó szintjét képezték. Szerényi és a megyei tanácsoknál működő egyházügyi előadók is csak egy közbülső szintet jelentettek. Az ő jelentéseiket és munkaterveiket az Állami Egyházügyi Hivatal előadói folyamatosan értékelték, javították. Ők határozták meg a következő feladatokat, tennivalókat. Információkat kértek egyes papok „antidemokratikus megnyilvánulásairól", felhívták az egyházügyi előadó figyelmét, hogy a közelgő egyházi ünnepek, megnyilvánulások alkalmából mire irányítsák megfigyeléseiket. Közölték az elhelyezett, funkcióikból felmentett papok adatait.[68]

László és társai, illetve Szerényi jelentései közvetve akár a pártvezetés legmagasabb szintjéig is eljuthattak. A Kommunista Párt egyházpolitikai irányvonalának kialakításában az ÁEH elnökére jelentős szerep hárult.[69] Négy évvel az ÁEH felállítása után, 1955. július 11-én tartotta Horváth János elnök az MDP titkársága előtt beszámolóját az ÁEH addig végzett munkájáról. A titkárság megállapította, hogy az ÁEH még nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, sokkal inkább támogatnia kell a pártot az „egyházi reakció elleni harcban". Fontos elvárásként fogalmazták meg, hogy az *„Állami Egyházügyi Hivatal utasítsa a központi és megyei apparátusának munkatársait, hogy szorosabban dolgozzanak együtt a pártszervezetekkel és azoknak jogos kívánságait (adminisztratív természetűt is) a legnagyobb gonddal hajtsák végre".*[70] Ez a határozat természetesen már az 1955. évi „márciusi fordulatot" követő visszarendeződést tükrözi. Ugyanakkor azt is bizonyítja, hogy a legfelsőbb pártvezetés is fontosnak tartotta, figyelemmel kísérte az ÁEH munkáját, sőt az alsóbb szintek, az apparátus erősítését javasolta.

Bár az Állami Egyházügyi Hivatal ellenőrizte az egyházak működését, ugyanakkor a társadalom egészét átfogó totális kontroll is kiterjedt az egyházakra, így a katolikus egyházra is. Az ÁEH-nak jelentők között eddig még nem ismerünk beszervezett ügynököket, de a László-féle besúgók jelentősége legalább akkora volt, mint az ál-

---

[67] Lásd II. fejezet 14. számú és III. fejezet 2. számú dokumentum.

[68] BFL XXIII. 102. c.

[69] MOL 276. f. 53/134. őe. MDP PB ülésének jegyzőkönyve (1953. szeptember 2.)

[70] MOL 276. f. 54/372. őe. MDP Titkárság ülésének jegyzőkönyve (1955. július 11.)

lamvédelem által beszervezett ügynököké. Tevékenységük átfogta az egész egyházat, a hívek, papok közösségét. Az ügynök egy csoportba, kisebb közösségbe tud beépülni, információi is mindig egy szűkebb kört érintenek. A László István és a hozzá hasonló jelentők megfigyeléseik során akár több száz hívő politikai és közhangulatát is tesztelhették. Ők képezték az alapját a társadalom teljes ellenőrzési rendszerének. Mindegy, hogy éppen az egyházakat vagy gyárakat, üzemeket, iskolai tantestületeket, áruházakat, figyeltek meg.

Az egész társadalmat átfogták az ügynökök, jelentők, megfigyelők horizontális és vertikális síkjai. Ennek a totális kontrollnak csak az egyik függőleges szelete volt az ÁEH. Mellette más állami hivatalok és szervek, a rendőrség, a párt és természetesen az államvédelem „gondoskodott" a társadalom ellenőrzéséről. A vertikális rendszeren belül léteztek a különböző egymásra épülő vízszintes síkok, így az ÁEH-n belül László Istvántól kezdve, Szerényi Sándoron keresztül, egészen Horváth Jánosig. A különböző függőleges és vízszintes síkok egymást is ellenőrizték, így vált teljessé a kontroll.

A tézist bizonyítandó, érdekes megfigyelésekre, párhuzamos következtetések levonására ad lehetőséget a Budapesti Rendőr-főkapitányság Központi Irattárának, valamint az MDP Budapesti Káderosztályának, illetve a kerületi pártbizottságok egykori iratainak vizsgálata.

A rendőrség tevékenysége szintén kiterjedt az egyházi megmozdulások ellenőrzésére, megfigyelésére. Az egyházi körmenetek engedélyezése 1952-ben még a tanácsok hatáskörébe tartozott, de valójában a rendőrség döntése alapján történt az engedély megadása (1953-tól a kerületi rendőrkapitány az illetékes), amit a rendőrség igyekezett állandóan nehezíteni az útvonalak, időpontok bonyolításával. Mindezen túlmenően a rendőrség tevékenysége kiterjedt az egyházi rendezvények ellenőrzésére is. Részletes utasítást küldtek minden egyházi megmozdulással kapcsolatban, majd összegyűjtötték a beérkező jelentéseket a hívek számáról (kor és nemek szerinti megosztásban) és az esemény lefolyásáról.[71]

Kiemelten fontosnak tartották az egyházak megfigyelését a politikai eseményekkel kapcsolatban (ilyen volt pl. az 1953. évi országgyűlési választás). A Budapesti Rendőr-főkapitányság vezetője levélben utasította a kerületi kapitányságok vezetőit, hogyan járjanak el pl. a püspöki kar választásokkal kapcsolatos körlevelének templomi ismertetésével[72] kapcsolatban: *„Május 10-én a délelőtt folyamán a kerület területén lévő minden katolikus templomba rendeljen ki Vezető elvtárs – a megfelelő konspiráció betartása mellett, polgári ruhában – egy erre megfelelő elvtársat. A kirendelt elvtárs feladata, a körlevélhez esetleg fűzött papi beszéd és a hallgatóság magatartásának és hangulatának megfigyelése."*[73] A Belügyminisztérium, a Budapesti Rend-

[71] BFL XXIV. 1. 085/1950; 056/1952; 0078/1952; 0194/1952; 0109/1/1953; 0052/1954.
[72] Lásd II. fejezet 28. számú dokumentum.
[73] BFL XXIV. 1. 0121/1953.

ör-főkapitányság, illetve a Fővárosi Tanács minden alkalommal koordinálta a feladatokat a hívek elvonásának megszervezésétől kezdve a rendezvény megfigyeléséig.[74]

A Kommunista Párt a maga síkjain szintén ellenőrizte a vallásos megnyilvánulásokat. A Budapesti Pártbizottság Káderosztálya részletes kérdőívek alapján készített jelentést például a kerületi és üzemi függetlenített pártfunkcionáriusok valláshoz való viszonyáról. Ez a belső ellenőrzés a személyes beszélgetés, családlátogatás és mások véleménye alapján történt. Kiterjedt a vizsgált személy vallást illető véleményére, a „klerikális reakció" elleni harcban való személyes helytállására és családtagjainak kontrolljára is. Abban az esetben, ha valamelyik funkcionárius templomba járt vagy gyerekeit templomba járatta, leváltották.[75]

A párt figyelme nemcsak befelé, a párttagok esetleges vallásos érzületére terjedt ki, hanem kifelé, magára az egyházra is. László István is gyakran foglalkozott jelentéseiben a XIV. kerületi egyházi viszonyokkal. Mivel ebben a kerületben volt alapszervezeti tag, átnéztem a kerületi pártanyagot. Már 1949-től fennmaradtak a Lászlóéhoz hasonló részletes jelentések kerületi propagandistáktól és szervezőtitkároktól, akik egy-egy templomot (pl. a Kassai téri vagy a Thököly úti domonkos) látogattak rendszeresen.[76] A jelentések olyan mértékben hasonlítanak László István jelentéseire, hogy joggal felvetődhet, talán László korábban is jelentett már a pártnak egyházi ügyekben, mielőtt Szerényivel kapcsolatba került. Erre vonatkozóan egyelőre nem került elő irat. A feltételezést azonban alátámasztja, hogy László 1951-es első, ismert jelentései is már kiforrott, tapasztalt megfigyelőre, jelentőre vallanak.

A totalitárius államok egyik fontos jellemzője a lakosság széles körű és állandó megfigyelése. Mindez a különböző diktatúrákban nem elszigetelten, hanem általános érvénnyel jelentkezik. Nem kell különösképpen bizonygatni, hogy az ötvenes évek magyar, de a hasonló kelet-európai állambiztonsági módszereinek kialakulásához a szovjet elvtársak milyen mértékben járultak hozzá. Ugyanakkor a lakosság teljes kontrollja vagy éppen a jelen kötetben bemutatott, a katolikus egyházat érintő jelentések nem a kommunista diktatúra találmányai. Az augsburgi Állami Levéltárban dolgozó kollégáim hívták fel a figyelmemet azokra a Harmadik Birodalomban keletkezett jelentésekre, amelyek a levéltár illetékességi területén maradtak fenn.[77] Ha ezeket a dokumentumokat magyarra fordítanám, és elhagynám a neveket, kifejezéseket, melyekből kiderülhetne a származási hely, majd László István és Szerényi Sándor jelentései mellé tenném őket, senki nem mondaná meg, hogy 20 évvel korábban, egy egészen más totalitárius államban keletkeztek.

---

[74] BFL XXIV. 1. 091/1953 és BFL XXIII. 102. c. 0018/35/1953.

[75] MOL 95. f. 6/57. őe. MDP BPB Káderosztály.

[76] MOL 109. f. 2/291–292. őe. MDP XIV. kerületi Bizottsága – Alapszervezetek iratai.

[77] Bezirksamt Donauwörth – Neue Serie 8391. és 8392.

3.

A FORRÁSKÖZLÉS SZEMPONTJAI

A dokumentumokban előforduló helyesírási, nyelvhelyességi, egyeztetési és gépelési hibákat, elírásokat a mai magyar nyelvtan és központozás szabályai szerint kijavítottam. Igaz, hogy a jelentések szerzőinek helyesírási szokásai, tévedései is információkat (pl. figyelmetlenség, műveltségi szint stb.) hordozhatnak, de meggyőződésem, hogy az állandóan visszatérő hibák csak zavarnák az olvasót a megértésben.[1] A jelentések természetéből adódóan, gyakran a tulajdonneveket is hibásan írták, mivel László vagy elértette, vagy hangzás után írta le az idegen nevet, esetleg néhányat pontatlanul sikerült kiderítenie. Ezeket Szerényi többnyire kritikátlanul átvette, csak ritkán javította. Helytelen családnév esetén a lábjegyzetekben minden elírt név első előfordulásakor jeleztem a hibát, és közöltem a helyes alakot, a szövegben pedig javítottam a később is előforduló hibás nevet. A névmutatóba a helyes alak került be. A tévesen használt vagy régies kifejezésekre is csak az első alkalommal hívtam fel a figyelmet kritikai jegyzettel, a továbbiakban javítottam a hibát.

Az értelmetlen mondatokat, különös szófordulatokat, az értelemzavaró hibákat változatlanul hagytam és [sic!] jelzéssel utaltam eredetiségére. Abban az esetben, ha egy szóból betű(k), igekötő, rag stb. hiányzik, kapcsos zárójel[ben] pótoltam a hiányt.

A gyakran előforduló rövidítéseket (kat., gimn., et., ig., oszt. stb.) minden alkalommal feloldottam.

László István általában pontokba szedte jelentését, de a sorrendet gyakran összekeverte. Néha pl. kétszer írt, máskor kihagyott egy sorszámot. Ezeket a nyilvánvaló elírásokat külön jelzés nélkül javítottam a helyes sorrendiségnek megfelelően.

---

[1] Néhány példa László István leggyakoribb, többször előforduló hibáira: sokminden, junius, julius, minisztráns, épen, -képen, vajjon, hivek, ezuttal, pater, evangelium stb. A Szerényi-féle jelentések gépelésben maradtak meg, ezért az ezekben előforduló hibák inkább a gépírónőre, mintsem a fővárosi egyházügyi előadóra jellemzőek. Szerényi Sándor helyesírására abból a néhány szóból lehet következtetni, amiket László István jelentéseinek feldolgozása közben ceruzával a lapszélekre ír. Néhány „makacs" hibát elkövetett: pl. pedagogusok, predikáció, bucsún stb.

A László-féle jelentésekben gyakran előforduló evangéliumi szövegeket az 1996-ban a Szent István Társulat kiadásában megjelentetett Biblia[2] segítségével azonosítottam és jegyzeteltem.

A jelentéseket László István később is kiegészítette, illetve Szerényi Sándor a feldolgozás közben lapszéli, sorközi megjegyzésekkel látta el azokat. Ilyen esetben dőlt betűvel és szövegkritikai jegyzettel hívtam fel az olvasó figyelmét az utólagos bejegyzésre. Néha László a már aláírt jelentését hosszasan kiegészítette utólagos gondolataival, magyarázataival. Ezek a kiegészítések a jelentés szerves részét képezik, ezért e részeket csak szövegkritikai jegyzettel jeleztem.

Szerényi Sándor havijelentései (az 1953. szeptemberi jelentés nem került elő) nagymértékben támaszkodnak László István jelentéseire. Abban az esetben, amikor Szerényi hosszasan, szinte szó szerint a László-féle jelentést hozza, az ilyen részeket a szövegkritikai jegyzeten kívül eltérő betűtípussal jelezzük. Más alkalommal csak a jegyzetben utaltam arra a dokumentumra, ahonnan az egyházügyi előadó az információit kivonatolta (persze ott is előfordult, hogy részeket idézett szó szerint). A dokumentumközlés tördelésénél minden esetben László István és Szerényi Sándor szövegtagolását követtem.

A Szerényi-féle jelentések közül az első kettőt a *Pesti Hírlap* 1991-ben már leközölte (1991. október 15., 16. és 17.), de az a publikáció nem tekinthető kritikai forrásközlésnek.

A László István-féle kéziratos jelentések esetében csakis a II. fejezet legvégén közöltem egy legendát, mivel az egyes jelentések forrástanilag nem térnek el egymástól és lelőhelyük is azonos.

A bevezető tanulmányok és a közölt források esetében is néha problémát okozott a pontos levéltári jelzet megadása. Nem minden dokumentumot láttak el egyértelmű irattári számmal (pl. a jelentéseket sem iktatták), másrészt egyes levéltári iratok feltártsági, rendezettségi szintje sem teszi lehetővé egészen pontos jelzet megadását. Ilyen esetekben egyedül a fondszám, a közölt irat évköre és néha a levéltári dobozszám utal a dokumentum lelőhelyére.

Ahhoz, hogy Magyarországon az ötvenes évek „egyházügyi hangulatát", illetve az erről készült jelentéseket történetileg fel lehessen dolgozni és publikálni lehessen, mindenekelőtt az „adatvédelmi törvényt" kell figyelmesen megvizsgálni. A rendszerváltozást követő első parlamenti ciklusban, 1992-ben született meg a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról[3] szóló törvény, amely világosan rendelkezik arról, hogy személyes adatot (minden olyan adat, információ, amelyből az érintett személyre következtetni lehet) csak abban az esetben lehet nyilvánosságra hozni, amennyiben az érintett ahhoz hozzájárul, vagy azt törvény rendeli el.[4] Az

---

[2] Biblia – Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás. Közreadja a Magyar Katolikus Püspöki Kar, Bp., 1996.

[3] 1992:LXIII. törvény.

[4] Uo. II. fejezet 3. § (1) bekezdés *a)* és *b)* pont.

1992:LXIII. törvény rendelkezik az úgynevezett különleges adatok (a faji eredetre, a nemzeti, nemzetiségi és etnikai hovatartozásra, a politikai véleményre vagy pártállásra, a vallásos vagy más meggyőződésre, az egészségi állapotra, a kóros szenvedélyre, a szexuális életre, valamint a büntetett előéletre vonatkozó személyes adatok) nyilvánosságra hozatalának lehetőségeiről is. Eszerint ilyen adat közzétételéhez az érintett írásos hozzájárulására van szükség, illetve azt törvénynek kell elrendelnie.[5]

Ha ezeket a rendelkezéseket a legújabb korral foglalkozó történészeknek minden esetben ilyen módon kellene betartaniuk, aligha lehetne komoly történeti feltárásokat végezni a 20. század második felére vonatkozóan. Az adatvédelmi törvény megpróbálja feloldani ezt az ellentmondást, ezért rendelkezik az úgynevezett közérdekű adatok köréről is, azaz az állami vagy helyi önkormányzati feladatot, valamint jogszabályban meghatározott egyéb közfeladatot ellátó szerv vagy személy kezelésében lévő, a személyes adat fogalma alá nem tartozó adatokról is. A törvény szerint az érintett hozzájárulását megadottnak kell tekinteni az érintett közszereplése során keletkezett iratok tekintetében.[6]

Szerényi Sándor jelentései az egyházügyi előadó közszereplése során keletkeztek, tehát ezek az iratok nyilvánosságra hozhatók. Ugyanakkor felvetődik a kérdés, hogy mi a helyzet László Istvánnal, aki talán nem közszereplő. Ezen a ponton van az adatvédelmi törvény legnehezebb értelmezési problémája. Ugyanis hol ér véget a közszereplő tevékenysége, és hol kezdődik a magánszemélyé? A nyugdíjas pedagógus László István nem közszereplő, de a fővárosi egyházügyi előadó megbízásából mégiscsak közfeladatot, sőt a Szerényi-féle jelentéseket olvasva nagyon is jelentős közfeladatot látott el.

Az adatvédelmi törvény lehetőséget ad személyes adat nyilvánosságra hozatalára abban az esetben is, ha az a történelmi eseményekről folytatott kutatások eredményeinek bemutatásához szükséges.[7] A kötetben közölt jelentések éppen egy sokat vitatott történeti korszak újabb szempontú megközelítését teszik lehetővé.

Az igazi problémát a jelentésekben előforduló több száz pedagógus, diák, pap és egyszerű budapesti neve jelenti, akik László és Szerényi jelentéseiben előfordulnak. Meggyőződésem, hogy mindenki felelősséggel tartozik tetteiért, legyen az illető a párt vagy az állam legmagasabb csúcsán tevékeny, akár egy iskolában tanár vagy egy templomban káplán. Szembe kell néznünk végre múltunkkal! Ha az egykori ügynököt, besúgót védi a törvény, és ezért valós múltja titokban marad, előfordulhat, hogy később emléktáblát kap és felmagasztosul. Nem sérül-e ezzel a társadalom igazságérzete?

A kötet szerkesztésekor felvetődött, hogy a „kisemberek" nevei helyett fiktív neveket használjak. Véleményem szerint azonban a történésznek nem a valóságon alapuló történeteket kell elmesélnie, hanem a megtörtént történelmet feldolgoznia. A legújabb kor történetével foglalkozó szakember is eljárhat morálisan úgy, hogy senki igazságérzetét ne sértse. A forrásközlés szerkesztésénél végig ez a szempont vezetett,

---

[5] Uo. II. fejezet 3. § (2) bekezdés *a), b)* és *c)* pont.

[6] Uo. II. fejezet 3. § (4) bekezdés.

[7] Uo. V. fejezet 32. § (3) bekezdés *b)* pont.

ezért néhol valóban elfedtem a neveket, bár ilyenkor is többnyire kétségeim maradtak. Egy dehonesztáló megjegyzés László Istvántól vagy Szerényitől egyáltalán nem biztos, hogy hitelt érdemlő, mégis anonimizáltam ilyen esetben az érintettet személyiségi jogának védelmében, akárcsak a jelentések idején még kiskorú személyek adatait. Ilyenkor az érintett személy nevét N. N.-nel, más neveket egyéb mássalhangzókkal (X. Y., Z. X. stb.) helyettesítettem. Helység, plébánia vagy iskola nevét, ami megkönnyítené az anonimizált személy kilétének felfedését [...]-val pótoltam.

II. fejezet

LÁSZLÓ ISTVÁN 1951. ÉS 1953. ÉVI JELENTÉSEI

1.

1951. november 18-i jelentés

NOVEMBER 18.

1. 15-én, 16-án és 17-én Árpád-házi „Szent" Erzsébet[1] emlékére tridium[2] volt az Egyetemi-templomban, főleg az egyházközségi karitász egyesületek[3] tagjai részére. Bády Ferencnek máskor is szerepe volt a Karitászokban, most ő tartotta a beszédet mindhárom alkalommal. Megfigyelésemből a következőket emelem ki.

a) A templomokban hirdették a triduumot, de valószínűleg óvatosságból nem hirdették ki Bády Ferenc nevét. Én a 2. és 3. estén voltam jelen. A 2. alkalommal már nagyon megritkulhatott volna a tömeg, ha ezzel tüntetni akarnak Bády ellen. De a templom 2. és 3. estén is egészen tele (nagyobb részben tömve) volt. A beszéd után litánia[4] volt, amit a 2. estén Szabó Imre érseki helynök, a 3.-on Beresztóczy tartott. Litánia után bennmaradtam a távozó tömegben. Nem mutatkozott semmiféle ellenszenv Beresztóczy ellen; inkább csak azt említették, hogy nagyon megöregedett. (Persze ebből a jelenségből még nem kell szimpátiálásra [sic!] következtetni.)

b) Bády ezúttal is jelét adta kiállásának a népi demokrácia mellett. Persze, közeledésre csak egy-egy kitérésben talált módot. Ilyenek voltak pl.: „Sokan azt mondják, hogy nem lehet megfelelő eredményt elérni, meg azt, hogy félnek. Még senki nem mondhatja, hogy az egyházközségek szegénygondozását a mai kormány bármiben is akadályozta volna. Kérem, hogy aki mégis tapasztalt volna ilyet, az keressen fel, és

---

[1] Árpád-házi Szent Erzsébet (1207–1231) II. András és Gertrud harmadik gyermeke. Marburgban kórházat alapított a szegények számára és köztük osztotta szét jövedelmét, miközben saját magát munkájából tartotta fenn. Csodatételeiről már életében is beszéltek, IX. Gergely pápa emelte a szentek közé 1235. július 1-jén. Egyházi ünnepe: november 19.

[2] Helyesen: triduum. Háromnapos lelkigyakorlat.

[3] Jótékonyságon alapuló segélyező – többnyire egyházi – egyesületek az állam szociális és társadalombiztosítási ellátásának, illetve a községi szervezett szegénygondozás hiányát igyekeztek pótolni. Ilyenek a különböző szentekről elnevezett szeretetegyesületek, a katolikus temetkezési egyesületek stb. Más egyházakra is jellemzőek a különböző jótékony nőegyletek, egyesületek.

[4] A litánia olyan imádság, melynek szövegét felváltva imádkozzák úgy, hogy az előimádkozó váltakozó megszólításaira a nép azonos könyörgésekkel felel. A litániát rendszerint délután imádkozzák a templomban a pap vezetésével.

mondjon el mindent. Én csekély erőmből iparkodom tenni ellene." Később pedig: „A kormánynak nagy erőfeszítései, nagy célkitűzései vannak a legszélesebb néprétegek anyagi és szellemi felemelésére – ez a kormány hogyan is akadályozhatná meg a szegények segítését?" – A 3. estén a kereszténvi alázatot említette: „Nem keresztényi érzés, nem Isten iránt való alázatosság nyilvánul meg abban, ha valaki nem tud megbocsátani embertársának s egy jövőbeni feljelentés reményében tartogatja magában a bosszú gondolatát." – Ez is a 3. alkalommal hangzott el: „Wartburg várának[5] falai nemcsak erősek, de belül fényesek is lehettek. Sok ember keserves munkája, életének nyomorúsága, kiuzsorázottsága volt elrejtve, bevakolva azokba a falakba."

2. Véleményem szerint: a taktikai érdekből feltétlenül szükséges új helyzet kialakulását nagyon elősegítené, ha Bády hangját és bátorságát mások is példaadónak vennék. A békepapok közt eddig nem szerepeltek közül Mayer Miklós krisztinavárosi fiatal káplánt tartom alkalmasnak erre. Egyszer a tisztviselőtelepi (Szapári utcai) plébánia Turcsányi nevű káplánját is alkalmasnak láttam ilyen feladatra. A „békepapok" közül sem Devánszky Imre újlaki, sem Láng Alán tisztviselőtelepi plébános nem mutatott hajlandóságot a közeledésre, amikor hallottam őket. A Papi Béketanács titkára: Vértes Andor beszédeit átéltség jellemzi, amit ma is tapasztaltam. Úgy gondolom, hogy vendégszónokként más plébániatemplomban ő is rátérhetne az „égbenjárás" mellett bizonyos gyakorlatiasságra, az élet mai átalakulásával való kapcsolat tartására. Saját templomában látnia kell, hogy prédikációinak hallgatói nemigen szaporodnak a vasárnap 10 órai misén. Azonkívül valószínű, küszködik az ellenség áskálódásaival. Otthoni helyzete mindenképp nehéz lehet. De más templomban bátrabb lenne, s jobban bízhatna abban, hogy beszédeinek hatása meg tudja fogni azokat a hallgatókat, akik szeretik a prédikációit.

3. A prédikációk általában nem ellenségesek, de kerülik a gyakorlatiasságot, kedvelik a hangzatosságot, mai vonatkozásokat nem érintenek. Ezt tapasztaltam ma délelőtt a domonkosok templomának 10 órai miséje után elhangzott beszédben. ellenséges szándék kiütközésének ma is csak a Váci utcai templom reggel 8 órai miséjén voltam tanúja. Ezen a misén egy-két új taggal folyton szaporodik a kongregáristák[6] – a klerikális-reakciós élcsapat – tagjainak száma: a 18–21 éves nagylányoké, akik mindig a szentélyben, állandó helyükön ülnek. Többen elkésnek a korai miséről, de aztán úgy ájtatoskodnak, úgy fontoskodnak, ügyeskednek a templomban, ahogy ez szokásos volt jó kongreganistáknál a múltban. Utánpótlásukról is történt gondoskodás: a hozzájuk tartozó kislányok (9–12 évesek) is nagy számmal szaporodnak. A kislányok egy része ma sem a szentélyben ült, hanem elöl foglaltak le 2 teljes padot. Ma sem szülőkkel jöttek templomba, hanem gyermekcsoportban. (Fiúk nincsenek

[5] Bády Ferenc prédikációjában Szent Erzsébetre utalt, akit négyéves korában Hermann thüringiai őrgróf Lajos nevű fiával jegyeztek el és Wartburgban nevelkedett.

[6] Helyesen: kongreganisták. Katolikus hitbuzgalmi egyesület tagjai.

köztük.) Lelkiatyjuk: Maklári, volt piarista ezúttal nem volt olyan harcias, mint egy más alkalommal, amikor a harcos katolicizmust, a szűzmáriás harci felkészülés és ellenállás szükségét hangoztatta. A másik tábor fellángolását is emlegette. Érzelmeskedett, amikor a tanári lelkivezetői munka kivételes fontosságáról beszélt a lányoknak, akik nyilvánvalóan ilyen feladatra készülnek. S érzelmeskedően ellenségeskedett a beszéde végén, amikor ezt hajtogatta, ismételte: „Lassan nem marad más nekünk, csak a szívek lángja... Lassan nem marad egyebünk, mint az élő hit, a türelmes reménykedés, a krisztusi szeretet és jóság fénye... Lassan semmi más eszközünk nem lesz a győzelem kivívására, de ezzel biztosan győzünk." Azt hiszem: jelenleg Maklári tanúsít legnyíltabb ellenállást a budapesti papok közt.

4. A békepapok, „demokratikus plébánosok" szaporodásával nemcsak szabotálásuk, a nyílt átállás halogatása jár együtt, hanem bizonyos előnyök megszerzése, hasznosítása is. Ezt tapasztaltam a Baross utcai (a Horváth Mihály térrel szomszédos) templomban, ma a 9 órai diákmisén. A „diákszervezés eredménye" itt még nem olyan nagy méretű, mint a városmajori templomban, de az augusztus végi állapotokhoz képest meglepő a fejlődés. Az oldalbejárat mellett és az oldalbejárattal szemben lévő 2-2 gyóntatószékben a gyermekek egész raja gyónt. Az iskolás gyermekek nagy része csoportokban érkezett. (Ezek valahol találkoztak, összegyűltek.) A gyónókat és az érkezőket egy nagyobb fiú és 2 nagyobb lány irányította, intette rendre. A lánykák egy része a szentélyben lévő padokba ült be. Itt középen felügyelő „úrhölgyek" vagy kitüntetett szülők ültek. Mise után 5-6 úrhölgy beszélgetett, kedveskedett az iskolás gyermekekkel. A helyzet egész képe azt mutatja, hogy inkább csak mi engedünk, mi adunk lehetőséget itt is a papoknak. Ők viszonzásra nem gondolnak, olyan viszonzásra sem, amilyenre bizvást vállalkozhatnának.

Még egy példát említek jellemzésül. A „békepapok" akcióba lépése, illetve szabotálás kezdése óta jött ki a szegedi börtönből a szószéki reakciós uszításban jeleskedett N. N. káplán, aki [...]-on volt hitoktató, majd [...]-n helyi lelkész. Ez a nőbolond, nőcsábász ember ilyen bűneit teszi jóvá püspöke előtt a reakciós hangoskodással. Szabadon bocsátása azzal a kikötéssel történt, hogy nem hagyhatja el Budapestet.

Most tehát [...]-ra jár ki, s ott beszél a tanítónőknek ellenforradalmi ténykedéséről, börtönélményeiről és a jövőről. A kolléganők nyugodtan hallgatják, hiszen folyamatban van a „megbarátkozás" a katolikus papokkal, akik közt már elég sok a „békepap". (Orbán nevű [...]-i óvónő mondta ezt magyarázatul, amikor figyelmeztették, hogy nem kellene felcsapnia titkárnőnek N. N.-hez. Persze, mások is érvelnek Orbán óvónőhöz hasonlóan.)

2.

1951. november 26-i jelentés

NOVEMBER 26.

1. 25-én reggel a Váci utcai templomban voltam. Múlt jelentésemben említettem, hogy ebben a templomban egy igen szorgalmas és elszánt leánykongregáció gyülekezik a reggel 8 órás misére. Többen elkésnek, de aztán beülnek a helyükre a szentélybe. Nevelődik utánpótlásuk is. A szentély bal oldali padjaiban kisebb (10–12 éves) lányok ülnek s nyilvánvalóan hozzátartoznak a nagyokhoz, a 18–21 évesekhez. Szorgalmaskodnak, ügyeskednek a templomban, ájtatoskodnak, egymással kedveskednek, ahogy a régi világban szokták az öntudatos kongreganista lányok. S elszántak – erre nevelésük enged következtetni és lelki atyjuk, Maklári nevű piarista harcos reakciós beszédei. Ez a fiatal pap most a legnyíltabban támad a budapesti papok közt. Néhány héttel ezelőtt még igen következetesen fokozódó elszántsággal hadakozott. Aztán figyelmeztetést kaphatott, mérsékli magát, de a kongregáció tovább is buzgón, magabiztosan dolgozik. Erről a kongregációról akartam valamit megtudni, arra számítottam, hogy a nagylányok vagy a kislányok sorában lesz valaki, aki abba az iskolába járt, amelyiknek igazgatója voltam. Most vasárnap találtam végre ilyet. A lány Maklári beszéde után kiment a templomból. Kora reggel nem jött be a XVI. kerületből (Rákosszentmihályról). Valami kongregációs feladata lehetett a templomban, de utána sietett haza, mert valami missziója lehetett ott is, hiszen ezek a lányok a Váci utcai templomban nem azért nevelődnek, hogy otthon másokat ne neveljenek. Elmondta, hogy a Veres Pálné Leánygimnázium IV. osztályának tanulója. Ebben a templomban hamarosan más megfigyeléseim is lesznek, ezért nem akartam gyanússá tenni magamat. Nevét sem kérdeztem – erre különben nincs is szükség, mivel a Veres Pálné Leánygimnázium igazgatója komoly, erős kommunista. Leírásomból – elég magas, barna, szerényen udvariaskodó lány – s abból, hogy a IV. osztályos tanuló Rákosszentmihályról jár be, Máhr Klára igazgató elvtárs meg fogja állapítani nevét, s akkor megnyílik a lehetősége annak, hogy ne csupán Maklári reakciós szónoklatai mérséklődjenek hangban, indulatban, de felszámolódjék a klerikális-reakciós élcsapat, amelynek tagjai közt több olcsón öltözött lány is van.

(Valószínű, hogy kispolgári szegények, de az is lehet, hogy üzemi dolgozók.)

„Élcsapat" – ezt a megjelölést véleményem szerint úgy kell érteni, hogy a legjobban megszervezett és klerikális-reakciós munkára legjobban előkészített kongregációnak állandó erősítéséről van szó itt.

2. Máhr Klára igazgatót arra kértem, hogy egy hétig várjon: egy hétig ne menjen tovább a lány nevének megállapításánál. Addig talán nyom[á]ra jutok a Váci utcai templom más rejtélyeinek. Így annak, hogy milyen célból került ebbe a templomba az a volt szerzetes, aki a legutóbbi hetekig a városmajori templom diákszervezője volt. Különös tehetsége nincs ennek a papnak az érthető, gyermekek számára megkapó fogalmazásra. Nincs önállósága, de „munkájának" a Városmajorban nagy eredménye

volt mégis. A vasárnap 9 órai diákmiséken a gyermekek szokatlanul nagy tömege gyűlt össze, nagy gyermektömeg áldozik. Olyan rendezetten megy végbe minden, hogy legalábbis tudomása kell hogy legyen erről az iskolában működő pedagógusoknak. Hallgatásukkal, elnézésükkel alighanem segítették ennek az állapotnak létrejöttét. Ugyanígy sok gyermek van jelen szerdán és szombaton fél 6 órakor este a gyermeklitániákon. Többen iskolatáskával jönnek, az iskolából érkeznek ide. De a gyermektömeg olyan nagy érdeklődésre mutat, hogy ez az intézmény sem lehet titok a pedagógusok előtt.

Mindennek kialakulása központjában ez az ősz hajú, göndör, 40–45 év körüli volt szerzetes állt, aki most a Váci utcai templomba került. Milyen feladatot szántak neki itt? Vagy a Béketanács szorította ide vissza?

3. Azt is említettem jelentésemben, hogy a „békepapok", az „átállásukat" takargató új plébánosok közt dr. Bády Ferenc, az óbudai Lajos utcai templom fiatal plébánosa emelkedik ki. Jelenleg – taktikai szempontból – bizonyára fontos lenne, hogy Bády minél többet szerepeljen, s fontos lenne, hogy kezdeményezését átvegyék máshol. Bády imponálni tud a határozottságával. Nem lehet attól félnie, hogy ellene forduljon a templomlakó „hívek" zöme, olyan erővel s olyan formában, ami nemcsak Bádynak lenne kellemetlen, de az előbb említett taktikai érdekből nekünk sem kívánatos. A helyzet megítélése szempontjából megemlítem, hogy a Lajos utcai templomban nem Bády Ferenc beszédeinek van a legtöbb hallgatója, hanem a déli 12 órai misék vendégszónokának: Nádas Zoltánnak, ennek a színészkedő, tudálékoskodó, zagyvaságokkal handabandázó papnak, aki a példákat, hasonlatokat mindig az elmúlt úri életből veszi. Nádas Zoltán beszédeire olyan tömeg gyűl egybe (szóval csak beszédeiért mennek be a templomba), s beszédei után ugyanúgy sokan távoznak a templomból, mint ahogy ez a belvárosi főplébánia-templomban Balázs Lajos (az augusztus végén Olaszországba „távozott") plébános 12 órai beszédei alkalmával szokott lenni. Az osztályérdek, osztályharc, az osztályelfogultság odáig fejlődött, hogy a reakciós tömegek mindenben kiválóságot látnak, amiről feltételezhető valami reakciós szándék őrzése, megnyilvánulása. Ez a körülmény hozta most Nádas Zoltán szónoki népszerűségének fokozódását.

Azt hiszem azonban, a mi szempontunkból nem lényeges az, hogy Bádynál a saját templomában népszerűbb szónok van. Az a fontos, hogy ünnepibb, kiemelkedőbb alkalommal való szerepeltetése vendégszónokként – más hangot indít meg a templomokban. A budapesti érseki helynök: Szabó Imre címzetes püspök, krisztinavárosi plébános. Ő szokott püspöki miséket mondani különböző pesti templomokban. Szabó miséin is prédikálhatna már Bády, nemcsak Beresztóczy miséin. Ez valamit mégiscsak jelentene.

(Szabó Imre nemegyszer mutatta a közeledést népi demokráciánkhoz, de nem tudom feltételezni, hogy a hangadó reakciós papokkal szemben erélyes tudna vagy erélyes akarna lenni. A jelentés más részében nem említettem meg a Városmajorból a Váci utcai templomba áthelyezkedett „diáknevelő pap" nevét. A diákmisék, ahol vannak, majdnem mindenhol 9 órakor kezdődnek. Én legalább két misére be szoktam nézni. Így a mise után nemigen van már időm érdeklődni, előbb meg alkalmam nincs erre.

3.

1951. december 10-i jelentés

DECEMBER 10.

1. A Váci utcai templom esti 7 órai miséi után dr. Sigmond Ernő lelkész egy héten át lelkigyakorlatot – „konferenciabeszédeket"[7] tartott karácsonyi előkészítésül. Sigmond ismert pesti szónok. Rövidebb, hosszabb beszédsorozataiban ezt teszi központtá: „Közeledik Isten országa." Másik jellegzetessége, hogy papnál szokatlanul élesen, részletezve bírálja a kapitalizmust.

Beszéde elején arról beszélt, ami mindennek alapja: „...Van Isten ...Miatyánk legyen meg a Te akaratod..." Érintette az Isten akaratában való megnyugvás gondolatát, de nem ment el addig a következtetésig, hogy az embernek nem lehet célja új társadalmi rend megvalósítása, mert ez Isten jogaiba való vakmerő beavatkozás lenne s elterelné a figyelmet az élet végcéljáról: az örök életre való folytonos előkészületről. (Ezt kb. másfél éve magyarázták a papi szónokok.)

Ma óvatosabbak a prédikációk. De azért oldalról odasuhintanak egyet-egyet. Ezt Sigmond is megtette. „Az a társadalom, amely nem vágyakozik Istenhez, beteg. Ha a mai életben körülnézünk, igazán nem kell nagyon keresnünk a példát, igazolást erre."

2. Az elmúlt hetekben az oktatási osztály részére több templomba benéztem. A diákmisék látogatottságát, szervezettségét figyeltem meg. Ilyen alkalommal legtöbbször azt tapasztaltam, hogy a prédikációkban időszerű vagy politikai vonatkozás egyáltalán nem volt. Nem véletlen, hogy a városmajori templom kivétel volt. December 2-án a fél 12 órai misén volt a prédikációban: „A karácsonyi lelki megtisztulás során el kellett tűnnie a civódásnak. Persze itt ne azokra a civódásokra gondoljunk, amik a PÁRT-ban pártnapokon vannak..." (A pap nevét nem tudtam meg.) A városmajori templom főszónoka: dr. Tóth János káplán szombaton este a kistemplomban tartott esküvőn ezt mondta a fiatal párnak: „Ti lesztek az igazság a tévedések világában."

3. Az Egyetemi-templomnak újabban népszerűvé vált szónoka van, dr. Nagy Ferenc, a kispapok „lelkiigazgatója" személyében. A déli misén (1/2 1 órakor) prédikált a „hívek" ebben a templomban szokatlanul nagy tömegének jelenlétében. (Fiatalok, egyetemisták is sokan voltak. Csoportosan helyezkedtek el. Szeptemberben – az egyetemisták Véni Sanctéján[8] – igen kevesen voltak, de a kispapok venisanctéján sok

[7] A konferenciabeszéd célja, hogy valamilyen vallási igazságot világi, természetes megközelítéssel magyarázzon, illetve bizonyítson (leginkább a hitben kezdő vagy abban kétkedő, esetleg ellenséges gondolkodású hallgatóság előtt). A konferenciabeszéd szónoka leginkább a történelemből, bölcseletből, illetve a tapasztalatból veszi a példáit.

[8] Helyesen: veni sancte – *„Jöjj el Szentlélek Isten..."* himnusz kezdő szavai. (Szerzője Róbert francia király.) A katolikus szentmisén a prédikáció előtt a Szentlélek segítségül hívására használatos. Egybeírva (venisancte) a katolikus iskolák tanévnyitó miséjének elnevezése.

polgári fiatal is részt vett. Úgy látszik, ez az elitcsapat Nagy Ferenc beszédeire együtt maradt.) Nagy Ferenc az imádságról beszélt s arról a megrendülésről, amit a pap is érez, ha nem talál szavakat a megnyugtatásra.

„Legtragikusabb élményem az volt, amikor – nemrég – egy anya panaszkodott nekem, hogy két fia letért az eszmék útjáról, más irányba tért, olyan irányba, amit soha nem kívánt nekik. Az anyának látnia kellett – ez a legtragikusabb volt számára, de a pap számára is –, hogy a fiúk egyre messzebb jutottak attól, amire nevelni akarta őket. »Mindig azért imádkoztam, hogy Isten legalább ettől az egytől mentse meg őket« – panaszkodott az anya..." Mindenki tudta, hogy mire céloz Nagy Ferenc s megnyug[od]hattak a templom reakciós előkelőségei, hogy a lelkiigazgató jól neveli a jövőbeli papokat.

4. 9-én Bády Ferenc óbudai templomának 10 órai miséjén is meghallgattam a prédikációt, amiről tudtam, hogy nem Bády tartja. A régebbről itt maradt, nagyhangú, köpcös káplán beszélt. Nem követte Bády példáját, kezdeményezését. A régi sablonok szerint beszélt. Ennek a paptípusnak nagyon kellene erőlködnie, hogy a készen kapott, eltanult sablonoktól valamiben is eltérjen. – Ugyanezt tapasztaltam az Üllői úti „Örökimádás"-templom 9 órai diákmiséjén 2-án, amikor a diákmisén szokásos hittanmagyarázatot nem a gyermek számára érthetőbben megfogalmazott, átdolgozott katekizmus, hanem a régi (bemagoltatásra szánt) ún. „egri katekizmus"[9] szavaival magyarázta egy egészen fiatal káplán. Ahhoz ragaszkodott, amihez sablonjai voltak készen. A reakciós beszéd nem kíván olyan erőpróbát, mint a legcsekélyebb közeledés.

II.

1. Megállapodásunk értelmében rá akartam térni arra a módra, hogy ne szétszórt dolgokról – illetve ne csupán ilyenekről – adjak általános tájékoztatót, hanem a Váci utcai s a városmajori templom még tisztázatlan dolgaiban keressem a bizonyságot. (Természetes, hogy ma erre kell törekedni, hiszen nemcsak tájékozódásra van szükség, de gondolni kell intézkedések eshetőségére is. A Váci utcai templom reggel 8 órai miséjére nem én mentem el, hanem N. N. IV. osztályos gimnazistánkat kértem meg, hogy nézzen körül. Figyelje meg a papnak, Makláry nevű piaristának beszédét, mert az az érzésem, hogy mérsékli reakciós nekibuzdulását, ha észreveszi, hogy a templomban vagyok. (Ebben a kis templomban óhatatlan ez.) Feljegyzéseim vannak

[9] Katekizmus – hitelemzés, a hit elemeinek tanítása vagy hitoktatás. Általában kezdő tanulók számára kérdésekben és feleletekben szerkesztett könyvet jelent, amelyben a keresztény vallás alapelemeit, például a tízparancsolatot, a miatyánkot és az apostoli hitvallást a gyermekek és a nép számára kérdésekben és feleletekben magyarázzák. Magyarországon a késő középkorban leginkább Canisius Szent Péter és Dehorbe jezsuita atya katekizmusai terjedtek el. Az utóbbiból fejlődött ki 1858-ra az ún. esztergomi és egri katekizmus. 1907-től az egész országban egységesen az esztergomi katekizmust használják, kivéve az egri egyházmegyét.

azokról, amiket a prédikációkban a kongreganista nagylányok (köztük a Veres Pálné Gimnázium IV. osztályosai) számára mondott. Ha más adat nem lenne (de bizonyosan lesz más pozitívumunk is), akkor már csak Maklári beszédei s a lányok nagy szorgalmaskodása is elég bizonyítéka annak, hogy itt nem egyszerű hitbuzgalomról, a vallásgyakorlat szabadságáról van szó. De megkértem N. N.-t egyéb megfigyelésekre, lehetőleg arra is, hogy mise után – valakit keresve – menjen be a sekrestyébe, s tájékozódjék arról, hogy tulajdonképpen ki foglalkozik a lányokkal ott, vagy hová mennek be a lányok. Véleményem szerint a Váci utcai templom, illetve a Veres Pálné-lányok [sic!] ügye lenne most az első, aminek végére kell járni, vagy aminek alapján el kell indulni más iskolák hasonló mozgalmának felgöngyölítésére.

2. Én a városmajori templom diákmiséjére mentem. Ott a gyermekek szokott tömege gyűlt össze. A „diáknevelő" pap, a volt ferences szerzetes a szabad akaratról magyarázott prédikációjában a gyermekeknek, akiket most csak az egyik mozgalomszervező lány igazítgatott. A másik – N. N. II. a osztályos tanulónk – nem volt szokott főrendezői helyén. Arra gondoltam, hogy új beosztást kapott, másutt vesz részt – eddigi tapasztalatai felhasználásával – a diákmozgalom szervezésében. Fél 12 órára magam is a Váci utcai templomba mentem. Ide került az a volt szerzetestanár, aki a városmajori templom diákmozgalmát megerősítette, s akinek N. N. munkatársa volt. A fél 12 órai misén itt csakugyan ez a pap mondta a prédikációt, helyesebben magyarázta a mise folyamán az egyes miserészek jelentőségét, ahogy szokásos a diákmiséken. Jól elkészült a magyarázó beszéddel, hogy a templomban egybegyűltek kedvet kapjanak, s gyermekeiket elküldjék, vagy gyermekeikkel unokáikkal együtt jöjjenek el az itt is megkezdődő diákmisére. (A fél 12 órai miséknek itt úgy sem mutatkozott különösebb specialitása eddig.) Lehet, hogy ezt a misét teszik diákmisévé, lehet, hogy a másikat. Egyelőre kevés volt a gyermek. N. N. még nem mutatkozott a templomban.

3. Szombaton az lett volna feladatom, hogy a városmajori kistemplom diáklitániáján megfigyeljem a volt ferences diáknevelő pap miséjét, mivel arra lehet számítani, hogy a mise keretében nemcsak a gyónás és áldozás megvilágítására, nemcsak magyarázatra, de reakciós szellemű nevelő hatásokra is alkalmat kerít. Fél 6 előtt kisebb gyermekcsoport várt, illetve hancúrozott a kistemplom előtt. Odajött a diáknevelő pap s azt mondta nekik: „Nem hallottátok, hogy ma ünnep van (szeplőtelen fogantatás[10]), kötelező ünnep, ma este szentmisére kell mennetek. Gyermeklitánia szerdán lesz." Ez a megfigyelésem tehát elhalasztódott.

4. Bent a templomban szombaton este megint a nagyfiúk és nagylányok serege gyónt Havass Géza gyóntatószékében. A kisebbek vasárnap a diákmisén gyónnak. S a déli fél 12 órás misén is, ahol szintén sok a gyermek. Pénteken este mise előtt idős gyónó ment be Havass Géza gyóntatószékébe. Gyónó: „Még egészséges vagyok és

[10] December 8-ra esik Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának ünnepe.

szívesen vállalnék feladatot a hitélet érdekében. Esetleg beszélnék szülőkkel, gyermekkel, hogy minél gyakoribb és rendszeresebb legyen a kicsinyek gyónása." Gyóntató: „Szándéka kedves a Jóisten előtt, de a gyermekek egymást küldik gyónásra. S aki egyszer nálunk gyónik, az minden kis bűnnel jelentkezik újból. Nagy a Jóisten kegyelme hozzájuk, de boldogok is a kegyelmi állapotban." Lehet, hogy némi bizalmatlanság is volt a pap részéről a gyónást egészen szabályosan végző idős ember iránt, de jellemző s valamiképp magyarázatra szorul az mégis, hogy a templomjáró gyermekek legnagyobb része ilyen rendszeresen gyónik.

5. Amikor Bády templomához értem, akkor volt vége az ottani diákmisének. Igen sok gyermek jött ki a templomból. A kapubejáratnál valami képet osztogattak nekik: nyilván házilag sokszorosított apróságot, kis rajzot (kereszt alatt egy-egy galamb volt pár vonással, nehézkes rajzzal jelezve). Két-három gyermek a „hitoktató nénit" várta. Más gyermek jött hozzájuk azzal a hírrel, hogy a „hitoktató néni" bent marad, a 10 órás misére. A templomban nem láttam olyan nőt, akinek öltözete átalakított apácaruha lett volna. De kijövet az előcsarnokban újságot és imafüzeteket árusító öregasszonytól megtudtam, hogy a kedd esti litániákat követő hittanmagyarázat való gyermekek számára, s azt dr. Ságvári hitoktató tartja. – Tehát hitoktatónő és hitoktató is működik. (Persze, ezeket az állapotokat nem Bády hozta létre, hanem átvette s rövid idő alatt nem szüntethette meg, vagy nem téríthette át más formába.)

III.

Valamit a rákosszentmihályi XVI. kerületi állapotokról. A rákosszentmihályi plébánián talán legjobban uralkodik a Mindszenty-szellem, de a kerületbe tartozó sashalmi, mátyásföldi plébánián is hasonló a helyzet. Cinkotán (dr. Kacziba József plébános) valamivel jobb a helyzet.

1. Rákosszentmihályon Medgyessy Gyula kanonok plébános a legmerevebb reakciós magatartást képviseli. Előkelő, gőgös öregúr. Elvakultan reakciós magatartása bizonyos körökben elismerést, tiszteletet szerez neki. Medgyessyvel tart kapcsolatot a helyi reakciós vezérkar, amely gyógyítás, tanítás, komoly bírói törekvés helyett reakciós politikai „missziót" végez, reggeltől estig. Érthetetlennek találom, hogy a mátyásföldi rendőrség, az államvédelmi hatóság – még figyelmeztetésben sem részesítette eddig őket. A vezérkar tagjai valamennyien állami munkakört töltenek be, dr. Farkas György ügyvéd kivételével. A többiek: dr. Tóth Pál László volt községi főorvos, jelenleg iskolaorvos, dr. Gáborjáni Géza körzeti orvos, dr. Fekete Sándor volt községi másodorvos, most SzTK-orvos, Törőcsik Gyula volt igazgató, jelenleg tanító, dr. Ámos Imre aktív bíró. Ezek többet beszélnek, mint amennyi rosszat tesznek, de a reakciós nagyszájúságukat sem tarthatjuk valami kívánatos, épületes jelenségnek. Nem voltak szoros összeköttetésben a szintén Rákosszentmihályon lakott Przibislavszky ny. ezredessel, akit fegyverrejtegetés miatt letartóztattak, majd öngyilkos

lett. De nem volt erősebb kapcsolatuk Przibislavszky ezredes fiával: dr. Przibislavszky Ferenccel sem, aki letartóztatásban s a Grősz-per tárgyalásán beismerte összeköttetésüket a „jugoszláviai magyar haderők parancsnokával" Oszlányi tábornokkal. A helyi reakció felsorolt vezéralakjai főleg a helyi közvélemény megrontására fáradoznak ernyedetlenül. A helyi közvélemény reakciós, végletes elfogultságára jellemző, hogy elítélik a valamikor igen népszerű plébánosnak: Nagy Géza váci kanonok magatartását. Nagy Géza ásta el Herrhoff Mátyás kanonokkal együtt a váci székesegyház pincéjébe a püspökség kincstárát. Ezt dicséretesnek találják, de elítélően beszélnek arról, hogy Nagy Géza ellenvetés nélkül, kibúvókeresés nélkül elárulta, hogy a kincsek hol vannak, amikor az Államvédelmi kihallgatta. Jellemző tünet az is, hogy tantestületi tagok milyen magasztalóan említik Horváth Lujza kőbányai tanítónő hőstettét. Horváth Lujza nevelőapja meghalt. A tanítónő bement a kőbányai plébániára, kifizette a temetést, de nem engedte, hogy „békepapok" temessék el nevelőapját. Pestről hozott jezsuitát, az végezte a temetést.

2. Megbízható értesülésem van arról, hogy a kerületi tanács is érthetetlenül viselkedik gyakran. Amikor Pinkert István igazgató, tanácstag kifogásolta a tanügyi alkalmazásoknál egyes jelöltek nyíltan klerikális beállítottságát, ismételten megtörtént, hogy figyelembe sem vették aggodalmát. Egyszerűen leintették őt.

3. A rákosszentmihályi pedagógusok a szomszédos, illetve összeépült Sashalomra járnak misére. Ezt tudomásul vehetné a Pártszervezet is. De a Pártszervezet valahogy általában is elnéző a klerikális-reakciós megnyilatkozásokkal szemben. Hónapokkal ezelőtt lakógyűlésen történt, hogy dr. Antalóczy nevű párttag tiltakozott a híresztelés ellen, hogy a Párt ki akarja telepíteni Medgyessy kanonokot. Antalóczy azt mondta: „Dehogy engedjük bántani azt a derék embert! Csak az bánt minket, hogy az emberek jobban hallgatnak rá, mint reánk." Úgy értesültem, hogy a Pártszervezet nem vonta felelősségre Antalóczyt. Antalóczy pár hónap múlva hirtelenül meghalt. Nem betegeskedett. A Pártszervezetnek lett volna ideje fegyelmit indítani ellene. Még egy példát. A Szent Imre utcai iskola igazgatóját, Pichler Károlyt kizárta a párt. Amikor ugyanez történt a Kerepesi úti iskola helyettes igazgatójával (1950 tavaszán), dr. Bóna Imrével, neki le kellett mondania a helyettes igazgatóságról is. Pichlernek a XVI. kerületben nem kellett ezt tennie.

Az „államilag engedélyezett zeneiskola" hosszú időn át (még tavasszal is) a legkifogástalanabb, tökéletes vallásos nevelésben részesítette a zenei óvodásokat. Külön ájtatosságokra, szentségimádási[11] félórákra vezette őket az igazgatónő, aki előimádkozott minden alkalommal. Ezt sem a Párt, sem a Tanács nem vette figyelembe. Ilyen viszonyok közt nem lehet csodálkozni azon, hogy a tantestületek – amit őszintén fájlalok – nem haladhattak előre, sőt visszaestek. Nem jutottak ki a felületességből, színlelésből.

---

[11] Az oltáriszentséget némelyik szentmise alatt kiteszik az oltárra, és a misét annak tiszteletére mondják. Ezt az alkalmat nevezik szentségimádásnak.

Véleményem szerint a 66–67 éves Medgyessy kanonok plébános nyugalomba helyezése, felváltása sokat változtatna az egész XVI. kerületi helyzeten.

Átfutottam a jegyzeteket. Különösen a Nagy Ferenc prédikációjáról szóló részt találtam hiányosnak. Nagy Ferenc papi szempontból mondta tragikus élményének ezt, amikor egy anya arról siránkozott előtte, hogy imádságait Isten nem hallgatta meg: az ostrom alatt pusztulni engedte két gyermekét. De ennél még sokkal, ezerszer tragikusabb volt az, amikor egy másik anya azon siránkozott, hogy a fiai kommunisták lettek. (Ezt a fokozatot kihagytam.) A kommunista szót ugyan nem mondta ki, de ezzel még fokozta, amit megértetni akart.

4.

1951. december 17-i jelentés

DECEMBER 17.

Szombaton a déli órában találkoztam N. N. IV. osztályos tanítványunkkal, aki most azt ígérte, hogy vasárnap elmegy a Váci utcai templomba és meghallgatja a nagylányok miséjén Maklári pap prédikációját. (Maklári ismer engem, és attól tartok, hogy mérsékli magát, ha észrevesz.) Vasárnap reggel tehát csak fél 9 órakor mentem be a Váci utcai templomba. Nem találtam ott N. N.-t. (Talán a Sztálin-szobor leleplezésére[12] ment.) Maklári már végzett a prédikációval. A szokottnál is több lány ült a szentélyben. A szokott kongreganista rendben folyt minden: áldozás előtt egyik fiatalabb nagylány ült a szentélyben (16 év körüli), bezárta az áldoztató korlát bejáratát, elzárta a szentélyt a templom hajójától, a lányokat a szentélyben áldoztatta a misézó pap, másokat egy idős pap áldoztatott meg a korlátnál. Egyéb formaságok is azt mutatták, hogy itt jól megszervezett egyesülésről van szó. Erről kár is volna már írnom.

Ottmaradtam a 9 órai misére is. Arra gondoltam, hogy a Városmajorból idehelyezkedett pap (már tudom a nevét: Endrefalvy volt piarista) itt is megkezdi az intenzívebb „diáknevelést". Csakugyan Endrefalvy misézett s prédikált is. Óvatosan beszélt arról, hogy milyen a jó s milyen a rossz ember. Aprólékoskodott, fontoskodott, nem érintett politikai vonatkozást. De meglepetésemre, a szentély bal oldali padsora tele volt 10–14 éves kislányokkal, akik mindenben a nagylányok módján rendezkedtek (gyónt egy részük a sekrestyében), valamennyien megáldoztak; elzárták a szentélyt más áldozók elől; a mise elején kiosztott imakönyvből imádkoztak; a mise végén sorban vonultak ki a templomból. A szentély jobb oldali padsorában néhány szülő ült s néhány fiú. Úgy látszik: Endrefalvy meg akarja honosítani itt a városmajori rendet s a

[12] 1951. december 16-án nyolcvanezres ünneplő tömeg előtt leplezték le Sztálin (a tribünnel együtt 18 méter magas) szobrát az addigra már kiszélesített Dózsa György – egykori Aréna – úton (többek között ezért került sor a Regnum Marianum-templom lerombolására is). Lásd az első fejezet első tanulmányának 162–164. lábjegyzetét.

fiúkat jobb oldalra, a lányokat bal oldalra ülteti. A templom előtt szerettem volna megkérdezni egyik kislányt, hogy melyik iskolába járnak. Erre nem volt alkalmam, mert nagyon el voltak foglalva egymással és témáikkal, amikből valamit hallottam. Számba vették, hogy mindnyájan ott vannak-e, akik ígérkeztek. „A sekrestyében van egy füzet, abba be kell írni mindent." A másik ezt mondta: „A sekrestyében meg lehet nézni, hogy mi lesz." Ez valami propagandára vonatkozhatott. Egy nagylány, aki valamivel túl lehet már a gimnazista koron, s aki nyilván egyik szervezője a kislánymozgalomnak, ezt mondta egyiknek: „Már azt hittem, nem jössz." Hamarosan ezt adták tovább egymásnak, mint akiket jó előre figyelmeztettek ennek fontosságára: „Ne csoportosuljatok!" „Ne csoportosuljunk, menjünk!" Ugyancsak főszervezőnek látszott az a 35-36 éves asszony, akinél jelentkeztek a kislányok. – A kezdet olyasmire enged következtetni, hogy a katolikus diákmozgalom itt is gyarapodni fog, s bizonyos idő múltán itt is elborít mindent, akár a Városmajorban. Be akartam menni a sekrestyébe, hogy körülnézzek, mi van? (Ezt N. N. tette volna meg, ha megjön.) Hogy elkerüljem a gyanút, máskor is úgy szoktam bemenni egy-egy templom sekrestyéjébe, hogy aktatáskámat, amely szinte értéktelenül kicsiny és régi, kint felejtem a templomban s aztán megyek a sekrestyébe, akkorra beviszik a talált tárgyakat. Most is ezzel az ürüggyel mentem be, miután 5-6 perce ott lehetett már az aktatáskám. (Ki nem vitték a templomból.) Azt mondták: nincs itt. Feltétlenül gyanús vagyok már a templomban, ezért akarták átkutatni az aktatáskát, amiben nem volt semmi jelentősebb írás.

Amikor a 10 órai misére visszamentem a templomba, s [be]néztem a padok alá, mondta is valaki, hogy látta: bevitték a sekrestyébe. Ezen a misén újabb meglepetés ért. A szentélyben újabb nagylányok ültek s pontos rendben ugyanúgy vettek részt a misén, mint a 8 órai lányok. Csak most nem volt orgonaszó, hanem a lányok mondtak valami hangzatos imádságot. Ez tehát újabb megnyilatkozása a fejlődésnek és annak jele, hogy itt politikai szempontból is nagyon erősödni készül a „hitbuzgalom". Hitbuzgalom erősödését nem lehet elképzelni mindjárt kiütköző, reakciós törekvésből eredő s mindig fokozódó aknamunka nélkül. Endrefalvy a gyermekeknek prédikált. Említettem, hogy kerülte a politikát. De hangsúlyozta, hogy a jó ember meg tud bocsátani embertársainak, ezt mostanában divatos hangoztatni a prédikációkban. Ezzel valahogy mégiscsak felszínen tartják az ő témájukat.

A Váci utcai 10 órás mise szónoka szintén a piarista volt. A „bűnbánatról" beszélt s végül arról, hogy a „mai tragikus időkben" különösen fontos, egyénnek és közösségnek egyaránt sorsdöntő [a] bűnök, tévedések beismerése, és megbánása. „Tragikus idők" – ezt ismételten hangsúlyozta.

Este is bementem érdeklődni aktatáskámról. Megvolt, meglett. Azt mondták, délután hozta be valaki. Persze, átkutatták. Feljegyzés nem volt benne, de Lenin „Materializmus és empiriokriticizmus" egy régebbi német nyelvű kiadását[13] megtalálhatták benne. És tanulóköri jegyzeteket. Én mindenesetre megpróbálom a gyanút eloszlatni.

[13] Lenin, Vladimir Iljics: *Materialismus und Empiriokritizismus*. Moskau, 1947.

Szeretnék jövő vasárnap lényegesen előrejutni a helyzet tisztázásában. Főleg a vezérek személyét illetően.

Ennek a tájékoztatómnak tanulságai:

a) A leánymozgalom nagyméretű, mert a nagylányok 2-3 misére oszolva jelennek meg.

b) A kislányok mozgalmának talán ez volt első nyilvános, vagy legalábbis kezdeti megmutatkozása. Fiúmozgalom is készülőben lehet. A bátortalan fiúkat a sekrestyés irányította be a szentélybe. A fiúk a 8 órai mise végén Endrefalvynál gyóntak.

c) A 8 órai mise után egy csoport nagylány (5-en voltak) bement a piarista ház kapuján. Nem valószínű, hogy vasárnap ráérne Maklári vagy más volt szerzetes foglalkozni velük. De lehet. Lehet azonban, hogy a piarista ház I. em. 12. sz. termében lévő állásközvetítőben tartottak hivatalos órát. (Azt hiszem, ma is megvan ez az intézmény.) Hogy felmentek, az jele élcsapati minőségüknek.

d) Élcsapattá, elitcsapattá akarják tenni a kislányok egyesülését is. Ez templomi viselkedésükből és mise utáni rendelkezéseikből látszik.

2. Szombaton 1/2 6 órakor jelen voltam a városmajori gyermeklitániára érkező iskolások – főleg 6–8 évesek – gyülekezésén. Több gyermek érkezett a szokottnál s jóval több szülő. A volt ferences „diáknevelő" pap a gyermekek számára értelmetlenül, érdektelenül beszél. A szülők mégis elégedettek vele. (Az osztályharc mai helyzetében minden tetszik nekik, ami reakciós.) A gyermekek litánia előtt és után igen vadul játszanak, talán azért, hogy ne fázzanak. Két úttörőnyakkendős fiú valami ólmot kötött az úttörőnyakkendő végébe s nagyon hősködött, pattogtatott. (Néhány úttörő mindig van ebben a templomban.) Egy fiút megkérdeztem, hogy melyik iskolába jár. „Legtöbben az Attila utcaiból vagyunk."

A papnak egy kitérése jellemző. Azt mondta: „Ez gyermeklitánia, nem pedig esti hitoktatás. Ha hitoktatás lenne, úgy nemcsak magyarázna a tisztelendő bácsi, de feleltetne is. Aztán még osztályozni is kellene. S ha valaki hiányzik, azt igazolni kellene, mint az iskolában."

3. Az Egyetemi-templom zsúfolásig megtelt ma is, a „lelkiigazgató" Nagy Ferenc déli fél 1 órai konferenciabeszédére. Igen sok az egyetemista fiú és lány. Az ember csodálkozik, hogy ilyen sok a nagyon jól öltözött reakciós. Mise előtt egyik csoportban, ahol 4-5 fiatal lány s két idősebb férfi volt, arról beszéltek, hogy most veszik számba a Knézich utcai leánygimnáziumban is a IV. osztályosok pályaválasztását. „Végeredményben most is vannak embereink, s megvan a lehetőség arra, hogy lányaink és fiaink arra az egyetemi fakultásra jussanak be, ahova akarnak. Tavaly 100%-osan sikerült ez. Most legfeljebb valamivel esik a %." – Az ember arra gondol, hogy Nagy Ferenc helyett inkább Bády kellene a kispapok lelkiigazgatójának. Vagy legalábbis változnia kellene Nagy Ferenc tónusának.

Az imádságról tartott beszédsorozatot. Mai beszédében (elejét nem hallottam) nem volt támadó élű konkrét megjelölés.

Véleményem szerint most annak volna fontossága [sic!], hogy

1. meghallgassa valaki Maklári prédikációját a 8 órai misén.

2. Néhány vonatkozásban szerezni adatot a piaristák s a nagylányok összeköttetéséről.

3. Fiúk jelentősebb számban csak azután lesznek a 9 órai misén. Megtudni, hogy ezek az általános iskolás korú fiúk milyen ígéretet kaptak a piarista gimnáziumba való felvételre stb.

4. Véleményem szerint annyira előrehaladtunk már, hogy megállapítsuk: vajon az iskolák megkezdhetik-e saját vonalukon, saját hatáskörükben tanulóik ellen a vizsgálatot. Persze, úgy gondolom, hogy ennek elhatározása Horváth Zoltán elvtárssal egyetértésben történne.

Budapest, 1951. december 21.

BFL XXIII. 134. Gépelt tisztázat aláírás, iktatószám, bélyegző nélkül. Az első oldal fejlécén: M Á S O L A T ! A szövegkritikai és tartalmi elemzés alapján azonosítható László István jelentéseivel.

5.

1953. január 1-jei jelentés

JANUÁR 1.

Perlaki [1952] XII. 26-án megtartott 12 órás prédikációjából részletek:[14]

1. Karácsony másnapján munkanap volt, de időt tudtam szakítani arra, hogy délben meghallgattam Perlaki Lajos beszédét a ferences templomban. Ezúttal is az ellenzékieskedés jellemezte. István vértanúról[15] beszélt, kétszer ismételte, hogy mostanában bőséges alkalmunk van a kereszténység első vértanújának követésére. Vannak – nagyon is sokan – bátor férfiak, akik példásan helytállnak katolikus hitük megvallásában. A bátrak példamutatása bátorítóan hat másokra. Villamoson, ha csak egy bátor katolikus emeli is meg kalapját a templom előtt, valamennyien kalapot emelnek vagy keresztet vetnek. Arra is sok példa van, hogy derék tisztviselők lemondanak vezető állásokról, ha ilyet csak katolikus meggyőződésük elárulása vagy elhallgatása árán érhetnének el. Az ilyen példaadás követőkre talál mindig: erősítőleg hat mindig.

A katolikus meggyőződés bátor megvallását az eddiginél még következetesebbé és általánosabbá kell tenni. Ezt a vonalat nem fejlesztette tovább. Áttért a gyöngédség jel-

[14] László István utólagos bejegyzése.

[15] Szent István vértanú Kr. után 3 körül született (valószínűleg Egyiptomban). Kr. után 34 körül Jeruzsálemben a Damaszkuszi kapu (máig István kapunak nevezik) közelében hitéért a zsidók megkövezték. Életéről az Apostolok Cselekedeteinek 6. és 7. fejezetében lehet olvasni. Egyházi ünnepe: december 26-ára esik.

lemzésére. Itt megint angol példákat s más előkelőségek életéből vett példákat említett. A templom egykori előkelőségei[re] volt tekintettel Perlaki abban is, hogy Krisztust a „vértanúk királyának" nevezte.

2. Vasárnap ismét Perlaki beszélt a ferenceseknél. Meg kell állapítani, hogy szónoki népszerűsége legalább olyan arányú, mint Balázs Lajosé volt. A ferences templom máskor is tele volt, most éppen zsúfolva van. Jellemző, hogy Perlaki beszéde után sokan távoznak. Ezek már voltak misén, ide csak Perlaki beszédét meghallgatni jöttek.

Perlaki vasárnap is folytatta beszédét a gyengédségről, illetve folytatásképp az udvariasságról beszélt. (Ezt a témát bizonyára a templomkedvelő úri családok kedvéért választotta. Uraknak való témát és hangnemet hozott.) Előbb gyakorlati szempontból ajánlotta, jellemezte az udvariasság előnyeit. Példát ismét nagyurak s egy angol miniszter életéből említett. Folyton hangoztatta, hogy az udvariasság a jó és okos emberek sajátossága. „A pontosság a királyok udvariassága" – hangoztatta az agyoncsépelt szellemeskedést. Másik kijelentése: a durvaság ma olyan általános és elrettentő, olyan nem is emberi természetű már, hogy az iskolában külön tárgyként kötelezően tanítani kellene. Ezt a sületlenséget is diadalmasan hangoztatta párszor.

Később, de már rövidebbre fogva, az udvariasság erkölcsi tartalmáról és értékéről beszélt. Az udvariasságot és jóságot egyértelműnek mondta. „Az udvariasság győzelmet jelent önmagunk, önérzetünk felett." Ilyesmivel kedveskedett, fontoskodott az elmúlt korszak urainak tetszését keresve.

3. Meghallgattam a Bazilika 10 órás miséje után tartott beszédet, amit már nem dr. Barnabás Ferenc[16] mondott. (Barabást időközben áthelyezték.) Egy 36–40 évesnek látszó, fekete hajú, helyenként kopaszodó pap, nyilván volt szerzetes, talán professzor beszélt. Nevét nem tudhattam meg. (Elvtárs[17] Szigeti nevet említett.) Kérdeztem néhány asszonytól, egyik sem tudta. Egyik azt mondta: „Nem tudom a nevét, csak azt, hogy szerzetes volt. Most ő van a plébánosunk helyett. Szeretjük, mert nagyon szépen, okosan beszél."

A volt szerzetes arról beszélt, hogy mit köszönhet Krisztusnak a világ. A témát úgy fogta meg, hogy felsorolta a technikai, tudományos, művészeti, ipari, gazdasági életben a haladás jelenségeit, amiket papoknak – „Krisztus papjainak" – köszönhet a világ. Minden fejlődést, új vívmányt [a] szerzetes[ek]nek, papoknak tulajdonított. Assisi Ferencről[18] ezt mondta: „Ő hozta egyensúlyba a társadalmat." Arra nem tért ki, hogy meggyőződése szerint ma is egy új Assisi teremti-e meg az élet és társadalom új rendjét, a várt révbejutást. Ezt meglepőnek találtam, a többi részben a túlértékelés

[16] Helyesen: Barabás Ferenc.

[17] László István Szerényi Sándor budapesti egyházügyi főelőadóra utal.

[18] Szent Ferenc (1182–1226): 1223-ban III. Honorius engedélyezte a Ferenc által alapított rend működését. IX. Gergely pápa már 3 évvel halála után a szentek közé emelte Ferencet. Egyházi ünnepe: október 4.

nem ilyen elképesztően merész. Azt meg kellett állapítani, hogy klerikális-reakciós, olcsó politizálásra, ilyen hatásvadászatra nem mutatott hajlandóságot ez a pap. Került minden ilyet.

4. Régi pedagógus kollégáimnak beszéltem a rákosszentmihályi új plébánosról: Rácz Istvánról. Aktív békepapnak mutatkozik. Politikai magatartása nem tetszik a polgári-úri reakciósoknak. Különösen azt kifogásolják, hogy prédikációban túl gyakran említi származását: „Apám munkás volt, anyám cseléd." Meg ezt: „Mindenben együtt akarok dolgozni a Tanáccsal." – Minden hajnali misén prédikált, s mindig kitért valami időszerű problémára: a nagytőke urainak őrizésére, a béke ügyére, a kapitalizmus valóságára, a gazdasági fejlődés új szakaszára.

Érezheti a reakciósok ellenszenvét, de az nem befolyásolja. Engedve elődei szokásának – mindenütt (nemcsak úri körökben) levizitel. Vannak elfogult reakciósok, akik kimutatják ellenszenvüket, pedig ők sem tagadhatják, hogy papi életében Rácz plébános teljesen kifogástalan. Nofz Emil Rákosszentmihályon lakó mérnök felesége és lánya: Nádszegi Ágnes, a Jázmin utcai általános iskola számtantanárnője, amikor megtudták, hogy a békepap tesz látogatást náluk, elmentek hazulról s nem adták vissza a látogatást. Ilyet bizonyára tettek mások is, aminthogy a budapesti iskolák tantestületeiben sem Nádszegi Ágnes az egyetlen nevelő, aki nyíltan elítéli a békepapokat. Egy másik rákosszentmihályi származású leány: Horváth Lujza Kőbányán lakik, és azt hiszem, Pestszentlőrinc munkástelepen tanít, a pestszentlőrinci általános iskola tanítónője, amikor nevelőapja, Horváth József postafőtanácsos meghalt, megjelent a plébánián, kifizette a temetést, de Pestről hozott ki jezsuitát. Nem engedte, hogy békepap legyen a temetésnél. Mindez jellemző a helyzetre, ugyanúgy jellemző az iskolai helyzetre Nádszegi Ágnes nyílt ellenszegülése igazgatója intézkedésének, hogy írja össze osztályában a templomba járókat. Nádszegi megmondta, hogy vallásszabadság van, s a vallásszabadsággal ellentétesnek tartja ezt. Jellemző, hogy a tantestületek sok tagja mint a bátorság példáját, mint dicsőséget említi ezt az ostoba elfogultságot. (Pedig legalább a rendszeres ministránsokat feltétlenül számon kellene tartani már. Ezek nemcsak az „atompapok" hatása alatt állnak, hanem a buzgólkodó plébániai „úriasszonyok" és „szentasszonyok" is befolyásolják őket.)

5. Szilveszterkor az úgynevezett „Ó-áldáson" csak a Margit-templomban Perlaki beszédén tudtam jelen lenni. A túlzsúfolt autóbuszok egymás után száguldoztak el megállás nélkül, így a Huba utcai templomba már elkésve érkeztem meg.

Baj volt az is, hogy Perlaki beszédére csak mise után került sor. Sem a Perlaki-beszédben, sem egyébként nem volt egyházközségi beszámoló. Perlaki a szokott költőies módon beszélt az elrohanó élet egyes szakaszairól. Az 5-6 éves korig tartó gyermekélet szépségeinek jellemzésére Rousseau-t, Goethét idézte, egyszer Szent Ágostont[19] is.

[19] Szent Ágoston (354–430) a katolikus egyház egyik leghíresebb középkori egyházatyja. Egyházi ünnepe: augusztus 28.

(Mutatta sokoldalú műveltségét.) Az életben központi tényezőnek nem a munkát állította be, s nem is a vallásosságot, az Istennel összekötő viszonyt, hanem az ambíciókat. Ezért beszédének szelleme amolyan polgári romantikát hozott. A szerelmet az élet fő tényczői közt állandóan emlegette. Egyszer abban a vonatkozásban is, hogy a szerelemben hamar bekövetkezik a kiábrándulás. A fiatalkori ambíciókról, hódításvágyról úgy emlékezett meg: „Ki nem akarta 20 éves korában, hogy megváltsa a világot?" A férfikorban megint csak az ambíciókat emelte ki; a családdal szemben fennálló kötelességeket is ambíciónak állította be. Említette a mai „rossz életben, nehéz viszonyok közt" is kiviruló szépségű életszakaszokat. Főleg a gyermekkori szépséget, végül az istenes, csöndes jó halált és a vallásos élet mindent megszépítő jellegzetességét említette.

Beszéde nem tartott be teológiai vonalvezetést, inkább valami polgári romantikát; valami régen – még a polgári időkben – elavult költőiséget juttatott kifejezésre. Perlakinak most nem lehetett célja, hogy ilyen nevezetes alkalommal támadást engedjen szabadjára. Be kellett érni[e] annyival, hogy a mai élet rendkívüli nehézségeit érintette, s hogy ellenszegüljön a felső hatósága rendelkezés[é]nek. A munkában való részvételről nemcsak szocialista vonatkozásban, de egyáltalán nem beszélt. Beszédét – mint könyveit is – szóvirágok tarkították mindvégig.

Perlaki jellemzésére megemlítem, hogy fiatal éveiben is ilyennek mutatkozott. A katolikus folyóiratokban nem forgott a neve, pedig nagyon törekedett arra. A negyvenes évek elején volt egy „Koreszmék" (vagy ilyesmi) című könyve, amely a felszabadulás után indexre került. Azt hiszem: ez a kitiltott könyvek jegyzékében is bent volt.[20] Ennek – aminthogy Sík Sándor említett verseinek is – sürgősen utána kell néznem. Annak a polgári iskolai tankönyvnek, amelyikben Sík háborús versei közölve voltak, szerzője, illetve szerkesztője neve már eszembe jutott (dr. Prónai Lajos: Stilisztika a katolikus polgári iskolák III. osztálya számára), de a könyvet eddig nem találtam meg a könyvtárban. Tovább keresem.

6. Újév reggelén a Huba utcai templomban akartam kezdeni. De a Szilveszter éji mulatozás után a reggel 8, sőt 9 órai misén is olyan kevesen voltak, hogy a pap csak egyik mellékoltárhoz ment ki misézni. Nem prédikált. A 9 órai mise diákmisének van jelezve, ezelőtt meg is volt az ilyen jellege. De ma legfeljebb 20 gyermek volt elszórtan a misén. Az énekkar – amit egy volt Huba utcai apáca vezetett – ugyancsak nem működött ezúttal.

7. A Babér utcai templom 10 órai miséjén nem Mester Jenő prédikált, hanem dr. Varga Béla káplán. Beszéde nem bizonyítja azt, hogy valami határozottabb demokratikus szellem válna otthonossá Mester Jenő plébániáján. De nem volt nyoma a be-

---

[20] László István tévedett. A *Fasiszta, szovjetellenes, antidemokratikus sajtótermékek jegyzéke* (I–IV. kötet, Bp., 1945–1946) nem vett fel Perlaki Lajostól semmiféle könyvet, ellenben az I. számú jegyzékben a 31. oldalon szerepel Perneczky Béla *Koreszméink* (Bp., 1943) című munkája.

szédben annak sem, hogy a papok megszívlelték volna a kapott utasítást, s hogy lenne szavuk és hajlandóságuk népi demokráciánk építő munkájának, a fejlődésnek elismerés[ér]e. Ezt annál inkább feljegyzendőnek tartom, mivel a házbeliek és más ismerősök elbeszéléséből feltétlenül biztosnak tartom, hogy a krisztinai templomban a budapesti érseki helytartó: dr. Szabó Imre címzetes püspök igenis részletesen megemlékezett a népi demokráciánkban bekövetkezett haladás, építés, fejlődés nagy eredményeiről. A fő tehát: megemlékezett erről, csak a plébániák papsága vágta sutba a rendelkezést.

8. Így tett Varga a Babér utcai templomban. A beszédében először az újévi reménykedésről beszélt s mindjárt itt elkövette – célzatosan követte el – az első balfogást. Amikor felsorolta, hogy ki mit vár az újévtől, ezt kockáztatta meg: – A gazdag ember azt várja, hogy minél jobb termése legyen. A kereskedő, hogy minél bőségesebb, nagyobb haszna legyen. Megszoktam, hogy a papok úgy beszéljenek az életről, mintha a szocializmus építése nem is volna, de Varga állításai mégis feltűnően merészek ezen a vonalon. Kihívó viselkedés az, ha pap a szószékről gazdag földbirtokosokat, kulákokat és kereskedőket s bőséges egyéni hasznot emleget. – Majd a munkáról szólt, de csakis Isten akaratával, Isten segítségével, áldásával, Istennek tartozó emberi hálával és azzal vonatkozásban, hogy Isten megsegíti a neki engedelmes, iránta hűséges embereket. Nagycsaládos munkásokat (jó híveit) megkérdezte minden lehető alkalommal: „Van-e betevő falatjuk, élni tudnak-e ezekben a rettenetes időkben?" A családapák azt felelték: „Hát a jó Isten csak megsegít bennünket, kihúz a bajból mindig." „Isten erejére és segítségére kell bízni mindent az új esztendőben" – mondta végül.

9. Varga beszéde után kiment a gyóntató székébe Mester plébános. Mester ugyanezt a tónust tartotta meg a gyóntatásban. „Bízni kell Isten segítségében... Isten nem hagyja el azokat, akik benne bíznak... Így van ez most, a demokráciában is... dolgozni kell Isten dicsőségére... most a demokráciában mindenkinek van lehetősége munkára." (Ez volt az egyetlen homályosnak, kialakulatlannak hagyott elismerése a népi demokrácia felé.) Elég tartózkodó volt Mester a gyóntatószékben.

10. A ferences templom déli miséjén nem Perlaki Lajos beszélt, hanem Király Pacifik plébános. Megismételte a szilveszteri plébánosi jelentést. Hangsúlyozta, hogy mindent elkövettek hivatásuk méltó betöltésére. Hálát mondott Istennek a sok kegyelemért. Istennek mondott hálát azért, hogy nyitva tarthatták éjjel-nappal a templomajtót és betérhettek a hívek imádkozni. Istennek mondott hálát, hogy kiszolgálhatták a szentségeket és prédikálhattak, misézhettek zavaratlanul – a demokrácia segítségének s a szabad vallásgyakorlatnak ilyen hangoztatása – az elismerés ilyen megfogalmazása – elég diplomatikus megnyilatkozás volt. – Hálát adott, hogy a béke áldásai közt folyhatott a munka, amelynek köszönhető az ország gazdasági fejlődése. Ez ugyancsak körmönfont megfogalmazás. Beszéde első részében: „Ora et labora" – „imádkozzál és dolgozzál" – erről beszélt. „Istenért, Isten dicsőségére kell dolgoznotok minden erőtökkel, össze kell kapcsolni az imádkozást s a munkát." De mindkettő-

ről külön beszélt: az imádkozásról többet, a munkáról csak két mondatot, s persze, azt sem a szocializmus építésével kapcsolatos munkáról s az embernek, a dolgozónak a munkához való új viszonyáról. Pedig ezt templomi beszédben is megtehette volna.

11. Elértem az Egyetemi-templomba Nagy Ferenc beszédének majdnem egészére. Beszéde során többször hivatkozott szilveszteri beszédére. Ebből megállapíthattam, hogy a tegnap is teológiai vonalon maradt, s nem tért ki a szocializmus építésének fejlődést jelentő bizonyítékai elismerésére. Erről s ilyenekről ma sem beszélt. Az egyház kisszerű elindításáról és a világuralommá fejlődéséről beszélt. Majd az életről (de ennek keretében nem a munkáról) beszélt részletesebben. Megkülönböztette a vegetatív életet (ez a [nö]vényeké), a szenzitív életet (ez az állatoké), a szellemi, az emberi élet. De a szellemi élet felett is van arra épült magasabb rendű élet: a kegyelmi élet, amikor mindent Istenért, Isten tetszésére, Isten dicsőítésére cselekszünk, a munkát is így végezzük. Ezt a kegyelmi életet kell elérni: ebben a földi életet az örök életre való előkészület idejének kell tekinteni. A földi élet = idő; az időt össze kell kapcsolni az örökkévalósággal.

Mint a békeértekezletek alkalmával, úgy ezúttal sem vette figyelembe Nagy Ferenc a felsőbb egyházi hatóságtól érkezett útmutatást, illetve meghagyást.

12. Még Perlaki ügyének lezárhatóságáról vagy problémájáról szeretnék véleményt mondani. Perlaki első két beszéde reakciós, nyílt kiállást, reakciós támadást jelent. Az ünnepi beszédek mérsékeltebb hangúak voltak, de ezek is bátorításnak minősíthetőek: a klerikális reakciósok, a polgári és úri elemek bátorításának. Ezekben is hangsúlyozta, hogy következetesebb, nagyobb bátorságra van szükség az eddigieknél, bár az eddigi is dicséretes. Szilveszteri beszéde tartalmában, felfogásában a polgári életforma hiúságainak legyezgetése, néhol glorifikálása volt.

Mindebben volt célzatosság, de volt a régihez, illetve az ő régebben kialakított költőieskedő stílusához, annak érvényesítéséhez való ragaszkodás. Amit hoz: nem valami jelentős erőfeszítés, de ez nem változtat azon a tényen, hogy elfogadták a pesti reakció jelenlegi főszónokának. A reakciósok véleménye szerint annak bevált s beválik.

László István

6.

1953. január 4-i jelentés

JANUÁR 4.

1. Legutóbbi feljegyzéseimben két tanárnő viselkedésével kapcsolatban megemlékeztem a reakciós ellenszenvnek megnyilatkozásairól, amikkel meg kell küzdenie a rákosszentmihályi békepap plébánosnak: Rácz Istvánnak. Kiegészítem ezt, s megemlítem, hogy a reakciósok elfogultsága, acsarkodása eléggé általános Rákosszent-

mihályon is. 1. A reakciósok nem járnak Rácz miséjére – főleg nem akarják hallani beszédeit –, Sashalomra mennek templomba, ahol dr. Termann-Tomor János plébános megfelelő, sőt kiváló a legszigorúbb reakciós felfogás megítélése szerint is. 2. A karácsonyi jótékonyság akciójának megszervezésére és lebonyolítására a régi karitászvezetőséget értekezletre hívta össze Rácz plébános. Nos, a régi vezetők nem jelentek meg. Egyedül Maróthy Istvánné, ny. MÁV-segédtiszt felesége ment el. (Maróthyné Rákosszentmihályon a [...] utcában lakik. Templomlakó asszony volt mindig, de sohasem számított az ún. intelligenciához tartozónak.) 3. Medgyessy Gyula idejében az „úriasszonyok" minden csütörtökön egybegyűltek a plébánia egyik termében s javították az egyházi ruhákat. Közben Medgyessy „hitigazságokat" magyarázott nekik. Rácz is egybehívta őket, de mindössze 6-an jelentek meg. A többi összejövetel elmaradt. Pedig akkor még nem fejlődött ki az ellenszenv s akkor még nem hangoztatták: „Nekünk reakciós pap kell, nem békepap." Jellemző, hogy Rácz ellen még a jelenlegi harangozó: Kramlik Ferencné is dolgozik, áskálódik. Tudom, hogy Rácz dolgát megnehezítené az Államvédelmi Hatóság esetleges érdeklődése. De vajon a XVI. kerületi pártszervezet érdeklődik-e kissé?

2. Szombaton este Mag terézvárosi templomában volt a havi Mária-ájtatosság. A templom nem telt meg olyannyira zsúfolásig, mint egyéb helyeken. A fogadtatásra sem vonult ki annyi pap: – kevesebb volt a karinges plébános, apáti galléros papot pedig mindössze 2-t láttam. Az egyik Bády volt, a másik talán Ferenczi. Körmendi Béla énekvezéri szerepére tekintettel megjelent a templomban dr. Werner Alajos művésztanár.

Körmendi nemcsak énekvezéri működésben jelentkezett,[21] hanem a prédikációt is ő tartotta. Beszédének témája ez volt: Szűz Mária a szent családban. A családról általánosságban azt mondta: „Legyen a katolikus család az anyaszentegyháznak: Krisztus misztikus testének hasonmása. A közelmúltban nem így volt: a fiatalok rövid ismeretség után egybekeltek, aztán még rövidebb időn belül elváltak. Minden jó katolikus érzi, hogy ezen a helyzeten változtatni kell." Most szóról szóra így mondta: „Örömmel üdvözöljük a Magyar Népköztársaság kormányának azt az intézkedését, amellyel megnehezítette a válást, elejét vette a felelőtlen házasságoknak. S örömmel üdvözöljük a kormányintézkedéseket, amelyek lehetővé teszik a boldog családi életet, erősítik a családot."[22] Itt nagyon jó lett volna, ha Körmendi részletezi azt, amivel a családi harmónia létrejöttét segíti a kormány: a gyermekek iskoláztatásának, később munkába állásuknak biztosítását, az asszonyok, lányok teljes egyenjogúsítását, ezekben az egyke és egyse legbiztosabb ellenszerét. Ez a megvilágítás, pontos megjelölés

---

[21] Valószínűleg helyesen: jeleskedett.

[22] 1952. évi 23. számú törvényerejű rendelet a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény hatálybalépése és végrehajtása, valamint a személyi jog egyes kérdéseinek szabályozása tárgyában. A válás megnehezítéséről a 6. és a 7. § rendelkezik. Hatálybalépés: 1953. január 1. *Hatályos törvények és törvényerejű rendeletek 1945–1963.* Bp., 1965, 352–353. p.

elmaradt s a kiállás problematikus maradt. De így is feljegyzendő az, hogy Körmendi Béla kiállt, ha most határozatlan formában is.

3. Vasárnap a fél 9 órai s a 10 órai misén is a Babér utcai templomban voltam. Mindkettőt dr. Varga Béla mondta s mindkettőn ő beszélt Jézus nevéről, mivel ezen a vasárnapon Jézus nevének ünnepe volt. A 9 órai misén azokról beszélt, akik Jézus nevét imádattal említik. Részletesen elmondta, hogy mit jelent ezek életküzdelmeiben „Jézus legszentebb nevének" említése. Második (10 órai) beszédében az ellenkezőről, de nem az ateistákról, hanem a magyarok káromkodásáról beszélt. Mai vonatkozást egyáltalán nem érintett: Megmaradt a régi prédikációk témakörében és fogalmazásmódjában.

A 10 órai prédikáció után megkérdeztem a perselyező harangozóasszonyt, hogy Mester plébános mikor prédikál s hol gyóntat. Megmutatta gyóntatószékét, de azt mondta, hogy reggel 6 órakor misézett a sekrestyében. Már nem miséz a templomban és nem prédikál. Bejutottam a gyóntatószékbe. Mester idegesen gyóntatott, majd meg hosszas intelmet adott arra, hogy legyek türelmes és gyöngéd otthonomban. A szent családot, Jézus „legszentebb szívét" emlegette ő is. Mai probléma említésére nem reagált.

Nem tudtam, hogy miért nem misézett. Megvártam a mise végét, s szóba elegyedtem 2 idősebb asszonnyal. Azt mondták, hogy Mester plébános beteg. Nemrég agyvérzést kapott s kórházban kezelték hosszabb ideig. Most nem mer felmenni a szószékre, mert attól fél, hogy a rosszullét megismétlődik. Nem mer felmenni a templomi oltárokhoz sem, mert szédül. Már a templomban csak gyóntat s a sekrestyében mond misét. Amikor Mester távozott a gyóntatószékből, nagyon meglátszott rajta az öregség és rosszullét.

A templomban négyszer voltam. Mind a négy misén „gyönge félház" volt. Illetőleg: még az sem. Egyik misén sem voltak többen 120-nál. Gyermek kevés, de azok szinte mind gyóntak, áldoztak. Az idősebb asszonyok és férfiak bejáratosak a plébániára, s úgy látszik: állandó templomlátogatók. Megfigyeltem az érkezőket és távozókat: nem a környéki munkásházakból jöttek s nem oda mentek. A Gyöngyösi út felől s a mellékutcákból jöttek. Nem munkásasszonyok.

4. Annál nagyobb volt a zsúfoltság a pesti ferences templomban a déli misén. De nagy meglepetésemre nem Perlaki Lajos prédikált, hanem P[áter] Fülöp.[23] A folyosón gyűjtő „úriasszonyok" előre tudták, hogy P[áter] Fülöp fog prédikálni. P[áter] Fülöp is, fél órával később az Egyetemi-templomban Nagy Ferenc is, Jézus nevének ünnepéről: Jézus nevéről s arról beszélt, hogy ez a név hányszor szerepel s mennyi megsegítést, megerősítést jelent az emberek életében. „Ezzel kezdjük, ezzel küzdjünk végig, s ezzel a szent névvel fejezzük be életünket." Nagy Ferenc így végezte beszédét: „Embert és társadalmat csak ez a név boldogíthat."

---

[23] P. Fülöp ~ Fülöp atya nem azonos Dombos Fülöppel.

Perlaki – emlékezetem szerint – indexre tett könyvének címe: „Koreszmék". Az Egyetemi Nyomda kiadásában jelent meg a II. világháború második felében. A felszabadulás után kitiltott könyvek jegyzéke (azt hiszem) 4 füzetben jelent meg.[24] Ezek egyikében minden valószínűség szerint szerepel Perlaki neve.

László István

7.

1953. január 11-i jelentés

JANUÁR 11.

1. Vasárnap reggel előbb a budapesti ferences templom[25] 8 órai miséjén voltam jelen, majd ott maradtam a 9 órai mise elején, a prédikáción is. A prédikációk az egyházközség s a templom céljaira anyagi áldozatot kértek a „hívektől". Ezt az áldozathozást a túlvilági életre érdemszerzőnek állították be, mai politikai vagy gyakorlati vonatkozást nem érintettek. A 9 órás mise prédikációjában a pap kétszer-háromszor közeledett olyan tanulságokhoz (pl. amikor arról beszélt, hogy a síron túlra senki nem vihet magával kincseiből semmit); ahonnét kínálkozó alkalom lett volna a mai helyzetből venni példát. Nem tette meg.

A 9 órás mise diákmise volt. A templom ezen a misén annyira zsúfolt volt, hogy nem lehetett áttekinteni. Gyerekek csak szülőkkel voltak a templomban s a gyóntatóhelyiségekben is. A gyóntatószék körül akkor 18 tanuló várt, köztük egy iparos tanulóruhás fiú, s az áldozók közt két iparos tanulóruhás lányt (15–17 éveseket) láttam.

2. A perselyezést két szerzetesjelölt végezte, mint mindig. Egyiket megkérdeztem, hogy mikor miséz Váradi Béla főtisztelendő úr. Azt mondta: „Váradi Béla a titkár... sajnos nem tudom, tessék megkérdezni a sekrestyében..." A sekrestyében egy misére készülő barát megmondta, hogy délben mond misét Váradi a Rózsadombon. Igyekeztem a megbeszélt helyre: a ferencesek pesti templomába, ahol Perlaki beszélt volna. Megkérdeztem a sekrestyéstől, aki komolyan, keményen válaszolt: „Nem, nem Perlaki főtisztelendő úr beszél. Bizonytalan időre szabadságon van." – A folyosón gyűjtő asszonytól (ezúttal nem valami jól öltözött úriasszony volt, hanem olyan szegénypolgári-szentasszonyi jelenség s ilyen a vele beszélgető három másik asszony is) újra megkérdeztem: „Kérem, Perlaki főtisztelendő úr beszél ma?" – Az adománygyűjtő kazetta mellett álló asszonyok egyike rögtön válaszolt: „Úgy tudjuk, hogy ma sem Perlaki beszél."

Itt tapasztaltam, hogy valóban nagyobb arányú asszonyszervezet működik: az „úriasszonyokon" kívül „egyszerűbb" asszonyok is végzik a kitüntető munkát, a folyosói gyűjtést. És az utóbbiak is beavatottak, tudnak a dolgokról, úgy háromnegyed 11 órakor tudták, hogy 12 órakor nem Perlaki Lajos prédikál.

[24] Lásd a 20. számú lábjegyzetet.

[25] Helyesen: budai ferences templom.

3. Visszautaztam Budára, majd fel a Rózsadombra, a Törökvész úti kis templom előtt a déli órákban még tartott hideg ellenére is 14 gyermek várt a misére. Közben játszottak. Váradi úgy érkezett meg, hogy gyóntatni nem volt ideje. Mise után is azonnal távozott autóbuszon. (4-5 kisgyermek kísérte a megállóig.)

A templom eléggé tele volt. Gyermekek aránylag (a templom méreteihez képest) sokan voltak. Szülőkkel érkeztek, de külön is 3-4 tagú csoportban. Az utolsó két padban olyan gyermekek ültek, akik szülők nélkül jöttek. A templomi ének kezdetleges, nem vall rendszeres énekpróbákra. Nyilvánvalóan diákok és diáklányok buzgólkodnak. Csak egy felnőtt – 36–40 évesnek látszó asszony – volt a kóruson velük. A kántor szintén gimnazista vagy tanulójelölt lehetett. Egyszerűen, kopottan öltözött fiú. A többiek mind „úrifiúk" – mozgásuk, fölényeskedésük mind erre vall.

4. Váradi a szent család példájáról, a katolikus családok szép életéről beszélt. Nem említette a ma szokásba jött szólamot, hogy a családban az apa Isten helyettese. Nagyhangú szólamok nélkül beszélt a családi nevelés egész életre kiható, egész életre valóságnak megmaradó jelentőségéről. Nem tett megjegyzést, sem utalást a családi élet vagy családi nevelés veszélyeztetettségéről. Nem támadott, de ezúttal nem is nyitotta meg az utat felénk. Egy kifogásolható kitétele volt: a családi nevelés fontosságát egy semmitmondó idézettel jellemezte a „nagy katolikus férfi", Zichy Nándor gróf egy egészen jelentéktelen mondásával. Zichy Nándor grófnak szobra van a pesti volt jezsuita templom előtt, az általa képviselt „néppárti" politikáról mindenki tudja, hogy az arisztokrácia érdekeit próbálta a magyar élet középpontjába tenni, s hogy folytatódott a felszabadulás után gróf Pálfy József demokratikus néppártjával, de folytatódni akar[t] a Barankovics-párttal is. Mindebből következik, hogy Váradi nem véletlenül említette ezt az istenes népelnyomót s népbutítót. Ha előbb mutatta Váradi páter a demokráciára hajlamos papot, úgy ezt a hivatkozást igazán elejthette volna.

A Váradi-probléma ma tisztábban áll előttem. Váradi nem az az egyszerű szerzetes, akinek gondoltam. A ferences rendtartomány titkára, akinek szerepe van a rend politikai orientálódásában. Talán ezért – mint ilyen – mondta azt a feltűnő beszédet arról, hogy Krisztus az emberekre hagyta a társadalmi és gazdasági rend megváltoztatásának ügyét, s hogy Krisztus nem tiltotta el az újítást, a kísérletezést. Talán konkrét célja volt ezzel. Persze, nem lehet várni, hogy minden alkalommal kiálljon az átalakulás, a megújulás mellett, de meg kell állapítani, hogy a mai beszéd nem fokozta jó véleményünket. (Bárha az sem tekinthető semminek, hogy rendtartományi titkári szerepéből levont bizonyos következtetéseket, feladatokat.)

5. Váradi kihirdette, hogy a margitszigeti ferences kápolnában ennek a hétnek csütörtökén, pénteken és szombatján lelkigyakorlatos ájtatosság lesz (du. fél 6 órakor kezdődik). A beszédeket Bády Ferenc apát plébános fogja tartani.

Érdekesnek tartom s valószínűnek, hogy Bády most sem fog engedni eddigi kiállásának bátorságából.

László István

A napokban megfigyelem, hogy milyen a Perlaki „szabadságolásával" kapcsolatos hangulat a ferences templom környékén. Ma (hétfőn) reggel azt tapasztaltam, hogy a gyóntatószékben erről nem nyilatkoznak akkor sem, ha a gyónó megfelelő formában kihozza, mint lelki válságának okát. A gyóntató nem reagált erre.[26]

8.

1953. január 18-i jelentés

JANUÁR 18.

Lerakandó, feldolgozva[27]

Először Bády Ferenc Szent Margit-[28] beszédéről óhajtok megemlékezni. A margitszigeti templom mélyen bent van a szigeten. Autóbusz csak 20 percenként indul, egy-egy járat akkor is kimarad. Gyalog elég messze van. Pestről nem jöttek csoportosan, de a kisebb méretű templom így is megtelt, ha nem is zsúfolásig. Sok volt az idős asszony és idős férfi. Rajtuk kívül 5-6 fiatal pár tért be. A távozáskor úgy találtam, hogy legtöbbjük margitszigeti.

Én a szigeti autóbusz-megállónál találkoztam egy idősebb asszonnyal. Felvilágosítást kértem tőle, majd gyalog mentem vele a templomba. Ő is oda igyekezett. Részt vett a csütörtöki és pénteki ájtatosságon is. Sokan voltak – mondta –, de még többen is lehettek volna. Dicsérte Bády apát beszédét, amely sok jó katolikust „megsiratott". Ezzel nem mondott semmit, mivel a templomi szentasszonyokat a legsületlenebb prédikáció is könnyekre fakasztja. Később arról beszélt, hogy milyen kicsinyek a munkabérek s hogy milyen nagy távolságra kell a dolgozóknak munkahelyükre utazniuk. Azt mondta: mindenfelé nagy az elégedetlenség, várják a január 20-át,[29] és várják a már sokáig nem késhető változást.

Bádyról megjegyezte, hogy nagyon rossz hír előzte meg: azt mondták, hogy igen erős békepap. S nagyon örültek, hogy a margitszigetiek egészen megnyugtató beszédet hallottak tőle: csütörtökön is, pénteken is nagyon az evangélium szerint beszélt. Nem politizált.

---

[26] László István utólag illesztette ezt a részt jelentéséhez.

[27] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése. Valószínűleg arra vonatkozik, hogy Szerényi Sándor fővárosi egyházügyi megbízott felhasználta, feldolgozta László István jelentését.

[28] Szent Margit (1242–1271) IV. Béla leánya. Szülei 1246-ban beadták a veszprémi Domonkos-rendi apácákhoz. Amikor IV. Béla Szűz Mária tiszteletére a Nyulak-szigetén új kolostort épített, azt is Domonkos-rendi apácák vezetésére bízta, és 1254-ben odavitette leányát is. Rendkívül önsanyargató életét legendája nagy részletességgel mutatja be. Öccse, V. István király, X. Gergely pápától már 1272-ben kérte húga szentté avattatását, de arra csak 1943-ban került sor. Egyházi ünnepe: január 18.

[29] Az 1952. november 4-én megtartott amerikai elnökválasztáson a republikánus Dwinght D. Eisenhowert (1890–1961) választották meg az Amerikai Egyesült Államok 34. elnökévé. Hivatalát 1953. január 20-án foglalta el.

Így volt ez szombaton is. Bády Árpád-házi Szent Erzsébet példáját jellemezte, majd rátért arra, hogy milyen legyen ma a jó katolikus bátorsága. Legyen következetes hite megvallásában, kövesse Isten és az egyház parancsait, és ezek igazítsák, irányítsák az élet minden változatában. A mindenáron való hősködésre nincs szükség. Aki oroszlánketrecben van, az ne tépdesse állandóan az oroszlánok bajuszát, ilyesmit nem parancsol az egyház. De követni kell az egyházat mindenben, megszakítás nélkül, ingadozás nélkül. Nem katolikus magatartás azoké, akik azt mondják: eddig a pontig követem az egyházat, a továbbiakra vonatkozó parancsok már nem érdekelnek. Az egyházat nem lehetett félig követni, az egyházat egészen – teljes lélekkel, minden erővel – követni kell. Hitünk megvallásában, hitünk igazságainak hirdetésében, az egyházunk parancsainak teljesítésében a szentek példái lelkesítenek bennünket.

Így alakult Bády Ferenc beszéde. Helyenként szinte klerikális-reakciós megnyilatkozás lett volna, ha világosabbá teszi, jobban kifejti, konkretizálja mondanivalóit. Pl. megmondja, hogy a félkatolikusok meddig követik az egyházat, s hol van az a határ, amin túl nem akarják követni, de amin túl szintén követni kell az egyházat. Vagy megmondja – esetleg csak futólag jelzi vagy sejteti –, hogy kikre, mire vonatkozik az oroszlánketrec példája. Vagy – szokása szerint – beilleszthetett volna beszédébe olyat, amit ismételni szokott. A céltalan hősködés, a túlzás jellemzésére az oroszlánketrecre történt hivatkozásokon kívül említhette volna régi megjegyzését: az is túlzás, ha valaki különbséget tesz békepapok és nem békepapok közt az előbbiek rovására. Ha valaki mindjárt ennek a megkülönböztetésnek alapján ítél.

Bády most semmi ilyen alkalmat vagy lehetőséget nem használt fel. Csak a hit megvallásának, megtartásának folytonosságát, megszakítás nélküli, hiány és ingadozás nélküli feltétlen kötelességét hangsúlyozta. Nem konkretizálta beszéde irányvonalát. De beszéde nem volt demokratikus megnyilatkozás így sem.

Bádynak ellenszenvvel kell megküzdenie. Ez sokszor megnyilatkozik. Viszont a szereplése egyre fokozódik. Talán ezért tartotta szükségesnek vagy megengedhetőnek ezt a kitérést, engedményt a „hívek" tetszésének. Azt nem tartom valószínűnek, hogy szakított volna eddigi magatartásával.

Persze, a jelen voltak nem erre gondoltak. Egyik fiatal pár várt az autóbusz-megállónál. De nem arra a buszra ültek fel, amelyiken én megkezdtem a visszautazást. Ők a Nagyszálló felé induló autóbuszra ültek. Nevetgéltek: „No, Bády »vörös apát« is behódolt szépen. Érzi január 20-ának, Eisenhower napjának közeledtét. Tegnapi beszédén is meglátszott ez a fordulat."

2. Pénteken este benéztem 6 óra után a volt Domonkos-templomba. Tudtam, hogy Zsidai nevű káplán ebben az időben tartja a templomi hitoktatást. Egyik mellékoltártól beszélt. A mellékoltár elkülönülő fülkéjében asszonyok ültek vagy 20-an. Harminc vagy később 36–40 gyerek hallgatta a bibliaórát. Zsidai – ahogy a hitoktatók szokták – félig olvasta könyvből a Jézus elfogatásáról szóló részt. Végül röviden elismételte s az elmúlt hetivel hozta kapcsolatba a bibliaanyagot. Egy idős szentasszonytól kérdeztem meg, hogy ki ez a szépen magyarázó főtisztelendő úr. „Zsidai főtiszte-

lendő úr, aki az elmúlt évben jött a Józsefvárosból. Nagyon szépen beszél, mindig sírunk a prédikációin."

A gyermekek szülővel jöttek, de 4-5-ös csoportban. Úgy látszik, hogy egy-egy szülő az ismerős gyerekeket is elhozta.

3. Egyik este az autóbusz-átszálláskor benéztem a pesti ferences templomba. Utána szóba elegyedtem egy négytagú szentasszonytársasággal. Arról szörnyülködtek, hogy a budai ferences templom mellől elvették a villamosmegállót. Fájt nekik – a kommunistáknak –, hogy felszállás előtt és leszálláskor olyan sokan betértek a templomba. „No, nem tart már soká" – mondták. Perlakiról érdeklődtem. Ők is azt mondták, hogy szabadságon van. Dicsérték Perlaki „gyönyörű" könyveit.

4. Vasárnap délben ismét bementem a pesti ferences templomba. Most is „Fülöp atya" beszélt. A házasság szentségéről és felbonthatatlanságáról beszélt, semmi politikai vonatkozást nem érintett. A perselyező asszony ma is azt mondta, hogy Perlaki főtisztelendő úr szabadságon van. „Sokan keresik és fájlalják, hogy nem ő beszél. De hát »Fülöp atya« beszédei is nagyon gyönyörűek." Az a gyanúm, hogy ez az asszony volt apáca. Hanghordozása erre vallott. Tehát ilyenek is vannak a ferencesek asszonygarnitúrájában.

5. Jelen voltam a piaristák fél 10 órai diákmiséjén. Medvégy Mihály,[30] a gimnázium hittanára beszélt. Medvigy most tartózkodott minden ellenzékieskedéstől. A templomban most a szokottnál több diáklány volt, 4-5-ös csoportokban jöttek, egyesek a fiúkkal együtt. A fiúk közé ültek. De nem áldoztak együtt a fiúkkal. Kevés lány áldozott. Mise után hosszabb ideig tereferéltek az oldalfolyosón, de sem ők, sem a fiúk nem mentek be valami megbeszélésre vagy gyűlésre. Persze a lányok közt volt egy-két mama is. Ezeket a piaristák kitüntető figyelmességben részesítették. Szóval a jelek szerint a helyzet a régi. De a lányok számának növekedése nem lehet véletlen.

László István

[30] Helyesen: Medvigy Mihály.

9.

1953. január 25-i jelentés

JANUÁR 25.

Feldolgozva, Lerakandó![31]

1. Vasárnap reggel 9 órakor a Kun utcai Rita-templom diákmiséjén meglepetésben volt részem. A diákmisejelleg itt meglepően sokat fejlődött. A templom három szakasza közül az a legnagyobb, amelyik a főoltárhoz tartozik. Ez a templomszakasz a diákmise idejére egy széksorral van elválasztva a másik kettőtől. Ide felnőttek nem jöhetnek be. Itt a padok mögött gimnazista vagy technikumi fiúk állnak rendben; a padokban minden helyet megtöltenek a kisebb fiúk és lányok. Egyik oldalon fiúk, a másikon lányok. A rend és szervezettség példás. Hátul a nyugalmazott kántortanítónak látszó, mosolygós öregúr rendezkedik és ügyel fel. Elől pedig „Józsa atya". A misén „Fülöp atya" (Dombos) imádkoztatott s vezette az éneket. (Nem ő misézett.)

Én véletlenül az oldalajtón mentem be. A mosolygós öregúr nem küldött ki a diákhelyről, helyet adott valahol. Csak arra kért, hogy ne keressek más helyet, mivel „diákmise ez" s a diákoknak is kijelölt helyükön kell maradniuk a mise végéig. A mise után megköszöntem neki a helyet, s örömömet fejeztem ki, hogy a diákmisék ilyen szépen fejlődtek. Azt mondta: „Most az a gondunk, hogy mit csináljunk a nagyfiúkkal. A kicsinyeknek szóló hitoktatás nem lehet elegendő nekik. Viszont jó lenne az, ha meghallgatnák Fülöp atya magyarázatát ők is és ennek alapján a kisebbek közt apostoloskodnának... Majd csak találunk valami megoldást a fiatalok s a szülők segítségével." – Leszögezhetem a megállapítást: ez a buzgalom és szervezkedés túlnőtt a szokott méreteken.

2. Ugyanez a helyzet Dombos Fülöp hittanmagyarázatával. Dombos újra feleltet. Nem szólítja fel a gyermekeket, de az elmúlt óra ismétlését s az új anyag feldolgozását is kérdés-fele[le]t formájában végzi. Példa: „Mikor rendelte el az Úr Jézus a bérmálás szentségét?" 3–4 gyerek azt mondta: „Az utolsó vacsorán!" – Fülöp atya: „Úgy van." Majd újra felteszi a kérdést, s erre karban felel az egész gyermeksereg. A fontos részeket kiemeli, és karban mondatja. Így ezt: „Aki hisz és megkeresztelteti, üdvözül, aki nem hisz, elkárhozik..." Sokszor harsogják az „Igen" – „Nem" feleletet a gyerekek. – A végén megmondja Fülöp atya, hogy ma (vasárnap) délután melyik leckét (most az utolsó vacsoráról szóló fejezetet) vegyék át otthon a tanulók s a szülőknek is meghagyja, hogy ezt a részt vegyék át gyermekükkel a most hallott magyarázat alapján.

Véleményem szerint a bibliamagyarázatnak ez a módja nagyon közel van az iskolai foglalkoztatáshoz, s a gyakorlatban mindjobban közeledik ahhoz. S ez a módszer könnyen átadható-átvehető, könnyen általánossá válhat. Olyannyira pótolja az iskolai hitoktatást, hogy már felesleges is volna iskolai hitoktatásra jelentkezni.

---

[31] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

Ami Dombos Fülöp bibliamagyarázatának anyagát illeti, abban kiélezést főleg a végén, az összefoglalásban tapasztaltam. „Elmenvén tanítsatok minden nemzeteket..." „Akik hisznek és megkereszteltetnek, azok üdvözülnek, akik pedig nem hisznek, elkárhoznak."[32] Ezt úgy magyarázta, hogy keresztség nélkül nem lehet üdvözülni (azt nem mondta, hogy a meg nem kereszteltek mind a pokolba jutnak), de nem elég a keresztség; szükség van a folytatásra: a Krisztus-követő életre, a vallásos buzgóságra. „Szükség van Krisztus megismerésére. Nincs kibúvó; nem mondhatja nálunk senki védekezésül, hogy nem volt alkalma Krisztust megismerni. A szülők Isten előtt felelősek azért, hogy gyermekeik megismerjék Krisztust és tanításait, s felelősek azért is, hogy gyermekeik szentmise után meghallgassák a bibliamagyarázatot, és otthon is forgassák, tanulják a hittankönyvet. A gyermekeknek vannak tanítóik, tanáraik, akik világi ismeretekre tanítják őket, de – ismét hangsúlyozta, hogy a szülők Isten előtt felelősek ezért – Krisztus megismerésére az apostolok utódainak, a papoknak vezetésével odaadó buzgósággal kell törekedniük a tanulóknak."

A kivonulásnál számba vettem a tanulókat. 400-nál többen lehettek, fiúk és lányok együttesen.

3. Szent Rita asszonyszövetség – hivatalos néven: Szent Rita rózsakoszorú – tényleg létezik, de nem vasárnap, hanem csütörtökön jön össze. Csütörtöki napokon reggel 9 órakor és du. 6 órakor van számukra mise. Február 12-én „Tizenöt csütörtök" címen lelkigyakorlatos ájtatosságsorozat kezdődik. – Megpróbálok bejutni miséjükre, ennek a hétnek csütörtökén.

4. Érdekelt, hogy „Józsa András atya"[33] prédikációinak hangneme és tartalma hogyan alakult. Nem sikerült megtudnom. A 12 órai misére visszamentem, de ezen a misén nem volt prédikáció. A jövő vasárnapi feljegyzéseimmel kiegészítve összefogó képet óhajtok adni a Rita-kápolna életéről.

László István

[32] Mt 28,19; Mk 16,15–16

[33] Helyesen: Józsa Árpád.

10.

1953. február 1-jei jelentés

FEBRUÁR 1.

Feldolgozva[34]

Vasárnap fél 11 óra tájban leszálltam az autóbuszról a Rákóczi úton, hogy a Rókus-templomba benézzek. A Bástya vendéglő előtti hirdetőoszlopra ív alakú papír volt felragasztva. Rajta írógépelt vers. Címe: „Talpra magyar". Arról volt szó az összeeszkábált versben, hogy még egyszer talpra kell állnia most a magyarnak. Bizonyos – folytatta a vers –, hogy kommünt itt nem akar senki: sem a paraszt, sem a proletár. „Kényszer ez, erőszak, de milyen barbár... A szabadságnak vér az ára. Értünk sokan ontották vérüket, most nekünk is be kell állnunk a dicső sorba." Felkelésre, ellenforradalmi kitörésre lázított a rossz vers, amit többen elolvastak, mert feltűnő helyen, szembeötlő módon volt elhelyezve. S nem valószínű, hogy a Bástya vendéglő söntésének egyik ittas vendége most ragasztotta volna ki a nyugodt helyen legépelt szöveget. Azt inkább feltételezhettem, hogy még az éjjel ragasztották ki s mostanáig közszemlén volt. A reakciós elvakultságot és elvadultságot szemléltette. Bementem a Bástya vendéglő söntésébe s figyelmeztettem egy ott időző – kétségtelenül teljesen józan – őrmestert, hogy jelentse be megfelelő formában telefonon a rendőrségnek. Az őrmester kijött velem, megnézte a kiragasztott lapot. Visszasietett „telefonálni". Én be akartam menni a Rózsák terei templomba. A 10 órai mise végére érkeztem (majdnem 11 óra volt már), s ahogy kijöttem a templomból, egy négytagú csoport mellett vártam. A csoport nőtagja (44–46 körüli asszony) éles hangon jegyezte meg egy férfiről: „No ez is templomba jár újabban." A férfi ismerősként felelt: „Én azelőtt is jártam templomba." Beszélgetni kezdtek. Közben én a földön észrevettem egy vízszintes irányban felén elszakított papírlapot. Az ellenforradalmár „Talpra magyar" strófáit ismertem fel a távolságból is. Figyeltem, a 10 órai miséről kijövők közül figyeli-e valaki, hogy mi lett a papírlappal. De ilyen nem akadt s annak sem volt semmi jele, hogy szomszédaim figyelnének vagy tudnának az eldobott papírlapról.

Visszamentem a Rákóczi útra. A kiragasztott vers még akkor is ott volt a Bástya előtt a hirdetőoszlopon. Éppen olvasta egy fiatalember. Nem akartam letépni a papírt; tudtam, hogy a rendőri nyomozásnak szüksége lesz minden jelre, részletre. Rendőrt nem találtam a közelben. Mentem a Kossuth Lajos út felé. Egy szembe jövő hadnagynak szóltam. Megköszönte, de sietve bement a cukrászdába. Vártam, hogy kijön. Bementem én is, hogy megkérdezzem, miért nem intézkedett. Már nem találtam ott. Valószínű, hogy akkor ment ki, amikor nem figyeltem. (Lehet az is, hogy éppen telefonált.) Továbbmentem, s a Bajcsy-Zsilinszky és Kossuth út sarkán szolgálatot teljesítő egészen alacsony s egészen fiatal rendőrnőtől kérdeztem meg a legközelebbi rendőrőrszobát. Megmondtam, hogy miért kérdem. Azt felelte: nem tudja, nem isme-

[34] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

rős ebben a városrészben. Erre a központi tanácsházba siettem, s onnan – az ügyeleti szobából – telefonáltam a főkapitányságra. A rendőrtiszt azt mondta: „Tudunk róla, már intézkedtünk." De a Rózsák terei papírlapra vonatkozóan részletesen kikérdezett s személyi adataimat is feljegyezte. Nevét nem kérdeztem meg (talán nem is szokás a rendőrségen, hogy nevüket ilyen ügyben telefonon bemondják). De azt említette, hogy az István Gimnázium diákja volt s ismeri a zsidó gimnázium épületét is.

2. Az egész nem köznapi esetet azért tettem feljegyzéseim elejére, mivel a nap folyamán s előbb is többször tapasztaltam az ellenség meghangosodását s annak hatásait a széllelbélelt emberekre. Persze, klerikális körökre is.

Egyik példa. Vasárnap reggel 8 órakor a Rita-templomban a misét nem Józsa Árpád mondta, hanem egy fiatal vendégpap[35]. A vendégpap – függetlenül az evangéliumtól – „ellenségeink szeretetéről" beszélt. Prédikációját azzal kezdte, hogy ma s a következő 2 alkalommal a miseszöveg legnagyobb része könyörgés. Visszamutat ez a Krisztus utáni 6. századba, amikor Rómát longobárdok szorongatták. A „mieink" imádsággal, könyörgéssel, önsanyargatással, áldozatvállalással igyekeztek elhárítani és csökkenteni a háború veszedelmeit. Hitükben nem is csalódtak.

„Erről példát vehetnénk, de most nem erről akarok beszélni – mondta a vendégpap –, hanem ellenségeink szeretetéről." A beszéd elején, sőt a beszéd folyamán is az „ellenség" megjelölést szomszédokra, ismerősökre vonatkoztatta, így a színezet olyan volt, mintha nem osztályellenességre, nem társadalmi ellentétekre gondolna. De a szeretetlenséget a két világháború közti és a mai idők jellegzetességének mondta. Azt mondta: sok mindent helyreállítottak a háború pusztításaiból, de egyet, a legfontosabbat nem tették központivá az életben. Ez a legfontosabb: a szeretet. „Az igazi szeretet magában foglalja ellenségeink szeretetét is. Hányszor tapasztalta ennek hiányát ma olyanokban, akik folyton a bosszút emlegetik vagy bosszúra készülnek akkor is, ha nem emlegetik. Nem jutnak el annak felismerésére, hogy igazságtalanságot nem lehet igazságtalansággal helyrehozni." (Itt már nyilvánvaló lett, hogy kikre és mire gondol.) „Társadalmi megújulásról, szebb, jobb társadalmi rend eljöveteléről csak akkor lehet beszélni, ha a szeretet úrrá lesz a lelkekben. A megbocsátó szeretetnek nagy eredményei nemcsak a földi életben mutatkoznak, hanem másvilági életünkben, amikor Isten meg fogja bocsátani vétkeinket, aminthogy ellenségeinknek mi is megbocsátottunk s őket szeretetünkbe fogadtunk." – Persze mindenki úgy értelmezte, hogy az ellenség szeretetének hangoztatásával a közelgő változást jelzi a pap.

3. Mise után megkérdeztem egyik asszonyt: „Kérem, ez a főtisztelendő úr..." Közbeszólt: „Nem az kérem. Ez egy fiatal vendégpap. Józsa főtisztelendő úr alacsony, barna, idősebb ember. Serédi hercegprímásnak iskolatársa volt. Tessék az irodába bemenni. Ott lesz, és ott lehet vele beszélni. Nagyon sok emberen tudott segíteni."

---

[35] Kerényi Lajosról van szó. Lásd III. fejezet 2. számú dokumentum.

Egy pillanatig nem értettem, hogy mire céloz az asszony. De eszembe jutott, amit csütörtök este, a Rita-ájtatosság előtt hallottam Józsa atya „jó összeköttetéseiről".

Csütörtök este egy ismerősömet fedeztem fel a Rita-templomban: Szmrecsány Pál 68 éves nyugdíjas vasúti (a kassa–oderbergi vasútnál volt) főfelügyelőt. Hetekkel ezelőtt a volt jezsuita templomban találkoztam vele. Panaszkodott kevés nyugdíjáról. Mondtam, hogy italboltban kérjen pénztárosi állást. Szmrecsány, aki rokonságban volt az egykori egri érsekkel: Szmrecsányival, az állás ügyében Józsa Árpád atyához fordult támogatásért. Józsának – Szmrecsány állítása, illetve „biztos tudomása szerint" – nagyszerű kapcsolata van az Utasellátó vezérigazgatójával, akit kb. két év előtt Józsa Árpád esketett. (Szmrecsány nem emlékezett pontosan a nevére. „Talán Melegnek hívják – mondta. – Fiatalember, munkáskáder. De ő a vezérigazgató.") Mindent megtehet. És Józsa Árpád[nak] nagyon hálás az egyházi esketésért. Józsa Árpád[nak] különös tekintélyt kölcsönöz az, hogy az egyetemen évfolyamtársa volt Serédi Jusztinián hercegprímásnak. Meg jó szónok is. De rossz ember: „Énrajtam már nem akar segíteni, csak a fiatalokon." Szmrecsány be akart menni Józsához, de várta, hogy a nagy protektor egyedül legyen. Közben Józsa kijött, kezet fogott Szmrecsánnyal és velem is, de az állás ügyéről nem szólt semmit. Szmrecsány nagyon zokon vette ezt. „Látod, énértem nem akar tenni semmit. De nem baj, már csak kibírom végig. Ebben az évben megbukik a kommunizmus. Az már egészen bizonyos."

Ebben az esetben tanulságosnak látom a következőket.

A papok már eredményesen pártfogolnak is. Módot találnak erre.

Az Utasellátó vezérigazgatója nagy tisztelője Józsa Árpád atyának, aki megvalósította számára azt, amit fontosnak, elmaradhatatlannak tartott: az egyházi esketést.

Nem akarok kellő alap nélkül véleményt mondani az Utasellátónál lévő helyzetről. De pártszempontból nem lehet valami mintaszerű a helyzet náluk. Józsa befolyásáról csak most szereztem tudomást, de két év előtt találkoztam Szabó Ödön Rákosszentmihályon lakott detektívfelügyelővel, akit akkor már leépítettek. Szabó azt mondta, hogy az Utasellátónál van állása. (A Horthy-korszak egyik nagyhatalmú detektívfelügyelője volt. A legnehezebb viszonyok közt állásba juttatott fiatal tanítókat. Mondhatnám: akkoriban csak ő tudta elérni ezt az eredményt.)

Hogy Szmrecsány nem bízik a szocializmus építésének jövőjében, azt nem tartanám feljegyzésre érdemesnek. De jellemzőnek és feljegyzésre érdemesnek tartom, hogy ma is papok segítségével lehet vállalati álláshoz jutni reakciós elemeknek, akik feltétlenül buzgólkodni fognak a reakciós hírverésben és hangulatkeltésben.

4. A Rita-templom csütörtöki ájtatosságát, mint általában, Dombos Fülöp atya tartotta. De nem prédikált, csak a litániát, a könyörgést mondta el, a rendes litániaszöveget kiegészítve Szent Ritára[36] vonatkozó részletekkel. Ilyenekkel: „Szent Rita, aki Is-

[36] Szent Rita († 1457). Umbriában csak jómódú szülei unszolására ment férjhez. A gyenge fiatalasszony erőszakosságáról híres férjét jámbor emberré alakította, akivel 18 évig boldog házasságban élt. Férje és gyermekei halála után Ágoston-rendi apáca lett. Súlyos betegségben halt meg. Egyházi ünnepe: május 22.

tentől azt a kegyelmet vette[d], hogy nekünk kétségbeejtő helyzetünkben támaszunk és erősítőnk légy..."

Ájtatosság után megkérdeztem egyeseket. Elmondták, hogy Fülöp atya prédikálni szokott ilyenkor is. Február 14-e után, a „tizenöt csütörtök" ájtatosságsorozatban bizonyára prédikál mindig. Ma nem ültek ki gyóntatni a papok. Máskor ki szoktak jönni.

Arra voltam kíváncsi, hogy egyesületről van-e szó itt valóban. Hogy egyesület lenne valamilyen formában, arra több körülmény mutat. Az egyik: ájtatosság előtt egy órával (vagyis 5 órakor) bent ültek már a főoltár előtti részben az asszonyok. Olvasót imádkoztak. Egyik asszony volt az előimádkozó. Ájtatosság előtt imafüzetet nem kapott mindenki, csak a kijelölt helyekre ült asszonyok. A plébániai dolgokban nagyon otthonosak az asszonyok. Elképzelhetetlen, hogy csak a templomban imádkoznának, s ne járnának be rendszeresen a plébániára.

Egy asszonytól kérdeztem, hogy hol lehet kapni Szent Rita-imakönyvet. Felelete: „Nem lehet kapni, kevés van, azt mi használjuk." „A Szent Rita egyesület?" – kérdeztem. „Nincs olyan egyesület, csak ilyen templomi dolgok tartanak össze bennünket. Ellátogatunk egymáshoz, beszélgetünk, elvisszük egymáshoz a Szentlélek Isten segítségét. Beszélünk a gyermeknevelésről. Sajnos keveset tervezhetünk, mivel folyamatosan megakasztják a hitéletet: egyik plébánosunkat váratlanul áthelyezték, a másik kápláni beosztást kért vidékre. De azért mi így is értjük egymást, összetartunk. Az egyszerű asszonyok s a régi úriasszonyok is. Örülünk, ha utcán vagy bevásárlás közben találkozunk."

Egy másik asszony azt mondta: „Már csak kivárjuk az időt, ahogy most vagyunk. A főtisztelendő urakra hallgatunk, egymás közt beszélünk arról, hogy már nem tarthat soká."

Az „úriasszonyok" nem közlékenyek, az egyszerű asszonyok szívesek, közlékenyek. De ha a beszélgetés végén meg is mondom a nevemet, ők nem mondják meg az övéket. Most csütörtökön sokban akadályozott az, hogy igen náthás voltam, és rekedt. Féltek, hogy elkapják tőlem a náthát.

Persze, amit az egyesületi életükről mondtak, azzal nem érem be. Tovább figyelek, érdeklődöm.

5. A diákmisén a szokott rend és tömeg volt. Dombos Fülöp katekizmusmagyarázata azonban különbözött a múltkoritól. Most nem feleltetett s nem kérdés-felelet alakjában ismertette az anyagot. Csak a magyarázat végén soroltatta föl a gyermekekkel karban a hét szentséget. S mivel a felsorolásban valami bizonytalanságot érzett, ismételtette karban az egészet.

6. A Rita-templomba gyakran jönnek pedagógusok a volt peremvárosi községekből, de ottani tanulókat nem hoztak magukkal, amint erre két év előtt volt több eset. Ma a cinkotai (XVI. kerület) általános iskola egyik nevelője – sántító, alacsony férfi, azt hiszem, Szabó Ferenc a neve (Felvidékről, Szlovákiából került ide) – ugyancsak egyedül volt.

7. A Rózsák terei templomban nagyon kevés időm jutott ma arra, hogy körülnézzek.

8. A pesti ferences templomban ma újra Perlaki beszélt, de nem politizált, időszerű vonatkozásba nem hozott semmit. A tékozló fiú történetét[37] színezgette áradozóan, szép szavakban bővelkedve, játszva az átszellemültet. Hatásvadászóan túlszínezett beszédét igen nagy tömeg hallgatta. A templom zsúfolásig telve volt. Mozogni nem lehetett. Kint a bejárat előtt is sokan álltak.

9. Nagy Ferenc beszédéből is hallottam valamit az Egyetemi-templomban. Feltűnő volt, hogy ő is tartózkodott – beszéde végén is tartózkodott – időszerű vonatkoztatásoktól. A születésszabályozásról beszélt, a régi polgári világ szempontjaival hadakozott. Azt nem említette, hogy a szocializmus építésének korszakában már túlhaladottak az érdekek és szempontok, amik előidézték a gyermekszaporulat korlátozását.

10. A hét egyik napján Rákosszentmihályon jártam. Találkoztam özv. Paternos Istvánné ny. tanárnővel, aki nagy katolikus mozgalmi hölgy volt valamikor. Azt mondta: „Nekem nincs semmi kifogásom Rácz István plébános ellen. Sokat tanult ember, aki a hittudományon és történelmen kívül matematikával is alaposan foglalkozott. Mostanában is nyert valami matematikai díjat. Legutóbb arról beszélt, hogy Isten nélkül el sem képzelhető a család. Az ilyen pap nem lehet kommunista. Igaz, hogy folyton azt ismétli: »Apám munkás volt, anyám cseléd... Tizenötödik gyermeke voltam anyámnak.« Az ilyesmit felesleges állandóan ismételni. Ez csak annak a jele, hogy elzárja magát az értelmiségi, úri középosztálytól... Oláh főtisztelendő úr nagyon aranyos ember. Ő nem tenné meg azt, amit Rácz plébános megkezdett és folytat. Rácz nem az úri osztálynál vizitelt, hanem sorba veszi a házakat és utcákat, és mindenhova ellátogat. Oláh viszont a gyermekekkel foglalkozik sokat, amikor első- áldozásra vagy bérmálásra előkészíti őket."

11. Még a visszaesésre, a visszavágyásra említek egy példát. Ugyanezen az utamon találkoztam Grócz Imre ny. OTI számvevőségi főtanácsossal, aki jelenleg a rákosszentmihályi termelőcsoport főkönyvelője s a városi tanácsnál is van szerepe. Azt mondta: legjobb úton van minden az átalakuláshoz. A teljes átalakuláshoz, mert a részleges máris előrehaladt. A városi tanácsnál már alig van hely, ahol „Szabadsággal" köszönnének, és ahol ne nyilvánulna meg az, hogy feltétlenül bíznak Eisenhower erejében. Legtöbbjük már régen megkezdte a jobboldali orientációt. A papok felé is egyre többen orientálódnak.

László István

[37] Lk 15,11

11.

1953. február 8-i jelentés

FEBRUÁR 8.

Galla Folbát foglalkoztatja, volt tábori főesperes, aki jelenleg nyugdíjban van. Nagy Ferenc lelkiigazgató és a többi tanárok világiaknak tartanak fogadóórát a központi szeminárium 5–6 szobá[já]*ban. – Pasztorizációval foglalkoznak, esketést, temetést, keresztelést beszélnek meg és a plébánia helyett ők végzik. 1953. III. 8–16-ig böjti ájtatosságot szerveznek: Nagy Józsefet hívták meg. Egyetemi ifjúság részére kell szervezni.*[38]

Az első szombati Mária-ájtatosság február 7-én volt a Bosnyák téri templomban. A templomban nem hirdették ki, hogy az ájtatosságot ki vezeti, s a beszédet ki mondja. A Bosnyák téri templomban is csak annyit tudtak, hogy Szabó Imre püspök végzi az ájtatosságot; a szónokról azok, akiket megkérdeztem, csak azt mondták, hogy egyik szerzetestanár. A szószékre azonban nem szerzetestanár ment fel, hanem Bády Ferenc apát. Bády megint alázatoskodó, cifrálkodó, a szocialista építés szellemétől idegen prédikációt tartott. A napi evangéliumrészletről azt mondta, hogy abban Krisztus a legdrágább kincseiről intézkedett. „Íme a te anyád" szavakkal anyját adta oda a János apostol által megszemélyesített emberiségnek. „Íme a te fiad" szavakkal az embereket adta oda Szűz Máriának.[39] Szűz Mária a töretlen, törhetetlen hit példaképe. A töretlen, törhetetlen hitre kell erőt merítenünk példájából. Ha önmagunkba nézünk, meg kell állapítanunk, hogy nagyon sokszor mutatkoztunk gyöngének hitünkben. Reménységünk sokban hasonlított az apátiához; szeretetünk meg főleg abban nyilvánult meg, hogy szerettük megbírálni embertársainkat. A mai élet tele van „bölcsekkel", akik mindig bírálják Krisztus által nekik rendelt anyjukat: az anyaszentegyházat. Három éve emelte dogmává a Pápa Szűz Mária mennybemenetelének tanát.[40] A „bölcsek" – álbölcsek, álkatolikusok – arról beszéltek, hogy ennek kihirdetése nem volt diplomatikus cselekedet a Pápa részéről, aminthogy a pápai csalhatatlanság dogmájának[41] kihirdetésekor azt vitatták, hogy ez megakadályozója a keresztény felekezetek közeledésének. Az ilyen vitatkozók helyett igazi katolikusokra van szüksége a mai életnek. Az igazi katolikusok az egyház útján, Róma útján keresik az igazságot minden kérdésben. Erősítjük a szilárd meggyőződést a Pápa csalhatatlanságában. Életük legfőbb tartalma: az imádság. A munkát embertársaik javára és Isten dicsőségére végzik. Imával indulnak el napi munkájuknak, s mihelyt annak verítékét letörlik,

---

[38] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése. Az utolsó mondattal Szerényi arra utalt, hogy meg kell szerveznie az egyetemisták elvonását a böjti ájtatosságról.

[39] Jn 19,25

[40] 1950. november 1-jén mondta ki a pápa Szűz Mária mennybemenetelének keresztény tanítását hittételként. „Mária, miután földi életét befejezte, testével és lelkével az égi dicsőségbe vétetett."

[41] A pápai tévedhetetlenség (lat. infallibilitas) dogmáját az I. Vatikáni Zsinat fogadta el 1870. július 18-án.

imádkozni jönnek – most is ezren vagy kétezren imádkozni jöttek sietve – Szűz Mária oltalmáért.

Bády hosszabban kitért a beszédében arra, hogy egyesek – ma igen sokan – azért nem térnek meg Istenhez és az egyházhoz, mivel azt hiszik, hogy rajtuk már Szűz Mária égi pártfogása sem segíthet. Ők már elkárhozottaknak érzik magukat végleg. – Ezeket fel kell emelni, meg kell győzni, hogy a megtérés soha nem késő. Az igazi, a teljes megtérés soha nem lehetetlen. (Ennek emlegetésében is politikai, taktikai szempont érzett.)[42]

A Bádynál újabban meghonosodó klerikális-reakciós orientálódás nyilvánult meg a Pápa csalhatatlanságának kiemelésében s abban, hogy beszéde végén a papok apostolutódi küldetését, a papoknak az életben betöltött központi szerepét nagyon hangsúlyozta. Mármost az a kérdés, hogy változást jelent-e mindez Bádynál, vagy nyugvópontot – mondjuk így: taktikát – munkájának a továbbiakban ismét harcossá váló folytatásában. Néhány percig alkalmam volt beszélni ismerősömmel: Palotay László volt jezsuitával, aki éppen csak [a] békepapi mozgalom barátját látja bennem. Azt mondta: inkább a változásról, az új orientációról lehet szó itt. Ez be fog igazolódni már abból is, hogy mások is megkezdik az új hangnemet, az ellenforradalmi elemekkel való megbarátkozást.

A februári főpapi litánia külsőségeiből annyit jegyzek fel, hogy az Angol utcai s az Egressy úti általános iskola fiútanulói közül 35–40-en szorgalmaskodtak, szerepeltek különféle minőségben. Ők perselyeztek s az érkező Püspök elé ministránsruhában 32-en vonultak ki sorban, a papi asszisztencia előtt. Gyülekezésüket alkalmam volt látni. Nemigen lehetett ún. „úrifiú" köztük, „pártonkívüli" munkások és kisvállalkozók fiai lehettek.

2. Az ellenforradalmi nekibátorodás, nekibuzdulás példáit kerestem vasárnap másutt. A nekibátorodás feltétlenül megvan, csak mértéktartó, illetve óvatos megnyilvánulásaiban.

Reggel 8 órakor a Váci úti templomban voltam. Itt semmi újat nem tapasztaltam. A beszédet nem az újabban itt szereplő fiatalok egyike mondta, hanem Endrefalvy. Unalmas, hosszadalmas beszédet olvasott fel. Szent Pál[43] hősi magatartását méltatta. Időszerű kapcsolatot nem érintett. A Maklári-lányok[44] egy csoportja (10–12 lány az újabbakkal együtt) ma is ebbe a templomba, erre a misére jár. A mise végi terefere – nyilván a kemény hideg miatt – elmaradt.

---

[42] László István utólagos bejegyzése.

[43] Pál apostol (előbbi nevén Saul) Cilicia fővárosában, Tarsusban született előkelő farizeus családban, akiktől a római polgárjogot is örökölte. A zsidó hagyományokhoz erősen ragaszkodott. Egy alkalommal Damaszkusz közelében megjelent neki Jézus, aminek hatására Pál megkeresztelkedett („pálfordulás"). Térítései miatt Rómában 67-ben lefejezték. Tanításának legfőbb újszerűsége, hogy a pogá- nyoknak a zsidókkal hasonló jogot hirdet az üdvösségre. Emiatt a nemzetek apostolának is nevezik. Pál neve alatt 14 levél található az újszövetségben. Egyházi ünnepe: június 29.; Pál fordulása: január 25.

[44] Vö. az 1. számú dokumentummal.

3. Fél 10 órakor a piarista templomba mentem. A változást akartam lemérni itt is. Medvigy nem volt gyóntatószékében, ezért bementem dr. Albert István gyóntatószékébe. Albert a Hittudományi Akadémia tanára, ez a körülmény még fontosabbá tette, hogy tájékozódjam. Azt mondtam: „egyházi férfiak politikai kiállását egyszer túlzottnak, máskor gyengének találtam. Ez nem annyit jelent, mintha kételkednék az egyház isteni rendeltetésében, de ingadozásom ilyesféle természetű lehetett mégis. Ezért bűnnek érzem és meggyónom." Albert elég részletesen kitért erre. Azt mondta: „A papok magatartásában a Szentlélek sugalmazását, a Szentlélektől vett erőt kell látni. Magatartásukat követendőnek kell tartani; példájukat szigorúan s minden vonatkozásban irányadónak kell venni. Néha kénytelenek voltak a helyzethez alkalmazkodni. Az ilyen látszat nem igazi magatartásuk kifejezője. Ilyenkor Istenre gondoljunk, egy-egy röpimát mondjunk Istenhez, s akkor megerősödünk, megvilágosodik a megítélésünk. Természetes, hogy az átmeneti helyzet túl sokáig nem tarthat. De az átmeneti helyzet után változás: új állapot fog bekövetkezni. Akkor különösen fontossá válik, hogy mindenben egyek legyünk felszentelt papjaink magatartásával. Ha egy jó katolikus politikai kérdésben ma ingadozik, úgy veszélyeztetve van a teljes egyetértés az egyházi rend szentségét felvett kiválasztottakkal akkor, amikor erre már szükség lesz feltétlenül. Készüljünk fel erre, s a legjobb biztosíték, ha megszokjuk, hogy Istenre gondolunk problémáinkban."

Szóval – ez olyan előkészítés volt: a változás gondolatának ébrentartása a főtisztelendő professzor részéről.

A prédikációt Medvigy mondta: Ő a piarista gimnázium hittanára és egyik hitszónoka. Az evangéliummal kapcsolatban Szent Pálról beszélt. Beszéde, persze óvatosabb volt annál, mint [amit] Albert[a] gyóntatószékében elmondott. Ő is Szent Pálnak s az apostoloknak utódait: a papokat állította az élet középpontjába. Szent Pálnak megkövettetését [sic!], Szent Pál nagy lelkierejét jellemezte. Ilyen erőre kell törekedniük a papoknak: „De Szent Pál nagy példamutatását – mondta – közületek nemcsak azoknak kell követniük, akik papok lesznek (mert ilyenek is vannak köztetek), hanem mindenkinek, aki a mai időkben jó katolikus akar lenni. Az idők változásában ma különösen sorsdöntő szükség van jó papokra. Imádkozzatok, hogy Isten adjon erőt nekik stb."

A mondanivalók csoportosításában itt is érzett valami tendencia, valami kifejezése annak, hogy változás következik. A színezés most határozottan különbözött az eddigi piarista beszédektől, pedig azok sem maradtak meg teljesen a teológiai célzatosságban. Valami „nevelő szándék" – politikai célzat – már azokban is mutatkozott.

4. Mihalik volt jezsuitát kerestem a volt jezsuita templomban. Megtaláltam gyóntatószékét, amely előtt várakoznom kellett, amíg sorra kerülök. 11 óra előtt abbahagyta a gyóntatást. Előbb kell mennem más alkalommal. A 11 órai misét azonban nem ő mondta, hanem Draskovits templomigazgató. Draskovits prédikált. Azt magyarázta, hogy mit kell figyelni, minek kell mélyére nézni a prédikációban. Nem szabad bizonyos (nem mondta ki, hogy politikai) tendenciát keresni egyes népszerű egyházi szónokok beszédében. Másban kell a lényeget keresni és megtalálni a prédikációkban.

Már valahogy ennek említése is arra vallott, hogy célja van a politikai színezetű egyházi beszédek megemlítésével. Még inkább ez volt a látszat, amikor ezzel példázgatott: „Ma sokan vannak, akik nehéz, kimerítő napi munkájuk után felnőttek tanfolyamain, dolgozók iskoláiban tanulnak tovább. Feláldozzák éjszakáik jó részét is arra, hogy tanuljanak. Én magam tudom értékelni ezek szorgalmát. Ilyen és még több, nagyobb önfeláldozást kívánok a jó katolikusoktól hitbeli tudásuk fejlesztésében. Legyen számukra komoly tanulmány minden prédikáció, használjanak ki minden alkalmat a rendszeres tanulásra könyvekből, a hittudomány minden ágából."

Draskovits templomigazgató beszédét máskor is hallottam. Nem hallottam tőle ilyen nyílt őszinteségű megnyilatkozást.

5. Tudni szerettem volna, hogy ez az óvatos, de érezhető változás meg van-e dr. Halász György Baross utcai templomában is. Jelen voltam Halász beiktatási beszédén, amikor a reakciós „politikai katolicizmus" határozott ellenfelének ígérkezett. A 12 órai misére a Baross utcai templomba mentem. Előbb érkeztem, de sem Halász, sem a többi pap nem volt gyóntatószékében. Nyilván a hideg miatt nem ültek ki. A prédikáció is egészen rövid volt, egy öreg káplán mondta. Abból indult ki, hogy a szegénység és nyomorúság is rossz, de a gazdagság is veszély a lelki életre. A farsang különösen a mulatozásokban való eldurvulásra. Ezért a farsang idején fokozottan kell imádkozni, jótékonykodni és előkészülni a böjtre. – Ezt a beszédet 20–30 évvel ezelőtt elmondhatta már Kisbajomban vagy Háromfán az öreg, aki nemrég került ide. Csak úgy emlegetik, mint „öreg káplánt". Vidékről jött, régi barátja Halász plébánosnak.

6. Szerettem volna megfigyelni a tömeghangulatot, de már szombat este nagy volt a hideg és csípős, erős a szél. Vasárnap még inkább. A templomban mindenütt kevesebben voltak a szokottnál. Mise után hazasiettek, nem tracsoltak reakciós csoportok.

A X. (oktatási) osztályt érdekelhetné, hogy mindenütt gyarapodnak a 12–14 éves tanulókból álló ministráns csoportok. Ruhájuk (ministráns ruhájuk) mindenütt tiszta, gondozott, szinte vadonatújnak látszik. A plébániára bejáratos szentasszonyoknak nyilván nagy gondjuk van az egyházi ruhák javítására, mosására, újak vásárlására, propagálására. Tudják, hogy szülőt, gyermeket könnyen megfognak ezzel.

Arra is felfigyelhetne a X. osztály, illetve az iskola, hogy ezek a tanulók szinte minden idejüket a templom környékén töltik. Szombaton délután 4 órakor néztem ki először a templom felé a Bosnyák téren. Már akkor ott hancúrozott 12–16 gyermek a templom környékén. Verekedtek. Később beszélgetni próbáltam egy csapattal. Szidták az iskolát, szidták Picknét, az Angol úti iskola igazgatóját. A templom környékén, templomi környezetben hősiességnek érzik, hogy nem tanulnak, hogy gúnyolják nevelőiket, szidják az iskolát. A ministránsok elitcsapatnak érzik magukat. Kérkednek azzal, hogy mindig jelentkeznek, kéredzkednek újabbak közéjük.

László István

12.

1953. február 12-i és 15-i jelentés

FEBRUÁR 12.

1. Február 8-án (múlt vasárnap) 10 óra körül benéztem az Egyetemi-templomba is. Hallottam Folba volt tábori főesperes – talán egy ideig tábori püspök is volt – prédikációjának második felét. Erről nem küldtem feljegyzést, mivel arra gondoltam, hogy megpróbálok a gyóntatószékben érintkezni Folbával. Ez egyelőre nem sikerült, mivel Folba nem gyóntat rendszeresen. Ezért most elküldöm a feljegyzésemet.

Folba az ellenforradalmi Horthy-időkben jutott szerephez. Magasabb rangú tábori pap volt s előkelő családok, társaságok gyakori vendége. Nem mulatott – a Horthy-tisztek és tiszti feleségek azt mondták róla, hogy hideg, kimért modorú ember. Néha jelentek meg cikkei Bangha pater *Magyar Kultúra*[45] című folyóiratában. (Ezeket nem olvastam.) Brogyáni nevű őrnagylelkész, aki lejárt Nagykátára, azt beszélte Folbáról, hogy bizonytalan álláspontot foglal el a királykérdésben. Ingadozó a legitimizmusban. Előkelő ízlésű, nem kedves embernek mondta őt Szüle Péter festőművész felesége is, aki említette, hogy Folba akkoriban érdekelt volt a politikában. Valami célja lehetett a politikai orientálódással. Talán a tábori püspökség.

Amikor megérkeztem, prédikációjában arra tért át, hogy 1932-ben egy füzetet talált íróasztalán. A füzet az akkori miniszterelnök 95 pontból álló „gyors programját" tartalmazta.[46] Ez a 95 pont meg akarta változtatni, át akarta formálni a magyar életet. – Folba megnézte az utolsó lapot. Ott az a jelzés volt: 2932. Vagyis a nyomdász is előreszaladt: 1000 esztendőt ugrott előre. Így járnak mindazok, akik egyszerre máról holnapra akarják az átalakulást. Az élet erőinek ki kell forrniuk, egységes változás, haladás csak úgy jöhet létre.

Persze, Folba is azt a módszert követte, hogy Gömböst említette, de Sztálin elvtársra vagy éppen Rákosi elvtársra vonatkoztatta az elítélő, vádaskodó, szűk látókörű megállapítását. Ha pap valami politikai jellegű példát hoz fel, annak mindig van ellenünk irányított tendenciája. A végén mindegyik kibúvót keres – így Folba is arról beszélt, hogy nem lehet egyszerre tökéletesen jó katolikus senki –, a fejlődés erőinek ki kell érlelődniük. Türelem, következetes megfontoltság kell a fejlődés eredményességéhez. – Bizonyára érezték mindenütt a templomban, hogy Folba tulajdonképp nem

[45] A *Magyar Kultúra* katolikus irodalmi és kulturális folyóirat 1913 és 1944 között jelent meg. Szerkesztői Bangha Béla (1880–1940) jezsuita szerzetes, író, egyházi szónok mellett Czapik Gyula (1887–1956) és Nyisztor Zoltán (1893–1979) voltak.

[46] Gömbös Gyula (1886–1936) miniszterelnöki kinevezése után (1932) Győrben hirdette meg 95 pontból álló Nemzeti Munkatervét. A kormányprogram megalkotásában Gömbös miniszterei is részt vettek. Gazdasági és pénzügyi szakértőként közreműködött Imrédy Béla, a közigazgatási vonatkozásokat Darányi Kálmán és Keresztes-Fischer Ferenc, az iskola- és kultúrpolitikát Hóman Bálint dolgozta ki. A program határozott célkitűzéseiben a nemzeti állam megteremtését, a gazdasági, közjogi, államigazgatási, kulturális stb. átalakulást hirdetette meg.

ide tendált. De jólesőnek találták, hogy Folba végleg eltűnt, bukott politikai korszakkal hozta egy vonalba a szocializmus építését.

Ez is jellemző példája a reakciósok óvatos nekibátorodásának.

2. Csütörtök este volt a Rita-templomban a „15 csütörtök" című ájtatosságsorozat első estéje. Rengetegen zsúfolódtak össze a templomban, még kívül is tömegben álltak. (Enyhe volt az este.) Korán érkeztem. Láttam, hogy egyik gyóntatószékben „Józsa atya" ül. Bementem. Említettem, hogy bizonytalan a katolikus magatartásom. Nem tudom, hogy valójában mi a katolikus feladatom, kötelességem. Azt mondta, hogy majd meg fogom tudni, Istenhez kell fordulni a válságos órákban mindig. Azért meg kell hallgatnom az embereknek – főleg a papoknak és jó katolikus világiaknak – tanácsait. A példákat, az eseményeket is figyelni kell. Nem szabad tudomásul nem venni ma azt, hogy a „zsidó testvéreink" is megtalálják a cselekvés módját.

Meglepett a „zsidó testvéreink" megjelölés. De meglepett az is, hogy Jandik József újra felbukkant. Jandik tartotta a prédikációt. Beszédében összefüggés nélkül színezte, részletezte Jézus „csodáit". Szent Rita segítségét, pártfogását kérte a család békéje érdekében, a népek közti békét nem érintette. Sem az osztályellentéteket. De hangsúlyozta a sok nyomorúságot, amivel ma küzdeni kell. Szokott átszellemült, szinte földöntúliságot színlelő beszédmodorával tüntetett most is.

Beszédénél érdekesebb volt számomra a Szent Rita-litánia szövege ezekkel a kitételekkel: „Most, amikor mindenünnen megrohannak bennünket a sötétségek... kétségbeejtő helyzetünkben támaszunk légy, Szent Rita." Többen nyomtatott címlapú füzetből olvasták a litániát. Odahajoltam egy füzethez, mintha én is imádkozni akarnám a sok könyörgést. Láttam, hogy a füzet nem nyomtatott, hanem írógépi sokszorosítás, amilyenek az oktatásügyi rendeletek. Tehát mostanában is készülhetett az egész litániaszöveg, litániafüzet. Szerettem volna megnézni, hogy engedélyezve van-e a füzet. El is kértem a mellettem éneklő asszonytól, de nem volt benn[e] az utolsó lap, kihullott valahol.

Litánia végén kifurakodtam a tömegből s az első oldalajtóhoz mentem, hogy megnézzem: állnak-e sorban a szentély előtt gyermekek. Kevés gyermek volt ottan. Külön nem álltak, csak szülőkkel együtt. Visszamentem, s a kapunál néztem a kivonuló tömeget. Egy csoportban két társának beszélt egy asszony. Tisztán csak annyit hallottam: „zsidó testvéreink". Utána azt mondhatta, amit én hallottam a gyóntatószékben. Bizonyosnak látszik, hogy a Rita-templomi asszonyegyesületben az összetartozás, az érintkezés egyik módja a gyóntatószékben hallottak továbbadása. Ez ugyan megsértése a gyónási titoktartásnak, de feltehető, hogy amennyiben klerikális-reakciós tevékenységről van szó, úgy a főtisztelendő urak sem róják meg a titoktartás kötelezettségének megsértését.

FEBRUÁR 15.

1. Vasárnap reggel korán ott voltam Mihalik gyóntatószékénél a jezsuiták templomában. Már többen várakoztak. Nehezen jutott előre a dolog, ugyanis Mihalik egy-egy

gyónóval soká foglalkozik. Főleg asszonyok gyóntak nála. Még várakozott egy kislány s egy fiatalember, amikor én bejutottam. De már kevesebb ideig foglalkozott egy-egy hívével, mert sietnie kellett: a 10 órai mise kezdete előtt mindig abbahagyja a gyóntatást. Hogy mértéket tartsak, de azért közlékennyé tegyem, ezt mondtam: „A mai válságos időkben egyházi férfiak politikai magatartásával gyakran vagyok elégedetlen. Egyszer soknak, máskor kevésnek tartom állásfoglalásukat. Ez nem éppen politikai beállítottságnak minősíthető nálam. Inkább unokáim vallásos nevelésének érdekeit nézem." Amit Mihalik erre vonatkozólag mondott, az egészében meglepő volt és nem az, amit vártam. Azt mondta: „A papok magatartásának okait és lehetőségeit nem lehet egészen tisztán látni, biztosan megítélni. Az is lehet, hogy tévednek sokszor, sőt tévedhetnek sorozatosan, következetesen is. Isten gondolatai kifürkészhetetlenek. Lehet, hogy az emberiség történetében újra bekövetkezik az, ami Jeremiás próféta idejében történt. Isten abban az időben engedte, hogy ledöntsék, lerombolják a templomokat, s hogy megöljék kiirtsák a papokat. Azért a választott nép Isten választott népe maradt mégis. Így lehet ma is: Krisztus vérével megváltott emberek maradnak nemzedékünk tagjai akkor is, ha közvetlenül: papok nélkül, emberi közvetítés nélkül kell Istennel érintkezniük. Minél több imádság s mindenben Istenhez fordulás, Istenig való felemelkedés, szüntelen Istenre gondolás – ez jelenti a megoldást életünkben... Kritikát mondani a papok tevékenységről: ez még nem bűn. Lelkünk hálála az lenne, ha nem tudnánk Istenre gondolni életünk minden mozzanatában. Lehet, hogy nem érünk fel a tökéletesség erre a fokára [sic!], de törekednünk kell erre."

Még eddig minden alkalommal átláttam a papok szándékán: felismertem magatartásuk jellegét. Mihalik volt az egyetlen, akinél bizonytalanságban maradtam. Fanatikus istenkereső volna ez az ember? Kétségtelennek láttam azt a színezetet, mintha nem a templomok és papok elpusztulásának lehetőségével akarna rémíteni, hanem az Istenhez emelkedés feltétlen lehetőségével akarna fanatizálni. (Persze, Elvtársat érdekli Mihalik egyénisége akkor is, ha ez így van.) De azért nem merem elvetni azt a gondolatot sem, hogy Mihalik csak a saját állásfoglalását – ezúttal sejteni sem engedett politikai állásfoglalását – akarná célravezetőnek elfogadtatni a papok többségének „ingadozásával" szemben. Lehet, hogy Mihalik szavai mögött is – számomra egyelőre rejtve – a klerikális reakció magas foka és formája van. Lehet, bár ezúttal nem találtam nyomát ennek. Hamarosan meghallgatom a prédikációját.

Mihalik nagyobb problémának látszik a többinél.

2. Innen az Egyetemi-templom 10 órai miséjére igyekeztem. Folba prédikációját szerettem volna meghallgatni. Korán érkeztem, ezért lementem a Váci utcai templomhoz, hogy a kivonulást lássam. A kivonulásnak az volt az érdekessége, hogy erről a miséről vagy 12 leány (addig nem ismert arc) jött ki egy csapatban. Tehát nemcsak a 8 órai misének van leányegyesülete, hanem a 9 órainak is. Ezeknek a lányoknak legtöbbje nadrágban és viseltes ruhában volt. Egy szemüveges nő (lehet, hogy apáca volt) s egy 50 körüli férfi jött ki hozzájuk. Ezekkel 5 lány sietve megindult a Kálvin tér felé. Néhányan másfelé mentek. 5-6 leány (15-16 évesek) maradt együtt még s egyik azt mondta: „Szóval pénteken találkozunk." – „Hol?" – „Nálad" – mondták egyiknek.

Nekem az volt a gyanúm, hogy az apácafélével eltávozott lányok a ma délelőttre kitűzött tornaverseny-elődöntők valamelyikére mennek. Fontosnak tartottam volna megtudni, hogy melyik iskolából vannak. (Melyik iskola nevelőtestületének kültagja a szemüveges apácaféle.) Utánuk indultam, de nagyon siettek, szinte futottak már először is, később még jobban. Nem akartak elkésni. Nem tudtam elérni villamosukat. Így csak azzal a tapasztalattal lettem gazdagabb, hogy megint van megfigyelnivaló a Váci utcai templomban.

3. Bementem az Üllői úti „Örökimádás"-templomba, ahol a 10 órai mise prédikációja folyt már. Keil templomigazgató beszélt a szokott modorában: áhítattal eltelten és harsogva. „Mindenben Istennel, mindent Istenért" – hangoztatta folyton. Időszerű hivatkozása, politikai célzata nem volt beszédének.

De meg kell jegyezni, hogy a templom oldalfalainál levő karzatokon mindenütt gyermekek voltak. Kisiskolások, de gimnazisták, nagyobb gimnazistalányok is. Ebben a templomban a 9 órai mise prédikációját kezdik „Kedves gyermekek, kedves szülők" megszólítással. De úgy látszik: a 10 órai misére még több iskolás gyermek jár.

A volt jezsuita templomban a 9 órai misén csak szülők mellett láttam gyermekeket.

4. Meg akartam várni az Egyetemi-templomban Nagy Ferenc prédikációját. Előbb benéztem a Váci utcai templom fél 12 órás miséjére. A beszédnek számunkra semmi érdekessége nem volt. De figyelemre méltó, hogy a „15 csütörtök" ájtatosságsorozatot a Rita-templom példájára Szent Rita tiszteletére itt is megrendezik, csak itt este 7 órakor kezdik. (Jandik nem véletlenül jutott vendégszónoknak a Rita-templomba. Úgy látszik: jelentősebb részt akar venni a Szent Rita-kultuszban, amit a jelek szerint általánossá akarnak tenni most.)

5. Nagy Ferenc nem az evangélium napi szakaszához kapcsolódott beszédében, hanem a „hegyi beszéd" egy részletét idézte. Ez a rész „ellenségeink szeretetéről" szólt, s arról, hogy „ne ölj". Krisztus szavait idézte: „Aki öl, az méltó az ítéletre, de ítélet vár arra is, aki haragot tart felebarátjával." Idézte ezt is: „Mondatott, hogy szeressük felebarátainkat, gyűlöljük ellenségeinket. Én (Krisztus) azt mondtam, hogy szeretni kell ellenségeinket is."[47] Mindennek ellenére nem tett az osztályharcra célzást, nem is közeledett errefelé Nagy Ferenc. Mindent a családi életre korlátozott. A haragról, megbocsátásról, türelemről ilyen vonatkoztatásban beszélt. „A megbocsátás megalázkodásra vall, de valójában lelki magasságokba vezet..." A megbocsátást, megalázkodást krisztusi erénynek mondta. „Igaz, hogy van »szent harag« is. Ez jogos. Erre Krisztus is adott példát, amikor a kufárokat ostorral űzte ki a templomból.[48] De erre életében csak egyszer adott példát." – Ennél többet nem mondott a „szent harag" mibenlétéről.

---

[47] Mt 5,43–44

[48] Mt 21,12–13; Mk 11,15–17; Lk 19,45–46; Jn 2,13–17

6. Ezúttal a prédikációkban nem volt különösebben érezhető reakciós nekibátorodás. De figyelemre méltó jelenségek voltak. Megemlítem az előbbiekhez, hogy a pesti ferences templom 12 órai miséjére megint nem jutottak be többen. Egy csoportban úrilányok és -fiúk vihráncoltak, de nem feledkeztek meg a „vallási kötelességeikről" sem: a „Krisztus vincit" éneket s a pápai himnuszt is eldudorászták párszor, megtartva vidámságukat. Egyikük beavatottan, rosszindulatúan beszélt (s egy másik közbeszólt) arról, hogy a szovjetunióbeli orvosprofesszorok cselekedetei nem voltak elszigeteltek.[49] „Nagyarányú mozgalmak vannak a Szovjetunióban." Itt szólt közbe az egyik fiú: „Három párt van a Szovjetunióban..." – eddig hallgathattam őket, a vegyesbolt kirakatát nézegetve.

Rendőrség figyelhetné a pesti ferences templom miséjéről kiszoruló fiatalok hencegő csoportját a déli 12 órakor kezdődő mise idején.

7. Feljegyzem, hogy a politikamentes beszédben is mindig van említés „mai életünk nagy nyomorúságáról, a gyermekek korán elsötétülő arcáról" és ilyenekről.

László István

13.

1953. február 22-i jelentés

FEBRUÁR 22.

1. Csütörtök este a Váci utcai templom Rita-ájtatosságán voltam. Az ájtatosságsorozat megkezdését többször hirdették, azonban így is nagyon kevesen vettek rész a csütörtöki litánián, melynek elején Szent Ritához intézett könyörgés volt, azután Endrefalvy Ottó gyönge prédikációja: Szent Rita jellemzése – mai kapcsolatok említése nélkül. Végül a litániaszöveg. Ez hasonló volt a Kun utcai temploméhoz, de rövidebb. A misékről ismert arcokat nem láttam, az apácagyanús arcokat sem. Imafüzetnek – ami a Kun utcai Rita-ájtatosságok egyik jellegzetessége – nyoma sem volt ezzel az alkalommal.

2. Vasárnap délelőtt 10 óra körül a Váci utcai templom felé tudtam kerülni. A 9 órai miséről már kijöttek akkor, de a templom előtt szépszámú lánycsapat tereferélt még akkor is. Közben eltávoztak néhányan, de még 12-en voltak ott, amikor én odaértem. 3-4 Maklári-lány, a többi új arc. Amikor mellettük elmentem, Hamvas Endré-

[49] Sztálint egy alkalommal 1952 elején háziorvosa, Vinogradov, megvizsgálta, és mivel állapotát nem találta kielégítőnek, pihenést, nyugalmat írt elő. Amikor Sztálin Berijától értesült a diagnózisról, dühbe gurult és elrendelte az orvos letartóztatását. A szokásos sztálinista recept szerint az eset üggyé dagadt, 1952 novemberében a Kreml klinikájának több vezető orvosát is letartóztatták. Az orvosprofesszorok ügyéből faji, zsidó imperialista összeesküvést kreáltak.

nek pásztorleveléről beszéltek. A pásztorlevél az áldozás előtti „szentségi böjt" enyhítésére vonatkozó pápai rendelkezést ismertette.[50] A lányok egyike azt magyarázta, hogy Hamvas nyilván beijedt, s most igazolni akarta, hogy jóban van a pápával: nincs kiátkozva az egyházból, mint a békepapok. Ezért volt szükség annak a kihangsúlyozására, hogy a pápai rendelkezést Hamvas Endre adta ki. (A lány szavaiból elég sok töredék jutott el hozzám.)

A pápai rendelkezés az áldozás előtti böjtre vonatkozóan – főleg a betegek és gyermekek részére bizonyos enyhítéseket tartalmaz. Ezek nem jelentősek. De a megfogalmazáson látszik, hogy itthon – az itteni viszonyok számbavételével – készült. Az enyhítéseket – a pásztorlevél szerint – a háború után bekövetkezett nehéz viszonyok tették szükségessé és az, hogy a „technikai fejlődés az emberek nagyobb lekötöttségét idézte elő". (Az a szokásos Hamvas-féle okvetetlenkedés.) Talán nem volt tendencia nélkül az sem, hogy a pásztorlevél a nehéz munkát végzőkről azt mondja: „akik gyárakban... vagy közüzemekben dolgoznak." (Mintha a gyárak nem lennének a közösség tulajdonában.) Persze, az iskolás gyermekekre vonatkozólag is tartalmaz engedményt a pásztorlevél, illetőleg pápai rendelkezés. Ők az áldozás előtt „folyadékmódján" megreggelizhetnek, amennyiben terhükre lehetne az áldozás után reggelire hazatérniük, „mivel az iskolába kell sietniük".

Más templomok körül is beszéltek – ugyanilyen vonatkozásban – a kihirdetett pápai rendelkezésről. Főleg az Egyetemi-templom 10 órai miséje előtt hallottam ilyen kommentálást. Ott sem azt tartották szenzációsnak, hogy az idén szabad 3 órával az áldozás előtt vizet inni az áldozásra készülőnek, vagy azt, hogy betegek és öregek ugyanakkor folyadékszerű reggelit vehetnek magukhoz, az esti misén áldozók pedig 3 órával az áldozás előtt már ihatnak bort vagy sört is vacsorájukhoz. Mindezt az enyhítést a pápai megfontoltság és bölcsesség-jóság megnyilatkoztatásának tulajdonították, de szenzációsnak azt tekintették, hogy a pápa Magyarországnak üzent, hogy a kormány elnézte már ezt, s hogy Hamvas Endrét kegyébe fogadta a pápa. Akik erről beszéltek, az Egyetemi-templom szemináriumba vezető oldalbejáratán mentek a szentélybe, ahol – mint a régi előkelőségek hozzátartozóinak – megváltott helyük van.

3. Megjegyzem: a pápai üdvözlettel kapcsolatban megnyilvánult örvendezésen és véleménynyilvánításokon kívül fontosnak tartom azt a megállapítást is, hogy a Váci utcai templom lánycgyesülete nyilvánvalóan működik most is. Csak most a lányok nagyobb része a 9 órai misére jár, nem a 8 óraira. S most a 9 órai misére járók nagyobb része nem olyan finoman öltözött, mint a tavalyi Veres Pálné utcai gimnazistalányok.

4. Úgy készítettem elő a dolgot, hogy pénteken találkozzam Palotay László volt jezsuitával. Palotay elhagyta a Tattersaalt[51], ahol lovakat ápolt. Jezsuita korában legvé-

---

[50] Az *Új Ember* már 1953. január 25-én (4. szám) részletes beszámolót közölt a böjt megkönnyítésének elrendeléséről, majd március 1-jén (9. szám) közölte a lap a Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevelét a böjt pápa általi megkönnyítéséről.

[51] Lóversenypálya a Kerepesi úton, ahol a lovak gondozását, tartását, sőt lovaglás tanítását is vállalták.

gül a nagykapornaki (Zala m.) jezsuita birtok[52] (jobbára erdőbirtok) „kormányzója" volt. Ott lovai is voltak, természetesen. Most azonban a lóápolást nem bírta, ezért hagyta ott a munkahelyet, bárha nagyon meg voltak elégedve munkájával. Azzal bocsátották el, hogy visszafogadják bármikor. (Ezt Palotay mondta.)

Lefolyt beszélgetésünket részletesen közlöm.

Én: Miért nem akarsz papi munkakört betölteni? A jezsuitákat ugyan nem szívesen fogadják be a plébánosok, de egyes helyeken mégis pasztorizáltak rendtársaid. Így a volt jezsuita templomban Mihalik és Pányik. Meg Timár Máté.

Palotay: Tévedés. Jezsuitákat nem mernek befogadni Pesten sehol. Vidéken is alig. Sem Mihalik, sem Panyik nem jezsuita. Mindkettő világi pap. Az is volt mindig. Timár pedig régen nem jezsuita már. Ha valahol munkára jelentkezem, nem mondhatom meg, hogy jezsuita vagyok. Sőt azt sem mondom meg, hogy felszentelt pap vagyok.

Én: Mi szükség van ennek letagadására vagy eltitkolására?

Palotay: Nagy szükség van rá. Nyílt titok, hogy a közeljövőben 800 papot fognak elbocsátani a püspökök. Nem a kormány, s nem az Egyházügyi Hivatal bocsátja el őket, hanem saját püspökeik végzik el ezt. A békepapok máris káderezik a fiatal papokat.

Én: Nem lenne jó, ha civil pályán való elhelyezkedésed érdekében te is lekádereztetnéd magadat? Hiszen technológiát végeztél, a jezsuita stúdiumok után elvégezted a Műegyetemet, aztán a jezsuita rend gazdasági főszakértője lettél. A technikai fejlődés mai korszakában munkaalkalmat, munkahelyet találhatnál könnyen.

Palotay: 53 éves vagyok. Fizikai, nehéz munkát már nem vállalhatok. Segédmunkásnak is szívesen mennék, az ERSZA Tömő utcai Tudományos Műszergyárhoz vagy a Csörsz utcai Magyar Optikai Művekhez akarok bejutni.[53]

Én: Próbáld meg az ERSZA-nál. Ott a főszakember a pesti tankerület volt főigazgatója, Fraknói József[54] nagy katolikus mozgalmi ember volt főigazgató korában és mindig. Ő szervezte meg a tanárok húsvéti lelkigyakorlatait, amiknek szónoka Sigmond-Strecke Ernő volt. Fraknóynál nagy előnyöd lenne, ha megtudná, hogy pap vagy. Persze, ne tőled vagy ne hivatalosan tudja meg. De Strecke megmondhatná ezt titoktartás mellett.

Palotay: Streckét lefogták, így ő nem lehet közvetítőm. Nagyon pártfogolta a kitelepítetteket. Kiment hozzájuk, adományokat vitt és misézett, beszélt nekik. Ezért fogták le. Lehet, hogy Fraknóynál előnyöm lehetne papi mivoltom, de ezt nem lehet alkalmas módon tudomására hozni. Maradjon titokban, hogy pap vagyok. A bekövetkező, közelgő papi elbocsátásokra tekintettel is ezt tartom legjobbnak, sőt egyedül lehetségesnek.

---

[52] Nagykapornakon a jezsuita birtok egészen 1950 szeptemberéig a rend tulajdonában maradt.

[53] Magyar Optikai Művek (MOM) a 19. század végén alakult, tanműhelyéből került ki a híres Eötvös-féle torziós inga. A XII. kerületi Csörsz utcai gyárban bonyolult geodéziai műszerek, optikai alkatrészek készültek elsősorban katonai célokra.

[54] Helyesen: Fraknóy József.

Én: Olyan komolynak látod a papi elbocsátások bekövetkezését?

Palotay: Bizonyosnak látjuk sokan, ha nem is valamennyien. Főpapjaink nagyon bátortalanok és erélytelenek...

5. Pár nappal előbb – kedden este – beszélt nekem ugyanerről Márkus Emília Krisztina körúti lakos, a Szív utcai általános iskola tanítónője. Pénteken este Palotay László anyja, özv. Palotay Jánosné nyugdíjas (nyugdíját beszüntették), földművelésügyi helyettes államtitkár özvegye is beszélt erről. Paternos Istvánné ezredes özvegye (Rákosszentmihály) vagy 8 nappal ezelőtt beszélte, hogy békepapok a rákosszentmihályi papokat is lekáderezik vagy már le is káderezték. Ugyancsak hallottam, hogy a sashalmi tanítónők kedvelt papjaik elvesztésétől félnek.

Ezek az értesülések feltétlenül jellemzőek. Az eddigi tapasztalatok alapján a helyzetet úgy ítélem meg, hogy az iskolákban a titkolt reakciós hajlamok és a nem is titkolt ingadozás és ellenzékiesedés szelleme úrrá lesz, új erőre kap hamarosan. A tantestületi szellem szinte mindenütt rossz úgyis. A X. osztályt nem nagyon nyugtalanítja, hogy nagy középiskolák – mint a pestújhelyi közgazdasági középiskola – tantestületében egyetlen MDP-párttag van: a fiatal igazgató. Lehet-e a népgazdaság jövendő szakembereinek marxista–leninista nevelése ilyen adottságok közt megfelelő?

Kis túlzással azt mondhatnánk, hogy a helyzet minden pesti középiskolában ilyen.

6. Továbbiakról a gyóntatószékben akartam informálódni. A tabáni templomban Magass Miklós gyóntatószékében. „Tudomásomra jutott, hogy a közeljövőben újabb papi üldözésekre lehet számítani. Több száz pap megfosztásáról magasztos hivatásuk gyakorlásától és kenyerüktől is. Vajon elég-e, ha csak imádkozom azért, hogy elmúljon ez a veszély?" – Ez volt a kérdés. A felelet: „62 éves korában már ennyi is elég. De érdemszerző volna ezenfelül megtenni mást is, amire alkalom, szükség mutatkozik."

7. Benéztem a piarista templomba már csak azért is, hogy megnézzem: mikor tartja Sík Sándor nagyböjti konferenciabeszédeit a belvárosi főplébánia-templomban. Albert István hittudományi főiskolai professzor éppen akkor ment be gyóntatószékébe. Elmondtam, hogy nemrégen gyóntam nála. Azóta nyugtalanít ez a kérdés: elég-e, ha csak imádkozom a veszély elmúlásáért vagy stb... Nagyjában ugyanazt mondtam és ugyanazt mondta ő is, mint a Tabánban Magass Miklós. „Az feltétlenül szükséges, hogy sokat, minél többet imádkozzék Isten segítségéért, s hogy szándékában ne csak az imádság legyen, hanem tett is. Tettnek nemcsak a harcos kiállás számít, hanem más: így a közhangulat – úgy értem: az egészséges, bizakodó, bensőséges közhangulat – erősítése is. Tettekre egyébként itt vannak a fiatalok, de őket is elsősorban imádkozásra intjük és kérjük. Vagy iskolájukban nagyon rossz – istentagadó és osztálygyűlölettel telt – a közszellem?" Megnyugtattam, hogy nagyon kedvező a tanulók beállítottsága, szelleme. (Sajnos, ez úgy van.) Erre „gyónáson kívül" még ott tartott a gyóntatószékben s kérdezte, hogy van-e érintkezésük papokkal a gimnáziumunk tanulóinak s hogy nem üldözik-e a tanárok a diákokat templomba járásért.

8. A 10 órai misét és prédikációt Folba János tartotta ezúttal is. (Állandóan ő prédikál 10 órakor a vasárnapi miséken.) Arról beszélt, hogy [a] sátán megkísérti az embereket. Ilyen sátáni indulat: a vagyonszerzés vágya. Az emberek nem munkával akarnak vagyont szerezni, hanem másképp. Nem azt mondta, hogy mások kizsák- mányolásával akarják elérni ezt, hanem úgy állította be, hogy „vakmerő bizakodással" mindent Isten segítségétől várnak. Sátáni indulatnak nevezte a tunyaságot, de ezt sem a népgazdaság vagy népkultúra szolgálatában végzett munkára, hanem a „hitbeli kötelességek" elhanyagolására vonatkoztatta. Végül az uralkodás vágyát említette, de különösebb jellemzés nélkül.

Beszédénél jobban érdekel, hogy valami kisebb énekkar szerepelt a kóruson. Népéneket és könnyebb dolgokat adott elő. Az első evangélium alatt a prédikáció előtti miserészben egy eddig nem hallott, panaszokkal, kétségbeesett könyörgésekkel agyonzsúfolt éneket adtak elő. Ennek előadása bizonyára tendenciózus volt. Énekkari letétben, négy hangon énekelték – meglehetős komplikált volt a letét –, így a szöveget nem lehetett jól érteni, kivenni. Az „ország" szót hallottam különböző – de mindig kétségbeesést kifejező jelzővel. Egy sorát tisztán hallottam: „most a sátáné lett az ország". Lehet, hogy nem idézem szó szerint, de az „ország" s a „sátán" szó feltétlenül benn volt s az értelem is feltétlenül ez volt. Egyébként is a kitűnő hanganyaggal rendelkező, bár kisebb létszámú énekkar olyan könnyű dolgokat adott elő, hogy a látszat az volt, mintha csak ennek a kétségbeesett panaszt és Szűz Máriához intézett nagy könyörgést kifejező éneknek előadásáért lett volna az egész énekkari szereplés.

Gondoltam, hogy megkönnyítem ennek az énekszövegnek bekérését. Meg akartam tudni, hogy ki vezeti az énekkart. Volt, aki Faludi Bélát mondta, másik Bárdos Lajost. De bizonyosnak tartom, hogy mindkettő puszta találgatás volt. Bizonyos azonban, hogy a 10 órai misén az első evangélium alatt adták elő ezt a gyalázkodó éneket, s hogy ez az énekszöveg mostanában készült. Nem lehet feltételezni, hogy én ne hallottam volna, ha nem mostanában készült. (Dallama sem volt régies.)

Ha nem is tudok mindenben pozitívumra hivatkozni, azt a feltevésemet kétségtelenül helytállónak tartom, hogy a mostanában általánossá tett panaszkodás, jajveszékelés csúcsmegnyilatkozásával van dolgunk itt.

9. Reggel fél 9 órakor a tabáni templom diákmiséjén voltam. Mint adatot említem meg ezt.

A mise itt meglehetősen néptelen volt. A templomnak csak 1/3-ad része volt tele. Iskolás gyermekek csak az első padokban ültek. A jobb első padban a fiúk, a bal első padban a lányok. Másutt csak a szülők mellett ültek gyermekek. Kb. 45 vagy 50 gyermek volt összesen a misén. Bizonyos szervezettség látszott azon, ahogy sorba álltak a gyóntatószék előtt s imakönyvükből imádkozva vártak a gyónásra.

A diákgondozó pap „Egres atya"[55]. Arról beszélt, hogy nemcsak hinni kell a csodákban, de tudni kell azokat. Tanulni kell a hittankönyvből szorgalmasan. Hitbeli tu-

[55] Helyesen: Eglis István.

dás nélkül nincs igazi vallásos élet... Mindig Isten szavát kell követni. Isten szavát érzi az ember, de nem elég érezni, tudni is kell azt. A tudást az egyház adja meg. Ő tanítja Isten szavát tévedhetetlenül. Természetes, hogy nem elég a tudás sem, Isten szavát követni is kell.

10. Meghallgattam Sík Sándor nagyböjti beszédét a belvárosi főplébánia-templomban. Beszédsorozatában ez volt a kezdet. Maga a beszéd a mi szempontunkból nem volt különösebb érdekességű. Bejelentette, hogy a nyolc boldogságról beszél: a hegyi beszéd első részéről.[56] Nem nyolc parancsolatot közölt Krisztus, hanem nyolc boldogságot említett: az üdvözülés útját ezzel tette járhatóvá, megtalálhatóvá. Talányos értelmű a hegyi beszéd s a nyolc boldogság megjelölése is: „Boldogok a szegények... Boldogok, akik üldözést szenvednek..." Ennek mélyebb értelméhez kell eljutni, aminthogy a kereszténység egész tanításában is így van.

Mindebben egészen teológia[i] vonalon haladt és maradt. Azután részletesen ismertette a hegyi beszéd elmondásának körülményeit, az akkori történelmi és földrajzi adottságokat. Végül arra kérte és buzdította hallgatóit, hogy nagyböjtben naponta olvassanak egy-egy részletet az evangéliumból.

Beszédénél a mi szempontunkból érdekesebb és tanulságosabb az, hogy nagy tömeg hallgatta meg a belvárosi templomban. A piarista diákoknak és volt diákoknak külön beszédsorozatot tart a piarista kápolnában,[57] de azért itt is nagy számban gyűlt össze a fiatalság.

László István

14.

1953. március 1-jei jelentés

MÁRCIUS 1.

1. Csütörtökön este először a Kun utcai templom Rita-ájtatosságára mentem. A litániára megint igen nagy tömeg gyűlt össze. Mozdulni nem lehetett, állni is nehezen. A beszédet egy ismeretlen pap tartotta: kerek arcú, erős, testes, beszéde egész megfogalmazásában falusiasan okoskodó pap. Egyik példát a másik után mondta, színezte, közben – nyilvánvaló, hogy Dombos Fülöptől kapott információ után – iparkodott színleg hozzánk közeledni. Egyik kitétele volt: „...Ma a járványos betegségekkel nem ez már a helyzet. Ma – hála az orvostudomány s a szociális intézmények fejlődésének – már nem pusztítanak a gyilkos járványok úgy, mint Szent Rita életében." – A másik: „Reviczky Gyula, a nagy költő, sokat szenvedett tüdőbajától, szenvedett az emberek meg

[56] Mt 5,1–16; Lk 6,20–22

[57] A piarista kápolna egészen 1957-ig a korábbi piarista épülettömbben (ELTE Bölcsészettudományi Kar) maradt (lásd a 72. számú lábjegyzetet), csak 1957 után alakították ki helyén az Egyetemi Színpadot.

nem értésétől, sokat szenvedett azoktól a nagy szociális különbségektől, amik akkor voltak." Ezekkel ellentétben volt klerikális-reakciós ravaszkodása is a papnak. Ímc: „Egyik ismerősöm szomorú valóságot ismertetett amerikai levelében. Azt írta: »A nagyarányú technikai haladás következtében az emberek munkája megnövekedett, szaporodott, már-már elviselhetetlenné lett. Az emberek legtöbbje megrokkan, idegileg, szellemileg tönkremegy. Közülük sokan őrültek házába jutnak a túlfeszített szellemi vagy fizikai munka következtében.« Ez jellegzetes ravaszkodás, szemforgatás volt, [az] amerikai haladásról mint veszedelemről beszélt, de a szocialista építés életviszonyait akarta beállítani kedvezőtlennek, az emberiség veszedelmét hozónak. Másrészt – mégiscsak Amerika technikai haladását emlegette. – A litániaszöveget úgy mondta, hogy a megfogalmazás enyhébb formája kihangzott: „Szent Rita, aki Istentől azt a kegyelmet kaptad, hogy kétségbeejtő helyzetekben segítő és pártfogó légy Istennél." Az írógépelt lapon „helyzetben" volt. Úgy látszik: ez a pap is megszokta, hogy változtasson a szavak alakján s időnként úgy mondta ezt a részt ő is: „kétségbeejtő helyzetünkben", aztán pedig: „... segítőnk, pártfogónk."

2. Litánia előtt már özönlöttek a „hívek", amikor a jobb oldali bejáratnál sikerült beszédbe elegyednem egy 60 évi körüli „úriasszonnyal". Azzal kezdtem: milyen öröm ezt az özönlést látni. „Igen – mondta ő –, pedig mindenben akadályozzák, megnehezítik a mi szeretetmunkánkat." Kérdeztem: „Fülöp atyát nem akadályozzák a katolikus diákgondozásban?" – A felelet: „Mindenben akadályozzák ezt az áldott, nagytehetségű papot. Már attól tartunk, hogy Dombos atya is azok közt lesz, akiket megfosztanak a közeljövőben hivatásuk gyakorlásától. Biztos forrásból tudjuk mi, hogy 600-an lesznek vagy még többen." – „Talán nem engedi Isten, hogy ez megtörténjen." – A felelet: „Mi Szent Rita támogatását kérjük erre százan és ezren ebben a templomban."

Talán nem véletlen, hogy a prédikáló és litániát mondó pap nevét nem tudtam megszerezni. „Ez a főtisztelendő úr az új plébános?" – kérdeztem. A megszólított fiatal lány vagy asszony tagadóan rázta fejét, de mondani nem volt hajlandó tovább egy szót sem. Hangosan imádkozott tovább. Ugyanúgy jártam egy másik fiatal nővel. Ez így mondta: „Nálunk minden papnak üldöztetést kell szenvednie. Sajnos, azt is halljuk, hogy még gonoszabb veszedelmek következnek most rájuk hamarosan." A litániát és prédikációt tartó pap nevét nem mondta meg ő sem. Sem azt, hogy a rossz híreket honnan tudja.

3. A litánia másik felét nem tudtam meghallgatni. A Váci utcai templom Rita-ájtatosságára siettem. – Itt nagyon kevesen voltak megint. De az nyilvánvalónak tűnt fel most is, hogy asszonyegyesület működik ebben a templomban. Vezérkaruk a szentély padjaiban ült most is.

Endrefalvy nehézkes beszédet olvasott megint. Arról volt szó, hogy mi lenne, ha nem lennének papok. A papok érdemeit sorolta fel, de olyasmit nem mondott, hogy a papok érdeme a reakciósok összetartása, erősítése.

Sem a felolvasott imaszöveg, sem a litánia szövege nem az volt, amit a Kun utcában hallottam. Rövidebb, kevesebb a Rita-emlegetés és nincs célzatosság mondataiban. Legalábbis ma nem volt ilyen részlet.

4. Elvtárs érdeklődött az Orsolya-apácákról.[58] Nem mondtam akkor, hogy az orsolyáknak Sopronban volt tanárnőképzőjük is. Nem tudták főiskolai színvonalra emelni ezt az intézményüket, azért lassan bomlani kezdett. De hosszú időn át központi szerepe volt ennek az intézménynek is az apácák tanárnői képzésében. Nemcsak az Orsolya-rendi, de más rendbeli apácák, szerzetesnői jelöltek is itt tették le polgári iskolai tanárnői vizsgáikat. Itt könnyebb volt megszerezni azt, mint Pesten az angolkisasszonyoknál, ahol a vizsgákon nagyobb volt az ellenőrzés.

Talán innen eredt Elvtársnak az az értesülése, hogy az Orsolya-zárdában szerzetesjelöltek tanulnak. A dolog nem egészen így van, de a soproni zárdának és tanárnőképzőnek mindenesetre vezető szerepe volt a szerzetesnők tanárképzésében.[59]

5. Tegnapelőtt délután egy 19–20 éves fiatalember jelent meg az István Gimnázium irodájában. Azt mondtam neki, hogy a DISZ-titkár[60] nincs már ilyenkor az iskolában. A fiatalember elmondta, hogy másodszor keresi már iskolánk DISZ-titkárát, fontos beszélnivalója lenne vele. Nagyon kért, hogy feltétlenül juttassam el pár soros levelét iskolánk DISZ-titkárához. Ő az „Idegen Nyelvek Főiskolájának"[61] hallgatója, csak du. 3 óra után tud jönni, azt is ritkán [sic!]. Ezért kér, hogy a levelet feltétlenül adjam át Kocsis Tamás DISZ-titkárnak.

Az idegen fiú szinte átlátszóan világos színű és jellegzetesen csillogó szeme feltűnt nekem. Távozása után megnéztem a levelet. N. Endre (az Endre név már nem volt olvasható, az N. igen) volt aláírva, s Kocsis Tamás is azt mondta, hogy N. nevű főiskolai hallgató írta az üzenetet.

Az a gyanúm, hogy a fiatalember testvére lehet N. N. nevű lánynak, akit a budai Jurányi utcai gimnáziumból eltávolítottak, mert titkolt Mária-kongregációt szervezett. Ez 3 éve történhetett. Azután a városmajori templomi diákmozgalom főszervezője és egyik vezetője lett. Nyáron a kőbányai téglagyárban dolgozott: takarítólány volt, de missziót teljesített ott is. Amikor a következő évben a Varga Katalin Lánygimnázium tanulója lett, sorra keresték fel kis falusi lányok, akiket elbocsátottak a gyárból, s akiket N. N. bizonyára be tudott szervezni a kongregációba.

Én akkor a Varga Katalin Lánygimnáziumban voltam. Figyelmeztetésemre Attáné[62] igazgatónő információt kért a Jurányi utcai gimnáziumból, utánanézett a lány dolgainak. Kiderült, hogy a lány apja előbb a Ganz gyár műszaki tisztviselője volt, majd egyik minisztériumban (talán a Kohó- és Gépipariban) dolgozott ugyanilyen minőség-

---

[58] Az orsolyiták (Ordo Sanctae Ursulae) Magyarországon 1675-ben telepedtek le. Elsődleges feladatuk a női ifjúság nevelése volt. Győrben 1726-ban, Sopronban 1747-ben alapítottak iskolát. 1950-ben 130 orsolyita élt Magyarországon kolostorban, és 350 azon kívül. Ma újra működnek.

[59] Sopronban nem volt polgári iskolai tanárképzés, csak tanítónőképzés.

[60] Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ), az MDP vezetése alatt 1950 júniusában alakult tömegszervezet. Az 1956-os forradalom után utódja a KISZ (Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség).

[61] A felszabadulást követően az 1954–1955-ös iskolai évig működött az Idegen Nyelvek Főiskolája. Feladatait, a hároméves esti nyelvtanfolyamok és az állami nyelvvizsgák lebonyolítását, az ELTE Nyelv- és Irodalomtudományi Karának lektorátusa vette át.

[62] Helyesen: Ottáné.

ben. A lány anyja pedig Dobi Istvánnak, a minisztertanács akkori elnökének, Népköztársaságunk elnöki tanácsa mostani elnökének magántitkára volt, s hivatali helyiségül is Dobi István Zárda utcai (Rózsadomb) magánlakását mondta be a lány. Elképzelhetetlen volt, hogy N.-né ne tudott volna lánya reakciós tevékenységéről, hiszen a lánynak ki kellett maradnia a Jurányi Gimnáziumból, át kellett iratkoznia máshová, amellett gyárban takarítómunkát vállalt s a városmajori munka is rendszeres távollétet, távolmaradást okozott otthonról. Feltehető volt, hogy apa is, anya is egy húron pendülnek a lánnyal. Ottánéval úgy láttuk, hogy az egész ügyet át kell tenni az Államvédelemhez. Meg is tettük a feljelentést a Csokonai utcában, ahol Vasvári nevű elvtárssal beszéltem. Vasvári azonban nem jött ki a gimnáziumba s nem is közölt semmit. Közben Horváth Zoltán elvtárs – akkor a X. osztály vezetője – érdeklődött az Államvédelemnél. Horváth közölte velünk, hogy ne foglalkozzunk a dologgal tovább. Úgy gondoltam, hogy nem akarják Dobi személyét belekeverni ilyen bonyodalomba, de azért néhány részletet – N. N.-nek, illetve a gyárban használt néven: N. Katinak – múltbeli tevékenységére vonatkozó, utólagosan tudomásomra jutott adatokat – így is közöltem Horváth Zoltánnal, illetve már talán Szerényi elvtárssal is.

Feltételezem azt a lehetőséget, N. főiskolai hallgató ugyanolyan vonalon működik, mint húga. Feltételezem, hogy ilyen szándékkal kereste a mi DISZ-titkárunkat, akinek persze gyanúmról nem akartam szólni. Kocsis Tamás eléggé magára van hagyva a DISZ vezetésében. A tanári kar, az igazgatón kívül, egyáltalán nem érdeklődik. A kerületi DISZ-bizottság titkára, Schlesinger elvtárs nem tudja erősíteni a DISZ-munkát és -szellemet; a problémákat leegyszerűsíti, jelentőségükben leértékeli, mint a nyáron tette az izraelita gimnázium szökni akart cionista tanulójának ügyével kapcsolatban (Schlesingerről ezt akkor Elvtárs elsőnek állapította meg). Így fennállhat a veszély, hogy semlegesíti Kocsist és módot talál fiatalságunk megkörnyékezésére.

N.-né talán már nem is titkárnője Dobi Istvánnak, de az egész dolgot egyébként is el lehet különíteni Dobi személyétől. Az Idegen Nyelvek Főiskolája akár telefonon is közölhet N. főiskolai hallgatóról olyan adatokat, amikből kitűnik, hogy testvére-e N. N. Meg kell azonban jegyeznem, hogy az Idegen Nyelvek Főiskolája tanári testülete iránt sem lehet túl nagy bizalmunk. Erre következtetek abból, hogy nagyon otthonosnak érzi ott magát az I. István Gimnázium tavalyi magyar irodalom tanára: Takács István, aki nem párttag, ebben a kerületben nem is vennék fel, hiszen emlékeznek rá sokan, hogy reakciós-hazafiaskodó előadásokat tartott a Domonkos-plébánia kultúrtermében a felszabadulás előtt.

6. Szombaton délután nem sikerült megállapítanom, hogy Doroszlai plébános temploma hol van. Elvtárs telefonja sem felelt. Ezért úgy gondoltam, hogy elmegyek a városmajori templom diákmiséjére, s megnézem, hogy N. N. működik-e ott ma is. N. N.-nak nem volt nyoma, de többi rendezőtársainak sem. A réginél kevesebben voltak a templomban. Kevesebb volt a felnőtt s talán valamivel kevesebb a gyermek is. Ezek elrendezése változott meg. Padokban külön csoportokban csak 7–8 éves lányok és fiúk ültek; a nagyobbak szüleik mellett ültek, a 15–17 évesek pedig hátul álltak. Ez az új elrendezés azt a látszatot keltette, mintha kevesebben lennének, mint azelőtt.

A főrendező egy 12–13 éves lány volt. Ő osztotta ki a padokban ülő kisebbeknek a sokszorosított szöveget, amit megnéztem. Csak a miseimádságok és énekek szövege volt a lapokon. (Inkább csak az feltűnő, hogy ilyesmire van pénz.) A diákgondozó lelkész: Balogh András volt ferences, aki Endrefalvy Ottótól átvette ezt a megbízatást, munkakört. Balogh arról beszélt, hogy az apostolok megtagadták a már elítélt Jézust.[63] Hűtlenek lettek, gyávák. „Nézzük, hogy milyenek a mai emberek. Azok is gyávák, amikor elmaradnak a misékről, gyávák, amikor nem mernek gyónni, áldozni, mert félnek a következményektől. (Azt nem mondta, hogy félnek hitoktatásra küldeni gyermekeiket.) Azt mondják: Én a huszadik század embere vagyok, miért érezném kötelezettségemnek én a hűséget és bátor kitartást, amikor Jézus tanítványai is megtagadták a mestert? Hát igen – gyávák voltak az apostolok is, de csupán egy alkalommal. Gyávaságukat később jóvátették, hiszen egytől-egyig vértanúhalált haltak Jézusért. Nincs kibúvó, nincs mentség; hűségesnek kell lennetek Jézushoz stb."

Bementem dr. Gergely József gyóntatószékébe s a többi közt ezt mondtam: „Hatása alatt vagyok Balogh főtisztelendő úr beszédének és nem tudom: nem estem-e gyávaság bűnébe én is, amikor unokám vallásos neveléséről határoznunk kellett." A gyóntató ezt mondta: „Gondoskodjék arról, hogy unokája szent és kedves kötelezettségnek érezze, lelki szükségnek lássa a vasárnapi diákmiséken való megjelenést és a templomi hittanmagyarázat alapján az otthoni hittantanulást. A hittantanulásban a családtagoknak segíteniük kell a gyermeket... Mi nagy elfoglaltságunk ellenére is elmennénk a családokhoz, hogy segítsük az otthoni hitoktatást, alkalomszerűen el is megyünk, de rendszeressé nem tehetjük a látogatást, mert azzal a katolikus gyermekgondozás mai formáját is veszélyeztetnénk... Legyen a vasárnap megszentelve – ehhez számítsuk hozzá azt is, hogy vasárnap ne tanuljon mást a gyermek, csak hittant."

7. Úgy látszik: újabb jelszóvá lett ez, mert a Bartók Béla úti (a volt Szent Imre kollégiumi) kápolnában ugyanezt mondta tanácsképp Chriszt György lelkész a gyóntatószékben. „A pedagógusok szépen viselkedtek eddig. Igen kevés kivétellel segítettek, védtek, óvtak bennünket személy szerint s személyünkön át az egyházat. De most itt az ideje, hogy még többet kérjünk tőlük, illetve még többet tegyünk kötelességükké. A tavasz beálltával megkezdődnek a vasárnap délelőtti kirándulások, mozilátogatások, amiknek nyilvánvaló céljuk, hogy a tanulók számára megnehezítsék vagy lehetetlenné tegyék a vasárnapi szentmisehallgatást, a hittanmagyarázat meghallgatását. A pedagógusok érezzék kötelezettségüknek, hogy a kirándulások későbbi kezdetével tegyék lehetővé a kiránduló gyermekek számára a 7 órai szentmiséken való részvételt, ahol a prédikációk hittanmagyarázati jellege ugyancsak meglesz. Ne vegyék tudomásul, engedjék, hogy minél többet gyónjanak a gyermekek, hiszen a gyóntatószék egyre fontosabb érintkezési alkalmunk a gyerekekkel. Még egyre kevesebb lesz az érintkezési alkalmunk; mi gondoskodni iparkodunk ezeknek kihasználásáról. Kötelességévé tesszük pedagógusainknak, hogy ne adjanak a gyermekeknek hétfőre túl sok leckét vagy ne

[63] Mt 26,69–75; Mk 14,66–72; Lk 22,54–62; Jn 18,15–27

tartsanak hétfői napokon szigorú, erős számonkérést, mivel feltétlenül meg kell valósítani azt a szép tervet, hogy vasárnap ne tanuljon a gyermek mást, csak hittant. A hittantanulás olyan formában, hogy a tanításban a családapa és a családanya is részt vesz, boldog vasárnapot jelentsen a gyermek és az egész család számára.

Azt sem szabad túlságosan felróni, megtorolni, ha a gyermekek nem teljes számban jelennek meg a kiránduláson vagy egyesek »meglógnak«... Tudjuk, hogy áldozatot kérünk, tudjuk, hogy ellentétbe hozzuk a pedagógusokat igazgatóikkal, de imádkozunk értük, hogy kellemetlenségeik elsimuljanak..."

8. A volt Szent Imre Kollégium kápolnájában a fél 11 órai misén voltam. A kisebbszerű helyen igen sok hívő – főleg és nyilvánvalóan a régi „úri középosztály" ma is nagyon jól öltözködő tagjai – zsúfolódott össze. Nem lehetett bejutni a terembe, a gyóntatószék melletti folyosón is sokan álltak. Ott álltam én is. Elkésve érkeztem, a prédikációból keveset hallottam. Fiatal pap lehetett, aki gondosan betanult prédikációjában azt fejtegette (elég óvatosan és körmönfontan), hogy mindenféle „lehetőségekkel szemben" a vallás, Krisztus ad szilárd alapot az emberek életének.

A templom közepén 10–12 lány állt egymás mellett a tömegben. Ezek énekeltek. Népénekeket, amiket a tömegből is velük énekeltek, de az éneket ezek a lányok vezették. Néhányat csak a lányok énekeltek. – Nem énekkarral van itt dolgunk, ezeket az énekeket nem kell több próbán begyakorolni. Nem kell összegyűlni énekpróbákra. De a misén s a mise előtt és után mégiscsak együtt vannak, beszélgetnek, csókolóznak, egymást követve gyónnak.

Meg kell figyelni egyszer ennek a templomnak csütörtöki délutáni ájtatosságát.

9. Délelőtt 10 órakor a Szent Imre- (volt cisztercita) plébániatemplomban voltam. Ide is elkésve érkeztem. (A Városmajorból nem jó az autóbusz-összeköttetés.) Egy volt szerzetestanár beszélt: a szentírás hitelességét magyarázta. Azzal érvelt, hogy a latin remekírók munkáit – így Vergiliusét – keletkezése után 900 évvel írták össze, a szentírást pedig keletkezése után 100 évvel. Vannak tudósok mégis, akik a szentírás hitelességét kétségbe vonják. Persze Vergilius csak gyönyörködtet, a szentírás pedig feladatokat, kötelességeket is ró ránk, s persze, azt nem veszik figyelembe, hogy ezek a feladatok, parancsok, kötelességek boldoggá teszik az ember életét s biztosítják üdvözülését.

A misén a templomi énekkar szerepelt. Latin misét adtak elő. Az énekkarban nagyobb gimnazisták és egyetemisták – lányok és fiúk – nagy számban vannak. De karmesterük nem zeneakadémiai hallgató. Apró, ősz ember dirigálta a jól összetanult énekkart.

Ezen a misén nem iskolásgyermekek dirigáltak, hanem rangjelzés nélküli vasutas télikabátban egy 42–46 éves férfi.

A perselyező egyetemistától kérdeztem: „Ez a Boga főtisztelendő úr, aki prédikált?" Nemet intett fejével. „Boga főtisztelendő úr nincs már itt?" – „Nincs" – mondta, de a misét és prédikációt végző pap nevét csak nem akarta megmondani.

A sekrestye felé kerültem, hogy megnézzem, mi van a ministránsmozgalommal. Nem voltak sokan ott, de azért nem a ministránshiány okozta, hogy felnőtt ministrált.

10. Fél 1 órakor meghallgattam Sík Sándor konferenciabeszédét a belvárosi főplébánia-templomban. Megint zsúfolva volt a templom, sőt a zsúfoltság még nagyobb volt, mint az elmúlt alkalommal. Sík nagyon alaposan formálta meg beszédét, amely hosszú volt, sok adatot és magyarázatot foglalt össze rövidségre és pontosságra törekvő megfogalmazásban. Fárasztotta így is a hallgatókat, egyesek nem tudták bevárni a végét. Egy ember rosszul lett mellettem és nekem kellett a tömegen át utat szorítani neki.

Sík a „hegyibeszéd"-ről, a nyolc boldogságról beszélt. A „hegyi beszéd" nem annak magyarázatát adja, hogy mi a boldogság, hanem azt jelöli meg, hogy miképp jutunk el arra.

Mit ért boldogságon a mai keresztény szellem? A boldogságnak része lehet, de csak része a siker, mert az külsőség. A vidámság jele a boldogságnak, de nem állandó, azért nem lényege a boldogságnak ez sem. A boldogság valami állandóra vonatkozik. Költőktől idézett, köztük Adyból és József Attilából is. Goethéből ezt: „A boldogság az, ha meg is akarjuk állítani a pillanatot, mert szép volt és igaz volt."[64]

A boldogság magasabb rendű fokozatának azt jelölte meg, ha valaki használni tud: tenni valakiért vagy emberekért, társadalmi osztályának igazságáért. Ez magasabb rendű életforma, magasabb rendű boldogság. De a legmagasabb: Istenért tenni. Ennek fogalmában bent van a boldogság minden fokozata és formája. Bent van az egész élet. „Istenért tenni", ez nem annyit jelent, hogy elszakadunk mindentől, nem tekintünk értéknek az életben semmit. Ellenkezőleg: az életnek s életünknek egészét Istenhez kell viszonyítanunk, hiszen minden értékben van valami isteni.

„Boldogok a szegények" – jegyezte fel Lukács evangéliuma. „Boldogok a szegények, mert ők bírják a földet",[65] vagyis: mert könnyen kielégülnek. Ez nem annyit jelent, hogy a szegények felemelése ne lenne fontos, vagy feladata a kereszténységnek. Krisztus igen sok példázatában foglalkozik a szegények sorsával, életével. De Krisztus nem akart új társadalmi rendet hozni. Az új társadalmi rend felváltaná a régit, hogy aztán helyet adjon más társadalmi rendnek. Krisztus az örökkévalóságot irányította. A földi életet a túlvilági élet előkészítőjének tekintette. A kereszténység súlypontja a túlvilági életen van.

Sík beszéde nem volt támadó jellegű. Megállapításainak teológiai formát adott, amellett egy-egy megjegyzésében, kitérésében közeledett is a mi álláspontunkhoz. Ilyen volt annak kiemelése, hogy minden nagy művészetnek lényege a valóság keresése. Ez közeledés volt Lenin meghatározásához. Ellentétben áll a többi papok – nyilván közös forrásból származó – romantikus megfogalmazásával. (Nagy Ferenc okoskodásával is.)

---

[64] Sík Sándor Goethe fő művére, a Faust második részére (1832) utalt prédikációjában.

[65] László István félreértette a prédikációt. A Zsoltárok könyvében: „A szelídek ellenben uralják a földet, és élvezik a béke teljességét." (Zsolt 37,11). Lukácsnál: „Boldogok vagytok ti szegények, mert tiétek az Isten országa." (Lk 6,20) Máténál a hegyi beszédben: „Boldogok a lélekben szegények, mert övék a mennyek országa." (Mt 5,3).

„A kereszténység súlypontja a túlvilági életen van." Ha Sík további közeledésre törekszik, úgy beszédét másképp fejezte volna be. Erre lett volna alkalom. A mostani befejezés úgy hatott, mintha úri hallgatósága kedvéért a nekünk való ellenmondást kereste volna.

A beszéd jellemzésére végül is azt mondhatnánk, hogy nem annyira közeledést hozott, mint inkább csak teológiai megfogalmazást.

László István

15.

1953. március 8-i jelentés

MÁRCIUS 8.

A ministránsmozgalomról megpróbálok képet adni máris.

1. Először a volt ciszterci templomról.

Természetes, hogy itt ezt a kezdeményezést fontosnak tartották a papok s könnyen tehették általánossá, mozgalmi arányúvá. Különféle ájtatosságok, lelkigyakorlatok, konferenciabeszédek után érdeklődni bementem a sekrestyébe gyakran. Körülnéztem az ott foglalatoskodó gyermekek, kisebb és nagyobb fiúk közt. Tavasszal és nyáron a sekrestye körül tréfálkoztak, vitáztak, szívesen fogadták az olyan érkezőket is, akik nem voltak állandó tagjai a gárdának, csak egy-egy alkalommal jöttek be ministrálni. Az állandóan működő tagok feladatai ki voltak osztva, de tanúja voltam, hogy ezek átengedték a ministrálást olyanoknak, akik ritkán néztek be közéjük. A törzstag „úrifiúk" minden feladatot – perselyezést, alkalmi füzetek, imák árusítását, imakönyvek kiosztását, összeszedését, gyertyagyújtást – mindent elintéztek. A gimnazistákat vonzotta az a körülmény, hogy együtt lehettek műegyetemistákkal, akiknek évnyitó és évzáró ünnepségük, lelkigyakorlataik, áldozásaik itt voltak s akik a sekrestyében szabadon kiélték reakciós hajlamaikat.

Amikor esti ájtatosságra vártam, többször beszéltem egy „úriasszonnyal" plébániai dolgokról. Ő beszélte, hogy annak idején Horváth Richárdot nemcsak a papok – a volt cisztercita – fogadták idegenkedéssel, de sekrestyében tanyázó, hősködő fiúk is valósággal frontot csináltak ellene. Ismerősöm, persze, úgy mondta ezt, mint aki helyesli az ellenzéki magatartást. Közben kicserélődtek a papok, egymás után távoztak a fiúk bizalmasai. Nem ment szét a gárda, de úgy találom, mintha valamivel kisebb volna a mai létszám.

Itt leginkább gimnazisták ministrálnak, s polgári ruhában maradnak, ahogy a szerzetesi iskolák nagyobb tanulói szokták. Horváth Richárddal ma sem szimpatizálnak fenntartás nélkül. (Pedig Horváthnak azóta a reakciósok szempontjából kedvezőbb híre lett.)

2. Ugyancsak nagyobb fiúk ministrálnak a Domonkos utcai templomban. Polgári ruhában ministrálnak ott is. Ezek a nagyobb fiúk még Tompa Nándor lelkigyermekei.

Reggel fél 7 óra körül gyűlnek össze. Raab Kornél[66] a 7 órai miséjének kezdetét előbbre tette, hogy mise után kellő időben iskolájukban lehessenek a fiúk. A ministránsok legtöbb alkalommal áldoznak, persze, előzőleg gyónnak s a gyóntatószékben megkapják az „üdvözséges" intést, reakciós útmutatásokat. Tudomásom szerint: gyóntatószékben kaptak ösztönzést azok a volt tanulóink is, akik 52. szeptemberében az I. István Gimnáziumból átiratkoztak a piaristákhoz. De innen kaphattak anyagot, indítást vagy erősítést azok a fiúk is, akik az I. István Gimnázium két tanárnőjének: Szász Istvánnénak és Kelemen Bélánénak magyar irodalmi óráin állandóan ellenzékieskednek.

Különböző osztályokban jönnek elő ugyanazokkal az érvekkel, ellenvetésekkel. Nyilvánvaló, hogy ugyanabból a forrásból: papoktól vagy ministránsoktól kaptak útmutatást, buzdítást erre a tüntetésfélére. Nagyon valószínűsíti ezt a feltevést az a körülmény, hogy 15 éves I. gimnazisták jelentkeznek különvéleménnyel s a különvélemény – a kortól független, mindenek felett álló, ún. „örök emberi" problémákat feltáró művészet hirdetése valójában egyértelmű azok felfogásával, akik a polgári életet tartják és mondják „örök emberinek". Ezt a művészetszemléletet a 15 éves fiúk csak felnőttektől tudhatják, kaphatták. És bizonyosnak látszik, hogy az egyházi reakció szervei – ezek közt a ministránsok élcsapata – nemcsak irodalmi kérdésekben, de egyebekben vagy általában is ellentéteket iparkodnak támasztani az iskolával. Ezek a nyomok alkalmanként adódnak, de azért hosszabb időn át gyűjteményt lehetne összeállítani belőlük.

3. A többi templomban a ministránsmozgalom vonzóereje főleg olyasminek tulajdonítható, mint az, hogy a szép ministránsruha, az oltár pompája, a fényesség, a személyes fontosság látszata kedves a tanulóknak. S gyermekük templomi szereplése kedves a szülőknek, akiket a templomlakó s a plébániákra bejáratos asszonyok eddig is erősen aktivizálódó tömege is igyekszik megagitálni [sic!] a ministránsmozgalom érdekében. Ennek a Krisztina téri templom környékén voltam néhányszor véletlenül tanúja. De a gyermekek is iparkodnak megnyerni osztálytársaikat. Néha öregurak is buzgólkodnak. Jellemzésül megemlítem, hogy az itteni körzeti békebizottság elnökét: dr. Langsch mindennap áldozó nyugdíjas vasúti főfelügyelőt is hasonló agitációban találtam két héttel ezelőtt.

4. Felsorolok néhány olyan templomot, ahol a ministránsmozgalom utóbbi formájának fejlettségét találtam: Városmajor, budai ferences templom, rózsadombi ferences templom, Tabán, felső-krisztinai templom, Rákosszentmihály, Sashalom, Kun utcai Szent Rita-templom, Bosnyák téri templom, óbudai Lajos utcai templom, óbudai Bécsi úti templom, Nagymező utcai templom. Általában az a gyakorlat, hogy nem mindegyik misére küldenek ki 6–8–9 ministránsfiút. A 10 és 11 órai s az esti misére vonultatják fel nagyobb számban a ministránsokat.

---

[66] Helyesen: Raáb Kornél.

5. A ministránsmozgalom új változatával találkoztam ma a Huba utcai templomban. A 9 órai diákmisén akartam körülnézni. Meglepett, hogy a diákmise visszafejlődött náluk. A kisszámú jelenlévőre tekintettel az öreg pap (úgy látszik: nincs is már rendes diákgondozójuk, mert ez az öreg nem lehet alkalmas ilyesmire) nem a főoltárnál, hanem egyik mellékoltárnál misézett. Ide nem küldhettek ki 4-nél több ministránst. De ezek közül két apróság volt: egyik legfeljebb 4 a másik talán 4 és fél éves lehetett. Semmi esetre nem voltak még iskolások, nem lehettek 6 évesek. Kimentem a gyóntatóhelyiségbe. Azt mondták, hogy a középső gyóntatószékben van a plébános. Azt mondtam nála: „Olykor soknak, máskor kevésnek érzem, amit papjaink vallásgyakorlatunk védelmére tesznek. Ebben a templomban megdöbbentett, hogy a diákmisék nagy látogatottsága eltűnt, az ifjúsági énekkar, amit egy volt salvator nővér[67] vezetett, nem szerepel többé. – „Megnyugtatom – mondta a pap –, nem a mi hibánk. Több oka van annak, hogy mi nem tehetjük meg azt sem, amit mások tesznek. De ez még csak megokolás, nem megnyugtatás. Megnyugtatásul azt említem, hogy – például – mi egészen apró gyermekeket is kiviszünk az oltár elé a ministránsok közé. Ezek nem ministrálnak, csak figyelnek, csak szoknak az oltárhoz, a szerepléshez. Még mielőtt az iskola ártalmas hatáskörébe kerülnek, megnyerjük mi az oltár, a ministrálás, az imádság megszerettetésével magunknak. Pár éve szerzetesnőink, a kedves jó salvator nővérek is megpróbáltak a vallástalan iskola megkezdése előtt, még óvodáskorukban foglalkoztatni apró gyermekeket. Az állam lehetetlenné tette ezt. Most a szülők áldozattól meg nem rettenő, félelmet nem ismerő támogatásával próbáljuk a ministránsszereplésből kiindulva s minden lehető alkalmat felhasználva megvalósítani azt, hogy iskoláskoruk elérése előtt már magunknak biztosítsuk a gyermekek lelkét."

6. Úgy látom, hogy a ministránsmozgalom alkalmat ad a papoknak arra, hogy a gyermeket a gyakori gyónásokra fogják. Ma a Huba utcai 9 órai miséről Zaymusz Gyula[68] templomának 9 órai miséjére mentem. De visszatértem s vissza is értem még 11 óra előtt a Huba utcai templomba. Egyik gyóntatószéknél ugyanaz a két fiú várt gyónásra, akik az apróságok mellett a 9 órai misén ministráltak. Felismertem őket, hiszen egészen közel ültem hozzájuk.

7. Ebből a feljegyzésből az apróságok szerepeltetésére, illetve a gyóntatópap válaszára vonatkozó részt tartom a legfontosabbnak. A másik két összefoglaló feljegyzést legközelebb küldöm.

László István

---

[67] Az Isten Üdvözítő Nővérei – salvator nővérek (Congregatio Sororum Divini Salvatoris) Magyarországon 1899 óta működtek. Feladatuknak tekintik a leányifjúság nevelését, óvodák, árvaházak, szociális otthonok vezetését, betegápolást kórházakban és otthon is. 1950-ben 11 intézményben 242 salvator nővértől vonták meg a működési engedélyt. 1989 óta ismét jelen vannak Magyarországon.

[68] Helyesen: Zaymus Gyula.

16.

1953. március 8-i második jelentés

MÁRCIUS 8.

Mostani feljegyzéseim közül a Huba utcai gyóntatópap válaszát tartom fontosnak. Azt a ministránsmozgalomról adott feljegyzésemben közöltem.

1. A március havi Mária-ájtatosság a józsefvárosi (Halász György) templomban volt. Érdekelt, hogy ebben a templomban hány ministránst vonultatnak fel az érkező főpap fogadására. Mise előtt ministránsruhában sok fiú szorgalmaskodott. Katolikus Békenaptárt,[69] Új Embert[70] és egyebet árusítottak, üzenetekkel száguldoztak, de kivonulás nem volt, mivel a templom kapujában való ünnepélyes fogadtatás csak püspöknek vagy püspöki helynöknek jár. Most kisebb rangú pap misézett. A beszéd Szűz Máriát dicsőítette, állította örök példaképnek élete minden szakaszában. Egyetlen megemlíthető rész volt benne. Ez is szokványos. „Mi hányszor elmondtuk már azt: »Nem bírom tovább az életet.« Szűz Mária a türelem, a béketűrés, az Isten akaratában való megnyugvás példája..." Ez a megszokott szörnyülködés a mai élet „borzalmasságán".

A prédikációt tartó pap neve iránt érdeklődtem. Úgy értesültem, hogy a beszédet dr. Nagy József, a budapesti Hittudományi Főiskola magántanára mondta, ugyanaz a Nagy József, aki az Egyetemi-templomban a március 16-án kezdődő 6 napos lelkigyakorlatot tartja. Ezen a lelkigyakorlaton főleg egyetemi hallgatók szoktak részt venni. Nagy József ezúttal nagyon falusias – siránkozó, érzelmeskedő – szónoknak mutatkozott. Pedig azt mondták, hogy a közeljövőben ő fog szerepelni az eddigi főszónokok sorában mint új nevezetesség.

2. A Huba utcai templomban sem a 9 órai, sem a 10 órai misén nem volt beszéd. A Zaymus-templomban[71] Simon nevű pap beszélt a 9 órai diákmisén, amelyen nemigen voltak diákok s a fél 12 órai misén is, amelyre azért mentem vissza, hogy az énekkart halljam és lássam. Sajnos, az énekkar a 10 órai misén szerepelt. Simon (idősebb káplán) ugyanazt a beszédet mondta el, amit a 9 órai misén. A fél 12 órai misén több volt a diák, mint a diákmisén. Úgy látszik: más lett a rendszer. Nem tartják be a diákmiséket, gyermekek valamennyi misére mennek szüleikkel. Az Üllői úti templomban is ezt láttam múltkor.

---

[69] A *Katolikus békenaptár* 1950 és 1955 között évente egy alkalommal jelent meg a Katolikus Papok Országos Békebizottsága szerkesztésében. 1956 után a *Katolikus Szó naptára* címen jelent meg 1984-ig. Utoljára 1985-ben a *Katolikus Szó kalendáriuma* címen.

[70] *Új Ember* címen 1945. augusztus 9-én indult katolikus hetilap. Első szerkesztője Pénzes Balduin volt. 1950-ig a lap tulajdonosa az Actio Catholica.

[71] Zaymus Gyula (1893–1967) 1929-től a budapesti Lőportár dűlői plébánián teljesített szolgálatot. Ő szervezte meg, illetve építtette a plébániát (Lehel téri Árpád-házi Szent Margit-plébániatemplom). 1958-ig ő volt a plébános is.

A Huba utcai templom 9 órai miséjén egyetlen Salvator-apácát sem láttam a szokott helyen. Kimenet egy szegényesen öltözött, de apácának látszó, szemüveges nővel találkoztam. Az Új Embert hozta árusítani. Visszamentem hozzá, s kérdeztem, hogy Megyeri Berchmans nővér ebbe a templomba jár-e még. Azt mondta: igen, de ma nem biztos, hogy idejön. Átadtam neki Berchmans nővér részére két autóbuszjegyet s arra kértem: mondja meg a nővérnek, hogy jövő vasárnap a 10 órai misén szeretnék beszélni vele. Mise előtt vagy után. „Jó – mondta – biztosan iderendelem." Meglepett a volt apáca határozottsága. A templomban nem volt egy nővér sem, akkor hát valahol mégis találkoznak. „Biztosan" – mondta az apáca. Szóval valahogy együtt vannak, összetartoznak most is. Várom, hogy a jövő vasárnap találkozzam Berchmans nővérrel. Sokat megtudhatok tőle a Huba utcai változások és a jelenlegi helyzet rejtélyeiből.

Fél 1-re az Egyetemi-templomban voltam. Nagy Ferenc beszéde elején jelezte, hogy a 9. parancsról – „Felebarátod feleségét bűnre ne kívánjad" – fog magyarázatot adni. Ezt nem tartottam érdekesnek, mert tudtam, hogy ebben a témakörben teológiai vonalon marad Nagy Ferenc. Átsiettem a belvárosi főplébánia-templomba Sík Sándor konferenciabeszédére. Persze, már vége felé haladt a beszéd. Sík azt fejtegette: milyen is az a „lelkiszegénység", amely a mennyország útját nyitja meg. A hegyi beszédben említett lelki szegénység nem jelent tudatlanságot, tudománytalanságot. Ellenkezőleg: az elmélyülést jelenti, az elmélyülést, amely elvezet annak felismeréséhez, hogy az emberi tudás szegényes, csak az istenhit nagy és örökké megmaradó. A lelki szegénység megszünteti az emberek alacsonyrendűségi érzését. „Azért becsülöm a szocialistákat, mert fel akarják emelni az elnyomottakat, akikben bizonyos alacsonyrendűségi érzés bujkál, feltétlenül. A szocializmus meg akarja szüntetni ezt az alacsonyrendűségi érzést." Ezt a megállapítást ugyan nem hozta összefüggésbe, nem építette be szervesen a hegyi beszédről adott magyarázatokba, de azért – mondott valamit nekünk címezve.

Csak megemlítem itt, hogy Szász Istvánné tanárnőnknek az ősszel még azt mondta Sík Sándor: „A piarista gimnáziumot is legfeljebb erre az iskolaévre hagyják meg. Tovább nem."[72] Szász Istvánné nemrég újból találkozott Sík Sándorral. Sík ezúttal nem nyilatkozott ilyen pesszimisztikusan.

Múlt heti feljegyzéseimben megemlítettem az Idegen Nyelvek Főiskolája N. nevű hallgatójának gyanús szereplését. Azóta az István Gimnázium tanulóinak politikai körében járt egy hallgató az Idegen Nyelvek Főiskolájáról. Előadást tartott, illetőleg tartott volna, ha DISZ-titkárunk meg nem feledkezik a politikai körről.

---

[72] Pest város tanácsa alapította 1717-ben a Collegium Pestiense nevű tanintézetet, melyben a tanítást a piarista rendre bízták. 1848 után az iskola főgimnázium lett. 1948-ban az iskolák államosításakor beszüntette a működést, majd 1950-ben a katolikus egyház és a Magyar Népköztársaság kormánya között megszületett megállapodás értelmében újra megindulhatott az oktatás. 1953-ban a gimnáziumot az 1917-ben épült intézményből áttelepítették a VIII. kerületi Mikszáth Kálmán tér 1. szám alatti egykori Sacre Coeur iskolaépületébe. Helyére az ELTE BTK költözött, mely ma is ott működik (V. kerület Pesti Barnabás u. 1.).

N.-t tényleg az Idegen Nyelvek Főiskolája küldte ki ide. Azért még lehet titkos reakciós ügynök. Ismerve az N. családot, nem tudok jót feltételezni. Majd érdeklődöm.

László István

17.

1953. március 12-i jelentés

MÁRCIUS 12.

Az iskolai élet átfogó képéhez akarnék pár adatot hozni annak kendőzetlen feltárásával, amit egy-egy iskolában tapasztaltam. Időszerű ez, hiszen kétségtelen, hogy az iskolai élet a legutóbbi években nem a szocialista építés irányvonalában haladt, ellenkezőleg: elkanyarodott a céltól.

1. Zenei gimnázium, Nagymező utca 1. Itt ugyancsak nagy erőfeszítésre lenne szükség, ha dr. Baranyai János igazgató[73] komolyan akarná az építést, a megújulást. De egyáltalán nem akarja ezt. Az egykori debreceni, majd szegedi zeneiskolai igazgató közeli rokona (lehet, hogy testvére) Baranyai Tibor szegedi Horthy-főispánnak. Debreceni zeneiskolai igazgató korából kebelbarátja a Budapestről kitelepített Vasváriaknak:[74] a volt debreceni polgármesternek és a Horthy-korszak pénzügyi államtitkárának. Elegáns, 62 éves korában is határozottan szép férfi. Feleségét Szegeden hagyta, majd elváltak. Egy fiatal zeneiskolai tanárnőt vett el tavaly. Házasságukból már gyermek is született. Baranyi János viseli a pártjelvényt, de semmiféle pártmunka, pártoktatás iránt nem érdeklődött az 1951–52. iskolai évben. Most állítólag tanul. Lehet, hogy pártszervezetétől figyelmeztetést kapott, de az is lehet, hogy tart Révai elvtárs minisztériumától. (A zenei Gimnázium művészeti intézmény s a népművelési minisztériumhoz[75] tartozik.) Baranyinak régi államtudományi doktorátusa van és zongoraművészi oklevele.

Reakciós kapcsolatai nyilvánvalóak, klerikális-reakciós kapcsolatai ma talán kevéssé. De igazgatói irodájában van egy kép, amelyen szegedi zeneiskolájának díszterme előtt együtt van Kodály Zoltánnal. A díszterem bejárata fölött valami felírás büszkélkedik a Szentlélek Isten dicsőítésével. Baranyi folyton és feltétlen, teljes kiállással védte iskolája orgonatanárát: Gergely Ferencet. Gergely akkor sokat szerepelt templomokban. Ide ellátogattak vele tanítványai is, így az orgonaművész tanár a klerikális kapcsolatokba tanítványait is belevitte.

---

[73] Helyesen: Baranyi János.

[74] Helyesen: Vásáryak.

[75] László István az 1953. júliusáig Révai József által vezetett Népművelési Minisztériumra utalt.

Jellemző, hogy Baranyi a gimnáziuma 1951-es záróünnepélyén beszédében ezt hangsúlyozta: „Mi nem zenei proletárokat akarunk nevelni, hanem kiváló szakembereket." Apróság ez, de arra vall, hogy Baranyi a „proletár" megjelölést úgy használja, mint aki ma is benne él a dzsentri múltban.

Baranyi előnyére szokták említeni, hogy zeneiskoláját Szegeden és Debrecenben népszerűvé tudta tenni, barátokat, támogatókat szerzett iskolájának. Ez ugyan nem lehet értéke a mai zenei gimnázium igazgatójának.

Azt meg kell említeni, hogy a zenésztanárok legtöbbje politikai szempontból semmivel sem jobb Baranyinál.

2. A helyettes igazgató (aki a közismereti tárgyak tagozatában állandóan helyettesíti Baranyit) dr. Cseh Jenőné Buday Margit tanár. Oroszul nem tud, de németül, franciául, angolul jól beszél. Ügyes munkaerő az igazgatásban. De – ezredes lánya, aki hosszabb ideig nevelkedett gyermektelen nagybátyjánál: Lazár Domonkos most kitelepített Horthy-tábornoknál.

A tiszti vér, dzsentri vér benne van Csehnében. Apja földbirtokos volt, s apja testvére Buday Barnának, a régi Magyarország feudális-nagyúri érdekképviseletének: a régen hírhedt OMGE-nak (az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek)[76] igazgatója. A feudális Magyarországon képviselő is volt. Dr. Csehné férje törvényszéki tanácselnök, úgy találtam, hogy a demokráciával való megbarátkozás kényszerűségből ered vagy csak látszat.

Csehné mindenesetre jobban fékezi magát s nem tör ki időnként a demokrácia ellen olyan szenvedélyesen, mint ahogy dr. Balázs Ilona tanárnő szokta. De az természetes, hogy Csehné lefékez, vakvágányra juttat minden szocialista kezdeményezést, állásfoglalást, ami főleg Sztupár Ferenc orosztanártól ered.

3. A tantestületből kiemelkedik dr. Heszke Béla tanár. Szerénykedő tagja a MDP-nak, de mégiscsak tagja. Az ellentétes végletet dr. Bíró Lajos Pál volt főigazgató, a Kisgazdapárt reakciós irányzatának egykori harcos, jeles alakja képviseli. Bíró nem tud megnyugodni abban, hogy villája egy részét igénybe vették s autóját elvették.

Megemlítem, hogy amikor a városmajori templomban legnagyobb arányú volt a katolikus gyermeknevelés és a templomi hitoktatás, akkor Csehné is odaküldte 3 kisfiát. Maga is eljárt akkoriban ennek a templomnak diákmiséire.

Amikor Horváth Zoltán volt osztályvezető elvtárs felajánlotta, hogy nyugdíjam megtartása mellett középiskolában irodás legyek, először a zenei gimnáziumba kaptam beosztást. Akkor ismertem meg ennek a gimnáziumnak szellemét. A „szélsőségektől mentes középosztálynevelés" sablonjait akarják itt átmenteni a mai iskolába.

---

[76] Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) az 1826-ban alapított Lótenyésztő Társaságból alakult át gróf Széchenyi István közreműködésével 1830-ban. A világ legrégebbi mezőgazdasági egyesületei közé tartozott.

Pár hónap múlva a zenei gimnázium a X. osztálytól átkerült a népművelési minisztérium hatáskörébe. Én megmaradtam [a] X. osztály hatáskörében. De azóta is kaptam információt a zenei gimnáziumról Glogováczné Hering Hilda révén. (Glogováczné most a Teleki Blanka Lánygimnáziumban tanít.)

4. Palotay László volt jezsuita jelenleg Balatonszabadiban tartózkodik. Üdül. A Márkus-villában lakik. Talán újra mond misét tanyai híveinek. A miséket – ez valóban érdekes – az iskola tantermében mondta ezelőtt is. A tanterem végén alkóvszerű rész van. Ez elválasztható a tanteremtől. Az alkóvszerű részben van az oltár. Vajon tudta-e az illetékes állami hatóság, hogy tanítója átengedi a tantermet, s így akarja elérni, hogy az örök életre ő is különös érdemeket szerezzen.

5. A Sztálin úti[77] Varga Katalin igazgatója: Otta Istvánné Bíró Teréz volt abban az időben. Ottáné erős, fejlett, aktív kommunista, akit a lányok nagyon értékelnek, tisztelnek. Meg nem alkuvó kommunista magatartásra eddig is „nem eredménytelenül" nevelte tanítványait. Gondja volt arra, hogy – Rákosi elvtárs szavai szerint – ápoltak, tiszták legyenek a diáklányok, de hivalkodás, piperkőcség ne jellemezze őket.

A most folyó iskolaév szeptemberében a Varga Katalin Leánygimnázium „mintagimnázium" lett, ahol a tanárjel[öl]tek látogatnak, próbatanításokat tartanak. A Varga Katalinnak ugyanakkor nem Ottáné lett az igazgatója. Ottánét egy kisebb fontosságú iskolának: a Kossuth Zsuzsa Leánygimnáziumnak igazgatójává nevezték ki. Kétségtelen, hogy Ottáné a politikai irodalmat alaposabban tanulmányozta, mint a szovjet pedagógiát, amely a nevelhetőséget, a képességek fejleszthetőségét minden addigi törekvésnél – persze, Rousseau-énál is – jobban értékelte s tökéletesen kidolgozta. (A tanári értekezletek vezetésének hiányosságait Donászy előadó is többször kifogásolta.) De Ottáné ugyanakkor a jó kommunista és jó pedagógus módján délutánonként lekáderezett minden egyes lányt. Ennek nevelő hatása megmutatkozott.

Egyebekben Ottáné példája azt mutatja, hogy ma a derék kommunista tanár sem tud mentesülni bizonyos egyoldalúságtól. Az iskolai életet sem egész terjedelmében, sem lényegében nem változtatja meg. Nem újítja meg olyannyira, amint ez szükséges volna ahhoz, hogy a nevelő a tanulók munkakedvét, munkaképességét fokozza, önbizalmukat erősítette, magoltatás helyett alkotó munkára nyisson utat. (Ottánénak ezt a gyengeségét részben kedvezőtlen egészségi állapota okozta.)

6. Polgári beállítottságú, Ottánéval ellentétes felfogást valló tantestülete volt az akkori Varga Katalinnak. A 25 tagú tantestületben mindössze 4 párttag volt. Ezek közt Lázár Györgyné dr. Sós Júlia volt a legtudatosabb. Mentes volt férje ingadozásaitól.

---

[77] Korábban Andrássy, majd Sztálin, később Népköztársaság útja. Ma újra Andrássy út.

Kiss Ferencné igazgatóhelyettesre – a másik párttagra – jellemző, hogy amikor N. N. tanulóra rábizonyult a klerikális-reakciós propaganda vádja, akkor Kissné igazgatóhelyettes is azon mesterkedett, hogy jelentéktelennek állítsa be a dolgokat. Meghiúsította, hogy a kőbányai téglagyárból elbocsátott lányokat alkalmas módon kikérdezzük, mielőtt N. N.-val – ők Katinak nevezték – találkoztak volna.

7. Figyelemre méltó apróság a következő. Busák Béláné dr. Rácz Mária tanárnőt gyakran láttam Blieszner templomában.[78] Különösen férje betegsége idején vett rajta erőt a hitbuzgalom. A templom előtt – a mise utáni tereferében Busákné valami olyat mondott valakiről, hogy az is imádkozni szokott a kegyelmes hercegért. Ennek a Mindszentire[79] vonatkoztatott címzésnek története van.

Csernoch János régi hercegprímást szólította „kegyelmes hercegem"-nek Vaszary Mihály váci kanonok, akkor váci püspöki titkár, ha a püspökkari konferenciákon találkoztak. Vaszary ravaszkodott: nem egészen korrekt gazdasági – helyesebben üzleti – tanácsokat adott a birtokok jövedelmével elégedetlen Csernochnak, akit ezek a tervek felbőszítettek, mert valamennyit kipróbálta már eredménytelenül. Ezeken papi társaságokban sokat nevettek.

Mindszentyre vonatkoztatva a reakciós összefogás, klerikális reakciós együttérzés a „kegyelmes hercegem" megszólításnak más értelmet adott: a feltétlen tisztelet kifejezőjévé tette. Vidéki plébánosok és aulikus papok ezzel a rangjelzéssel alázatoskodtak a hiú Mindszenty előtt. Bigott civilek ezzel a rangjelzéssel fejezték ki hódolatukat, persze, akkor is, amikor Mindszenty már börtönbe került. Jellemző – nemcsak Ottáné iskolájára, hanem az iskolákra általában jellemző –, hogy ilyen nevetséges elfogultsággal és szűkkörűséggel „illeszkedtek be" egyes tantestületi tagok az új iskola életébe. S egyeseknek ez az elmaradottsága éppenséggel nem mondható kivételesnek.

8. Természetes, hogy a szakmai elmaradottságra is hozhatnék példát. Soknak még 1951–52. is az volt – sőt az 1952–53. iskolai évben is az maradt – a céljuk, hogy a régi gimnázium hagyományai szerint túlterheljék, elnyomják a tanulókat s ezzel biztosítsák a fegyelmet, rendet, az ún. eredményt. Nem véletlen, hogy Vincze Lászlóné magyar nyelvi tanulmányi felügyelő nem ütközött meg azon, hogy felügyelői látogatása alkalmával a Varga Katalin Lánygimnázium egyik tanárnője összefoglalásképpen nyelvtani szabályokon nyargalászott végig, példákat nem elemeztetett. Pedig 15–16 éves lány is inkább nyelvi jelenségeken gondolkodik, nem pedig szabályokon, amiknek megfogalmazásában a formalizmus egyébként is túlteng.

9. Hangsúlyozni kívánom, hogy mindezen változtatni kellene feltétlenül s a változtatásnak nemcsak iskolai, de általános politikai szempontból is hatása lenne, bizo-

[78] Józsefvárosi plébániatemplom.

[79] Helyesen: Mindszenty József esztergomi érsek.

nyosan. Be kellene láttatni a pedagógusokkal, hogy az iskolai élet megújítása helyett nem lehet a régi iskola formalizmusával és szigorú osztályozással kierőszakolni az eredményt, aminthogy nem elég a pedagógusok emberi magatartásának, felelősségtudatának fejlődésére sem azok törekvése, akik a párthelyiségben kommunistának mutatkoznak, de már a nevelőtestületi szobában rémhíreket sugdosnak, közeli éhínségről jósolnak. S akik az évenkénti kötelező 1 gyónáson és áldozáson kívül újabban – külpolitikai feszültséggel párhuzamosan[80] – már legalább havonta áldoznak. (Ezt főleg a krisztinavárosi templomban láttam.)

10. Most az I. István Gimnáziumról. Igazgatója: dr. Balogh Endre igen jó marxista történész, aki nagyon meggyőző tud lenni óráin és a tanulókkal való érintkezésben. De fejlődnie kell Baloghnak abban, hogy mások munkájával szemben pedagógiai, tárgyi és ideológiai szempontból olyan igényeket támasszon, aminőket a szocialista építés, a mai átalakulás iskolájában meg kell valósítani. Beéri azzal, hogy a nevelők régi gimnáziumot csináljanak: a tanulókat munkába fogják, munkában tartsák s hogy esetleg adjanak valami kis szocialista ízű megítélést, ami ugyan nem tudja megfogni, foglalkoztatni a tanulókat. Az iskola nevelői közt – Balogh igazgatót kivéve – nincs párttag. Az iskola nevelői nem kapnak megfelelő ösztönzést arra, hogy a fejlődés egyedül lehetséges útjára lépjenek: a párttagságot, pártéletet biztosítsák maguknak. Dr. Gelencsér Károly és Koltai Gézáné kiváló eredménnyel tanulják az orosz nyelvet és irodalmat. Ebből és nevelői emberségükből következően: lehetnének már párttagok vagy legalább céljuk lehetne, hogy párttagok legyenek. De nem kapnak semmiféle ösztönzést erre. Marczinkó Andor, Hegedűs Sándor és dr. Berkes Ferenc pedig fékezhetnék rémhírterjesztő és egyéb reakciós buzgalmukat, ha nem maradna el az igazgatói figyelmeztetés.

Sajnálom, hogy ezt meg kellett állapítanom, mert legutóbb – a nevelői értekezlet szempontjainak megbeszélésekor – megint úgy tapasztaltam, hogy Balogh egészében tudja: milyennek kellene az új iskola belső életének lenni. Valami tartásra, erősítésre azonban neki is szüksége lenne.

11. Végül az István Gimnázium újabb tehertételéről szólok. Fodor Dénes (pártonkívüli) tanár helyett Ötvös Jánost bízták meg az igazgatóhelyettesi teendők ellátásával. Ötvös nem mond olyan reakciós nagyhangúságokat, mint Marczinkó Andor, aki előttem is hangoztatta, hogy Sztálinnak előbb, sokkal régebben kellett volna meghalnia. De Ötvös sem ismer el, nem tart jónak semmit abból, amit a népi demokrácia

[80] Az ötvenes évek hidegháborús légkörében álandó szlogennek számított a „nemzetközi helyzet fokozódása", a „külpolitikai feszültség". László István a jelentésben természetesen utalhatott a nemzetközi élet valós feszültségforrásaira: pl. az 1952. november 1-jei Marshall-szigeteki első amerikai hidrogénbomba felrobbantására, a november 4-én lezajlott amerikai elnökválasztásra (lásd a 29. számú lábjegyzetet), Sztálin 1953. március 5-i halálára.

megkezdett vagy meg is valósított már. Megjegyzem azonban, hogy ez a jellemvonás nem a fiatal Ötvösben, hanem az öreg Hegedűs Sándorban fejeződött ki legjobban. Hegedűsnél szinte mániákussá lett a mindent kifogásolás. Persze, feltehető, hogy olykor a tanulók előtt is olyannak mutatkozik, amilyen.

Nagyobb lehetne az éberség a klerikális reakcióval szemben is. Abból a tényből, hogy az iskola 3 tanulója átiratkozott a piarista gimnáziumba, nem vonnak le következtetéseket egy lappangó klerikális-reakciós mozgalmat illetően. – Vagy másik példát: Zsiga Gyula tavalyi IV. osztályos tanulónk nyíltan vitába szállt a történelemórán Fodor Dénes tanárral. Az Esti Budapest[81] hosszabb riportot közölt erről. A tantestület azonban nem sok ügyet vetett a dologra ezután sem.

Mindezek nem elszigetelt jelenségek. Általánosak a gimnáziumokban.

12. Ezt a feljegyzést még betegségem előtt kezdtem írni. Közben többször gondoltam arra: mi lehetne az orvoslás? Mi az első lépés?

1. Az első lépés annak felismerése, hogy így nem mehet tovább. A külpolitikai feszültség idején lehetetlen az, hogy az iskolákat pártszempontból ennyire lezülleni, megbomlani engedjék. Ennek igen sok kára, széles körű hatása lenne.

2. A párttag igazgatók figyelmeztetése, erősebben tartása nagyon időszerű lenne. Helyettes igazgatók lehetőleg ne legyenek nem párttagok. De számítani kell a párttagok visszaesésére is.

3. Szükséges volna erősebben tartani az iskolai MDP-szervezeteket. Ebben a részben a mostani állapotok csúfságára, szégyentelenségére utalni szinte nem is kell. Komolyan kell figyelni a szülői munkaközösségek irányvonalát. A helyzet jellemzésére példát említek. Az I. István Gimnáziumnak rendezvénye volt, azonban a megrendelt s meg is érkezett bort a pénzügyőrség lefoglalta, mivel a termelő község nem teljesítette a beszolgáltatást,[82] így a szabad forgalom nem volt engedélyezve. Az igazgató azzal érvelt, hogy a megrendelést lebonyolító szülőknek erről nem lehetett tudomása. Kiadták a bort a fellebbezésre, de azzal a kikötéssel, hogy csak az eredeti célra – csak rendezvény alkalmára – szabad felhasználni. A szülői munkaközösség alelnökének: Kiss Ferenc IV. osztályos tanuló anyjának kezdeményezésére a szülői munkaközösség előre megállapodott abban, hogy a rendezvény semmi esetre nem lehet április

[81] *Esti Budapest* az MDP PB és a Fővárosi Tanács napilapja. 1952. április 2-án indult az egyetlen esti lapként. Gál György szerkesztette. 1956. október 27-én megszűnt, utódja az *Esti Hírlap* lett.

[82] Magyarországon már a második világháború idején is zárolta az állam bizonyos agrártermékek szabad értékesítését, de a közismertté vált beszolgáltatási rendszert a világháború után vezették be (1956. október 15-ig volt érvényben). A mezőgazdasági termékek meghatározott hányadát az állam részére kötelezően be kellett szolgáltatni. A beszolgáltatási hányad teljesítése után lehetett a megmaradt terményeket forgalmazni, illetve saját szükségletekre felhasználni. 1952-ben olyan drasztikus volt az elvonás, hogy a magyar parasztcsaládok kétharmadának nem maradt elegendő gabonája. A beszolgáltatási rendszer jelentősen hozzájárult a parasztság vidékről való eláramlásához.

4-én, mert az a felszabadulás ünnepe ugyan, de nagyszombat[83] fontos katolikus ünnep. Ennek az ünnepnek – általában a húsvéti ünnepeknek – profanizálását semmi esetre nem enged- hetik. Mindenesetre érdekes tünet ez, hiszen a szülői munkaközösség feladata a szocializmus építése ideológiai vonalának erősítése lenne, nem pedig a klerikális reakció szellemének feltétlen érvényre juttatása.

4. Foglalkozni kellene az iskolai élet marxista–leninista–sztálinista irányvonalának kifejezésével nemcsak az általános tanulmányi felügyelőknek, de a szaktanári felügyelőknek is. Nemrég Tóth Árpád orosz nyelvi felügyelő járt az I. István Gimnáziumban s Tóth Árpádról, a költőről s általában a költői értékek megítéléséről olyan formában szólt, hogy az a lenini elmélettel – a művészet pártszerűségének elméletével – semmiképp nem egyeztethető össze. Lehetséges ez? A szakfelügyelő csak szaktárgya problémáiban fogadja el a lenini–sztálini elmélet álláspontját, magánvéleménye már egészen másfajta gondolkodásra vallhat?

Mindez nem egyesek elleni vádaskodás, hanem egy-egy beszédes adat a helyzet általános jellemzésére. Arra a helyzetre, amin javítani kell haladéktalanul.

Megtudtam, hogy Palotay László volt jezsuita, a nagykapornaki erdőbirtok volt kormányzója, a gazdaság irattárát I. Krisztina krt. 30. vagy 28. szám alatt anyjának lakásán tartja. Az irattár másik része Balatonszabadiban (Diós) Márkus Emíliának, a Szív utcai általános iskola jelenleg is dolgozó tanítónőjének villájában, Palotay László második otthonában van. Lehet, hogy nemcsak a gazdaságra vonatkozó iratok vannak ott, hanem fontos dolgok is. Valószínű, hogy ez így van, mivel értesülésem szerint nem gazdasági és gazdálkodási vonatkozásúak voltak azok a levelezések, amiket elfogtak, s amik miatt Palotay internálva volt Homok községbe.[84]

18.

1953. március 22-i jelentés

MÁRCIUS 22.

A mai napról most csak azt tudom közölni, hogy az Egyetemi-templomban az egész heti lelkigyakorlatot befejező áldozáson az elmúlt évihez képest elég kevés – kb. 300–320 – egyetemista fiú és lány vett részt. Megáldoztam, hogy lássam őket. Egyetlen 25–26 éves lány volt köztük – láthatóan, megállapíthatóan hozzájuk tartozott –

[83] A virágvasárnap (Jézus bevonulása Jeruzsálembe), a nagycsütörtök (az utolsó vacsorára emlékeztet a templomi szertartás az oltáriszentség ünnepe), a nagypéntek (Jézus halálának napja) és a nagyszombat (a húsvéti örömünnep kezdete, este a tűzszenteléssel és a feltámadási körmenettel) együtt a nagyhét, a nagyböjt utolsó szakasza, a húsvétot megelőző hét.

[84] Internálás: rendőri felügyelet alatt álló kényszerlakóhelyre telepítés. Homok nevű község ma Tiszaföldvárhoz tartozik (Szolnok megye).

akiről feltételezhető volt, hogy szakérettségis dolgozó.[85] A többi polgári család gyermeke lehetett. A fiúk mind.

Az elmúlt évi lelkigyakorlatot befejező misén, amikor Nádas Zoltán a tenyérben jelzett keresztet ajánlotta titokban maradó keresztvetésül az egyetemistáknak, legalább 1200 volt az áldozásban részt vevő fiúk és lányok száma. Ehhez viszonyítva most igen kevesen áldoztak. A köznapi estéken tartott lelkigyakorlat hallgatóinak száma nagy volt, de azt nem lehetett megállapítani, hogy kb. mennyi a fiatalember és fiatal lány. A templom belső restaurálásához való állványok tömege lehetetlenné teszi, hogy az egész templomot áttekintsük. A két estén mégis úgy találtam, hogy 450–500 körül voltak. Egy részük talán más misén áldozott. Vagy nem is áldoztak. A misén nem álltak nagyobb csoportokban, eloszlottak a templomban. Mise után sem voltak nagyobb csoportosulások, sem a lelkigyakorlatok estéin. Szinte feltűnő volt ez.

A beszédsorozatot dr. Nagy József főiskolai magántanár tartotta. Szónoki tónusa hasonló dr. Nagy Ferencéhez. De beszédeiben nem tért ki időszerű kapcsolatokra, a náci állapotokra. Ma arról beszélt, hogy Jézus volt a teljes bűntelenség. Előbb azt részletezte, hogy a katolicizmus természetfeletti magasságokba emeli az embert, egyben megszabja az irányt is, amit az élet valóságai közepett be kell tartania. A természetfelettiség és a valóságok tudata egyesül a katolikus emberben. Egyik beszéde végén azt kötötte lelkére az egyetemi fiatalságnak, hogy naponta legalább 10–15 percet az evangélium olvasásának szenteljenek. Óvatosan papos beszédet tartott.

19.

1953. március 29-i jelentés

MÁRCIUS 29.

Hámori Anikóról szerettem volna információt szerezni vagy legalábbis: megtalálni az információ lehetőségét, forrását. Mostani elszigeteltségemben az ilyen tájékozódás elég körülményes.

1. Bodnár Lajos, a Trefort utcai Gyakorló Gimnázium nyugdíjas tanára beszélte el, hogy dr. Hámori mindjárt az egyetemi évek elvégzése után a Trefort utcai ún. „mintagimnáziumban" kapott tanári állást. Szinte példátlan volt, hogy elsőéves tanárnő

[85] Szakérettségi tanfolyamokra a 17 és 32 év közötti középiskolai tanulmányokat nem végzett üzemi dolgozók járhattak 1948 után (az 51 600/1948 VKM rendelet értelmében). A dolgozókat rövid, speciális tanfolyamokon két középiskolai tárgyból érettségi vizsgára készítették fel. A vizsga sikeres letételéről kiadott szakérettségi bizonyítvány feljogosította őket az általuk tanult tárgyakból főiskolai, egyetemi tanulmányok végzésére. (Az 1948–49-es évben még csak 545 fő végzett szakérettségivel, 1951–52-ben már 5200 fő.).

– március 12.

Ez mai napról most csak azt tudom közölni, hogy az Egyetemi Templomban az egész heti lelkigyakorlatot befejező záróáldozáson az elmúlt évihez képest még kevés – kb 300–320 – egyetemista fiú és lány vett részt. Megállapítottam, hogy bátran őket leggyakrabban 25–26 éves lány volt közöttük – látlatában, megállapításában kezdő tartozott – akiről feltételezhető volt, hogy érettségis dolgozó. A többi polgári családból származik lehetett. A fiúk mind.

Az elmúlt évi lelkigyakorlatot befejező misén, amikor Nádas Tolnán a templomban jelezte keresztet ajánlotta titokban maradó keresztvételüket az egyetemistáknak, legalább 1200 volt az áldozásban részt vevő fiúk és lányok száma. Ehhez viszonyítva most igen kevesen áldoztak. A közvetlen estében tartott lelkigyakorlat hallgatóinak száma nagy volt, de azt nem lehetett megállapítani, hogy kb. mennyi a fiatalember és fiatal lány. A templom belső restaurálásakor való állványok tömege lehetetlenné teszi, hogy az egész templomot áttekintsük. Ez két estén megis úgy találtam, hogy 450–500 körül voltak. Legpontosabb ta-

1.

mindjárt tanárjelöltek gyakorlását irányító mintagimnáziumban, sőt fiú-mintagimnáziumban tanítson. Hámori Anikó 22–23 éves korában rendbe tudta szedni a 15–16 éves fiúkat.

Ebben az időben Ujvári volt a mintagimnáziumunk igazgatója. Ujvárira jellemzőnek tartják, hogy nagyon értékelte a fiatal tanárnő egyéniségét és munkáját. Ujvári hamarosan nyugdíjba került, majd nyugdíját is elvonták. Most Éber következett. Ő nem volt párttag. Bodnár Lajos (nem párttag) elmondása szerint Ujvári is, Éber is meggyőződéses, erős reakciósok. Le is váltották Ébert. A mostani igazgató párttag, de hogy párttagnak milyen, azt Bodnár még akkor sem tudná megítélni, ha jobban ismerné. Így aligha vinné a dolgot előre, ha Elvtárs érdeklődne a Trefort utcai Gyakorló Gimnázium – most Apáczai Csere Gimnázium – igazgatójánál... Vagy talán meg lehetne ezt csinálni Temesi Alfréd osztályvezető révén mégis.

A mai vasárnap virágvasárnap, amikor a templomban nincs érdemleges prédikáció, hanem a passiót[86] éneklik vagy olvassák fel magyarul. Így ezt a vasárnapot arra igyekeztem felhasználni, hogy a templomban egyszer-kétszer látott fiatal kolléganőket keressem, s mise után beszéljek velük. Szóba hozzam Hámori Anikót. Találkoztam is kettővel – Székely Ilonával és Szentgyörgyi Mártával –, de mindketten Szegeden és valamivel előbb végeztek. Nem ismerik Hámorit. Végre déli 12 órakor a Nagymező utcai templomban megláttam Tóth Lenkét. Megvártam a mise után. Hámori kémikus, Tóth magyar–latin szakos, így nemigen találkoztak, nem voltak szorosabb barátságban. „Pedig úgy tudom, Hámori Anikó is Strecke Ernőhöz járt, aki nekem lelki atyám volt abban az időben." Ezt magától hozta szóba Tóth Lenke. Nem érdekeskedésből mondta – tehát igaz lehet s valószínű, hogy nem csal az emlékezete.

Dr. Sigmond-Strecke Ernőről egy feljegyzésemben megemlítettem, hogy fanatikus pap volt, képzett szónok, aki 3–5 napos lelkigyakorlatainak összefoglaló címéül mindig ezt adta: „Közeledik Isten országa". Kitelepítése[87] nyilván azért történt, mivel rendszeresen eljárt a kitelepítettekhez, vigaszban és adományokban részesítette őket. Miséin kitelepített nyugdíjasok és aktív szolgálatból idekerült reakciósok meg a kitelepítettek látogatóba jött családtagjai ministráltak. A község lakói nagyon meg voltak hatva, rokonszenvük növekedett a kitelepítettek iránt. (Sobor Jenő a Nemzeti Bank kitelepített tisztviselője többször ministrált Sigmond-Strecke Ernőnek: Mindig haszna volt ebből.)

Tóth Lenke megjegyzéseiből még az érdekesebb, hogy szerinte: Hámori Anikót mindenki emlegette erélyes tanári magatartásáért. Akkoriban több fiatal, kezdő tanárnő került fiúiskolához. Sok bajuk volt a fegyelmezéssel. Hámori Anikó volt az, akit az erélyesség mintaképének tartottak. De karrieristának is tartották, amiért mindjárt olyan nevezetes helyre jutott, amilyen a Trefort utcai mintagimnázium. (Ennek

---

[86] Az evangéliumnak Krisztus kínszenvedését és halálát elbeszélő része.

[87] Sigmond (Strecke) Ernőt nem telepítették ki, hanem 1952-ben börtönbe zárták.

mintagimnázium-jellege annyiban nem kizárólagos már, hogy tanárjelöltek másutt is gyakorolnak egy-egy tanár vezetésével. De azért a tanárok szempontjából tekintélyes hely, kétségtelenül.)

Hámori Anikóról tehát ezt hallottam jellemzésül:

1. Tud. 2. Karrierista. 3. Strecke Ernő-tanítvány volt lelkiekben. – Nem tett említést Tóth Lenke a Hámori család hagyományairól, a kiszökött férfitestvérekről, sem arról nem tudhatott, hogy jelenleg melyik pappal van érintkezése Hámori Anikónak.

Magától Hámori Miklós tanárunktól megtudtam időközben, hogy Anikó nővére is hazamegy vasárnaponként Pécelre szüleihez. Volt idő, amikor naponta onnan – 42 kilométer távolságból – utazott be vonaton.

2. Ma 10 órakor a Szent Imre-kápolnában a Bartók Béla úton voltam misén. Az előbbi mise végén is ott voltam. A kis templomban és a folyosóin most is nagy tömeg zsúfolódott össze. Úri népség, úri reakciósok. Jelentékeny részük öreg, de úrifiúk és -lányok is nagyon otthonosak itt. A hosszú virágvasárnapi szertartás, a passió miatt eltolódott a misék kezdete. Ma 10 óra felé kezdődött a diákmise, amelyen az iskolás gyermekek a szülők mellett ültek, de sokan voltak. Ahogy a régi úrigyermekek szokták: civil ruhában ministráltak. Mind igen jól öltözöttek. A sekrestyében úriasszonyok ültek. Kint a folyosón öreg méltóságosak beszéltek arról, hogy a szovjet gyengeségének elismerését jelenti az amnesztiarendelet.[88] Beijedt a szovjet vezérkara. Azt beszélték: most igazán meg kellene mutatni, hogy merünk nem szavazni, merjük nyíltan kifejezni álláspontunkat a képviselő-választáson.[89] Bizonyosra vehető, hogy most már a kommunisták sem mernek ezért megtorlást alkalmazni. Az öregurak kint vártak a bizonytalan időben kezdődő misére, így ki lehetett hallgatni beszélgetésüket, amelyben nagy dicsérettel emlékeztek meg a III. 30–31. és IV. 1-jén itt lefolyó lelki gyakorlat vezetőjéről, szónokáról: dr. Mihalik Imréről. Úgy látszik, Mihaliknak szorosabb kapcsolata van a Bartók Béla út régi előkelőségeivel és ezek családtagjaival. Mindenképp érdekel Mihalik beszéde, de érdekelnek a lelkigyakorlat körülményei is.

3. Az iskolai állapotokra jellemző, hogy a XVI. kerületben, főleg annak rákosszentmihályi és sashalmi részein a felszabadulás óta megszakítás nélkül vezérkedik és tüntet ellenzékiségével Törőcsik Gyula volt igazgató, jelenleg a rákosszentmihályi Csömöri úti iskola tanítója. Az igazgatóságról leváltották ugyan, de egyéb baja nem

---

[88] Sztálin halála után, már 1953. március 27-én bejelentették a Szovjetunióban a korábbi szigorú büntető törvénykönyv enyhítését és az amnesztiarendelet. Magyarországon a szovjet példát követve csak 1953. július 25-én hozták nyilvánosságra az Elnöki Tanács 1953. évi 11. számú törvényerejű rendeletét a közkegyelem gyakorlásáról. A rendelet hatálya csak a két évet meg nem haladó politikai büntetésekre terjedt ki. Egyáltalán nem estek a rendelet hatályába a háborús, népellenes, népi demokratikus államrend elleni, a köztársaság megdöntésére irányuló bűnök és a hűtlenség sem. Vö. *Magyar Közlöny*, Bp., 1953. július 26.

[89] Május 17-én tartották az országgyűlési választásokat. A választásra jogosultak 98%-a elment szavazni. A választók 98,2%-a a Hazafias Népfront jelöltjeire adta le voksát.

történt. A felszabadulás előtt s a Horthy-időkben ő volt a rákosszentmihályi legitimista párt titkára s vezetője, mert az elnök: Achátz István ny. ezredes nem volt olyan agilis, mint a fiatal Törőcsik. Törőcsiknek tulajdonítható, hogy a tantestületek legitimistái olyan hangoskodók, tüntetők mertek lenni s olyan büszkén fenyegetőztek.

Hogy Törőcsik ügyére most visszatérek, annak különleges oka van. Templomok és iskolák környékén igen sokat beszélnek arról, hogy a kommunisták bátorsága már alábbhagyott. „Menteni akarják az irhájukat; már dörgölőznének, jönnének hozzánk. Törőcsiket nem merték bántani soha, neki mindig a kegyét keresték." Az ilyen beszéd most mindenütt felhangzik. Rákosszentmihályon különösképpen.

Törőcsikkel valahogy ilyenformán áll a dolog, csakugyan. Amikor a felszabadulás után feleségével és családjával (akik a kórházvonatának személyzetét alkották) megjött Németországból, őket minden további nélkül igazolták, míg a tantestület más tagjainak heteken keresztül meg kellett küzdeniük az igazolásért,[90] pedig ezek – mint Kispéter Miklósné tanárnő – nem Németországban, hanem Kőszegen voltak apósuknál, testvérüknél. (Ez a dolog valójában nem tartozik ide, ugyanis a különleges elbírálást nem a kommunistáknak köszönhette, hanem a szociáldemokratáknak: Szeder Ferenc képviselő felesége ugyanis Törőcsik iskolájában volt tanítónő.)

Más természetű eset a következő. Törőcsik be volt osztva tavalyelőtt nyáron a számtant tanítók továbbképző tanfolyamára. Délutánonként nem jelent meg az órákon. A tanfolyam igazgatója, Pinkert István igazgató (az én volt helyettesem és utódom) nem akarta elnézni ezt, Törőcsik erre írást szerzett az oktatási osztály vezetőjének aláírásával. Engedélyezték neki, hogy távol maradjon a délutáni órákról. Itt meg kell jegyeznem, hogy Törőcsik igen gyenge tanító. Korán lett igazgató, de ezt kizárólag annak köszönhette, hogy apósa levélhordója volt Zichy János grófnak s Zichy nagyon ragaszkodott Törőcsik igazgatói kinevezéséhez.

Tavaly az októberi forradalom[91] ünneplésekor Törőcsik egy útkereszteződésnél állt s átkiabált az iskolájával felvonuló Pinkert István igazgatónak, hogy ez az utolsó ilyen felvonulás, jövőre már nem lehet ünnepelni a forradalmat. Ezt sokan hallották. De a dolognak semmi következménye nem lett.

1951 telén valakinek feljelentésére a Közoktatási Minisztérium egy megbízottja jelent meg Rákosszentmihályon. Több pedagógust kikérdezett Törőcsik dolgai felől. Valaki hozzám küldte őt. Én elmondtam, hogy Törőcsik rendkívül nagyotmondó, hence-

---

[90] 1945 után alakult Népi Bizottságok vagy Igazoló Bizottságok megvizsgálták a volt alkalmazottak, (köz- és magán-) tisztviselők, katonák stb. háború előtti tevékenységét. Akiről bebizonyosodott, hogy „antidemokratikusan" viselkedett, azt nem igazolták, állásából elbocsátották, nyugdíjazták, felfüggesztették. A bizottságok a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjainak képviselőiből és a szakszervezetek küldötteiből, valamint két „civil" behívottból álltak. Tevékenységüket 1946-ig (néhol 1948-ig) folytatták.

[91] 1917. november 6-án éjjel (a pravoszláv naptár szerint október 24-én) kezdetét vette Szentpétervárott az orosz nép és az egész világ történelmére meghatározó jelentőségű forradalom. November 7-én a felkelő forradalmárok elfoglalták Pétervár kulcspontjait (telefonközpont, bankok, Téli Palota). Győzött az orosz októberi forradalom.

gő ember, aki legitimista főszerepével állandóan kérkedik, de annak fele sem igaz. Egy része azonban igaz. Feltétlenül megérdemelne valami intést, hogy ne rontsa tovább a rákosszentmihályi iskolák amúgy sem valami példás szellemét.

A minisztériumi megbízott Rákosszentmihályon tárgyalt magával Törőcsikkel is. Úgy látszik: beérték azzal, hogy Törőcsiket magánúton figyelmeztették. A kívülállók azonban nem tudják ezt. Ők azt hiszik – s Törőcsik is úgy tünteti fel –, hogy a kommunisták vele nem mernek kikezdeni.

Törőcsik vezetője a templomjáró pedagógusoknak: a „legbátrabbaknak". Minden vasárnap büszkén vonulnak fel a rákosszentmihályi templomba s lenézően szólnak azokról, akik más pesti templomba – így a Szent Ritába – járnak. Három évvel ezelőtt Gál István igazgatót leváltották, mivel a tantestület nőtagjai felesége vezetésével testületileg jelentek meg az októberi ájtatosságokon és fenntartott helyre ültek. Azóta sok szó esett arról, hogy Törőcsiket semmiféle intés vagy szemrehányás nem éri ilyesmiért.

4. Az imperialisták hadi felkészüléséről, háborús fölényéről a legszélesebb körben terjeszti az információt. Ezenkívül arról is beszélt mindig s beszél ma is, hogy a kommunisták mennyire félnek, mennyire érzik vesztüket s már keresik a legitimistákkal elérhető összeköttetéseket. Most ilyen híreket másutt is terjesztenek. Úgy tapasztaltam, hogy a pesti templomok közül ma leginkább a városmajorinak van kapcsolata [a] közeli italbolttal. A városmajori templommal szemben levő italboltban elég hangosan beszélnek arról, hogy a kommunisták már nagyon igyekeznek felajánlani barátságukat és szolgálatukat a papoknak. Mások – a piarista kápolnába s a pesti ferences templomba járók – más, ügyesebb, nem ilyen kocsmai formában, de valójában ugyanilyen céllal terjesztik híreiket. Sokan vannak hírverésben buzgólkodók a volt ciszterci templom környékén is.

Véleményem szerint: időszerű lenne a mai helyzetben Törőcsik túlbuzgóságának leintése.

Mostanában átutalásokkal dolgozunk, s én sokat járok bankba. Egyébként is vannak ismerőseim, akik bankban dolgoznak. Meg tudom állapítani, hogy a bankok dolgozóit a Párt jobban erősíti, összetartja, a bankok dolgozói komolyabb, erősebb pártéletet élnek; a bankokban a pártszellem erősebb, mint az iskolákban. Ez bizonyos, ezt vitatni sem lehet. Pedig milyen visszásság ez! A jövő nemzedékének tanítói, nevelői mélyen alulmaradnak azokhoz képest, akik számokkal dolgoznak, főleg számokkal végeznek fontos munkát a szocializmus építésében.

László István

20.

1953. április 4-i jelentés

ÁPRILIS 4.

Április 4-én reggel arra gondoltam, hogy mégis a Kun utcai templomba megyek. A diákgondozás mozgalma jelenleg ott a legélénkebb s legnagyobb. Mivel a feltámadási körmenet[92] mindenütt 1 vagy 1/2 2 órakor van, csak egy hely megfigyelését vehettem tervbe. De a Kun utcai templomba már fél 1 előtt beültem, hogy figyeljek. Gyermekek szorgoskodtak, egyik berohant az oldalhajónál hátul levő sekrestyébe. „Tanító néni kérem" – ennyit hallottam, mielőtt becsukódott az ajtó. Nem tartottam lehetetlennek, hogy az itteni vezérkar tagjaként a főváros egyik aktív tanítónője szorgalmaskodik itt. Benyitottam a sekrestyébe és Körmendi főtisztelendő urat kerestem. „Nincs itt – mondták –, nem is várjuk ide." 6–8 éves gyermekek voltak ott, két fiatal 25–28 éves lány, akik hamarosan kijöttek. Egyházi ruhákat tettek le megjelölt helyeken, s ahogy az oltárterítőket feltették, igazították s egyebet is rendeztek, abból a gyakorlottságból arra lehetett következtetni, hogy volt apácák. Amikor a körmenetre felálltak, gyülekeztek a ministránsok, ezeknek a lányoknak egyike nagy szakértelemmel kötötte fel a ministránsok túl hosszú ruháit s a reverendákat, amik nem gyermeknek voltak szánva eredetileg. Ahogy ezt csinálta, annak módjából is meglátszott, hogy volt apáca a lány. Egyébként is mindenütt úgy serénykedtek, mint akik alkalmazottai, hozzátartozói a plébánosnak. Egy mellettem állt szentasszonynak megjegyeztem: „Ezek a jó nővérek bizonyára segítenek az apróságoknak a tanulásban is." A szentasszony azt mondta: „El-eljárnak egyik-másikhoz a lakásba, de itt már nem mernek tanítani, sem hittant, sem számtant, semmit. Tudják, hogy könnyen lefogják őket."

Az énekkar tagjai nagy szereplésre gyülekeztek, s állandó kántoruk (40 körüli, magas, szemüveges férfi) s egy ősz hajú, köpcös, nyugdíjas, vidékről beköltözött kántor vezetésével. A ministránsokat, az iskolásokat „Fülöp atya" rendezte. Különféle színű ministránsruhában 38 gyermek állt sorban. A menet elején 7 nagyobb gimnazista volt a most szokássá lett módon öltözve: papi reverendában, karingben. „Ezek kispapok, papnövendékek?" – kérdeztem az asszonyt. „Nem, de az is lesz közülük" – felelte. Utánuk az iskolásfiúk mentek sorban. Kb. 120-an voltak. (Ahogy megszámoltam.) Aztán iskoláslányok következtek. Ezek többen voltak. Számbavettem: 220-an lehettek. Majd nagyobb lányok: 35–40-en. Aztán következett a felnőttek (legalább 1000-en) hosszú sora. Az iskolásokat Dombos Fülöp rendezte s ő haladt mellettük az elég nagy körmeneti úton.

[92] Nagyszombaton a tűzszenteléssel kezdődő föltámadási körmenet a nagyhét lezárása, a húsvéti örömünnep kezdete. 1948 után a rendőrség, majd az ÁEH állandóan korlátozta a körmeneteket, így a föltámadási körmenetet is. Időnként csakis a templomon belül engedték meg, illetve a templomon kívül a legrövidebb útvonalon.

Szóval az iskolás gyermekek felvonulása még nagyobb arányú volt a tavalyinál. A kérdés most az: állandóan alusznak-e a környéki iskolaigazgatók és felügyelők vagy szándékosan nem vesznek tudomást Fülöp atya működéséről. Mostanában is azt jelentik-e az oktatási osztálynak, hogy a klerikális reakciót már felszámolták, felgöngyölítették iskolai vonalon? Vagy már nem is kell ilyesmiről jelentést tenniük?

Erre gondoltam, amikor a templomba visszatértem. Akkor láttam, hogy a kivonult 38 ministránson kívül 8–10 ministránsruhás fiú a templomban, sekrestyében különböző feladatokra visszamaradt.

2. Átmentem a Rózsák terei templomba, de ott a körmenet már megvolt. A tömeg jelentékeny része már eltávozott, de a templomot a visszatértek így is egészen megtöltötték. Itt a részletekről nem kaptam megbízható értesítést [sic!]. Egyesek azt mondták, hogy külön csoportban haladtak a gyermekek. Mások azt mondták, hogy csak a szülőkkel mentek, de sokan voltak.

Megbízhatóbb értesülést kaptam Rákosszentmihályról a sógornőm, a nagyon bigott Domé Margit nyugdíjas tanítónő révén. Ott is egész sereg ministránst vonultattak fel és nagy tömege volt az iskolásoknak. Elöl a lányok sorai haladtak, utánuk a fiúké. A felnőttek tömege sokkal nagyobb volt, mint bármikor. Sokan nem tudtak bejutni a templomba, még a bejárati kapu közelébe sem. Kint énekeltek a templomiakkal együtt.

Az egykori „Úrikaszinó" tagjai dr. Fekete Sándor volt községi (jelenleg XVI. kerületi) tisztiorvosnak, a kaszinó volt igazgatójának vezetésével gyülekeztek. Ide csatlakoztak a pedagógusok: Törőcsik Gyula, a Csömöri úti iskola igazgatója, Nyéki Júlia Erzsébet, ugyanennek az iskolának tanárnője. Edvi Szilárd, a Szent Imre utcai iskola tanítója, most nem a zumbellát[93] vitte. Örvendezve tüntetett azzal a kijelentéssel, hogy nemsokára megyünk vissza a Felvidékre: Szlovákia a mienk lesz újból.

Pontosabb értesülést tudtam volna szerezni Pinkert István iskolaigazgató révén. De Pinkert operáción esett át s vele csak később beszélhetek.

3. A Kun utcai templomnál 5-6 tagú társaságban láttam Nyári Andor népieskedő, eléggé tehetségtelen Horthy-korszakbeli írót, aki ma nem írhat sehova. Társaságának „úri" tagjai nyilvánvalóan otthonosak voltak ezen a helyen, jobbra-balra köszöntek a templomból kijövőknek. A férfiak egyikét kb. 20 év előtt többször láttam színházi főpróbán kritikusi helyen. Nevét akkor sem tudtam, de arcára emlékszem.

Nyárinak megtudom a címét s összeköttetést keresek vele. Azt hiszem: mond érdekeset.

---

[93] Helyesen: umbrella. Katolikus körmenetek alkalmával a pap fölé tartott, négy rúdon hordott mennyezet, baldachin.

4. Egyik este tanácstagi beszámolón voltam a krisztinai általános iskolában. A hozzászólások során többen felpanaszolták, hogy a Pauler utcai üres telken (lebombázott ház telkén) a rendőrségi röplabda sportpályán tartja most tornaóráit a Petőfi Gimnázium s a Krisztina téri általános fiúiskola. Délután a tornatanítók felügyelete nélkül játszanak. De iszonyatos lármát, visítást hallatnak délelőtt is, délután is. Főleg a Krisztina téri iskola tanulóinak éktelen, szüntelen lármája megy az éjjeli munkából hazaért, nappal pihenni akaró dolgozók idegeire.

Egyik panasztevő asszony megemlítette, hogy a nevelők azzal védekeztek: ők nem tehetnek semmit, nem ők az okai a szörnyű fegyelmezetlenségnek. Sem büntetni (verni) nem szabad, sem buktatni nem lehet. Így természetes ez az elvadult helyzet. (Egyáltalán nem természetes. Többet és másképp kellene foglalkozni a gyermekekkel.)

Megemlítem ezt, mivel a védekezés, a rosszmájúság meglehetősen általános formája nyilvánul meg ebben. És sok benne az ártani akarás is.

5. Beszéltem Dene elvtársnővel a XIV. kerületi tanácsházban. Úgy látom: hasznos lesz az összeköttetést fenntartani vele. Megállapodtunk abban, hogy beépít egy igen megbízható úttörő pajtást a katolikus diákmozgalomba. Én azt ajánlottam, hogy a megbízható úttörő pajtás jelentkezzék ministránsnak a Domonkos utcai templomban. Nem lesz gyanús a jelentkezés, hiszen a templomokban állandóan vannak úttörőnyakkendős fiúk és lányok. (Fülöp atya körmeneti csapatában ma is voltak ilyenek.) Dene elvtársnő biztosra ígérte, hogy beépít egy úttörőt, de ha szükségesnek jelzem: maga is lemegy a plébánia szuterénhelyiségébe.

Legközelebb felkeresem újra.

6. Húsvétvasárnap a piaristákhoz mentem először. Úgy értesültem, hogy Balogh igazgató prédikál. Balogh misézett, de nem prédikált. Nem tértek el attól a rendszertől, hogy a főünnepek diákmiséin nem prédikálnak. Dr. Albert István gyóntatószékébe mentem. Több bűnt gyóntam meg, köztük ezt: „A hitben ingadozókat nem iparkodtam megerősíteni, mivel ez talán bajba juttatott volna." – Albert kitért erre: „Nem az a fontos, hogy a kedvezőtlen alkalmakat is felhasználjuk, hanem az, hogy a jó alkalmakat igyekezzünk minél eredményesebben kiaknázni. Jó alkalmak most már egyre többször adódnak. Ezeken árasszuk szét vallásunk, hitünk szellemét, amely egyedül tud boldogságot hozni sorsunkba, s rendet, erőt, igazságot teremteni a társadalom, az emberiség életében. Nem kell mindenkinek vértanúságra törekedni, de nem szabad megfeledkezni arról, hogy különállásunkat, szembenállásunkat nem szabad feladni olyankor, amidőn az igazság napja már egyre jobban közeledik."

7. Átmentem az Egyetemi-templomba, ahol a nagyon kövér „Erdélyi atya"[94] prédikált. Az anyagi és szellemi javak felhasználásának katolikus értelmezését magyarázta, politikai vonatkozást nem érintett.

---

[94] Helyesen: Erdey Ferenc.

Most dr. Kosztolányi István vicerektor gyóntatószékébe mentem be. Mivel Albert István teológiai megfogalmazásban tartotta s el is homályosította, amit mondani akart, Kosztolányinál a magam részéről iparkodtam konkretizálni mondanivalómat, hogy ő is ilyenformán adjon feleletet. Én: „Menthető-e, hogy vallásos meggyőződésem ellenére engedelmeskedem minden felhívásnak, részt veszek szavazásokon, gyűléseken stb.?" Kosztolányi: „Ha betegsége és idős kora már csökkentette munkaképességét, akkor, de csak akkor menthető az ilyen. De nem szabad tagadnia, hogy az engedelmeskedést csak kényszerűség okozza, s hogy meggyőződése szerint sem tarthat már sokáig ez. Embertársainak okoz kárt azzal, ha csüggedésüket felkelti vagy fokozza." Ahogy kimentem a gyóntatószékből, Kosztolányi is sietve távozott. Máskor talán jobb, ráérőbb perceiben jutok be hozzá.

Dr. Mihalik Imre most is teológiai vonalon maradt. Arról beszélt, hogy a világtörténelem középpontjában Isten állt mindig. „Ha Istenhez fordulunk, akkor eltörpül bennünk minden kétségnek, minden félelemnek tudata. Hitünk erősebb minden harci felkészülésnél, Isten szövetsége mindennél hatalmasabb segítségünk..."

Szombaton este megtudták a krisztinai hívek, hogy Szabó Imre püspök kitüntetést kapott a Népköztársaságtól.[95] Valósággal lázadoztak a klerikális reakciósok. Főleg a szentasszonyok. Palotayné szerint a püspök lelkiismeretlen „békepap" volt mindig. Szerinte csak egy pap van a Krisztinában: Nagy Miklós. Langsch [*Lajos tornatanár*[96]] körzeti békebizottsági elnök azt állította, hogy Szabó Imre kényszerűségből teszi mindezt. Az általános vélemény ez volt: „Mindegy. Az egész nem tart már soká."

László István

21.

1953. április 11-i jelentés

ÁPRILIS 11.

1. Elsősorban valami közelebbit szeretnék feljegyezni Mendlik Lajosról és Mendlik Lajosnéról, akinek Szabó Imre címzetes püspök kitüntetésekor érzett megbotránkozásáról említést tettem.

Mendlik Lajossal 3 év előtt együtt voltam az I/1. alapszervezet haladó szemináriumán. Mendlik elég rendesen járt oda, de nagyon tartózkodóan viselkedett. Azt diktálta be, hogy a VIII. kerületben tanít. Azt hittem: általános iskolai nevelő, de később

[95] A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a magyar békemozgalomban kifejtett munkásságáért Szabó Imre esztergomi segédpüspöknek, budapesti általános érseki helytartónak 1953. április 4-e alkalmából a Munka Érdemrendet adományozta. Vö. *Magyar Közlöny*, Bp., 1953. április 4.

[96] László István utólag írta a lap aljára Langschra vonatkozóan. Biztosan kiderítette a teljes nevet.

egy gimnázium érettségizőinek tablóján láttam arcképét – egészen oldalt, a tornatanárok hagyományossá vált helyén. Mendlikkel néhányszor együtt láttam a feleségét. Halvány arcú, barna asszony, teljes gyászruhát viselt.

Mendliket vasárnaponként többször láttam a Bazilikába menni. Gyermekeit vezette misére. Nyilván óvatosságból ment oda családjával, bárha Alagút utcai lakásához a Krisztina templom nagyon közel volna. Később azonban reggelenként – a villamosra felszállás előtt – bement a krisztinai templomba. Hétköznap egyedül ájtatoskodott, ünnepen gyermekeivel és néha feleségével együtt. Néhány tavaszi vasárnap láttam gyermekeivel kirándulni, de előbb templomba vitte őket.

Az asszony, akit Mendlikné[ne]k gondoltam, gyászba öltözött volt és egyébként is hasonlított hozzá. Bizonyosan nem állíthatom. Bizonyos azonban, hogy ma (szombaton) este a krisztinai templom előtti tereferén Grobetti Etel fővárosi tanítónő egy kis társaságban csöndes utálkozással jegyezte meg, hogy Szabó püspöknek csak olyan feltétellel lett volna szabad elfogadnia a kitüntetést, ha szabadon bocsátják Mindszentyt. (Szerény kívánság!) Ruttner (vagy Rudner) Béla nyugdíjas vasutas egy másik társaságnak a falu „mai nyomoráról" tartott ismertetést. Közben neki is alkalma nyílt, hogy epés megjegyzést tegyen Szabó népköztársasági kitüntetésére. Valaki (asszony, akinek nevét nem sikerült megtudnom) ezt mondta: „Hiába, nekünk csak egy igazi papunk van: Nagy Miklós."

2. Vasárnap reggel Bády templomába készültem. Útközben benéztem Devánszky Bécsi úti templomába. Láttam, hogy az ünnepi miserenden úgy van feltüntetve: a 8 órai mise középiskolai tanulók diákmiséje, a 9 órai az általános iskolai tanulóké. 8 óra után pár perccel a közeli Bády templomban kellett lennem, sietni akartam, de annyit mégis vártam, hogy nagyjában megálla[píto]ttam: elég kevés (bár nem jelentéktelen) volt az akkor már odaért középiskolai tanulók száma. Úgy 60–70-en lehettek. Megállapítottam azt is, hogy a miséző pap 8 ministránssal vonult ki az oltárhoz.

3. Bády is 8 ministránssal vonult ki 8 órai miséjén. Nem volt megtelve a templom, pedig már „megérdemelné" a hívek bizalmát. Beszédét az evangéliumnak ehhez a mondatához – Krisztus szavaihoz kapcsolta: „Boldogok, akik láttak és hisznek, de még boldogabbak, akik nem látnak és mégis hisznek."[97] Azt mondta: „Katolikus emberhez teljesen méltatlan az, hogy csak abban higgyen, amit látott." Beszélt a hit és tudomány erejéről. „A tudomány hegyeket tud megmozgatni, de megteszi ezt a hit is." „A hit nem ellensége a tudománynak, hiszen aki nagyot halad a tudományban, az mindig elér a hithez... Aki értelmes ember, annak Istenben hinnie kell... Nem katolikus ember az, aki nem fogadja el mindenben az egyház parancsait, útmutatásait... Mik az okai az emberekben a hit megfogyatkozásának? Elég egy okot említeni, a kényelemszeretetet, ennek keretébe belefér minden ok: a megszólalástól való óvako-

[97] Jn 20,29

dás, az óvatosság, az érvényesülés érdeke, a felületesség... Milyen könnyű csökkenteni a hit teljét, de milyen nehéz visszaszerezni azt... De vissza lehet szerezni, vissza is kell szerezni." Ez utóbbit részletezte. Végül azt hangsúlyozta ki, hogy boldogságot csak a katolikus hitélet adhat.

Gondosan, óvatosan fogalmazta meg kijelentéseit, de azt nem lehet mondani, hogy a szembehelyezkedést kerülni akarta volna. (Egy helyütt becsmérlően említette a materializmust. Szükségtelen volt erre kitérnie.) Demokratikusan, népfrontosan fogalmazott közbeszúrásokra, amikhez ezelőtt jól értett, most már semmi kedvet, hajlandóságot nem mutatott.

4. Érdekességei voltak Bády Lajos utcai temploma diákmiséjének is. Erre a pap 14 ministránssal vonult ki. Több nem fért volna el az oltár körül. Iskolás gyermekek nem álltak – ebben a templomban nem is állhattak volna – külön helyen, de 160–180 körül mindenesetre voltak a ministránsokon kívül. Nem a misézö pap beszélt nekik, hanem egészen fiatal káplán: Virányi Ottó. A keresztségről magyarázott, a keresztnévről, a keresztnév védőszentjéről s a keresztszülőkről. A hittanmagyarázat a maga nemében nem volt ügyetlen. A gyermekeknek tetszetősen és érthetően beszél ez a fiatal pap. S végül kiszínezte annak az akciónak mibenlétét, amit ajánlott. Azt ajánlotta, hogy az egyházközségben minden keresztszülő menjen el keresztgyermekéért annak lelki születése (vagyis keresztelése) napjának évfordulóján, fogja kezén a gyermeket, jöjjenek el a templomba, s ott együtt gyónjanak, áldozzanak meg. Adjanak hálát Istennek, hogy a gyermek katolikus lett és maradhatott. Ez az évről évre ismétlődő meleg, kedves mozzanat erősíteni fogja a keresztszülőnek is, a keresztgyermeknek is katolikus öntudatát, lelke biztonságát.

Úgy látszik, hogy a fiatal Virányi Ottónak tervei – sőt messzemenő tervei – vannak.

5. Most a templomi impressziókról. Úgy láttam: a Bády-ellenes hangulat enyhült. Már nem emlegetik róla, hogy „túlzó békepap", de nem nagyon sereglenek köréje. Ezt az öreg újságárus és szentképárus asszony mondta. Bády tekintélyes, határozott egyénisége előbb is megakadályozta, hogy ellene olyan ellenséges megnyilatkozás legyen, amilyen a volt ciszterci templomban Horváth Richárdot fogadta annak idején. Álláspontjának kifejezésében már nagyon gondosan alkalmazkodik Bády a hívei beállítottságához. De nem tud vagy nem is akar szeretetreméltó lenni, mint ahogy a legtöbb papnak törekvése ez s ahogy paptársai itt is barátkoznak, mise után és előtt hosszasan beszélgetnek a hívekkel. Persze, reakciós tereferében nincs hiány itt sem. A férfiak magyarul és svábul is ócsárolták élelmezési viszonyainkat. Egy öreg sváb nagyhangon magyarázta, hogy falun már nincs élelmiszer. Nincs takarmány az állatoknak sem. A parasztok kihajtják lovaikat az erdőre, ott táplálkoznak a lovak azzal, amit találnak. De el is gyengültek a lovak, munkára lassúak és erőtlenek. Nem megy, nem halad a földműves munka. – Gyermekek, főleg lányok melegebb viszonyt tartanak fenn a papokkal. A lányok állandóan veszik a szentképeket. Az öreg szentképáru-

sító asszony meg van elégedve a forgalommal. (A szentképeken nincs régebbi keletű, ma kifogásolható szöveg.) A választás ügye még nem érdekli itt az embereket, sem az öregeket, sem a fiatalokat.

Bády nem ült ki gyóntatni. A szentképárusító asszony azt mondja: „az apátúr sokszor beteg, akkor nem jön ki gyóntatni".

6. Érdeklődtem a templom egykori szónoka: dr. Nádas Zoltán hollétéről. Megtudtam, hogy a Vörösvári úton egy volt magánház udvarában épült kis templomban mondja miséit. Ez az udvar szemben van a Vörösvári úti általános iskolával. A sekrestyés elmondta, hogy dr. Nádas Zoltán főtisztelendő úr ünnepen reggel 7 órakor misézik, hétköznap 8 órakor. „Mikor prédikál?" – kérdeztem. A sekrestyés azt felelte. „Nem prédikál mostanában."

7. Még Devánszky prédikációját akartam hallani. Prédikációit eddig úgy ítéltem meg, hogy a kifogásolható részeket a pap ügyetlensége okozza. Most úgy hatott, hogy inkább szándékosságból, mint szónoki fogyatékosságból beszél a materializmus híveinek „silány, ocsmány lelkületéről" s arról, hogy a rossz katolikusok rossz családi életet folytatnak, zilált házasságban élnek. Ez természetes, sőt szükségszerű következmény, hiszen a földön áldásos, szép élet, csak a katolicizmusból eredhet, semmi másból.

8. Hivatkoztam az Új Ember legújabb száma[98] 4. oldalán Kunszery Gyula[99] „Juhász Gyula" című cikkére. Juhász Gyulát mi a haladók sorába számítjuk. Verseit kiadta az Állami Könyvkiadó, s egyik sorozatukban tanulmány jelent meg Juhász Gyuláról. Ez a tanulmány a haladó, a szocializmus felé közeledő szellemű költőt jellemezte Juhászban, aki a Tanácsköztársaság idején „Tűz" címen kommunista folyóiratot szerkesztett Szegeden, s aki később meg is szenvedett ezért a szereplésért. Juhász tulajdonképp az álmodozás, az elvonulás költője volt. Voltak szép forradalmi versei s voltak olyanok is, amiknek stílusromantikája katolikus színezetet használt fel. Kunszery cikke egészen katolikus költőnek állítja be Juhászt. Nem cáfol, nem vitatkozik a mi kritikusaink megítélésével, de ellenkező állításokat hangoztat. Már jó ideje törekvése – Révai József elvtárs kezdeményezésére – az új irodalomtudománynak, hogy a magyar irodalom haladó hagyományaival a közösséget fenntartsa. Ilyen viszonyok közt Kunszery cikke csak tendenciózus lehet. Tendenciózusnak kell minősíteni annál inkább, mivel nemrég Arany Jánosról (akinek verseit most hozta új kiadásban az Állami Könyvkiadó, s a könyvet az állam és főváros meg is vette, meg is küldte az iskoláknak már) hasonló szándékkal írt apró cikket Kunszery az Új Emberben. Ott meg az Arany János népiségében megnyilatkozó katolikus vonásokat emelte ki.

László István

---

[98] Az *Új Ember* 1953. évi 15. számáról (április 12.) van szó.

[99] Lásd László István jellemzését Kunszeryről a II. fejezet végén.

22.

1953. április 19-i jelentés

ÁPRILIS 19.

Feldolgozva. Kivonatolás után lerakandó.[100]

Múlt vasárnap Bády templomában figyeltem meg a dolgokat, a Bécsi úti (Devánszky) templom diákmiséire éppen csak benéztem. Impresszióm az volt, hogy sem a középiskolások 8 órai miséjének, sem az általános iskolai tanulók 9 órai miséjének nincs diákmisejellege. Tanulók csak annyian, vagy nem sokkal többen vannak, mint általában a miséken. Ezúttal sem kellett lényegesen módosítanom véleményemet. Láttam ugyan egy lányt és két fiút, akik rendezőként fontoskodtak, jóval a mise előtt érkeztek s mindjárt tárgyalni, szerepelni kezdtek. Egyeseket a kórusra küldtek, másokat gyóntatókhoz irányítottak, de mindez nem vallott jelentősebb szervezettségre. Valami figyelemre méltó jelenség volt mégis. Két csoport érkezett – mindegyikben 4-5 diák – úttörőnyakkendő nélkül, de kirándulásra öltözötten jöttek. Kint a templom előtt is volt egy ilyen csoport. Pappal nem beszéltek; nagyobb fiúk váltottak pár szót velük a sekrestye előtt. Aztán villamosra ültek. A Lajos utcai templomban, s villamosmegállóknál több helyen láttam kirándulásra induló fiúkat kis csoportokban. A felső-krisztinai templomhoz vivő 59-es villamoson nagyobb fiúk és lányok 12–15 tagú kirándulócsoportjával akadtam össze. Tréfálkoztak, hangoskodtak; a fiúk hősködtek, hogy nem mentek fémgyűjtésre. Egyik lány udvariaskodott, s átadta nekem a helyét. Így melléjük kerültem, s jól hallottam, hogy a fémgyűjtésen gúnyolódtak s azokon az iparostanulókon, akik egy-egy közbeeső ház előtt a fémgyűjtéssel bajlódtak.

Úgy látszik, a klerikális-reakciós fiatalság meg akar előzni bennünket – azt is mondhatnám: le akar győzni bennünket – a kirándulásrendezésben.

Úttörőnyakkendős kirándulókkal ma nem találkoztam.

2. A Lajos utcai templomban bejutottam a fiatal hitoktató káplán gyóntatószékébe. Amikor említettem, hogy családi körömön kívül is szívesen teszek szolgálatot a katolikus gyermekgondozás ügyének, a káplán (nevét múlt vasárnapi feljegyzésemben közöltem; azt hiszem: Gilányi Ottó[101]) azt mondta: ennek könnyű a sorát ejteni. Hivatkozott a mai evangéliumra, amelyben az áll, hogy a „jó pásztor" ismeri nyáját.[102] „Nekünk is ismerni kell – mondta – nyájunkat, nemcsak a gyermekeket, hanem azok szülőit is. Beszélnünk kell a szülőkkel, egyelőre nincs egyéb módunk a gyermekek kézbentartására, hitoktatásuk erősítésére, irányítására." Hálásan veszi, hogy ezt a propagandát vállaltam. Szentmiséiben megemlékezik azokról, akik vállalják ezt a munkát.

---

[100] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

[101] Helyesen: Virányi Ottó.

[102] Jn 10,14

Ez a fiatal pap nemcsak prédikációiban, illetőleg a szószéki katekizmus magyarázatában tud ügyeset, vonzót produkálni, de a szervezkedést is ambicionálja. Mozgalmat akar szervezni. Múlt vasárnap a keresztszülők aktivizálását szorgalmazta. Ezt a kezdeményezést fontosnak ítélte ma is. Azt mondta: „Ha nem érnének rá a szülők, hogy kapcsolatot tartsanak fenn a pappal, úgy helyettük a keresztszülők tartsák fenn a kapcsolatot." Mindebből a lóláb – a szándék – kilátszik.

Lehet, hogy ez a nagyon fiatal, kezdő pap más lenne, ha Bády, a tavalyi Bády, a gerincesnek mutatkozott Bády Ferenc maradt volna.

3. Bády és Devánszky után egy harmadik békepapot: Dér Gyulát akartam ellenőrizni (Dér Gyuláról a papi béketanács Kiss Zoltán nevű titkára másfél éve nagyon kedvezőtlenül nyilatkozott. Azt mondta: „Dér igen sötét alak.")

Dér felső-krisztinai templomában a katolikus diákgondozás változatlanul megvan. Sem arányaiban, sem jellegzetességeiben nem csökkent. Fiúk és lányok a templom más-más oldalán ülnek padokban. Most kevesebb pad van lefoglalva számukra, de azért csak látszat az, hogy kevesebben volnának a templomjáró gyermekek. Sokan oldalt állnak s az oltár mögötti tágas részben ülnek a szüleikkel. A nagyobb lányok hátul, a templom bejáratánál állnak rendben. De a 8 órás miséről is sok 16–17 éves lány és fiú jött ki. Jelentékeny részük jár a 8 órai misére. A 9 órás misén kis hirdetőtáblákon kérték fel a szülőket, hogy engedjék előttük gyónni és áldozni a gyermekeket. Ennek a felhívásnak engedtek is a szülők. Istvánfy József gyóntatószéke előtt gyermekek álltak hosszú sorban. Csak hátul várakozott két idősebb asszony.

Raáb Kornél örökében (a Felső-Krisztinában) most a negyven év körüli, alacsony, vontatottan beszélő Szőnyi a diákgondozó. Ő mondta a misét és a prédikációt. Újítás a felső-krisztinai diákmiséken, hogy a mise egyes részeit (a lépcsőima keretében a gyónást, a hiszekegyet s még néhány részt) nem latinul, hanem az egész gyermeksereggel együtt magyarul mondta a pap.

A prédikációt az evangéliumhoz („Én vagyok a jó pásztor... életemet adom juhaimért"[103]) kapcsolta Szőnyi s a papi hivatásról beszélt. Így kezdte: „A közelmúltban (már ez a határozatlan megjelölés is tendenciózus lehet) Budapesten járt a spanyol király. Kíséretével egy Duna-parti étteremben vacsorázott. Egyszer csak kinyílt az ajtó. A király odatekintett, hirtelen felállt, s néhány percig mozdulatlan vigyázban állt, tiszteletadásul. Környezete követte a példát, felálltak valamennyien. Sokan nem tudták, mi történt. Az ajtón egyszerű fekete reverendás pap lépett be, s az évtizedes, évszázados spanyol etikett gyakorlásán kifinomult, vallásos király megérezte, hogy ilyen ünnepies tiszteletadás jár ki Isten emberének, aki minden embernek mindene: Isten kiválasztottja, küldötte, aki minden ember számára mindent hoz, mindent osztogat, ami a boldoguláshoz és üdvözüléshez szükséges. A pap bölcsője talán valamelyik kis faluban ringott

[103] Jn 10,11

vagy Pesten egy proletárlakásban. Egyszerű, talán falusi pap volt, de a hatalmas király megérezte benne Isten kiválasztottját, akinek a nagy tiszteletadás kijár."

Természetes, hogy a proletárlakás, proletár származás emlegetése is tendenciózus. Feltétlenül, menthetetlenül tendenciózus a spanyol király – általában a „hatalmas, vallásos király" – példaképül való dicsőítése. Nem is beszélve arról, hogy az egész történet mese, hiszen királyok nem szoktak Duna-parti étteremben vacsorázni minden elővigyázatos intézkedés nélkül. A terembe, ahol vacsorázott egy-egy királyi vendég, semmi esetre nem léphetett be egyszerűen, minden körülményesség nélkül senki.

De volt még egy tendenciózus rész Szőnyi beszédében. Azt részletezte, hogy a pap mennyi szeretetet ad, mennyit imádkozik ellenségeiért is. Hiszen vannak, akik támadják, bántják, jó szándékát félreértik, elítélik. De a papot mindez nem akadályozza meg abban, hogy imádkozzon ellenségeiért.

Szőnyi mentségére fel lehetne említeni azt, hogy a „jó pásztor" evangéliumával kapcsolatban önkéntelenül felvetődött – legalábbis kínálkozott – a spanyol király dicsőségét hirdető példa. Nem így áll a dolog – a papi hivatás magasabbrendűségét másképp is jellemezhette volna. S az evangéliumi példázatok nagy része olyan természetű, hogy kapcsolatba lehet hozni királyok dicsőítésével. Így aztán egész éven át tartana a prédikációkban a királyok magasztalása.

Egy kék szemű szőke (illetve ősz) asszony perselyezett s elég közlékeny volt, amikor megkérdeztem, hogy Istvánfy főtisztelendő úrnál mikor lehetne gyónni. Jobban mondva: nem is gyónni akarnék, csak beszélni vele. Néhány évvel ezelőtt a Rókus Kórházban igen hasznos tanácsokat adott nekem a politikai helyzetet illetően. Azt mondta az asszony: „A gyermekgyóntatásokkal nagyon le van foglalva dr. Istvánfy főtisztelendő úr. De ők mindnyájan ismerik felfogását és tovább is adják, hogy nem szükséges kitérni a szavazás elől. Istvánfy nagyon valószínűnek tartja, hogy püspökkari pásztorlevél jelenik meg és valamilyen formában – az újjáépítés, az ipari fejlődés hangsúlyozásával – ajánlani fogja a kormánytámogatást."[104] „Ez a körülmény felment bennünket attól, hogy ellenzéki álláspontot foglaljunk el." Ők – a templomi asszonyok – szavazni fognak. Most ezt az álláspontot fogadták el.

4. Autóbuszon Mag Béla templomába mentem, de ott nem értem prédikációt, ezért a Bazilikába siettem. Ott a tíz órai mise végén tartott prédikációt végighallgattam. A szónok egy fiatal pap volt: Döbrei[105] nevű. Ő is a „jó pásztorról" beszélt, de ő a „jó pásztor" segítésre, megbocsátásra, felemelésre, mindenre kiterjedő szeretetét csak

---

[104] Egy esztergomi körlevél 1953 áprilisában felszólította a papokat, hogy a szószékről támogassák a fém- és vasgyűjtést. A katolikus püspökök áprilisi és júliusi körleveleikben az esedékes mezőgazdasági munkák elvégzésére szólították fel híveiket. Vö. *Új Ember*, 1953. április 5. 14. szám és 1953. július 5. 27. szám. A választásokra vonatkozóan az *Új Ember* 1953. május 3-i 18. száma az első oldalon közölte a püspöki kar szózatát a választásokkal kapcsolatban. Lásd még a 127. számú lábjegyzetet.

[105] Helyesen: Debrei Vilmos.

magára Krisztusra vonatkoztatta, nem Krisztus papjaira. Beszédéből egy részt kiemelek. Ebben igen óvatosan aktuálisat érintett. „Amikor nagy dolgok, nagy átalakulásuk közepette állunk, a »jó pásztor« egyszer csak felénk küldi valami kis templom harangszavát s ebből a szelíden csengő harangszóból megértjük, hogy mit kell helyesnek tartanunk, mi ad nekünk lelki nyugalmat és erőt, biztonságot."

Az előcsarnokban két asszony árusított újságot, füzetekct, kegyszereket. Tőlük tudtam meg Debrei nevét, s ők mondták, hogy van már plébánosa a Bazilikának: Barabás,[106] aki a főmisén vezetett. A hívek nem bánták volna, ha Szabó Imre püspök lesz az új plébános, de vannak, akik neheztelnek Szabó püspökre a kitüntetésért, amit most nem kellett volna elfogadnia. „Mert valami választás, vagy mi lesz májusban."

5. Valahogy megéreztem, hogy a pesti ferences templomba kell mennem. 12 óra után odaérkeztem. Nem Perlaki ment fel a szószékre, hanem egy ferences páter. Amikor ezt a „hívek" meglátták, tömegesen mentek ki a főkapun s a folyosóra vezető mellékajtón is. Ha nem lettek volna újabb és újabb érkezők, úgy a zsúfoltság szokatlanul kisebb lett volna. Így sem töltötték meg a távozók helyét az újabb érkezők.

A beszédet mondó páter érezhető zavarban volt. A beszédre nyilvánvalóan több anyagot gyűjtött össze, mint amennyit elmondhatott, s nyilván nem volt biztos abban sem, hogy miképp, milyen színezéssel mondja, amit kiválasztott.

Azzal kezdte, hogy a huszadik század filozófusai nemcsak egy ember problémáinak, de az egész emberiség problémáinak megvilágítását, megoldását keresték. Így zsákutcába jutottak és az emberiség céljának megtalálása helyett az emberiség válságának gondolatához jutottak. Fausti társadalomnak nevezték a mait.

A ferences páter, úgy látszik, Perlakit iparkodott követni szónoki módszerben: a modern irodalomban való tájékozottság mutogatásával. Perlaki minden beszédében említette Voltaire-t; a ferences páter nem említette Spengler nevét, de idézte a fausti társadalomra vonatkozó teóriát.[107]

Ugyancsak zavaros volt, amit a homo Christiánusról, a krisztusi emberről mondott. Azt mondta: a krisztusi ember jelen volt kétezer éven át társadalmi és gazdasági rendszerek bölcsőjénél is. A rendszerek változtak, de a krisztusi ember megmaradt, ugyanaz maradt. Feltette a kérdést: vajon hozott-e Krisztus új társadalmi rendet? Erről Krisztus azt mondta: az én országom nem ebből a világból való. Ugyanezt tartja a krisztusi

---

[106] László István tévedett. A Bazilika plébánosa 1944 és 1970 közt Tarnóczi János volt. Barabás Ferenc csak segédlelkész volt a Bazilikában.

[107] Oswald Spengler (1880–1936) német történetfilozófus *Der Untergang des Abendlandes* című 1917-ben Münchenben megjelent művéről van szó. Magyarul legutóbb: *A Nyugat alkonya*. Bp., 1995. A fausti embert, a fausti társadalmat Szerb Antal így jellemezte: *„Faust alakjában Spengler a nyugati kultúra legnagyobb jelképét látja és bizonyára igaza van. A nyugati kultúrát a »fausti ember« építette fel: az az ember, akit semmi sem tud kielégíteni, aki nyugodtan aláírja az ördöggel való szerződést, mert tudja, sosem jöhet el a pillanat, amelynek azt mondaná: maradj! – a fausti ember a végtelenbe törő vágy és akarat."* Szerb Antal: *A világirodalom története*. Bp., 1973, 460. p.

ember is. De Krisztus ezt is mondta: Add meg Istennek, ami Istené s a császárnak, ami a császáré.[108] Máskor azt hangsúlyozta, hogy a munkás méltó az ő bérére...

A páter mindebben nem hozott ki sem összefüggést, sem pozitívumot. Bejelentette, hogy a krisztusi ember jellemzését fogja ismertetni következő beszédeiben. Aztán meglepetésszerűen és a szokásos időnél jóval hamarabb befejezte a prédikációt.

Kimentem a folyosóra s a „katolikus célokra" gyűjtő „úriasszonnyal" próbáltam beszélni. Az asztalnál három más asszony is volt. Megkérdeztem: „Fülöp atya tartotta a prédikációt?" – „Nem, Fülöp atya már nincs is Pesten. A prédikációt a mostani templomigazgató tartotta." Nem tudták megmondani a nevét. „Hát nem Pacific atya a templomigazgató?" – „Nem, Pacific atya nem itt van" – válaszoltak, ezért tovább kérdeztem: „Perlaki főtisztelendő úr nem beszél már többé?" – „Nem, Perlakit nem engedik beszélni már ezután... Nem egyházi részről tiltották el, hanem az állami hatóságok okvetetlenkedtek megint... megint." Ezt türelmüket vesztve mondták. Ilyen esetben a letiltott szónok „betegségére" szoktak hivatkozni. Most haragosan és nyíltan beszéltek. „Mennyire szerettük Perlaki főtisztelendő úr beszédeit. Mennyien kimentek, amikor látták, hogy nem ő beszél! Ez talán nem is volt helyes..." – mondtam. „Egyáltalán nem volt helyes – folytatta egyik asszony. – Meg is mondtam az itt kiözönlőknek, hogy nem viselkedtek katolikus módon. Isten igéjének hirdetőjével szemben nem lehet így viselkedni. Nem lehet tüntetni! Mert ez tüntetés volt."

– „A tüntetés az új szónok, a templomigazgató páter ellen irányult? – kérdeztem. – Nem, a kormány ellen irányult. Amikor a kivonulókat figyelmeztettem, hogy ez a viselkedés nem méltó jó katolikusokhoz, valaki azt mondta: Mi, akik most kivonulunk, a választáskor nem vonulunk ki szavazni." – A másik asszony ezt mondta: „Valaki azt is megjegyezte, hogy júniusban, a piaristák kitelepítésekor[109] külön tüntetést fognak rendezni." „Hát lesz piarista kitelepítés?" – kérdeztem. – „Arról beszélnek, hogy lesz." – „Neveket, pozitívumokat nem mondanak? Közelebbit nem lehetne megtudni? Én ugyan bencés diák voltam, de azért nagyon tiszteltem a piaristákat és mélyen érint a sorsuk" – érdeklődtem. – „Azt nem tudnám megmondani, hogy kitől hallottam. Sokat ismerek az itteni hívek közül, de ezeknek nem tudom a nevét. Annyian járnak a mi templomunkba, hogy nem lehet emlékezni az arcokra sem."

6. Én más forrásból is hallottam erről a kitelepítésről. Palotay jezsuita anyja, özv. Palotay Jánosné beszélt róla tegnap. Úgy említette, mint megtörtént dolgot. Ma aztán Palotayné is, Márkus Emília Szív utcai általános iskolai tanítónő is módosította az információt olyanformán, hogy a kitelepítés júniusban lesz.

---

[108] Mk 12,17; Lk 20,25

[109] Az Elnöki Tanács 1953:7. számú törvényerejű rendelete 1953. április 21-én intézkedett az ELTE átszervezéséről, aminek hatására a piaristáknak el kellett hagyniuk V. kerületi székházukat, és átköltöztek a Mikszáth Kálmán téri volt apácaiskola épületbe. A Magyar Katolikus Püspöki Kar konferenciája május elején tárgyalta meg a kérdést és tudomásul vette a piarista székház lefoglalását az ELTE Bölcsészkara számára. Talán ezzel az eseménnyel kapcsolatban terjedt el a rémhír, hogy kitelepítik a piaristákat.

Minthogy az evangéliumban s a prédikációkban is a „jó Pásztor"-ról és Krisztus papjairól volt szó, érdekelt, hogy mit mond erről a kispapok nevelője: Nagy Ferenc. De Nagy Ferenc nem erről beszélt a prédikációjában, hanem az ifjúság testi-lelki tisztaságának jelentőségét méltatta. „A tisztaság megőrzése nehéz, de nem lehetetlen: hősi feladat. Fiatalságunknak hajlama van a hősi emelkedésre."

A prédikáción most sok egyetemista lány és fiú volt jelen. Mise után egy szemüveges lány, akit Csöpinek szólítottak, azt erősítette, hogy ez fogja megkülönböztetni a katolikus egyetemisták életét a züllött iparostanulók és iparos-tanulólányok életétől. Meg kell lenni ennek; nem lehet tréfálkozni ezen.

Úgy látszik, itt újabb katolikus mozgalom készül.

László István

Lehet, hogy a ferences templomigazgató felénk akart közeledni zavaros beszédében. Ha úgy van, akkor meg kell említenem, hogy nem volt hiba a fausti társadalmat, Spengler teóriáját szóba hozni. Spengler nevét ismerik nálunk, egyik könyvéről a 20-as évek elején sokat írtak a lapok. Ebben polgári szempontból is elérkezettnek ítéli a nyugati kultúra bukását. Spenglert a nácik indexre tették, de indexre tették egyetlen magyar fordításban megjelent könyvét[110] a nyilasok is nálunk. Spenglernek vagy teóriájának emlegetése révén is meg lehetne közelíteni a kapitalista gazdasági és társadalmi rend válságának felismerését, csak nyíltabban, részletesebben kellene fogalmazni, mint ahogy most a templomigazgató páter tette. De egyébként a templomi beszéd lehetőségeihez mérten az feltétlenül jó lenne kiindulásnak, hogy polgári filozófusok már 35–40 év előtt is hirdették a polgári kultúra teljes válságát. Jó lenne ez még akkor is, ha a fausti társadalommal a krisztusi szeretetet állítaná szembe a pap, hiszen egyebet nemigen várhatunk tőlük.

Szerdán (22-én) este a Bazilika kápolnájában dr. Magass Miklós tabáni káplán tart előadást Krisztus békéjéről a Magyar Szent Egylet sorozatában. Meghallgatom.[111]

23.

1953. április 23-i jelentés

ÁPRILIS 23.

Jellemzéshez kiegészítés. Magas Miklós tabáni káplán.[112]

Este 6 órakor volt a Magyar Szent Kereszt előadássorozatában dr. Magas Miklós konferenciabeszéde – „A diadalmas Krisztus békéje" – a Bazilika kápolnájában. Igen

[110] Oswald Spengler: *Ember és gép.* Fordította: Sz. Mátray Sándor. Bp., 1932.

[111] László István aláírásával lazárta április 19-i jelentését, majd később úgy gondolhatta, hogy szükséges Spenglerről némi magyarázatot adni. Ezt a részt utólag illesztette jelentéséhez.

[112] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

kevesen jelentek meg: csak éppen megközelítették az 50-et azokkal együtt, akik beszéd közben érkeztek. A megnyitó üdvözlést és bejelentést Cavallier József mondta (ő a Szent Kereszt világi elnöke), kb. 10 perces késéssel Szabó Imre püspök is megérkezett. A konferenciabeszédet tartó Magass Miklóst eddig nem tartották békepapnak, most azonban ilyennek mutatkozott.

Beszédét azzal kezdte, hogy még bennünk zsong húsvét varázsa. Húsvét ünnepelése még soha ilyen hatalmas arányú, ilyen lelkes és ragyogó nem volt. A feltámadásra minden eddiginél nagyobb tömegek jöttek össze. Nem volt jelen a körmeneten a hatóságok küldöttsége, nem volt díszszázad, sem díszlövés nem dördült el. De ez nem jelentett hiányt, hiszen mindez inkább csak látszatkereszténységre vallott a régebbi években. A tömegek meggyőződése soha nem mutatkozott ilyen erősnek, mint a diadalmas Krisztus idei ünnepén. Ezután a föltámadás „tényét" bizonyította, mint Krisztus istenségének legfontosabb bizonyítékát. Meglehetősen nagy kerülővel jutott el a témához. Krisztus a béke hirdetője volt. Feltámadása után „Béke veletek" köszöntéssel jelent meg tanítványai közt.[113] Ma is ezzel a jelszóval van közöttünk, egyházunkban. De milyen is legyen a krisztusi béke? Krisztus békéje az okosságé, az igazságé és a szeretetté kell hogy legyen.

1. Az okosságé legyen, vagyis a tudomány, a technika vívmányait tartsa fenn az emberiség javára, s az emberi egyenlőség kifejezője legyen.

2. Az igazság békéje legyen. Ne az elnyomással, a kizsákmányolással, a hódítók erejével akarja megbékíteni az embereket, hanem egy emberhez méltó társadalmi renddel.

3. A szeretet békéje legyen, hiszen Krisztus nemcsak felebarátaink szeretetére, de ellenségeink szeretetére is tanította az embereket s ennek a szeretetnek tanítását is rábízta egyházára.

Beszédét a „Béke veletek legszebb köszöntésével" fejezte be.

Beszédében az „igazság békéje" résznél néhány mondat majdnem szó szerint tartalmazta azt, amit Pártunk is hangoztat. (Az elnyomás, a kizsákmányolás, a hódítók szándékai említésénél.)

Tehát valamivel több nyíltság jellemezte Magass beszédét, mint amennyit egy-egy békepapi megnyilatkozásában hallottunk eddig. Tartózkodásfélét legfeljebb a beszéd egyes részeinek aránytalansága jelzett. Magass a feltámadás jelentőségéről, az idei húsvétról jóval többet beszélt, mint a krisztusi béke jelzett 3. pontjáról. Inkább a „diadalmas Krisztust" ünnepelte, mint békéjét magyarázta. Nem fejtette ki az 1–3. pontban a mai világhelyzet világos megjelölésével a békeharcot. A békeharcot nem említette, pedig talán ez jelentette volna a közeledést felénk. Beszédének ez a része megmásíthatatlan értelmű volt így is, az eddigihez képest bizonyos fejlődés vált érzékelhetővé benne. Tekinthetjük annak jeléül is, hogy a közeli hetekben a templomokban hozzánk és témánkhoz, szempontjainkhoz igazodó megnyilatkozások hangzanak el.

---

[113] Lk 24,36; Jn 20,19.

Szóval – Magass beszéde éppen csak azt nem juttatta kifejezésre, hogy katolikus papi minőségében csatlakozik a békeharchoz, s ellentétben áll az imperialistákkal. De egyelőre nehezen jön ki papi beszédben ilyen határozott kiállás.

Cavallier bejelentette, hogy a legközelebbi előadás május 4-én lesz. Címe: „A boldogságos Szűz Mária békéje".

László István

24.

1953. április 26-i jelentés

ÁPRILIS 26.

Feldolgozva lerakandó![114]

Mai feladatom a kelenföldi, a Fehérvári úti s az albertfalvai templomban annak megfigyelése volt, hogy elhangzik-e máris valami a békéről és demokráciáról, a választásról és egyéb időszerűségekről a prédikációban.

1. Először a kelenföldi kistemplomban voltam. Ide a reggel 7 órai misére 7 óra előtt megérkeztem. Beszédbe elegyedtem asszonyokkal. Szavaikból megállapíthattam, hogy a papok közt Galambost[115] értékelik legjobban, s hogy a ministránsmozgalom, a hittanmagyarázat, elsőáldozók előkészítése „szépen folyik" itt is. A reggel 7 órai misén megjelentek nyilvánvalóan az úri-polgári osztályhoz vagy a kispolgári szegénységhez tartoznak. Munkáslány, dolgozó proletárasszony nem volt köztük. Egyenruhás iparostanuló lány vagy iparostanuló fiú sem.

A beszédet Galambos nevű káplán tartotta. A misét is. 7 ministránsgyermekkel vonult fel az oltárhoz. A ministrálás nagyon előírásosan történt, a fiúk jól tudták a latin szöveget. Látszott, hogy ritka gondosság jellemzi a ministránsok tanítását. Ez egyik alapvonása Galambos papi egyéniségének.

Galambos az evangélium szövegéből 3 kifejezést említett meg s azt magyarázta. Az egyik „a világ mulatni fog rajtatok". Itt Krisztus a „világ" szót lealacsonyító nyomatékkal említette meg, de a „világ" megjelölésén nem a tudomány és művészet világának értékeit hangsúlyozza, hanem az erkölcsi világot. Kétséges volna az is, hogy a tudomány és technika világát említette Krisztus becsmérlően? Nem állhat helyt ez a feltevés. Krisztus a munkát az emberiség számára kötelezővé tette. (Itt azt gondoltam, hogy a pap közeledni akar hozzánk, s ahhoz, amit figyelni akartam.) Krisztus az örök dolgokat tanította, az örök dolgok kétezer év óta nem változtak. A politika, a társadalmi rend megújulása lehet tényezője a fejlődésnek, azonban Krisztus nem ilyet

[114] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

[115] Talán Galambos László (1915–1989) piarista szerzetesről van szó.

akart elfogadtatni az emberekkel. De sok a megnyilatkozása annak, hogy Krisztus a termelést, a termelőmunkát milyen elhatározóan fontosnak tartotta. Marad tehát az a felfogás, hogy Krisztus az erkölcsi rosszat hibáztatta a „világ" említésekor.

Ezután a „kis időt" említette a pap, s azt hangsúlyozta ki, hogy „kis ideig" tart az élet szenvedéseivel és megpróbáltatásaival. A Krisztus-hit boldogsága pedig örök.

Részleteztem ezt a beszédet, mivel a munka dicséretével kapcsolatos részlet a többi beszédben is jellegzetessé vált. Ez volt az, amiben a ma hallott beszédek valami közeledésfélét hoztak. Persze, ezeknek a részleteknek tendenciája nem fejeződött ki nyíltan. Elmosódó maradt. Még Galambos mondott róla legtöbbet.

2. A Fehérvári úti kis kápolnában a 8 és 9 órai misén hallottam prédikációt. A 8 órai misére elkésve érkeztem Kelenföldről. De még hosszú ideig tartott a prédikáció, amit egy öreg pap tartott. (Nem Mihályi Tamás plébános volt.) Ennek a kápolnának védőszentje: Szent Adalbert[116] püspök és vértanú: az ő ünneplése volt a prédikációk egyik főtémája. A 8 órai mise öreg szónoka a Szent Adalbert életével és vértanúságával kapcsolatban csak éppen megemlítette a munkát mint szent kötelességet. A 9 órai misén prédikáló 35 év körüli, erősen megkopaszodott pap arról beszélt, hogy nemcsak önmagunk javára kell dolgozni, hanem embertársaink érdekében. De hamar eltért más útra s munkának nevezte az imádságot is. Persze, a legnagyobb, legszebb munkának.

A Fehérvári úti kápolnában elhangzott prédikációk csak érintették, csak olyan formában említették a munkát, ahogy ez mostanában elég általánossá lett. Annak nem volt jele sem, hogy valami új, különleges feladatot akartak volna megkezdeni ezzel.

3. Az albertfalvai Szent Imre utcai templomban is folyt még a diákmise prédikációja, amikor odaértem. Ezzel a templommal szemben van a Szent Imre utcai nagy általános iskola. Azt hittem: ez a közvetlen közelség, ez a tőszomszédság olyan ellenőrzést tesz lehetővé, hogy ebben a templomban a 9 órai misén a diákmise jellege egyáltalán nem látszik majd. Meglepetés ért: a szentély előtt legalább 150 iskolás lány figyelt a prédikációra. Példás rendben voltak felállítva s az sem lehet talán véletlen, hogy a lánykák hajában – 3–4 lány kivételével valamennyiében – a szokottnál valamivel szélesebb fehér szalagból a szokottnál valamivel nagyobb masni volt. Úgy tűnt fel, mintha közös jelvény lett volna ez. A fiúk kevesebben voltak: kb. 80-an. Szülők mellett padokban ülve még vagy 40–50 lányka volt a templomban. Fiúk ezenfelül oldalt és hátul álltak, kb. 60–65-en, de a kóruson is voltak iskolások. Nem kottáról énekeltek, csak népéneket. A kántornő játéka valószínűvé tette, hogy volt apáca működ-

[116] Szent Adalbert (955 és 958 között született, meghalt 997-ben) Prága püspöke. Géza fejedelem hívására talán 994-ben érkezett Magyarországra. Ő keresztelte meg a fejedelem fiát, Vajkot. 996-ban a pogány poroszok megtérítésére indult. Egy pogány pap lándzsaszúrásától vértanúként halt meg. Egyházi ünnepe: április 23.

dik s vezérkedik: énekeltet és imádkoztat itt. A gyermekek felügyeletét 2 anya látta el. Gyermeküket beállították a sorba, aztán a többi gyermek rendben tartására volt gondjuk.

A pap már beszélt, amikor odaértem. Nem az evangélium napi szakaszát magyarázta, hanem a tízparancsolatból a „ne lopj"-ot fejtegette.[117] Már az is gyanús volt, hogy túlságosan részletezte a magyarázatot. Tendenciózusnak hatott ez a részlet: „Ha valaki lopott, más tulajdonát elvette, nem mentheti tettét azzal, hogy másoknak osztotta el. Nem mondhatja mentségére azt, hogy jóra használta fel. Aki elveszi valakinek tulajdonát, azt feltétlenül vissza kell adni tulajdonosának. Ha ez semmiképpen nem lehetséges, úgy át kell adni az egyháznak. Az egyház gondoskodik a helyes felhasználásról, de önmagától vagy másképp senki nem gondoskodhat erről. (Ezekben nyilvánvaló lett, hogy az államosításokra gondol.) Aki lop, azt a pap nem oldozhatja fel, amíg az eltulajdonított értékét vissza nem adta tulajdonosának. Aki lop, és vissza nem adja, vagy ha ez egyáltalán nem lehet, jóvá nem teszi halálos bűnét, az örök kárhozatra, pokolba jut." (Ezzel nem az apróságokat akarta megfélemlíteni, hanem nyilvánvalóan a kommunistákat akarta úgy feltüntetni, mint pokolbeli örök kárhozat várományosait.) Ha a gyermekek nem is mind értették meg az ebben a részben elmondottak mivoltát, a szülők jól megértették, hogy a pap mire céloz.

Aztán fordított valamit a kocsirúdon. Azt mondta: – „Sokan vannak, akik lopásból, csalásból nagy vagyont szereztek..." (Itt meg a másik formát választotta: úgy tüntette fel, mintha a vagyongyűjtés ideje volna ma is. Mintha nem lenne szocialista építés, út a kommunizmus felé.) Így beszédét diplomatikusan fejezte be.

Áldoztatáskor Doroszlai plébános kijött a sekrestyéből és segített az áldoztatóknak.

Oldalt mellettem állt egy nagyobb fiú. Megkérdeztem, hogy mindig ez a főtisztelendő úr tartja-e a diákmisét. „Igen – mondta –, régóta ő tartja." A pap nevét nem tudta vagy nem akarta megmondani. A pap nevét kint kérdeztem meg egy asszonytól azzal, hogy úgy emlékszem: a mi iskolánkban volt hitoktató Mátyásföldön. Megmondta, hogy Tész Imre[118] a pap neve. Folytattam. Azt mondtam: úgy hiszem: ismerem a tisztelendőnővért is, aki orgonál. Ennek nevét azonban nem tudta vagy nem akarta megmondani. „Nem tudom a nevét. De nagyon szeretjük őt, mert rendben tartja a gyerekeket. Nagyon buzgó és ájtatos." Még folytattam: „Nagyon szép lesz a 40 órás szentségimádás – a békéért." Elmondta, hogy a szentségimádásban a gyermekek is részt vesznek. 29-én is, 30-án is délutáni 5–6 óráig „gyermekek áhítata" címen lesz a szentségimádás. Ezt csak most tudtam meg, mivel a szentségimádási napok részleteit nem említették meg a templomi hirdetésben.

Megint az lenne a kérdésem: miféle jelentéseket küldhetnek be az igazgatók – most pontosan az albertfalvai Szent Imre utcai nagy általános iskola igazgatója – a

[117] 5Móz 5,19

[118] Helyesen: Teész Imre.

klerikális reakció behatolásáról? Valószínű, hogy mindent rendben levőnek jelentenek vagy pár szavas nemleges jelentést küldenek. A tantestületnek közel negyven tagja lehet. Közülük senki sem vett észre semmit? Közöltek-e valamit az igazgatóval? A felügyelők nem érdeklődtek a klerikális reakcióval való kapcsolatokról? Feleslegesnek tartották ezt? Ha belül a templomban semmiféle közvetítéssel nem tudott érdeklődni az igazgató, úgy legalább feltűnhettek volna neki, hogy a 9 órai mise után a gyermekek csoportosan maradnak együtt még a templom előtt s egy nagyobb fiú – talán papnövedék – reverendában és karingben kijön hozzájuk beszélgetni; a hitbuzgalom legközelebbi terveit megbeszélni.

Vagy bizonyos együttműködés jött létre az iskola s a plébánia közt máris? Persze, az együttműködés a tantestület részéről nem aktivitásban, hanem hallgató magatartásban nyilvánul meg. Az ember csak arra gondolhat, hogy bizonyos formában jóindulat – a tantestületben elég általánossá vált jóindulat – segíti Albertfalván a klerikális reakciót.

Valami továbbit jó lenne tudni az albertfalvai katolikus diákgondozásról. 29-én vagy 30-án délután kimegyek a 40 órás szentségimádás „gyermekek áhítata" órájára.

4. Tulajdonképpen feladatom a papi békenyilatkozatok, demokráciamellettes [sic!] állásfoglalások megfigyelése volt erre a napra. Visszautaztam a Fehérvári úti kápolnába. Még tartott a prédikáció, amit – nagy meglepetésemre – Körmendi tartott. Körmendi a Nagymező utcai templomban a decemberi Mária-ájtatosságon elismerően nyilatkozott a népi demokrácia egyes intézkedéseiről, emellett a klerikális reakciósok állandóan hibáztatják, elítélik őt, amiért a szocializmus építőihez, a békemozgalomhoz orientálódik újabban. Azt hittem: beszédében – ha számításból is, de – lesznek nyomai a hozzánk való közeledésnek, ahogy ilyenek Magass Miklósnak a Szent Kereszt Egyesületben tartott áprilisi előadásában voltak. De nem így történt.

Körmendi is a kápolna védőszentjét: Szent Adalbertet méltatta és magasztalta. Arról szólt, hogy a szenvedések, megpróbáltatások türelmes elviselésére tanít Szent Adalbert példája is. A szenvedések nem tehetnek boldogtalanná minket, – ha megmaradunk Krisztusban, a szenvedések csak a tökéletesedés, a felemelkedés lehetőségét jelenti[k] számunkra. Körmendi most semmiféle hajlandóságot nem mutatott arra, hogy a mi témáinkhoz közeledjék.

5. Visszautaztam Doroszlai templomának 11 órakor kezdődő nagymiséjére. Sem a misét, sem a prédikációt nem Doroszlai tartotta, hanem egy 55 év körüli pap, akiről csak annyit tudtam meg, hogy nemrég került ide. Nevét nem tudták. Ez a pap a Szentlélekről beszélt, ismertette a Szentlélek isteni szerepét, isteni munkáját, hatalmát. Messze elkerülte a mi témáinkat. Ellenben bejelentette, hogy mikor fognak imádkozni litánián vagy más ájtatosságon a békéért, s hogy a 40 órás szentségimádást is a világbékéért ajánlják fel. Feltehető, hogy ilyenformán keresik a kibúvót.

6. Szombaton kimentem Kelenföldre, Albertfalvára, hogy az autóbusz-közlekedést tanulmányozzam. Mindhárom templomban legalább 2 beszédet szerettem volna megfigyelni. De Kelenföldön csak egy misét, egy prédikációt hallgattam. Itt a déli mise fél 12 órakor kezdődik. Akkor még Doroszlai templomában voltam. Onnan nem érhettem el Kelenföldre olyanformán, hogy ott legalább a déli prédikáció egy részét halljam. Ezért nem szálltam le az 1-es autóbuszról, csak a ferencesek pesti templománál s az Egyetemi-templomba siettem. Érdekelt, hogy mutat-e valami készséget Nagy Ferenc demokratikus megnyilatkozásra. Nagy Ferenc azonban most is a tiszta életről beszélt. Mai konferenciabeszédének címét úgy jelölte meg: „Tisztán az oltár előtt." Vagyis azt hangsúlyozta, hogy a keresztény ifjúnak tisztán – szüzességét megőrizve – kell megesküdnie menyasszonyával az oltár előtt. Bejelentette következő előadásának, illetve konferenciabeszédének címét is: „Hűségben a sírig."

Mai konferenciabeszédében főleg azt vitatta, hogy a tisztaság megőrzése nem lehetetlen, egyáltalán nem kivételes jelenség. Példákat említett. Így azt, amit Szent Ciprián[119] jegyzett fel az ő városáról, ahol több volt a tiszta életet folytatók száma, mint ahányan egy közeli pogány, erkölcstelen városban születtek. Nem voltak keresztények, tehát csak erkölcstelenek lehettek. Kereszténység nélkül erkölcsös élet nem lehetséges, állapította meg ahelyett, hogy a mi témáinkhoz kapcsolódott volna.

7. Összegezek tehát.

Szimpátianyilatkozat hangzott el: 1. Magass Miklós tabáni káplán részéről a Bazilika kápolnájában elhangzott konferenciabeszédben. 2. Ugyancsak a szimpatizálás jelének vehető az is, amit Galambos a kelenföldi templomban a munkáról mondott. De a Fehérvári úti kápolnában, az albertfalvai templomban hallott többi beszéd, ha nem is ejtette el ezt a vállalt kötelességet, de csak futólag szólt róla.

8. Szombaton a havonta szokásos püspöki Mária-ájtatosság Csík József újpesti templomában lesz. Meghallgatom.

László István

[119] Szent Ciprián latin egyházi atya és író. Karthágóban született 200 körül, mint vértanú halt meg 258-ban. Hírneves szónok. Egyházi ünnepe: szeptember 16.

25.

1953. április 30-i és május 1-jei jelentés

ÁPRILIS 30, MÁJUS 1.

Feldolgozva, kivonatolás után lerakandó.[120]

1. Kiutaztam Albertfalvára a Doroszlai templomban folyó 40 órás szentségimádásnak arra az órájára, amit „gyermekek áhítata" néven hirdettek, a gyermekek szép számban gyűltek össze. Nagyobb részük csak az imakönyvét hozta, ezek hazulról jöhettek: kisebb (csak valamivel kisebb) részük könyvekkel, táskával jött az iskolából. 5 óra előtt az iskolából észrevehették, tudomásul kellett venniük a tanulók gyülekezését még akkor is, ha nem volt szándékukban figyelni az iskola nevelőinek. Voltak a lányok közt olyanok is, akik az iskolából jöttek ki s egyenesen a templomba mentek. Legtöbb ilyen lánykának imakönyv volt a kezében, persze, akkor is, amikor az iskola kapuján kilépett.

Bent a templomban – a „szentségimádáson" – ma leányok jóval többen voltak, mint fiúk. Elkésve fiúk is, lányok is érkeztek. Ezek egy része hátul maradt, nem ment előre az iskolások „fenntartott helyére". Lányok kb. 120-an voltak, fiúk 40–50-en, nem számítva a ministránsokat, akik nemcsak a gyermekek áhítatóráján, de a felnőttek különböző csoportjainak szentóráin is ott térdeltek az oltárnál. A ministránsok egész nap rendszeresen váltották egymást az oltárnál. Ugyanúgy váltották egymást a papok.

5 órakor megkezdődött az iskolások áhítatórája. Teész Imre felment a szószékre, imádkoztatott a gyermekekkel. Magyarázott az oltáriszentségről. Közben énekeltetett is. A tanulókat úgy foglalkoztatta, hogy magyarázat közben gyakran tett fel kérdéseket. De a gyermekek nem feleltek. (Nyilván figyelmeztették is őket, hogy nem szabad felelniük. Teész a kérdésfeltevéssel csak a magyarázat élénkségét akarta fokozni.)

Teész már az iskolás gyermekek áhítatórájának első felében magyarázatba kezdett a mise részeiről, egyházi színek jelentéséről. Így a szentségimádás keretében a hittanóra is megtörtént. Végül imádkoztatott. Először az „édes szülőkért" imádkoztatott. Azután „mindnyájunk szentséges atyjáért, a római pápáért" mondatott imát. Következett az ima édes hazánkért. „Kérjük a Jézuskát, hogy ne hagyja el édes hazánkat, hanem áldja meg." Most a megholtakért, a tisztítóhelyen szenvedőkért s a tévelygők: a bűnösök és az istentagadók („Istentől elfordultak") megtéréséért imádkoztatott.

Imádkoztak Szűz Mária kegyes pártfogásáért is. Még egyszer figyelmeztette a gyerekeket, hogy távozáskor éppúgy, mint a legmélyebb áhítat perceiben, mindig az oltáriszentségre nézzenek. Felsorolta, hogy miképpen kell előkészülniük a következő

[120] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

vasárnap megünneplésére, s hogy akkor meg kell ismételniük az elsőpénteki[121] szentáldozást. (Úgy látszik: az elsőpénteki áldozást kötelezővé tette gárdája tagjainak. Ugyancsak kötelezővé tette a nagyon alázatos tiszteletadást. A gyermekek távozás előtt nemcsak két térdre ereszkedtek, de fejüket oly mélyen lehajtották, hogy már szinte leborulás volt.)

2. A templomi gyermekekkel egy időben távoztak hosszú sorban az iskolából tanítás után hazaengedett gyermekek. Egy nem magas, fekete hajú pedagógus ügyelt fel, hogy a gyermekek rendben távozzanak, s ne oszoljon fel a sor, mihelyt kilépnek az iskola kapuján. Ennek a pedagógusnak látni kellett a templomból távozó s a templom előtt hancúrozó gyermekeket. Láthatóan nem érdekelte a dolog, bizonyára megszokta a Teész-gárda ténykedését.

Most egy másik nevelő (idősebb valamivel, nem fekete, magas) jött ki az iskolából s átszólt a templom előtt még játszó gyermekekhez: „Gyuri, most azonnal jössz haza velem." Gyuri befejezte a játékot 2 percen belül s futott apja után. Megszólítottam egy fiút. „Aki most jött ki az iskolaépületből s ott megy, az a ti igazgatótok?" – „Nem, dehogy. Az a tanár. A Kucsera tanár. Az igazgató fent van az irodában."

3. A pontosság érdekében hangsúlyozom a következőket.

A templomi gyermekek kivonulása előbb kezdődött meg, mint ahogy az iskolából hazatérő gyermekek kiözönlése megkezdődött, de aztán percekig tartott az egyidejű kivonulás itt is, ott is. Kucsera valamivel később távozott az iskola épületből, de még akkor is jöttek ki gyermekek a templomból, ha kisebb csoportokban is, s ha már nem is sorban. A gyermekek akkor még a templom előtt voltak, részben már hancúrozni kezdtek ott. Kucserának nem lehetett mást gondolnia, csak azt, hogy ezek a templomból jöttek. Ha Kucsera nem tudta volna régebbről (ezt ugyan képtelenség feltételezni), hogy a templomban milyen arányú reakciós gyermekgondozás folyik, ezzel az alkalommal a helyzetet akkor is fel kellett ismernie.

S ha először látott volna ilyet, akkor meg kötelessége lett volna megfigyelni, hogy mi van itt voltaképpen. De Kucsera sem úgy viselkedett, mintha meglepetés érte volna, csak annyi intézkedése volt, hogy fia menjen haza. Nyilván a hideggé vált estétől, a meghűléstől féltette a fiút.

4. Egyébként pedig valószínű, hogy a Kucsera fiú is a templomból jött ki. Tagja lehet Teész Imre hitbuzgalmi egyesületének. Én csak azt tudom, hogy a ministránsok közt nem láttam ezt az arcot, de lehet a fiú igen buzgó templomba járó akkor is, ha nem tartozik a ministránsok elitgárdájába. Játszótársai közt bizonyosan volt olyan,

[121] A hónap első péntekje a Jézus Szíve tisztelet napja. Alacoque Szent Margitot (lásd a 293. számú lábjegyzetet) egy látomása alkalmával felszólította Jézus, hogy minden hónap első péntekjén járuljon szentáldozáshoz.

aki a templomból jött. S azok közt is, akikkel máskor játszott. Kétségtelenül van alapunk arra a feltevésre, illetve következtetésre, hogy az iskola nevelőtestületének megfelelő a tájékozottsága mindenről, ami a templomban folyik. Az is bizonyos, hogy az albertfalvai szülők és gyermekek ellenzékiségére bátorító hatása van annak, ha a nevelőtestület köztudomás szerint: aktívan vagy hallgatólagosan segíti Teész atya mozgalmát.

5. A Kucsera előtt felügyeletre kijött nevelő alsó tagozaton taníthat, mivel csapatai kisebb fiúgyermekekből álltak. (3-4 szülő várta gyermekét, hogy hazavezesse. Ilyet csak kisebb gyermekekkel szoktak tenni a szülők.) Nevét nem sikerült megtudnom.

MÁJUS 1.

Ma reggel ki akartam utazni újra Albertfalvára, hogy az elsőpénteki gyónást és áldozást megfigyeljem. Sajnos, a 3-as autóbusz nem indult. Hírek jöttek, hogy indul. Végül arról értesítették a várakozókat, hogy nem indul mégsem. Ekkor a HÉV-vel próbálkoztam, de az is nagyon sokára indult. Későn érkeztem. Már csak 4-6 gyermek áldozott s vagy 20 gyermek volt – szülőkkel – a templomban. Meg a ministránsok 5-en. Ugyanazok az arcok, akiket tegnap láttam. A ministránsok nagyon ki voltak képezve a térdhajtás, főhajtás külsőségeire. Ez úgy hatott, mintha volt katonatiszttől kaptak volna kiképzést. De a fiúknak nyilvánvalóan tetszett ez a szereplés.

Egy hazatérő csoportban szóba kerülhetett az esti mise. Egy lány ugrálva kérte édesanyját, hogy eljöhessen az esti misére. „Nagyon szeretek templomban lenni." Erre a társaságban lévő 3 lány is fogadkozott, hogy ők is eljönnek az esti misére, mert az különösen szép. Tanulság: a felszínesség meglehetősen általános a lánygyermekekben. Könnyű felhasználni ezt a reakciósoknak a reakció javára.

Már csak öregasszonyok jöttek ki a templomból. Kettővel beszédbe elegyedtem. Említettem: Milyen fájó, hogy már az elsőpénteki ájtatosságokat is csökkentik a hatóságok intézkedései. „Kár, de azért nem fognak ki rajtunk. A mi unokáink vallásosabbak, jobban tisztelik a legméltóságosabb oltáriszentséget még nálunk is, pedig mi fiatalon és egész életünkben nagyon vallásosak voltunk." Most azt mondtam: „Az iskolák remélhetőleg nem akadályozzák már, hogy a gyermekek templomba járjanak?" „Nekünk már nincs iskolás gyermek unokánk. Iparostanuló unokáink vannak; azokat próbálják istentelenségre nevelni. De már ott sem merik nagyon erőltetni ezt... Azt beszélik, hogy vannak itt tanítónők, akik keresztet vetnek a templom előtt, mikor bemennek az iskolába." Így folytattam: „Látszik, hogy jó igazgató van ebben az iskolában. Nem díszítették fel az épületet. Csak két rongyos zászlót tűztek ki. A vörös zászló annyira kifakult már, hogy mindennek lehet mondani, csak vörösnek nem." – „Hát ez nagyon ócska. De ennél nem érdemelnek jobbat, mivel üldözik a papokat."

Az iskolaépület ugyanis feltűnően dekorálatlan volt. Nemcsak drapéria s kép nem volt a nagy, szép épületen, de a két zászló is szánalmas volt. A vörös zászló nagyon régen lehetett vörös, a nemzetiszínűt pedig felcsavarták. Talán szakadtságát takarták el így. Az ablakokban még papírszalagot sem húztak keresztül. Nemcsak az ötlette-

lenség nyilvánult meg, de a teljes semmibevevés is látszott. Pedig a másik öregasszony megjegyezte: „Azért van panasz itt is egy-két tanítónőre, hogy istentelenséget beszélnek a gyermekeknek, unokáinknak. Majd csak megveri őket a jóságos Úristen."

Még előbb elmentem a plébánia felé. Egy erkélyfélére nemzetiszínű textilt tettek. Vörös zászló, vörös dekoráció nem volt az épületen.

Két fiú bement a plébániára 8 óra után. Azt hittem: Teész Imre folytatja ott a gyóntatást. De a fiúk hamar kijöttek. Utánuk Teész Imre is kijött. A sekrestyébe ment.

László István

26.

1953. május 2-i és május 3-i jelentés

MÁJUS 2., MÁJUS 3.

Feldolgozva, kivonatolás után lerakandó.[122]

1. Részt vettem Újpesten Csík József templomában a főpapi Mária-ájtatosságon. Szabó Imre címzetes püspök tartott esti misét és Brunári Ferenc, a másik újpesti templom plébánosa prédikált. A templom befogadóképessége igen nagy; ezért nem lehet azt mondani, hogy a szokásosnál kevesebben gyűltek egybe, bárha kétoldalt elég sok állóhely maradt üresen. A zsúfoltság semmi esetre nem volt olyan arányú, amilyen a ferencesek pesti templomában szokott lenni.

Brunári érzelmeskedő, ismert példákat kiszínező beszédet mondott Szűz Máriáról – Gábor arkangyal jelentésétől[123] kezdve Jézus keresztre feszítéséig kiemelte az egyes mozzanatokat. Majd az anyai hivatásról, az anyáról mint a család szívéről beszélt. Coriolanus[124] példáját s Petőfi egyik versét említette annak jellemzésére, hogy milyen nagy a felnőttek engedelmes szeretete s hálája anyjuk iránt. Majd arra tért át, hogy a világ erkölcsi válságba jutott mindenütt, mivel a családot s az édesanyát kezdik nem tekinteni az erkölcsiség olyan erőforrásának, amilyennek tartani kellene. Nagy megnyugvásunk, hogy mindenütt vannak szószólói, harcosai a család megerősítésének. Nálunk nemcsak a katolikus egyház állt ki erkölcsi tekintélyével és határozottságával, hanem kiállt a mi kormányunk is e nagy célkitűzés mellett. Hamarosan eljön az ideje, hogy kormányunk, ha kell, szigorúsággal védi meg, ha erre nem lesz

[122] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

[123] Lk 1,26–38

[124] A köztársaság kori Róma történetének egyik legendás alakja a patrícius Cn. Marcius, aki Corioli volscus város elfoglalásáért kapta a Coriolanus melléknevet. Plebejusellenessége miatt átállt az ellenséges volscusokhoz. A volscus sereg élén már Róma elfoglalására tört. Csak anyja és felesége kérésére állt el a támadástól.

szükség, úgy kedves szavak meggyőző erejével fogja biztosítani azt, hogy a család szeretete, a gyermekáldás, gyermeknevelés szeretete általánossá váljon hazánkban...

Brunári tehát közeledett. Olyan formában közeledett, ahogy Körmendi tette a decemberi Mária-ájtatosságon (a Terézvárosban) tartott beszédében.

2. Amikor a templomhoz értem, a sekrestyénél két öregúr állt és arról beszéltek, hogy miképpen s hol fogadják az érkező Szabó püspököt. Később is arra kerültem. Akkor már a kitelepítettek hazaengedéséről beszéltek.[125] Egyikük megemlítette, hogy állítólag az amerikai követségen már olyan híradás van kitéve, amelyben a terminus is megvan. Állítólag – mondták, de azt is hozzátették: kétségtelen, hogy a kitelepítettek hazaengedése Amerika közbelépésének következménye.

3. A templom bal oldalán padok vannak. Leültem az ott üldögélők mellé. Arról beszéltek, hogy a május 1-jei kivonulás terve mennyire hibás volt. Főleg azt tartották sérelmesnek és elhibázottnak, hogy a Városligetben nem eresztették szét a kivonulásban részt vetteket, hanem a Váci útra irányították az egész tömeget. Így elrontották a kivonulás befejezését, amely kedves lehetett volna, ha a kivonulók megpihenhetnek, leheveredhetnek a ligetben, fogyaszthatnak valami italt, s vidáman tereferélhetnek, amíg haza nem indulnak. Azt mondták, hogy van, aki szóvá fogja tenni a pártban ezt, mint a dolgozók sérelmét, mint oktalan megterhelést, ünneprontást. Kérdeztem, hogy mit gondolnak: nem lesz-e hatása ennek a választásra is? Egyikük megjegyezte, hogy a választás még messze van, nem tudják, hogy miképp határoznak addig. Valahogy úgy tűnt fel, hogy a választás nem nagyon izgatja őket. – Olyan alkalmi munkásfélék lehettek, akik nem gyárban, hanem valami kisüzemben dolgoztak a felszabadulás előtt. Egyikük kisebb temetkezési vállalat alkalmazottja volt. Templomba jöttek, de nem nagyon izgatta őket, hogy mikor kezdődik a püspöki mise.

4. Volt idő még, ezért az egyik szomszédos tér egyik padján ültem le 3 férfi mellé. Ezek is tudták, hogy püspöki mise lesz a templomban. Tudtak arról is, hogy Csík apát Gömbös idejében képviselő volt, s hogy mostanában alkalmazkodik a helyzethez vagy legalábbis passzívan viselkedik. Mondtam nekik, hogy Csík plébániáján évekkel ezelőtt (1–2 évvel a felszabadulás után) valóságos összejövetele volt a vármegyeház régebbi embereinek. Azoknak, akik buzgón szolgálták Endre Lászlót, s akiket már akkor elbocsátottak. A felelet az volt, hogy azt tudják Csík apátról, most azonban a közvélemény azt tartja róla, hogy alkalmazkodik. Ők a választás ügyében nem érintkeznek papokkal. S arról sem tudnak, hogy Csík plébániájának papjai a választás ügyében kapcsolatot keresnek híveikkel. Furiákovics Miklós káplánról, akinek har-

[125] Július 26-án tették közzé a Minisztertanács 1034/1953. számú határozatát, a rendőrhatósági őrizet alá helyezés (internálás) intézményének megszüntetéséről, valamint a kitiltások feloldásáról. Vö. *Magyar Közlöny*, Bp., 1953. július 26.

cos-reakciós rákosszentmihályi múltjáról egyet s mást többször jegyeztem fel, s akit most ebben a templomban láttam, ezek az emberek nem tudtak semmit.

5. A templomépület végén is vannak padok, ott a sashalmiak hírneves plébánosa: dr. Tomor János volt a központ egyik társaságban. Üdvözöltem őt, de úgy fogadta köszöntésemet, mint aki nem ismert meg. Arról beszélt, hogy nem lehet csűrni-csavarni a dolgot. A lopás mindenképp csak lopás marad, akárhogy is magyarázzák a dolgot. Hirtelen felkelt s bement a sekrestyébe, hogy felvegye a karinget s beálljon mint vendégpap az asszisztenciába.

6. [...][126] Ehhez a paphoz nem nagy a bizalmam. Nőbolond pap volt; hosszú ideig több szeretője volt, majd kikötött egynél. Sem Péterynek, sem az akkori irodaigazgatónak: Oetter Györgynek nem tetszett ez. N. N. azzal akarta jóvátenni bűneit, hogy a Kisgazdapárt parlamenti többsége idején és később is a napnak azokban az óráiban, amikor nem volt nővel, a klerikális reakcióban jeleskedett. Gyűléseken ő volt a plébánia kiküldötte, az iskolákban hittanórákra nem ment be, hanem a tantestület nőtagjait igyekezett klerikális-reakciós irányban befolyásolni. Prédikációiban állandóan támadott, gyűlölködött, gúnyolódott a marxistákon. A párt nem akart mártírt csinálni belőle, de végül megsokallta a szemtelenkedést és figyelmeztették X. Y. plébánost, hogy gondoskodjék N. N. áthelyezéséről, másképp ők távolítják el szeretője lakásáról. Péter akkor még kényúr s nagyhatalom volt a püspöki palotában. Áthelyezte N. N.-t önálló lelkésznek valami kis helyre Szeged mellé. N. N. ott is folytatta, [...]. A szószékről állandóan gúnyolta Rákosi elvtársat és rendszerét. Lefogták, de csak 2 évet kapott. A börtönből hazug híreket terjesztett arról, hogy bántalmazták, szemét kiverték stb. Ezeket az álhíreket nagyban terjesztették [...] hívei, bár fő támaszai: Mikes István gyáros, mérnök már akkor kiszökött családjával az országból. Mikessel volt N. N. legszorosabb együttműködésben. Náluk lakott s náluk étkezett, persze ingyen, s amikor Mikes internálva volt, N. N. vitte keresztül a Szociáldemokrata Párt akkori (nagyon konzervatív) elnöke: Kruppa Rezső, volt OTI-aligazgató révén, hogy visszaengedjék, internálását megszüntessék. Ezért a még akkor nem államosított Mikes-gyár néhány munkásnőjét s a Mikes család tagjait Máriaremetére vezette, hogy Mikes István szabadulásáért Szűz Máriának hálát adjanak.

N. N. azzal nyerte meg X. Y. plébános rokonszenvét, hogy udvarolt, alázatoskodott s folyton kezet csókolt neki s hogy a legaktívabb klerikális reakciós volt az akkori választások alkalmával is. Különösen az utolsó előtti (a nyári) választáson fejtett ki nagy buzgalmat a Barankovics-párt érdekében. Kis plakátokat osztogatott s maga ragasztott ki ilyeneket. Tanítónőket, cserkészeket mozgósított és egész nap agitált. A mieinket szidta, gúnyolta állandóan.

---

[126] Az anonimizált rész nem az előző bekezdésben említett sashalmi Tomor Jánosra vonatkozik. László egy állítólagos „nőbolond" papról kezdett el írni.

Nem tudom elhinni, hogy most nyugton maradna. Lehet ugyan, hogy a börtön jó lecke volt számára. De óvatosságra inthetné őt ez a körülmény is, hogy a bíróság elnézést tanúsított iránta: csak az izgatás miatt ítélték el (tudomásom szerint), mással nem foglalkoztak. Azzal sem, hogy volt-e előzetes tudomása Mikes István mérnök és családja szökésének előkészületeiről s a szökést valamivel nem segítette-e.

MÁJUS 3.

Meglepetések értek a mai napon.

1. Mielőtt Kelenföldre elindultam volna a [Móricz Zsigmond] Körtérről, bementem a volt ciszterci templomba, mivel úgy értesültem, hogy a reggel 8 órai misét Horváth Richárd mondja s prédikál is. A prédikáció tartalma is, de módja is jellemző volt. Arról beszélt, hogy annak, aki gondolkozva figyeli az életet s a történelmi életet, nemcsak a múltat kell megismernie, hanem a jelent s a jövő erőit is számba kell vennie. Keresnie kell az igazságot: a kereszténység lényegét, jellegzetességeit.

Ezt olyanformán intézte el, hogy megjelölte: mi nem keresztényi. Aki vérszomjas, bosszúálló, annak kereszténységével baj van. Aki alaptalanul vádaskodik vagy hazudik, annak épp a kereszténységével van baja... Folytatta ilyen szellemben a felsorolást, majd azt mondta: „A legrégibb kortól a legutóbbi nyilas mozgalomig azt állapíthatjuk meg, hogy az erőszak megbosszulta magát, s minél nagyobb volt az erőszak, annál nagyobb lett a bukás." (Ezt ugyan a nyilasokra mondta, de nyilván a szocializmus építőire is gondolt, s úgy gondolkoztak hívei is.) Végül a kereszténység lényegének s az emberiség jövőjének lényegéül a szelídséget jelölte meg. A szelídség egyéni emlékeiről magasztalással szólt, lírai hangnemben ömlengett. (Vajon azt gondolta-e, hogy az egyéni szelídség, az egyéni emlékezés a történelmi jövő alkotóerejéből s alkotóelemeiből hozhat valamit? S vajon megfeledkezett-e arról vagy szándékosan hagyta-e figyelmen kívül azt, hogy mi a történelmi erők központjába nem a szelídséget tesszük?)

Beszédének és módszerének jellegzetességei: 1. Az egész úgy hat, mintha nagyon is hasonlítana Bády Ferenc új orientálódásához. 2. Módszerére jellemző, hogy felvet dolgokat, amiket aztán nem fejt ki s nem hoz egymással összefüggésbe. Ha ezt tenné, úgy igen formás ellenforradalmi megnyilatkozás kerekedne ki.

A volt ciszterci templomról csak annyit jegyzek meg, hogy nagyon megnövekedett a gyónási hajlandóság. Csak 4-5 gyóntatószékben folyt gyóntatás, de mindegyik előtt sorban álltak – szép kettős sorban – a gyónók. Egyik előtt csak egyetemista korú fiatalok (fiúk) vártak.

2. El kellett sietnem, mivel úgy értesültem, hogy Kelenföldön a kisegítő kápolnában 9 órakor van diákmise. Gyülekeztek a tanulók s egyszer csak kibontakozott előttem a meglepetés. A kisegítő kápolna elég nagy helyiség. A gyermekek megtöltötték volna a kápolnát egészen, ha mind bejutnak. De sokan kiszorultak s a bejárati ajtó és az oldalajtó előtt álltak. Bejutottak volna, ha nincsenek a kápolnában felnőttek: szü-

lők és organizátorok. De legalább 300 gyermek volt a kápolnában s kint is álltak vagy 40-en. Fiatal lányok ügyeltek fel a rendre s a harmóniumnál is fiatal lány ült. (Nagyon kezdetlegesen és rossz technikával játszott.) 19 év körüli, simára fésült, szőke lány. Apácanövendék, apácajelölt lehetett. Nem tűnt fel olyan „templomsegítőnő", akit „Ági néninek" gondolhattam volna. Úgy találtam, hogy ma inkább csak „Ági néni" vezérkara intézkedett. A prédikációt egy egészen fiatal pap tartotta. Krisztus keresztjének megtalálását ismertette. Arról beszélt, hogy a világ minden táján s országunkban mennyi jele van a keresztnek. S ezek a keresztek mind arra figyelmeztetnek, hogy az égre kell nézni, a távolságokba kell tekinteni, s hogy napi munkánkban is mindig előttünk kell hogy legyen a kereszt. Beszéde nem tartalmazott bántó, minket támadó kitételeket.

Beszédében olyat is említegetett: „Ha még egyszer eljönnék ide." Arra kellett gondolni, hogy idegen pap. Nem is tudta megmondani senki a nevét.

3. Volt egy különlegessége a kiskápolnai diákmisének. Egy 50. éve felé járó [sic!] pap, aki egész délelőtt felváltva perselyezett az anyakápolnában és itt. Fekete birctumba (még elég jó állapotban lévő papi fövegbe) szedte a pénzt itt és a másik kápolna miséjén is. A papi munkakörtől meg lehet fosztva, s úgy látszik, hogy most sekrestyési teendőket végez. A nagyobb fiúkat szívesked ve üdvözölte. Egyiknek-másiknak megsimogatta az arcát perselyezés közben. Amikor a kápolna mellett közelébe jutottam, egy fiúnak ezt mondta: „Nekünk nincs szükségünk rendőri segítségre, hogy tömegeink meg ne szökhessenek, mint ahogy a május 1-jei kivonulók meglépését lehetetlenné kellett tennie a rendőrségnek." Pontosan nem hallottam, amit mondott, s most úgy tetszik, hogy suttogva többet is mondott ennél, de az egésznek értelme ez lehetett.

4. A legfontosabbnak ebben a részben azt tartom, hogy itt a diákgondozás arányai mennyivel nagyobbak, mint ennek a kápolnának méretei. Az iskola itt is közel van a diákgondozás színhelyéhez, és itt is csodálatos, hogy a nevelőtestület minderről „nem tudott" semmit.

5. Most Albertfalvára utaztam, hogy meglássam: hogy eleget tesznek-e Doroszlai templomában a körlevélnek.[127] A 11 órás nagymisére odaértem. Egy magas, őszülő, sötét hajú 50-nél nyilván idősebb pap misézett és prédikált. Ugyanaz, akinek nevét nem sikerült megtudnom múltkor. A mellettem ülő asszonyt kérdeztem: „Kérem, ez a

[127] A május 10-én minden templomban felolvasandó választásokkal foglalkozó püspökkari körlevélről van szó. Hamvas Endre esztergomi apostoli kormányzó május 7-én felelősségre vonta Szabó Imre érseki helynököt, mert a helynökség a körlevéllel kapcsolatban felhívta a papok figyelmét, hogy a körlevél felolvasása után maguk is méltassák a választások jelentőségét. Hamvas kijelentette, hogy a püspökök által kiadott körleveleket senkinek sem áll jogában kiegészíteni, és követelte, hogy az érseki helynökség vonja vissza a felhívását. Később Hamvas Endre is változtatott álláspontján, és végül azt az értesítést küldték meg a papságnak, hogy aki akar, beszélhet a választásokról a körlevél felolvasása után, de az nem kötelező. BFL XXIII. 102. c. 111. doboz. 0018/32/1953.

Doroszlai plébános úr?" Azt mondta: „Nem ez, de a plébános úr is a templomban van. Fent a kóruson most ő a kántor." A prédikációban szó sem volt időszerűségekről, közeledésről.

6. Még Kelenföldön is meg akartam állapítani, hogy a körlevél hatására megemlékeznek-e a választásról vagy más időszerűségről. A kisegítő kápolnában fogtam el a prédikációt. Nem tudták megmondani, hogy Takács plébános[128] melyik misén prédikál, pedig még szombaton érdeklődtem. Egy ugyancsak egészen fiatal, szemüveges, felfelé fésült szőke hajú pap beszélt. Az ő nevét nem tudták megmondani, de lehet, hogy ez is vendégpap. Mise után néhány perc múlva már villamosra ült.

Prédikációja jellegzetes volt. Elmondta, hogy a tavalyi Munkácsy-kiállításon egyik kép látványa nagyon meghatotta, megrendítette. A kép a megfeszített Jézust ábrázolta.[129] Úgy érezte, hogy ennél a képnél állást kellett foglalnia mindenkinek: vagy Jézus mellé kellett állnia, vagy szembe. Vagy Jézus hívévé vagy Jézus ellenségévé kell válni, de Jézussal szemben közömbös nem lehet senki. De győzni csak Jézus hitével, Jézus nevében lehet.

A beszéd többi része hitbuzgalmat tartalmazott. Ez a pap is felvetett olyasmit, amiből kiindulva nyíltan ellenünk fordulhatott volna, de aztán egészen elszakadt attól, amivel kezdte. Arról azonban szó sem lehet, hogy [a] mostani politikai vagy közösségi élet témáihoz közeledni akart volna. A felolvasott közlésekben hirdetmények közt sem volt ilyen. Ezek a bérmálásra való jelentkezést s más ilyeneket tartalmaztak. – A prédikációban csak hitbuzgalom volt. Közeledés semmi.

7. Jellemző, hogy mise alatt nemcsak a „Király zászló jár elől – Keresztnek titka tündöklik" című népéneket énekeltette a hívekkel a szőke fiatal kántornő, hanem egy nyávogó halk, kis hang is megszólalt. Szólóéneket – csak egy-egy szót, foszlányt – nyávogott egy talán két és fél éves kisbaba. Mise után azt mondtam a mellettem ült asszonynak: „Furcsának találom, hogy ilyen szülői hiúságnak engednek s egy ilyen csöppséget megszólaltatnak. A mise komolyságához nem méltó az ilyen." – „Mindegy az – felelte az asszony –, fő, hogy minél erősebben és hamar odakössék magukhoz a csöppséget s ezzel a szülőit is. A mi templomlátogató híveink tudják, hogy ez mindennél komolyabb, mert nagy feladat."

Ilyen eszközökkel dolgoznak általában is. Sokszor láttam, hogy kedveznek, engednek a szülői hiúságnak, még többször: a gyermeki rakoncátlanságnak.

László István

---

[128] Helyesen: Takách János.

[129] Munkácsy Mihály (1844–1900) trilógiájának híres, alkotójuk számára az egész világon elismerést szerző, Jézust ábrázoló művei: *Krisztus Pilátus előtt* (1881), *Golgota* (1884) és az *Ecce Homo* (1896). A szövegben talán a *Golgota* című képhez készült Krisztus-tanulmányról lehet szó.

Reggel 8 óra előtt bejutottam a volt a ciszterci ta templom egyik gyóntatószékébe. Először mellőzhetőnek tartottam, hogy beszámoljak erről, mivel sehogysem sikerült megtudnom a pap nevét. (A közben odaérkezők, sorbaállók közül nem mondta meg senki. „Nem tudták" – állítólag. A bal oldalbejárat mellett az oltár felé eső részen az első gyóntatószék volt. – A pap ezt mondta végül: „Vigyáznia kell annak, aki a társadalmi átalakulás kérdéseibe belemélyed. Könnyen ellentétbe jut Isten rendelésével, de elveszíti saját élete, lelke harmóniáját is. Imádkozni kell az egyház szabadságáért s az egyház szavának érvényrejutásáért, akkor meg fog változni a társadalmi átalakulás egész folyamata. Ez a gondolat legyen az alap, a kiindulás..."

Úgy gondolom: a gyóntató személye nélkül is van dokumentumértékessége ennek. De bizonyára nem véletlen az se, hogy a gyóntató nevét nem lehetett megtudni. Bizonyára nem véletlen az a változás sem, hogy névtáblát már nem tesznek ki ebben a templomban a gyóntatószékekre.[130]

27.

1953. május 9-i jelentés

MÁJUS 9.

Kádárnénak 448[131]

1. Kedden este a kelenföldi kiskápolna esti hittanmagyarázatának megfigyelése volt célom. Korán érkeztem s először a templomi litániára mentem. A litániát Takách plébános végezte. Meglepetés ért: Takách plébános volt az idősebb pap, aki vasárnap reggel 8 órától a templomnak s a kisegítő kápolnának összes miséin perselyezgetett s akiről azt gondoltam, hogy reakciós magatartásáért hivatása gyakorlásától eltiltott pap. Erre nemcsak azért gondoltam, mivel – Szúnyogh Xavérhoz hasonlóan – sekrestyési munkát végzett, de reakciós magatartását is elárulta, amikor perselyezés közben üdvözölte az „úri" fiatalokat, arcukat megsimogatta, máskor a templomok tömegeinek odaadó, lelkes buzgóságáról s a május 1-jei felvonulás szerinte „kihajszolt" tömegeinek bosszúságáról tett megjegyzést.

Fél 8 órakor kezdődött a kiskápolnai hittanmagyarázat. A Tallóczi Lajos utca közeli általános iskolájának egyik frontján lévő ablakokból jól idelátni és megfigyelhetné a tantestület a kápolna udvarán összeseregló gyerekeket. Egyik ablakból világosság áradt ki fél 8 órakor, majd fél 9 órakor is. Úgy mondták az asszonyok, hogy az a „tanári szoba".

---

[130] László István utólag illesztette ezt a részt jelentéséhez.

[131] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése. Kádár Erzsébetről, a fővárosi tanács oktatási osztályának előadójáról van szó. A 448-as szám talán telefonmellékre vagy szobaszámra utalhat.

2. Ezen az esti hittanmagyarázaton az elsőáldozás előkészítéséről beszélt a kb. 100–110 szülőnek Szappanyos káplán, akit nagyon szeretnek. Szappanyos először végigment a padok mellett s összeszedte az anyakönyvi kivonatokat, amikből megállapítja, hogy az elsőáldozók vallási, származási ügye rendben. Egy füzetbe be volt írva minden gyermek neve, szülői neve és egyéb adatok. Oda jegyezte fel azt is, hogy katolikus vallásuk igazolva van. Egy túlbuzgó asszony megjegyezte, hogy a gyermekek vallását az iskolában is nyilván kellene tartani s hogy nyilván is tartják majd újra. A mindenkivel kedveskedő Szappanyos erre nem szólt semmit. Egy másik túlbuzgó asszony ezt a megjegyzést hangoztatta: „Milyen kár, hogy a szentáldozás után nem lesz közös reggeliztetés. Nem engedik meg. Sajnos, hogy ezt kellett megérnünk, s hogy ilyeneket kell megérnünk napról napra." Szappanyos azt válaszolta, hogy megengednék a közös reggelizést, de nincs hely, ahol megrendezhetnék. Az udvaron nincs hely, a templom kertjében nem tudnak asztalt felállítani. Ennyi (kb. 200) széket nem lehet szerezni, kölcsönkérni a hívektől. De fényképezés lesz. Egy-egy ilyen csoportkép örök emlék a gyermekeknek; drága kincs akkor is, ha már felnőtté lesz. Beszédében – helyesebben: a megbeszélésen – is erről s ilyesmiről volt szó. Az asszonyok boldogan helyeseltek Szappanyosnak, amikor az „első szentáldozás" nagy kegyelméről beszélt. Kérte a szülőket, hogy áldozzanak gyermekükkel együtt. Hangsúlyozta, hogy emlékül képet is adnak a gyermekeknek. Sajnálja, hogy nem tudtak egyforma képet szerezni. Ne vegyék szándékos megkülönböztetésnek, hogy egyik kép nagyobb lesz a másiknál. Ne fájjon az „apró emberkéknek" sem ez. Gondoskodjanak erről a szülők. – Valaki megjegyezte: „A barátnők gyermekeinek tessék egyforma képet adni" – „Úgy lesz" – mondta Szappanyos és dicsérte, hogy igen hasznos, okos megjegyzés volt. Ebből és általában mindabból, ami itt, ezen az estén megnyilatkozott, az vált nyilvánvalóvá, hogy Szappanyos, vagy a plébánia állandó kapcsolatot tart fenn az asszonyokkal s mozgósítja is őket bizonyos célokra. Most az volt a kérése, hogy a mai esti megbeszélésen rész nem vett szülőknek – kb. az elsőáldozók szülői 1/3-ának – adjanak tájékoztatást az asszonyok, akik ilyen buzgólkodással rendszeresen foglalkoznak, s akiknek „templomsegítők" elnevezéssel a májusi litániák sorában külön ájtatosságot rendeznek.

Az egyik asszony jeleskedni, szerepelni akart s azt mondta, hogy jó volna magánvállalkozó fényképésszel dolgoztatni. Így kellene megcsináltatni a képet. Szappanyos elereszteti a füle mellett ezt a megjegyzést. Egyáltalán – mindenképpen iparkodott éleszteni, fokozni a szeretetteljes hangulatot, de reakciós színezetű megjegyzésekre nem reagált ezúttal.

3. Beszédéből egyetlen részt emelek ki. „Ha semmi mással nem tudnánk bizonyítani Isten létezését, a hit világfenntartó, csodálatos, isteni erejét, csak azzal a boldogsággal, azzal a figyelemmel, értelmességgel, amivel az »apró emberkék« részt vettek az elsőáldozásra előkészítő tanításokon, akkor is megdönthetetlen lenne a természetfeletti erők valósága, a megváltás titka, az örök élet csodája."

4. Végül elmondta, hogy május 19-én egész nap egyénileg s a szülők jelenlétében vizsgáztatni fogja az apróságokat „mindabból, amit tudniuk kell, hogy az első szentáldozás kegyelmében méltóképpen vehessenek részt, ennek a szentségnek kegyelmében változhatatlanul megmaradjanak". Kérte a szülőket, hogy legyenek segítségére: beszéljék meg egymás közt a beosztást, s látogassák le az itt meg nem jelent szülőket; így majd elérhető lesz, hogy a szülők – legalábbis az édesanya – jelenlétében történő vizsgáztatás egy teljes napon befejeződjék. Ismételte, hogy minden gyermekkel a szülő jelenlétében s egyénileg kíván foglalkozni a vizsgán.

5. Persze, ez a vizsga is jó lesz arra, hogy embereket minél szorosabban kapcsoljanak magukhoz s mindenféle misszióra – politikaira is – aktivizálhassák őket. Az sem lehet egészen mentes a taktikázástól, hogy politikai vagy hatósági beavatkozásra Szappanyos egyáltalán nem hivatkozott. Az meg éppen nem valószínű, hogy Szappanyos vagy még inkább: Takách csak hitbuzgalmi érdekből akarná magához kapcsolni az embereket, s hogy politikai szempont máris ne játszana itt közbe.

Jellemző a hívek buzgalmára Szappanyos káplánnak az a bejelentése, hogy az elsőáldozásra jegyeket fognak kiadni s a templomba (ott áldoztatják meg a gyermekeket, nem a kiskápolnában), felnőttek csak jeggyel léphetnek be.

6. Elvtársat, de Kádár Erzsébet elvtársnőt is érdekli, hogy kik azok a fontosabb vagy iskolavezetői állást betöltő budapesti pedagógusok, akik a klerikális reakcióval meleg, erős kapcsolatot tartanak fenn.

Domanick Imréné, a XVI. kerületi (cinkotai) tanítóképző mennyiségtantanára fiát a piarista gimnázium II. osztályába járatja. Domanickné férje mérnök. Domanickné tudja, hogy a piarista gimnáziumban kapott érettségi bizonyítvány az egyetemi felvétel ügyében ma nem jelent előnyt. – A fiút papi gimnáziumban taníttatja mégis. Töprenkedett ezen, de nem tudott mást határozni – mondta.

A véletlen gonosz tréfája, hogy nemrég ugyanitt tanított – a szocializmus építése, a kommunizmus építése iskoláinak jövendő tanítónőit éppen pedagógiára és pszichológiára tanította Kovács Ferenc volt cisztercita, aki a „felszentelés" előtt kilépett ugyan, de bizonyos vaskalaposságot nagyon is megőrzött egész magatartásában, gondolkodásában. Jellemző, hogy Kovács Ferenc nem pedagógia, hanem latin szakos tanár volt, s felesége mint alkalmi tanítónő katolikus hitoktató volt, amikor ez még lehetett.

7. Windisch István, a budapesti Vörösmarty Gimnázium igazgatója, cisztercita tanárnak készült s kilépett a felszentelés előtt. Windisch nem szerelemből lépett ki (mint ahogy Donászy közvetlenül a tanári szakvizsga előtt otthagyta a piaristákat), de kilépése mégsem jelentett olyan elvi fejlődést, olyan természetű felismeréseket s olyan tudatosodást, hogy ne lenne kétségünk aziránt: lehet-e múltja után alkalmas a szocialista nevelés egy igen jelentős iskolájának vezetésére.

Ennek a múltnak ugyanis még egy kényes problémája van. Az I. világháború után Nagykátán tanítottam a polgári iskolában. Windisch, akit abban az időben még szerze-

tesi nevén: Taszilónak neveztek, ugyanitt magyar tanító volt: egy 14-15 éves gimnazistát készített elő magánvizsgára. Közben letette a tanári vizsgát és – ez a kényes pont életében – egyik Zichy grófhoz ment nevelőnek. Ahogy ez szokásos volt akkoriban: a nevelői működés lejártával Zichy gróf szerzett állami tanári kinevezést Windischnek. Sőt előnyös kinevezést szerzett – Budapestre. Hálából és gavalléria ból a gróf egyik budapesti házában szép lakást adott ingyenesen Windischnek, amikor ez megnősült, Palotás Irén szép, de jelentéktelen színésznőt vette el.

Windisch a szerzetestanárok és volt szerzetestanárok módján szeretett fölényeskedni. (Arisztokreténeknek emlegette az arisztokratákat.) De bizonyos vaskalaposság, csökönyösség, elfogultság maradt a mentalitásban így is. És nem valószínű, hogy szakítani tudott volna régi ideáljával: A „szélsőségektől mentes középosztálynevelés" csúcsintézményeinek: a régi szerzetesi iskoláknak formalista módszerével s egyéb ma lehetetlenné vált egyoldalúságával. De a polgári érdekeket védő szigorúskodásokkal, kivételezésekkel sem. Amikor beszéltem vele, nem nyilatkozott a népi demokrácia kultúrpolitikája ellen, de az kétségtelenül megmutatkozott, hogy a jó gimnáziumot a régi szempontoknak megfelelően képzeli el. Beszéde olyan hatást tett rám, hogy Windisch a régi fogalmak szerint[i] jó iskolát akarja, s nem akarja felismerni az új iskola szükségét és lehetőségeit. Tipikus jellemvonás ez a középiskolákban.

8. Pénteken este újra kimentem Kelenföldre. Arra számítottam, hogy be tudok jutni Takách plébános gyóntatószékébe. (Vasárnap erre nincs lehetőség, mivel Takách állandóan perselyez.) Nem sikerült bejutnom, de egy „templomgondozó" asszonnyal beszéltem. Feljegyzem, hogy a templomgondozók itt külön élcsapatot alkotnak. A hirdetések közt fel van tüntetve, hogy melyik litánia az ő felajánlásuk s egyebütt is mindig elöl vannak feltüntetve a templomi és plébániai hirdetéseken. Úgy látszik, hogy „Ági néni" az ő fővezérük. De nemcsak középkorú és öregasszonyok tartoznak ebbe az élcsapatba, hanem egy fiatal lányokból álló különítményük is munkálkodik. Ezek egyike végzi a kántori teendőket. Egy simára fésült szőke hajú, magas, kissé merev arcú lány, aki egyebekben is központ.

Az idősebb asszony, akivel beszéltem, elmondta, hogy őt is meglátogatták néhányszor a kommunisták s beszéltek neki a választásról, szavazásról. Megkérdezte a plébános urat, aki azt mondta: „Most ne tegyünk ellenükre, hagyjuk a büntetést a jó Istenre. Isten malmai lassan, de biztosan őrölnek." Szerettem volna tovább is beszélni az asszonnyal, de hirtelen mást gondolt és nem nyilatkozott. „No, Isten áldja meg" – szóval elbocsátott.

Holnapi megfigyeléseimről külön feljegyzést küldök.

László István

28.

1953. május 10-i jelentés

MÁJUS 10.

Feldolgozva, kivonatolás után lerakandó.[132]

1. Reggel 7 órakor a Tabánban voltam misén. Csak a püspökkari körlevelet[133] olvasták fel, ami nem szokatlan, mivel az a mindig követett gyakorlat, hogy püspökkari körlevél felolvasása alkalmával nem prédikálnak s a körlevelet, amely elvi állásfoglalást tartalmaz, nem magyarázzák. Magyarázatot legfeljebb olyan körlevelekhez fűznek, amilyen a böjt enyhítésére vonatkozó pápai rendelkezés volt.

A volt ciszterci templomban a gyermekek elsőáldozása történt meg a 8 órai misén. A gyermekeket előkészítőjük: a Szent Imre-plébániához tartozó Ulászló utcai templom káplánja készítette elő. (Nevét „elfelejtették" vagy „nem tudták", akiknél érdeklődtem.) Ez a káplán állította sorba őket s vezette helyükre: a kb. 22 padból álló első padsorokba, ahol jobbról a fiúk, balról a lányok ültek. A fiúk mind kicsinyek voltak, a lányok közt 8 nagyobb (10-11 éves) is volt. Ezek a hitbuzgalom s a hitoktatás fellendülésével kapcsolatban most szánták rá magukat, hogy csatlakoz[za]nak a főtisztelendő urak kedvelt híveihez. Vagy szülőik tartották szépnek és kívánatosnak ezt a lépést. A gyermekek nagyon szépen voltak öltöztetve: a lányok fehér ruhában és gyöngyvirágkoszorúval fejükön. Nagyobbfajta gyertyát tartottak kezükben, a gyertyákon szalag. Amikor mise végére Albertfalváról visszaérkeztem, az emlékképek szétosztása hamarosan megkezdődött. Ezeket az elsőáldozók másik hitoktatója: egy idős, ősz, szemüveges pap osztotta ki a nagydiák (talán papnak készülő) fősekrestyés és 9 ministráns segítségével. (A fősekrestyést azért tartom gyanús vagy különleges személynek, mert előtte két kultuszminisztériumi nagyság: Kósa Kálmán, Hóman jobbkeze és a Grősz-kormány[134] kultuszminiszter-jelöltje és Stolpa József, Hóman államtitkára, ugyancsak ennek a templomnak sekrestyéjéből végezték szervezőmunkájukat.) Az idős pap az elsőáldozók listájáról 197 nevet olvasott fel, de ennél kb. 20 gyermekkel többen is voltak, mivel a kiosztás befejezése előtt felbomlott a rend és így már a sekrestyében végezték be a képkiosztást.

A misén az elsőáldozók énekeltek. Jól betanították őket az énekre, ami nem volt könnyű munka, mert egy részük még nem volt iskolás. Pétery váci püspöknek régi elgondolása volt az, hogy a gyermeket korán vigyék elsőáldozásra a szülők. Lehetőleg még az iskolába járás előtt. Most ez a mozgalom különleges lendületet vett, hiszen a papok azt akarják biztosítani, hogy az iskola esetleges más irányú hatásaival szemben is megtarthassák a gyermekeket. A mozgalom lendületére mutat az a jelenség, hogy a

---

[132] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

[133] Vö. a 127. számú lábjegyzettel.

[134] Grősz József 1951-es peréhez kapcsolták az úgynevezett „Grősz-kormány" ügyét. A koncepciós per szerint Grőszék már odáig jutottak a szervezkedésben, hogy készen álltak egy esetleges hatalomátvétel esetén azonnal kormányt alakítani.

Domonkos-templomban, a Ritában, Albertfalván, a Városmajorban, a budai ferenceseknél – mindenütt azt mondják, hogy az idén lényegesen nagyobb az elsőáldozók száma a tavalyinál.

A ciszterci templomban fényképezés nem volt. Megkérdeztem egy anyát erről. Azt mondta: „Külön fényképet csináltatunk, de csoportképre nincs semmi szükség. Csináltatunk olyan képet is, amin a baráti családok gyermekeivel együtt van a mi apróságunk, de házmestergyerekek képeire igazán nincs szükségünk."

Horváth Richárd tartotta a misét. Felolvasta a pásztorlevelet az elsőáldozók miséjén. Úgy értesülök, hogy ezt tették másutt is, ahol ma volt az elsőáldoztatás.

2. Az ilyen mise sokáig tart. Ez majdnem két óráig tartott. Közben kimentem Albertfalvára, ahol a 9 órás diákmisén kb. annyi fiú és annyi lány volt, mint az elmúlt hetekben. Mintha kevesebb fehér bóbita lett volna a lányok hajában, mint az előbbi alkalommal. Többen jöttek elkésve. Ezek egy része beállt a sorba, más részük nem próbálta meg ezt: hátrább ült vagy állt valahol. Ezt olyanok is tették, akik nem késtek el. Ez a dolog úgy hat, mintha a sorbaállítottak valami nyilvántartóban fel lennének jegyezve, olyan szívgárdafélét alkotnának. Megállapításom szerint most nem az a két asszony látta el a felügyeletet, aki múltkor szerepelt. Gyermekükkel érkeztek ezek is, de amikor helyükön megálltak, aztán már nem a saját lányukra vagy fiukra ügyeltek, hanem a nekik jutott részre. Bizonyos rendszert, szervezettséget lehet sejteni a gyermekgondozásban. Erre vall annak módja és rendje is, ahogy a gyermekek a szószék felé fordulnak, s azt körülveszik, amikor Teész Imre felmegy. – Persze, mindebben a bizonyosságot az iskolaigazgató s a nevelőtestület deríthetné fel könnyen, ha szándékában volna ilyesmi.

3. A Pamutipar Fehérvári úti kultúrházában s az udvaron legalább 60 gyermek (nagy részben úttörőruhás) játszott vagy beszélgetett, amikor az autóbusz ott elhaladt. Az albertfalvai általános iskolára teljes csend – az elhagyottság teljes csendje – borult, amikor a templomban s a templom körül ugyancsak sok volt a gyermek.

Feljegyzem, hogy a 8 órás mise után egy csoportban 16 gimnazistakorú fiú és lány maradt együtt vidám tereferére. Úgy látszik: a gimnazisták a 8 órai misére járnak, ha nem is olyan szervezetten. Gimnazistákat ugyanis a 9 órai diákmisén is látni. Hátul állnak a padok mögött.

4. Doroszlai plébániájára jellemző az az apróság, hogy a mai alkalommal, amikor a választásokkal kapcsolatos pásztorlevelet olvasták fel, a megelőző részt: a plébániai híreket nagyon is hosszú lére eresztették. A májusi litániákkal kapcsolatos hirdetményben Szűz Máriáról néhány strófányi lírát zengedeztek. Ebben a templomban a békéről szó csak annyiban esett, hogy kihirdetik: az esti misék előtt (1/2 7 órakor) rózsafüzért imádkoznak a „népek békéjéért". Igaz, hogy a békéről más templomokban is csak ezen a módon emlékeznek meg, nem a prédikációkban.

5. Kelenföldön bejutottam egyik pap gyóntatószékébe. Tartózkodóan, óvatosan viselkedett. Azt mondta: „Az a fő, hogy vallási kötelességeinket odaadóan és nagy gon-

dossággal teljesítsük, ezek alapján Isten megadja a kegyelmet, hogy tisztán lássunk minden kérdésben, s kétségeink közben is rátaláljunk önmagunkra, lényünk jobb részére." Megemlítettem, hogy azt hallom: „Szovjet-Oroszországban felbomlott a rend, s a hadifoglyok már anélkül jönnek haza, hogy bárhol feltartóztatnák őket." Kérdeztem: „Nem kell-e felkészülnünk bátrabb kiállásra?" – A felelet: „Csak az imádság, csak a gyakori szentgyónás, szentáldozás, az állandó templomlátogatás szerezheti meg azt a kegyelmet, hogy ezekben a problémákban eligazodhassunk." – A pap nevét nem sikerült megtudnom. Nem Galambos, nem Szappanyos és nem Takách volt.

6. Más gyóntatószékekben is voltam, mindenütt ezt az elzárkózást tapasztaltam. Elzárkózást a hitbuzgalomnak mint egyetlen életmegoldásnak ajánlásába. Szinte úgy hatott, mintha központi irányításra vették volna fel ezt a magatartást. Némileg így hatott az is, amit szintén hallottam párszor: „Isten malmai lassan őrölnek." Ezzel valahogy messzebb jutottak az őszinteségben, mert ezt úgy értették, hogy Isten malmai lassan megőrlik a kommunistákat. Ketten ismételték az azonos megfogalmazást. Hangsúly van a „lassan" szón, de még hangsúlyosabb a „megőrlik" vagy „őrölnek". Meglesz ez bizonyosan. A másik úgy fogalmazta meg ezt: „Megnyugvásban, lelki felemelkedettségben kell várnunk erre." Az igazság kedvéért megjegyzem, hogy mindkettőt szinte belelovaltam ebbe a kijelentésbe azzal, hogy nagyon panaszkodtam. Adtam a kétségbeesettet. Az első formulát Zsidai Domonkos templomi káplán, a másodikat a kelenföldi idős pap (nem Doroszlai) használta. A megértőt játszotta vagy mutatta Debrei káplán a Bazilikában.

Ilyennek találtam a gyóntatások tónusát. A prédikációkban igen kevés volt a közeledés hozzánk. Legtöbbje semmi ilyen hajlandóságot nem árult el. Határozatlan, bizonytalan, jelentéktelen közeledés volt Galambos kelenföldi kápláné, de a többiben még ennyi sem volt.

Külön említhető Horváth Richárd múlt heti prédikációja, amely felszínre hozott kérdéseket, de nem fejtett ki – a szándékot megértetőn ki sem mondott – semmit. Inkább távolodásnak hatott, mint közeledésnek. Tartalmát múlt feljegyzésemben ismertettem.

7. Amit az 5. részben Szovjet-Oroszországról megemlítettem, azt Kassai Ferenc nyugdíjas rendőrőrmestertől, iskolánk egyik hivatalsegédjétől hallottam. Kassai csöndes, megrögzött reakciós. Valami rokona jött meg szovjet-oroszországi hadifogságból. Ez beszélte, hogy Sztálin halála óta négy párt van Oroszországban. Minden rend felbomlott; az anarchia teljessé vált. A hadifoglyokat nem tartóztatja fel a hazatérésben senki. Kassai elbeszélése szerint Gottwald Malenkov elvtárs mellett volt a Sztálin-temetésen. Egy merénylő Malenkovra akart rálőni, de eltévesztette a célt, s helyette Gottwaldot ölte meg a golyó.[135]

---

[135] Sztálin temetésén semmiféle merénylet nem történt. A híresztelésnek az adhatott alapot, hogy Klement Gottwald, a Csehszlovák Köztársaság elnöke, 1953. március 14-én, 9 nappal Sztálin halála után hunyt el.

Kassai többször tapasztalhatta, hogy kifelé sem vagyok reakciós, mégis elmondta ezt nekem. Társaival nincs valami különös barátságban, mert folytonosan az a téma, hogy ki dolgozik többet, ki kap több mellékeset. Azt nem hiszem, hogy tanulókkal érintkezése volna, s nekik beszélne ezekről. Viszont az nem valószínű, hogy ezeket az „információkat" ne terjesztené, s ne kapná valahonnan. Nem lehet kivételes az, hogy nekem erről beszélt. Amikor Elvtárssal beszélhetek, majd szóba hozom Kassai ügyét. Egyelőre azt iparkodom megtudni, hogy van-e kapcsolata pappal vagy régi rendőrtisztekkel.

László István

29.

1953. május 17-i jelentés

MÁJUS 17.

Most a fontosság és sürgősség rendjében közlöm feljegyzéseimet.

1. Amikor az örmény kápolna[136] miséjéről érdeklődtem, megtudtam, hogy az örmény lelkész 17-én az Egyetemi-templomban fog misézni. Arra következtettem, hogy a 11 órai misét a jezsuita fogja mondani. Úgy is történt. A prédikációnak már az elején megérzett, hogy jezsuita a szónok. Az Atyaistenről és Fiúistenről röviden, a Szentlélekről hosszan beszélt. A Szentlélek az isteni szeretet nagyságával telített lélek. A Szentlélek igazi szeretetre segíti és vezeti a keresztény lelkiséget. Az igazi szeretet hősiességet is jelent, hősi odaadást Istennek. (Itt szenvedélyesen, hangosan, szinte kiabálva folytatta.) Addig ne beszéljenek békéről, amíg materializmust tanítanak, az embert lealacsonyítják, elszakítják Istentől. Isten nélkül nincs jó a földön. – Közben az „igazság, igazságosság, igazságtalanság" szavakat is többször hangsúlyozta. Az igazságtalan üldöztetés példáit említette. Igazságtalanul üldözték az örményeket magas kultúrájukért. Minket pedig ma üldöz és pusztít a történelmi igazságtalanság... A finom, gazdag Nyugat, a drága, nagy kultúrájú Nyugat nézi, hogy szenvedünk az igazságtalanságokban. Csak éppen tudomásul veszi, hogy ezreinket pusztítja, öli az igazságtalanság. (Ez a rész nem illeszkedett bele az összefüggésbe, nem tette világossá, hogy mit akar mondani. De bizonyos, hogy szó volt ezrek megöléséről. S a jezsuita pontosan ezekkel a szavakkal említette – kissé gúnyolódva említette – a finom, gazdag Nyugatot. Majd arról szólt, hogy mi is hajlamosak vagyunk a hitbeli renyheségre. Sokan mondják, hogy ők hisznek Istenben, hisznek az egyház isteni rendelésében, de azt mondják, hogy nincs szükség papokra, a külön egyházi rendre. Milyen eltévelyedés, milyen szörnyű lelkiismeretlenségre vall ez a felfogás! Luther[137] bűnére, a protestantizmus rontására emlékeztet az

[136] Lásd a templomok jegyzékét a IV. fejezetben.

[137] Luther Márton (1483–1546) reformátor. 1508 óta a wittenbergi egyetem professzora, 1517. október 31-én a wittenbergi templom kapujára függesztette ki 95 pontból álló téziseit a búcsúcédulák ellen, az egyház megújítása érdekében. Innen veszi kezdetét a reformáció.

ilyen magatartás. (A jezsuita nem tagadhatta meg önmagát: nem érte be azzal, hogy dühösen támadjon a szocializmus építőire, hanem felhasználta ezt az alkalmat is, hogy átkot mondjon a protestantizmusra. Talán azért átkozza, mert úgy találja, hogy a protestáns lelkészek közelednek felénk?)

A renyheség, a megalkuvás példaképeinek mondta azokat, akik valamikor megtöltötték a templomokat s aztán jött 1945 és elfelejtettek, eldobtak mindent. (Ezt szóról szóra így mondta.) De felületesség van abban is, ha valaki elégnek tartja azt, hogy gyermekei számára hittankönyvről, hitoktatóról gondoskodik (szóról szóra van ez is). A szülőnek úgy kell nevelnie gyermekét, hogy annak lelke telítve legyen Isten országának, az Istenért való életnek boldogságával. Ő maga fiatalon átélte ezt a boldogságot és tudatot, amikor a papi hivatást választotta. Később Bangha Bélában, a nagy jezsuitában látta a szent lobogásnak, csodálatos emelkedettségnek ezt a teljét. Milyen kár, hogy Bangha nevét levették az utcajelző tábláról, pedig Bangha megérdemelné – éppen Bangha érdemelné meg –, hogy róla nevezzék el az Andrássy utat. Bangha páter kellene, Prohászka, Butykai kellene a mai történelmi időkben! Ők, csak ők vezethetnék igazán jóra az egész világot!

Végül újra a szeretetről, a türelemről és a tisztaságról beszélt. Kiemelem, amit a türelemről mondott. „A türelmet úgy kell értelmezni, hogy szenvedéseinkben várni és tűrni kell. Isten megpróbáltatásokat küldött ránk, de meg is fog szabadítani a megpróbáltatásoktól és szenvedésektől."

2. Most valamit a kápolnáról s egyéb megfigyelésekről. A misén legfeljebb 54–60 ember volt. Egy anya 2 kisebb gyermekkel jelent meg. Több gyermeket nem láttam. Nem diák ministrált, hanem egy 30 év körüli férfi. Egy magas fiatalasszony perselyezett. Idősebb asszony ült mellettem („úriasszony" ez is, mint a perselyező). Nem tudta megmondani a miséző pap nevét. De megmondta, hogy kikhez forduljak. Ezek ún. „egyszerű asszonyok" voltak. Megmondták a pap nevét: Bárdos. Azt is mondták, hogy jezsuita, de keresztnevét nem tudták. Én: „Egy Bárdos nevű ciszterci tát ismertem, de az már jóval idősebb ennél a nagyszerű szónoknál." Az asszony: „A másik a ciszterci ta, aki fekete reverendában ült az első pad végén." Az örmény pap iránt érdeklődött valaki mellettem. „Az örmény pap volt az, aki a mise előtt imádkozott, de mise előtt távozott is." Én: „Úgy hallottam, hogy Dombi Márk öreg piarista is meg-megfordult itt." Az asszony: „Megfordulnak itt többen, de jobban (szó szerint így mondta) csak ezek miséznek nálunk." A ciszterci ta nevét nem tudták. Én: „Milyen kár, hogy iskolás gyermekek nem hallották ezt a gyönyörű prédikációt. Iskolás gyermekek nem járnak ide?" Az asszony: „Jönnek ide iskolás gyermekek is a szülőkkel, olyanok is jönnek, akik nem örmények. Én sem vagyok örmény, de ezt a kápolnát nagyon megszerettem. Ide járok mindig, amikor csak lehet."

3. A következőket emelem ki:

Bizonyos, hogy Bárdos itt a főszónok és jezsuita. Beszédét logikusan építette ki, de ez a kiépítés meglett volna politikai támadások nélkül. Bizonyos tehát, hogy állandó-

an támad, előráncigál gyalázkodásokat akkor is, ha ezek nincsenek összefüggésben a napi evangéliummal.

A lelkészségi házbeliek igen gyanakvók és igen óvatosak. Szombaton megpróbáltam telefonon érdeklődni a vasárnapi mise idejéről. Egy bizonytalan női hang felelt: „Nem tudom magyarul." Németül kérdeztem. „Németül tudok" – mondta németül. De aztán magyarul felelt: „Nem tudom németül." Valamit szerbül is tudok. Szerbül kérdeztem. Erre letette a kagylót. Később újra felhívtam a számot, most egy férfihang felelt. „Nincs itthon a lelkész, nem tudom megmondani, hogy mikor lesz a délelőtti mise. Van egyáltalán délelőtt mise?" Ő kérdezte ezt, pedig tudhatta, hogy van. Azt megmondta, hogy a lelkész vasárnap a központi szeminárium templomában fog misézni.

4. Mondtam az asszonynak, akivel beszéltem, hogy a közeli szavazóhelyiségben nem volt szavazó, pedig nem hiszem, hogy már leszavazott volna mindenki. „Nem hiszem azt én sem... Közülünk, akik ebbe a templomba járunk, nem megy el szavazni senki." Lehet, hogy ezt nem megbeszélés alapján mondta, csak a saját meggyőződéséből.

5. Írtam, hogy a misén kevesen voltak. A prédikáció után ezek közül is eltávoztak kb. 10-en. Ezek csak a prédikációért jöttek. Mind „úriasszonyok" voltak.

6. Bárdoséhoz hasonlóan: nyílt, nyers támadást nem hallottam, csak Szúnyogh pátertől valamikor. Dombos Fülöp sokkal diplomatikusabb. – Bárdoshoz képest Perlaki csak tudálékos katolikus, fontoskodó illemtanárnak hatott.

7. Diplomatikusabb formájú volt ennél Medgyes piarista beszéde is a piarista templom diákmiséjén. Az ifjúsághoz szóló beszédekben szokásossá vált a befejezésben valami konkrét feladatnak, ún. „havi szándéknak" megjelölése. Medgyes is ezzel fejezte be mondanivalóit. A tanulóifjúságnak feladatává tette az Actio Catholica munkájába való bekapcsolódást azzal, hogy igyekezzenek a meggyőzés szavaival s a Szentlélek segítségül hívásával rávenni az ingadozókat, hogy kereszteltessék meg gyermeküket és vetessék fel vele a bérmálás szentségét. Egyelőre ezt jelölte meg feladatul. Medgyest eddig nem hallottam. Mostani prédikációja feltétlenül célzatosabb volt az itt megszokottnál. A prédikáció elején példákat sorolt fel arra, hogy más-más korokban mit tettek az „igaz emberek" Krisztusért. ... „Volt, aki felvette a barátcsuhát... volt, aki páncélt vett, hogy küzdjön, harcoljon a Szentföldért, megvédje ezt." (Ez a hang sem éppen kedvező nekünk.)

Ezután az egyház új feladatairól beszélt Medgyes. – Mi is az egyház? Régebben egynek tartották az egyházat a papokkal. Ma úgy találjuk, hogy a világiak nemcsak tagjai, de harcosai az egyház ügyének. Ezt nem úgy kell érteni, prédikációkra kell készülniük a világiaknak, de az katolikus kötelessége a világiaknak, hogy a maguk körében terjesszék a Krisztus-hit örök igazságait, megpróbálják realizálni az egyház pa-

rancsait olyanformán, hogy azt az ingadozók is követni tudják. Küzdenie kell a jó katolikusnak környezete vallásos életének tökéletesedéséért, az egyház iránt való hűségünkért. Fő kötelességük a világiaknak a példamutatás; az apostolkodás legjobb, leghatásosabb formája ez. Örülni kell, és hálát kell adnunk Istennek azért, hogy a magyar értelmiségből egyre többen mennek dolgozni gyárba, hogy ott példájukban a katolikus élet magasabbrendűségének ereje serkentően hasson a környezetre. Megértetik, hogy csak a katolikus vallásosság teheti széppé és jóvá az egyén életét, de a társadalom életét is. (Ezt klerikális reakciós beépülésnek, aknamunkának lehet nevezni.) Medgyes ezt a beépülést akarja az életbe kilépőknek vagy az esetleg nyári munkát vállaló fiataloknak kötelességükké tenni. Végül azt kérte Istentől, hogy legyen minél több eredménye a fiatalok aktivizálódásának.

Valami óvatos hadüzenet vált nyilvánvalóvá ebben a beszédben. A mellettem ülő gimnazisták is így értelmezték Medgyes beszédét. Medgyes nem azonos Medvigy piarista hittantanárral, akiről párszor említést tettem feljegyzéseimben.

8. A Váci utcai templomban régebben láttam egy civilruhás, magas, vékony, hajlott hátú, szemüveges férfit, akit Alszeghy Zsolt volt egyetemi tanárnak gondoltam. Később néhányszor a piarista templomban láttam. Ma is itt volt. Megtudtam a gimnazistáktól, hogy itt piarista tanár volt az illető. Nevét nem tudták szomszédaim, de azt elmondták, hogy újabban egyre többet időz piarista diákok közt. És nagyon sokat van piarista tanárokkal együtt. Úgy viselkedik, mintha a piaristák közé tartozna újra. Mise végén nem a Piarista utcai kapun ment ki, hanem egyik tanár lakásába ment. Talán egyik közeli alkalommal más diákoktól megtudom ennek a volt piaristának nevét.

9. Reggel 7 órakor mentem szavazni. Utána – valamivel 8 óra után – bementem a krisztinai templomba, ahol éppen Szabó Imre püspök beszélt. Az evangéliumból ezt vette ki: „Virrasszatok imádkozásban." Ezt nem úgy kell érteni, hogy szünet nélkül imádkozzunk, de kezdjünk és végezzünk imával mindent. „Végezzünk mindent Istennek tetsző módon s fejeződjék ki az imádság áhítata minden tettünkben. Legyen a munka imádsága a felnőttnek. Legyen a tanulás imádsága a gyermeknek."

Újabban általánossá lett a prédikációkban a hitbuzgalom erőltetése. Ez a tendencia fejeződik ki Nagy Ferencnek az Egyetemi-templomban tartott (a szűzi tisztaság kötelező voltát hirdető) beszédsorozatában, s ezt a tendenciát hozta Szabó püspök is ebben a rövid beszédében. (Utána szavazni és nyilatkozni ment.)

10. Időm volt arra, hogy benézzek néhány percre a Váci utcai templom 8 órai miséjének végére. Csak éppen azt állapítottam meg, hogy a Maklári-lányok egy csoportja odajár ma is. Csak már nem ülnek be a szentélybe valamennyien. Ma 12-en voltak. Egy ideig együtt mentek s gúnyolódva nevették ki az utcán táncolókat.

11. Kunszerytől nem tudtam meg nagyon jelentős dolgokat. De érdekessége annak is van, amit megtudtam. A napokban referálok ezekről s a zarándoklásrendező Fodor Józsefről is. Erről egyelőre csak annyit tudtam meg, hogy a Krisztinában volt egy

nem félkarú, hanem egyik kezére béna sekrestyésféle, aki zarándoklatok rendezésével foglalkozott. Ez az ember másfél éve meghalt. Nem Fodor volt a neve, hanem Hideg. Másfelé kell nyomoznom.

László István

30.

1953. május 25-i jelentés

MÁJUS 25.

Témák a Kun utcai templomból.[138]

1. Szombaton este több diákunkkal a Városi Színház[139] operasorozatában színre került „Denevér" előadására mentem. Előzőleg (6 órakor) benéztem a Kun utcai templomba. Kijövet a templomudvarban beszédbe elegyedtem egy templomlakó asszonnyal és eléggé sikerült őt bizalmasságra hangolnom.

Elmondta, hogy az elmúlt évben Szent Rita ünnepén óriási tömeg gyűlt össze: a templom s a templomudvar is egészen megtelt. Most 25-én (vasárnap) ünneplik Szent Ritát, mert hétköznap a dolgozók nehezen tudnak szabadulni munkahelyükről.

[*Korompai*[140]] Beszélt az asszony a változásról: Korompai templomigazgatót kb. 3 hónapja eltávolították. Valahol szénbányában dolgozik;[141] nem lehet Pesten. Miért? – kérdeztem. Azt mondta: Korompai feladata lett volna, hogy megszüntesse a Rita-kultuszt s ezt nem végezte el. Elmondta, hogy nagyon sajnálják Korompait.

Most ideiglenesen Józsa atya a plébánoshelyettes. Fülöp atyát a diákok s a szülők egyaránt nagyon szeretik a szép hitoktatásért.

[*Galambos*[142]] Beszélt Korompai elődjéről: Galambos plébánosról, akinek áthelyezését ugyancsak nagyon fájlalták a hívek. El-eljárnak hozzá a külső angyalföldi Rokolya utcai templomba. Szerepel ott gyakran a Kun utcai templom énekkara is.

[*A karvezető*[143]] Most erre az énekkarra tereltem a szót. Az asszony „nem tudta" vagy nem akarta megmondani az énekkar vezetését s a kántori teendőket ellátó (legfeljebb 40 év körüli, magas, vékony testű, szemüveges) férfi nevét. Azt mondta: egyik minisztériumban van, de megengedték neki, hogy ennek az énekkarnak is vezetője legyen. Elnézik ezt neki, mivel a minisztériumban is vezet énekkart. Megkérdeztem, hogy melyik minisztériumban van a dicső férfi? Nem akarta megmondani,

---

[138] László István lapszéli bejegyzése.

[139] Városi Színház – Magyar Állami Operaház Erkel Színháza. 1911-ben nyílt meg Népopera néven, 1917-ben átépítették, és ettől kezdve Városi Színház néven működött. 1945 után moziként hasznosították. 1953-ban részlegesen felújították, és a Magyar Állami Operaház társszínháza lett.

[140] László István lapszéli bejegyzése.

[141] Nem bányában, hanem Sztálinvárosban dolgozott.

[142] László István lapszéli bejegyzése.

[143] László István lapszéli bejegyzése.

de később megsúgta, hogy az igazságügy-minisztériumban. Azt nem tudják róla, hogy párttag-e vagy nem. Azt tudják, hogy ő az egyetlen, akinek elnézik, hogy állása mellett a katolikus kántorságot is megtartsa. Másoknak választaniuk kellett, egyiket tarthatták csak meg.

Közben az érkezők közül hárman is kérdezték, hogy kegytárgyat hol lehet kapni. Az asszony nem akart nyilatkozni előttem s válasza csak annyi volt, hogy vasárnap reggel lehet az udvari árusítónál vásárolni szentképet és egyebet.

A templomi rend főfelügyeletét ellátó nyájas képű, fehér hajú, köpcös öregúrról, akit én nyugdíjas kántortanítónak néztem, megsúgta, hogy egészen más: volt textil-nagykereskedő. Egy másik (szintén ősz, de ez amellett kopasz is, magas) énekkari tagról azt az érdekességet mondta, hogy nemrég lett keresztapja egy áttérő zsidónak. Tudomása szerint más templomokban is voltak már zsidó áttérők.

Azt hallotta, hogy Józsa atya, aki nem Serédinek, hanem Mindszenty „kegyelmes hercegnek" volt évfolyamtársa a papnevelő intézetben, többször esketett kommunista házasokat, de pontosat nem tud ezekről.

Már érezhetően megsokallta a bizalmasságot. Bement a templom főoltár előtti részébe, ahol már sok szentasszony gyűlt össze és imádkozta a rózsafüzért. Távozásom előtt pár szót váltottam egy fiatalabb szentasszonnyal. A vasárnapi Szent Rita-ünneplésről érdeklődtem. Panaszkodott, hogy a kommunisták már nem engedik imádkozni a Szent Rita-imaszövegeket sem. Csak egyik Miatyánk előtt említik meg: „Imádkozzunk Szent Rita közbenjárásáért..." „Mást nem szabad imádkozni."

Horváth Richárd óvatosan beszélt.[144]

2. Vasárnap először a volt ciszterci templomba mentem Horváth Richárd 8 órai miséjére. Horváth röviden s most nagyon óvatosan prédikált. Pünkösdről,[145] mint a Szentléleknek ünnepéről beszélt. A Szentlélek a szeretet megtestesülése külön isteni személyben. A szeretet minden erő, minden élet, igazság, becsületesség, minden jónak kútforrása. Szentlélek mai ünnepe az egyház kezdetét jelenti. Az egyház a szeretet vallásának tanítója. Az embereknek egymagukban és társaikhoz való viszonyaikban is csak az egyház által fenntartott isteni szeretet hozhat boldogulást. (Ezek a megszokott mai szólamok.)

A piarista kápolnában.[146]

3. Telefoni megbeszélésünk értelmében a piarista templomba mentem fél 10-re. (Előzőleg benéztem az útba eső Bartók Béla úti kápolnába, ahol éppen bevégződött a mise. A folyosó is egészen telve volt, sőt a lépcsőházban is álltak. A hívek zöme meg-

---

[144] László István lapszéli bejegyzése.

[145] Pünkösdkor a kereszténység a szentlélek eljövetelének emlékét üli. A húsvét utáni ötvenedik napon tartják, innen jön latin neve: Pentecostes (50).

[146] László István lapszéli bejegyzése.

állapíthatóan régi miniszteriális urakból, méltóságos asszonyokból s ezeknek a családoknak fiatalságából tevődik össze.) A piarista templomban nagyon ünnepies pünkösdi mise volt. Hárompapos mise, középen Balogh igazgatóval. Felvonultatva, felállítva az oltárhoz a piaristák papnövendékei, diakónusai gyertyatartásra, tömjénezésre s egyéb segédletre. Lehettek 15-en. Prédikáció nem volt. A piaristáknál régebben karácsonykor, húsvétkor és pünkösdkor többnapos szünet volt. Ilyenkor a tanuló-ifjúság bárhova és bármelyik misére mehetett. A diákmisén ilyenkor nem szoktak prédikálni.

A „rózsalevél" kegytárgymozgalom megújítása.[147]

4. A Kun utcai templomba siettem. A templommal átellenben az utca másik során kis rózsacsokrot (2-3 rózsaszálból és rózsalevelekből álló csokrot) árusítók fejlődtek fel, álltak hosszú sorban. Az érkezők legtöbbje hozott rózsacsokrot, de azért az árusítók is megcsinálták üzletüket. Néhány templomlakó asszony és egy idős férfi többször figyelmeztette az árusítókat, hogy maradjanak a kijelölt helyen, mert a templomudvarban nincs megengedve kegytárgyak árusítása.

A templomudvarban és bent a templomban valóban nagy tömeg gyűlt össze, de mégsem annyi, amennyiről előző nap beszéltek. Tele volt a templom, zsúfolva az udvarnak az a része, amely a templom hosszában terjed, de az udvarnak a templom előtti részén csak kisebb-nagyobb csoportok voltak. Persze, itt és így is jelentékeny tömeg volt az udvarnak ezen a részén. Több pap jött el kisegítőnek – ezek az udvaron elhelyezett gyóntatórácsoknál gyóntattak. A szomszéd ház fala mellett lévő gyóntatórácsnál Korompai gyóntatott. [*Korompai ma is működésben.*[148]] Nem kérdezhettem meg, hogy Korompai-e az illető, mert ugyanúgy jártam volna akár ötször is, ahogy először jártam, amikor megkérdeztem egy asszonyt, hogy Korompai gyóntat-e abban a gyóntatószékben. Az asszony gyanakodva nézett rám, majd rántott egyet a vállán és elfordult. De nem is tartottam fontosnak a kérdezősködést. Bizonyosnak tartom, hogy Korompai volt a fekete hajú, jellegzetes, kampós orrú pap, aki régebben is mint plébános szerepelt. Most csak az a kérdés: ha Korompai dolgozni jár s nem végezhet papi funkciót, vajon engedélye volt-e arra, hogy eljöjjön gyóntatni régi plébániájára ilyen különleges alkalommal?

5. A misét Fülöp atya mondta. Kihirdette evangélium után, hogy a szentbeszéd mise végén lesz. „Aztán megáldjuk a hívek magukkal hozott kegytárgyait" – mondta. Mennem kellett, hogy 11 órára a Semmelweis utcai örmény kápolnában lehessek. Távozóban megszólítottam egy asszonyt, akinek rózsái fonnyadni kezdtek már. Ebben a

[147] László István lapszéli bejegyzése.

[148] László István lapszéli bejegyzése. A Korompai Lajossal kapcsolatos információ ellentmondásos. Lásd a 141. számú lábjegyzetet és a kötet végi életrajzot.

nagy melegben hamar fonnyadnak a rózsák. „Nem baj az, úgyis csak egy levelet teszünk el." Ilyesféle megjegyzésemre még két helyen kaptam ugyanilyen választ, amikor visszajöttem. Szóval a régi, híres rózsalevélkultusz felújítása némileg módosult formában.

6. Amikor visszajöttem az örmény templomból, a 12 órai mise végén a prédikáció folyt. Egy szemüveges, magas fiatal pap beszélt, az anyákról s a gyermekekről. Persze, a gyermek életre, boldogságra, jóságra nevelése egyetlen módjának a vallásos nevelést jelölte meg. Az anyákról szólva egy római templomot említett, amelynek tetőzetét asszonyszobrok tartották. Úgy tartották a roppant terhet, mintha fejükön kosarat tartanának. Így van ez a mai életben is, a családi nevelés fő gondját, fő terhét az anyák viselik. S ők teremtik meg a család meleg, éltető, boldogító szellemét azzal, ha a tökéletes vallásosság kifejezői minden dolgukban, minden tettükben. Ezután arról beszélt, hogy mennyit szenvednek az asszonyok mint feleségek. A férjek részéről sok bántalom éri őket: a kártya, az alkohol s idegen más nők – mind igen sok keserűséget okoznak nekik. Szent Rita végtelen hűségét, megbocsátó jóságát kell magukévá tenniük a feleségeknek, főleg pedig a hit, a vallásosság teljét, amely a jó szellemet meghonosítja a férjben is. Az igazán vallásos férfi – és csakis az ilyen férfi – a menyasszony egykori üde szépségét látja feleségében akkor is, ha annak arca már ráncosodik, hervad.

A beszéd csupa olyan érzelgés változata, aminővel hatni tudnak a papok az asszonyokra. Ma főleg ezekkel hatnak: megríkatják, magukhoz kapcsolják őket. Az átalakulás problémáiból, a mai élet, a valóságos élet problémáiból nem volt semmi a beszédben. Sőt – annak sem mutatkoztak jelei, hogy ezekkel könnyen tudna foglalkozni ez a pap, de bizonyos, hogy az ő beszédei is nagy vonzerőt jelentenek a Kun utcai templom ájtatoskodó asszonyaira. Megint egy pap, aki tömeget csődít össze.

Kettőt is megkérdeztem a szentasszonyoknak nézett asszonyok közül, hogy ki ez a gyönyörűen prédikáló „főtisztelendő úr". Egyik sem mondta meg. Végül találtam egyet, aki megmondta: „Piarista, itt mindig ő tartja a déli 12 órás misét. Somogyi a neve. [*Újabb piarista a homloktérben.*[149]] Nagyon szeretjük őt valamennyien." Ezt észre is vettem. Családok mentek üdvözölni, többen kísérték ki. Később is találkoztam vele az utcán; akkor visszafelé jött, ugyancsak társaságban.

Ennek a misének végén – most is a prédikáció után – újból felment az oltárhoz Fülöp atya. Valami Rita-imádságot olvasott fel, de a mikrofon most nem erősítette eléggé a hangot. Csak egy-egy szót lehetett kivenni – az egészet legfeljebb a közel állók értették meg. [*A „kegytárgyak" megáldása.*[150]] A Rita-imádság végén a nők, férfiak, öregek, fiatalok feltartották a rózsacsokrokat s ezzel létrejöttek a megáldott rózsalevelek: a kegytárgyak, amik Isten különleges kegyelmét, Szent Rita csodás segítségét hozzák megőrzőiknek.

---

[149] László István lapszéli bejegyzése.

[150] László István lapszéli bejegyzése.

7. Az örmény kápolnában most nem voltak jelen a jezsuiták. A fiatal örmény pap misézett és ő beszélt. Az örmény nemzet dicséretét hirdette; Szamosújvár példáját méltatta. Szamosújváron örmények telepedtek meg. Nehéz életküzdelemben voltak, de mindjárt kezdetben megteremtették az örmény oltárt, örmény templomot. Szamosújvár kis hely, de két árvaháza, aggok otthona hirdeti benne és általa az örmények szívének és jellemének nagyságát. Az örményekről igazán el lehet mondani, hogy sokuknak pusztulását a becsületesség okozta. Az örmény nemzet kicsiny, de hitben, kultúrában, szeretetben nagy. „...Amíg örmény lesz, az örmény oltár nem tűnik el. Újvidéken már nincs örmény, de az örmény templom megvan ma is..." Nagy meghatottsággal, meggyőződéssel dicsérte az örményeket, ami talán megható is lett volna. De bizonyos szűkkörűség nyilvánult meg beszédében, amelyben a mai élethez, az élet, a társadalmi és kulturális élet problémáihoz sehol nem közeledett.

Hogyan juthatott ez a pap arra a gondolatra, hogy hangoskodó ellenforradalmároknak, volt jezsuitáknak helyet adjon illegális tevékenységre? Ki lehetett a kezdeményezője vagy a közvetítő ennek a furcsa együttműködésnek létrejöttében? A templomban megjelent örmények közül – majdnem biztosra veszem – senki. Beszéltem velük mise után. Magyarul is, németül is nehézkesen beszélnek, de azért nem ez a fogyatékosság okozta, hogy nem érzett ki aktív ellenzékiség vagy ellenforradalmári harag, elfogultság a szavaikból. Inkább arra gondolok, hogy az örmény szertartás szerinti áldozásban részt nem vettek közül (tehát a római katolikusok közül) hozta létre valaki ezt a helyzetet. [*Egy újabb volt apáca problémája.*[151]] Leginkább azt tartom valószínűnek, hogy a ma nem áldozó, de ma is perselyező, magas, komolyan öltözött, magányos nő különböző okokra (a kápolna nagyobb látogatottsága stb.) való hivatkozással vette rá az örmény papot, hogy menjen bele ebbe a közösködésbe. Ezt a nőt megfigyeltem: minden arra vall, hogy volt apáca, akiről ilyen mesterkedést fel lehet tételezni.

8. Május 30-án valami zarándoklat lesz a Krisztinában. Ma hirdették egyes templomokban. Akkor valószínű megtudok valamit Fodor József „zarándoklatszervező" személyéről és tevékenységéről.

Pótlólag feljegyzem, hogy a Kun utcai templomban ma az iskolás gyermekek nem álltak külön helyen, külön csoportban. Lehet, hogy a 9 órai mise diákmise ma is.

László István

[151] László István lapszéli bejegyzése.

31.

1953. május 31-i jelentés

MÁJUS 31.

Feldolgozva[152]

1. Szombaton este folyt le a Krisztina téri plébániatemplomban az a különleges Mária-ájtatosság, aminek az eredeti terv szerint zarándoklattal kellett volna összekötve lenni. Ez a jelleg nem nyilvánult meg. Egyesek vagy kisebb csoportok érkezhettek távolabbról is, de ez nem volt olyan arányú, hogy a gyülekezés képe a szokásostól észrevehetően különbözött volna. Néhány templomban úgy hirdették ezt az ájtatosságot, mintha „Vérehullató Mária" kegyképéhez indulna zarándoklat a Krisztina téri templomba,[153] de ennek a különlegességnek annyi jele sem volt, hogy a templom a szokásosnál jobban zsúfolva lett volna. Zsúfoltságról egyáltalán nem lehetett szó, legfeljebb arról, hogy tele volt ezúttal is a templom, amely nem tartozik a legnagyobbak közé.

A beszédet békepap mondta: Werner Kornél[154] vecséstelepi plébános. Meg kell állapítani, hogy ez a beszéd Verney békepapi mivoltában nem mutatott ugyanolyan hanyatlást, illetve visszakanyarodást, amilyen Bády Ferencnél bekövetkezett néhány hónapja. Persze, Verney is a „béke királyát" ünnepelte Krisztusban s Máriában a „béke királynőjét", az alázatos, hivő lélek istenimádásának teljes, tökéletes odaadásának mintaképét magasztalta. Verney is a krisztusi szeretetet állította be minden baj megszüntetőjének, a beteg társadalom orvoslójának. (Mindez a szokott papi formula, papi közhely.) Majd kiemelte, hogy a krisztusi szeretet hiányzik az emberekből (így mondta: „belőlünk") a társadalom átalakulásának, megújulásának mai világában. Beszéde papos szóáradatából kiemelkedett ez a részlet: „Csak a vak nem látja, hogy a társadalom átalakulása, a megújulás, a változás ideje következett be nemcsak nálunk, hanem más országokban is, szerte a világon." Valamivel később a szociális igazságot említette s aztán újra említette olyan formában, mintha ez a társadalom átalakulásával lenne kapcsolatos. De ezt nem mondta ki nyíltan és határozottan. Beszéde végén az isteni szeretet, Mária hívő lelkének odaadó szeretetét együtt említette, mint harmadikkal, az igazsággal de már csak „igazságot", nem pedig „szociális igazságot" mondott.

Beszédének tendenciáját így is megértették a krisztinai „hívek" – Nagy Miklós elfogult és sok mindenre kész tisztelői. Ezt meg lehetett állapítani a templom utáni beszélgetések könnyen és jól meghallott töredékeiből s a közlékenységre hajlamos öregurak véleménynyilvánításaiból. De a közhangulat nem fordult határozottabban a

[152] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

[153] Francin Péter kéményseprőmester 1694-ben szőlője végében kis kápolnát emelt és elhelyezte benne a svájci Réből származó vérző Mária-kegykép másolatát. A mai templom (Krisztina tér) 1795 és 1797 között épült.

[154] Helyesen: Verney Kornél.

vendégszónok ellen. Ennek oka bizonyára az volt, hogy Verney is a krisztusi szeretettel való töltekezést állította be legfőbb életfeladatnak.

(Mondhatnánk: szinte kizárólagos életfeladatnak állította be ezt.) És megelégedéssel látták a krisztinai reakciósok, hogy sem Szabó püspök, sem Nagy Miklós nem mutatkozott a békepap társaságában, nem működtek közre az ájtatosságban. (Én is láttam, hogy litánia előtt a plébániaudvarban, majd a sekrestyénél is három idegen pap beszélgetett, az itteniek közül nem volt senki velük.)

Jellemző, hogy a krisztinai templomban az elmúlt vasárnap megemlítették ugyan a plébánia hirdetményei közt ezt az ájtatosságot, de a hirdetőtáblán nem volt róla közlés. A plébánia nem azonosította magát Verneyék szereplésével. Régebben is így engedték szóhoz Verneyt egy alkalommal a krisztinai templomban. Akkor is meglátszott, hogy nem a plébánia ügyéről van szó, hanem egy különálló ténykedésről.

2. Ma reggel először Domonkos utcai [templom] miséjére mentem. Nem találtam ott semmiféle feljegyezni valót, újat. Utána a Kun utcai templomba mentem az elsőáldozók miséjére. Elkésve érkeztem, az áldoztatás már megtörtént. Dombos Fülöp még beszélt utólag is az apróságokhoz. Azt mondta: „A mai nagyon ünnepies alkalommal adjatok hálát a jó Istennek ezért a csodálatos kegyelemért. Imádkozzatok szüleitekért... Imádkozzatok magyar hazánkért s azért, hogy minden magyar szeresse és szerethesse már Istent." (Ez a kijelentés igazán nem volt és nem lehetett célzatosság nélkül.) Végül közölte, hogy az iroda mellett lévő szobában van a „fényképész bácsi", aki most nem csinálhat az elsőáldozókról csoportképet, de másik kép ügyében tárgyalhatnak vele a szülők. Persze, azt is jelezte, hogy ugyanabban a szobában kap minden elsőáldozó emlékképet. Ebben a pillanatban láttam meg, hogy itt szorgalmaskodik Medvigy Mihály, a piarista gimnázium hittantanára, a buzgó reakciós. Medvigy részt vett az emlékképek kiosztásában s a szülőkkel folytatott beszélgetésben.

Bizonyára az volt Medvigy célja, hogy szorosabb, melegebb kapcsolatot létesítsen a piaristák s a Kun utcai katolikus gyermeknevelés közt. A kapcsolatnak több irányban lehet haszna. A kicsinyek arról fantáziálnak, hogy egyszer majd piarista diákok lesznek ők is. A szülők arra gondolnak, hogy amennyiben ez nem sikerül, legalább a piarista diákokkal tart majd gyermekük jó, állandó kapcsolatot. De lehet más oka és célja is a piaristák bekapcsolódásának. Talán az a terv merült fel, hogy amennyiben ismét „változás" lesz a Kun utcai plébánia összetételében, úgy a piaristák vegyék át a szerepet, a politikai missziót itt. Belépjenek az eltávozók helyébe.

Medvigynek ez a közreműködése semmi esetre nem véletlen és nem céltalan.

3. Visszamentem a piarista templom diákmiséjére. Egy csomó „piarista öregdiák", öregúr jött össze 35 éves érettségi találkozóra. Közéjük volt piarista tanárok elegyedtek. A beszédet egy alacsony, termetes, ősz piarista mondta. Nagyon óvatos volt. Arról beszélt, hogy Szűz Mária a „piarista iskolák királynője" s hogy milyen nagy kultusza van a Mária-tiszteletnek a piarista rend egyetemességében s a magyar piarista rendben is. A 35 éves találkozóra megjelenteket éppen csak üdvözölte, de beszédét nem hozzájuk intézte, hanem a gimnázium mostani diákjaihoz.

A mise végén Medvigy hittanár is mutatkozott. Diákokkal volt, diákokkal jött. Ezek a diákok akcióba fognak lépni Medvigy elgondolásainak megfelelően. Talán dolgoznak is már a Kun utcában.

4. Most a Semmelweis utcai örmény kápolnát kerestem fel. A volt apácák nagyon szorgalmasan rendezkedtek. A kápolnában ma igen kevesen gyűltek össze. Ma is örmény misét tartottak. Jezsuitáknak ma nem volt nyoma. Nem hallgattam végig a misét. Visszatértem a Kun utcai templomba, hogy Somogyi piaristának, a múlt heti Rita-ünnepség szónokának, déli miséjén és prédikációján jelen legyek.

Ismételten megállapítottam, hogy a fiatal Somogyi piarista igen népszerű itt. Számomra már a bejelentései között akadt jelentős érdekesség. Megemlítette, az úrnapi körmenet[155] jövő vasárnap lesz a szokott útvonalon. Érdekelt volna, hogy mi lesz az iskolás gyermekek felvonultatásával. Erről kaptunk némi felvilágosítást. Somogyi ennyit mondott. A leánykák kosárkát hozzanak, amiből virágokat fognak szórni a körülhordozott oltáriszentség elé. – Ez annyit jelent, hogy a körmeneten az iskolás gyermekek most is rendben és nagy tömegben vonulnak majd fel, hogy az iskolaigazgatók egyáltalán nem hajlandók tudomást venni a nagyszabású diákmozgalomról most sem.

A prédikáció az evangéliumhoz kapcsolódva arról szólt, hogy Krisztus milyenné akarta tenni anyaszentegyházát. Semmi esetre nem olyannak alapította, amelyben ne legyen papi vezetés, hanem mindenki maga válassza ki magának a hitélet gyakorlásának módját s az erkölcsi törvényeket. Jézus nem ingadozó egyházat alapított... Lehetnek rossz papok és rossz hívek, de maga az egyház az örök igazságot képviseli... Az egyház a hit és az erkölcs dolgában – de csakis ebben – tévedhetetlen. (A „csakis ebben" közbeszúrás annyit jelentett, hogy politikai részben tévedhet az egyház. Így ez olyan közeledésféle volt felénk.) Felvetette a kérdést, hogy üdvözülhetnek-e azok, akik nem a katolikus vallásban élnek. Igen – mondta –, akinek nem volt alkalma megismerni a katolicizmust, az magában az istenhitben is üdvözülhet. De aki megismerte vagy megismerhette volna Krisztus vallását és mégsem követi, az feltétlenül elkárhozik. S feltétlenül elkárhozik az, aki kényelemszeretetben, valami állás reményében megtagadja Krisztust. Elkárhozik az is, aki szembekerül Krisztus hitével, tanításaival. Ezek hiába magyarázkodnak, hogy jót akarnak embertársaiknak. Az emberiség javát csak egy módon: a Krisztus-hit, krisztusi igazságok útján lehet keresni. Az élet viszontagságaiban, megpróbáltatásaiban helytállni, az élet után a mennyországba jutni csak így lehet. „Extra ecclesiam non est salus." „Az anyaszentegyházon kívül nem lehet üdvözülés." (Ezt tördöfésként a kommunisták ellen irányította.) Végül el akarta ködösíteni a tendenciát s a befejezésben a reformátusok ellen is szólt.

Mise után szülőkkel, diákokkal barátkozott és nagyon elemében volt. Egyik szülő előtte méltatlankodott, hogy „a kommunisták elrontották a gyermekek örömét... Nem engedték meg, hogy a fényképész csoportfelvételt csináljon az elsőáldozókról." Ezen

[155] A húsvét utáni hetedik vasárnap pünkösd, az erre következő a Szentháromság vasárnapja. A Szentháromság vasárnapját követő csütörtök az úrnapja (az oltáriszentség ünnepe).

mások is szörnyülködtek. Egyébként vasárnap nem volt kedvező alkalom a beszélgetések megfigyelésére: nagyon esett az eső s a legjobb reakciós asszonyok is csak néhány szót váltottak egymással. Haza igyekeztek. Nem is ezen a napon, de mostanában az volt a tapasztalatom, hogy a reakciósok nem a béke világtanácsról,[156] hanem saját állítólagos jólértesültségeikről beszélnek. Megint terminusokat emlegetnek a templomok körül. Legtöbben 2 hónapot említenek. Két hónapi életet adnak még a „rendszernek". (Régi ostobaságuk nem enged, nem enyhül ma sem.) A Domonkos-templom körül történt, hogy Pap nevű [...] úti kelmefestő erre fogadást is ajánlott nekem.

A közhangulatról újabb tapasztalatok alapján legközelebb óhajtok beszámolni Elvtársnak.

Ugyanúgy fontosnak tartom azt, hogy a piaristák behatolásáról több adatot gyűjtsek. Feltűnő és nem lehet véletlen az, hogy Medvigy eltávozott s abban az időben távozott el a piarista kápolnából, amikor gyóntatni szokott. S nem alaptalan az a feltevés, hogy a piarista diákokat mozgósítani akarja az általában megélénkülő reakciós diákmozgalomra. Mise után folyton nagyobb diákok társaságában van. Amikor bevonulnak misére sorban a diákok, más tanárok a sor mellett mennek, de nem keverednek a gyermekekkel, Medvigy kézen fogva vezet egy-egy diákot mindig.

Lehet, hogy a Kun utcai templom úrnapi körmenetén nemcsak általános iskolás korú lányokkal akarnak virágot szóratni az oltáriszentség elé, hanem nagyobbakkal, 16–17 évesekkel is, akik most a piarista kápolnában nagyon otthonosak és tevékenyek.

Azt feltétlenül gyanúsnak találom, hogy a bencés Dombos Fülöpön kívül most két piarista is dolgozik a Kun utcai templomban.

László István

32.

1953. június 7-i jelentés

JÚNIUS 7.

Feldolgozva[157]

A mostani belső helyzet jellemzéséül több példát jegyeztem fel arra, hogy becsületes, komoly pártszerűség és éberség helyett milyen felületesség és opportunista hajlandóság nyilvánul meg a klerikális reakció ellenségeskedéséről adott – mindent elbagatellizáló – jelentésekben. Következmény, sőt kifogás, megrovás nélkül maradnak a ha-

[156] 1953. június 15–20-án Budapesten tartotta ülését a Béke Világtanács. Ebből az alkalomból Nyikoláj metropolita is Magyarországra látogatott és szózatot intézett a magyar ortodoxokhoz. Június 17-én Czapik Gyula egri érsek felszólalásában hitet tett a béke mellett.

[157] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

zug „nemleges" jelentések. Sajnos nemegyszer nyilvánul meg ez a szellem a káderezésekben[158] is. Jellemző példát említek most erre.

1. Jávorka Péter a XIV. kerületi tanács oktatási osztályának vezetője, használható képzettségével, találékonyságával gyakran igen jól helytálló, tudatos elvtárs. Fiatal ember. Múltkor jelen voltam, amikor káderezést diktált két nevelőről. Mindkettőnek tanítómunkáját azzal jellemezte, hogy „igen lelkes". Ez a jelző éppen arról nem mond pontosat, amit mi tudni szeretnénk. A befejezés mindkét jellemzésben az volt. „Politikailag képzetlen, de megbízható." Azt hiszem: elképesztő ez a felületesség és elhamarkodás. Miben áll, milyen fokú a nevelők (egyik igazgatóhelyettes is volt) képzetlensége. S lehet-e ilyen természetesnek minősíteni azt, hogy valaki képzetlen és mégis megbízható? Hiszen nemcsak a képzetlenek, de a gyöngén képzettek is könnyen visszaesnek. S innen a dolgok teljes elbagatellizálására mutat-e az, hogy két nevelő egymás után lediktált jellemzésében a legfontosabb rész betűről betűre ugyanaz?

2. Szombaton részt vettem a júniusi Mária-litánián, amit most a Haller téri nagytemplomban tartottak. Tele volt, ha nem is zsúfoltságig, a templom. A litánia, illetve a megelőző énektanítás (Körmendi) és olvasóimádkozás előtt egy órával beültek már az asszonyok. Mások pótszékeket hordtak át a plébániáról a templomba. Közben tereferélés volt. Asszonyok a piac drágaságát emlegették. Helyeseltek annak az asszonytársuknak, aki a papírbegyűjtést mint a gazdasági és termelési csőd biztos jelét állította be. Ez valahogy olyanformán hangzott, mintha paptól eredne az egész panasz és méltatlankodás. Mert arról volt szó, hogy a beadott papírtömegben – a hivatalos papírok közt s a levelezésekben – kutatni fognak majd az államvédelem emberei. S elkobozzák a hittudományi könyveket. Jól el kell dugni a jó olvasmányokat – a katolikus regényeket, hogy aztán tovább lehessen adni egymásnak. Másvalaki arról beszélt, hogy „ezeknek" (vagyis a kommunistáknak) állandóan bajuk van a békepapokkal is. „Hála Istennek, hogy nem lehet bízniuk a békepapokban sem." A templom melletti padokon ültek vagy a fűben telepedtek le. Azt nem lehetett megállapítani beszélgetésükből, hogy a plébániával – pontosabban a plébánossal – milyen viszonyban vannak, milyen erős és mire terjed ki kapcsolatuk. Otthonosak voltak a plébánián, de nem mutattak olyan tájékozottságot a papok dolgairól, mint ahogy ez a krisztinai s a Kun utcai szentasszonyoknál megvan. Közben a fűre hevert férfiakkal beszélgettem. (Köztük egy vasutasruhás s egy iparostanuló-ruhás is volt.) Az árakról, a kereseti viszonyokról beszéltek. Egyik megállapította, hogy a kommunisták azokat a tereket nem hozzák rendbe, amelyek – mint ez is – templom mellett vannak. – Nagyobb lázadozásuk, kirontásuk [sic!] nem volt. A Béke Világtanácsát hasztalan említettem; ez nem túlságosan érdekelte őket. Rajtuk, beszédükön nem érzett meg az, hogy panaszaikat paptól vették volna át, s hogy eredetileg pap fogalmazta volna meg ezeket. – Iskolás gyermek kevés volt a templomban.

[158] Káderezés: politikai vagy szakmai értékelés céljából történő kikérdezés.

A prédikációt Nagy Béla görög katolikus lelkész tartotta. Nagyhangú szónok, a túlzó ünnepieskedés és jólnevelt rajongása hangján beszélt Mária szívéről, Jézus szívéről s az emberek szívéről. Mindez hitbuzgalmi vonalon maradó, papos elragadtatás volt. Realitáshoz, mai téma, mai példa szemléltetéséhez nem árult el hajlandóságot. Egyszer a pénz hatalmát említette, az emberek vágyakozását felfelé, mind nagyobb szerepre, hatalomra. Szóval a polgári hiúságokat, életformákat. De olyan kis töredék volt s annyira papos szólam volt ez, hogy nem is lehet megállapítani: vajon szűkkörűségnek vagy ártó szándéknak kell-e tulajdonítani azt, hogy Nagy Béla nem ismeri el a megújhodás tudomásulvételének szükségét.

Beszédéről eleve bizonyos volt, hogy nem fog zavart okozni, nem old meg „kényes feladatot". Érzelmeskedő nagyhangúságot hoz.

3. Mindenütt fél 9–9 órára tették az úrnapi körmenetet. Így nehéz volt választanom, hogy melyik legyen az egyetlen templom, ahova eljuthatok. 8 óra előtt a pesti ferenceseknél érdeklődtem. Azt a felvilágosítást kaptam, hogy a Belvárosban csak a főplébánia-templomban lesz körmenet 9 órakor. Érdekelt volna ez, de mégis a Kun utcai Rita-templomba mentem. Itt a mai alkalomra nemcsak a templom telt meg zsúfolásig, de tele volt az udvar is egészében. A kislányokat szülőik tényleg felkészítették arra, hogy „méltóképpen" szórjanak fehér és színes virágot a körülhordozott oltáriszentség elé. „Méltóképpen" – azaz szép fehér ruhába voltak öltöztetve. Kisiskolás lányok szórták a virágot. Hosszú sorban haladtak, a fiúknál megint sokkal többen voltak. Fiú talán 100 sem volt, leányka kb. 5-ször annyi. „Fülöp atya" haladt a sorok mellett, de nem egyedül ügyelt fel: rajta kívül még sok nő végezte ezt a feladatot. A felügyelő asszonyok legtöbbje szülő lehetett (gyermeke mellett haladó szülő), de fontoskodtak a rendezésben a Rita-templom asszonygárdájának más tagjai is. Ezt arról lehetett megítélni, hogy nem ugyanazok mellett haladtak a körmeneten végig. Időnként előre vagy hátrább kerültek. A másik jelenség az volt, hogy 12–13–14 éves lánykák mellett olyan asszonyok ügyeltek fel, akik fiatalabbnak látszottak annál, hogysem már ilyen gyermekük lehetne. Volt apáca – megítélésem szerint – nemigen lehetett a felügyelők közt. A minden klerikális feladatra kész (nemcsak ilyen felügyelői, szerepre vállalkozó) nők száma is, ügybuzgósága is nyilvánvalóan növekedett a Kun utcában.

Valószínű, hogy ezek igyekeznek majd az új iskolaévi szülői munkaközösségekbe befurakodni s ott a klerikális reakció érdekeit képviselni. Valószínű ez, mivel úgy tapasztaltam ma, hogy a tanítónőkkel máris van kapcsolatuk. Amikor a körmenet visszatérésére vártam, azt mondtam egyik asszonynak: „Az itteni virágárusoktól vett virágot mind az oltáriszentség elé szórták a leánykák. Bizonyára sok olyan van a tanítónők közt is, aki ideadná szívesen a virágot, amivel tanítványai köszöntik őt a mai pedagógus napon.[159]" – „Igen – felelte az asszony –, a tanítónők néhány kivétellel igen szépen viselkednek. Azt nem kívánhatjuk tőlük, hogy a templomi és egyházköz-

[159] 1953. június 7.

ségi munkában velünk együtt vegyenek részt, de ellenünk csak egyes kivételes személyek tesznek valamit, a normális gondolkodásúak nem. Azt is dicséretükre említem, hogy a távolabbi kerületekben tanító asszonytársak és fiatal lányok közt sok állandó gyónója van papjainknak." – „Fülöp atyának" – folytattam. – „Nemcsak neki, valamennyinek." Mindezt úriasan öltözött asszony mondta, aki kisbabával, gyermekkocsival volt, ezért maradt itt s ezért nem tudott csatlakozni a rendben haladó körmenethez. (A körmenet legalább 4000 főnyi lehetett. A templomgondozó volt textilnagykereskedő is ezt mondta.)

4. Kiutaztam Kőbányára[160] s a templom fél 12 órai miséjén hallgattam meg a prédikációt, majd jelen voltam a kisegítő kápolna 12 órai miséjén. Mindkét helyen arról szólt a prédikáció, hogy az oltáriszentségben Istennek milyen nagy kegyelme nyilvánult meg. De élni is kell ezzel a kegyelemmel: a katolikus ember életének úgy kell alakulnia, hogy méltóképpen kifejeződjön benne a Krisztussal való bensőséges, tökéletes egyesülése. Az élő Krisztus fejeződjék ki tetteiben. – A templomban prédikáló magas, szemüveges, kissé már kopaszodó pap nevét nem sikerült megtudnom. (A perselyezőtől itt nem lehet megkérdezni, mivel maga a plébános perselyez.) A kisegítő kápolnában Rózsavölgyi nevű pap beszélt. Jobb lett volna, ha a másik pap nevét tudom meg, mivel az – úgy látszik – jobban hajlik az időszerű dolgokhoz, problémákhoz való közeledésre. Arról beszélt, hogy amennyiben megkérdezzük valakitől: miképpen él, az illető bizonyára olyan feleletet ad, amiből kitűnik, hogy kegyetlenül nehéz életküzdelmet folytat. „Ez nem katolikus beszéd. A katolikus embernek tudnia kell, hogy Isten őt a saját képére és hasonlatosságára teremtette. Csak nem képzelhető az, hogy Isten saját képének és hasonmásának a megaláztatás, a megpróbáltatás ilyen szerepét adja. Isten szereti az embert, bizonyára felemeli őt, megszünteti élete válságait. Erős, éltető bizalommal kell eltelnie a katolikus embernek." Ez volt prédikációjának erősen kiütköző részlete. Arról Rózsavölgyi is beszélt, hogy Isten mennyire szereti az embert s hogy az Isten szeretete miképpen nyilvánul meg. Egyébként Szent Tamás[161] filozófiáját és Himnuszát magyarázta.

A plébánia hirdetményeit mise végén olvasta fel. Ezek között jelentette be, hogy szombaton (június 13-án) lesz az iskolás gyermek[ek] iskolaév végi gyóntatása. Órát nem jelölhetnek meg, de egész napon át módot adnak a gyermekeknek gyónásra. Kérik a szülők segítségét, hogy a gyermekek mind meggyónjanak. (Érdekes volna tudni, hogy ezt a nagy megmozdulást észreveszik-e az átellenben lévő, nagy általános iskola ablakaiból.)

Nagy megmozdulásnak szánják ezt s különben is hatalmas gyerektömeget vonzó 9 órai diákmisének, amelyen az egész gyereksereg megáldozik s amelynek keretében

---

[160] Fogalmazási hiba. Helyesen: Kelenföldre...

[161] Aquinói Szent Tamás (1226–1274), a legnagyobb skolasztikus, Domonkos-rendi áldozópap. Szentté avatási pere 1319-ben kezdődött és 1323-ban fejeződött be. V. Pius 1567-ben a *doctor ecclesiae* címet adta neki. Egyházi ünnepe: március 7.

a tanévvégi hálaadás, s az ún. „Te deum"[162] elhangzik. A beszéd is bizonyára érdekes lesz. (Ennek dátuma június 14.)

Ezt a nagyon ünnepies alkalmat tanulmányozni kell alaposan.

László István

A Rita-templomi körmenet után átmentem a Rózsák terei (Hauser-Hites Ignác)-templomba. Itt a körmenet még folyt. Felnőttek sokkal kevesebben voltak, mint az aránytalanul kisebb Rita-templomi körmeneten. Gyermekek – a lánykák közt néhány fiú is volt – szintén kevesebben. De azért 100-nál többen lehettek a 18 ministránsfiúval együtt. A lánykák virágot szórtak az oltáriszentség útjára itt is. Itt központilag osztották ki a virágot nekik.

Az iskolás gyermekek sora mellett haladt az itteni diákgondozó: Horváth, aki a gyermekek és az itt is közreműködő női rendezők előtt nagy tiszteletnek örvend. A gyermekek igen fegyelmezetten viselkedtek. A nők minden indításra, megállásra tőle vártak intézkedést s mindenre szinte odaadóan figyeltek.

Itt különösen feltűnt, hogy a sor végi iskoláslányok mellett olyan asszonyok és lányok haladnak, akiknek 13-14 éves gyermeke aligha lehet. Ezek nem szülők voltak, hanem organizátorok, Horváth segítségei a katolikus gyermekgondozás s a hitoktatás bonyodalmaiban.

Asszonygárda ebben a templomban is működik.

Rózsavölgyi prédikációjában – Istennek hálálkodva – megemlítette, hogy az úrnapi körmenet milyen nagy arányú volt az idén.[163]

33.

1953. június 7-i második jelentés

JÚNIUS 7.

Feldolgozva[164]

Két múltkori feljegyzésem helyesbítésre szorul.

1. Verney Kornél békepap krisztinai beszédével kapcsolatban feljegyeztem, hogy az ájtatosságra a templom eléggé megtelt, de a zarándoklatjelleg nem mutatkozott meg a „hívek" érkezésének körülményeiben s hogy a plébánia nem nagyon azonosította magát a vendég békepapok szereplésével: nem fogadták őket a szokásos melegséggel.

[162] Hálaadó mise, illetve az iskolai év vallási befejezése.

[163] László István utólag illesztette ezt a részt már aláírt jelentéséhez.

[164] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

Az iskolai adminisztrációban most igen sok a dolgom. Az ájtatosság kezdete előtt néhány perccel tudtam csak megérkezni. Akkor tényleg nem volt senki a 3-4 békepappal. De Palotay jezsuita anyja úgy beszélte el a történteket, hogy Szabó püspök hivatalosan volt távol, Nagy Miklós plébánoshelyettes pedig fogadta őket a templom előtt. Persze hamarosan eltávozott.

Palotayné megtudta és gyanútlanul elmondta nekem, hogy zarándoklatoknak nevezett ájtatosságokat mostanában csakugyan tartanak. Ezekre a „hívek" csoportosulás, sorbaállás nélkül: egyenként érkeznek meg vagy kisebb csoportokban, nem pedig tömegben. Vannak asszonyok és férfiak, akik minden zarándoklatra elmennek. S vannak szervezők, akik másokat rábeszélnek a csatlakozásra. Ezek a szervezők „szépen tudnak énekelni és imádkozni". Valamelyik szerzetes ír nekik szövegeket. A zarándokasszonyok egyike beszélte Palotaynénak, hogy a mostani előimádkozó és előéneklő is nagyon érti a dolgát, de még szebben tud énekelni és imádkozni egy félkarú ember: Fodor József, aki [...] számú házban (a Böszörményi út környékén) lakik. Tulajdonképp Fodor a mozgalom főszervezője. Ő szokott utasításokat adni a mozgalom terjesztésére. Az organizátorok Fodor utasítása szerint mondják a munkásasszonyoknak azt, hogy rendszerváltozás esetén a zarándoklatok állandó résztvevői kegyelemre számíthatnak s hogy főleg azokat nem fogja bántani senki, akik családjukkal, gyermekeikkel együtt vesznek részt a zarándoklatokon. A hiszékenyektől pénzt vagy élelmiszert szokott kapni Fodor. De valami csurran-cseppen neki azért is, mivel igen szépen tud énekelni.

A tanulság az, hogy vannak zarándokok és zarándoklatok. Vannak organizátorok. Ha egyelőre nem is valami nagy ez a mozgalom, de fejlődhetik. Egyelőre a békepapok ájtatosságába is bekapcsolódik.

2. Minden valószínűség szerint helyesbítésre szorul az a feljegyzésem, hogy Korompai plébános részt vett volna a Rita-napi gyóntatásban. Ma (vasárnap) ugyanazt a fekete hajú, előrenyúlt arcú, jellegzetesen görbe orrú papot láttam a körmenetben. Amennyiben igazam volt, hogy [a] vasárnapi 9 órai miséket ez a nagyorrú pap szokta mondani. (Dombos Fülöp ezeken magyaráz, énekeltet és prédikál a gyermekeknek.) Valaki ma is azt mondta, hogy ez „Korompai főtisztelendő úr", de egy idősebb férfi megcáfolta ezt. „Nem, dehogy ez a Korompai főtisztelendő úr. Korompai csinos ember. Nincs itt, eltűnt. Azt mondják, hogy bányamunkás valahol."

3. Itt említem meg, hogy érdeklődtem telefonon az örményeknél. „Kérem, ma örmény mise lesz vagy latin?" A felelet: „Mindig örmény mise van itt. Latin mise nincs már nálunk."

Palotayné azt is beszélte, hogy Verney Kornélt és paptársait Nagy Miklós fogadta a templom előtt. Persze, hamarosan magukra hagyta őket.

Szabó püspök állítólag hivatalosan volt távol azon a napon.

László István

34.

1953. június 14-i jelentés

JÚNIUS 14.

Rózsavölgyi hálaadó tedeum az évzáróra.[165]

1. Tegnap (szombaton) este bérmálás volt a Domonkos-templomban. A bérmálást 6 órára tűzték ki. Fél 6-ra már a templomban voltam. A gyülekezés nagyban folyt. A bérmálkozó gyermekek szülőkkel, bérmaszülőkkel együtt a templomon át a sekrestyébe mentek. Majd onnan indultak ki sorban. A felállítás helyére először a kisebb gyermekek csoportja vonult fel. Ebben 200-an voltak. Utána néhány kis csoportot sorakoztattak s indítottak el, majd külön érdekesség volt, hogy 10–12 nagyobb (15 éven felüliek lehettek) fiú állt fel a bérmálás tervezett útvonalán, ugyanúgy lányok is, akik 13–15 évesek lehettek. Budapesten minden évben lehet bérmálkozni, s most a papok valóságos mozgalmat tartanak folyamatban, hogy minél előbb bérmálkozzanak a gyermekek. (Összefüggésben van ez a 6 éves korban történő áldoztatással s azzal a törekvéssel, hogy minél előbb – az iskola ellentétes hatásait megelőzően – megfogják, hatásuk alatt tartsák a gyermekeket a papok. A 13–15 év körüli lányok (kb. 24–26 lehetett ilyen) s a 15 éven felüli fiúk késői bérmálkozásának oka nyilvánvalóan az volt, ebben az évben érték őket hatások a papok, illetőleg közvetve: a nagyon buzgólkodó, népes asszonygárda részéről.

Megállapítható volt, ezek a nagyobb fiúk és lányok bérmacédulát tartottak kezükben, úgy kétségtelenül abból a célból álltak fel, hogy megbérmálkozzanak. Ennek megállapítására azért volt szükség, mivel a bérmálkozók hozzátartozói sok helyt belevegyültek, beleszorultak a sorba. (Erre ugyan nem volt szükség, mert a templom nagy hodálya nem telt meg.)

A padokban elég üres hely maradt. Én egy 54–55 éves asszony mögé ültem, aki elég közlékenynek mutatkozott. A plébánián van egy Domonkos-rendi (volt Domonkos-rendi) pap, aki most a sorbaállást rendezgette. Megkérdeztem az asszonyt. „Kérem, ez a Tóth plébános úr?" – A felelet: „Nem, dehogy. Tóth plébános nem misézhet s meglehet, hogy végleg kivetkőztetik. Valami álgyónó volt nála s az beárulta, hogy Tóth plébános meghagyta neki: ne szavazzon a mai rendszer embereire a választáson. Tóth plébános most az egész dolog kivizsgálását kéri s reméli, hogy igazat adnak neki. De az is lehet, hogy kivetkőztetik... Éppen tegnap voltunk nála s akkor is becsületszavát adta, hogy senkit nem buzdított arra, hogy ne szavazzon. Miért is tette volna ezt, amikor csak egy párt van. Ellenzék nincsen. Nagyon sajnáljuk szegényt, hogy igazságtalanul szenved." (No, azért nem szabad igazságtalanságról beszélni. Tóth plébános valóban nem azt mondta az álgyónónak, hogy ne szavazzon. Ezt mondta: „Nem baj, ha unokája nem jelentkezik hitoktatásra az iskolában, csak ide a templomba járjon el katekizmus és bibliamagyarázatra... Tehetünk ilyen engedményt, de rövi-

[165] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

desen jöhet idő, amikor meg kell mutatni katolikus önállóságunkat, bátor kiállásunkat. Erre szükség lehet a választásokon, szavazásokon.") Az asszony hozzátette ezt is: „Hol volt akkor még a választás, amikor Tóth plébános urat ilyen kijelentéssel gyanúsították?" Ez kétségtelenül igaz, de Tóth nem is olyan formában tette kijelentését, hogy az valami közeli választásra, közeli fordulatra vonatkozott volna. Az kétségtelen, hogy a gyóntatószéket felhasználta politikai „misszióra".

Most 2 ismerős asszony ült a Tóth-párti asszonyhoz, de azért folytattuk a beszélgetést, amibe beleszóltak ők is. „Már Sidai[166] főtisztelendő úr, volt bencés a plébánoshelyettes. Itt szokott gyóntatni a mellettünk levő gyóntatószékben." Zsidai tartotta a péntek esti bibliamagyarázatokat. Nem hallgatták valami sokan s hallgatói inkább fogytak, mint gyarapodtak a hónapok során. Mindig óvatosan beszélt. Mai példákra, mai kapcsolatokra nem hivatkozott.

2. Közben fél 6 órából 6 óra lett. Az asszisztencia megindult a püspök fogadására. Az asszisztencia élén nem ministránsgyermekek mentek, hanem papnövendékek. Az asszonyok megütköztek azon, hogy nem Hamvas Endre érkezett, hanem Szabó Imre címzetes püspök. Egyik szóvá tette, hogy Szabó békepappal érkezett: Maggal. (Úgy látszik: nagyon számontartják, hogy ki és milyen „békepap".) Mise közben énekeltem, ebből az asszonyok arra következtettek, hogy jó katolikus vagyok s egy-egy dolgot mise alatt is említettek. Az első asszony egy fekete kabátos, idősebb kopasz embert mutatott. „Nézze, az Beresztóczy apja." – „Itt lakik a kerületben?" – „Itt az Ajtósi Dürer soron." – „Tegnap beszéltünk arról, hogy megkérjük: segítsen Tóth főtisztelendő úr ügyében. Talán csak hallgat Beresztóczy az apjára." – „Meg az igazságra" – tette hozzá a másik asszony.

Mindez az asszonygárda aktivizáltságára vall.

3. A beszédet nem a bérmáló püspök mondta, hanem Raáb Kornél, aki a bérmálási előkészítés legnagyobb részét végezte. Nem ünnepieskedő hangnemben s nem a szülőknek beszélt, hanem prédikációja egészében a gyermekeknek. Elmondta, hogy az újszülött a keresztségben az anyaszentegyház tagjává s a mennyország örökösévé lett; az áldozásban lelke táplálására Krisztus testét, magát Krisztust vette magához. A bérmálásban az anyaszentegyház harcos tagjává lett. A megbérmált fiúcska egyszerre férfivé lett, ugyanilyen változás állt be a lányoknál. A megbérmáltnak már nem lehet csak a saját üdvözülésére gondolnia. Másokat is hívő, erkölcsös, példaadó lelkületű katolikussá kell tennie. Harcot kell folytatnia Krisztus igazságának terjesztéséért, nem puskával kell harcolnia, hanem a szeretet, a meggyőződés, a hit szavával.

Ezen a ponton Raáb csak pár szóval érintette, hogy a megbérmált gyermek adjon irányítás[t], erősítés[t], adja a szeretet példáját társainak. Arról részletezve, színezve beszélt vallásos lelke odaadásával adjon példát a „szülőknek, ha ezek közömbösek

[166] Helyesen: Zsidai István

volnának." Vegye rá őket, hogy gyónásra, áldozásra vele együtt menjenek. „Gyönyörű az, amikor együtt áldozik a család."

4. Raáb Kornél beszédében nem volt kifogásolható, tendenciózus beállítás, de attól kell tartani, hogy itt is túlságosan naggyá fejleszti a katolikus gyermekgondozást, ahogy a felső-krisztinai templomban megtette az általános iskolás korú gyermekek körében. Úgy látszik: itt is a kisebb gyermekek lelkigondozásával akar foglalkozni. Erre vall, hogy az eddigi szokással ellentétben neki kis – 10–12 éves – gyermekek minisztrálnak reggel 6 órakor kezdődő miséjén.

Az anyák kedvelik Raáb Kornélt, jónak tartják hitoktatási módját.

5. Vasárnap reggel Kelenföldre mentem, hogy lássam a kisegítő kápolna tedeumát. Útközben láttam, hogy az általános iskolákba úttörőruhás kislányok, kisfiúk mentek. El volt rendelve, hogy a középiskolák tornaünnepélyére valamennyi iskolafaj [sic!] vonuljon ki. (Legalábbis a XIV. kerületben ez volt a körtelefon intézkedése.) Arra gondoltam, hogy Kelenföldön változtattak az eredeti terven s a tedeumot délutánra tették. Kislányok mondták meg, hogy a tedeum a 9 órai misén lesz, délelőtt.

Átmentem a templom 8 órai miséjére. A múltheti szónok – a jellegzetes bariton hangú, magas, szemüveges pap – prédikált. Már tudom a nevét: Paulainak hívják. (Neve hiányzik a jegyzékben.) Gondosan készül a prédikációra, de a gondosság nem a kifejezések érthetőségében, hanem bizonyos nagystílűségre és tudományoskodásra törekvésben nyilvánul meg. Ám a kelenföldi reakciósok így is eleget értettek meg abból, amit Paulai felcifrázva mondott. Beszéde első részében az evangélium alapján arról szólt, hogy Istennek több gondja volt egyetlen bűnös megtérésére, mint 99 hívő, jó emberre. De a krisztusi lelkiség ereje az egyetlen bűnös megtérését ünnepi, boldog örömévé tette a 99 jó embernek is. A krisztusi lelkiség – a legmagasabb életideál – Paulai szerint: a népvándorlást követő lovagiság idején valósult meg az emberekben legjobban. Aztán hanyatlás, majd a jansenizmusban[167] a katolicizmussal való teljes szembehelyezkedés következett be. A mai időkre térve – Paulai azt állította, hogy az emberiség valójában ma is ezt a legmagasabb, krisztusi életideált keresi. Nélkülöznek, gyötrődnek, éheznek és szomjaznak, de éhségnél, szomjúságnál – mindennél nagyobb bennük az a vágy, hogy a legmagasabb életideál, a krisztusi élet szellemében éljenek, oda elérkezzenek. Az emberek legjobbjai nem az életszínvonal javításáért élnek és küzdenek, hanem a legmagasabb életideál követéséért. Ezt tegyük mi is stb.

Paulai beszéde eléggé teljes [sic!] szembehelyezkedés volt a szocializmussal. A templomlakó öregek is ilyennek találták s mise végén a templom előtt így beszéltek róla.

---

[167] Jansen, J. Kornelius (1585–1638) holland teológus, Ypern püspöke. Munkássága elsősorban Franciaországban hatott. Hívei: Arnauld, Pascal, Nicole Pérrault. A janzenizmus filozófiai, teológiai reformmozgalmat indított el a 17–18. századi katolikus egyházban.

6. 10 órára a kápolnába mentem. Legalább 250 gyermek ült a padokban s állt a padok mellett. Ezek leginkább kis, alsóosztályos gyermekek voltak. Voltak nagyobbak is a kápolnában, de nagyobbak főleg a templom 8 órai és fél 10 órai miséjén voltak. Az úttörőruhát nem díszítette a vörös nyakkendő. Azt a lányok szépen összehajtották és imakönyvük mellé tették. Elvétve lehetett látni néhány fiút, aki nem vette le vörös nyakkendőjét a templomban vagy a kápolnában sem. A kápolna egészen tele volt. De a kápolnai misén részt vevő gyermekek számához mindenesetre hozzá kell tenni még legalább 120-at. Ezek a templom 8 órai és fél 10 órai miséjén voltak. Összesen tehát 350–370 gyermek jött ide iskolája helyett.

Elég szép rend volt a 9 órai misén. A kápolnából nagyrészt kiszorultak a szülők, hogy a gyermekek jól elhelyezkedjenek. 3 nagyobb lány ügyelt fel rájuk s rendezte kivonulásukat áldozásra. Ezek a lányok 18–20 évesek lehettek. Nem iskolások. Valami lánykongregáció-féle lehet itt is, ennek a tagjai. (Egyébként itt a „templomgondozókat" egyesületként kezelik, s külön ájtatosságokat tartanak számukra. Lehet, hogy ebbe az egyesületbe tartoznak nagyobb lányok is. Ezt pontosan csak többszöri látogatás útján lehetne megtudni. „Ági néni" most hiányzott a kápolnából és hiányzott Takách plébános is. Nagyobb iskolásfiú perselyezett s ilyenek végezték a többi sekrestyési teendőt. A harmóniumon egy szemüveges, 20 év körüli lány játszott. Az énekben nagyobb iskoláslányok csoportja segítette.

Mise után egy szülővel beszéltem. Elmondta, hogy az áldozás előtti gyónás, a szombati program is szerencsésen ment végbe. Persze, gyónó sokkal több volt, mint amennyi vasárnap megáldozott. Ezen a misén főleg a kicsinyek áldoztak. Rózsavölgyi atya beszéde is ezeknek szólt. A nagyobbak más miséken hallgatnak prédikációt. Rózsavölgyi atyának és Szappanyos atyának is gondja van rá, hogy minden lehetőséget kihasználjanak, de baj, hogy ez a kápolna ennyi gyermeknek kicsiny.

7. Rózsavölgyi ártatlan és rövid beszédet mondott. Az évzáró hálaadás ünnepe van, mondta. „Elsősorban hálát kell adni Istennek a sok ajándékért. Isten ajándéka, hogy tudásban gyarapodtatok és erőben, egészségben fejlődtetek. Hálásnak kell lennetek szülőitek iránt, akiknek Isten után mindent köszönhettek. Imádkozzatok értük." Most következett volna annak szokás szerinti megemlítése, hogy „tanítóitoknak, tanáraitoknak is sokat köszönhettek". Ez már kényes pont lett volna. Rózsavölgyi tehát megkerülte ezt. „Még fel lehetne sorolni azt a sok ajándékot, amit kaptatok, de akkor estig nem lenne vége a misének." Ezért csak arról szólt, hogy be kell ismerni a hibákat, gyöngeségeket és segíteni kell rajtuk. Beszélt arról is, hogy a nyári szünet igen alkalmas a hitélet fejlesztésére. A gyermekek naponta hallgathatnak misét, gyakran meggyónhatnak, áldozhatnak s otthon szülőiknek segíthetnek, ami szintén hozzátartozik Krisztus követéséhez.

Szóval – minden előkészület megtörtént arra, hogy a nyári szünetben itt a hitélet, a katolikus gyermekgondozás még intenzívebb legyen.

8. Ezután még be akartam nézni újra a templomba, ahol vége felé járt a fél 10 órai mise. Ismét olyan pap misézett, akit még nem láttam itt, s akit nem ismertek. Elmen-

tem a sekrestye felé, de ugyanaz a sekrestyés volt benn, akit előbb Paulairól kérdeztem, s akitől elég hosszan tudakoltam, hogy Paulai mikor gyóntat stb. Most erről a másik papról nem érdeklődhettem. Templomi asszonyok nem voltak ezen a misén, inkább csak férfiak. Ők azt mondták: sok pap megfordult itt. Ez talán misézett itt máskor is, de akkor nem volt ilyen rekedt. Ez a rekedtség nem tetszett nekik.

9. Tervbe vettem még, hogy benézek a Kun utcai templomba Somogyi piarista miséjére. Közben a villamosra felszállt egy másik piarista – Éder-Szászy nevű – aki gyóntatni szokott. Talán jobb lett volna, ha nem szállok le, s megfigyelem: hova megy. De arra gondoltam, hogy talán valami rosszul sikerült házasság ügyében száll ki tárgyalásra egyik plébániára. Így eredeti tervem szerint a Rita-templomba mentem. Nem láttam újat s Somogyi beszéde is a szokott vonalon marad. „Szívünket Krisztusnak kellene adnunk... De igen sok embernek szívét elvette a világ." Ezt a kijelentését azonban nem ideológiai, politikai vagy mozgalmi különbségre vonatkoztatta, hanem élvezeteket, érzéki örömöket említett most is, ahogy beszédeiben eddig is ilyesmivel hadakozott.

Mise után több híve várta, kísérte most is.

Mise előtt „Fülöp atya" szorgalmaskodott a templomban. Gyermekeket keresztelt és ezt csinálta mise alatt is. Ez sem volt újszerű jelenség.

László István

35.

1953. június 21-i jelentés

JÚNIUS 21.

1. Ma egész délelőtt Kelenföldön voltam, hogy az itteni problémákat tisztázzam. Az egyik feladat annak megállapítása volt, hogy a plébánián hány pap van és kik azok. A plébániára bejáratos asszonyokkal s egy öreg férfival beszélgettem. Ezekből s a mai tapasztalatokból megállapítottam, hogy Takách plébánoson kívül Rózsavölgyi és Szappanyos káplánkodik itt, de ezek munkakörével azonos feladatot végez itt állandóan Galambos és Paulai is. Ezen az öt papon kívül mások is megfordulnak a kelenföldi templomban vagy kisegítő kápolnában. Teljes papi munkát állandóan, rendszeresen ez az 5 pap végez. Paulai, Galambos és Szappanyos az aktívabbak. A fiatal Rózsavölgyi buzgólkodik ugyan, de szónoknak még igen gyönge s még gyónni sem szeretnek nála. Takáchról egyik öregasszony ezt mondta: „Éppen csak van a plébános úr, a fiatalok csinálnak mindent." (Persze, az meglehet, hogy reakciós feladatköre van a plébánosnak is.) Ma Takách mondta a 1/2 10 órai misét s ő prédikált. Prédikációja nagyon rövid s nemcsak hangban, de általában is nagyon gyönge volt. Takách olyan halkan beszélt, hogy érteni sem lehetett mindig. Beteges jelenség.

2. Kelenföld másik problémája: Paulai mint szónok. Mai prédikációja a „csodálatos halfogás"[168] evangéliumi részletéhez kapcsolódott. Jézus azt mondta Simonnak, a későbbi Péter apostolnak,[169] hogy evezzenek a mély vízre és vessék ki a hálót. Simon: „Uram, egész éjjel nem fogtunk egyetlen halat, de ha te mondod, kivetjük hálóinkat." Paulai a hívő ember szavaira hivatkozott ebben. – A csodálatos halfogás után Simon odaborult Jézus lábaihoz. „Uram, bűnös ember vagyok, de stb." Ebben viszont az önmegismerést, bűntudatot emelte ki Paulai. Szerinte ez a kettő: a hit és a bűntudat főtényezője az emberiségnek. Az élet feladata: eljutni, feljutni az igaz emberségre. Ha megfigyeljük a történelmi és a mai életet, azt látjuk, hogy az emberek nagy tömegei futnak önmaguk, emberségük igazi lényegének felismerése elől. Az ókori görögök és rómaiak azért teremtettek hitregéikben annyi Istent, mivel menekültek a befeléfordulás, a bűnös ember voltuk felismerése elől. Narkózist kerestek megigazulás helyett. S mit látunk, ha a mai életet figyeljük? Az emberek azért mennek bárokba, italboltokba, kerti vendéglőkbe, hogy ne kelljen elmélkedésben az igazság, a megigazulás útjára eljutniuk. Át akarják alakítani a természetet, hatalmukba akarják venni a természetet, ami nem sikerült Krisztus után kétezer éven, sem Krisztus előtt vagy kétezer éven. Nem sikerülhet ez most sem. (Ezt a nyílt támadást igen erősen kihangsúlyozta.) Ma, a „kollektív humanizmus" idején sokan hirdették azt, hogy jót akarnak az emberiségnek. Eszméket, elméleteket hirdetnek, közben látniuk kell, hogy nem vonzanak, hanem taszítanak. Nem lehet más a sorsuk, nem az igazi emberiséget keresik. Az igazi emberiséget nem ismerik. Az igazi emberiség lényege a hit s annak tudata, hogy bűnös, gyarló emberek vagyunk. Felemelkedni csak ennek a felismerésnek alapján lehet. Sorsunkat Isten adta, az ellen nem küzdenünk kell, hanem Isten szándékát: megigazulásunk útját kell követnünk benne. Nem lehet győzelme a materializmusnak. Aki csak az anyagi életet ismeri el, csak a materiális élet fejlődését keresi, s a lelkével, a természetfelettivel nem törődik, annak végül is el kell ismernie, hogy a semmivel egyenlő az, amit elért vagy amire törekedett. (Közben Paulai arra is többször hivatkozott, hogy csupa jaj, baj, nyomorúság, megalkuvás, céltalanság a mai élet.)

Végül Paulai azzal fejezte be prédikációját ma is, amivel múltkor: „Az embernek nem szabad elcsüggednie. Az embert Isten a saját képmására teremtette, ezzel megmutatta szeretetét s ígéretét is, hogy fel fogja emelni az életben s az élet után." Az „Ember tragédiája" Ádámjára hivatkozott. Madách nagy művének[170] Ádámja előbb az élet céltalanságát látva meg akarta semmisíteni magát s az egész emberséget. De aztán Isten hangja figyelmezteti arra, hogy küzdenie és bíznia kell: a küzdelemben és

---

[168] Mt 4,18–22; Mk 1,16–20; Lk 5,1–11

[169] Szent Péter az apostolok fejedelme. Másik neve Simon. Bátyjával, András apostollal Jézus első követői közé tartozott. Péter az erős kőszikla, amelyre Krisztus egyházát építette. Jézus Péterre bízta a hívek és apostolok igazgatását. Szent Pétertől az újszövetségi szentírásban két levél maradt fent. Emléknapját az egyház Szent Páléval együtt június 29-én ünnepli.

[170] Madách Imre *Az ember tragédiája* (1861) című művéből a XV. szín záró sorairól van szó.

bízó reménykedésben meg kell éreznie Isten akaratát, Isten jóságát s a végtelen élet célját.

Részletesen írtam Paulai prédikációjáról, mert úgy látom, hogy benne a klerikális reakciónak, a nyílt ellenszegülésnek olyan képviselője jelentkezett, aki semmivel sem ártatlanabb Perlakinál, Maklárinál vagy akár Bárdosnál, Dombi jezsuitánál sem. Úgy tapasztaltam, hogy beszédei nem maradnak hatástalanul. Hogy nem keltettek eddig nagyobb hatást, annak magyarázata nem az, hogy kevés bennük a reakciós beállítottság, hanem az, hogy több bennük a szóvirág s a „hittudományos" cifraság, mint az érthetőség s az érthetőséget elősegítő, gondos tagoltság. De sok minden van beszédében, amit merészkedőn használnak fel a legreakciósabb papok. Ilyenek: a mai élet terheinek, bajainak emlegetése. A materializmus céltalanságának hirdetése. Aztán: nem sorsunk materiális adottságainak megjavításáért kell küzdenünk, hanem Isten akaratát kell látni sorsunkban s nemcsak a földi életet, hanem az örök élet elnyerésének eszközét is figyelnünk kell mindenben.

Ez utóbbi kedvelt tétele – „vesszőparipája" – volt a belvárosi főplébánia-templom volt népszerű szónokának, a kiszökése előtt lefogott Balázs Lajosnak. De van Paulainak saját vesszőparipája, mindig kiemelt, nagyhangú érvelése arról, hogy Isten fel fogja emelni bajaiból, jajaiból, szörnyű nyomorúságából az embert, akit saját képére alkotott. Az is specialitása Paulai beszédeinek, hogy a mai ember, a mai élet nyomorúságának jellemzésére legalább 10 jelző van egymásra halmozva bennük minden alkalommal.

A Paulai-ügyre vonatkozólag még egyet kell feljegyeznem. Paulai ma 2 misét és 2 prédikációt tartott. A 8 órai és a fél 12 órai mise volt az övé. A fél 12 órai mise előtt megláttam Dene elvtársat (a férfit). Persze, ő is figyelni, körülnézni jött ide. Bement a misére, amin Paulai nagyjában ugyanazt mondta el, mint az első miséjén: 8 órakor mondott. Azonban most jóval rövidebbre fogta prédikációját. Sokat kihagyott és néhányszor el is tért beszéde eredeti menetétől. Így Dene elvtárs feljegyzései – amennyiben csak a fél 12 órai prédikációról készültek – nem tartalmazhatnak mindent, amit én feljegyeztem.

3. Harmadik feladatom annak megfigyelése volt, hogy a nagyszüneti diákmise milyennek ígérkezik. Változás nem mutatkozik, olyan mintaszerű rendben folytatódik minden, ahogy régebben kialakult. Amikor mise kezdete előtt odaértem, az első 10 padban (bal oldalon) lánykák, jobb oldalon fiúk ültek. A fiúk is egészen megtöltötték a padokat. A fiúk és lányok száma közt ebben a kápolnában nincs olyan aránytalan különbség, mint a Kun utcában. Közben a díszzsinórral elkülönített részre több fiút és lánykát beengedtek. Ezeknek helye is ki volt jelölve előre; a rendezkedő nagylányok eligazítottak mindenkit. A padban vagy állóhelyen elhelyezett fiúk és lányok 200-nál mindenesetre többen voltak.

Padok közt s a harmónium mögött nagyobb – 16–18 éves – lányok és fiúk álltak. Ezek száma is jelentős, bár ilyeneket a templom miséin is láttam. Ezek tehát megoszlanak. A diákgondozó papok – Rózsavölgyi és Szappanyos – itt sem tiltakoznak az ellen, hogy kislányok „elsekélyesítsék, profanizálják" a gyónást azzal, hogy folytono-

san bejárnak a gyóntatószékbe. Egy héttel ezelőtt, a tedeum alkalmával, gyóntak és áldoztak a gyermekek, ma – főleg a kislányok – egymásnak adták a gyóntatószék ajtajának kilincsét újra. Kislányoknak tetszik az ilyen fontoskodás, s a papok nem bánják ezt, hiszen így is magukhoz kapcsolják, s erősödnek a kapcsolatok.

Nagyobb fiúk és lányok, meg szülők, felnőttek a kápolnahelyiség előtti előszobafélében is álltak, sőt valamivel a mise kezdete előtt meg is töltötték már azt.

Sajátossága az itteni katolikus gyermekgondozásnak, hogy az iskolás gyermekek igen fegyelmezetten viselkednek, amikor a 9 órai diákmisére várnak. Valóban jogosan mondják a szülők, hogy gyermekeik itt jobbak és ügyesebbek, okosabbak, mint az iskolában.

4. A templom előtti padokon lehet találni helyet s beszédbe lehet fogni az ott üldögélőkkel. A Gamma-gyár[171] egyik régi, öreg munkása ült mellettem, közben egy rendőr jött arra és Gamma-gyári ismerősként üdvözölte az öreget. Kis ideig a rendőr is hallgatta beszélgetésünket, amelynek során az öreg elmondta, hogy a Béke Világtanácsra s effélékre nem ad semmit. Az a fontos és bizonyos, amit a külföldi rádió a demokratikus németországi katonai zendülésről[172] mondott. Ezt a zendülést leverték ugyan a szovjet csapatok, de mindenütt azt beszélik, hogy meg fog ismétlődni újból. – Már ekkor eltávozott a rendőr, de én azt kérdeztem az öregtől: olyan jól ismeri ezt a rendőrt, hogy nem félt ilyesmiről beszélni előtte. „Én már nem félek semmitől. Ezek is velünk éreznek, bár másutt vannak. Nem tartok ilyesmitől, pedig erről a rendőrről csak annyit tudok, hogy ő is ott dolgozott, ahol én: a Gammában."

Erről a németországi zendülésről sugdostak a krisztinai templom környékén is: özv. Palotayné és Márkus Emília társaságában. Valami Rudner nevű nyugdíjas vasutas, aki a [...] lakik, ugyancsak buzgólkodik a németországi zendülés részleteinek színezésében. Papp nevű kékfestő, kelmefestő üzemtulajdonos ([...] szemben van üzeme a pincehelyiségben) fontos, sok részletet tud a csehszlovákiai lázadásról,[173] az elmúltról s a következőkről is. Persze, ezt a hírterjesztést, hírverést inkább a Thököly

---

[171] 1920-ban alapították a Gamma Műszaki Rt.-t mechanikai és elektrotechnikai tömegcikkek gyártására. A Fehérvári útra (XI. kerület) csak 1924-ben települt a gyár. Geodéziai, optikai, hadászati műszereket gyártottak. 1948-ban államosították a gyárat. 1960-tól a fő profil a geofizikai és nukleáris készülékek gyártása lett. 1990-ben és 1992-ben különböző kft.-ket szerveztek a gyárból.

[172] 1953. június 17-én tört ki Kelet-Berlinben egy népfelkelés. A tömegdemonstrációk a politikai foglyok kiszabadításához vezettek. A szovjet csapatok vérbe fojtották a felkelést. Tömeges letartóztatásokra került sor, a rögtönítélő bíróságok több halálos ítéletet hoztak. A „konszolidáció" után az NDK-ban normarendezést hajtottak végre.

[173] Csehszlovákiában 1953. március 14-én elhunyt Klement Gottwald. A gazdasági helyzet tragikus volt. Az új háromtagú „kollektív vezetés" az infláció megfékezésére eltörölte a jegyrendszert, majd bevonták a régi pénzt (öt régi koronáért adtak egy újat). A gazdasági reformot május 30-án bejelentették és június 1-jén be is vezették. Az intézkedések tekintélyes anyagi veszteséget okoztak a lakosság nagy részének. Megtakarításaikat elvesztették. Június 1-jével heves tiltakozások robbantak ki a nagyobb ipari centrumokban (Plzenben a tüntetők a Nemzeti Bizottság székházát is elfoglalták). A zavargásokat a tüntetőkkel szimpatizáns rendőrség sem tudta elfojtani, csak a kirendelt hadsereg.

vendéglőben folytatta, mint a Domonkos-templom környékén. A Domonkos-templom környéke a „szentasszonyok" érvényesülési területe. Ott azon örvendeztek, hogy a Béke Világtanács ülésein jelen voltak közt nem olvasták Beresztóczyn kívül más főpap nevét. (Beresztóczynak meg fognak bocsátani, ha visszahelyezik Tóth János plébánost.) Jellemző, hogy az olaszországi választásoktól[174] kezdve minden külpolitikai eseményről lekicsinylés és kétkedés hangján szól még a népköztársaság részéről olyan sok kárpótlásban részesült tanárnő is, amilyen Fischof Andorné a mi iskolánkban. A nevelőtestületi szobákban általában ez a hangulat. Szinte meglepett, hogy a XIV. kerületi Május 1. utcai általános iskola nálunk a beíratáskor – volt tanulóikat kísérve – megjelent fiatal tanár[a] a helyes felfogáson volt az események megítélésében. Az is meglepett, hogy ez a fiatal tanár kommunista író – bár nem túlságosan jelentékeny – könyvét olvasta s magával is hozta: Déry Tibor Feleletét.[175]

5. Fél 11 és fél 12 közt szabadidőm volt. Szerettem volna eljutni a volt ciszterci templomba, de úgy látszott, hogy nem érek vissza idejében s nem tudhatok meg semmit arról: mit szólnak az ottani méltóságos reakciósok, mi a véleményük Horváth Richárd új szerepléséről. Horváth ugyanis megjelent a Béke Világtanács záróülésén. Megmaradtam Kelenföldön s bementem abba a gyóntatószékbe, ahol előbb Paulai gyóntatott. Már nem Paulai volt ott, hanem Rózsavölgyi. Rózsavölgyi nem akart belemélyedni a problémákba. Óvatosan beszélt, de azért hangsúlyozta így is, hogy már nem lehet vigadozni: az egyház álláspontja már eléggé határozott és egyre határozottabbá, világosabbá lesz a következőkben. Azt követni és tartani kell szellemében és minden részletében.

Rózsavölgyi a prédikációiban óvatosabb ennél. Úgy látszik: a gyóntatószékben igazi ereje nyilvánul meg.

László István

A zarándoklatok jellemzésére említem meg a következőt. A kelenföldi egyházközség vasárnap zarándoklatot rendez a csobánkai kegyhelyre.[176] Nyilván kerülni akarják a

---

[174] Olaszországban 1953. január 7-én tartottak választásokat. Az addig kormányzó koalíció (Keresztény-demokrata Párt, Köztársasági Párt, Szociáldemokrata Párt) nem szerezte meg az abszolút többséget. A Kommunista Párt és a Szocialista Párt, akárcsak a szélsőjobboldali pártok (monarchisták és neofasiszták) a választásokon némileg megerősödtek. A politikai erőviszonyok ilyetén átalakulása Olaszországban gyakori kormányválságokat idézett elő.

[175] Déry Tibor nagy irodalmi vitát kiváltó könyvéről a *Felelet* második kötetéről (az első kötet 1950-ben jelent meg) van szó. A második kötet megjelenése (1952) után Révai József a *Társadalmi Szemle* 1952. augusztus/szeptemberi számában recenziót írt a műről. Leginkább a harmincas évek munkásmozgalmának eltorzítását, a magyar munkásélet hibás bemutatását rótta fel a szerzőnek. Az MDP Központi Előadói Iroda kultúrpolitikai munkaközössége szeptemberben és októberben a magyar irodalom időszerű kérdései kapcsán Déry művéről tartott vitát. Talán a vitának és a regényhez kapcsolódó dogmatikai szemléletnek is betudható, hogy a regény végül torzó maradt.

[176] Csobánka (Pest megye) közelében levő Szentkút nevű búcsújáróhelyről van szó.

feltűnést, mert a zarándoklatot ilyenformán hirdették: „Egyénileg megyünk a zarándoklatra. Legcélszerűbb reggel 7 órakor indulni a Margit híd budai hídfőjénél levő HÉV-állomásról Pomázig stb." A diákgondozásban aktivizált lányok és szülők.[177]

36.

1953. június 28-i jelentés

JÚNIUS 28.

Június 28-a volt az idei bérmálások utolsó napja. Arra gondoltam, hogy ennek megfigyelése s az eddigi tapasztalatok alapján most az idei bérmálások jellegzetességeit világítom meg.

1. Szombaton – a bejelentés szerint – a Bécsi úti (Devánszky) templomban lett volna bérmálás, amit az idén Hamvas Endre megbízásából Szabó Imre segédpüspök végzett a budapesti plébániatemplomokban. Bérmálást tűztek ki ugyanerre az időre a budai ferences templomban is. A Bécsi úti templomban este fél 6 órakor még semmi jele nem volt annak, hogy bérmálásra készülnének. A sekrestyében megtudtam, hogy a bérmálás a ferences templomban lesz, de odamennek az érdekeltek Devánszky plébániájának területéről is.

2. Szabó püspök kismisét mondott a bérmálás előtt. Már akkor nemcsak a templom volt tele, hanem az udvaron is sokan gyülekeztek. Az udvar hozzátartozik a klauzurához.[178] A klauzurába világiaknak nem volna szabad belépniük, de most ilyen dologban a ferencesek nem aggodalmaskodnak, ha arra van lehetőség, hogy nagyobb reakciós tömeget gyűjthetnek egybe.

Az idei gyakorlatnak megfelelően a bérmálási misén nem a püspök beszélt, hanem a plébániának az a papja, aki a gyermekeket a bérmálásra előkészítette. Ez a pap a ferenceseknél „Lipót atya" volt.

A 35 év körüli, nagyhangú szónok azzal kezdte prédikációját, hogy a mai esemény csodálatosan ünnepélyes és jelentőséges [sic!]. Ha valami hiányozna ennek a napnak különös nagyszerűségéből, úgy az semmi esetre nem a Szentlélektől van, hiszen a Szentlélek nemcsak eljön a bérmálkozóktól, hanem valósággal „beléjük fog szakadni" [sic!]. De őszintén mondhatja, hogy a bérmálkozó gyermekek hibájából sem származhat semmi olyan, amit akadályozónak lehetne minősíteni. Az oktatás idején olyan szent fellángolást, annyi lelkesedést és boldogságot tapasztalt, hogy állíthatja: ezekről a gyermekekről most és egész életükben csak szépet és nagyot lehet feltételezni.

---

[177] László István utólag illesztette ezt a részt jelentéséhez.

[178] A kolostorépületnek az a része, ahova nők nem léphetnek be. Az udvar nem esik ilyen tilalom alá.

(Ebben sok hatásvadászat, reakciós fennhéjázás nyilvánult meg és megmutatkozott a tónus, ami „Lipót atya" prédikációját egészében jellemezte.)

Feltette a kérdést, hogy mi teszi a mai napot oly hatalmas eseménnyé.

a) „A Szentlélek belétek száll, eltölt benneteket lelki nagysággal, bölcsességgel, istenfélelemmel." Hogy a Szentlélek segítsége mennyire felemeli az embert, annak példájára egy régi s egy újabb kori szentet említett, de ezekről nevüknél többet nem mondott. Bővebben a mai példaképről: a katolikus anyáról szólt, a hűségben, hitben, az anyai gondokban és szeretetben élő asszonyról, aki határtalan türelemmel és gondossággal „rakja sorba" csekély pénzét és küzd, hogy családjának a mindennapit biztosítsa. Csak a Szentlélek kegyelmének, csak földöntúli erőnek lehet tulajdonítani, hogy a katolikus anya családjának nemcsak a szükségeset tudja biztosítani, de megszerzi a kedves örömöket a mai nagy szegénységben is. A szentlélek csodája bekövetkezik mindenki számára, aki lelkébe – teljes lelkébe – befogadja őt.

(Tehát – nem a szocializmus kiépülése, hanem a Szentlélek csodája teszi jóvá a mai életet. Az elsőt: a szocializmus eredményességének tagadását nem mondta ki nyíltan, de a Szentlélek mindenki számára készen levő csodáját annál inkább hangoztatta. Ez ugyancsak reakciós mesterkedés, megtévesztés volt a prédikációban.)

3. A másik, amit a bérmálás nagy napja hoz a megbérmáltaknak: a kötelességvállalás. A hitterjesztés, hitvédelem, a hitigazságok hirdetésének, a példaadásnak, az apostolkodásnak szent kötelessége. Az apostolkodás nemcsak a felkent papok joga és kötelessége, hanem minden katolikusé. A megbérmáltaknak a Szentlélek erőt ad ennek a feladatnak teljesítésére... Itt nagy hangoskodással ismételte azt, amit a mostani bérmáláson kiemeltek a szónokok.

Meg kell jegyeznem, hogy régebben – tudomásom szerint – a bérmálás alkalmával nem igyekeztek a vallás (most: a klerikális reakció) propagandistáivá avatni a 6–8 éves apróságokat a papok. A katekizmus szerint a bérmálkozót a Szentlélek Isten megerősíti abban, hogy állhatatosan vallja hitét és hite szerint éljen. Az „állhatatosan" szó régebben csak következetességet, ingadozástól vagy elhajlásoktól való mentességet jelentett a bérmálással vonatkozásban is. Szabó püspök most is ebben az értelemben használta egyetlen bérmálási prédikációjában, amit a belvárosi főplébániatemplomban tartott. (Említette, hogy 40 évvel ezelőtt ő is ebben a templomban bérmálkozott.) Hogy a 6–8 éves gyermekeknek a bérmálásban kapott erősítés révén – Szentlélek csodája révén – klerikális-reakciós élharcossá, hitvédővé, hittudóssá kell aktivizálódniuk, olyasmit néhol eddig is érintettek, de ilyen következetesen, ilyen főtémaként most hangsúlyozták ki először a bérmálási prédikációkban ezt. Ugyanígy voltak a hitmegvallás bátorságának kiemelésével. Úgy láttam, hogy ez is általános jellegzetessége lett az idei bérmálási prédikációknak. A papok ebben – s nyilván a bérmálási előkészítés, oktatás egész során – keresték, hogy minél élesebb ellentétbe kerüljenek az iskola természettudományos és szocialista életfelfogásra való nevelésével. Nyilván számítanak arra, hogy a tanulók az iskolában hallottaknak olyan „bátran s katolikushoz illő módon" „ellentmondjanak" már az órákon, ahogy ezt Tompa Nándor tanítványai az 1951–52. iskolai évben az I. István Gimnáziumban, ugyanak-

kor az Eötvös Gimnáziumban, de az általános iskolák egész sorában (Rákosszentmihály, Sashalom, I. kerület, Jázmin utca stb.) is tették. A nevelők általában elbagatellizálták az ilyen eseteket. Voltak, aki szimpátiájukat is kimutatták ilyenkor. (Horváth Lujza, dr. Eble Ede, volt tanfelügyelő a Krisztina téri iskolában, aki ismerőseinek s a szülőknek találkozáskor odasúgja a „Dicsértessék a Jézus Krisztus" köszöntést.

„Lipót atya" prédikációja nem tartalmazott olyan világosan politikai célból eredő támadásokat, mint aminőt Paulai gyakorolt a kelenföldi templomban, de ez gyermekeknek szánt beszédben igen körülményes is volna. Ellenben határozottan megnyilatkozott az a tendencia, hogy templomi és alkalmi hitoktatások kiélezzék az ellentétet és hogy a hitoktatás minél jobban akadályozza, minél erősebben megcsúfolja a szocialista építés iskolájának nevelő, emberformáló munkáját.

4. A belvárosi főplébánia-templomban folyt vasárnapi bérmálásról a lényeget – Szabó püspök beszédének említésekor – már jeleztem. Főpapi miséje – s az egyházi énekkar szereplése – igen hosszúra nyúlt, így a nagyszabású mise végén csak egész röviden beszélt. Összefoglalta a bérmálás jelentőségét, a harcias kiállást, mint kötelező feladatvállalást nem említette, de azt kiemelte, hogy a megbérmáltak lelkében a Szentlélek Isten ne ünnepi vendég, hanem állandó lakó legyen ezután.

Újból tapasztaltam, hogy Szabóra sokan neheztelnek „békepapi" magatartásáért. Még az újságárus asszony is lekicsinylően említi Szabót. Ugyanúgy a perselyező vagy a rendezkedő „úriasszonyok" is. Nekik Balázs Lajos az el nem felejthető papjuk. Mondanak is ilyet.

5. A bejelentésekből megtudtam, hogy délután primicia[179] lesz az Egyetemi-templom 5 órás miséjén, a fél 8 órai misén pedig Beresztóczy kerül sorra. „Ezüstmiséjét" fogja tartani. Beresztóczy miséjén nem lehettem jelen, mivel 8 órakor gondnoktársaimmal kellett összeülnöm, hogy III. negyedévi költségvetésünket összeegyeztessük. Ezen a programon már nem változtathattam. A primáción dr. Bánk József 36 év körüli hittudományi főiskolai tanár beszélt. (A perselyező templomi alkalmazott s a mellettem ülő asszony is „egyetemi tanár"-nak mondta Bánkot. Ők nem veszik tudomásul, hogy az egyetemen nincs már teológiai fakultás.[180])

Bánk igénytelen beszédet mondott. Politikai vonatkozást nem érintett, még az újmisés papról is olyan jellemzést adott, ami bármelyik papra ráillik. Tartózkodó volt, amint Kosztolányi István vicerektor is a gyóntatószékben, ahol a gyónó kezdeményezésére a németországi eseményekről csak annyit jegyzett meg: „Bizony, azok nagyon jelentős események voltak." Egyéb ilyesmire nem reflektált. – Az Egyetemi-templomnak sajátossága lett a papok tartózkodása. Előbb is az volt. (Persze, csak bizonyos

---

[179] Helyesen: primácia (lat. primitiae) – újmise; az újonnan felszentelt pap első miséje.

[180] Tolnai Gábor kultuszminisztériumi osztályvezető 1950. augusztus 23-án kelt levelében felmentette a budapesti Hittudományi Kar valamennyi tanárát állásából, ezzel megszűnt a Pázmány Péter Tudományegyetemen a teológiai fakultás. Az új tanév szeptember 26-án a Római Katolikus Központi Hittudományi Akadémián kezdődött meg.

mértékű tartózkodásról van szó.) Mise után egy volt tanítványommal beszéltem. Juhász Jánossal,[181] aki a piaristáknál érettségizett, s piarista tanár akart lenni. Ma is piaristának érzi magát és kapcsolatot tart fenn velük. Érezhető, hogy véleményeiben a piaristák hatása nyilvánul meg.

A piarista gimnázium jövőjét – jövő évi fennmaradását – nem tartja bizonytalannak. Azt mondja: a gimnázium tanulói s a leendő piarista egyetemi hallgatók is kitűnnek társaik közül a marxista tanulmányokban. Ennek következménye nem maradhat el. A piaristák nem olyan merevek, mint a jezsuiták. A volt jezsuitákról megjegyezte, hogy náluk az egység ma is megvan: összetartják őket a megtalált lehetőségek, a ma is nagyon erős, szoros kapcsolatok. Bővebbet ezekről a kapcsolatokról nem tudott mondani. Azt említette, hogy a volt apácák összetartásában szerepe van Balogh Ferenc gimnáziumi igazgatónak s hozzátette, hogy [a] II. világháború s a felszabadulás előtt felszaporodott apácarendek tagjai nem mind viselkednek megfelelően: a gyöngébbek férjhez mennek. Magának Baloghnak is az a véleménye, hogy amennyiben a női szerzetesrendek működése lehetővé válik újból, úgy megelőzően alapos rostálásnak kell bekövetkezni. Beresztóczyról a piaristáknak az a véleményük, hogy kénytelen volt elvállalni, amit most végez. Az államvédelemnél volt 9 hónapig letartóztatásban. Ez az idő nagyon megtörte, szervezetileg is legyöngítette. Szabó püspököt már inkább hibáztatják. Azt mondják róla, hogy „korpa közé keveredett" s gyönge ember. Említettem, hogy Maklári Lajos képét láttam az érettségi tablón. „Igen – mondta –, Maklári úr itt tanít évek óta változatlanul. Régebben volt szó arról, hogy a szegedi egyetemen lesz (vagy lett is) magántanár, s arra törekszik, hogy ott rendes tanár legyen. (Ahogy a premontrei Ábrahám Ambrus tette.) De aztán feljött a pesti rendházba." Maklári egyéb összeköttetéseiről – a Váci utcai templomi lányokról – nem kérdeztem őt. Majd kedden, ha feljön hozzám a gimnáziumba.

6. A budai ferences rendház udvarán volt a bérmálás. Rengeteg „hívő" özönlött oda és soká tartott a bérmálkozók elrendezése. Közben beszélgettem egyesekkel. Schrotty Pált általában szeretik, még azok is tisztelettel szólnak róla, akik felróják, hogy békepap. Feltettem a kérdést: „Bűn-e az, ha valaki békepap." A felelet ilyesforma volt: „Hát – szerencsétlenség. Egyik asszonyismerősöm: Szász Károlyné (a férje szabó itt a Tölgyfa utca 34. számban) unitárius asszony. A Koháry utcai kultúrteremben pár hónapja beszélt a hódmezővásárhelyi Fila vagy File nevű unitárius pap. Szászné azt mondta, hogy a vásárhelyi pap mindig arról beszélt, hogy a papoknak nem szabad ellenezniük a haladást és hogy ma igen sok téren haladás jelentkezik. File elment az unitáriusokhoz, velük ebédelt és hosszan beszélgetett. Arról is beszélt, hogy sok katolikus házba is meghívták őt s szívesen fogadták, amit a haladásról mondott. File túltett a katolikus békepapokon s katolikusok is hívják és várják őt szívesen. Ilyenekre szoktatják a békepapok a katolikusokat... Hát – az elég nagy szerencsétlenség és szégyen."

---

[181] Helyesen: Búzás János.

7. Sok mindenben jele, megnyilatkozása volt annak, hogy az egybegyűlt tömeg nagy részét meleg, régi szálak fűzik a barátok plébániájához. Bejáratosnak, otthonosnak mutatkoztak a rendházban. Bizonyára sokan fordulnak tanácsért a barátokhoz. Arra gondoltam, hogy a legaktívabb s leginkább befolyásolt reakciós „hívek" fenn állnak a divatjamúlt udvari épület emeletének nyitott folyosóján, a barátok traktusa[182] előtt. Onnan figyelik a bérmálást. Odamentem én is közbeszólni, kérdezni, beszélgetni. Maga a bérmálás még nem kezdődött meg. Egy 50 év körüli asszony arról beszélt, hogy Csehszlovákiában aránylag még nagyobbak és a kommunistákra veszedelmesebbek a zavarok, mint Németországban. Pacific atya sokat tud erről. „Ön is beszélt ezekről Pacific atyával?" – kérdeztem. – „Nem, de teljesen megbízható barátnőm beszélt az atyával és Pascal atyával is csehszlovákiai dolgokról. Mindkét atya szakértője a csehszlovákiai helyzetnek." – Most én folytattam: „Különös, hogy nálunk ma sincs jele szélesebb körű, szervezettebb megmozdulásnak." A felelet: „Nincs is nagy szükség erre. Az oroszországi helyzet úgy alakult, hogy Rákosinak is, Révainak is mennie kell hamar. Akkor itt is ugyanolyan változások következnek be, mint Sztálin halálával Oroszországban." Erre nagyon helyeselt egy idős férfi, de általában úgy látszott, hogy sokan beleélték magukat a közeli változás gondolatába és valahonnan indítást, anyagot kapnak, ha nem is éppen – vagy nem is csupán – Pacifictól vagy Pascaltól. A bérmálás közben megkezdődött és többen lementek, köztük a Pacific és Pascal csehszlovákiai tájékozottságát emlegető asszony is. „Viszontlátásra a Szent Antal[183]-misén!" Így búcsúzott az itteniektől.

Minthogy ezután nem tudtam közelébe jutni – a tömegben el is veszett a szemem elől – s mivel tudtam, hogy a Szent Antal-misék egyik nagy kedvelője: Palotay volt jezsuita anyja révén is folytathatom a nyomozást. Özv. Palotaynéval csak két nap múlva sikerült beszélnem, amikor reggeli misére ment. Azzal kezdtem, hogy úgy értesülök: most valóban folynak tárgyalások. „Igen – mondta –, a híresztelésekben eddig is volt igazság, most a tényekhez legfeljebb a részletekben tett hozzá valamit a fantázia. Ez óhatatlan, de nem is túlságosan fontos. A szovjet-oroszországi helyzet olyan, hogy változások feltétlenül jönnek. Jelenleg olyan párt van felül, amelyik akarja a megegyezést. A szovjet hajlandónak mutatkozik arra, hogy kivonuljon Németországból, de a népi demokráciában tartani akarja magát. De a jó Isten csak tesz csodát a mi érdekünkben... Talán nem is lesz csodára szükség: az angolszász hatalmak nagyobb ereje s az otthoni zűrzavaros helyzet kényszeríteni fogja a szovjetet, hogy engedjen a továbbiakban, aminthogy engedett már eddig is... Nálunk nem lesz ellenállás, itt a munkával és egyéb megterhelésekkel agyongyötört munkások már régen várják, hogy a kommunizmus eltűnjék. Érzik, hogy ilyen rabságban, elnyomásban nem voltak soha. S hogy mindenről szó van, csak a dolgozók emberi életmódjáról nem..." „Mégis – vetettem közbe – nem lenne szükség bizonyos szervezésekre?" – „A falut igazán nem kell megszervezni.

---

[182] Épületrész, épületszárny.

[183] Páduai Szent Antal (1195–1231) a ferences rend terjesztője, afrikai hittérítő. Padova védőszentje. Egyházi ünnepe: július 13.

Megszervezte azt jól a templom és az Isten... A várost pedig... Hát, én igazán nem vagyok hivatott arra, hogy ilyen kérdésekkel foglalkozzam."

8. Úgy találom, hogy a templomok környékéről eddig is elindított és táplált reakciós hírveréseknél a mostani megélénkülés több figyelmet kíván éberségünktől. Lehet, hogy ennek a megélénkülésnek nem Pacific vagy Pascal, sőt nem is Palotay a fő forrása, de a budai ferences templom Szent Antal-miséi feltétlenül alkalmat adnak a reakciósoknak nemcsak találkozására, hanem aktivizálására is. S én – ismétlem – az egész mozgolódást gyanúsabbnak látom a régieknél.

Palotayné hivatkozott arra, hogy a németországi események hírüladásában is beigazolódott az ő értesüléseik megbízhatósága. Ez érv amellett, hogy mostani értesüléseik is helytállók.

László István

Pótlás. Azt nem lehetett pontosan megállapítani, hogy az egyes templomokban hányan bérmálkoztak. A budai ferenceseknél nemcsak a templomban, de az udvaron is vártak bérmálkozók. A belvárosi főplébánia-templomban pedig a túl hosszú misén felnőttek a padokban adtak helyet a gyermekeknek. Így nem lehetett jól áttekinteni az egész gyermeksereget. A ferenceseknél kb. 300-an, a belvárosiban 250-en lehettek. „Lipót atya" beszédéből pótlólag feljegyzek valamit, ami újabban jellemző lett más papok szónoki módszerére is. „Előráncigált" példákat vesznek fel, amik nem illenek be az összefüggésbe, de amik nyilvánvalóan reakciós tendencia kiélezései. (Ilyen volt itt a katolikus anya példája.) Olyan példákat vesz fel, amik kifejezik a reakciós jelleget s így a külön támadásokat feleslegessé vagy legalábbis: mellőzhetővé teszik.[184]

37.

1953. július 4-i jelentés

JÚLIUS 4.

Feldolgozva[185]

Nagy Imre expozéjának[186] hatását a gyóntatószékben, a prédikációkban s egy-egy magánbeszélgetésben figyeltem meg a mai napon.

[184] László István utólag illesztette ezt a részt jelentéséhez.

[185] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

[186] Az 1953. május 17-i választások után az új országgyűlés július 3-án ült össze első alkalommal. Rákosi kormánya nevében benyújtotta lemondását. Másnap, július 4-én megalakult az új kormány. A minisztertanács elnökévé megválasztott Nagy Imre e napon olvasta fel a parlamentben beszédét, melyet az egész ország figyelemmel kísérhetett a rádióközvetítésnek köszönhetően. A beszédet a *Szabad Nép* július 5-i száma is közölte.

1. A gyóntatószékben Bády káplánjánál: Virányi Ottónál, a piarista templomban Ohmart Nándornál,[187] a pesti ferences templomban Sebő László öreg papnál, a Bazilika mostani szónokánál: a fiatal Debrei káplánnál voltam. Vértes Andort és Mihalik Imrét is kerestem, de egyik sem volt gyóntatószékében. Nem ült be ma a demokratikus dr. Halász György plébános (Baross utcai templom) sem. Ezért bementem a szomszédos gyóntatószékbe a plébánia legöregebb papjához, aki azonban egyszerűen feladta a penitenciát,[188] az említett problémákról nem szólt semmit.

a) Legtöbbet Sebő László mondott. Azzal kezdtem: „Az egyházi férfiak politikai magatartását egyszer gyengének, máskor túlzottan erélyesnek látom. Ezt az ingadozást, úgy érzem, le kell győzni a most kezdődött új helyzetben." Jellemző, hogy Sebő nem a túlzott erélyesség, hanem a gyenge ellenállás említésére reflektált. „Sajnos a papok közt sokan mutatkoztak gyengének. Engedtek az erőszaknak, a nyomásnak, a körülmények azonban nem menthetik teljesen a gyengeségeket. De nem egyesek gyöngeségét, hanem magának a tévedhetetlen egyháznak magatartását kell figyelni és követni. A kritika nem bűn, ha saját cselekedeteink szigorú megítélésével párosul... Követni kell az egyház álláspontját, ami egyáltalán nem titok... A katolicizmus és a kommunizmus összeegyeztethetetlen; harcban kell hogy álljanak egymással, s ebben csak a katolicizmus győzhet. A történelemben mások is indítottak támadást a katolicizmus ellen; a támadók nagyobbak voltak »ezeknél«, mégis elbuktak, ahogy el kell buknia most a kommunizmusnak. Az egyház az örök igazság képviselője. Mindent az egyháztól, annak 3 képviselőjétől kell várni. Ezeknek nevét nem kell megmondanom, úgy hiszem." (Később kettőnek: a pápának és Mindszenty hercegprímásnak nevét említette mégis.) „Életünk erőssége, támaszunk, útmutatónk az egyház legyen. A mostani nehéz időben – ahogy a gyónó mondta: az új helyzet kialakulásakor – Istennel s az egyházzal minél szorosabb, mindeddigieknél állandóbb kapcsolatban kell lennünk. A helyzet még bizonytalan, de annyi máris kétségtelen, hogy az egyház legelemibb szabadságjogaiért időszerű lesz a küzdelmet újult erővel és bátorsággal elindítani."

b) Az egészen fiatal Virányi Ottó nem volt felkészülve arra, hogy ilyen „lelki problémát" hozzon valaki. Azt mondtam: „Új helyzet állt be. Nem tudom: elég-e a kiállásnak olyan bátorsága és határozottsága, aminővel a kényszer hatása alatt megelégedtünk eddig." Virányi: „A helyzetet ebben a pillanatban nem láthatjuk tisztán. A miniszterelnöki expozé egyházunk számára »nagyobb türelmet« ígér, de ezt az ígéretet pontosabban kifejezhette volna... Az egyház álláspontja félreérthetetlen s az egyház útmutatását mindenben s igazán követnünk kell egységesen. Egységesek voltunk a hitben és imádságban, a katolikus egységnek kell kifejeződnie ebben az ellenállásban vagy kiállásban, amelynek szelleme és természete hitünk kifejeződését jelenti."

---

[187] Helyesen: Ohmacht Nándor.

[188] A gyónás alkalmából a feloldozáshoz szükséges, a gyóntató által feladott imádság, esetleg jócselekedet.

c) Dobri[189] bazilikai káplán és szónok. Útmutatása ez volt: „Abban aligha téved, hogy új helyzet állt be s minden jó katolikusnak meg kell fontolnia most, hogy nem kell-e erősítenie eddigi magatartását. A pillanatnyi ingadozás nem bűn, ha katolikus lelkiismeretességre és felelősségtudatra vall. Az első feladat az imádkozás: a Szentlélek segítségének kérése s a feltétlen bizalom abban, hogy az egyház megmutatja a helyes utat. Az egyház papjai bizonyára módot találnak arra, hogy híveikkel közvetve vagy közvetlenül érintkezzenek. A hívek nem maradnak tanács és támasz nélkül, ha ők is keresik papjaikkal a szoros kapcsolatot.

d) Ohmacht Nándor piarista. Azt senki nem állíthatja, hogy az egyház szabadsága megvan. Még csak program hangzott el, s a programból nem lehet látni a továbbiak alakulásának útját. A beígért új módszer – a türelem szelleme – majd csak a gyakorlatban mutatkozik meg. Mi nem utasítjuk vissza előre a közeledést. De a problémáktól, az aktivizálódástól most nem szabad elzárkóznia a hívek tömegének, a mi nagy többségünknek. Szembe kell nézni a helyzettel és meg kell fontolni a helyzetet s a katolikus kötelességeket.

Meg kell jegyeznem, hogy a papok közül csak Sebő László ment neki önszántából, gátlás nélkül a problémának. Csak Sebő mondta ki nyersen, amit gondolt. A többinél a gyónónak kissé erőltetnie kellett – helyesléssel iparkodott elősegíteni –, hogy nyilatkozzanak.

Úgy látom: a gyóntatószéki megfigyelést folytatni kell pár nap múlva.

2. A prédikációk nem foglalkoztak az expozéban bejelentett változásokkal. A napi evangélium témájával foglalkoztak, mind annál maradtak. Egyéb érdekesség dr. Medvigy Mihály prédikációjában volt. A csodálatos kenyérszaporításról[190] beszélt s ezt általánosította: ma is meglevőnek állította be. Hivatkozott a búzaszem példájára[191] (egy búzaszemből 100 lesz a termésben), majd áttért a szellemi életre. Feltette a kérdést, hogy a katolikus életelvekről ma is annyit tanítanak-e, mint régen. Nem, ma sokkal többet, hiszen az életkörök, életmódok azóta gazdagon gyarapodtak. Nagy fejlődés ment végbe az életelvek megvalósításában s ez a fejlődés nem dialektikusan ment végbe. Ez is csoda, hiszen itt arról van szó, hogy önmagában fejlődött az eszme, nem dialektikusan – ellentétben –, mint a gazdasági, társadalmi és szellemi élet minden egyéb területén...

Feljegyeztem ezt, mivel annak jele, amiről nemrég értesültem: a piaristák maguk is, tanítványaik is ki akarnak tűnni a marxizmus ismeretével, hogy ezzel is biztosítsák gimnáziumuk fennmaradását. (Persze, ez a terv még előbbi formájában nyilvánult meg, ezúttal Medvigy beszédében. A terv, az elgondolás nem az expozéval kapcsolatban jött létre.)

---

[189] Helyesen: Debrei Vilmos.

[190] Ez az evangéliumi rész hat változatban szerepel a Szentírásban: Mt 14,13–21; 15,32–39; Mk 6,30–44; 8,1–10; Lk 9,10–17; Jn 6,1–15

[191] Mt 13,1–23; Mk 4,1–20; Lk 8,4–15

Valami érdekessége – talányossága – volt Bády prédikációjának is. Bády arról beszélt, hogy világszerte milyen egységes a katolicizmus. Közben odavetette ezt: „...gyarló emberek vagyunk és még sokáig azok is maradunk." Hogyan értette, mire vonatkoztatta ezt? Talán a nála mostanában szokásossá lett gáncsoskodás nyilvánul meg ebben? Talányosnak hagyta kijelentését, s tapasztaltam, hogy más is felfigyelt erre a talányosságra.

A Baross utcai templomban, ahol Halász plébános magatartásáról szerettem volna megtudni valamit, egy szintén fiatal pap: „Polyák atya" prédikált. Prédikációjában semmi nem volt, aminek feljegyzése indokolt lenne.

3. Most arról szeretnék beszámolni, hogy néhány pedagógus miképp nyilatkozott az expozéval kapcsolatban.

4. Eble Ede, volt tanfelügyelő, a Krisztina téri általános iskola nevelője: ez lehet kezdete a végnek. Most fel kell szabadulnia a lelkiismeretességnek, az emberi érzésnek, ami el volt nyomva bennük. Aztán jöhet a nagy külföldi kölcsön és felvirul az ország. A szocializmus, kommunizmus, sőt a szakszervezet is csak akadályozni tudta a fejlődést a múltban. A közelmúltban sem ért el semmit. (Nagy reakciós szólt ebben.)

Márkus Emília, Szív utcai általános iskolai tanítónő, volt háztulajdonos: „Most is csak azt mondom: loptak, csaltak, raboltak eddig. Türelmet, megértést, igazságot igazán nem várhatunk tőlük. Minderről csak akkor lehet szó, ha elpusztulnak."

Halmágyi Sándor MTH[192] iskolai nevelő, akinek főigazgatósági beosztásában jelentős szerepe volt. Innen áthelyezték az MTH-iskolához, de kijelentéseiben bizonyos párthűség nyilvánult meg. „Rákosi elvtárs nem miniszter, de főtitkára, vezére tovább is a Pártnak. Az egész változás gazdasági, termelési érdekből vált szükségessé. Olyan, mint a NEP-korszak[193] volt a Szovjetunióban. Végeredményében a Párt s az építés megerősödése következik ebből."

A XVI. kerületi (sashalmi, Hősök terei[194]) általános iskola egyik nevelője, aki Deszkáss Gusztáv volt igazgató veje. Nevét elfelejtettem. Egyszer látogattam nála, most a nálam maradt iratokban nem találtam meg a nevét.

„Küzdünk, vesződünk, nem hiszünk az új kormány életképességében. Jellemző a közhangulatra, amit Sipos Ferenc, a mátyásföldi gimnázium igazgatója csinált. Sipos nyolc hónapig nem fizetett tagdíjat, erre kitették a Pártból. Ki akarta dobatni magát a Pártból, és a pedagógusok 8 hónapon át mulattak ezen az erőlködésén. Terve sikerült,

---

[192] Munkaerőtartalékok Hivatala: a minisztertanács által az ipari szakmunkásképzés biztosítására 1950-ben létrehívott, 1957-ben megszűnt szerv. Az ipari iskolák, illetve ezek oktatási anyagai, tanműhelyeik módszertani irányítása tartozott a feladatkörükbe.

[193] Az OK(b)P X. kongresszusa (1921. március 8–16.) határozta el az Új Gazdasági Politikára (Novaja Ekonomicseszkaja Polityika – NEP) való áttérést. A parasztok beszolgáltatási kötelezettségét a terményadó váltotta fel. A NEP keretében újból engedélyezték a magánkereskedelmet és magánkisipart is. A központosított tervgazdálkodás (az első ötéves terv 1928–1933) váltotta fel.

[194] László István elírta, ugyanis a XVI. kerületi Hősök terei általános iskola nem Sashalmon, hanem Rákosszentmihályon található.

de annyiban ráfizetett, hogy leváltották az igazgatóságról és valószínűleg át is helyezik. Ilyen a pedagógus-közhangulat a Pedagógus Szakszervezetben is."

Farkass Endre, az Izabella utcai iskola nevelője, soká volt minisztériumi (parasztpárti) előadó: „Nem lesz lényeges változás. Az esemény okai, előzményei hasonlók ahhoz, ami Szovjet-Oroszországban a NEP-korszak rövid idején volt. Mezőgazdasági termelésünk bajokkal küzdött, nem tudtunk szállítani Kelet-Németországnak, ezért volt szükség ideiglenes engedményekre. Ennek talán ellentmond az a tény, hogy Rákosi már nem főtitkára a Pártnak. Jelenleg nincs is főtitkár, csak 3 titkár. Minden lényegtelen. Rákosi irányít tovább is."

Nagyjában ugyanilyen volt az a beszélgetés, aminek foszlányait el lehetett fogni a pesti ferences templom előtt várakozó reakciós úrhölgyek és öregurak csoportjaiból. A fiatalok – lányok és fiúk – a szokottnál is kihívóbban nevetgéltek, vinnyogtak. Ugyanúgy a Váci utcai templom előtt a Maklári-lányok is, akik most a szokottnál többen is voltak: 16-an.

László István

38.

1953. július 10-i jelentés

JÚLIUS 10.

Szeretném, ha minél előbb beszélhetnék Elvtárssal, mivel az események most nagyon meghaladják az eddigi szempontokat.

1. Búzás János (nevére rosszul emlékeztem, amikor Juhász Jánost írtam) volt tanulónk ügyében hétfőn beszéltem Dene elvtársnővel. Az elvtársnő kedden beszélt Búzással s megígérte, hogy álláshoz juttatja őt. Búzás megszokta az ígéreteket, de ezzel az újabbal mégis fokozódott bizalma és közlékenysége.

Helyzetének tanulságaképp elmondta, hogy a piaristák nagyon keveset törődnek azokkal a fiatalokkal, akiknek tanulmányaik befejezetlenek. Ennek magyarázata, hogy a piaristák engedélyezett utánpótlási kerete szűkre szabott. Ő nincs benn ebben a keretben, de azért állandó összeköttetést tart fenn a piaristákkal. Piaristának érzi magát. Aznap is meglátogatta az egyik piaristát.

Mindezzel kapcsolatban elmondta, hogy a piaristák azokkal a felszentelt szerzetestanárokkal sem törődnek cléggé, akik nem maradhattak a rendben. Bizonyos fokig összetartják őket, de ez korántsem hasonlítható ahhoz, ahogy a volt jezsuiták összetartása érvényre jut ma is. A jezsuiták összetartása ma is nagyon szoros és összeköttetést tartanak fenn sokfelé. Ő nem tartja helyesnek, hogy a piaristák az összetartást ilyen liberálisan kezelik. A környezet hatása meglátszik a magukra hagyott piaristák életén. Szégyenkezéssel említette meg, hogy a piaristák közül is többen nősültek meg. Felháborodással említette, hogy a mátyásföldi (XVI. kerületi Corvin Mátyás

Gimn.) gimnáziumhoz beosztott N. N., a váci piarista gimnázium volt tanára is megnősül, és X. Y. ottani református vallású tanárnőt veszi el.

Kérdésemre elmondta, hogy a piaristák rendi elöljárósága nem helyteleníti azt, ha világi gimnáziumnál vállalnak tanári állást olyanok, akik már nem lehetnek a rendben. Sőt a rendi elöljáróság azt helyteleníti, ha nem használják fel a tanári elhelyezkedés lehetőségeit. Kérdeztem, hogy ez miképp egyeztethető össze Mindszentynek az iskolák államosításakor kiadott tilalmával.[195] Elmondta, hogy a helyzet utóbb tisztázódott, s tulajdonképp Mindszenty nem volt illetékes ilyen rendelkezésre. Ez a dolog a rendfőnök hatáskörébe tartozik a piaristáknál s más tanítórendeknél is. A különféle rendfőnökségek egyáltalán nem kifogásolják azt, hogy Szabó Balázs volt premontrei a Varga Katalin Lánygimnáziumban, Simonyi volt bencés az Eötvös Gimnáziumban, dr. Bernáth volt premontrei egyik sashalmi általános iskolában stb. tanít.

Sajnos, az összetartás meglehetősen laza. Talán még lazább, mint a volt szerzetesnőknél. Ezek összetartásában szerepe van dr. Balogh Ferenc piarista gimnáziumi igazgatónak s a piarista kápolna, Váci utcai templom, a pesti ferences templom és más templomok miséinek. A Huba utcai templom összetartó szerepe egy ideje kisebb lett, mert az állami hatóságok nem voltak jóindulattal, elnézéssel iránta. Gyanúsnak tartották. Másutt is így van, ezért változnak a helyek s ezért a piarista kápolna és Balogh igazgató sem lehet nyilvános és állandó központ.

Kérdésemre délelőtt azt mondta, hogy a piaristák blöffnek tartják az új kormányprogramot. Nem bíznak az ígéretekben. Jellemzőnek tartják, hogy Nagy Imre miniszterelnöki expozéja éppen ennél a pontnál – az egyházzal való viszony kérdésénél – nem mondott pozitívumot arról, hogy miképpen akarják revideálni[196] eddigi intézkedéseiket és magatartásukat. Az expozé nagyobb türelmet ígért, de semmi bővebbet, világosabbat nem mondott erről. Az egyház szabadságának biztosítását olyan feladatnak látják, amelynek megvalósításában az akadályok fennállanak ma is.

Piarista öregdiákoktól értesült, hogy Mindszenty Rómába érkezett.[197] Ő – bizonyára piarista hatás ez is – kiemelkedő, erős jellemnek tartja Mindszentyt, s jelentőséget tulajdonít annak, hogy a nagy politikai érzékkel rendelkező hercegprímás Rómában előreviheti terveit és hatni tud a magyar helyzet további alakulására.

2. Délután újból beszéltem Búzás Jánossal. Az előbb említettekre visszatérve kijelentette, hogy nem tudja: vajon a Mindszentyre vonatkozó értesülést mennyire teszik magukévá a piarista tanárok. De (bocsánatot kér) nem is beszélhetne erről.

Egyébként közlékeny volt.

Amit elmondott, abból megállapítható, hogy a piarista rendházban tudnak mindenről, amit a reakciós hírverés terjeszt. De ezenkívül tudnak és beszélnek másról is. Bú-

---

[195] 1948. június 7-én döntött úgy a Magyar Katolikus Püspöki Kar, hogy egyházmegyés pap, szerzetes, szerzetesnő az államosítandó iskolákban igazgatói, tanári, tanítói állást nem vállalhat.

[196] Felülvizsgál, felülbírál, átértékel.

[197] Téves információ. Lásd az első fejezet bevezető tanulmányát. A prímás 1949 októberétől 1954 májusáig a Conti utcai börtönben ült.

zás János azt a hírt kapta, hogy Kelet-Németországban nagyarányúvá lett a munkások ellenforradalmi mozgalma is. Állandóvá lett, megújul egyes helyeken. A munkások nem sztrájkolhatnak, ellenben ún. „ülősztrájkot" folytatnak, vagyis szabotálnak. Ez az egyik különleges értesülés. A másik: mielőtt a lapokban megjelent volna az angolszász terv Kelet-Németország élelmiszerrel való „megsegítéséről" vagyis a kelet-németországi helyzet elmérgesítését célzó törekvésről, Búzás már szombaton beszélt nekem arról, hogy angolszász részről anyagi segítséget ajánlanak fel Kelet-Németországnak, amiből mindenféle komplikáció (veszedelmes komplikáció) következhet.

Egyébként hangsúlyozni óhajtom azt a megállapításomat, hogy Búzás egészen más hangulatban volt a piarista házban tett látogatása után, mint előbb. Aktivizálódott, átvette a piaristák aznapi közhangulatát az egyébként komoly és túlzott „reménykedésre" nem hajlamos fiú.

László István

Megjegyzés: A papok általában igen tartózkodnak, nem nyilatkoznak, a személyes beszélgetéseket szokásos udvariaskodó formaságokkal, nem őszinte helyeslésekkel ütik agyon.[198]

39.

1953. július 19-i jelentés

JÚLIUS 19.

Legutóbbi feljegyzéseimhez pótlólag közlöm még a következőt.

1. A piarista kápolnában látom állandóan Lévai Anna fiatal tanítónőt, akinek pár évig felügyelője voltam. Múlt vasárnap a Váci utcai templomnál találkoztam vele. Előzőleg végigimádkozta a piarista misét, aztán ide is eljött, mivel osztálytársaival ebbe a templomba járt annak idején, amikor az „Angolkisasszonyok" tanítóképzőjében tanult.

Elmondta, hogy most is Cinkotán tanít, de nem az általános iskolában, hanem a tanítóképző gyakorlóiskolájában. Előnyös beosztása Faragó László felügyelő kívánságára történt. Megjegyeztem, hogy olvastam Faragó néhány cikkét, de úgy találtam, hogy azok lényegbevágót nemigen hoznak. Lévai: „Faragó írásai tényleg nem érnek sokat, de mint felügyelőnek: jó meglátásai vannak. Fő érdeme, hogy egyáltalában nem erőlteti az ideológiai szempontokat. Meg is mondta Faragó, hogy nem az ideológiai fejlettséget tartja fontosnak, hanem a szakmai felkészültséget." Ezt egy év előtt is mondta, mikor Lévai Anikó áthelyezését keresztülvitte.

Nem lehetetlen, hogy Faragó vitte keresztül ugyanezzel a megokolással Lencs Mar-

[198] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

gitnak, az Abonyi utcai tanítóképző gyakorlóiskolai tanítónőjének ilyen megbízatását is s az előzőleg a katolikus tanügyi főigazgatóság bűvkörében élt Lencs Margitot ugyanígy bíztatta a gyakorlóiskolai feladat vállalására. Lehet, hogy bátorító szavai akkor is ugyanezek voltak. S vajon az éberség elmulasztásának milyen természetű hibája okozta, hogy Faragó, amikor a XVI. kerület tanulmányi felügyelője volt, elnézte vagy nem vette tudomásul – mondjuk így: nem szerzett tudomást arról –, hogy Rákosszentmihályon államilag engedélyezett zeneiskola és zenei óvoda működött tüntetően klerikális reakciós jelleggel. Az apró gyermekek misére, szentségimádásra s egyéb hitbuzgalmakra tüntetésszerű, rendszeres felvonultatásával s az igazgatónő főszereplésével minden katolikus mozgalomban... Mindez kérdés. Kétségtelen azonban, hogy Lévai Anna nem olyan hangon beszélt Faragó „megértéséről és jóindulatáról", hogy a tények ferdítését – szándékos vagy önkéntelen megmásítását – fel lehetne tételezni.

Ma, 19-én úgy találtam, hogy Lévai Annát nem is érdekli túlságosan a politika. A mai (19-i) piarista diákmise után a folyosón s a lépcsőházban még beszélgető úri társaságokat nagyon felvillanyozta a nagydiákoknak az a híradása, hogy Beriját kiszabadították a fogságból egykori rendőrei. Ennek a hírnek valószínűségét s az ezzel kapcsolatos eshetőségeket sokan magyarázgatták. Lévait nem érdekelte túlságosan az egész. Ma is arról beszélt, hogy Faragó mennyire mentesülni tudott a pártszempontoktól. (S arról beszélt, hogy ő – Lévai – nem siet túlságosan a férjhez menéssel.)

2. Ma (19-én) annak megfigyelésére törekedtem, hogy a prédikációkban s a gyóntatószéki útmutatásokban van-e megélénkülés (persze, reakciós megélénkülést értek) s mutatkozik-e határozottabb kiállás.

a) Reggel 8 órakor a Krisztina téri templomban Szabó püspök beszédében is volt ilyen részlet, amikor arról szólt, hogy kötelesség a munka: a dolgozónak magának, családjának s embertársainak érdekében becsületesen kell dolgoznia, de még fontosabb, hogy Isten akaratát követve dolgozzunk s a munka a túlvilági életre is érdemszerző legyen. Szabó ezt az általában ismert érvelést hirtelenül, váratlanul hozta elő. Beszéde első részében nem ezen a vonalon haladt.

b) A városmajori templom 9 órai diákmiséjén Balogh András beszélt, a volt ferences barát, aki Endrefalvy áthelyezése után átvette a katolikus diákgondozást. Balogh a most is rendben és nagy számban, tömegben egybegyűlt gyermekeknek beszélt s itt meg az volt feltűnő, hogy egyes részekben olyan volt a megfogalmazás, aminőt gyermekeknek megérteni nem lehet. Beszédében kitért arra, hogy a pápa szavát, bármily téren megnyilvánított szándékát mindenkinek követnie kell. Az anyaszentegyház egységének fontos megnyilatkozása fejeződik ki ebben. „Az egyház – Krisztust követve – mindenkit szeret. Örvendve szereti a jó katolikusokat, szereti, erősíteni akarja a gyöngéket. Sajnálkozva gondol azokra, akik más vallásban születtek s nevelkedtek. Várja megtérésüket s a bűnösök megtérését is. De a legnagyobb fájdalommal és bűneik megbocsáthatásának reménye nélkül gondol azokra, akik nemcsak eltávolodtak Krisztus vallásának igazságaitól, hanem küzdenek is azok ellen. Az ilyen bűnösökre kárhozat vár a túlvilági élet boldogsága helyett. Ezeknek a hamis prófétáknak lélekmérgezésétől, meghallgatásától óvakodnia kell a katolikus gyermeknek. Bűn ezeket hallgatni, örök kárho-

zat ezeket követni, nevezzék magukat ezek akár existencialistáknak,[199] akár asztrológusoknak. (Azt nem mondta ki, hogy ideszámítja a kommunistákat is. De az egzisztencializmus híveinek – ennek a nálunk alig ismert nihilista[200] antimarxista irányzatnak – emlegetése annyira erőszakoltnak hatott, hogy a gyermekek megéreztek valamit abból, amit lélekgondozójuk burkoltan mondani akart.)

Távozóban egy asszonnyal beszéltem, aki elmondta, hogy a szülők meg vannak elégedve Balogh atya lelkigondozásával, bár a gyermekek nem mindig értik meg a prédikációit. De ez már így van, hiszen Balogh prédikációi nemcsak a gyermekekhez szólnak, hanem a szülőkhöz s az öregekhez is, akikben fenn kell tartani a közeli változás, a mainál „boldogabb világ" reménységét. Egyébként elismeréssel szólt a városmajori iskola tantestületéről, amelynek tagjai elnézik, nem akadályozzák a hitoktatást, bár az elmúlt években sokszor voltak kénytelenek látszatra küzdeni a hitoktatás ellen. – Beszélgetésünk után visszament a templomba, hogy a következő misét is meghallgassa. Így nem figyelhettem meg, hogy melyik házban lakik. De talán most nem is ennek megfigyelése a fontos, hanem az, hogy későbbre is megtartsam a bizalmasságot vele.

c) A budai ferences templom 10 órai miséjén Váradi Béla, a rendtartományi titkár beszélt. Váradi tudott a múltban demokratikus, megértő, közeledő beszédet mondani. Ezúttal más volt a célja s beszédét most az jellemezte, hogy nyíltan – ha nem is túlságosan bántón, támadón – kimondta, amire gondolt. Azt mondta: „Ma azt teszik jelszóvá, hogy a munka becsület és dicsőség dolga. Mi ehhez hozzátesszük, hogy a munka Isten akaratának teljesítése. Mi nem vagyunk gazdátlanok a földön; nekünk az a célunk, hogy beteljesítsük híven és hívőn, amit az egész világ gazdája és ura, a jó Isten rendelt. Mi nem a földi javak, hanem az örök élet megszerzésének érdekeihez alkalmazkodunk. Isten akaratának teljesítése a célunk s az emberiség céljának azt tekintjük."

d) A Bazilika mostani szónoka: a fiatal Debrei káplán csak a papi evangélium helyes értelmezését fejtegette s nem tett mai vonatkozású célzást. A ciszterciták volt temploma fél 12 órai miséjének szónoka: dr. Ákosi (vagy Árkosi) István plébános-helyettes már inkább. Egy ideig ő is arról beszélt, hogy miképpen kell érteni az evangéliumot, de aztán másra tért át. Az mondta: „Legtöbben úgy állítják be a dolgot, hogy az emberek nagyon elszaporodtak – többen vannak, mint amennyit el tud tartani a világ –, s ez okozza a földi nyomorúságot, a nehéz életküzdelmet. Ez a felfogás teljesen hamis és tarthatatlan. A bajok oka, hogy az emberek nem Isten szándékát keresik, nem Isten országát akarják megvalósítani. A bajok oka, hogy az emberek materialisták, szűklátókörűek. – Az öreg plébánoshelyettes ugyancsak burkoltan, de másrészt olyan nagy han-

---

[199] Egzisztencializmus (lat. existentia ~ létezés). Polgári filozófiai irányzat, mely az első világháborút megelőzően alakult ki Oroszországban (Sesztov, Bergyajev), majd a világháborút követően Németországban (Heidegger, Jaspers), illetve a második világháború után Franciaországban is elterjedt (Sartre, Camus stb.).

[200] A nihilizmus (a latin nihil szóból) szó Turgenyevtől ered. Tulajdonképpen csak a 19. század ötvenes éveinek végén, a hatvanasok elején megindult szellemi és társadalmi mozgalmakat értették a nihilizmuson. Az igazi nihilizmus nem volt egyéb, mint harc a szellem, a gondolat felszabadításáért, harc a tradíciók ellen.

gon, nagy hévvel vitázva beszélt, amikor prédikációjában erre a problémára tért át, hogy ebből arra lehetett következtetni: nem az emberek elsokasodását alapul vevő felfogással állt szemben, hanem egész mással: a „mai rendszerrel" hadakozott. Erre vallott a feltűnő hangváltás, amely akkor következett be hirtelenül, amikor erre a problémára rátért.

3. Az újság- és a szentképárusító embertől kérdeztem és tudtam meg Horváth Richárd öreg helyettesének nevét. Megjegyeztem, hogy először azt hittem: Boga István, a volt erdélyi (csíki) plébános beszélt. Boga is ilyen fehér hajú, erős hangú pap. Kérdeztem, hogy áthelyezték-e már Boga főtisztelendő urat. Az újságárus azt mondta: „Boga plébános úr itt van változatlanul. A Verpeléti úton lakik. Itt misézik s prédikál is gyakran. Itt várja be, amíg Erdély ismét a miénk lesz és visszamehet csík megyei falujába." Tehát – Boga régimódi hazafiaskodása érvényesül környezetében ma is.

A plébánoshelyettesről azt mondta az újságárus, hogy nagyon megértik egymást Horváth Richárd kanonok úrral.

4. Mindebből az a tanulság, hogy a prédikációkban valami megmozdulás érezhetővé vált. A gyóntatószékekben kevéssé. Az kétségtelen tény, hogy a szokásosnál kevesebben és kevesebbet gyóntatnak mostanában. A cisztercita templom jobb oldali középső gyóntatószékében ült fiatal pap a fiatalokat hosszan (10–12 percig) gyóntatta, kettőt még ennél is tovább. De velünk hamar végzett s egyáltalán nem arra reagált, ami politikai természetű „kételyem" volt. Mihalik a volt jezsuita templomban most is hosszan gyóntatott, s arról beszélt, hogy emberi – azaz papi – közvetítés nélkül is fordulhatunk Istenhez. Ha valaki a papok mai politikai magatartásával elégedetlen, úgy forduljon közvetlenül Istenhez. (Ez meglehetősen különbözik a jezsuiták általános felfogásától.) Érdekes volna, ha Mihalik ebből a felfogásból kiindulva belemélyedne politikai természetű részletekbe, de most erre nem mutat hajlandóságot. – A városmajori templomban Galambos nem ült be a gyóntatószékbe.

5. Egészen más a helyzet a templomok körül, a reakciós tereferékben. Dr. Hochenburger Emilné, tekintélyes krisztinai orvos felesége, aki házmegbízotti[201] feladatot vállalt s a házi békegyűlések rendezésében is részt vesz, de amellett a reakciós közhangulatnak is kifejezője – a következőket mondta: „Nem kell félni attól, fogy a rendszerváltozás után nehéz átmenti időszak következik. Mihelyt itt lesz a külföldi kölcsön, azonnal emelkedik a magyar pénz értéke s föllendül a kivitel és behozatal. A kölcsönt mindenesetre az állam veszi fel és állami szervek adják ki magánvállalatoknak. Minden jó lesz, hamarosan."

---

[201] Házmegbízott, házbizalmi: a bérházak lakói által választott képviselő, összekötő a városi hivatalokkal és a politikai szervezetekkel. Magyarországon először a Tanácsköztársaság idején választottak házbizalmikat. 1945 után ismét sor került házmegbízottak választására. A lakosság körében többnyire joggal rendkívül népszerűtlenek voltak, besúgóknak tartották őket. 1953 júniusában szüntették meg a lakóbizalmi rendszert, helyette lakóbizottságokat hoztak létre.

6. Búzás János véleményt vagy értesültséget közvetítve ezt mondta: „Aligha lesz itt változás egyhamar. Marad a régiben minden. Nagy Imre beszéde s kormányváltozás Berija utasítása szerint történt. Berijával megbukott az enyhítések ügye.

7. Laub Gyuláné, az izraelita leánygimnázium tanára, párttag: „Milyen furcsa érthetetlen ez a dolog. Kedden volt a nehézipari minisztériumban taggyűlés, amin pártonkívüliek is részt vettek. Fivérem részletesen elmondta, hogy milyen gyönyörűen vitatták meg Rákosi elvtárs beszédét. Csak a Rákosi-beszéd volt a tárgysorozaton. A következő napon, szerdán itt volt gyűlés a körzetben. Itt meg egyáltalán nem foglalkozott a titkári jelentés a Rákosi-beszéddel, csak Nagy Imre beszédével. Vajon ez központi utasításra történt ilyenformán?"

8. Egészen másfajta pedagógusmegnyilatkozás, amely Hegedűs Sándortól, az I. István Gimnázium egyébként kiváló fizika tanárától ered. Hegedűs ezt mondta Balogh Endre igazgató távollétében: „Milyen rettenetes, megszégyenítő lehetett Rákosinak végighallgatnia azt, hogy minden rossz volt, amit eddig ő csinált... Pedig Rákosival szemben nemcsak Nagy Imrének van igaza, hanem az egész magyar közvéle- ménynek, amely szégyenletesnek tart mindent, ami nálunk történt."

9. Ugyancsak reakciós elfogultság nyilvánult meg egy Bálintné nevű általános iskolai nevelő szavaiban. Bálintné a Váci utcai templom előtt ezt mondta társaságának: „Domanickné volt iskolájának egyik tanárnője: X. Y. férjhez megy N. N. piaristához. N. N. eredetileg nem lépett ki a piarista rendből. Tanári állást akkor vállalt, amikor a rendfőnökség engedélyezte, sőt ajánlotta már ezt. Most elköveti ezt a gyalázatosságot mégis... Beszélni kellene X. Y.-vel, hogy ne kövesse el ezt a meggondolatlanságot. De nem hallgatna a mi érveinkre, hiszen református... Mindez a bűn a kommunisták lelkén szárad. Ők okoztak minden bajt azzal, hogy gonoszul megszüntették a szerzetestanárok rendházi életét." – Azt máskor, másutt is tapasztaltam, hogy a szerzetestanárok, szerzetesnők elhatározásáért minket tesznek felelőssé a klerikális reakciósok. Tantestületi szobákban is többször voltam tanúja ilyen beszédnek. S a városmajori templom szentasszonyai így is átkoztak bennünket, amikor egy kis apáca férjhez ment. A szentasszonyok közt „Margit néni", Attila utcai tanítónő is haragoskodott.

10. A rendszerváltozás átmeneti nehézségeit azért szoktam említeni a reakciósok előtt, hogy válaszukból lássam, kielemezzem: vajon kaptak-e valahonnan központi utasítást ezekre. Egyelőre a válaszok olyan zavarosak, s annyira csak elfogultságból s elvakultságból magyarázhatók, hogy ilyen bárgyúságok központi utasításból aligha származhatnak. S egyelőre önjelölteknek gondolom azokat is, akik (mint az a 40 év körüli, kopasz droguista[202], aki a krisztinai templomban s a plébánia környékén most

[202] Helyesen: drogista. Illatszert, vegyi árukat, háztartási cikkeket árusító üzlet alkalmazottjáról van szó.

jeleskedik) vezető szerepre készülnek rendszerváltozás esetén, s akit a házi békegyűléseken is reakciós vezéregyéniségnek tekintenek.

11. A pedagógusok közhangulatára, szellemére jellemző a következő eset. Vágvölgyi János tanár hozzánk kerül a szomszédos tanítónőképzőből. „És ki megy a helyedre? – kérdeztem. A felelet: „A Gorkij iskola volt gondnoka, Altorjai Edit földrajz–történelem szakos tanárnő." Meglepőnek találtam, hogy Altorjai Editre bízzák a jövendő tanítónőket, Altorjai ugyanis titkárnője volt, Hóman[203] minisztersége idején, Kulcsár Istvánnak,[204] aki ún. értelmiségi kormánybiztosként szerepelt, vagyis kiszórta állásaikból a zsidókat s helyükre az Americana[205] tagjaiból „megbízható, szélsőségektől mentes" úrifiúkat ültetett. Kultsár – s így titkárnője, Altorjai Edit is – állandó kapcsolatot tartott az Americana kommendátoraival: Kemenes Illés bencéssel, a Budapest vidéki tankerület állami főigazgatójával és Kósa Kálmán miniszteri osztályfőnökkel. (Kemenes arról volt nevezetes, hogy antibolsevista beszédeket tartott az összecsődített pedagógusoknak, Kósa pedig a Grősz-kormány kultuszminiszter-jelöltje volt.) Az a jellemző, hogy a XIV. kerületi pedagógusok közt szinte senki nem ütközött meg azon, hogy az öngyilkosságba menekült Kultsár egykori titkárnőjét most tanítani küldik minden újabb vizsgálat, minden komolyabb megfontolás nélkül. Közben Altorjai helyett mást küldtek a tanítónőképzőbe. Erre Altorjai kijelentette, hogy ő pedig nem lesz tovább iskolai gondnok, hanem ragaszkodik a tanári beosztáshoz. Most pedig az tűnt fel jellemzőnek, hogy egyik pedagógus a másik után adott kifejezést megbotránkozásának s természetesnek, jogosnak találták, hogy Altorjai tanítani, nevelni akarja a lányokat, akiknek hivatásuk lesz, hogy a szocializmus építésének világában hamarosan neveljenek, tanítsanak másokat, egész generációkat.

Persze, azért vannak ebben a kerületben is jó, erős kommunista pedagógusok. Sőt vannak derék pártonkívüliek is. Ilyennek láttam dr. Gelencsér Károlyt, az I. István Gimnázium volt orosztanárát (most a Műegyetem orosz lektorátusába helyezték át), aki reakciós sugdosóknak, reakciós bennfenteseknek mondta ezt: „A Szovjet keze nagyon messze ér el... A Szovjet eddig is győzni tudott nehéz helyzetben is mindig..."

László István

---

[203] Hóman Bálint (1885–1951) vallás- és közoktatásügyi miniszterről van szó. Kisebb megszakításokkal 1932 és 1942 között vezette a kultuszminisztériumot.

[204] Helyesen: Kultsár István.

[205] Teljes néven Foederatio Emericana (lat. Szent Imre Szövetség). Katolikus magyar egyetemi és főiskolai hallgatók szövetsége. 1921-ben alapította Bitter Illés cisztercita apát. Az egyesület nem politizált, de tagjaitól megkövetelte, hogy politikai tevékenységük ne ellenkezzék az egyház tanításával. Működését 1946 után Rajk László belügyminiszter nem engedélyezte.

40.

1953. július 26-i jelentés

JÚLIUS 26.

Úgy tapasztaltam, hogy a mai vasárnapon a prédikációk fő témája a vallásos gyermeknevelléssel volt kapcsolatos.

1. Ez a szándék fejeződött ki reggel 8 órakor a budai ferences templomban a ferencesek címzetes püspökének: P. Lombos Lászlónak beszédében. A szerzetes-püspök nemcsak buzdította a szülőket, nemcsak kötelezővé tette katolikus szülő számára gyermekének vallásos nevelését, de a pokol kínjával, tűzével fenyegette azt, aki a gondosságból ezen a téren bármi keveset is elmulaszt. Azt mondta: „Hogyan várhatna kegyelmet-irgalmat az örök bíró előtt az, aki gyermekét kényelemszeretetből, jóléti vagy érvényesülési érdekből – általában: bármilyen múló, földi érdekből – elkárhozni engedte. Elképzelhetetlen, hogy ne a pokol minden kínja várjon az ilyen szülőre..."

Ebből, de más jelekből is úgy látszik, hogy a klerikális reakció szeptemberre erősíteni akarja a hitoktatást. Nem akarja beérni a templomi hitoktatásnak azzal a lehetőségével, amit a legutóbbi két évben alaposan kihasznált, s ami ellen a tantestületek sem küzdöttek számbavehetően. Erre vallott az is, amit a ferences templom gyóntatószékében P. Quirin mondott: „Nem lehet beérni azzal, ami eddig volt, bárha eredményesnek is mutatkozott... A viszonyok és lehetőségek napról napra javulnak. A gyermekek vallásos neveléséért való felelősséget a szülőknek, nagyszülőknek a legkomolyabban kell venniük..." Ugyanilyen útmutatás hangzott el a városmajori templomban Szentirmai Sándor gyóntatószékében: „A gyermekek vallásos nevelésének igényeiben s a katolikus kiállás bátorságában is alkalmazkodni kell a napról napra változó, számunkra mindig javuló viszonyokhoz."

2. A városmajori templom diákmiséjén Balogh András volt ferences beszédének most csak a végét kell kiemelnem. „Gyermekeknek, szülőknek nem szabad gyöngeségükre hivatkozni s nem szabad kevéssel beérniük. A szentek példáit kell követniük; a lehetőséghez és erejükhöz mérten, de erejük teljéből ezt kell megvalósítaniuk... Hiszen szentek ma is vannak; ma különösen sok szent él köztünk. Szentek a gyermekek, akik talán csöndben, hangoskodás nélkül, de következetesen vagy már bátor kiállással, példamutatóan megvallják katolikus hitüket és meggyőződésüket...Ugyanígy vannak szentek a fiatal, a gyermeknevelő házaspárok s az idősebbek, az öregek közt. A munkások közt, akik a gyárban, mások a hivatalokban, iskolák katedráin, a termelés különféle szerveiben teszik ugyanezt." Úgy látszik: Balogh nagyon érti a módját annak, hogy lovat adjon a gyermekek alá. *Több jel arra vall, hogy a hitoktatás fokozására a klérus mozgósítja erejét.*[206] A városmajori templom és plébánia mindenesetre egyik legfőbb

[206] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

tényezője akar lenni a hitoktatás és katolikus gyermekgondozás megélénkülése, fejlesztése közeli időszakának. Minden jel arra vall, hogy ezt a fejlesztést tervezik most.

3. Délben a volt ciszterci templomban hallgattam meg Ákos plébánoshelyettes beszédét. Ebben a beszédben most csak egyetlen mondat ítélte el az emberek „újabban divatossá vált materializmusát". De azért bizonyosnak tartom, hogy ez az öreg pap sem tud megmaradni a szorosan vett hitbuzgalmi körben. Sem beszédeiben, sem egyéb ténykedéseiben nem hajlamos erre.

41.

1953. augusztus 1-jei jelentés

AUGUSZTUS 1.

1. Az „elsőszombati"[207] Mária-ájtatosságot most a várban tartották. A volt koronázó templomban ezúttal is nagy tömeg gyűlt össze, valamivel nagyobb a szokottnál. Körmendi már egy órával az ájtatosság előtt megkezdte a munkát. Először valami most felújított őskeresztény ájtatosság imarészeit próbáltatta, tanította be, azután a „szentolvasót" imádkoztatta el. Közben szünetet tartott s a sekrestye előtt részt vett abban a papi beszélgetésben, aminek központjában a nagyon korán megérkezett szónok: Horváth Richárd állt, s amin papokon kívül néhány világi egyén – bizonyára egyháztanácsi tag – is jelen lehetett.

Én be akartam kapcsolódni valami más beszélgetésbe, előbb mint hallgató, aztán esetleg résztvevői minőségben. Minthogy veszélyesség miatt a nagykapu zárva van s az előcsarnok el van rekesztve – csak az oldalajtón mehetnek be a hívek, ott pedig a folyosó igen keskeny –, beszélgető csoportok nem alakulhattak ki könnyen. Talán az egyetlen figyelemre méltóbb jelenség volt a beszélgetés, amibe bekapcsolódtam. A kegyszerárusító asztalnál beszélte egy „úriasszony" két társának, hogy az amerikai megszálló parancsnokság ellen panasszal élt a kelet-németországi szovjet parancsnokság a szokásos diplomáciai formában, hogy a zónahatárnál amerikai ajándékcsomagokat osztogatnak. Panasszá tették, hogy az Amerikából érkező ajándékcsomagokkal „veszélyeztetik a lakosság békéjét". (Itt kapcsolódtam be a megjegyzéssel, hogy ebben az ellenvetésben nagyfokú tehetetlenség nyilvánul meg.) Az asszony reakciós kéjelgéssel [sic!] folytatta: „Az amerikai követség azt válaszolta, hogy az eddig osztogatott csomagok a német nép adományából származnak, az amerikai adományok még csak most vannak útban 2 hajón. Azokat a közeljövőben fogják szétosztani." Ekkor már 5-en voltunk a csoportban s az asszonyok örvendezve tettek megjegyzéseket az amerikai fölényre, a szovjet „gyöngeségre", amely itt is megnyil-

[207] A hónap első szombatjához kötött ájtatosságról van szó. Mária Szeplőtelen Szíve tisztelet napja.

vánult. Ájtatosság után szerettem volna megfigyelni, hogy a buzgólkodó asszony melyik házba megy be, de nem tudtam feljutni arra az autóbuszra, amelyre neki sikerült felszállnia.

2. Amikor a templomba érkezők megtudták, hogy Horváth Richárd fog beszélni, a hírt nem valami lelkesen fogadták. Horváth a prédikációja elején bejelentette témáját: arról fog beszélni, hogy a katolicizmusnak milyen szerepe van a mai világválságban, világforrongásban. (Már erre kimentek néhányan a templomból.) „A tenger forrongásához hasonlít ma a világ. Ázsiában, Afrikában s szerte a földön szabadságmozgalmak, szabadságharcok lángolnak fel. A gyarmati és félgyarmati országok népei önállóságukat követelik mindenütt. Szabadulni akarnak a fehérek uralmától. Véres harcokban küzdenek ezért. Mi lehet itt a katolikus állásfoglalás? Semmi esetre nem az, hogy mindenképp és mindenáron védeni kell a fehérek érdekét, a fehér emberfaj magasabbrendűségét. A katolikus álláspont csak az lehet, hogy nincs ilyen különbség nemzet és nemzet közt s hogy ember és ember közt sincs különbség, amit ki lehetne, ki kellene (jogos volna) használni mások elnyomására. Aki ezzel nem ért egyet, az nemcsak kitért a katolikus felfogás, a katolikus életelvek vonalából, de valósággal megtagadja azokat. Ellentétbe jut a krisztusi szeretettel. Krisztus azt tanította: »Úgy szeressétek embertársaitokat, mint ahogyan én szeretlek benneteket.«[208] Az istenember végtelen szeretetét nem követheti, az imitacio Christi[209] megvalósítására nem törekedhetik teljes szívével, minden érzésével és erejével az, aki ezek értelmezését a saját javára fordítja vagy elszűkíti. A világválságból nem találhat kiutat az alakoskodás."

Most arról beszélt, hogy nemrég egy francia misszionárius naplóját olvasta. Egy részletet említ ebből a könyvből. A misszionárius különös jelenségként említi, hogy most el akarják távolítani az európai misszionáriusokat olyan országok, amelyek kultúrát, hitet, tudást, mindent a misszionáriusoknak köszönhetnek. „De meg lehet nyugodnunk ebben – írta a misszionárius –, hiszen akiket mi tanítottunk meg mindenre, azok már maguk is tudnak tanítani. Meg tudják tanítani szépre, jóra – mindarra, amit mi tanítottunk – az új nemzedékeket."

Horváth mindezzel közérthetően szemléltette, hogy az egykori hódítóknak, a gyarmatosítóknak is így kell értelmezni gazdasági és társadalmi szerepüket. Szerepük megszűntét is. A Horváth-beszédnek ez a része is jelentős közeledést fejezett ki. Persze előidézte azt is, hogy megint kivonultak egyesek. De ez a templom nagy arányaiban nem vált feltűnőbbé.

A beszéd harmadik részében Szűz Máriára, a csodákra, Szűz Mária csodás jelenéseire tért át. A jelenésekből ismertette azokat, amiket csodának ismer el az egyház.

---

[208] Jn 13,34

[209] Imitatio Christi, Krisztus követése. Kempis Tamás híres latin nyelvű könyve vallásos elmélkedéseket tartalmaz.

Így Szűz Mária fatimai megjelenését,[210] amikor azt mondta a gyermekeknek: „Áldozzátok fel magatokat az emberekért." A többi jelenés alkalmával is a másokért, embertársak összességéért, a közösségért való áldozathozatalt jelölte meg Szűz Mária a lelki felemelkedés, az üdvözülés eszközének. „Ezt üzeni nekünk is és ebben kell Szűz Mária segítségét, értünk való imáját kérnünk."

Természetes, hogy Horváth Richárdnak ez a beszéde is papos jellegű volt, de mégis átfogóbb és nyíltabb közeledés annál, amit régebbi beszédeiben – és mások beszédeiben – hallottam. S nem törődött azzal, hogy ellentétbe jut egyes hívei klerikális-reakciós felfogásával. (Helyesebben: elfogultságával.) A templomból kiérve azt mondtam egy idős férfinak: „Nekem tetszett a Horváth-beszéd." – „No, azért volt benne tévedés is. Az ázsiai és afrikai szabadságmozgalmak nem olyan nagy eseményei s nem is lesznek igazán nagy eseményei korunknak. Ezeket hamarosan és végleg felszámolják az antibolsevista erők. Merészség volt Horváth Richárdtól, hogy az ázsiai és afrikai országok lázadozását a mai korszak középpontjába helyezte."

Egyébként nem keltett nagyobb megütközést Horváth beszéde.

3. Itt említem meg, hogy pár nappal ezelőtt találkoztam Salamon Batur tanítványunk apjával. Salamon (illetve: millei Salamon) János volt kultuszminiszteri osztálytanácsossal. Jelenleg tudományosnak számító beosztása van: osztályvezető a Földtani Intézetnél. Salamont ismertem a minisztériumból. Hamarosan rátért a klerikális-reakciós hangra. Hangsúlyozta, hogy ősrégi család tagja és vallásos ember. Bizonyos abban, hogy a változás most már nem késhet soká. „Tavaszra lesz változás?" – kérdeztem. – „Legkésőbb tavaszra meglesz. Igazi demokrácia – angol és nem amerikai demokrácia – lesz nálunk." „Nem lesz nehéz az átmenet? Nem lesz átmenetileg nagy munkanélküliség?" – folytattam a kérdezést. Salamon: „Az átmenet nem lesz könnyű, de el fog árasztani bennünket a tőke, a külföldi kölcsönök tömege fog segíteni rajtunk." Én: „Lehetséges így a fejlődés?" Salamon: „A tőkének érdeke és ereje is van, hogy országunkat felvirágoztassa." Mindez a szokványos reakciós hencegés és együgyűség. Mégis tovább érdeklődtem: „És a háború?" – „Nem lesz veszedelmes háború. A kommunizmust belső erők döntik meg a külpolitikai események hatására. Legfeljebb a jugoszláviai segítség lép közbe." Érdeklődtem hogylétéről. „Nem vagyok párttag. Ezért pár hónapja hitelt adtak egy irigykedő tudós feljelentésének s lázadásra, lázításra irányuló tevékenység miatt letartóztattak. De pár nap múlva elengedtek. Ma geológusokban olyan nagy a hiány, hogy állásomba is visszahelyeztek." Most az ügyosztály más funkcionáriusairól érdeklődtem. Salamon: „Az összeköttetést fenntartjuk. Ma Gaibel Sándor látogatását várom. Vele érintkezem állandóan. Horváth Zoltán álláshoz, keresethez jutott a liftvállalatnál. Danjanovics sem kap nyugdíjat, de fiai eltartják... Majd a rendszerváltozás után találkozunk valamennyien a minisztériumban... Igazoltatás lesz a minisztéri-

[210] A portugáliai Fatimában 1916 tavasza és 1917 ősze között három pásztorgyereknek három alkalommal angyalok és hat alkalommal Szűz Mária jelent meg. Imádságra és áldozásra buzdították a gyermekeket, és rajtuk keresztül a katolikus hívőket.

umban, aminthogy mindenütt megtartják az igazoltatási eljárást. Ezeket mi is lefolytatjuk szigorúan, de igazságosan. Ha az iskolaigazgatók feljönnek a kultuszminisztériumba, mindent úgy találnak, mindenkit ott találnak, aki az összeomlás előtt ügyeiket intézte." Még csak Gaibel Sándorról kérdeztem valami közelebbit. „Gaibelt vissza akarták hívni a minisztériumba. De ezektől nem fogadta el a megbízást, ezekkel nem hajlandó együtt dolgozni. Más állást sem fogadott el, mert semmi téren nem akar ezekkel együtt dolgozni. Nem akarja szolgálni ezt a rendszert." Nem kérdeztem meg, hogy miből él voltaképpen Gaibel Sándor.

Úgy váltunk el, hogy millei Salamon János bizonyára sokat beszél megint, ha találkozunk.

42.

1953. augusztus 2-i jelentés

AUGUSZTUS 2.

Lerakandó[211]

1. A lehetőség szerint tisztázni akartam Horváth Richárd magatartását, azért reggel először a Szent Imre-templomba mentem. A 8 órai misét Horváth mondta s a rövid prédikációt is ő tartotta. Ez a beszéde nem tartalmazott olyan konkrét, nyílt közeledést, mint a szombat esti. Iparkodott teológiai vagy hitbuzgalmi területen maradni s kerülte (általában kerülni szokta) a politikai kiállás látszatát. De jelentősége van ennek a beszédének is. Részben a tegnapihoz hasonlóan beszélt a közösség szeretetéről s az igazi szeretetről. Majd ezt mondta: „Az egyház tévedhetetlen, hivatása isteni és örök, de szellemének nagy lendületét sokszor akadályozta annak módja, ahogy egyesek polgári érdekhez, polgári szűkkörűséghez, kicsinyességekhez alkalmazták." Figyelemre és elismerésre méltó az is, hogy Makkai Sándort, a kiváló írót és református püspököt idézte, amikor mások (így Szőnyi piarista tanár a Rita-templom déli miséi után tartott prédikációiban) meg-megtámadják a reformátusokat s ezekből mindenki arra következtet, hogy a gyűlölködés nem a lutheri vagy kálvini ellentétek miatt van, hanem azért, mivel protestáns részről egyszer-másszor mutatkozott valami hajlandóság a megértésre vagy megegyezésre.

A Makai-idézetben a polgári kereszténységről volt szó ilyen formában: „A polgári kereszténység látszólagos tisztessége mögött szívtelenség van." Ez mindenesetre leleplezése a polgári alakoskodásnak.

Horváth a prédikációja elején ügyesen beszélt arról, hogy az emberi egyéniségnek sok változata van. „Isten ajándékai nagyon különbözők: egyiknek a bölcsesség, másiknak az érzelmi melegség, harmadiknak az erős jellem, negyediknek-ötödiknek is-

[211] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

mét más jut részül, de az ajándékok lényege egy: Istentől származnak, isteni eredetű van mindenikben." Ez a rész tetszetős volt a hívek számára anélkül, hogy túlságos szenteskedés vagy kiélezetten ellenünk irányuló célzat lett volna benne.

(Megvallom: arra gondoltam, hogy jó lenne, ha Horváth kiemelkedő alkalommal többször beszélne. Mint szónok, fejlődött. Már nem látszik rajta az idegesség s az elvont dolgokat bizonyos közvetlenséggel fogalmazza meg. Arra gondoltam, hogy jó lenne, ha a Bazilika idei Szent István-napi miséjének egyikén ő prédikálna. Hamvas miséjén vagy délután Czapik miséjén.)

2. Kilenc órára Albertfalván voltam. Az albertfalvai templom diákmiséjén történt változásokat akartam látni. A diákmisét most nem Teész Imre tartja (Teész is Albertfalván van), hanem egy ősz, szemüveges pap, aki nagyon vigyáz, hogy beszédében ne legyen kifogásolható. Beszédeinek témáit is ehhez mérten választja meg. Előbb az oltárnál égő gyertyákról, majd az egyházi ruhák színeiről beszélt. Ma a misekönyvet ismertette. Így nagyon erőltetett lenne a kitérés. Szónoki óvatossága mellett nagyon szívesen buzgólkodik: összetartja a gyermekeket. Ma kérte a szülőket, hogy vezessék gyermekeiket elsőpénteki áldozásra s vezessék gyónásra őket csütörtökön este. A templomi dolgokban most több gyermek ügyeskedik, mint Teész idejében. Több gyermek perselyez, több gyermek árusít katolikus újságot. Ha prédikáció alatt egy 4-5 éves apróság játszani vagy beszélgetni kezd, a szónokló pap megáll s mindjárt a fegyelmezetlenkedő aprósághoz megy valamelyik nagyobb fiú s fegyelemre inti. A diákmisén részt vevő gyermekek száma most valamivel kisebb a rendesnél. (A nyári vakáció idején minden templomban kevesebb a gyermek, mint iskolaév közben. De a templom nagyobb része gyermekekkel volt tele most is, főleg lányokkal. Növekedett a 14-15-16 éves lányok száma. Amikor 9 felé odaértem, a templom előtt 30–35 nagyobb fiú beszélgetett 5-6 főből álló csoportokban. Ezek a 8 órai misén voltak.

Arra gondoltam, hogy mit lehetne tenni a katolikus papi lelkigondozás arányának csökkentésére. Egyelőre nemigen lehet másra gondolni, csak arra, hogy mindenképp jó számon tartani a katolikus diákgondozásban kedvüket találó gyermekeket, illetve figyelemmel kísérni a diákgondozás módjait és arányait.

3. Fél 12 órakor a városmajori templomban voltam, hogy lássam: a plébánia papjai közül csak a diákgondozó lelkész enged-e meg magának több szabadságot, bátorságot és ártani akaró célzatosságot vagy általában ez a tónus. A déli misén a plébánia mostani főszónoka: Dán György beszélt. A keresztényi alázatosságot állította be az élet legfőbb tényezőjének s nagyon kiszínezte azt, amivel mások is gyakran érvelnek: Isten akaratában megnyugodva kell fogadni az élet nehézségeit, hiszen az élet célja nem az, amit a földön elérhetünk. Az élet célja, hogy előkészüljünk, méltók legyünk a mennyországra. Dán György ennek fejtegetésében (ahogy szokta) ma is nagyon ünnepieskedett. Nem mondta ki, hogy az élet terheivel való megbékélést a szocializmus építésének időszakában még meglevő nehézségekre vonatkoztatja-e vagy pedig a kapitalista elnyomás, kizsákmányolás, nyomorgatás rendszerét akarja-e egyedül üdvözítőnek feltüntetni. De megéreztette, hogy ez utóbbi a célja. Hallgatóiban kétség erről már csak azért sem ma-

radt, mivel ő is (mint általában a papok) olyan életpéldákat említ, amik nem a mai, hanem a múltbeli életviszonyokból erednek, s ő is úgy tünteti fel, mintha új gazdasági és társadalmi rend kiépülőben sem volna. Ismétlem: beszéde végén nagyon kihangsúlyozta, hogy az élet minden nehézségét, baját Isten akaratában való megnyugvással, Isten ajándéka, az örök élet elnyerésének eszköze gyanánt kell fogadni. (Amikor köztudomású, hogy a szocializmus az emberiség általános jólétét, anyagi és szellemi felemelkedését, a jobb, szebb életet valósítja meg, mindenki érezte, hogy Dán György a szocializmus és kommunizmus építésének gondolatával helyezkedik szembe. Annál kétségtelenebb ez, mivel a többi pap is ezt a módot választja a szembehelyezkedésre. Csak Dán különlegesen ünnepieskedik a keresztényi alázatosság dicsőítésében.) Különlegesen ünnepieskedett az utolsó mondatban: „Ó, milyen boldogság is azt tudni, hogy életünk küzdelmeit Isten jelölte ki, hogy a legnehezebb küzdelmet, a nyomorúságot is Isten leggazdagabb ajándékának: az örök élet elnyerése zálogának tekinthetjük. Hogy a legnagyobb küzdelem és szegénység a legnagyobb gazdagságra vezet, sőt a katolikus ember számára egyértelmű azzal."

43.

1953. augusztus 9-i jelentés

AUGUSZTUS 9.
Feldolgozva[212]

1. Ma reggel Kőbányára mentem, a Szent László téri plébániatemplomba. Közepén tartott a 7 órai mise, amikor odaértem. Ezen a misén igen kevesen voltak s igen kevesen áldoztak. Még a 8 órai misén sem volt „fél ház". A két mise között megpróbáltam beszélgetni hívekkel. Az volt a benyomásom, hogy nincs valami különösen bensőséges kapcsolat (olyasféle, mint a Városmajorban, a ferenceseknél, a Bazilikában vagy a krisztinai plébánián) a „hívek" és a papok közt. Idős asszonyok nem tudták megmondani, hogy melyik gyóntatószékben ki szokott gyóntatni. Tájékozatlanok voltak, amikor azt kérdeztem, hogy papjaik közül ki prédikál legszebben. Zarándoklatra csak egyszer mentek, akkor is kevesen. Ezen a misén csak Rajkay plébános gyóntatott. Az már akkor megállapítható volt, hogy Rajkainak vannak állandó gyónói. Fiatal párok, jegyesek, de iskolás gyermekek is. – Legfeljebb 4 ministráns volt egy-egy misén. Egyik misén civil ruhában voltak a ministránsok, de ez a körülmény nem a ciszterci templomban szereplő „úrfiúk" előkelősködéséhez hasonló magatartásból eredt; nyilvánvalóan valami más – inkább a fiúk szegény sorsa vagy a plébániai szentasszonyok figyelmetlensége, lanyhasága – miatt történt. A 8 órai mise után s a 9 órai mise idején kiültek gyóntató-

[212] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

székükbe a többi papok. Ekkor kitűnt, hogy a Boérnak is vannak állandó gyónói, fiatalok és öregek is. A többi gyóntatószék előtt igen kevesen várakoztak.

2. Kevés diákmise jellege volt a 9 órainak. A szentély és az első rendes padok közt kisebb méretű, új pótpadok vannak. Itt az első két padban iskolás lányok és kisfiúk (ún. úrigyermekek) ültek. De csak az első két padban, kb. 16–18-an. Ezek szüleikkel jöttek, csak aztán külön helyre ültek. A diákmisén egyébként szinte minden padban ült néhány gyermek a szülők mellett.

Nagylányok elég jelentékeny számban voltak. Leginkább Boérnél gyóntak. De szétszórtan maradtak ezek is, és semmilyen jel nem mutatott arra, hogy valami organizátor élcsapatot alkotnának – egyelőre nagyobb diákcsoport nélkül, mint ahogy a Rózsák terei templomban a még nem nagy diákcsoportot ügybuzgón rendezgetik Horváth főtisztelendő úr nagylányai.

Azt a harmadik misén megállapítottam, hogy Rajkay a kőbányai hívek kedvelt papja és szónoka. Ő prédikált a 9 órai misén s a 10 órain is. Nagyjában ugyanazt mondta el mindkét alkalommal. Egyik prédikációja sem szólt sajátosan a gyermekekhez. Az egyházilag igazolt, újabb csodákat mondta el, mindent színezve, részletezve. Végül rátért a tanulság megállapítására. „A csodák hatalmas bizonyítékok Krisztus urunk istensége mellett, de mégsem a csodák a legfontosabbak. A legfontosabb, hogy van túlvilág, van örök élet. Ugyanilyen döntő a fontossága annak, hogy van kegyelmi állapot, s hogy a lélek javára élni kell a kegyelem eszközeivel... a szentségekkel. S nem kevéssé fontos az, hogy a krisztusi szeretet az igazi szeretet. Más igazi szeretet nincsen."

Itt rátérhetett volna a közösségi élet, az emberszeretettől áthatott közösségi munka papos méltatására, de nem tette. Ugyancsak nem tért rá – a csodákról szólva – az istentelenség ócsárlására. Második alkalommal még inkább általánosságban maradt prédikációja.

3. A prédikációnál valamivel több mutatkozott meg Boér gyóntatószékében. Gyónó: „Nem kételkedem az egyház Istentől kapott rendeltetésében, de papok magatartását politikai részben egyszer kevésnek, máskor soknak érzem. Ez bizonytalanságot vagy harmoniátlanságot [sic!] idéz elő bennem." Erre a pap elég bőven kitért a gyónás végi útmutatásban. „Sok mindennek az az oka, hogy nem látjuk tisztán a dolgokat, nem ismerjük az okokat és körülményeket. Mi is gyakran gondolunk megütközéssel – vagy legalábbis: meglepetve püspökeink egy-egy tettére, megnyilatkozására és úgy látjuk, hogy erősebb kiállás lett volna főpapi kötelességük. Aztán – megtudjuk, megismerjük az okokat s meggyőződünk róla, hogy a mi jó atyánk, püspökünk nem is tehetett másképp. Istenre kell bíznunk a megítélést és Istenhez kell imádkoznunk a dolgok jobbrafordulásáért... Kétségeink nekünk is vannak. Hibáztattuk a vidéki plébánosokat, akik szavukkal, példájukkal elősegítették, hogy a termésbegyűjtésnek minél jobb eredménye legyen. Még nem tudjuk pontosan, hogy mi volt a célja és oka ennek a látszatra méltatlan papi tevékenységnek, de az eddigi tanulságok nyomán itt is fel kell tételeznünk valami fontos egyházi érdeket... Csak egyszer már odaérnénk, hogy [az] ellenérték a hitoktatás visszaállítása lenne..."

4. Misék előtt vagy után nem maradtak úgy együtt beszélgető csoportok, mint a pesti ferences templomnál vagy a Váci utcai templomnál szokták. Ez alighanem onnan ered, hogy a hitbuzgalmi tevékenységben itt kevéssé vannak együtt. Azért a Szent László téri padokon egymás mellé kerültek reakciósok itt is. Egy „Máté úr"-nak szólított maszek sétálgatva beszélt társának, aki tisztelettudóan érdeklődve és helyeselve hallgatta, így inkább maszek alkalmazottnak látszott, mint igazi maszeknek. Amikor megálltak, végre olyan helyre kerültek, ahol többen is vártak, így közel juthattam hozzájuk „Máté úr" a termelés mai válságáról beszélhetett, most arról magyarázott, hogy a földalatti építkezését[213] Budán sok helyt beszüntették. Nincs faanyag, nincs cement, sem öntöttvas. Nem is lesz. Ahol a földalatti építkezésében a pesti részen még tartják az iramot, ott a fúrás olyan helyzetben van, hogy nem szabad félbeszakítani. Mindezt „Máté úr" magyarázta szakszerűen. Azt nem lehetett összefüggésében megfigyelni, amit az iparigazolványok kiadásáról mondtak. Ekkor már „Máté úr" társa is megmutatta szakértelmét: többet beszélt. Csak azt lehetett megállapítani, hogy az iparigazolványok ügyére tértek át.

5. Feljegyzésre érdemes dolog a következő eset, amit az előbb részletezett beszélgetés előtt figyeltem meg. Kb. 120 iskolás gyermek – fiúk és leányok – sora vonult el a templom előtt s a közeli villamosmegállónál felszálltak. Kirándulásra mentek. Megfigyeltem, hogy a templom előtt egy sem vetett keresztet. Nem is vetettek ügyet, figyelmet arra, hogy templom előtt vannak. Ez meglepett, mivel a Krisztinában ilyen nem történik. A Krisztina téri iskolából eléggé vad lármával kitóduló gyermekek legtöbbje is keresztet vet a templom előtt, a kislányok közül pedig be is mennek sokan néhány perces imára. (A leányok nem a Krisztina téri iskolából jönnek, hanem a Kosciuszko Tádé utcaiból.) Ugyanúgy van a Domonkos utcai templomban, Rákosszentmihályon, Sashalmon, a Városmajorban és még igen sok helyen. – A most megfigyelt gyermekek a Szent László téri iskolából jöttek.

6. Kőbányai tanulmányutamhoz hozzátartozott volna, hogy bejussak Rajkay gyóntatószékébe. De erre nem volt ma alkalom, meg aztán fel is tűnhetett volna, ha egy délelőtt két gyóntatószékbe is bemegyek. Így Rajkai gyóntatószékét máskorra halasztottam. Gondoltam, hogy autóbuszra ülök, s benézek Zaymus templomába.

7. Ezt a templomot Elvtárs többször említette. Néhányszor már jártam itt. Kétségtelenül a látogatottabb templomok közé tartozik. Itt jóval nagyobb tömeg volt együtt,

---

[213] 1950-ben határozott a kormány a Metró építéséről a Déli pályaudvar és a Népstadion között. Csúcsszervként megalapították a Földalatti Vasút Vállalatot, a tervezésre a Földalatti Vasút Tervező Vállalatot, a kivitelezésre a Földalatti Vasútépítő Vállalatot. Ezeket többször is átszervezték. Az építkezés igen nagy létszámmal és költségvetéssel haladt, a költségeket az állam nem tudta viselni, így 1953-ban további intézkedésig beszüntették az építkezést. 10 évig csak állagmegóvást folytattak. 1963 és 1972 között készült el a mai is használatban levő 2. metróvonal.

mint Kőbányán, ahol még a 9 és 10 órai misén is volt a padokban egy-egy üres hely s oldalt s hátul nem állt senki. Itt a padok is, az állóhelyek is megteltek a fél 12 órai misén.

Ezeket a miséket Simon káplán tartja ebben a templomban. Máskor is hallottam prédikációját. Sem akkor, sem most nem érintett politikai vonatkozást. Ez nagyrészt azzal is magyarázható, hogy primitív szónok a maga nemében is. Megmarad az iskolásoknak szánt katekizmus megfogalmazásainak kereteiben s olyan példákat hoz fel, amik nyilvánvalóan valószínűtlenek, csak hatáskeresésre valók. Nem is valami okosak. Így beszélt most is a betegek meglátogatásáról s ilyen példákkal magyarázta, hogy milyen lelkiismeretlenség az, ha a hozzátartozók kímélni akarják a beteget s már csak akkor mennek el papért, amikor a beteg agonizál. Ezzel elveszik tőle az egyház vigasztalását s azt a megerősítést, amit az utolsó kenet[214] szentsége a lélek táplálására, de sokszor a testi gyógyulásra is hozhat. Olyasmire nem tett célzást, sem példát nem mondott el arról, hogy a halálos ágyon gyónásukban sokan megtérnek: istentagadók is. Arról sem tett említést, hogy a világi hatóságok ma kórházakban milyen körülmények közt engedik meg, hogy pap látogassa meg a beteget.

8. Persze a beteglátogatás mostanában állandósuló propagálása a klerikális reakciónak ma politikai érdekből is fontos, hiszen ilyen alkalommal az egész családra s az ismerősökre, szomszédokra is lehet hatni. Kíváncsi voltam, hogy Simon káplán ebből a szándékából gyóntatószékében nem árul-e el többet, mint prédikációjában.

Másnap bejutottam gyóntatószékébe. Itt azonban nem a beteglátogatásra, hanem a gyermekek vallásos nevelésére, a hitoktatásra tért ki részletesebben. „A hitoktatás ügyében jogos és szükséges az aggodalmaskodás. Nagyon szigorú kritikát kell alkalmaznunk önmagunkkal szemben, mert aki gyermekének, unokájának vallásos nevelésében, a megfelelő hitoktatás biztosításában csak valamit is elmulaszt, az mérhetetlen kárt okoz. Nem szabad a hitoktatás mai kereteivel beérnünk. Ma már nem szabad könnyen megijednünk attól, hogy katolikus magatartásunknak, bátorságunk megnyilatkozásának következményei lehetnek. A nagy óvatoskodás helyett vallásos meggyőződésünkkel szemben megértést, türelmet kell várnunk."

Tehát – a gyermeknevelés kérdésénél még a nehézkesen mozduló Simon káplán is aktivizálódott.

9. Előző nap este tanúja voltam a városmajori templom esti 7 órás miséjén Dán György nagyobb és határozottabb, nyíltabb formájú buzgólkodásának. Dán György hivatkozott arra, hogy a hitoktatás a vallásosság kulcsa és nemcsak az örök élet elnyerésének lehetőségét fokozza, de a mai tanulságok bizonyítják, hogy a földi életben sem állhat helyt talán egyetlen vonatkozásban sem a vallásosságában gyönge ember. Hogy annyi baj, visszásság, olyan rettenetes zűrzavar van a mai világban, annak nemcsak a rendszer az oka, hanem a vallástalan vagy hitük megvallásában állhatatlan emberek jellemének szörnyű hibái, szörnyű fogyatékosságai. Az emberiség katasztrófá-

[214] A betegek szentsége, melyeket a katolikus egyház főként a haldokló betegeknek szolgáltat ki.

ját csak a vallásos nevelés méreteinek és lehetőségeinek legnagyobb méretű kiterjesztése háríthatja el.

Az egész gyóntatás úgy hatott rám, mintha Dán György jóval többet is mondott volna, ha nem akar már sietni.

10. Az esti mise után is folyt még reakciós terefere a templom környékén. Meg a mise előtt is. Asszonyok – főleg „úriasszonyok" – beszéltek arról, hogy a Malenkov-beszéd valójában a hibáknak, a rendszer elhibázottságának ugyanolyan beismerése volt, mint Nagy Imre beszéde. Amit Malenkov javítható hibának ismert be, az asszonyok szerint: mindaz alapvető, javíthatatlan hibája a rendszernek. Nem volt módom egy beszélgetést végighallgatni, de innen is, onnan is hallottam ilyet. És ilyesmiről traccsolnak reggelenként a krisztinai templom környékén is azok, akik oda néhány percre vagy egyik reggeli mise egészére betérnek. (Szokásba jött, hogy végigimádkoznak egy-egy mellékoltárnál elmondott rövid misét. Úgy látom: ez Mayer Miklós ötlete volt. Mayer a reggeli templomlátogatást akarja ezzel tartalmasabbá tenni.) Az ismert krisztinai templomlakók közül Havas János ny. honvédelmi minisztériumi hivatalsegéd beszélt egy társával ilyesmiről, ugyanígy dr. Eble Ede Krisztina téri iskolai nevelő, volt tanfelügyelő is 3 tagú társaságával. Gömbös Ernő volt tanítványommal folytatott megbeszélésből az[t] állapítottam meg, hogy ilyenformán értelmezik a Malenkov-beszédet a piarista kápolnában időnként ma is találkozó nagydiákok és Búzás János volt tanítványomnak a piarista rendházban hallottakat kifejező véleménye azt tanúsította, hogy ezt az álláspontot, ezt a felfogást iparkodnak bedobni a köztudatba a piarista rendházból is. Nincs tárgyilagosságuk és nincs hajlandóságuk annak beismerésére, hogy a Malenkov-beszéd nem ezt tartalmazta.

11. A tanulságokat és az egyes feljegyzéseket a következőkben foglalom össze.

a) Hogy a Zaymus-templomról tiszta képem lehessen, meg fogok gyónni Zaymusnál. Ott alighanem érdekesebbet mond prédikációinál. Párszor hallottam beszélni, akkor nagyon óvatos volt.

b) Templomáról pótlólag annyit, hogy 2 év előtti énekkara ma nem szerepelt, s egyébként is vesztett jelentőségéből. Már nem olyan fontos egyesülése az „úri családok" tagjainak. Erre lehetett következtetni abból, hogy két templomi úriasszonynál is érdeklődtem, de egyik sem tudott pontosat és részleteket mondani arról, hogy mikor, hol próbálnak mostanában.

c) Nyilván fejleszteni akarják a hitbuzgalmat az illetékesek a liturgikus misék újraélesztésével is. Vasárnap reggel a budai ferences templomban nagy liturgikus mise volt, még a confiteort[215] is énekelték.

d) A gyóntatószéket sokkal jobban kihasználják és sokkal több pap használja ki politikai tevékenységre, mint a prédikációkban adódott lehetőséget.

---

[215] Bűnbánati imádság.

e) Több jele mutatkozik annak, hogy szeptemberre fejleszteni akarják a hitoktatást. Erről is szeretnék megtudni bővebbet. Márkus Emília Szív utcai és Grobetti Etel tanítónő (Márvány utca) és Borbély Piroska, a „néplányok"[216] rendjének egyik központi vezetőségi tagja, jelenleg ideiglenes Ápisz-alkalmazott, még nem kaptak sehonnan útmutatást. De újabban napközben be-bemennek a Domonkos utcai plébániahivatalba a Május 1. utcai iskolában étkező úttörőtábor nevelő-felügyelői is. Nevüket még nem tudom.

f) Az I. István Gimnáziumban gixer [sic!] történt megint. Nyaralásra javasolták s nyaraláshoz juttatták Becker Péter érettségizett tanulót, aki ott reakciós propagandát fejtett ki. Az erről szóló értesítést olyan blankettán kapta meg az iskola, amibe utólag kellett begépelni a bűntettes tanuló nevét. Hegedűs Sándor tanár ennek alapján nagy buzgalommal terjeszti annak megállapítását, hogy a kiváló tanulók nagy tömege felvilágosult = reakciós. (Ezt most még csak közöttünk hangsúlyozta.) Becker egyik favoritja volt a különben nagyszerű fizikus tanárnak, aki most különösképpen hangadója lett (Balogh igazgató távollétében) a nevelőtestületnek.

12. Néhány percre ezen a héten is szeretnék beszélni Elvtárssal egyes részletekről. Azt is szeretném megtudni, hogy volt-e gyanús jelenség a kőbányai templomban és Zaymusnál mostanában, mert aránylag rövid és egyszeri kiszálláson nemigen lehet nyomára akadni ilyesminek.

44.

1953. augusztus 14-i jelentés

AUGUSZTUS 14.

A napokban meghallottam, hogy Nagy Géza váci kanonok, aki éveken át hitoktató volt az én rákosszentmihályi iskolámban, szerdán Pesten lesz és meglátogatja néhány ismerősét. Alkalmat kerestem, hogy beszéljek vele. Csak rövid ideig beszélhettünk, de a szót úgy fordítottam, hogy kaptam tőle néhány jellemző adatot.

1. Megkérdeztem, hogy szeretik-e a rákosszentmihályiak a mostani plébánosukat: Rácz békepapot. „Nem szeretik. Igen sokan nehezteltek rá mindig." – „De hiszen úgy hallottam: buzgó, feddhetetlen, szerény pap." A felelet: „Ez nagyon igaz, de sokan neheztelnek rá azért, hogy a szószéken állandóan dicséri a mostani rendszert. Nagyon benne él ebben a megváltozott világban. A demokrácia érdekeit szolgáló minden ren-

[216] Jézus Szíve Társaság – Népleányok (Societas Jesu Cordis). Bíró Xavér Ferenc jezsuita atya alapította 1921-ben. Lelkigyakorlatos házakat, iskolákat (gazdasszonyképzők), kultúrházakat működtettek. Korda Rt. néven kegyszereket, vallásos irodalmat stb. terjesztő vállalatot hoztak létre. Tagjaik élhettek közösségekben vagy saját otthonukban, küldetésük ugyanaz volt: terjeszteni Jézus Szíve szeretetét. 1950-ben a társaságuknak 257 tagja volt. 1989 után Magyarországon 90 taggal újjászervezték a társaságot.

delkezést elfogad és végrehajt. A pedagógusok is nagyon megszólták őt azért, hogy imádkozott a Rosenberg házaspár[217] megmeneküléséért... A pedagógusok ellene fordultak már régen. Oláh káplán beszélte, hogy ő pedagógustársaságban is kemény, éles kritikával szólt Rácz plébános magatartásáról mindig. Azt mondta Oláh, hogy soha, egyetlen pedagógus nem vette Ráczot védelmébe. Pedig azt Oláh megállapítása szerint sem lehet tagadni, hogy Rácz szépen tud beszélni Istenről."

Nagy Géza olyan elmérgesedettnek tüntette fel a Rácz-ellenes közhangulatot, hogy azt hiszem: időszerű lenne megcsendesíteni azokat, akik mindenképp ártani igyekeznek legmunkásabb, legjobb békepapunknak. Szítják a Rácz-ellenességet a legitimista párt, a rákosszentmihályi úrikaszinó egykori főhősei: Törőcsik Gyula volt igazgató, jelenleg a Csömöri úti általános iskola tanítója, dr. Tóth Pál László iskolaorvos, dr. Fekete Sándor hatósági orvos. A nevekről megbízható közlést Pinkert István elvtárs, a Béla utcai általános iskola igazgatója adhatna, de vele nem tudtam beszélni, mivel jelenleg nem tartózkodik Rákosszentmihályon.

2. A váci egyházmegyében hagyománya van a békepapok elleni gyűlölködésnek. Annak idején olyan elfogult ellenszenvvel vonták felelősségre s olyan durván akarták megrendszabályozni a békepapokat, hogy ki kellett emelni az úgynevezett szentszéki tanács elnökét és jegyzőjét: Széll és Oetter kanonokokat. Úgy értesülök, hogy mindkettő Hejce községbe került.[218] Oda került Pétery püspök is, aki (a Horthy család egykori kedvelt papja; a Horthy István hátramaradottjainak ellátásáról szóló törvényjavaslat[219] parlamenti előadójának: Petró Kálmán akkori képviselőnek testvére) következetesen megtagadta a békepapok beosztására vonatkozó rendelkezések aláírását, így Csömöz Gáspár irodaigazgatói kinevezésének aláírását is. Pétery szintén Hejcére került. Helyette most Kovács Vince címzetes püspök vezeti az egyházmegye ügyeit, amiben, persze, mint általában és mindig: fontos szerepe van az irodaigazgatónak: Csömöz Gáspárnak is. Nagy Géza közlése szerint a papok mindkettőnek taktikázásával meg vannak elégedve. Mindkettő iparkodik eleget tenni a demokráciának, de tekintettel van a klerikális reakció szempontjaira is.

3. Ennek megnyilatkozásaiból minket főleg az érdekel, hogy Oetter György, a volt mindenható püspöki titkár és később irodaigazgató hazakerül. Oetter látta el hosszú ideig az egyházmegyei főtanfelügyelő tisztségét is, így feltehető, hogy összeköttetést vesz fel a volt peremvárosok (Újpest, Kispest, Pesterzsébet stb.) és peremközségek

---

[217] 1953 januárjában országos tiltakozó gyűléseket tartottak az amerikai atomtitok elárulásával vádolt és halálraítélt Rosenberg házaspár megmentése érdekében. Ethel és Julius Rosenberget június 19-én végezték ki.

[218] Széll Kálmán (1888–1953) prelátust, váci szemináriumi rektort Oetter György (1902–1957) váci kanonokkal, püspöki irodaigazgatóval egy időben hurcolta el az ÁVH. 1950 és 1953 között a kistarcsai internálótáborban (nem Hejcén) raboskodtak. Széll Kálmán a tábori kórházban halt meg.

[219] 1942. évi XX. törvény a hősi halált halt vitéz nagybányai Horthy István kormányzóhelyettes úr emlékének és a nemzet hálájának megörökítéséről. Vö.: 1942. évi *Országos Törvénytár.* Bp., 1943, 147–148. p.

(Rákosszentmihály, Sashalom stb.) egykori katolikus iskoláinak nevelőivel. A börtönbüntetését most letöltött s kiszabadult Varga Remig József (szerzetesi nevén Varga Szigfridnek nevezték) volt kispesti plébános – Nagy Géza kanonok elmondása szerint – valószínűleg a váci „Hétkápolna" lelkészségbe kerül, így Vácon marad, de soká volt hitoktató a Pesthez csatolt községekben, s plébános Kispesten, így tartani kell attól, hogy Pesthez tartozó iskolák nevelőtestületeivel is felveszi a nexust. Nagy Géza azt mondja róla, hogy megöregedett s megtört. De esetleges szerepe megítélésénél nem szabad figyelmen kívül hagyni múltjából letartóztatásának közvetlen okát és körülményeit. Miután a szószékről hosszabb időn át támadta és gyalázta Rákosi elvtársat, egyik prédikációjában ezt mondta: „Tudom, hogy most már el fognak jönni értem a vörösök, de azt is tudom, hogy ti mindnyájan eljöttök értem és kiszabadítotok."

4. Az óvatos Nagy Géza szavaiból úgy vettem ki, hogy a szintén börtönviselt [...] (papi szempontból nagyon rossz életű, de éppen ezért ellenforradalmiságával nagyon hatásvadászó) heccкáplán a pedagógusok közt máris iparkodik sugdosva hangulatot csinálni a Varga Szigfriddel való nexus felvételére. Egy Keresztúri nevű ny. vasutas (volt Kredo egyesületi[220] szervező) beszélte nekem véletlen találkozásunkon, hogy Varga megjött Isten segítségével. Most polgári ruha kellene neki. Ha erre gyűjtenénk, azzal kifejeznénk szeretetünket. Véleménye szerint jobb volna, ha a gyűjtést Széll Aranka (Sárkány Istvánné) tanítónőre bíznák a rákosszentmihályiak. Sárkányné már nincs Rákosszentmihályon: valami igen jó állást tölt be férjével együtt a főváros tulajdonát képező erdei iskolánál (vagy más ilyen intézetnél) talán a Bakonyban. De azt hiszi: megjön szülőihez, akik Rákosszentmihályon laknak, s megvárhatja ott szeptember elejét, hiszen annál az iskolánál férje kettejük dolgát is elintézheti. Nem tudja meg azt senki. Azért szeretnék Sárkánynét felkérni ennek a dolognak lebonyolítására, mivel Furiákovics főtisztelendő úr számára is ő gyűjtött valamikor az ostrom utáni években. Furiákovicsnak reverendára gyűjtött sikeresen. Sárkányné buzgó katolikus, férje, akihez 3 éve ment feleségül, elvált ember s egyházilag megesküdni nem is tudtak. Sárkányné és a Széll család (Horthy egykori állomásfőnöke, Kenderesen volt állomásfőnök az apa) szívesen látja, ha Aranka enyhíti bűnét ilyen jótékonysági szolgálattal. (Csak az a kérdés, hogy a rákosszentmihályi jó katolikusok nem vennék-e zokon, hogy éppen Széll Arankára bíznánk ilyen feladatot, aggodalmaskodott az öreg vasutas nyugdíjas.) Ezek voltak Keresztúri bácsi elgondolásai és kétségei Varga Szigfrid reverendája ügyében.

Még azt mondta, hogy vannak Rákosszentmihályon más tanítónők is, akik elvállalnák és nagyon jól végeznék el a gyűjtést. Ilyen Vella Nándorné Orbán Erika tanítónő, de azt valószínűleg megtudnák a Tanácsnál s áthelyeznék vagy elküldenék.

---

[220] A Credo (lat. hiszek, hiszem) hitbuzgalmi egyesületet Böle Kornél domonkos hitszónok alapította katolikus férfiak részére 1921-ben. Az egyesületi tagok ígéretet tettek, hogy vallási kötelességeiket teljesítve igyekeznek jó katolikusokká, igaz emberekké válni. Az egyesület lapja a *Credo* volt. 1926-ban Magyarországon 36 Credo egyesület mintegy 5000 taggal működött. A hitbuzgalmi egyesületet 1950-ben teljesen felszámolták.

egyházilag megeskünni nem is tudtak. Sárkányné és a Kéll-család (Horthy egykori állomásfőnöke, Kenderesen volt állomásfőnök az apja) szívesen látja, ha otthon enyhíti bűnét ilyen jótékonysági szolgálattal. (Csak az a kérdés, hogy a ~~jótékonyság~~ rákosszentmihályi jó katolikusok nem vennék-e zokon, hogy épen Kéll otthonára bízzunk ilyen feladatot, – aggodalmaskodtak az öreg vasutas-nyugdíjas.) Ezek voltak Kerecsényi bácsi elgondolásai és kétségei Varga Sigfrid reverendája ügyében.

Elég azt mondtam, hogy vannak Rákosszentmihályon más tanítónők is, akik elvállalnák és magyar jól végeznék el a gyűjtést. Ilyen Vella Elemérné Orbán Erika tanítónő, ale azt valószínűleg megtanulnák a tanításnál s ott elvégeznék vagy elbírnák.

1 államosított épületből
3 Állami világ evp. Kiviel alja és az apácák kosárnő utca Kivakni.
Tanítónő. 2 Magyar tanítónők kivakni
Kenczler család reakciós Kitburg. menekült.
4, R.Kat M. Templom – lakás
az édesanyja
Kéll Nikolsné ?
6. MÁV főfelügyelő volt

1. Államosított épületből Cziril atya és az apácák kirakni [sic!], *László utca.*
2. Megyeri rokonait kirakni.
3. Államilag engedélyezett zeneóvoda. Wenzir család reakciós hitbuzg. szervezték. [sic!]
4. Rákosszentmihályi templomban lakik az édesanyja, Széll Miklósné?
6. MÁV főfelügyelő volt.[221]

45.

1953. augusztus 16-i jelentés

AUGUSZTUS 16.
Feljegyzés a máriabesnyői[222] *búcsúról.*[223]
1. A hatvani vonat 6 óra 23-kor indult, a gödöllői HÉV 6 óra 30-kor. Ez a helyzet nem adott módot alaposabb szemlélődésre. A hatvani vonat besnyői utasairól csak annyit tudtam megállapítani, hogy a szolnoki vonalról, Tápiószecsőről, Mendéről, Nagykátáról igen sokan voltak közöttük. A szolnoki vonal községei Nagykátáig szinte mind mozgósítva voltak. A mendeiek büszkélkedtek azzal, hogy az ottani fúvószenekar vállalta a szereplést a besnyői díszes körmeneten. A gödöllői HÉV utasai már bent ültek a kocsikban, amikor odaértem. Itt főleg az a meggyőződés erősödött meg bennem, hogy a besnyői Nagyboldogasszony-búcsú résztvevői jóval többen lesznek 3000-nél, amit Elvtárs említett, hogy várható volt. Ahogy várható volt, a szolnoki vonat utasainak egy része a HÉV-vel ment Besnyőre. *A pestiekkel összekeveredtek, megítélés szerint 1200–1500 volt pesti s a többi vidéki a fent említett községekből.*[224]
Megvártam a 7 óra 15 perces HÉV-et, de már akkor elhatároztam (már előbb is elhatároztam), hogy kimegyek Besnyőre. Érdekeltek a részletek.

2. A 7 óra 15 perces villamosvasút indulási helyén hatalmas tömeg várakozott sorban. Egy fekete hajú, cigányos kinézésű 38-40 körüli férfi rendezkedett, fogadta az érkezőket, főszervezői minőségben. Egy angolkórosnak látszó alacsony férfi segített

[221] Szerényi Sándor utólagosan „firkálta" ezeket a sorokat a jelentés utolsó oldalának aljára. Ezek az információk nem tartoznak az adott jelentéshez, elképzelhető, hogy egy személyes vagy telefonbeszélgetés során írta a lapra a mondatokat. Nem is szerepel minden adat az eddig előkerült László-féle jelentésekben. Weinzierl Gitta zenei óvodájához lásd a 39. és 56. számú dokumentumokat; Széll Miklósné kapcsán Széll Arankáról van szó. Az ő édesapjára, MÁV főfelügyelőre utalhatott Szerényi Sándor.
[222] Máriabesnyő – Gödöllő közelében, Pest megyében. A XVII. században Gödöllőhöz tartozó puszta Grassalkovics Antal birtokában. Ő építette a kolostort és a loretói kápolnát 1759 és 1761 között. A kápolna a régi Besnyő község századokon át romokban heverő templomának helyén épült. Építésekor 1759. április 1-jén csontból készült Mária-szobrot találtak a romok közt. Azóta Máriabesnyő híres búcsújáróhely.
[223] László István utólag írta ceruzával a lap tetejére.
[224] László István utólag írta be ezeket a mondatokat kék tollal a korábban fekete tollal írt sorok közé.

neki. Amikor az állomásirodából hangerősítőn jelentették, hogy a gödöllői vonat legalább 30 percet késik, hangos méltatlankodás támadt az egész tömegben. „Azt is kivárjuk! Éppen most van ilyen nagy késés! Le akarnak késtetni bennünket" – súgták mindenütt. Ekkor beszéltem a főszervezővel. Megkérdeztem, hogy mi van Fodor Józseffel. Azt mondta: „Fodor letűnt már. Avagy szélhámos volt. Nagyon kihasználta az alkalmat zsarolásra. Már nem rendezhet, nem bízik már abban a csirkefogóban senki. Nem mer az most eljönni a besnyői búcsúra."

A gödöllői HÉV állandóan a harmadik vágányra jár be. Közben bejelentették hangszórón, hogy az első vágányra a rákosszentmihályi szerelvény jár be. Figyelmeztették az utasokat, hogy erre ne szálljanak fel. A figyelmeztetés értelmetlennek hatott (a gödöllői utasok ne szálljanak be vagy a rákosszentmihályiak se) – újból elégedetlenség zúgott fel. A hangulat szításában egy apácafátyolt viselő, egyébként zagyván öltözött és zagyván viselkedő volt apáca buzgólkodott. A gödöllői HÉV végre befutott. A búcsúsok felszálláskor szidták, lökdösték, átkozták egymást, de nagy nehezen mind feljutottak. Szorongtunk, álltunk Gödöllőig. A kalauzok meg sem kísérelték a jegyvizsgálatot.

3. Az utasok veszekedtek egymással, mások rendre intették őket, hogy viselkedjenek csöndesebben, ha búcsúra mennek. Nyugodtabb percekben az asszonyok a drágaságról, a drágaság fokozódásáról beszéltek. Szó esett arról, hogy a nyári munkában részt vett nagydiákok csak igen keveset tudtak keresni. Panaszkodtak amiatt is, hogy a nem kommunista szülők gyermekeit nem azokba a középiskolákba vették fel, ahová kérték. – Én a mi témánkra akartam terelni a szót és megkockáztattam ezt a kijelentést: „De reméljük, hogy a hitoktatást már nem akadályozzák úgy, mint eddig." Egy sashalmi társaság (3 asszony) helyeselt. „Tomori plébános úr mondotta, hogy a vidékkel már nem mernek kikezdeni. Ott nagyon erős a hangulat. Szeptemberben a hitoktatási pótbeíratásokon bátran és sokan követelik majd, akár írásban is, gyermekeik hitoktatását."[225]

Többen arról beszéltek, hogy milyen sokat kell dolgozni a gyárban, üzemekben. Arról is sok szó esett, hogy ide nem kellett kényszeríteni az embereket. Ide áldozattal és a maguk jószántából jöttek az emberek. „Sokan vannak, akik szeretik Istent."

Időszerű belpolitikai vagy külpolitikai kérdésre hasztalan tértem át. Legfeljebb azt variálták, hogy vége lesz a „mostaninak" hamarosan. Ezúttal is azt állapítottam meg, hogy a klerikális reakciósok a maguk vonalán nagyon fejletlenek. A papi befolyásolás nem jelent annyit, hogy bővebben hozzászólhatnának a cselekményekhez, amikről elég nagy részük még reakciósabban elferdített formában sem értesült. Igaz, hogy

---

[225] Az MDP KV 1953. június 6-i határozata értelmében az ország általános és középiskoláiban hittan-pótbeíratásokat kell tartani. A pótbeíratásokat a kormány augusztus 24-ére rendelte el. A korábbi évekhez képest több mint 20%-kal növekedett országosan a hittanra beiratkozottak száma. Budapesten az 1951/52-es tanévben az általános iskolások 1,8%-a járt hittanra, az 1954/55-ös tanévben a fővárosi diákok 7,7%-a iratkozott be hittanra. Vö. Gergely Jenő: *A katolikus egyház Magyarországon 1944–1971.* Bp., 1985, 133. és 138. p.

ezek jobbára idős, templomlakó asszonyok voltak, nem pedig női organizátorok. Női organizátorokkal nem találkoztam a búcsúsok tömegében. Ezek inkább a saját problémájuk ügyeiben szorgalmaskodtak most.

4. Amikor a búcsújáró tömeg Gödöllőről átvonult Máriabesnyőre, főleg paraszt-asszonyokkal beszéltem. Ezek naiv példákat agyaltak ki arról, hogy Isten mennyire megbünteti azokat, akik megtagadták. A legtöbb ilyen mese pártiskolából vagy szakmai tanfolyamról megjött falubeliekről szólt, akik hazaérkezve levették a falról a szentképeket. Isten keze rájuk ütött hamar: egyik maga halt meg váratlanul, másiknak gyermeke pusztult el. „Megdöglöttek, más szó nem illeti őket." Ezt egyik fiatalasszony mondta.

Ilyen előzmények után kezdtem velük a búcsús menetről beszélni. A búcsús menet igen hosszú volt. Gödöllőtől Máriabesnyőig az egész úton tartott. Az autóúton kívül a vasúttöltés melletti gyalogjárón is sokan mentek. (Ezt a rövidebb utat nem éppen önszántukból választották, hanem azért, mivel egy rendőr – minthogy éppen valami bicikliverseny volt – le akarta téríteni az egész menetet az autóútról. Le is mentek arról a rendőr szavára, de hamarosan újra ott voltak az autóúton. Az út legnagyobb részén zavartalanul fejlődtek fel. Mindegyik processzióban (egy-egy község nagyobb tömegéhez kisebb számú más falubelick is csatlakoztak, egy ilyen csoportot neveztek az asszonyok processziónak) fehér ruhás lányok valami különleges templomi ékességet vittek: szobrot, festett, nagyobb méretű Mária-szobrot fehér hajlékban, vállukra fektetett rudakon. Több községnek – így Mogyoródnak – két ilyen templomi ékessége is van. Persze mindkettőt elhozták. Általában úgy alakult a rendezés, hogy egy-egy processzióban elöl a fehér ruhás iskoláslányok mentek. Ezek is vittek magasra emelt Mária-szobrot. Utána a nagylányok vonultak. Ezek meg díszesebb és nagyobb szobrot vittek. (A szobrokat eredetileg is a máriabesnyői búcsúra szerezték be). A nagylányok, akármelyik községből jöttek, egyforma fehér ruhában voltak s ugyanolyan pártaszerű vagy koronaszerű fehér fejdíszt viseltek hosszú fátyollal. A kerepesi vagy cinkotai szlovák[ok] népviselete teljesen más, mint a szentmártonkátai magyaroké, de a besnyői búcsúra egyforma díszruhába öltöztek a lányok, ahogy hallottam, évről évre. A nagylánycsoportnak láthatóan volt mindenütt egy vezetője vagy parancsnoka. S mintha az egészet a legnagyobb nagylánycsoportnak, a mogyoródinak vezetője irányította volna. A fehér ruhás iskoláslányokon kívül néhány processzióban fehér ruhás iskolásfiúk után mentek a nem fehérruhások, asszonyok, lányok, gyermekek, férfiak. Itt fel-feltűnt a népviselet különbözősége, főleg asszonyoknál. Mindennek említését a szervezettség megítélése szempontjából tartottam fontosnak.

5. Amikor a besnyői templomhoz érkeztünk, a dombos, nagy területet egészen ellepte a tömeg. Ekkor is beigazolódott, amit többen megállapítottak, hogy az idén sokkal többen vannak a búcsúsok, mint tavaly. A prédikációt mindig a szabadban tartják búcsú alkalmával. 40 év körüli, széles termetű, kerek arcú pap beszélt. Bírta hanggal, pedig hangerősítő nem lévén – kiabálnia kellett. Máriáról – Szűz Mária csodálatos segítéseiről – beszélt, majd arról, hogy milyen ajándékot adjanak Szűz Máriának a bú-

csú résztvevői hálájuk kifejezésére. Ajánlják fel szeretetüket, amit igyekeznek még nagyobbá tenni, s amit embertársaik iránt éreznek. S hálaajándékul törekedjenek a legtökéletesebb erkölcsi tisztaságra, aminek Mária országa minden családjában meg kell honosulnia. Végül azt hangsúlyozta, hogy a Szűz Máriának tett fogadalomnak a gyermekek vallásos nevelését is magába[n] kell foglalnia.

Kiélezés, polemizálás, vagy politizálás, az észrevehető ellenzékieskedés szándéka nem nyilvánult meg a beszéd megfogalmazásában. Szokásos hangnemben tartott s tartalmában is szokványos prédikáció volt. A pap nevét nem tudták megmondani azok, akiknek én megmondtam a körmenetet vezető Kovács Vince helyettes püspök és Vaszary Mihály kanonok nevét, s akiket így közlékenységre bírtam. A gödöllőiek sem tudták megmondani a prédikáló pap nevét. Arról tudtak, hogy a „dilis páter", Kőrösi Vilmos amnesztiát kapott és hazajött. Őt akarták megmutatni nekem, de nem ismerték fel szakáll nélkül.

6. Prédikáció után megindult a körmenet, amely kétségtelenül igen díszes volt. Most már papok is megjelentek. Az oltáriszentséget az umbrella alatt Kovács Vince h. püspök, a váci káptalan mostani elnöke vitte, az umbrella alatt ment Vaszary Mihály váci kanonok is. (Vaszary 3-4 éve sokat tárgyalt az államosított és új állami középiskolák diákjaival, lakásán fogadta őket. Itt probléma lehet, hogy nem feltűnő-e püspök szereplése a besnyői búcsún? Nincs-e e mögött valami tendencia? Érdeklődtem, s meg lehetett állapítani, hogy nem hagyományos püspök szereplése Mária besnyőn. Kb. 15–16 év előtt – az úgynevezett kétszeres szentév megnyitásakor – Hanauer Á. István akkori váci püspök a Gödöllőtől Máriabesnyőig tartó kb. 4 km-es úton gyalog vitte az oltáriszentséget a búcsúsok menetének középpontjában. Persze Hanauer az udvari papok és kanonok sokkal nagyobb asszisztenciájával szerepelt, mint ezúttal Kovács Vince, aki mindig szerény, egyszerű papnak kívánt mutatkozni.

7. Azután – nem volt minden évben püspök a Mária-búcsúkon, de valamiféle főpap rendszerint szerepelt. (Maga a régi gödöllői plébános is nagyobb papi rangot viselt és olyan papként említették, aki értett az előkelősködéshez.) Így nem Kovács püspök szereplését találták feltűnőnek, inkább azt, hogy talán 5 ezres tömeg felvonulását Gödöllőről Besnyőre miért nem kísérte most pap. Azelőtt egy-egy község búcsúsait a vonaton vagy HÉV-en is kísérte egy helyi pap, leginkább a plébános, most pap az érkező hívekkel egyáltalán nem mutatkozott. Amikor szóvá tettem ezt már pihenő, falatozó csoportoknál, mindenütt azt felelték, hogy a papok kihirdették, ajánlották a besnyői zarándoklást, de mostanában nem ők szervezik az ilyet, hanem maguk a hívek, illetőleg a vallásos egyesületek vagy a karitász asszonyvezetői. (Vallásos egyesületek névleg ugyan nincsenek már, de külön ájtatosságra vagy templomgondozásra mindenütt összetartanak, s legtöbb helyen vannak – egymás közt torzsalkodnak is – ilyen bizottságok.)

Szerettem volna azzal a vezetővel beszélni, aki a 7 óra 15 perces HÉV-vonat búcsúsait irányította. A gödöllői–máriabesnyői autóúton még állandóan láttam, de akkor nem ért volna rá velem beszélni, mert a felvonulást s az éneklést irányította, de

Máriabesnyőn már nem tudtam ráakadni. A tömeg összezavarodott, s akárhogy figyeltem, az én emberem sehol sem bukkant elő. Felírtam a nevemet (illetve nem az enyémet), hogy átadom neki, s viszont elkérem az ő nevét, de erre nem került sor.

8. Még valamit arról, hogy párttagok vettek-e részt a búcsún. A vasúti munkások családtagjaikkal együtt féljeggyel utaznak most is. A vasúti pénztárnál, ahol elég soká időztem, igen sokan kértek féljegyet. Várakozás közben hallottam, hogy pártügyekről, tagfelvételről, kizárásokról, a helyi szervezet apró dolgairól s a pártoktatásról, pártfunkcionáriusokról beszéltek. Kétségtelennek látom, hogy a búcsún részt vett párttagok legtöbbje falusi (itt különösen sok isaszegi volt) MÁV-munkás.

A prédikációt nagyon összezsúfolva hallgattuk, és nem voltunk messze azoktól, akik leültek pihenni, falatozni. Beszélgettek, céltalannak látták megkísérelni, hogy a prédikáció közelébe jussanak. Zaj volt s a prédikációt hallgatók összezsúfoltságában egyesek még befelé, mások kifelé furakodtak. Ebben a helyzetben egy fiatalasszony átszólt a másiknak: „Nézd, ott a Katica, a Karai elvtárs felesége." A másik visszaszólt: „Egyedül van, nem látom az urát." Még ezeket a szavakat hallottam: „...párttitkár ... mátyásföldi, cinkotai..." Ezek összefüggését már nem lehetett kibogozni. Talán nem is ugyanazoktól eredtek, akik az előbb beszéltek.

Kb. 10 pártjelvényt láttam férfiakon. Ezek is inkább falusiaknak látszottak, mint városi, tulajdonképpen üzemi munkásoknak. Amikor egyik helyen felmásztam egy magasabb helyen lévő útra s onnan néztem a körmenetet, egy asszonynak mondtam, hogy Kovács püspök az, aki az oltáriszentséget viszi. Azt mondta: „Igen jól ismerem ezeket a nagy papokat. Kovács Sándort, a mostani szombathelyi püspököt is láttam itt, amikor még váci pap volt. Szabó Imre püspököt személyesen ismerem. Ő nincs itt... Nem szeretik a többi papok... Most püspökség lesz a plébániája... Három káplánt kap..." Ez az asszony is kikottyantotta, hogy párttag. De ez sem igazi üzemi dolgozó. Inkább olyan minden lében kanál női természet. A párttagoknak az a fajtája, amelyikről sokat feltételeznünk nem szabad. Ilyenek bizonyára lehettek még jó néhányan a tömegben.

A prédikációról beszámoló részhez pótlólag feljegyzek még egy mondatot. „Az igazi békét: egyes embereknek s az egész emberiségnek igazi békéjét csak Szűz Mária békéje teremtheti meg." Ez a mondat beolvadt a szokásos papi frázisok, a papi megfogalmazások áradatába, s valójában ez is olyan máskor is hallott – sőt igen sokat hallott – papos frázis volt, hogy nemigen lehet politizálásnak minősíteni. Egyébként is csak úgy odavetette ezt, nem magyarázta meg részletesebben. Egészen más volt az, amit részletezett.

László István

46.

1953. augusztus 20-i jelentés

AUGUSZTUS 20.
Feldolgozva[226]
1. Reggel 6 órakor a városmajori templomban, 7 órakor a budai ferenceseknél voltam, hogy megbeszélésünk szerint a hitoktatásra jelentkezéssel kapcsolatos hangulatot és megnyilatkozásokat tanulmányozzam. Tudtam, hogy ezeken a korai miséken nincs beszéd. Mindjárt a gyóntatószéket kerestem. A városmajori templomban dr. Gergely János[227] gyóntatószékébe jutottam be. Óvatosan, tartózkodóan beszélt. Hangsúlyozta, hogy a hitoktatás legutóbbi módjával és mértékével nem lehetünk megelégedve. Vannak buzgó hívek, akik bizonyára megragadnak minden alkalmat, hogy másokat bátorítsanak. A jó Isten segítségéért kell imádkozni, meghagyta, hogy ezért ajánljam fel a mostani elégtételül feladott imádságot.

2. A ferenceseknél P. Zefirin gyóntatószékében voltam. Amikor a hitoktatás, a hétfői jelentkezés ügyét említettem, egyszerre kiesett szerepéből: a gyóntatásból és beszélgetni, kérdezni kezdett. Amit mondott, nem vallott arra, mintha neki osztották volna ki, hogy különösképpen foglalkozzék a jelentkezés propagálásával s tájékozva lenne a dolgokról. Azt hangsúlyozta, hogy nagyon fontos lépés előtt állunk. Az egész jelenlegi helyzetet meghaladottá tenné az, ha minden katolikus gyermeket bejelentenének katolikus hitoktatásra. (Milyen naivság!) Helyénvaló is lenne ez, hiszen a kommunizmus és minden „oktatási tárgy" csak részlet; az élet és a tudás egészét a katolikus vallás fogja át. Ha a vallástanítást kihagyják, akkor nincs értelme az egész iskoláztatásnak. Persze a kommunisták nem jöhetnek rá erre. – Mondtam, hogy igazgatói értekezlet volt a városházán, s ott közölték az iskolavezetőkkel, hogy az iskolaépületben már ne engedjék befolyásoltatni a szülőket. Engedjék szabadon megnyilatkozni a szülők akaratát. Erre már bőbeszédű lett. „Ki adta ki ezt a rendelkezést – kérdezte – a minisztérium vagy az Egyházügyi Hivatal?" Én: „A minisztérium adta ki a rendelkezést, s az iskolákkal a városi tanács közölte. Én nem is igen hallottam az Egyházügyi Hivatalról." Pap: „A szerzetesek és papok dolgaiban az Egyházügyi Hivatal intézkedik. Figyel mindenre, s mindenbe beleavatkozik. ...Nekünk két rendfőnökségünk van. A második az Egyházügyi Hivatal. Persze ez nem tart összeköttetést Rómával." (Már humorizált is a gyóntatószékben.) Kérdeztem, hogy van-e elég buzgalom a hitoktatásra jelentkezés propagálásában. Pap: „Azt hiszem: igen... A kommunisták propagandamunkája nem lehet eredményes. Túl gyakran s a késő esti órákban zaklatják a családokat. Mindjárt istentelenségre buzdítanak. Ezt nem fogadja el senki. A mi szempontunkból a kommunisták propagandájánál sokkal veszedelmesebb a szektáké, mert azok nem támadják Istent. Azok jobban

[226] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.
[227] Helyesen: Gergely József.

közel férkőznek az emberekhez, mint az istentagadók." Aztán másra térve így folytatta: „A mi asszonyaink a szeretet értő, segítő szavával mennek be minden házba." – „Én ezt tapasztaltam" – mondtam. „S az is hatástalanná teszi propagandájukat, csak[228] legtöbbször nem családanyákat küldenek ki, hanem magányos nőket. Ezekre nem sokat adnak az iskolás gyermekek szülői." Ezen a ponton olyasmit említettem, hogy szólok én is katolikus asszonyoknak a propaganda érdekében. (Ezzel tettem lehetővé, hogy P. Zefirinre hivatkozva szólhassak, beszélhessek mise után néhány asszonnyal.)

A nagy kerülő után visszatértünk a gyónásra. De előbb P. Zefirin még egyszer említette kétségét, hogy valóban nem lesz-e megfélemlítés vagy bármilyen formájú kényszerítés ezúttal is.

3. Mise után P. Zefirinre hivatkozva érdeklődtem egy 3 tagú asszonycsoportnál. Azt mondták: „Szükségesnek tartjuk, folytatjuk is a felvilágosító munkát... Nem ismerjük pontosan a pótbeíratás engedélyezésének előzményeit, de bizonyosnak tartjuk, hogy egyházi részről nem ok nélkül s nem kilátástalanul erőltették ki ezt. Mi erre úgy készülünk, mint egy több szempontból fontos küzdelem segítésére."

Egy másik asszony: „A pótbeíratás engedélyezése megint olyasmit jelenthet, hogy Rákosival szemben Nagy Imrének van előnye. De vajon nem változik-e ez meg ismét az utolsó pillanatban?"

Újabb asszony: „Én folytatom a rábeszélést, de tapasztaltam, hogy egyesek blöffnek tartják most is az egészet. Ingadoznak, nem mernek kilépni a passzivitásból, mert a következményektől most jobban félnek, mint bármikor. Ezzel a kishitűséggel szemben hangsúlyozni szeretem a katolikus bátorságot, de megértem azokat, akik most is a kenyerüket féltik."

Most egy idős férfi: „Nem lehetetlen, hogy a kommunisták most lehetővé teszik a hitoktatás visszaállítását a mainál megfelelőbb formában. Talán abban reménykednek, hogy ezzel magukhoz kapcsolják tömegeink egy részét s valahogy erősítik a békepapok pozícióját."

Ezeket a megfigyeléseket – papok és polgári személyek nyilatkozatainak, megnyilatkozásainak gyűjtését ma is folytatom. Név szerinti feljegyzésekre is törekszem.

László István

[228] Inkább: hogy.

47.

1953. augusztus 20-i második jelentés

AUGUSZTUS 20.

Feldolgozva[229]

1. Négy prédikációt hallgattam meg. Ezek közül egyet mellőzni lehet. Bábczki vagy Bábszky nevű káplán tartotta a Babér utcai templom déli 12 órás miséjén. Jelentéktelen dolog volt: kivonatolása, ismétlése a régi iskolakönyvekben Szent Istvánról található anyagnak. A prédikáció végén a szokásos fohászkodás, könyörgés Istenhez, hogy tartson meg bennünket Szent István országának, Mária országának a jövőben.[230]

Ebben a templomban nemigen akadt megfigyelnivaló. Máshol a déli mise a legnépesebbek egyike – itt szinte egészen üres volt a templom. Velem együtt mindössze 35-en ültünk a két padsorban, köztünk 11 iskoláslány. A gyóntatószéknél nem várt senki gyónásra. Csak a pap várt egy ideig, de aztán kiment, mivel nem látta semmi valószínűségét annak, hogy valaki gyónni akarjon.

Nem lehet itt valami mozgalmas hitélet.

Feljegyeznivaló, hogy Bábszky nem emlékezett meg az alkotmányról.[231]

Távozóban láttam, hogy a templom bejárata mellett jobb oldalon 5 diák (gimnazistakorúak) beszélgetett. Felvágó „úrifiúk", akár a piarista kápolna látogatói. Egy öregasszonyt megszólítottam. Aztán a látszat az volt, hogy az öregasszony részére kérdezek valamit az úrifiúktól a beíratásról. Így pár szót válthattam velük. Azt mondták: nyugtassam meg a nénit, hogy nyugodtan kérhetik unokájuk részére a hitoktatást. Ők is beiratkoznak, szülőik már most nem félnek a következményektől. Az 5 közül 2 fiú adta meg és erősítgette ezt a feleletet.

2. A másik 3 prédikáció valahogy együvé tartozik. A három prédikáció (Virányi Ottóé Bády templomában a 9 órás misén, dr. Papp Imréé a Bazilika délelőtti és dr. Nagy József teológiai tanáré a Bazilika délutáni főpapi miséjén) mindegyike úgy hatott, mintha közös irányítás alapján készültek volna. Főleg a két bazilikai beszéd.

A fiatal Virányi Ottó beszédének más specialitása is volt. Virányi prédikációjában – talán önkéntelen, de az is lehet, hogy Bády segítsége vagy közreműködése révén – az a megfogalmazás s az a hangnem jutott érvényre, amit a Lajos utcai templom renegát apátplébánosa újabban gyakorol. „Szent István elsősorban magyar volt" – kezdte a jellemzést Virányi. Most azonban nem jelölte meg az adatokat, amik Szent István

---

[229] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

[230] Szűz Mária tisztelete Magyarországban egyidős a kereszténységgel. Szent István a legendák szerint halála előtt (1038), Szűz Máriának ajánlotta fel az országot. Szűz Mária mint *Patrona Hungariae* képe egyházi és állami jelképpé vált.

[231] Az országgyűlés 1949. augusztus 18-án fogadta el az 1949:XX. törvényt a Magyar Népköztársaság új alkotmányáról. 1949. augusztus 20-a lett az új kenyér és az alkotmány ünnepe.

magyarságát bizonyítják. Szent István magyarságát nem adatokkal igazolta, hanem annak kijelentésével: „Szent Istvánnak köszönhetjük, hogy szinte semmiből megteremtette a magyar nemzetet. Hogy ezek akkoriban magyarul beszélhettek, azt Szent Istvánnak köszönhetjük, de Szent István érdeme az is, hogy ma magyarul beszélhetünk. Másik jellemzője Szent Istvánnak a vallásosság, a kereszténység. Uralkodói tetteiben, de egyéni életében (önsanyargatásában, buzgólkodásában, ájtatosságaiban) megmutatkozott mély vallásossága. Népét megtanította s megtaníttatta munkás életre, de arra is, hogy ez az élet csak érdemszerzés, előkészülés a túlvilági, az örök életre. Ma a változások, az új történelmi feladatok korát éljük, de jövőnket most is Szent István példájának kell irányítania. Merjünk magyarok lenni, merjünk ragaszkodni a magyarság minden régi értékéhez. Merjük változatlanul becsülni és szeretni azokat. (Ez Bády gonoszkodó megfogalmazása.) Merjünk lelkesedő keresztények maradni – merjünk ünnepnapon leborulni az oltárnál, imádkozni, szentségekhez járulni. S merjünk gyermekeink vallásos neveléséről a legjobb módon gondoskodni, merjünk erősnek, bátornak mutatkozni, amikor ennek a legjobb módnak biztosításáért kiállunk."

Végül – annak hangoztatása, hogy a magyarság csak a Szent István által kijelölt úton mehet tovább a történelmi fejlődésben.

3. A Bazilika délelőtti miséjének szónoka: dr. Papp Imre teológiai tanár prédikációja bevezető részében egy republikánus írót említett, aki a pápa templomának festményein azt találta csodálatosnak, hogy a képek a tudomány, az alkotás kiválóságainak ábrázolásában ezeknek égrenézését, hitét, vallásosságát is feltüntették. Az igazi történelmi nagyság együtt jár a magasabb rendű erkölcsiséggel, a földi és a túlvilági élet egybekapcsolódásával. Ilyen történelmi nagyság testesült meg Szent Istvánban. A kalandozó, másokat nyugtalanító, kockázatokra hajlamos magyarságot Szent István tette hasonlóvá a nyugati nemzetekhez. De legtöbbet azzal hozta és adta meg nemzetének, hogy mindenki számára megnyitotta az eget. A magyarság földi életére nemcsak anyagi javakat biztosított, de lelkieket is. Országot épített egybe a túlvilággal. Az emberszeretet legnagyobb csodáját művelte népével. Szent Istvánt nem lehet történelmi nagyságnak értékelni, nem lehet a múlt értékének tekinteni. Szent István élő valóság ma is a nemzet életében és jövőjében. Itt maradt köztünk halhatatlan hagyománya, amely éltetni fogja a magyarságot történelmi fejlődésében, s amely megtartja ezt az országot mindvégig Isten kegyelmében és Isten dicsőítésében.

4. A Bazilika másik szónoka – a délutáni Czapik-miséé – dr. Nagy József teológiai tanár volt. (Az Esty Miklósnak mint az Actio Chatolica országos alelnökének és Endrey Mihály püspöknek, az AC országos igazgatójának aláírásával jegyzett hirdetmény hangsúlyozta Nagyról, hogy pápai kamarás is, vagyis pápai keggyel, pápai kinevezéssel rendelkező pap.) Beszéde ugyanazon a gondolatmeneten épült fel, mint Papp Imréé. Csak a bevezetés volt hosszadalmasabb. Azzal kezdte, hogy a világon mindenben benne van a mindenség. Minden egyes dolog, minden teremtmény a saját életcélját s általában az élet célját is keresi fejlődésében: Az élet célját Krisztus jelölte meg. „Azért jöttem közétek, hogy élet és bőség legyen." Ez a bőséges élet a túlvilá-

gon van meg. Ezért a bőséges életért kell megküzdeni a földi élet megpróbáltatásai közt. Egyénnek és nemzetnek is úgy kell felfognia és folytatnia saját életküzdelmét. (Itt Madáchra hivatkozott a szónok, bár ez a hivatkozás nem volt egészen találó. De jónak mutatkozott, ha egy magyar íróra hivatkozik a materializmussal szemben hangoztatott állásfoglalás alátámasztására.) A földi élet s a túlvilági élet megbonthatatlan. Ennek felismerése és igazsága magában rejti azt, hogy az idő egybeolvad az örökkévalósággal, az örökkévalóság magához kapcsolja az időt. Ez a felismerés vezet a létezés titkának s az élet értelmének teljes megértéséhez.

Erre a nagy, átfogó felismerésre Krisztus vezette el az emberséget [sic!]. Utána Szűz Mária segítségét kell említeni, majd nekünk, magyaroknak Szent Istvánt, aki nemcsak országépítő volt, de apostola is az örök igazság terjesztésének. Szent István életműve vele marad nemzetével, annak megdönthetetlen erőssége marad. Kérjük Szent Istvánt: ajánlja fel országát újból Szűz Máriának. Mi a Szűzanya, az Istenanya segítségével el akarjuk érni azt, hogy földi életküzdelmünk és örök életküzdelmünk egysége tökéletes legyen, s hogy földi életünkben semmi ne legyen kárára örök életünknek.

Ennek a prédikációnak második részében bizonyos elsietettség mutatkozott. A szónokot nyilván zavarta a nagy meleg, de annak szüksége is, hogy egy-egy hangzatos, meglepő állításának rövid magyarázatára vissza kellett térnie újból. (Így Krisztus és Szent István nevének együtt említésére vonatkozólag megjegyezte, hogy Krisztus megengedte nevének és apostolai nevének egymás mellett említését. Persze ez olyan teológus, papos aggodalom volt. De a befejezést siettette.) Bizonyos azonban, hogy a két beszéd alapgondolata (a földi és túlvilági élet egysége, Szent István országépítő és apostoli hivatásának egysége stb.) teljesen ugyanaz volt. Ez a tény mindenesetre arra vallott, hogy közös megállapodás vagy utasítás alapján készült mindkét beszéd. Ez a körülmény fokozta az ellenünk irányítás, a tendencia látszatát. – A hallgatóság most abban a gondolatban fogadott mindent, hogy valami enyhülés vagy változásféle készül. Hamvas közleményét a hitoktatási jelentkezésről[232] így fogadták s így magyarázták, hogy azt beszédük elején és végén is felolvasták a papok. De erről külön feljegyzésben számolok be.

A Bazilika mindkét misén tömve volt, ahogy az elmúlt években is történt. De a tömeg semmi esetre nem volt nagyobb méretű a tavalyinál. A közfigyelmet foglalkoztatta az: vajon az alkotmányt, az alkotmány ünnepét említik-e a papok. Bátorításnak, példaadó kiállásnak minősítették, hogy nem említették meg. Távozóban hallottam olyasmit is, hogy másutt sem említették meg ezt. (Virányi sem említette az Alkotmányt, csak a változott idők feladataira hivatkozott.)

László István

---

[232] Lásd a 225. számú lábjegyzetet. A hittan-pótbeiratások fontosságára augusztus 20-án Hamvas Endre esztergomi apostoli kormányzó hívta fel a hívek figyelmét körlevélben.

Pótlás a 3., 4. részhez.
A két bazilikai prédikációban nemcsak a gondolatmenet azonossága tűnt fel, hanem az is, hogy egyikben sem volt semmi olyan, amiről a másikban szó ne lett volna. Mindkettőben azt a célt szolgálta a részletezés, hogy meggyőzzön arról – illetve kifejezést adjon annak –, hogy nem lehet célravezető az olyan állami és társadalmi rend, amely az embereknek csak földi életével vet számot, a túlvilággal nem.[233]

48.

1953. augusztus 21-i jelentés

AUGUSZTUS 21.
Feldolgozva[234]
Úgy látszik: a papság s a reakciós polgári elemek dolgoznak a hittanbeírások számukra kedvező eredményéért és számítanak is arra. Néhány idézetet közlök.

1. Szücs Ferenc cinkotai általános iskolai helyettes igazgató: A nevelőtestület úgy látja, hogy ezúttal lesz eredménye a reakciós szülők és a papok fáradozásának. Alighanem lesz vagy 40% hittantanításra jelentkező nálunk. Erre lehet következtetni a szülők eddigi nyilatkozataiból. Kérdésem: „Van-e ezek hangjában megnyilatkozása az osztályharcnak?" – A felelet: „Van, de nem éppen erős formában."

2. Kassai Ferenc hivatalsegéd: A mi új plébánosunk (Bosnyák téri templom)[235] békepap, de tegnap nagyon szigorúan meghagyta a prédikációban, hogy nem szabad tartanunk semmitől s hogy be kell íratnunk gyermekeinket, unokáinkat hitoktatásra. Plébánosunk Barkóczy helyébe Kőbányáról került ide. Mise után azt beszélte, hogy Kőbányán is szép eredményt várnak. Már tudniillik olyat, ami nekik tetszik.

3. Búzás János volt piarista novícius,[236] aki ma is összeköttetésben áll a piaristákkal: Valószínűnek tartjuk, hogy az utolsó napon meglepetés történik: valami olyan rendelkezés, ami meghiúsítja a katolikusok reménykedését és lehetetlenné teszi a megnyugtató eredményt... A szülők körében el van terjedve a híresztelés, hogy a hittanbeírások után az üzemi pártszervezetekben kérdőre vonják majd azokat, akik kérték gyermekük hitoktatását. A pesszimisták azt sem tartják valószínűtlennek, hogy ilyenformán erősebb retorzió következik a vallásos szülők ellen. Kérdésem: „Nem tartja valószínűtlennek ezt a feltevést?" A felelet: „A harc csöndes, de erős..."

---

[233] László István utólag illesztette ezt a részt jelentéséhez.
[234] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.
[235] Vitányi Györgyről van szó.
[236] Szerzetesnövendék, próbaidős szerzetes.

4. Nagy Géza váci kanonok: „Örülök a várható eredménynek, de örülök annak a megenyhülésnek is, ami ezt a rendelkezést megelőzte. Mi főleg vidéken, falun számítunk elhatározó, szép eredményre, de bizonyára jelentős lesz az eredmény a fővárosban is. Számítunk arra is, hogy a békülékenység szelleme nem marad elszigetelten, hanem átterjed a magyar élet más viszonylataira is. Szép volna, ha innen indulna ki a kezdeményezés..." Azt kérdeztem: „Vont-e le bizonyos tanulságokat az egyház az eddig történtek alapján?" Nagy Géza: „Most nem tudok felelni erre a kérdésre."

5. A Domonkos-templom sekrestyése, volt a Domonkos-rendi fráter: „A mi asszonyaink elvégeznek jól mindent. És így van ez más templomokban is."

Mindez csak annak jele, hogy katolikus részen most nagyon bíznak, nagyon készülnek, s hogy a megélénkült klerikális-reakciós mozgalmak szellemében akarják most a réginél erősebbé tenni mostani agitációjukat. Hogy pontosabban: mint végzik a munkát, mit bíznak a volt apácákra, s milyen érvekkel agitálnak, milyen politikai elgondolásokat, híreszteléseket visznek bele a köztudatba, minderről nem kaptam adatot a feljegyzett nyilatkozatokban. Pénteken du. elmentem a Huba utcai templomba s érdeklődtem a volt szervita nővérekről.[237] „A nővérek nagyon szétszóródtak. Mióta plébánosunk figyelmeztetést kapott és mióta újból elvittek hitoktatással foglalkozó nővéreket, azóta templomunkban abbamaradt a nővérek rendszeres vasárnapi találkozása. Padjaikban már régen mások ülnek."

Visszamentem a XIV. kerületbe, mert az alapszervezetben volt dolgom. Oda éppen aznapra hívták be a népnevelőket. 6 órára hívták be. A titkár elvtárs 3/4 7 órakor kezdett foglalkozni velük. Nem csoportokban, hanem úgy mentek be hozzá, ahogy érkeztek, s bent 5-6 percig vettek részt kioktatásban. Egy nyugalmazott tanítónő nem valami elismerően nyilatkozott ennek az alapszervnek pártéletéről és a népnevelő munkáról. A behívott népnevelők közt dr. Gergely Ferencné Dózsa György úti általános iskolai nevelővel találkoztam. Gergelyné kitűnő tanítónő volt, én buzdítottam, hogy felső tagozati nevelővé képeztesse ki magát. Nem volt párttag. Az adminisztrátor elvtársnak említettem, hogy nagyon örülök, amiért a Gergelynét a Pártban találom. „Nem párttag ma sem. A pártonkívüli népnevelők közt van. Népnevelőink nagy része pártonkívüli." Annak nem nagyon örültem, hogy a népnevelőknek ilyen későn osztották ki az agitációs munkát. Így most is az lesz a helyzet, hogy egy nap több családot látogatnak le s még 9 óra után is bekéretőznek egyes lakásokba, amikor már igazán nem szívesen fogadják őket.

Én a legutóbbi napokban állandóan figyeltem a nyomait annak, hogy az iskolába korrepetálásra, különféle igazolásokért stb. bejövő fiúkat befolyásolta-e valaki a hitoktatásra való jelentkezés érdekében. Az ilyesmit meg lehet állapítani beszélgetés

---

[237] A szervita nővérek, Szűz Mária Szolgálóleányai (Congregatio Sororum Servarum Mariae) magyarországi kongregációját 1922-ben alapították. Szűz Mária szolgálói elsődlegesen a szegény, elhagyott és a veszélyeztetett gyermekeket nevelték, gondozták. Rákosszentmihályi anyaházuk mellett többek között Feldebrőn, Győrött, Kondoroson, Kőszegen, összesen 18 helyen voltak intézeteik, iskoláik, óvodáik. 1950-ben 110 magyar szervita nővér volt Magyarországon.

közben valamiből. Most nem volt ennek semmi nyoma. De azért nagyon is valószínű, hogy a kisebb fiúk szülőit már felkeresték katolikus agitátorok. (Volt apácák is, akik nagyon jól tudnak hatni a családanyákra. A volt apácákat egyébként mostani szétszóródottságuk sem akadályozhatja meg a buzgólkodásban. Ennek a példáit a máriabesnyői búcsún is tapasztalhattuk.) Ezekkel az agitátorokkal akarjuk szembeállítani a mi népnevelőinket, akiknek legtöbbje főleg azért vállalkozott népnevelő munkára, hogy csináljon valamit mégis, ha már nem szánta rá magát évekig a tagjelölti felvétel kérésére. S a katolikus agitátorok többféle szempontot juttatnak kifejezésre agitációjukban. Az osztályelfogultság is nagyon serkenti őket munkájukban. Ezekkel tudnának versenyben helytállni a mi pártonkívüli népnevelőink, akiket 5 percig tanított ki a párttitkár egy nekik is kellemetlen feladatra? Bizony, az agitációs munkát s a felkészülést jóval előbb kellett volna megkezdeni.

A papok már legalább 10 napja tudták, hogy lesz pótjelentkezés hitoktatásra. Ezt Nagy Gézával folytatott régebbi beszélgetésemből tudom. Az ő agitátoraik már régen megkezdhették azt a munkát, amit jól felkészülten, amellett csöndben végezhettek. A mi eléggé megbízhatatlan agitátoraink rajtaütésszerűen mennek ki az utolsó órában, amikor már arra sem jut idejük, hogy kitapasztalják: milyen hangot, milyen érveket használhatnak fel most legjobban.

Persze, aki ismeri a választások vagy másfajta kiállások tanulságait és pszichológiáját, az tapasztalhatta, hogy megtörténhetik a dolgok elbagatellizálása most is. Lehet, hogy a nagy reakciós nekibuzdulásból nem lesz semmi. De a jelek nem erre mutatnak.

László István

49.

1953. augusztus 23-i jelentés

AUGUSZTUS 23.

Feldolgozva[238]

1. Reggel 7 órakor az Örökimádásban voltam. 60 év körüli, erős hangú, itt eddig nem látott pap misézett és prédikált. Az evangéliumból kiindulva a hálóról és hálátlanságról beszélt, időszerű vagy mai politikai vonatkozást nem élezett ki. Egyszer ugyan közeledett ilyesmihez; egy példában az első világháborút követő „nehéz időnek" (nyilván a Tanácsköztársaságnak) jellegzetességét: egy „magas rangú minisztériumi tisztviselő" feleségének kényszerű sorban állását említette, de ebben legfeljebb valami nagyon általános, átlagos papi célzatosság mutatkozott. Egyébként a ma hallottak közt ez a pap volt az egyetlen, aki a hitoktatási pótbeírásra vonatkozó felhívást nem

[238] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

olvasta fel. A többiek, akiket hallottam, mind felolvasták Hamvas felhívását a 20-i meghirdetés után újból.

2. Most Körtvélyessy kis temploma következett. Volt időm bemenni gyóntatószékébe. Én: „Nem tudom: nem jelenti-e a katolikus hűség és kiállás meggyengülését az, ha a hitoktatás valamivel javuló helyzetétől általános enyhülést is várok" – Körtvélyessy: „Úgy érti ezt, hogy egyházunk engedhet majd követeléseiből?" – Én: „Inkább csak a tárgyalások enyhültebb légkörére gondolok." – Körtvélyessy: „Ez még nem jelent az ön részéről bűnnek számító ingadozást. De kérem és figyelmeztetem, hogy ne csak reméljen, de buzgón és sokat imádkozzon is Istenhez az enyhülésért." – Meg kell jegyeznem, hogy Körtvélyessy maga újév óta nagyon is sokat enyhült. Akkor gyóntatószéki útmutatásában valósággal ellenséges hangon és szellemben nyilatkozott.

Ugyanilyen változást lehetett tapasztalni prédikációjában. Körtvélyessy azt emelte ki az evangéliumból, hogy Krisztus a szavával meggyógyította ugyan a 10 bélpoklost, de nem bocsátotta el, hanem paphoz küldte őket. [239] Ezzel Krisztus félreérthetetlenül kinyilvánította az egyház isteni rendeltetését s azt, hogy Istenhez nem lehet közvetlenül fordulni: szükség van az egyház közvetítésére. (Ezzel mintha szembehelyezkedett volna Mihalik Imre álláspontjával. Mihalik szerint jöhet – és volt is – olyan történelmi fordulat, amikor az emberek közvetlenül – „emberi közvetítés nélkül" – fordultak Istenhez. Mihalik szavai: „Azért Krisztus vérével megváltott emberek maradunk úgy is.") Ahogy Körtvélyessy kiemelte az egyház isteni rendeltetését és szerepét, abból áttérhetett volna a hitoktatás fontosságának – s a 24-i hittan-pótbeíratáson való jelentkezés „kötelességének" hangsúlyozására. Jellemző, hogy a már óvatossá lett Körtvélyessy elmulasztotta ezt a kínálkozó alkalmat.

De Hamvas felhívását felolvasta. S talán a felhívás jelentőségét akarta kiemelni azzal, hogy nem Hamvas püspök, esztergomi apostoli adminisztrátor megnyilatkozásának tüntette fel, hanem a magyar püspöki karénak. Nem hiszem, hogy ez véletlenül történt volna.

3. Most a Rita-templom 9 órai miséje következett. Feltűnt, hogy a templom nem volt úgy tele, mint ahogy régebben megtelt erre a misére. Arra számítani kellett, hogy a látogatottság valamivel csökken a diákok nyári szünetében, de most ez a csökkenés nagyobb méretű volt annál, amit vártunk. (Úgy látszik, Fülöp atya diákhívei közül is sokan mentek el valamilyen diáknyaraltatásunkra, úttörőink közé.) Megszűnt a diákmisejelleg is: gyermekek csak szüleikkel voltak, a fenntartott helyen most felnőttek ültek. A misét nem Fülöp atya, hanem egy szemüveges, magas, fiatal pap mondta, akit Szőnyi piaristának gondoltam a hangjáról. Ez a prédikáció is az evangéliumi csodáról s a hálá-ról-hálátlanságról szóló részeit vette alapul. De a tanulságok legfontosabbjának ezt tüntette fel: „Óvakodjatok a lelki bélpoklosoktól... Aki szurokhoz nyúl, maga is bemocskolódik..." Pontosabban nem lehetett következtetni arra, hogy kiket ért „lelki bélpoklo-

[239] Lk 17,11–19

sok" megjelölésen. Papos, általános szólamokat halmozott, de ezen a módon soká buzgólkodott ennél a résznél. Így a „hívek" feltétlenül tendenciózusnak érezték ennek a tanulságnak kihangsúlyozását.

4. Ezen a misén a pap nemcsak hirdette Hamvas felhívását, hanem magyarázta is a jelentkezés formáját. Felolvasta a szülők írásbeli nyilatkozatának szövegezését, s figyelmeztetett, hogy a minta ki van függesztve az udvaron lévő hirdetőtáblán. Hangsúlyozottan kérte a szülőket, hogy a pótbeírásról, a jelentkezés lehetőségéről feltétlenül értesítsék azokat a szülőket, akik „talán nem vettek tudomást" erről, s így nem tudnák teljesíteni katolikus kötelességüket.

A hirdetőtábla előtt sokan álltak. Többen leírták a mintául közölt szöveget. Közben egyesek szóba hozták, hogy a tantestületek most nem folytathatnak rábeszélést, illetőleg nem beszélhetik le a szülőket arról, hogy gyermekeiket hitoktatásra beírassák. Erről egy másik asszonycsoportban is szó volt. De ott valaki panaszképp említette, hogy a párt agitátorai (népnevelői) közt az iskolák tanítónői is felkeresik tanítványaik szülőit. Valaki megjegyezte: „Nem veszedelmes a dolog. A tanítónők legtöbbje nagyon is velünk érez."

Mindez az udvaron történt. Ugyanott egy 4 tagú, nyilván maszek csoport arról beszélt, hogy az egész pótbeírási ügyet a kormány újabb meghátrálásának kell tekinteni.

Azt nem állíthatom, hogy a templomból hazatérők 80–90%-a a jelentkezésről beszélt volna. De meglehet, hogy ez amiatt volt, mivel az egész dolgot már régebben megbeszélték.

5. Szőnyi piarista 12 órai miséje után jó ideig elbeszélgetett, kedveskedett gyermekekkel. Ezt általában szokta tenni. Valószínű, hogy most a hitoktatásról beszélt velük. Beszéltem tőle távozott gyermekekkel. Arról kezdtem érdeklődni, hogy „Fülöp atya" mikor tartja ismét a diákmisét. „Fülöp atya télen beszél a diákmisén. Most a másik főtisztelendő úr tartja a misét. Ez a főtisztelendő úr is szeret bennünket s szereti a szüleinket is. Ez is szépen beszél. De ez a főtisztelendő úr nem a Szőnyi. A Szőnyi az, akivel most beszéltünk, s aki nem a 9 órai, hanem a tizenkét órai misét mondja. Szőnyinek most elmondtuk, hogy a fiúk közül ki iratkozik be bizonyosan hitoktatásra... Szőnyi most kislányokkal beszél... Azt nem tudjuk, hogy mi annak a főtisztelendő úrnak a neve, aki most 9 órakor szokott misézni és beszélni."

6. Feljegyzem, hogy ezen a napon sok pap volt látható a Kun utcai templomban s a plébánia irodájában. Józsa Árpádon és Fülöp atyán kívül még két egészen fiatal pap, egy 50 év körüli, két 38-40 körüli pap és Szőnyi piarista szorgalmaskodott gyóntatásban, keresztelésben és más feladatokban. Persze, közben mindegyik barátkozott szülőkkel, gyermekekkel. (8-an voltak.)

7. Szőnyi a prédikációjában a lelki bélpoklosok 3 típusát különböztette meg: a rágalmazókat, besúgókat, elégedetlenkedők[et]. Mindegyiket részletesen jellemezte, de nem az átalakulás mai viszonyok közt, hanem múltbeli, polgári életviszonyok kö-

zepett. A besúgókat nem a mai osztályharc embereinek tüntette fel, hanem éjszakázó, rosszindulatú egyéneknek, akik mások családi életét próbálják megrontani alattomosan. – Beszéde után felolvasta Hamvas felhívását, s ugyanazzal egészítette ki, amit a 9 órán miséző pap hozzátett a hitoktatási felhíváshoz.

8. A 10 órai misét a Rózsák terei templomban figyeltem meg. Egy eddig nem hallott pap beszélt. Nem mondhatom, hogy szándékosan kerülte volna a kényes részleteket, mivel tervszerűtlenül, összefüggéstelenül beszélt. A „hívek" panaszkodtak, hogy még a hitoktatáshoz fűzött magyarázatokat sem tudták megérteni.

9. Hites Ignác plébános egy alkalommal nagyon félénken és aggodalmaskodva beszélt a diákmiséről és az esti hittanmagyarázatokról. Attól tartott, hogy paptársai ellen retorzió következhet ebből. Szerettem volna megtudni, hogy miképp ítéli meg a hitoktatás mostani kilátásait. De nem ült be gyóntatószékébe, amíg ott tartózkodtam. Bementem tehát a Hitesével szomszédos gyóntatószékbe. A gyóntató névtáblája nem volt kiakasztva. A rácson át úgy láttam, hogy Horváth gyóntatott, illetve várt gyónásra. Én azt mondtam, hogy unokámat beíratjuk hitoktatásra, de ismeretségünk körében eddig nem tettem semmit a hitoktatásra jelentkezés érdekében. – A pap mulasztásnak, bűnnek minősítette ezt, de jóvátehetőnek azzal, hogy a mai délután részt veszek a hitoktatásra jelentkezés propagálásának „szép munkájában, amire most a fiatalok adnak dicséretes példát az öregeknek". (Horváth nem ebben a gyóntatószékben szokott gyóntatni.)

10. Minthogy a prédikációt végző káplán szavait nem lehetett jól megérteni, egy férfitől, majd egy asszonytól megkérdeztem, hogy tulajdonképp mi is volt a hirdetményben. Elmondták, hogy ők sem tudták tisztán kivenni a pap szavait, de már csütörtökön hallották a hirdetményt. Tartalmát elmondták pontosan, és azt is említették, hogy ők a családjukban már eleget tettek Hamvas felhívásának. Jártak MDP-agitátorok is lakásukon. Nem voltak nagyon erőszakosak, de azt akarták bizonyítani, hogy nincs Isten. Ők nem ígértek meg az MDP-agitátoroknak semmit. A férfi megemlítette, hogy attól tart: számon tartják az iskolában, hogy kit jelentettek be hitoktatásra a szülők. Ez a férfi beszélgetésünk során megemlítette véleményét, hogy a legutóbbi szovjet-oroszországi események elodázzák a háború veszedelmét. A hitoktatásra jelentkezés ügyéről végül is pesszimisztikusan szólt. Elváláskor bemutatkoztam, de ő nem mondta meg a nevét. (Az 5-ös autóbuszra szállt fel.)

Feljegyzésemben az 5. résznél nem tartottam be a sorrendet, így ez a rész zavaros lett. Ismétlem tehát, hogy a 9 órai misét nem Szőnyi mondta, hanem az a magas, szemüveges, egészen fiatal pap, akinek nevét a fiúk nem tudták. (Még szomszédaim sem ismerték őt.) A fiúk – ahogy szokták – ott maradtak a 9 órai mise után is a templomudvarban, így Szőnyivel csak a 12 órai mise után beszélgettek. (Ezek a fiúk a dél előtt nagy részét főleg azért töltik a templomudvarban, hogy a papok megszólítsák őket s beszélgessenek.)

Rejtély maradt előttem, hogy mit keresett 8 pap itt a mai délelőttön. Közülük néhányat egyáltalán nem ismertek a hívek. Egyik 40 éves hosszú ideig nézelődött az udvaron, s csak néhány gyermekkel beszélt. Gyermekekkel, szülőkkel a többiek beszélgettek ugyan, de nem az volt a látszat, mintha az ilyen beszélgetés – a hitoktatási propaganda – lett volna összesereglésük tulajdonképpeni célja.

Majd benézek egy-két délután ebbe a templomba s megvárom az esti misét. Talán akkor megoldódik a vendégpapok folytonos látogatásának rejtélye, ami a kelenföldi kápolnában is megvolt.

László István

50.

1953. augusztus 30-i jelentés

AUGUSZTUS 30.

Feldolgozva[240]

1. A volt ciszterci templom reggel 8 órai miséjén ma nem Horváth Richárd prédikált, hanem Boga István. Ha prédikációban ugyanezt nem Boga mondja el, hanem a plébánia másik fehér hajú, öreg papja: a plébánoshelyettes, úgy az némi haladás jele lett volna. De Bogáról azt kell feljegyeznem, hogy Boga Horváth Richárd plébániáján még mindig a régi maradt. Sőt – mindennek, amit alapul vesz vagy megemlít, bizonyos reakciós célzatossága van. Semmit nem enyhített támadó, bántó magatartásán, amiről több feljegyzésben közöltem jellemzőt.

A napi evangélium arról szólt, hogy Isten gondoskodik a világról. Boga azzal kezdte öregpapos érvelését, hogy a világról nem is gondoskodhatik más, csak Isten. Ma ugyan sokan tartják ennek ellenkezőjét: azt állítják, hogy a világ megáll az embernek – főleg az embernek mint a gépek urának – erejéből. A gépek, a technika vívmányaitól várják a jövőt: a társadalom, az élet, az egész világ megújulását... Ohó – mondta Boga – ennyire nem szabad menni: gépekre nem szabad bízni a történelemcsinálást.

A prédikáció második részében az isteni gondviselésről volt szó és arról, hogy nem szabad aggodalmaskodnia az embernek a mai élet megnehezült viszonyai közepett sem. Itt olyasmire célzott, ami fennállt Boga fiatalkorában de ma nem áll fenn semmiképpen: *az egykének vagy egysének, a gyermektelenségnek divatját említette.*[241] Azt mondta: a mai emberek nem tudnak felemelkedni az Istenbe vetett remény és bizalom, az isteni gondviselésben való hit magasságaiba. Fiatal házastársak maguk szabják meg azt: hány gyermekük legyen: egy vagy pedig egy sem. Száz év előtt ötször

[240] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

[241] László István utólagos bejegyzése.

annyi gyermek volt, mint amennyi ma, mégis sokkal jobban éltek s felnőve az életben jobban boldogultak a gyermekek, mint manapság.

Boga prédikációja ezekben a részekben nyíltan szembehelyezkedett a technikai fejlődés életformáló erejének tudatával. De ezeken a részeken kívül is azt a gondolatot iparkodott ébren tartani, hogy a mai nemzedék azért nem boldogul, mert sorsát nem az isteni gondviselésre bízza, hanem gyarló emberi erőfeszítésekre.

2. 9 órakor az albertfalvai diákmisén voltam. Az iskolás gyermekek most a padokban ültek. A padok nagyobb részét ők töltötték meg. Mindenesetre több gyermek volt 200-nál. A fiúk száma nagyobb volt a szokottnál. A lányok padsorainak végén s előbb is egyes padok szélső részén olyanok ültek, akikről fel lehetett tételezni, hogy organizálással megbízott nők. A padok mögött, hátul, gimnazistakorú fiúk és lányok álltak úgy csoportosulva, hogy ezeknek beszervezettségére is következtetni lehetett. Fiú kb. 25, lány 15–18 lehetett a gimnazisták közt.

A diákmisén Teész Imre prédikált s úgy látszik: ő látja el a diákgondozást újból. Prédikációja előtt felolvasta a plébánia hirdetményeit: az első péntekre, első csütörtökre vonatkozót. Ismertette szóval is a bodajki búcsú[242] (szept. 13–14-i) tervének részleteit. Ezt a búcsút nyilvánvalóan nagyszabásúvá akarják tenni, minthogy nagyarányúvá készülnek tenni a hasonló megnyilatkozásokat általában is. Bodajkon Svoy püspök[243] fog misézni és prédikálni vasárnap. A vasárnapra virradó egész éjszakán csoportonként vesz részt a már szombat estére megérkező tömeg.

Most a diákmisékre vonatkozó mondanivalóit közölte Teész Imre. A diákmiséken az iskolaév kezdetétől (jövő vasárnaptól) a padok előtti részen állnak a lányok és fiúk, mint ahogy a múltban volt. A szülőket kérte Teész, hogy gyermekeiket a 9 órai misékre küldjék. Ha eloszlanak több misére, akkor nem lehet gondoskodni arról, hogy megfelelően viselkedjenek: jól imádkozzanak, szépen énekeljenek. Kérte a gyermekeket, hogy iparkodjanak szépen énekelni. Hozzák magukkal imakönyveiket, ami segítségükre lesz az éneklésben is. A plébániának kevés misefüzete van, azokat ki fogják osztani a diákmisékre. (Ezek a misefüzetek gyanúsak.)

Ismételten hangsúlyozta az éneklés fontosságát. Mellettem egy szülő megjegyezte, hogy a plébánia meg fogja szervezni az egyházi ének tanítását. „A plébánián lesz az énektanítás?" – kérdeztem. – „Úgy hallom: itt a templomban tanítja őket majd egy kedvesnővér" – felelte szomszédom.

Minthogy a terveknek ennyire bővében van Teész, illetve a plébánia, már csak ezeknek érdekében is vigyáznia kellett az óvatosság teljes betartására. Be is tartotta ezt Teész Imre prédikációja teljes és nála szokatlan mértékében. A szentségekről magyarázott bevezető formában. Arról beszélt, hogy Isten kegyelme bizonyos megjelölésekhez van kötve. Ezeket a megjelöléseket, szertartásokat nevezik szentségeknek.

---

[242] Bodajk (Fejér megye) búcsújáróhely, ahol már a IX. században vagy a hagyomány szerint Szent István király kezdeményezésére a Kálvária-hegy tövében kápolna épült.

[243] Helyesen: Shvoy Lajos.

Ezek nem Krisztus életében keletkeztek. Később rendelte el az egyház ezeket, de Krisztus megadott parancsai szerint.

3. A kőbányai templom[244] fél 12 órai miséjét Paulai tartotta, de a legutóbb tapasztaltak nyomán ő is tartózkodott a reakciós, velünk ellenséges kiélezésektől. Nagyon óvatosan közeledett az evangéliumi szöveghez, a szövegmagyarázathoz. Paulai az evangéliumi szövegből azt emelte ki, hogy Isten az embernek megadja az anyagi élet fenntartásához szükséges lehetőségeket. De megadja azt is, ami a lélek javára, a lélek életére szükséges. Az embernek élnie kell ezekkel a javakkal, lehetőségekkel. Isten nem tiltja az anyagi életfeltételekről való gondoskodást. De akinek túl sok gondja van az anyagi javakra, az kevesebb odaadással használja fel a lélek éltetésére, az örök élet elnyerésére szükséges isteni adományokat. Eddig ment, de itt nem tért rá arra a régebben őt jellemző hivatkozásra, hogy az új társadalmi rend azért válik lehetetlenné, mivel az átalakulás hívei és szervezői csak anyagi életükre s a társadalom anyagi felemelkedésére gondolnak stb. Most a kényes rész előtt megállt Paulai.

Még egy ilyen rész volt a prédikációban. Azt mondta, hogy az ember általában szeret gyűjteni. A kisgyermek először színes köveket gyűjt, majd bélyegeket, aztán könyveket. A felnőtt „ügyessége írásait" gyűjti. Később a pénz, az anyagi javak gyűjtése következik... Itt is megállt: nem ment bele annak magyarázatába, hogy a pénzgyűjtés törekvése tovább folytatódik-e a megújuló társadalom embereiben is stb. Az ilyen alkalmakat czelőtt kihasználta ellenmondásra, ellenségeskedésre. Most óvatosan elkerülte a szembehelyezkedést.

4. A kelenvölgyi templom 10 órai miséjén nem hallottam a prédikációt. Itt nem evangélium után, hanem mise előtt prédikál a pap (magas, csak kissé őszülő, tetszetős bariton hangú férfi). Vasárnap ritkán jár az autóbusz, így a beszédről lekéstem. De bementem a káplánnak (szemüveges, arcában is, tartásában is valami testi erőtlenséget éreztető alak) gyóntatószékébe. A gyónás végén azt mondtam: „Általános iskolás, de gimnazista unokámat is beírattam hitoktatásra, de másokat nem buzdítottam, hogy ugyanezt tegyék." – „Bizony, ezt kár volt elmulasztania, hiszen nekünk nem volt módunk másra, csak a templomi kihirdetésre. De abban kértük is a híveket arra, hogy a pótbeírásokról másokat értesítsenek" – mondta a káplán. Én: „Ezt annál inkább hibának, bűnös mulasztásnak érzem, mivel tapasztaltam, hogy egyes igazgatók nem tartották be a jelentkezés elfogadására vonatkozó utasítást. Igyekeztek lebeszélni a szülőt; hivatkoztak az érettséginél vagy az egyetemi felvételnél előállható nehézségekre." – Káplán: „Nem tudok arról, hogy ilyen előfordult volna." Én: „A XIII. kerületben történt ilyen." – Káplán: „Lehet. Azonban nemrég 200-an voltunk együtt papi lelkigyakorlaton. A 200 közül senki sem említett olyat, mintha valahol valami kifogás eshetett volna az igazgatók vagy a tantestületek ellen. Gondos érdeklődés után, mint bizonyosságot állapítottuk meg ezt." – Én: „Vajon a kormány beigért türel-

[244] Helyesen: kelenföldi templom.

messége vagy a pedagógusok jó szelleme okozta-e a változást?" – Káplán: „Ezt nehéz eldönteni. De az bizonyos, hogy a mi szomszédos iskolánk tantestülete szépen és szívesen segített bennünket. S a lelkigyakorlaton részt vettek közül többen újságoltak ilyet."

Láttam, hogy közlékeny, azért így folytattam. „Milyen szívesen és sokszor voltam lelkigyakorlaton a Manrézában.[245] Vajon lesz-e lelkigyakorlat nem papok részére egyhamar?" – Káplán: „Templomi (nem bentlakásos) lelkigyakorlatot civilek részére ezután rendszeresebben fogunk tartani. Az egyetemisták részére évenként legalább két lelkigyakorlat van tervben. Persze, azt jól tudjuk, hogy a zárt lelkigyakorlat az igazi..." Most elkezdte a latin szövegű feloldozást mondani, így azt már nem kérdezhettem meg, hogy a lelkigyakorlaton részt vettek békepapok voltak-e vagy ellenkezőleg. (Ezt a kérdést egyébként is nehéz lett volna feltenni.) Azt sem kérdeztem meg, hogy a lelkigyakorlat hol volt. Így a lelkigyakorlat jellege nem tisztázódott.

5. Kelenföldön még Paulai fél 12 órai miséje előtt bejutottam egyik gyóntatószékbe. Azt hiszem: Szappanyos volt a gyóntatószékben. Bűnös mulasztásként említettem, hogy nem kutattam: van-e lehetőség lelkigyakorlaton való részvételre. Pedig régebben sokat épültem a lelkigyakorlatokon. – Így akartam elérni, hogy mondjon valamit a papi lelkigyakorlatról. Nem sikerült elérnem. A szokásos gyónás végi intésből ezt idézem. „Az enyhülést nem a kormány lojalitásának s nem a szocialista törvényesség életbeléptetésének kell tulajdonítani, hanem Isten segítségének. *A tömegek megelégedését a reakciós papok úgy állítják be, hogy azt kiharcolták.*[246] Ez a katolikus felfogás lényege... Eddig is sok segítőnk volt, hogy a katolikus diákgondozásnak a korlátozott lehetőségek közt sok és szép eredménye legyen. Voltak is felejthetetlenül szép eredményeink. Boldog órákért adtunk hálát a jó Istennek akkoriban is... A kormányintézkedés arra mindenképpen jó volt, hogy több bátor, lelkes, áldozatkész segítőnk legyen. A hitoktatás sok nehézséggel küzd, de nincs veszélyben... A gyermekekben talán soha nem nyilatkozott meg ilyen bámulatos értelmesség és ilyen odaadó buzgóság, mint mostan... Meg fogja találni az életben annak módját, ahogy a hitoktatás s a katolikus diákgondozás érdekét szolgálhatja és kell is szolgálnia."

A pedagógusok magatartásáról ez a pap is elismerően nyilatkozott.

6. Taszler Jolán 40 év körüli lány, a krisztinai templom látogatója, Krisztina krt. [...] lakos nagyon örül a hitoktatásra jelentkezés mostani sikerének. Úgy értesült,

---

[245] Loyolai Szent Ignác (1491–1556) súlyos betegsége miatt Isten szolgálatának szentelte életét. Miután felépült, elosztotta vagyonát a szegények között, Monserratba, Szűz Mária kegyhelyére zarándokolt. Onnan egy *Manresá*hoz közel eső barlangba vonult és szigorú lelki magányban töltött néhány hónapot. Megírta a később híressé vált könyvét a lelkigyakorlatokról, amely pápai jóváhagyást nyert, és a lelkigyakorlatok legfontosabb kézikönyvévé vált. A lelkigyakorlatos házakat Manrésáról nevezték el. Budapesten a Budakeszi úton volt a Manréza, de ezt az épületet a Belügyminisztérium 1948 után kisajátította. Jelenleg Dobogókőn működik lelkigyakorlatos ház.

[246] László István utólag írta ezt a mondatot a lap szélére és nyilazta a szövegbe.

hogy Szabó Imre püspöknek jelentős érdeme van az engedmény kivívásában. Igyekszik is arra, hogy a Szabó-ellenes hangulatot a maga szűk körében megváltoztassa.

Egy „úriasszony" a volt Domonkos-templom bennfentesei közül: „...Buknak már ezek... Hogy szabaddá tették a hitoktatási jelentkezést, az nem egyetlen jele annak, hogy úgy érzik: a talaj megingott, megindult alattuk... De más példát is mondhatok. Altorjai Edit tanárnőt kinevezték történelemtanításra a Gorkij Gimnáziumba... Szóval – történelmet fog tanítani a legexponáltabb helyen: a Gorkij Gimnáziumban az a tanárnő, aki a régi kultuszminisztériumban a zsidóüldöző Kultsár István »értelmiségi kormánybiztos« őméltóságának *egykori ismert titkárnője*[247]. Kultsár öngyilkos lett letartóztatásakor; titkárnője a davajok[248] legnagyobb magyarországi iskolájában fogja tanítani Lenin–Sztálin dicsőségét... Bizonyos, hogy nagyon érzik már vesztüket a kommunisták. Megtorpantak már, orientálódnak, keresik a reakciósok kegyét..."

Egy lecsúszott dzsentri – Gömbös Ernő jelenlegi gyári munkás a rákosszentmihályi kórházi felszerelési gyárban:[249] „Rácz plébánost nem szívlelik a régi kaszinótagok, mert azt mondják, hogy békepap nem hihet Istenben sem. Most enyhül a harag, mivel azt hiszik: a békepapok érdeme az, hogy megengedte a kormány a hitoktatásra való jelentkezést. Ugyancsak a békepapok érdeme lesz az, ha a kormány havi segélyt utal ki majd az 55 éven felüli apácáknak. Mert az is meglesz..."

Egy öreg iparos a kelenföldi templomkert előtti kispadon: „A mi papjainkat folyton zaklatják, helyezgetik. De azért sok örömük van. Nagyon ragaszkodnak hozzájuk a szülők is, a gyermekek is. Bizonyára van másutt is hasonló helyzet. Bizonyosan ennek hatására gondolta meg magát a kormány s ezért határozta el, hogy szabadabbá teszi a hitoktatást. Mi azt hisszük – úgy tudom: papjaink is számítanak erre –, hogy nem lesz megállás. Ezt az engedményt követni fogja több más. Minden fejlődik, menni fog tovább a maga útján Isten segítségével..."

Feljegyzem, hogy a templomok környékén sokan számítanak további kedvezésekre.

Kelenvölgyön nem lehet valami nagyarányú hitélet. A 10 órai mise erre mutatott. (Igaz ugyan, hogy a 10 órai misén egyebütt sem igen van nagy látogatottság.) De erre mutatott az is, hogy a templomból a mise vége előtt távozóban gyermekeket kérdeztem meg arról: mi a neve a plébánosnak és a káplánnak. Asszonyokat is megkérdeztem erről, ők sem tudták. Az asszonyok azt sem tudták, hogy van-e déli mise ebben a templomban. Azt mondták, hogy ők reggeli misére járnak, a többit nem figyelik.

Gyermek aránylag elég sok volt a 10 órai misén. Kb. 50-en lehettek. Úgy hallottam, a 9 órain többen voltak ennél.

A volt ciszterci templom 9 órai miséjére Boga István 6 ministránsruhába öltözött ministránssal vonult fel az oltárhoz. Ezek közt a ministránsok közt egyik sem látszott

---

[247] László István utólagos bejegyzése.

[248] Pejoratív: oroszok.

[249] A MEDICOR orvosi műszergyár volt Rákosszentmihály legjelentősebb üzeme. A MEDICOR központja a XIII. kerületben volt. A gyár a kórházi és orvosi felszerelések gyártásán kívül kórházak teljes felszerelésével is foglalkozott bel- és külföldön egyaránt.

„úrfiúnak". Úgy látszik: az úrfiúkon kívül más elemek is bejutottak már ennek a templomnak sokáig nagyon exkluzív ministránsgárdájába.

Úgy látszik, Boga működése elkerülte Horváth Richárd figyelmét. Nem csodálom. Boga annyira falusias, annyira kezdetleges, hiányos képzettséggel rendelkező öreg, hogy szerepe a sokat tanult Horváth Richárdot nemigen foglalkoztatja. De ellenségeskedő, csökönyös felfogása miatt így is foglalkozni kell ezzel az öreg reakcióssal.

7. Gácser elvtárs, akivel Szerényi elvtársnál nemrég találkoztam, érdeklődött, kérdezett tőlem több dolgot a XVI. kerületi viszonyokról. Pótlólag ezt az anyagot közlöm.

Szücs Ferenc nevelő (eredetileg szakérettségis, munkáskáder, jelenleg az esti egyetem földrajzszakán kezdi meg a IV. évet) a cinkotai általános iskolák igazgatóhelyettese lett. Valószínű, hogy ő lesz a cinkotai iskolai alapszervezet párttitkára. Vajon ő lesz-e az erős kommunista, akinek példamutatására olyan égető, nagy szükség volna a XVI. kerületi iskolában. (Egyebütt s általában szükség volna példamutatókra.) Nekem az a meggyőződésem, hogy Szücs jelenleg nincs valami jó formában s példamutatásra nem alkalmas. Amikor Nagy Imre expozéját és Rákosi elvtárs beszédét hoztam szóba, Szücs Ferenc ezt mondta: „Nekem mindegy az, hogy ki a miniszterelnök: Rákosi vagy pedig Nagy Imre. Nekem az a fontos, hogy elég jól élhessen a családom, s hogy tudjunk venni valami ruhát. Egyébként nagyon mindegy nekem az egész." Jellemző, hogy Szücs mindjárt a lagymatag párttagot tételezte fel rólam és bennem.

Szücs Ferencre is az iskolák nevelőtestületének reakciós vagy klerikális-reakciós tagjai hatottak átalakítóan. Nem ő hatott a reakciósokra, hanem reá hatottak átalakítóan a reakciósok.

Ellenőrzésben, fejlődésben kellene tartani a fiatalokat; a mostani állapotban – a polgári gondolkodású környezet hatására – visszaesés következik be náluk igen könnyen.

8. Az I. István Gimnáziumban megszaporodott a párttagok száma. Párttag Bereczk Ferencné tanárnő, akit régebben visszaminősítettek tagjelöltté. Erre 3 évi tagjelöltség következett, majd f. év júniusában ismét párttag lett. Tehát nem valami agilis, kemény elvtárs. De párttag. – Párttag Bohus Endréné, de ő is inkább „úriasszony" hatását kelti, nem a tudatos, a teljesen kialakult kommunistáét. Végül párttag Marschalek Ferenc orosz szakos tanár, aki világjárt – illetve Európát megjárt – 29 éves férfi. Franciaországban soká tartózkodott. Oroszországban nem volt, oroszul csak most tanult meg. De így is erős, komoly párttagnak mutatkozik. Jelenleg katona: 3 havi tisztiképzésre hívták be.

Most csak az lenne a fontos, hogy a nevelőtestület reakciós tagjai ne tudják meghiúsítani vagy késleltetni az iskolai pártszervezet megalakulását.

Erre a megfúrásra nagyon készülnek. A megfúrásra készülés fontos erősítést fog kapni Hegedüs Sándor öreg tanárban, aki hamarosan visszatér balatonfüredi (SZTK-) üdüléséből.

László István

51.

1953. szeptember 7-i jelentés

SZEPTEMBER 7.

1. A szeptemberi Mária-ájtatosság szombaton este folyt le a Lehel téri plébániatemplomban. Igen nagy tömeg gyűlt össze a környékről s villamoson messzebbről érkezőkből. Jellemző, hogy nemcsak a volt miniszteriális öregurak és különböző életkorú asszonyok, de a fiatal generáció beszélgetésének fő témája is az volt: vajon az ünnepi misét végző Beresztóczy ornátusban,[250] autón, kísérettel érkezik-e? S vajon kik lesznek a kíséretében? Beresztóczy hamarosan megjött. Egyedül jött, villamoson, kifényesedett fekete reverendában. Ornátusi kellékeit megtömött keskenykofferban hozta. A sekrestyében öltözött ornátusba. A bevonulásnak olyan módját választotta, ami részben az úgynevezett „püspöknek kijáró megkülönböztetésnek" számíthatott, de nagyobb részben mégsem volt az.

Gyanútlan, régi ismerősömmel, Berda József költővel találkoztam véletlenül. Ő is azt mondta, amit én tapasztaltam: Beresztóczyt a „hívek" részéről nem fogadta ellenséges érzés. Pedig sokan gondolták azt, hogy a Beresztóczyval együtt szereplő Meszlényi Antal esztergomi kanonok – a Mária-ájtatosság mostani szónoka – „vonalas", azaz demokrácia felé hajló beszédet fog mondani. Úgy tapasztaltam és Berda is mondott egy-két példát arra, hogy a békepapokkal szemben már enyhült a hívek ellenszenve. Talán kevesebb lett azoknak a papoknak száma, akik minden lehető módon és eszközzel szítják a gyűlölködést, talán inkább csak azért, mivel elunták a hívek az örökké harciaskodó magatartást? Talán a kormány engedményei idézték elő az enyhülést? Egyelőre nem lehet biztosan megállapítani az okokat, sem az enyhülés természetét. Legvalószínűbb ok, hogy az eddigiek alapján új engedményeket várnak.

2. Erre volt példa ezúttal is. A „szentolvasó" imádkozása alatt künn várakozó csoportok egyikében Holl Béla magántanítással foglalkozó tanár beszélte, hogy a kitelepítésből nemrég hazaérkezett Pataki Tibor egykori miniszterelnökségi államtitkár fiának magánvizsgálata ügyében az oktatási osztályon járt Lakatos Ernőnél. Lakatos – Holl állítása szerint – azt mondta, hogy a hazaérkezők szintén kitelepítésben volt gyermekeinek továbbtanulása ügyében bizottság fog összeülni. A vélemény egyöntetűen az volt, hogy ez a bizottság emberséges, kedvező döntéseket fog hozni.

Mindenki természetesnek, bizonyosra vehetőnek érezte ezt a feltételezést az alkalmilag, pillanatnyilag összeverődött csoportban.

3. Persze, nem minden jel mutatja a közeledés szándékát vagy lehetőségét. Meszlényi beszéde sem mutat ilyesmire. A beszéd hangjában is, tartalmában is hasonlított ahhoz, amit Meszlényi a tavalyelőtti augusztus 20-án mondott a Bazilikában. A mai

[250] A katolikus papok díszes miseruhája.

beszéd azzal kezdődött, hogy az első emberpár bűnbeesett a Paradicsomban: nem engedelmeskedtek Istennek. Elhitték a sátánnak, hogy olyanok lehetnek, mint az Isten. „A történelem folyamán sokszor megújult – mindig elbukott – az emberek merészsége, hogy isteni erőt tulajdonítottak maguknak és cselekedeteiknek. Ezekből az emberekből és nemzedékekből kihalt a szeretet, kivész lelkükből és életükből a boldogság, a tisztaság, a szépség minden lehetősége. Ezek helyét a nagyravágyás és a gyűlölet foglalja el. Ezek gyűlölik, megtagadják Istent, megtagadják, ócsárolják Krisztust, Szűz Máriát. Bemocskolják a pápát, bemocskolják a papokat, bemocskolják, üldözik az egyházat, bemocskolják a templomot."

Ezt szó szerint idézem. Mostanában szokássá lett prédikációs fogások ismétlődtek itt, de a szokásosnál kihívóbb fogalmazásban. Alighanem bántóbb volt ez Boga István múlt heti prédikációjánál, amely a volt cisztercita templomban hangzott el.

Az istenes élet példájának Szűz Máriát állította be. De jellemző, hogy nem az egyéni életet, nem a kisemberi életküzdelmet vette alapul, hanem arról beszélt, hogy a királyokat, királylányokat mint segítette meg Szűz Mária népük boldogításában. Persze, a történelmi példák hitelessége a semmivel volt egyenlő Meszlényinek, az egyháztörténelem volt egyetemi magántanárának s talán valamelyik főiskolán ma is „működő" tanárának beállításában.

Természetes, hogy a befejezés ez volt: a magyarság csak Szent István hagyománya szerint élhet, csak a Szűzanya országában boldogulhat. Ez volt a magyarság helytállásának, boldogulásának, fejlődésének dicsőséges útja a történelemben. Más út, más életlehetőség nincs a magyarság számára most sem. Könyörgésünket, imádságunkat egyesíteni kell, hogy a nemzeti felemelkedésnek erre a számunkra egyetlen útjára mielőbb rátérhessünk.

(Vajon mit érzett Beresztóczy, amikor ezt az olcsó handabandázást hallgatta?)

4. Szombaton reggel 7 órakor benéztem a piarista kápolnába, hogy tájékozódjam, s megtudjam, hogy ott tartják-e a vasárnapi diákmisét. A kápolna minden oltáránál miséztek s mise volt a főoltárnál is. Éppen áldoztatott az öreg piarista, aki alighanem Zimányi Gyula egykori rendtartományi főnök volt. Az utolsó padsorokból 10–12 nő járult az áldoztató rácshoz. Ahogy szabályszerűen összetett kézzel és áhítatosan lehajtott fejjel, egyformán lesütött szemmel áldozás után visszamentek a helyükre, az mind kétségtelenné tette, hogy volt apácák. Talán – apácacsoport.

Sajnos nem volt módomban várni. Pedig talán rájöhettem volna valamire, ha megvárhatom a mise végét.

5. Vasárnap 3/4 7 órakor a piarista kápolnában voltam. A padokban kevesen ültek, de fent az orgona szólt, buzgólkodó kisebb énekkar szerepelt. Evangélium előtt elhallgatott az ének, s lejött kb. 8–9 lány és 4 fiú. Ezek az első padban ültek le. Az öreg pap prédikálni kezdett a „kisded csoport" számára. Nagy szeretet hangján beszélt a kisded csoporthoz, amely bizonyára képviseli, kifejezi mások hitét és mások jó szándékát is. Ezek a mások nem félelemből, hanem a „mai sajátosságos viszonyokhoz alkalmazkodva" nem jöttek el a venisanctéra. De azért nem mennek neki ők sem

venisancte nélkül, a Szentlélek kegyelme nélkül a tanulmányi évnek, hiszen a kisded csoport megjelenése kifejezője az ő imádságuknak is. (Ezt néhányszor variálta.) Zúgolódás, hangoskodás nélkül, főleg pedig átkozódás nélkül kell hozzákezdeniük a munkához a kisded csoport tagjainak s azoknak is, akiket képviselnek. Arra kéri őket, hogy minél odaadóbban, minél mélyebb áhítattal imádkozzanak. Vegyenek részt a szentmiséken, szeressék az ősi himnuszokat, amiknek latin szövegét könnyen elsajátíthatják, de amik magyar fordításban is – Babits Mihály és Sík Sándor átköltésében – megéreztetik a szentek lelkiségének, lelki életének egész szépségét. Szeressék ezt a templomot, szeressék ezt a hatalmas épületet, amely[nek] nagy [a] múltja, de ezután új hivatása (hivatala – így mondta) lesz. Ezen a helyen el fog némulni hamarosan a szentének, a szentmise; nem lesznek prédikációk, áldoztatások. De valahogy titkos valóságban megmarad mindez: a „genius loci", a hely lelke, a hely szelleme itt marad tovább. Nincs szükség lázongásra, sem harciaskodó ellenkezésre. Imádságos, munkás életre buzdítja a fiatalokat.

A harciaskodás szükségtelen vagy céltalan voltát többször hangsúlyozta. Hogy ez hozzánk való közeledést, jelentősebb enyhülést fejez-e ki, azt valójában akkor lehetne megállapítani, ha valamit mondott volna arról, hogy miért szükségtelen, miért s mennyiben céltalan a hangos vagy erőszakos ellenzékiség. Így a beszéd mai formájában úgy hatott, mintha az idős piarista nem közeledni próbálna hozzánk, hanem az volna egyetlen célja, hogy a neki szomorú napokban magához kösse, megtartsa a fiatalokat s az összeköttetés, a kapcsolat megmaradjon a jövőben is.

6. A 1/2 10 órai diákmisén volt időm körülnézni másutt. Előbb megtudtam, hogy a beszédet Zimányi Gyula volt piarista rendfőnök tartotta. A „kisded csoport" tagjai a piarista épületben elhelyezkedett történelemtudományi egyetem s a nyelv- és irodalomtudományi egyetem [sic!] hallgatói.[251] Feltűnt, hogy a lányok közül 4-5 valamivel túl lehetett az egyetemista koron. Ezek alighanem szakérettségisek, munkáscsaládok lányai lehettek.

A Váci utcai templom 9 órai miséjén Endrefalvy Ottó prédikációja folyt. Arról beszélt Endrefalvy, hogy a családi élet, a szép élet biztonságosnak csak akkor mondható, ha a vallásosság szelleme él a család minden tagjában. A beszéd végét hallottam, de nem volt ott sem ellenünk irányuló célzatosság. A templomban sokan voltak, de nem diákok.

7. A piarista templom diákmiséjén dr. Medvigy Mihály hittanár prédikált. A naimi ifjú feltámasztásáról[252] beszélt, majd a lelki halálról, amely addig tart, amíg Krisztussal nem találkozik a bűnbeesett ifjú, amíg Krisztus nem támasztja új életre őt. „Ti, akik visszatértetek a katolikus iskolába, a piarista gimnáziumba, vagy akik először

---

[251] Az Elnöki Tanács 1953. évi 7. számú törvényerejű rendelete (1953. április 21.) határozott az ELTE átszervezéséről. A Bölcsészettudományi Kar nyelv- és irodalomtudományi tanszékeit, valamint a történettudományi tanszéket a piaristák V. kerületi rendházában helyezték el. Lásd a 72. számú lábjegyzetet.

[252] Lk 7,11–17

jöttetek ide, itt a köztünk élő Krisztussal találkoztatok. Krisztus közelsége és kegyelme itt megóvhat a lelki haláltól benneteket. Igyekezzetek úgy élni, olyanná fejlődni, hogy az igazi krisztusi életben megmaradjatok. Krisztus az anya könnyeire, az anya fájdalmára támasztotta fel a testileg halott ifjút. Nektek el kell kerülnötök a lelki halált, titeket meg kell óvnunk attól, hogy Krisztus majd anyátoknak: az anyaszentegyháznak könnyeire támasszon fel lelki halálból. Nektek az a kegyelem jut, hogy a krisztusi életben mindvégig megmaradhattok."

8. Körülbelül ugyanez volt a gondolatmenete s egy ideig ugyanúgy haladt a megfogalmazása Debrei káplán beszédének a Bazilika 10 órai miséje után. De ő tovább ment nyíltságban, célzatosságban.

Nyíltságban továbbjutott, amikor arról panaszkodott, hogy nekik igen kevés módjuk van az ifjúsággal való foglalkozásra, nevelő hatásokra. Így a gyermekek vallásos nevelése a szülőkre marad. A szülők vallásos buzgóságának pótolnia kell hitbeli tudásuk fogyatékosságait. Valaki felelős az esetleg lelki halálba vesző gyermekekért. Valaki vagy valakik felelősek mindezért. Az Isten előtt való felelősség alól nem vonhatják ki magukat a szülők.

Debrei nyíltabban jelölte meg azt is, hogy mit ért a lelki halálon. Azt, ami a szülők legnagyobb fájdalma: a felnövő gyermekek áleszméket, áligazságokat tesznek magukévá. Ilyenkor az éberség segít: a szülő észreveszi gyermeke halálos lelkibetegségét. Az édesanya könnyére Krisztus életre kelti az ifjút az erkölcsi, a lelki halálból. A célzatosság nyílt kifejezésre jutott abban a részben, ahol felsorolta mindazokat az erényeket, amiket csak a vallásos nevelés fejlesztheti ki, más semmi. Ilyenek: az egymáson segíteni akarás, a lelkiismeretesség, a gondos, odaadó helytállás, a fejlődni, tökéletesedni akarás stb., csupa olyan jó tulajdonság, amire szükség van az állami életben is. Ismételte, hogy ezeket csak a vallásos nevelés erősítheti meg kellőképpen. Az országot csak a vallásos nevelés mentheti meg és virágoztathatja fel.

A Bazilikában sok beszédet hallottam. Ebben a templomban nem volt szokásos a politizálás. Szécsei[253] káplán nyilatkozott meg ilyen szellemben valamikor, de ő el is került a Bazilikából haladéktalanul. Debrei eddig nem használta ezt a tónust. Most az iskolaév megnyitásának alkalmával buzdult neki talán először az ájtatoskodó hangú, de lényegében támadó megnyilatkozásnak.

9. Eljutottam a pesti ferencesek templomának déli 12 órás miséjére is. Egy fiatal pap beszélt. Nevét nem sikerült megtudnom. Először arról beszélt, hogy mi a nevelés. Egy-egy hangzatos mondattal felelt a hangzatosan, tetszetősen fogalmazott kérdésekre. Ebben a részben nem volt nyíltan támadó szándék. A másik részben arról szólt, hogy mi szükséges a jó neveléshez. 1. A szülők közti egyetértés, összhang a nevelésben. 2. Az odaadás. 3. A példaadás. 4. A testi fenyíték alkalmazása. „Választani kell – mondta –, hogy melyik a jobb lehetőség: jellemtelenség vessző nélkül vagy jellem

[253] Helyesen: Szecsei György.

vesszőzés árán." Előzőleg megemlítette, hogy tudomása van olyan pedagógiai törekvésekről, amik ki akarják küszöbölni a testi fenyítést a nevelésből. Az ilyen törekvéseket lelkiismeretlennek minősítette. Ez az ósdi felfogás ellentétben van a kommunista neveléssel, de ez a felfogás annyira megegyezik a reakciós pedagógia egyéb korlátoltságaival, hogy a ferences templom volt előkelőségei számára a reakciós megbízhatóság tetszetős, fontos jelének számít.

A reakciósságnak ilyen nyílt bizonyítéka nem volt több a beszédben. De a felénk való közeledést sem mutatta semmi.

10. Ilyen egyáltalán nem jelentkezett a mai és tegnapi prédikációkban. De a Bazilika egyik papjának *(azt hiszem: Tihanyi* [Szigeti[254]] *a neve, volt premontrei tanár)* gyóntatószékében ilyen meglepetésben volt részem. Ez a pap is elismeréssel nyilatkozott a hitoktatási pótjelentkezésről s arról, hogy a kormányzat sem engedett semmiféle befolyásolást. Erre úgy gondoltam, hogy kényes témáról is tehetek próbát. Azt mondtam, hogy én nem a mai gazdasági és társadalmi rendszer bukását várom, nem a rendszerváltozásért imádkozom, hanem azért, hogy vallásunk szabadsága teljes legyen akkor is, ha megmaradunk a szocializmus építésében... (kissé enyhíteni akartam ezt, azért így folytattam): „Úgy gondolom, hogy rendszerváltozás esetén az átmeneti idők bajai s a munkanélküliség arányai oly rendkívül nagyok volnának, hogy ebben a válságban elpusztulhatna a magyar nemzet..." A pap azt kérdezte: „Párttag?" – „Igen." – „Kényszerből?" – „Még azt sem mondhatom..." (Kis szünet után ezt kérdezte): „El tudja-e fogadni minden fenntartás nélkül a Hiszekegy első mondatát?[255] Addig: »Születék Szűz Máriától...«" (Meglepett ez az engedékenység.) „Feltétlenül elfogadom." – „Akkor nyugodt lélekkel feloldozhatom, de figyelmeztetni szeretném, hogy a vallásos hit és a szocializmus bármely változatának összeegyeztetése nem lehetetlen ugyan, de igen nehéz..."

Persze, ezt a gyóntatószéki megnyilatkozást sem lehet biztosan megítélni, de mégis csak arra lehet következtetni, hogy ez a pap valahogy mentes a korlátoltak elfogultságától.

11. Fél egy órakor benéztem az Egyetemi-templomba. Nem volt prédikáció. Nagy Ferenc még nem kezdte meg beszédsorozatát. A kispapok venisanctéja csak a jövő vasárnap lesz. Még sem a professzorok, sem a kispapok nincsenek itt valamennyien.

12. Ma az új iskolaév kezdetével összefüggő prédikációk tanulságait igyekeztem sorra venni. A prédikációk után eltávoztam a templomokból. A pesti ferences templom környékén volt csak módom a hívek tereferéinek, reakciós sugdolózásainak

---

[254] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

[255] Apostoli Hitvallás. A niceai zsinat fogadta el 325-ben. Az ökumenikus szöveget idézzük: *„Hiszek egy Istenben mindenható Atyában, mennynek és földnek Teremtőjében. És Jézus Krisztusban, az Ő egyszülött Fiában, a mi Urunkban; aki fogantatott Szentlélektől, született Szűz Máriától, szenvedett Poncius Pilátus alatt; megfeszítették, meghalt és eltemették..."*

megfigyelésére. Egyetemistakorú fiúk és lányok beszéltek gúnyolódva arról: „Hol is van Rákosi Mátyás?" Azt „biztosan tudták", hogy nincs Pesten. Tudták, hogy a központi pártvezetőség titkárságában Farkas Mihály helyettesíti őt (vagy utódja már Rákosinak). Tudták a másik két pártvezetőségi titkár nevét: Ács és Végh.[256] Arról nyilatkoztak, szellemeskedtek, hogy milyen „szemináriumon" vesz részt Moszkvában Rákosi elvtárs. Mások azt mondták, hogy eltüntették Rákosi elvtársat az életből vagy legalábbis a szereplésből, a vezérkedésből.

Másutt idős urak és asszonyaik sugdostak új híreket arról, hogy a villanyvilágítás gyakori szünetelése szabotázsmozgalommal kapcsolatos.

Valaki megbotránkozva adta tovább a hírt, hogy Simonyi bencést, az Eötvös Gimnázium tanárát újra más iskolához helyezték. A volt szerzetestanárokat átvették ugyan a középiskolai tanári státusba, de egy évnél tovább egy iskolánál nemigen hagyják. A panasz ez volt. Másutt valaki arról számolt be fontoskodva asszonytársainak, hogy újabban ismét beteges félelem, idegesség vált úrrá Beresztóczy egyéniségén. Fél a jövőtől, valószínű, hogy fél saját jövőjének eshetőségeitől.

A pesti ferences templom környékén csak éppen arról nem beszéltek, hogy a kormány engedékenységében mit kell látni. Ennél fontosabb volt számukra Beresztóczy főpapi problémája is. Persze, olyat, ami közeledést, enyhülést jelentene, nem a pesti ferences templom előtt heccelődő s hencegő úrifiúktól kell várni. Ők ilyen hangon beszéltek az árleszállításról[257] is.

László István

13. Hétfőn este találkoztam a Domonkos utcai templom előtt egyik volt salvator nővérrel: Edinával. Örömmel beszélt az árleszállításról, s arról, hogy újból megindult a kölcsönzések folyamata a Huba utcai zárda volt szerzetesnői közt. Egymásnak kölcsönöznek, törlesztési napokat tartanak nyilván. Vesznek ruhát, főleg átmeneti kabátokat. Gyárban dolgoznak legtöbben. Általában jók hozzájuk a munkások, nem beszélnek durvaságot vagy Istent sértőt előttük. Most a nővéreknek is jólesik, hogy a munkások örömében részt vehetnek. Valami csekélységet tud venni mindegyik, s közös erővel a beteges tartományfőnöknőnek is vesznek valamit.

14. Kedden reggel 7 órakor bementem a piarista kápolnába. Albert István professzor még a gyóntatás előtti imát végezte. Majd megkezdte a gyóntatást. Bementem és meggyóntam azt a bizonytalanságot, amit az egyház és az állam viszonyának megítélésekor érzek. Vajon alapul vehetjük-e azt, hogy az állam igyekszik enyhíteni a feszültséget? Albert azt mondta: „Akármilyen érdekből vagy megfontolásból teszi ezt az állam, az

---

[256] Ács Lajosról (1922–1968) és helyesen Vég Béláról (1922–) van szó, akik 1953 és 1956 között az MDP KV titkárai voltak.

[257] Az első nagyobb árleszállításra 1953. július 1-jén került sor, amikor is egyes ruházati cikkek árát 10–30%-kal csökkentették. Szeptember 6-án tették közzé a Minisztertanács 1047/1953. számú határozatát az árleszállításokról. Vö. *Magyar Közlöny*, Bp., 1953. szeptember 6. Mintegy tízezerféle árucikk lett 5–40%-kal olcsóbb.

kétségtelen, hogy a viszony enyhítésére hajlandóságot mutat. Ezt mi ezekben a nekünk igen szomorú napokban is elismerjük. Pedig nekünk igen fáj elhagyni ezt az épületet, amelybe sok rendtársunk csekély magánvagyonkája is bent van, olyan ház vagy házhely értéke, amiről a testvérek lemondtak a nagyszabású építkezés javára és Isten dicsőségére. Jólesik, hogy árleszállítás miatt a nővérek téli ruhagondjai enyhülnek, s várjuk, hogy a kormány a hitoktatás terén újabb kedvezményeket hoz s megszünteti az egyetemi felvételeknél eddig volt különbségtételt. Legalábbis csökkenti azt."

15. Tulajdonképpen azért mentem be, hogy lássam: vajon a volt apácák reggeli miselátogatása rendszeressé vált-e újabban. (A látszat mindenesetre ezt mutatja.) A folyosón a kápolnaajtó előtt két apáca beszélt. Arról volt szó, hogy a bizományi áruháznak is csökkenteni kell az árakat. A hozzám elért szavakból azt vettem ki, hogy ezek a volt apácák nem a ruhák színéről vagy szabásáról beszéltek, csak az árakról és arról, hogy mit vehetnek keresetükből. Egyiknél Szunyogh tanár Missaléja[258] volt, amit kénytelen értékesíteni. Ha ezt 300 forintért értékesíteni tudja, akkor vehet kabátot.

16. Csak egy pap volt, aki gyóntatószékében nem tért ki az árleszállításra, bár nagyon igyekeztem erre a témára ráirányítani őt. Ez a pap hétfőn este a Városmajorban gyóntató Dán György volt. Ő nem tért ki erre a témára. S az ezzel kapcsolatos enyhülésről sem beszélt. A hitoktatás formájának és tartalmának fejlesztésére vonatkozóan adott tanácsot, útmutatást.[259]

52.

1953. szeptember 13-i jelentés

SZEPTEMBER 13.

Pedagógusok[260]

1. A hét folyamán iparkodtam megfigyelni azt, ami a tantestületek mai hangulatát és beállítottságát jellemzi. Inkább csak az I. István Gimnáziumban volt alkalmam megfigyelésre. De ez nagyjában hasonló lehet más középiskolában.

A külpolitikai helyzet kiéleződése bizonyára ugyanolyan élénken érezteti hatását más gimnáziumok tantestületi szobájában is, mint ahogy itt. Meg kell állapítanom, hogy a nevelők legtöbbje közeli változásra számít. A nevelők szinte mind átadják-átveszik azt a véleménynyilvánítást: „Nem lehet elbagatellizálni azt a tényt, hogy Rákosi már nincs Magyarországon. Döntő jelentőséget kell tulajdonítani annak, hogy ebben az országban már nem a Sztálin–Rákosi irány érvényesül."

---

[258] A katolikus misék résztvevői által használt latin–magyar imakönyv. Az 1930-as évektől széles körben használták. Itt a Szunyogh Xavér Ferenc által összeállított imakönyvről van szó.

[259] A 13–16. pontot László István utólag illesztette jelentéséhez.

[260] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

Jellemző, hogy a reakciós nevelők fokozott hangoskodással követelik vissza a régi gimnázium vakfegyelmezési, buktatásban, eltanácsolásokban, a tanulók rettegésben tartásában jeleskedő rendszerét. Felháborodottan, gyűlölettel szólnak a mai helyzetről. Néhány példát, idézetet hozok. Marczinkó Andor tanár: „Az óvoda betört a gimnáziumba" – ezt folyton ismétli s ezzel akarja kifejezni megvetését az új iskola s általában a változás iránt. Ugyanilyen Hegedűs Sándor reakciós buzgólkodása és Dályai Margit nagy angolszászbarátsága is.

Jellemzően sűrűn hangzanak fel panaszok amiatt, hogy néhány rossz káderezésű, de az érettségin jeles vagy kitűnő eredménnyel helytállt tanulót nem vettek fel az egyetemre. Ezekkel a dolgokkal Luksz József tanár foglalkozik. Levelet ír a szülőknek s kéri, hogy tudassák: felvették-e fiukat az egyetemnek arra a fakultására, amit kért vagy áttették-e a fiú kérelmét valamelyik más főiskolára vagy más egyetemi fakultásra. Az érkező leveleket elteszi, de rá is írja a levelezőlapokra, hogy milyen volt az egyetemre felvételt nem kapott tanuló érdemjegye. (N. N. tanuló apjától érkezett válaszlevelet el akartam tenni.) Nem tudom: mi a célja Luksz tanárnak ezzel a levelezéssel, de nem tartom valószínűnek, hogy a napokban itt járt Albert Lóránt elvtárs, tanulmányi felügyelő kívánsága lett volna ez. (Ezt annál kevésbé hiszem, mivel Luksz már Albert látogatása előtt megkezdte ezt a levelezést.) Újabban gyakran kéri telefonhoz Luksz kartársat Altorjai Edit a Gorkij iskolából. Luksz nem telefonon próbál tárgyalni, hanem átmegy a Gorkijba. Talán csak nem a reakciós legmegbízhatóbb élcsapat névjegyzékét állítják össze a sértődött úrifiúkból?

A közszellemnek még egy megnyilatkozásváltozatát jegyzem fel: halogatják az iskolai pártszervezet megalakítását. Pedig az idehelyezésekből nyilvánvaló lett az oktatási osztálynak az a szándéka, hogy lehetővé tegye a pártszervezet megalakítását. Esetleg az ugyanebben az épületben lévő tanítónőképzővel együtt csinálnánk egy „erősebb" pártszervezetet. A tanítóképzőre is ráférne az iskolai pártszervezet pedagógushoz méltóbb magatartásra ösztönző hatása. És érvényesülhetne Balogh Endre gimnáziumigazgató feltétlenül alapos és biztos marxista felkészültsége.

Reakciós megnyilvánulás[261]

2. Vasárnap reggel Máriaremetére[262] mentem. A Moszkva térről 1/4 8 körül még nem indult nagyobb tömeg. Még a 83-as végállomásán az autóbusz-megállónál sem kellett sorban állni ekkor. (Később már hosszú sorban várakoztak a búcsúra zarándoklók.) A máriaremetei templom 8 órai miséjén sem volt még zsúfoltság. A búcsújelleg nem bontakozott ki még ekkor a templom körül, ennek egyik fő oka az erősen szeles, kedvezőtlen idő volt.

A 83-as villamos végállomásán, illetve az autóbusz-megállónál egy csoportban 10–12 fiatalember (20 év körüli) állt. Hirtelenül elhatározták, hogy nem autóbuszon

---

[261] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

[262] Máriaremete 1950. január 1-jéig Pesthidegkút-Ófalu része volt, azóta a II. kerülethez tartozik. A Remete Mária nevű magaslaton áll neogótikus kegytemploma egy 1817-ben emelt kápolna helyén.

mennek fel, hanem gyalog. Kerestem őket a templomban, de a 8 órai misén nem találtam csoportjukat, a 9 órain pedig olyan nagy volt a zsúfoltság, hogy nem akadhattam rájuk. A miséken volt fiatalság: parasztlányoknak és parasztfiúknak csoportjait láttam pár helyen. Főleg hátul a padok mögött, de oldalt is. Máriaremetei volt legtöbbjük, de a papok nevét nem tudták megmondani. Kint is beszédbe elegyedtem velük, politizálásra fordítottam a szót. Hősködve mondták, hogy közeli bukás vár a kommunistákra. „Nem soká lesznek már a nyakunkon. Jön a Dinnyési-kormány[263] vagy a háború." (Dinnyésit mondtak, mint a Thököly úti – a Thököly étteremmel szemben lévő – kékfestőüzem tulajdonosa: Papp Sándor kisiparos, mindenről „jól értesült" reakciós.) Közbeszóltak a parasztlányok is, de inkább csak azért, hogy ingereljék a fiúkat, akik hangoskodva vidáman szorongtak a lányok mellett 2 padon. A lányok azt mondták: „Katolikus király kell ide!" Én egy másik padon ültem – hozzájuk tartozó idősebbek és öregek mellett. Ezektől kérdeztem: „A főtisztelendő urak Ottó királyt akarják-e vagy másra várnak?" Egy 40 év körüli férfi felelte: „A papok Habsburgot akarnak, de nem is jöhet ide más, csak Habsburg."

Jellemző, hogy ezek az idősebbek és öregek nem tudták a papok nevét. Igaz, hogy köztük csak 3 volt máriaremetei vagy remetekertvárosi, de a többiek is gyakran megfordulnak itt. Eljönnek ide a jövő vasárnap is, amikor a „Fájdalmas Mária" búcsúja lesz. Ekkor már állandóan özönlöttek az autóútról. Sokan voltak, akik falatoztak, pihentek már. Olyanokra nem találtam, akik már politizáltak volna. Voltak, akik nem mentek bele a politizálásba akkor sem, amikor én ilyenbe kezdtem.

Dinnyés Lajos miniszterelnökségéről többen hallottak. Kérdeztem: „Megbízható helyről hallotta ezt? Talán valamelyik főtisztelendő úrtól?" Erre bizonytalanul válaszoltak. Volt hevesen politizáló férfi is, de igen kevés. – Orsovai Béla építőmester ezt mondta: „Fontos tény, hogy Rákosi nincs itthon. Rákosi letűnt. Bukarestbe kellett volna mennie valami nem éppen nagy jelentőségű feladatkörre: valami kultúrosztály vezetését kellett volna átvennie, de nem jelentkezett." Egy nyugdíjas tisztviselőféle megjegyezte: „Így hallottam én is. Aztán meg annak híre terjedt, hogy Rákosi megjött Budapestre. Sokan adták tovább ezt a hírt. De végeredményében nem bizonyult igaznak. Ma az a helyzet, hogy nem tudunk Rákosi hollétéről, csak az látszik bizonyosnak, hogy Magyarországtól elszakadt és ide már nem jön vissza. Ez is arra mutat, hogy a vég kezdete már itt van."

Egy másik csoportban [egy] asszony mondta ezt, amikor Rákosi hollétére tereltem a szót: „Rákosi már nem él. Nagy Imre lőtte agyon a vitatkozás hevességében." Ezt a változatot másoktól is hallottam. Asszonyok terjesztették a hírt ebben a formában.

Hangsúlyozom, hogy a politikai természetű hírverésben nem nyilvánult meg erősebb, szenvedélyesebb politizáló hajlam vagy beállítottság. Néhány helyen próbaképp abbahagytam, nem forszíroztam tovább a politizálást. Abbahagyták a politizálást a többiek is azonnal.

---

[263] Dinnyés Lajos kisgazda politikusról van szó, aki 1947–1948-ban miniszterelnök volt.

Diszpozíció[264]

3. A heveskedést az Egyetemi-templomban nem tudták leküzdeni magukban azok, akikkel Nagy Ferenc áthelyezéséről beszéltem. Az Egyetemi-templom egy nyilvánvalóan több évtizedes látogatója – miniszteriális ember lehetett vagy egykori városházi hatalmasság – felháborodásban tört ki: „Ez a módszerük! Senkit sem hagynak nyugton. Fájt nekik Nagy Ferenc rendkívüli tehetsége, rendkívüli hatása az Egyetemi-templom híveinek egészére: öregekre, fiatalokra! Borzasztó az is, hogy Beresztóczy ilyesmibe belement. Szigetvárra, egy somogyi mezővároskába helyezni ilyen tudós teológust. És Werner Alajos áthelyezése! Illetve – nem is áthelyezés történt Werner esetében, hanem munkakörétől való egyszerű, brutális felmentés vagy elmozdítás. Neki még új beosztása sincs, lehet, hogy nem is lesz hamarosan. Az egyházzenei nagy professzort majd Somogyszentimrére küldik parasztasszonyok gyóntatójának, parasztgyerekek hitoktatójának! Érthetetlen, őrült intézkedés: ilyen megokolhatatlan merészségre vetemednek, amikor már a vesztüket érzik s iparkodnak a helyzettel megalkudni, intézkedéseket enyhíteni, visszavonni. ... No, várjuk meg a végét, ami már nem késhet sokáig." Kértem: engedje meg, hogy mondjak valamit Szigetvárról, az ottani jó szellemről, a kommunista berendezkedés ottani meghiúsulásáról. Pár ilyen természetű kérdésre válaszoltam, végül bemutatkoztam, de ő nem mondta meg a nevét. Mise végén figyeltem, vártam, hogy üdvözölhessem, ha kijön. Azt reméltem, hogy megtudom kilétét. De nem a templom kapuján jött ki. Úgy látszik: bement a szentélybe és a szeminárium folyosóján ment ki.

Diszpozíció[265]

Át is mentem oda, de akkorra meg azon az úton távozhatott már. A szentélyből utolsónak jött ki egy 38-40 körüli, jól ápolt asszony. (A szentély ebben a templomban a régi „előkelő" családok tagjainak másoktól szigorúan elzárt helye.) Nagyon bocsánatot kértem tőle s azt mondtam: somogyi vagyok, a mostani Szigetvárt ismerem, ha esetleg Nagy Ferenc professzor úr még itt volna, úgy szeretnék tőle 2 percet kérni, hogy az útról stb. informáljam. Az asszony megértően fogadott, de közölte, hogy Nagy Ferenc már elbúcsúzott, elutazott. Finomkodó, de nagy méltatlankodással beszélt Nagy Ferenc áthelyezéséről, s főleg Werner leváltása miatt panaszkodott. „Úgy látszik – mondta –, fájlalják a teológiai főiskola nagy értékeit. Mindenkit áthelyeznek, már attól is tartunk, hogy Gergely Ferit, a nagytehetségű orgonaművészt is eltávolítják innen..." Gergely Feri = Gergely Ferenc zeneakadémiai és zenei gimnáziumi tanár, kiváló orgonaművész, akiről nem is tudtam, állandóan orgonál az Egyetemi-templomban. (Feltehető, hogy tanítványai is állandóan követik ide.) De vajon a művészeti intézmények főhatósága tud-e arról, hogy Gergely nemcsak alkalmankint, időnként szerepel, de állandóan működik az Egyetemi-templomban. A művészeti intézmények főhatósága: a népművelési miniszter. Vajon miképpen jelentette be Ger-

[264] Áthelyezés. Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

[265] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

gely állandó mellékfoglalkozását a népművelési miniszternek a zenei gimnázium igazgatója?

4. Máriaremetéről 10 óra után távoztam. Útközben láttam az autóbuszról, hogy szünet nélkül özönlik a tömeg. Nagyobb csoportot csak egyet láttam. A végállomáson megtudtam, hogy ez a kb. 200–220 főnyi csoport a VIII. kerületből jött egy pap vezetésével. (Amikor a pesti ferences templomban szombaton érdeklődtem, hogy indul-e tőlük zarándokcsoport Máriaremetére, a sekrestyés nagyon erősítette, hogy csoport nem indul tőlük.) Persze, a VIII. kerületi csoportot vezető pap nevét nem tudhattam meg. Az autóbusz nem állt meg akkor, a végállomáson pedig senki nem ismerte a papot.

Prédikációk[266]

5. 11 órakor a Bazilikában voltam. A 10 órai mise után beszélt Debrei, ahogy ez mostanában történik. Beszéde elejét nem hallottam, de az nem is érdekelt volna. A vasárnapi mischallgatás hitbuzgalmi jelentőségéről beszélt. A második részben a misehallgatásnak, a vasárnap megszentelésének társadalmi jelentőségét méltatta. „Az emberekben ma igazságkeresés helyett az igazságtalanság szelleme él; a szeretet helyén gyűlölet, a segíteni akarás helyett egymás letiprása, megkárosítása vált korszerűvé. Az emberek jellemében nem a vonzás, hanem a taszítás nyilvánul meg elhatározóan. Mindez azért van, mivel nem vesznek részt teljes áhítattal a vasárnapi szentmiséken. Hiányzik a mai életből a szentmise hatalma és áldása. A szentmise köti össze valójában embertársával az embert: öreget fiatallal, szegényt hatalmassal. A szentmisén tűnnek el a társadalmi különbségek, valójában itt szűnnek meg a társadalmi osztályok. (Azt nem mondta, hogy itt szűnnek meg, nem pedig a szocializmusban vagy kommunizmusban.) Itt valósul meg az igazi közösségi érzés: az emberek egysége a szeretetben s abban a nagy közösségi tudatban, amit a közös célnak felismerése: az örök élet elnyerésére való törekvést jelent."

Debrei múlt heti beszédénél mindenesetre szelídebb volt ez. Nem mondta ki, hogy mivel és kikkel vitatkozik, de iparkodott kisajátítani olyasmit, aminek megvalósítására a szocializmus vagy kommunizmus törekszik, s amit a megújuló, átalakuló élet fő értékeinek tartunk. De azelőtt más volt Debrei szónoki iránya, témaköre és beállítottsága. Beszédei nem számítottak ellenszegülésnek. Miért hagyta el azt a szónoki irányt és módot ez a maga nemében kétségtelenül tetszetős és tartalmával jól gazdálkodó szónok.

Prédikáció[267]

6. A pesti ferences templomban fiatal pap tartja a sorozatos 12 órai prédikációkat. Nevét ma sikerült megtudnom: Kárpáti. Bejelentette, hogy most 14 vagy 15 vasárnap

[266] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.
[267] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

a családról beszél. Egyszer azt mondta, hogy a nemzet életében nem azé az igazi hatalom, aki[é] az újság, a kultúra, a nyersanyag, a technikai vagy ipari fejlettség, a rendőrség, katonaság, hanem azé, akié a család. Ahogy ezt kifejtette, nem bántott nyíltan, de a figyelmes, érzékeny polgári fülek megfigyelhették, hogy mire céloz s hogy a fiatal pap elég formásan juttatja érvényre a célzatosságot. Tudna rendszeresen bántani, ha ez volna célja.

A beszéd második részében arról szólt, milyen bűn, milyen veszedelem és milyen lelki tragédia a válás.

7. Most iskolával, iskolás gyermekekkel kapcsolatos tapasztalatokról. A máriaremetei templomban is a 9 órai a diákmise. Persze, ma nagy tömeg volt ezen a misén. Az iskolás gyermekek szinte el is vesztek benne. De a pap hozzájuk beszélt mégis. Azt magyarázta, hogy Szűz Mária miképp és mennyit segített rajtuk. Egy példát mondott arról, hogy Szent Imre herceg[268] segítsége mennyit használt egy hozzá fordulónak. Szűz Mária segítsége még csodálatosabban hasznára van a hozzá fordulónak, ezekről a csodálatos megsegítésekről eleget mondanak a kis márványtáblák, amik ebben a templomban a Szűzanya jóságát és szerető, felemelő segítségét hirdetik. Buzdította a gyermekeket, hogy forduljanak támogatásáért Szűz Máriához minden alkalommal, amikor bajban vannak.

Hittan[269]

A máriaremetei templom diákgondozó papja ezúttal nem mondott semmi olyat, ami megfogalmazásában támadó jellegű volna. A helybeli gyermekeket figyelmeztette, hogy készüljenek elő lelkiismeretesen az esti áldozásra a 7 órai misén. Ez arra vall, hogy a templomi hitoktatást, a gyermekgondozást elég széles körűvé és intenzívvé akarják tenni itt.

8. Figyelmeztette híveit a pap, hogy visszatérőben nézzenek be a máriaremete-kertvárosi templomba a szülők. Ott most állítottak fel egy oltárt, amelynél gyermekeik boldogulásáért imádkoznak a szülők. Bementem a templomba, az oltárhoz ma én is. Nem volt mise, de a jelzett oltárnál szülők és gyermekek imádkoztak. A főajtónál úriasan öltöztetett kisfiúk buzgólkodtak azon, hogy mindenkivel vetessenek szentképet.

Ennek a templomnak diákgondozásában alighanem nagyobb jelentősége lesz annak, hogy oltár van itt a gyermekekért való imádkozás céljára s hogy Isten különleges

---

[268] Szent Imre Szent István és Gizella bajor hercegnő fia. 1007-ben született. Szent István legendái Henriknek nevezik. Nevelője Szent Gellért püspök volt. István nagy gonddal, a fiához intézett „Intelmek" segítségével is igyekezett őt előkészíteni az uralkodásra. 1031-ben egy vadászaton súlyosan megsebesült, meghalt. Életét és csodáit Szent Imre herceg legendája foglalta egybe. VII. Gergely pápa iktatta a szentek sorába 1083-ban. Egyházi ünnepe: november 5.

[269] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

kegyessége fogadja a gyermekekért itt elmondott imádságokat... Hogy ennek a templomnak diák-[gondozása] milyen méretű, azt ebben a délelőtti órában nem lehetett határozottan megállapítani.

László István

53.

1953. szeptember 20-i jelentés

SZEPTEMBER 20.

Világiak, pedagógus, hittan?[270]

Szerényi elvtárs szabadsága idejére az a tervem, hogy az eddigi legfontosabb helyeken figyelem meg a változást, illetve a helyzetet.

1. Most vasárnap a máriaremetei kegytemplom miséin minden hirdetményben figyelmeztették a szülőket, hogy zarándoklatukról hazatérőben látogassák meg a remetekertvárosi templomot s Remete Szent Pál[271] most elkészült oltárképe előtt imádkozzanak gyermekeikért. Remete Szent Pál égi közbejárására számtalanszor történtek csodás imameghallgatások. Akik Remete Szent Pál oltárképénél imádkoznak gyermekeikért, azok könyörgésére gyermekgyógyulások, gyermekek lelkének csodás erősödései, tökéletesedései éppoly nagy számban és nagyon hamar fognak bekövetkezni most is, mint ahogy ilyenek a Remete Szent Pál sírjánál elmondott imádságokra történtek.

A cél nyilvánvaló: a máriaremetei kegytemplom vonzóerejét még fokozni iparkodnak azzal, hogy a közelben olyan kegyhelyet létesítenek, amelytől csodákat várhatnak a szülők. (Pár éve már, hogy Szunyogh Xavér Ferenc volt bencéstanár kelenvölgyi – Péterhegyi úti – Szent Szabina kápolnája emelkedett ilyen réven nevezetességre. A hiszékeny szülők testileg-szellemileg fogyatékos gyermeküket nagy bizalommal vitték oda gyógyulni.)

Nemrég cikk jelent meg az Új Emberben ennek a kegyképnek jelentőségéről s az ezzel kapcsolatos tervekről sokfelé beszéltek.

Meg akartam szemlélni, hogy miképp indul ez a széles körűnek szánt mozgalom. Szombaton este ott jártam. A szombat esti misék legtöbb helyen látogatottabbak, mint amilyen ez a mise volt. De voltak jellemző, apró jelenségek. Gyermekek buzgón, szinte erőszakosan ajánlottak szentképeket. „Bácsi, ne tessék kikosarazni az egyházat!" A plébános nagyon kedveskedett a szentképárusító gyermekeknek.

---

[270] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

[271] Remete Szent Pál Thébaiban született 230-ban. A kereszténytildözés elől a pusztába menekült és egy barlangban lakott, aszkézisben imádkozva. 130 éves korában halt meg. Maradványait Nagy Lajos király 1381-ben Magyarországba hozatta. Az egyetlen magyar alapítású rendet, a pálosok rendjét, Szent Pál után nevezték el. Egyházi ünnepe: január 15.

Vasárnap 9 órakor volt a diákmise. Úgy 60 – legfeljebb 80 – diák lehetett az egész templomban. Külön helyen voltak, de felnőttek is leültek a gyermekek padjaiba. A plébános megint szokatlanul kedveskedett a gyerekekkel. Integetett nekik, simogatta őket. A leánykáknak messziről intett. Ezek nyilván szervezői a lánycsoportnak, amely egyelőre még igen kicsiny.

Nem a plébános misézett, hanem a diákgondozó pap: Rafael vagy Ráfel atya. Prédikációját a gyermekekhez intézte. Feltűnő volt ez a mondat: „Tanítóitok, tanáraitok, sőt professzoraitok sem fogják megértetni veletek a legnagyobb életigazságot, életbölcsességet. Ezt csak a gyóntatószékben éreztetheti meg a pap." Egyebekben elég óvatos papi megnyilatkozás volt a beszéd. A pap idegeskedik, megáll a beszédben, leszól a gyermekekre, akik beszélgetnek, illetve egymással pár szót váltanak. A szülőknek megmondja, hogy melyik hittani tételre készítsék elő gyermeküket. A szokásnál valamivel jobban kifejeződik a hittantanítási jelleg.

? hittan[272]

Meg lehet állapítani, hogy 30–35 olyan gyermek van, aki egész délelőtt a templomban vagy templom körül foglalatoskodik. Szentképet árul, ministrál, gyónik. A diákmisét és prédikációt mondó papon kívül a plébánosnak is aktív része van a gyermekek összetartásában és foglalkoztatásában. A „diákgondozó atya" délelőtt kihirdette, hogy du. 3 órakor hittanmagyarázat lesz aznap is a templomban.

A kezdet – még nem mutat nagyobb mozgalmasságot s nagyobb arányt. Ennek egyik magyarázata, hogy a templomba egyébként sem járnak igen sokan.

2. Valamivel 10 óra után megérkeztem a városmajori templomba. Látni szerettem volna, hogy az iskolás gyermekeknek a tavalyinál kisebb vagy nagyobb tömege távozik-e a diákmiséről. Már eltávoztak az iskolás gyermekek. Persze, ebben a templomban is több gyermek időz a templomban egész délelőtt.

Prédikáció a Városmajorban[273]

A 10 órai mise folyt. Rimóczy Özséb plébános mondta s ő prédikált. Felpanaszolta, hogy az emberek nagy tömegei gyűlölik Istent, pedig azé a földi s azé a túlvilági élet, aki minden erejéből, egész lelkével imádja Istent. Aztán így folytatta: „Ma sokat beszélnek emberszeretetről, szociális érzésről. Ámde az igazság az, hogy nem szeretheti embertársait sem az, aki nem szereti Istent. Nem tehet jót embertársainak a hitetlen ember..." Itt már nyilvánvaló lett, hogy panasza, bölcselkedése mind ellenünk irányul. De a támadó célzat most sem fejeződött ki határozottabban, mint Rimóczy egyéb beszédeiben. Rimóczy olyannak mutatkozott, mint ezelőtt. (Eleinte, nem vált érezhetővé, hogy a mai kommunistákkal, nem a tegnapi ateistákkal áll szemben.)

---

[272] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

[273] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

3. Reggel fél 8 órakor benéztem a piarista kápolnába. Zimányi Gyula volt rendfőnök múltkori „kisded csapatának", a történettudományi és irodalomtudományi egyetem hallgatói kezdő csoportjának miséjét kerestem. A fél 8 órai misét nem Zimányi mondta és a misén nem volt prédikáció. A múltkori kisded csapatnak nem volt nyoma.

Ugyanúgy nem volt prédikáció a teológiai főiskolás papnövendékek vasárnapi venisanctéján, pedig ez egyébként igen ünnepies misének számított. A du. 5 órai mise után a templom bejáratánál s a főiskolai rész folyosóján most is élénk, erős hangon beszéltek Werner és Nagy Ferenc áthelyezéséről. Nem mondták meg, akiktől kérdeztem, hogy ki lett Nagy Ferenc utóda a lelkiigazgatói tisztségben. Valaki – magas, előkelőségét megtartó öregúr – epésen megjegyezte, hogy már csak hazajön Nagy Ferenc az egyetemre. Majd azt kérdeztem, hogy volt-e az idén venisanctéja a civil egyetemistáknak. Egy „úriasszony" felelte: „Még csak az kellene! Annak a venisancténak szónoka mehetne aztán valahova Dél-Somogyba, talán Erdőcsokonyára káplánnak még akkor is, ha most a dogmatika tanára volna."

4. Tarján Jenő IV. osztályos tanulónkat apja – Tarján Jenő üzemi mérnök, [...] lakos – be akarta íratni hittanra. Illetve: beadta a nyilatkozatot, de csak ő – az apa – írta alá, az anya nem. A mérnök azt adta okul, hogy fiának mostohaanyja van. Azt nem mondta, hogy a mostohaanya tanárnő egyik fővárosi iskolában, ezért nem merte aláírni a nyilatkozatot, de a hitoktatást bizonyára éppúgy kívánja, mint az apa.

hittan[274]

5. A templomokban mindenütt hirdetik, hogy a gyermekek számára tartott hittanmagyarázatok az iskolaévben újból megkezdődnek. Így hirdették Budán a Fő utcai Szent Anna-templomban, a ferenceseknél, a Krisztinában. Hirdették ezt a volt kapucinus templomban is, ahol Puskás nevű pap állítólag a 9 órai diákmisén is elmondta ugyanazt a példát, amit a 12 órai misén már nem a gyerekeknek, hanem a felnőtteknek mondott. Ez a példa a jócselekedet földi jutalmáról szólt. Eszterházy Antal herceg[275] csatában súlyosan megsebesült. Amikor az ellenség fenyegetően közeledett, egyik katonatársát arra kérte, hogy lője agyon őt, mert nem akar ilyen súlyos sebesüléssel az ellenség kezébe kerülni. A katonatárs nem akart embert ölni, inkább a saját élete kockáztatásával a kötözőhelyre vitte s így megmentette a tisztet. Évek múltán egy szegény munkásember jelentkezett a nagyhatalmú hercegnél. Munkáért, kenyérért esedezett. Amikor a kegyes herceg múltjáról kérdezte őt, kiderült, hogy a munkát kérő ember azonos a herceg egykori megmentőjével. A herceg munkát és kenyeret adott megmentőjének élete fogytáig.

A templom előcsarnokában kegyszereket árusító „úriasszonytól" kérdeztem, hogy a plébános: Röss Bertalan atya mikor beszél. „Sokszor 3-4-szer is beszél vasárnapi miséken Röss atya." (Egy időben demokratikus beszédek hangzottak el a Bazilika

---

[274] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

[275] Helyesen: Esterházy Antal (1676–1722) grófról, kuruc tábornagyról van szó.

kápolnájában a Szent Kereszt előadássorozatán. Röss a legelsők egyike volt, aki ilyen beszédet mondott. Viszont régebben harcias kereszténységszocialista volt. Ezért érdekelt.) Áttérve Puskás atya „szép beszédére" az asszony dicsérettel említette, hogy Puskás atya nagyon hatásosan kiszínezte ezt a példát a diákmisén is.

Pedagógusok[276]

6. Horváth (Lujza) pestszentlőrinci tanítónő beszélte a következőket. Két éve elmúlt annak, hogy pár hétig fel volt függesztve. Az volt a vád ellene, hogy apját nem engedte békepapokkal eltemettetni, hanem jezsuitát hozott Pestről s jezsuita temette el Horváth József postatanácsost. Igazgatója segítségével bizonyítani tudta, hogy a kőbányai plébánia papjai nem békepapok, ezért megmenekült a nagyobb büntetéstől, de a helyi pártszervezet neheztelt rá azóta mindig. Tavaly igazgatója valamilyen formában – a szakmai értekezleten vagy más alkalommal – ki is jelentette, hogy mindenki becsüli és szereti Horváth Lujza tanítónőt, volt hitoktatónőt, csak a Párt nem. Kérdeztem: „Ilyen erős politikailag az igazgató, ilyen fölényes mer lenni a Párttal szemben?" – „Igen – felelte a lány – rendkívül erős politikai vonalon. Beépített emberei vannak még Rákosi titkárságában is." A jelenlevők olyanok voltak, hogy nem firtathattam tovább a dolgot (volt a társaságban olyan, aki előtt gyanús vagyok), de jellemző az eset a helyzetre így is. Szóról szóra ezt a meglepő kijelentést tette Horváth Lujza. Az eset csupa szóbeszéd, de jellemző arra, hogy van – bizonyára sok ilyen igazgató van –, aki nem azt tekinti feladatának, hogy jó irányban befolyásolja a fiatal kartársnőt, hanem támasza kíván lenni egy elfogult reakciósnak. Valószínűnek tartom, hogy az igazgató politikai összeköttetéseire vonatkozó kijelentés tódítás vagy túlzás, de maga az igazgató viselkedése kétségtelenül az ártó hatásokra való hajlandóság példája. Az igazgató Pestszentlőrincen vezeti azt az iskolát, amelynek Horváth Lujza alsó tagozati tanítónője.

László István

54.

1953. október 6-i jelentés

OKTÓBER 6.

Szerényi elvtárs szabadsága idején azt iparkodtam megfigyelni, hogy milyen természetű változás mutatkozik a klerikális-reakciós közhangulatban. Figyeltem, hogy kihívóbbá vált-e a reakciósok ellenségeskedése. Figyeltem, hogy van-e változás a pedagógusok, s főleg a papok magatartásában.

[276] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

Bádyról[277]

1. Szeptember 27-én reggel Bády templomában voltam a Lajos utcában. A nyolc órai misén Bády prédikált. Bádyról többször megjegyeztem, hogy a maga nemében nem ügyetlen szónok. Valamit sajátosan, meglepően fogalmaz meg s ilyet tesz meg alaptételnek. Megjegyeztem, hogy egyszerre változás állt be nála s az előbb még demokratikus szempontokat kifejező szónok váratlan fordulaton ment át s a reakciósok elégedetlenkedésének szólamait vette át és használta ki. S ahogy ezelőtt az akkor talán legbátrabb békepapnak mutatkozó apátplébános engedte, hogy helyettese állandóan rosszmájúskodó reakciós legyen prédikációiban, úgy most érvényesülni hagyta legfiatalabb papjában: Virányi Ottóban a mai iskola szelleméhez semmiben sem alkalmazkodó katolikus gyermekgondozót. Most úgy láttam, hogy Bády pálfordulásának valami nagy „eredménye" nem mutatkozott. Templomában nincs zsúfoltság ma sem, s Virányi Ottó 9 órai diákmiséin sem növekedett jelentősen az iskolás gyermekek száma. Virányi diákmisei prédikációit nagy ájtatoskodás, érzelmeskedés jellemzi, ezekkel láthatóan hatni tud szülőkre s gyermekekre, de mindennek nem lett következménye az, hogy olyan arányú lett volna a kisdiákok buzgólkodása, amilyenné „Fülöp atya" tette a helyzetet a Kun utcai templomban. Virányi prédikációi végén mindig ad valami tanácsot, utasítást, útravalót a következő heti lelki ételetre. A javulásban, tökéletesedésben való megindulásra vagy fejlődésre akarja vezetni – a maga elgondolása, illetve az átlagos reakciós papi elgondolás szerinti „fejlődésre" – a kisdiákokat. Nyilvánvaló törekvése, hogy az eredményes „hitoktatás érdekében" minél szorosabb összeköttetésbe jusson a szülőkkel s hogy szülők és gyermekek ne csak misére járjanak együtt, de együtt gyónjanak s áldozzanak is hetenként vagy legalább egyszer havonta. Kisebb arányban így is van ez a Lajos utcai templomban.

2. Bády most szinte újabb fordulatot vett. Most nem a burkolt, de állandóan tartott szembehelyezkedés nyilatkozik meg beszédeiben, hanem a szakadár törekvésekkel, a szektákkal hadakozik folyton. Azt hangoztatja, hogy Istenhez, Szűz Máriához csak az egyház útján lehet és szabad közeledni. (Valóban lenne ilyen „veszedelem", a szekták erősödése egyes falvakból eljutott volna Óbudára is? Én ennek nem találtam jelét.) Bády a mai beszédét azzal kezdte, hogy minden kornak megvan a maga szenttípusa. A szent fölébe emelkedik embertartásainak, de azért mégiscsak gyökerei vannak a korban. Ezért az egyes történelmi korok szentideáljai, szenttípusai különböznek egymástól s általában igen változatosak. Milyen lesz a mai korban a szent modern típusa? Bizonyára a helytállás, a becsületesen elvégzett munka, az újszerűen s minden gondolatban, tettben érvényre jutó emberiesség kifejezői lesznek a mai szentek, akiknek testvérei gyárakban, iskolákban, mindenütt szép számmal adnak példát istenes életre máris. (Persze, azt talányosnak hagyta, hogy ezek a „modern szentek" milyen viszonyt tartanak a klerikális reakció képviselőivel.)

---

[277] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

Nem szabad megütközni azon, hogy a mai szentek típusai nagyon változatosak. De hangoztatni kell a megmásíthatatlan feltételt: a szerteágazó katolikus törekvéseknek az egyház útján kell maradniuk. A körmeneteket, zarándoklatokat papok vezessék; szentségeket, tanításokat csak papoktól fogadjanak el a hithű katolikusok. Itt megjegyezte Bády, hogy ma szentségek kiszolgáltatását is s tanítást is szívesen vállalják olyanok, akiknek az egyház nem adott felhatalmazást erre. Nemrég egy asszony neki (Bádynak) magának is fejére olvasta, hogy más rendszer következik ezután. Bády azt állította, hogy legjobb, ha pap vezeti a zarándoklatot. Az asszony nyíltan megmondta, hogy ezután pedig másképp lesz. Isten útján más is vezetheti embertársait, nem csupán a papok. Végül Bády arra kérte Isten segítségét, hogy a vallásos törekvések, Isten igazságának, Isten útjának keresései mind megmaradjanak az egyház keretében.

Ismétlem: számomra végül is talány maradt, hogy Bády miért hozta fel mindezt. Régebben Konkoly Iván református pap beszédének hallgatói közt találtam olyanokat, akik szombatistáknak, pünkösdistáknak vallották magukat. Egyszer ilyenekkel beszéltem a Bakáts téri templom környékén is. Egyikük azt mondta, hogy Ferenczinek – de a katolikus papok legtöbbjének egyáltalán nincs hite. *Molnár János nyugdíjas polgári iskolai igazgató volt ez.*[278] De a Bády-templom körül nem találkoztam ilyenekkel. Filet[279] (azt hiszem: így mondták a nevét) unitarius lelkipásztor a demokratikus átalakulás szükségét hirdető beszédeiben – értesülésem szerint – ugyancsak gyakran megállapít olyat, hogy a papok nagy részének valójában alig van hite, de azt is hallottam, hogy Filepnek hívei vannak ugyan, de nem olyan nagy tömegben, hogy Bády új veszedelemről beszélhetne, új irányzattól ijedezhetne. Talán nem is a szekták letörésére, hanem politikai misszió érdekében akarja a papok vezérkedésében – az „egyház útján" – egyesíteni a katolikus híveket, illetve klerikális-reakciós törekvéseket? Talán arra a gondolatra akarja ébreszteni a híveket, hogy mindenben a katolikus papok vezetését kell követniük és keresniük?

3. Nem ez a prédikáció volt egyetlen jele annak, hogy Bádynak valami különös terve (vagy különös oka) van ennek a témának hánytorgatására. A budai ferences templomban október 1-jén, 2-án, 3-án triduumot, 3 napos ünnepséget és lelkigyakorlatot tartottak Szent Ferenc tiszteletére. A lelkigyakorlat szónoka Bády Ferenc volt. (Hagyományos ebben a templomban, hogy a Szent Ferenc-lelkigyakorlatot vendégpap tartja, s csak vasárnap este, a záróünnepségen beszél ferences pap.) Bády itt is visszatért mostani főtémájára. Szent Ferenc jelentőségét főképp abban találta, hogy felemelte az egyház tekintélyét, központi szerepét, a szentnek olyan típusát alakította ki, amelyik modern volt abban a korban: példája volt a lelkierőnek, lelki tisztaságnak, de amelyik a természetszeretet, az életszeretet Istennek tetsző megvalósulására örök példát adott más nemzedékeknek is. Bády itt is hivatkozott arra, hogy a vallásos törekvések középpontjában az egyháznak kell állni, az egyháznak kell vezérnek lenni

[278] László István utólag írta be a szövegbe.
[279] Helyesen: Filep Imre.

ma is. Az egyháznak kell a mutatkozó új eretnekmozgalommal, a mai katarokkal szemben megvédeni a lelkeket.

Reakciós megnyilvánulás a kitelepítésről[280]

4. A Lajos utcai templom környékén s a budai ferences templom roppant tömegeket egybefogó Szent Ferenc-ünnepségei alkalmával sem beszélt arról senki, hogy ez a veszedelem fennállna valóban. A két templom környékén sok szó esett arról, hogy a kitelepülésből hazatérteket lakáshoz kell segíteniük azoknak a pestieknek, akiknek nyaralójuk van a Balatonnál vagy másutt vidéken. Segíteni kell a kitelepítésből hazatérteket abban, hogy Pestre feljöhessenek, Pesten lakhassanak, megbújhassanak itt, mivel vidéken munkát aligha találnának. Vidéken lakásuk újabb kitelepítés lenne, ha nem játszanák ki a rendeleteket. Szabó püspöknek és Gábris Grácián ferences plébánosnak (ezeket békepapoknak mondták) közbenjárására valószínűen megadnák a kivételes pesti lakhatást is azoknak a volt kitelepítetteknek, akik betegségüket megfelelően igazolják. A ferences templom ünnepi szertartásai nagyon hosszadalmasak voltak. A zsúfoltság igen nagy volt, sokan kijöttek a templomból s künn levegőztek kicsit. Ezek több csoportjában beszélték az esztergomi kispapok otthonának államosítását. Botrányosnak mondták, hogy az esztergomi kanonokokat összeköltöztették. Már egy házban 2, sőt 3 kanonok is lakik háza népével.[281] A türelmet ugyancsak kifogástalanul értelmezik és gyakorolják a kommunisták – mondták gúnyosan a katolikus „hívek".

Viszont olyanok is voltak, akik „biztos értesülésből" tudták, hogy a magyarországi kommunizmus elpusztul, felszámol mielőbb [sic!]. Többen úgy állították be, hogy az átmenet elő van készítve, az átadás, a politikai rendszerváltozás egész terve készen van már. Csak azt nem tudják, hogy mikor és milyen formában hozzák ki a külsőségeket, a hatalomátadás formaságait. A változás simán, gyorsan, vérontás nélkül megy végbe. Ezt az utóbbi mondatot közölte gyóntatószékében Quirin atya is gyónójával.

Holly Béla [*Ez Holl Béla*[282]] tanár arról beszélt, hogy a legutóbbi püspökkari konferenciára feljött Kovács Sándor szombathelyi püspök. Holl feliratkozott kihallgatásra. Kovács püspök kedélyesen fogadta őt. Hosszan, kedélyesen beszéltek. Kovács nagyon bizakodó volt, illetve biztos abban, hogy a változás hamar és könnyedén megy végbe. „Kétségtelen jelei mutatkoznak a jónak: a kommunisták közeli fegyverletételének... A kommunisták már nagyon dörgölőznek hozzánk, igyekeznek befurakodni jóindulatunkba és környezetünkbe." Holl szerint ezt mondta Kovács püspök. Holl szavait, mint megszokottat, szinte közömbösen fogadták a szombat esti ájtatoskodók tömegében. De úgy látszott, hogy a „hívek" legtöbbje bízik a változás létrejöttében.

---

[280] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

[281] Az Állami Egyházügyi Hivatal már 1953. február 25-én közölte Hamvas Endre esztergomi apostoli kormányzóval, hogy a Magyar Néphadsereg katonai nevelőintézet számára igénybe fogja venni az esztergomi papnevelő intézet épületét. A kanonokházak nagy részét a szovjet katonaság foglalta el a háború befejezése után.

[282] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

5. Vasárnap este aztán egy rákosszentmihályi nyugdíjassal találkoztam a ferencesek budai templomának záróünnepségén. Rákosszentmihályon alig ismertem. Egy alkalommal néhány szót váltottunk a vasutas nyugdíjasok valami gyűlésén. Nem volt párttag sem a Magyar Kommunista Pártban, sem a szociáldemokratáknál. Úgy emlékszem: Karikó a neve. Győrből került Rákosszentmihályra, mindig nagy paptisztelő, mindig buzgólkodó Credo-tag lehetett. Jellemző, hogy mindennek ellenére nem mondott ellent, nem árult el nagyobb elfogultságot, amikor azt mondtam: „A helyzet megítélésében nem szabad figyelmen kívül hagyni azt, hogy a Szovjetunió keze messzire elér. Roppant erőket tud megmozgatni a Szovjetunió otthon is, de a világon mindenütt is." Karikó azt mondta, hogy sajnos, ez valóságban így van. Említettem egyik ismerősöm elfogultságát. Ez az ismerősöm, Hegedűs Sándor öreg, kitűnő fizika tanárunk elfogultságában annyira jutott, hogy dicséri a grófi uradalmak gazdasági cselédeinek: az egykori béreseknek sorsát. Azt mondja Hegedűs Sándor, hogy a béresek igen jól éltek, mindenük megvolt az uradalomban, öregkorukra vagyont is gyűjthettek. Legalább 5-6 hold földje és szép háza volt minden béresnek, amire megöregedett. Megjegyeztem, hogy ezt csak a legteljesebb, a legelvakultabb elfogultság mondhatja. Nem így volt ez, hiszen a régi időkben – az első világháború előtti, ma úgynevezett „boldog világban" nemcsak a béres nem tudott földet szerezni, vagyont gyűjteni, de a kisgazdák vagyonosodásáról sem lehetett beszélni. Eladósodásukból a háborús konjunktúra mentette ki őket. Karikó helyeselt, s a maga módján hozzátette, hogy a grófi és papi uradalmak nagy része bérbe volt adva s a bérlők egzisztálásának az volt az alapja, hogy nyúzták a gazdasági cselédséget...

Mindezt azért említettem, hogy jelezzem: túlzottnak érzem azokat a híreszteléseket, amik az ellenséges szellemnek már szinte nem is fokozható erősödésére vonatkoznak. Amellett jelezni kívántam azt, hogy a közeli változásban való reménykedés feltétlenül fokozódott s más irányt vett: a könnyen lejátszódó hatalomátadásra számítanak a reakciósok. 4-én délben az Egyetemi-templomnál ismételten hallottam ezt: „Sztálin halála igen jókor jött. Megkönnyítette, hogy a kommunisták letegyék a fegyvert."

6. A prédikációk hangja általában tartózkodó. Kímélik magukat a papok, az aktivitást már hosszabb idő óta a női és férfi organizátorok képviselik a legtöbb helyen. Szeptember 27-én és október 4-én vasárnap Rimóczy Özsébnek (Városmajor), Debreinek (Bazilika), dr. Papp hittudományi főiskolai tanárnak, Nagy Ferenc utódának az Egyetemi-templom déli fél 1 órás beszédei tartásában, Puskás atyának (volt kapucinus templom) prédikációit hallottam. Mindegyik a teológiai és hitbuzgalmi vonalon maradt. Debrei káplán is tartózkodó lett. A 27-i evangélium magyarázatában (Jézus megbocsátja az inaszakadt bűneit, majd szavával meggyógyítja testileg is őt[283]) Debrei megjegyezte ugyan, hogy a lelki gyógyulás, a szellemi felemelkedés az első s ez előidézi legtöbbször a testi felépülést is, de ez nem úgy hangzott, mintha a mai alap és felépítmény teóriánknak akart volna ellentmondani.

---

[283] Mt 9,2–3; Mk 2,4–5; Lk 5,18–20

7. Megnéztem a remetekertvárosi templom délutáni hitoktatását. Most is kevés gyermek jelent meg s azokat is nyilvánvalóan inkább a plébános (illetve helyi lelkész) feltűnő kedveskedése tartja össze, mint a diáknevelő pap (Rafael vagy Ráfel nevű káplán) hitmagyarázatainak hatása. – Ellátogattam a felső-krisztinai templomba, ahol még a tavasz folyamán is nagy aránya folyt a hitoktatásnak. A volt Domonkos-templomba helyezett Raáb Kornél utóda, a Domonkos-templomból idekerült Szőnyi káplán tartja 9 órai miséken a hitoktatásjellegű prédikációkat. Nem vonzó, nem is kedves, amit a gyermekeknek mond, de sajátos formája van. *[Domonkos hittan. Raáb helyett Szőnyi tartja, sajátos módszert vet be.*[284]*]* „Jancsival", elképzelt személlyel folytatott párbeszéd formájában fejti ki a dolgokat. Így akarja foglalkoztatni a gyermeket. Úgy játssza meg a beszélgetést, hogy „Jancsi" több kérdésnél megakad s gondolkodik, majd kitalálja a feleletet. A gyermekek tudják, hogy nem szabad Jancsi helyett felelniük. Így éri el Szőnyi, hogy lényegesen eltér ugyan hittanmagyarázata a prédikációk megszokott formájától, s olyan hittanóraféle lesz, de mégsem hittanóra. Nincs feleltetés.

Szőnyi diákmiséin valamivel kevesebb a gyermek, mint Raáb Kornélnál volt. A segítő, felügyelő női gárdájából is kevesebben mutatkoznak. Mindössze ketten: a főrendező 50 éven felüli ősz hajú asszony és egy volt apáca (36–38 év körüli nő), aki ugyancsak főszemély volt mindig. A nagyon buzgólkodó 19–20 éves fiatalember s a leánygárda segítsége hiányzik.

8. Két beszédre ki akarok térni. Hogyan beszél Nagy Ferenc utóda? Ő is tartózkodóan. Legfeljebb egy közbevetése volt, amit fel kell jegyezni. Istenről azt mondta, hogy meg kell ismerni, mindenkinek kötelessége megismerni Istent, aki mindenkinél jelentkezik: szelíden, finoman, szinte ez esti szellő halk érintésének formájában, nem olyan hangoskodón, ahogy teremtményei: az emberek hirdetik vélt igazságukat. De Isten szelíd jelentkezését meg kell értenie mindenkinek sorsdöntő fontosságában.

Ezt a részt óhajtottam kiemeli dr. Papp beszédéből. Megjegyzem, hogy ez a Papp nem azonos dr. Papp Lászlóval, a Knézich utcai katolikus leánygimnázium igazgatójával, sem Papp Elemér volt katolikus tanügyi főigazgatóval.

9. A másik beszédet a szombat esti Mária-ájtatosságon Mag Béla demokratikus kanonok plébános tartotta. Ez volt az október havi Mária-ájtatosság, amit Kovács Vince váci segédpüspök tartott volna, de én csak Szabó Imre püspököt láttam. Magyar nyelvű, liturgikus litánia volt, amit láthatóan Szabó püspök vezetett. Hogy a bevonuláson ott volt-e Kovács püspök, azt nem tudom, mert iskolai dolgaim elkésettek valamivel. Az autóbusz is ritkábban indult, mint ahogy számítottam. Így valami késéssel érkeztem meg a kispesti főplébánia-templomba, ahol nagy volt a zsúfoltság s így szomszédaim sem láthatták s nem tudták megmondani, hogy ki volt a püspöki bevonulás középpontjában. Megjegyzem, hogy ezt a kérdést nem is tekintem fontosnak, mivel

[284] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

tudom, hogy a váci egyházmegyék plébániáiban külön Mária-ájtatosságokat szoktak tartani főpapi vezetéssel s havonta más-más templomban. Ezeken Kovács püspök is szerepelt többször, de ezeken nem hangzottak el olyan demokratikus beszédek, amilyen például Mag beszéde volt majdnem két esztendeje.

10. A hívek ezúttal megállapították s egymásnak sugdosták is, hogy Mag Bélának ez a beszéde nem volt demokratikus megfogalmazású. Így mondták: nem volt „vonalas". Arról beszélt, hogy a rózsafüzér imádsága nem egyhangú, ha elmélyedéssel, odaadással imádkozzák. Máriától kell minden jót kérnünk. Bizalommal kell hozzá fordulnunk a béke ügyéért is. Nem szabad elfelejtenünk, hogy szilárdan bíznunk kell ennek a keresésünknek teljesítésében, hiszen Szűz Mária a béke királynője s mi Szűz Mária országa vagyunk.

A beszéd rövid volt és egész menete úgy alakult a rózsafüzér imádságának dicsőítésében, hogy érezhető volt a szándék: Mag Béla most nem akart (talán első ízben nem akart) közeledni demokratikus vonatkozásokhoz.

Beszédét egész terjedelmében hallottam.

11. Litánia közben egy írógépelt szöveget adtak kézről kézre a templomban. A pápának a bortermelők szövetségének tisztelgésekor elmondott szavai voltak a lapon magyar fordításban. A bort – mint Istennek az egészség és erő megóvását célzó különös adományát említette ez a szöveg, de megjegyezte azt is, hogy vannak odaadó lelkek, akiket önmegtagadásuk visszatart az alkohol élvezetétől. A hozzám került papírlapra ceruzával rá volt jegyezve, hogy a szentatya bölcsessége és jósága fejeződik ki ebben az útmutatásban.

12. Legvégül még azt jegyzem meg, hogy a ferences záróünnepségen (vasárnap este) „Kornél atya" ferences szerzetes beszélt. Régebben hallottam egy beszédet; az nem olyan tartózkodó, mint a mai. Most a ferences sovinizmus ütközött ki prédikációiból, amelyben úgy jellemezte az összehasonlításban Szent Ferencet, hogy nagyobb és mélyebb szellem volt Szent Domonkosnál.[285] Majd azt részletezte, hogy mit szeretett rendjük alapítója: Assisi Szent Ferenc. Szerette 1. a pápát, 2. az alázatosságot, 3. a megfeszített Krisztust, 4. szerette a szeretetet. Az 1. pontnál hangsúlyozta, hogy Krisztus helytartójának kell tekinteni és követni kell a pápát, de arra nem hivatkozott, hogy ezt ma sokan nem érzik kötelességüknek. Ilyen óvatosság jellemezte „Kornél atya" megnyilatkozását.

[285] Szent Domonkos (1170–1221), a róla elnevezett rend alapítója. 1216-ban III. Honorius pápa erősítette meg a domonkosok kolduló és térítő rendjét. Hamarosan Európa legjelentősebb városaiban alapítottak kolostorokat. IX. Gergely 1234-ben a szentek sorába iktatta. Egyházi ünnepe: augusztus 4.

13. Úgy látszik: ezután minden nagyobb ünnepiességű mise vagy ájtatosság magyar szövegű és tartalmában, formájában liturgikus jellegű lesz. A betanítást és vezénylést mindenütt Körmendi atya végzi, de előtte az illető templomi kántor is folytat bizonyos gyakoroltatást. Ezt is mozgalmi jellegűvé tették mostanában.

László István

55.

1953. október 11-i jelentés

OKTÓBER 11.

Világi megnyilvánulás, apáca[286]

1. 10-én délelőtt 9 óra után a ferencesek pesti templomában folyt misén a bal oldali 4. pad közepén egy volt apáca ült. Majdnem teljes apácaruhában volt. Fején is a Szent Vince-apácák fehér bóbitájának kikeményített vászonanyaga. Feltétlenül tüntetés jellege volt ennek, hiszen mindeddig az volt a látszat, hogy a volt apácák csak szükségből használják fel ruházatukban a rendi ruha egy-egy darabját. Szerényen rejtették az ilyet, most volt az első eset, amikor hivalkodott egyik társuk vele. Misék akkor már nem voltak, a templomban csupa templomlakó öreg és néhány „úriasszony" volt. Iskolai elfoglaltságom miatt nem tudtam bevárni, amíg az ájtatoskodó, jeleskedő volt apáca kijön. De egy asszonyt megszólítottam. „Milyen boldogsága lehet a tisztelendő nővérnek, hogy nem kell már titkolnia a rendi ruhát... Vagy jobb volna, ha titkolná, rejtve viselné még most is?" A felelet: „Már igazán nem kell alakoskodni, nem kell tartani semmitől. A kommunisták maguk is érzik, hogy már igen kevés ideig maradnak érvényben erőszakoskodásaik."

Szombaton este benéztem az óbudai Bécsi úti templomba: Devánszky templomába. Ott is ült (de hátul, nem tüntetően elöl) egy apácaruhás nő. Ennek is majdnem szabályszerű volt a ruhája. Itt is megszólítottam egy asszonyt, mint előbb. Ezt válaszolta: „Ideje már, hogy a szerzetesnők is éljenek azzal a szabadsággal, amivel a ferences papok élhettek eddig: a templomban rendi csuhájukban jelentek és jelennek meg. Miseruhájuk alatt viselik azt s abban gyóntatnak, keresztelnek. A tisztelendő nővérek pedig abban fognak imádkozni és áldozni." – „Több nővér öltözködik már hasonlóan?" – kérdeztem. „Hogyne. Itt a Lelkész utca környékén lakik egy óbudai tanítónő: Hollóné, aki gyermekei mellett apácát tart. Azt a nővért mi fogjuk segíteni, hogy a rendi ruhához hasonló öltözetben jöhessen templomba. Ennek most meg kell történni."

Az óbudai tanítónőt ismerem. Holló Istvánné Hollódi Hedvig a neve. Óbudán tanít, de nem tudom, hogy melyik iskolában.

[286] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

Zeneiskola:[287]

2. Kissé érthetetlennek találom a következőket még akkor is, ha figyelembe veszem, hogy sok mindennek lehet taktikai oka.

A Népművelési Minisztérium hatáskörébe tartozó zenei gimnáziumban (VI. Nagymező utca 1.) a helyzet így alakult:

A közismereti rész igazgatója: dr. Cseh Jenőné Buday Margit. Ezredes lánya. Gyermektelen nagybátyja: Lázár Domonkos egykori altábornagy neveltetésében támogatta őt. Régi katonatiszti család tagja. Van ugyan civil is a családban: Buday Barna, aki a régi világ nagybirtokosai híres egyesületének: az OMGE-nek igazgatója és Tisza István-párti képviselő volt. Művelt, okos, tevékeny asszony Csehné, akiben azonban sem szándék, sem fantázia nincs arra, hogy újszerű iskolai élet kialakulását vigye előre. Ezt már egy feljegyzésemben részleteztem. Akkor még igazgatóhelyettes volt Csehné.

A mostani igazgatóhelyettes: dr. Ribiczey Kálmánné. Harminc évvel ezelőtt még azt mondták volna róla, hogy jóindulatú úriasszony s kitűnő tanár. Ma csak azt mondhatjuk róla, hogy mereven áll szemben a mai iskolai törekvésekkel s a magyar élet átalakulásának erőivel és jelenségeivel. Mint tanár, munkába állítása nem kifogásolható, de az igazgatóhelyettesnél ma bizonyos politikai beállítottságot, politikai kiállást is feltételezhetünk. Ilyet nem tételezünk fel Ribiczeyné egyéniségéről. Talány, hogy miért Ribiczeyné s miért nem dr. Heszke Béla (párttag, több nyelven olvasó, kitűnő tanár) vagy Sztupár Ferenc (orosz szakos, kárpátaljai származású, magyarul talán már jól beszélő tanár) az igazgatóhelyettes? Csehné és Ribiczeyné az ellenség szempontjából megbízhatóak.

Most értesültem, hogy a karnagyképzés tanára Bárdos György a zenei gimnáziumban. Bárdos egy csomó templomi énekkart vezetett hosszabb időn át, majd ezeket átadta zeneakadémiai hallgatóknak. A Krisztinában Heltai Lászlónak, akinek karmesteri és társadalmi munkáját ellenőrizte. A krisztinai énekkarban a klerikális-rekciós összetartás olyan nagy és testvéries lett, hogy még eljegyzést sem a menyasszony családjában, hanem az énekkari összejövetelek helyén: egyik nős énekkari tag lakásán tartottak. Bárdos Györgyöt két vagy két és fél év előtt büntetésből áthelyezték általános iskolai énektanárnak. Akkor kissé mintha háttérbe vonult volna. A közvélemény azt tartja róla, hogy nem olyan kiváló karnagy, mint testvérbátyja, a szintén exponált reakciós katolikus: Bárdos Lajos mostani zeneakadémiai tanár, de ő is mintaszerű katolikus.

A zenei gimnázium a Zeneakadémia után egyik csúcsintézménye a Népművelési Minisztériumnak. Tárgyilagos szakemberek mondják, hogy ennek a csúcsintézménynek számára könnyen találhattak volna Bárdos Györgynél jobb szakembert, ha a másik oldalon is körülnéznek.

---

[287] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

3. Apróság, de jellemző. S a mostani helyzetben az ilyesminek célzatosságot tulajdonítanak.

Erdélyi Árpád, az Őrnagy utcai általános igazgatója beszélte nekem, hogy a budai Toldy reáliskola (nem tudom: van-e új neve ennek a középiskolának) kapubejáratával szemben van egy Mária-szobor most is. Letakarták ugyan a Mária-szobrot valami zászlóanyaggal vagy képpel, de mindenki tudja, hogy mögötte a Szűz Mária-szobor megvan. Bizonyára vannak olyan tanulók (lehetnek olyan tanárok is) akik úgy gondolják, hogy a Mária-szobor „rendszerváltozás" esetére van készenlétben.

A XIV. kerületi Őrnagy utcai általános iskolában most kaptam ideiglenes beosztást. Jelentkezésem alkalmával Erdélyi Árpád igazgató véletlenül és gyanútlanul közölte velem ezt az információt.

4. Ma is annak próbáltam utánanézni, hogy van-e ma változás a prédikációkban és a templomi hitoktatás méretében.

A templomi hitoktatásban hosszú ideig a városmajori templomé járt elől, most ebben a templomban sem láttam „fejlődést". Gyermekek – lányok is, fiúk is – kevesebb padban ülnek, mint az elmúlt iskolai évben. Köztük olyan felnőttek is ülnek, akik nyilvánvalóan nem rendezők vagy felügyelők és nem is szülők. Ma reggel fiúk 8 padban, lányok szintén 8 első padban ültek. Azonkívül ültek a szülők mellett vagy azon kívül hátrább is a felnőttek közt. A rendezettség, szervezettség nem olyan jellemző, mint régen volt ebben a templomban. Gimnazista fiúk az ének és imaszövegek (az „Együtt az egyházzal" című nyomtatott füzetek) tavalyi egész anyagát kihozzák és kiosztják. Minden gyermeknek adtak füzetet, de még mindig maradt sok. Ezeket a felnőtteknek adták ki. Olyanoknak is (mint én), akik nem voltak gyermekekkel. Ez is bizonyítéka annak, hogy a 9 órai misén kevesebb a kisdiák a tavalyinál.

Azért nem állíthatom, hogy lényegesen kevesebb a templomba járó gyermekek száma a réginél. Ma ugyanis a reggel 8 órai misén is nagyobb számban voltak iskolás gyermekek. Tehát megoszlanak. Ez azonban feltétlen jele annak, hogy a szervezettség csökkent. Ugyancsak erre vall az a körülmény, hogy szülők tavalyi megszervezett felállása a gyermekek padjai közelében s a felügyelet nem akar olyan impozáns lenni, mint azelőtt.

Városmajori hittan[288]

Balogh András, a katolikus diákgondozó lelkész minden alkalommal kéri a felnőtteket, hogy az első padokat hagyják meg a gyermekeknek. A szülők, felnőttek azonban nemigen hagyják el a gyermekeknek szánt helyeket. Rendező nemigen van, aki előre megkérné őket, hogy üljenek hátrább.

Mai prédikációjában a tízparancsolat 1. parancsával[289] kapcsolatban azt magyarázta, hogy Istent hogyan kell imádni. 1. Egész lélekkel. 2. Meg kell tenni, amit Isten pa-

[288] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

[289] Uradat, Istenedet imádd, és csak Neki szolgálj!

rancsol. 3. Isten háza ne csak a templom legyen, hanem a családi otthon is. 4. Szülők együtt gyónjanak, áldozzanak gyermekeikkel. Enélkül nem lehet templom a család otthonából. 5. A családi otthonon kívül is példát kell adni széles körben a szép katolikus életre a gyermekeknek és a családnak.

Ma inkább a szülőknek beszélt a diákgondozó Balogh lelkész, mint a gyermekeknek. Politikai vonalra nem csapott át.

Itt 2 férfival s a kis templom előtt várakozó 2 asszonnyal beszéltem. Általában az a vélemény, hogy már nem fontos az erősebb kiállás. A változás úgy is bekövetkezik. Ez a templomjáró klerikális reakciósok felfogása. (Másutt kell olyanokat keresni, akikre lehet hatni. Ezekre nem lehet.) Próbaképp megjegyeztem, hogy a kormány igen sokat áldoz a tanulóifjúság tanuláslehetőségének biztosítására. Említettem, hogy már az iskolai ebédeltetések is lényeges állami hozzájárulást emésztenek fel. A férfi megjegyezte: „Nem olyan nagy anyagi áldozattal jár ez, hiszen az anyagot majdnem egészen kártérítés nélkül – a legminimálisabb ár ellenében – veszi el az állam a termelőktől." „Így könnyű áldozatot, segítséget hozni" – mondta a másik férfi. Az az érzésem, hogy a közhangulatban a közeli változás gondolatát nem maguk a papok terjesztik el, hanem ezek a civil organizátorok. Sok minden valószínűsíti ezt. Valahogy erre mutat az is, hogy olyan könnyen elegyednek beszélgetésbe velem s hogy a nevüket nem mondják meg, hasztalan a bemutatkozás.

Civilek akciója[290]

5. Új templomba is benéztem. A Pasaréti úti templomba. Ebben a ferences templomban most annyiban volt módom az iskolás gyermekek gondozásának megfigyelésére, hogy láttam távozásukat a templomból. A távozást még a templomból figyeltem meg. A gyermekek legtöbbje szülőkkel távozott. 150-nél valamivel több gyermeket számláltam meg. A templomi gyóntatószéknél még a 10 órai misén is várt kb. 14–16 gyermek. A 10 órai misén igen kevesen voltak. Nem voltak többen 60–65-nél. A misező ferences barát nem prédikált, csak kihirdette, hogy az iskolai hitoktatás megkezdődik s hogy melyik iskola tanulói részére hol lesz hitoktatás. A mise közepén sem voltak 100-nál többen a templomban.

6. Visszamenet bementem a városmajori templom fél 12 órás miséjére. Ezen a misén szoktak gyónni a nagydiákok. Most is voltak kb. 12–14-en. Jóval kevesebben, mint annak idején Havass Gézánál. A 9 órai misén a gyermekek Rimóczy Özséb plébánosnál gyóntak. Én bizonyos ok miatt nem mehettem be a gyóntatószékbe.

7. Délután 3 órakor benéztem a remetekertvárosi templomba, ahol a gyermekek számára hittanmagyarázat folyt politikamentesen, de a gyermekgondozó pap beszéde folyamán sokszor válik érezhetővé, hogy nem szívesen türtőzteti magát. Ennek a templomnak diákmozgalmát több helyen propagálják.

---

[290] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

Hittan, Remetekertváros[291]

Az előcsarnokban Remete Szent Pál oltárképe van s versek, magyarázatok arról, hogy ezzel a templommal szemben volt 150 évig Remete Szent Pál sírja, ahol csodák: csodálatos imameghallgatások és gyermekgyógyulások történtek. Ilyen csodákat remélnek most azok számára, akik az oltárképnél gyermekeikért vagy gyermekeikkel együtt imádkoznak. A korábbi s a szombati miséken állandóan (vagy inkább gyakran) látni imádkozókat Remete Szent Pál oltárképénél, de még nagyon messze van a mai helyzet attól, hogy az oltárkép nagy népszerűségéről beszélhetnénk.

A délutáni hittanmagyarázaton idevaló gyermekek vesznek részt, nem zarándokok. Kb. 60-an voltak.

Specialitása ennek a templomnak s az itteni hitoktatásnak, hogy a plébános (illetve lelkészség vezetője) nagyon kedvez a misére vagy hitoktatásra összegyűlt gyermekeknek. (Főleg úrigyermekek.) Int nekik, odamegy hozzájuk, megsimogatja arcukat, valami utasítást ad nekik. (Ez kitüntetésszámba megy gyermekeknél.) A gyermekek be vannak avatva a plébániai tervekbe, dolgokba. Ez is tetszik nekik, – a gyermekeknek mindig tetszik az, ha felnőttekhez hasonlóan bánnak velük.

8. Kíváncsi voltam arra, hogy milyen a helyzet a belvárosi főplébánia-templom vasárnap déli miséjén. Hát – most nem özönlenek ide, nem zsúfolódnak úgy össze az emberek, mint Balázs Lajos idejében. A padok sem telnek meg egészen. Nincs tüntetésszerű jelenség, de nincs a régi nagy kedveltség. Nők, férfiak, öregek, fiatalok a templomba jönnek, nem zaklatják a sekrestyét, hogy valamelyik pappal külön is beszéljenek.

A beszédet Szepesdi vagy Szepezdi Ervin káplán mondta. Óvatosan kerülve mindent s röviden.

Szepesdi beszéde után már azt lehetett mondani, hogy megteltek a padok.

László István

56.

1953. október 18-i jelentés

OKTÓBER 18.

Prédikáció, hittan[292]

A pestújhelyi helyzetről igyekeztem tájékozódni. Meg kellett gondolnom, hogy melyik vonalon, milyen elgondolás alapján tudhatom én segíteni a dolgok tisztázását. (Egyik héten az új gondnokot kell a gondnoki munka minden ágába bevezetnem, mindent át-

[291] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

[292] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

adnom, amellett két nagy épületjavítási munkát a vállalatokkal megkezdetnem. A 26-án kezdődő héten pedig az Őrnagy utcai iskolában kezdem meg a tanítást, egyelőre nagyon elhanyagolt osztályokban.) Arra gondoltam, hogy Tóth plébános ifjúsági mozgalmának s a sokszorosított illegális ifjúsági lapnak is bizonyára erős kapcsolata van a pestújhelyi Ady Endre utcai közgazdasági középiskolával, annak jelenlegi és volt tanulóival. Ennek az iskolának van még néhány tanára, akivel valahol együtt tanítottam. Most csak Herendi Sándorral beszéltem. Előre kitervezett formában, gondosan vetettem fel az ifjúsági mozgalom problémáját. Herendi nem tudott róla, nyilvánvalóan. De beszélgetésünkből hamarosan kitűnt, hogy két másik ismerősöm: Bujtás János és Szigeti Kornél tanárok sem lehetnek bent – inspirátori vagy irányítói minőségben – a klerikális-reakciós ifjúsági szervezetben. Herendi másképp valamit mégiscsak tudott volna szerepükről. Azért jó lesz még újra beszélnem ezekkel a tanárokkal, akik valamikor a pestújhelyi katolikus kereskedelmi középiskolában – papok közt, papi hatóságok ellenőrzésével – tanítottak, így ma is fennálló szoros kapcsolataik lehetnek.

A templomban a diákmise-mozgalom tényleg a „legjobbak" közül való. Tóth plébános a fél 9 órai misére 16–18 ministránssal jött ki. 5-5 ministráns oldalt állt fel 6 ministráns az oltárnál volt. Ezenkívül még néhány gimnazistakorú (talán papnövendék) ministráns is rendelkezett, buzgólkodott. A ministránsok közt voltak 6 éven aluliak is.

Ugyancsak voltak óvodáskorúak a misére összehozott gyermekek közt is. Ezek összegyűjtése nyilván azt a célt szolgálja, hogy az apróságokat papi hatás alá vonják már az iskolai élet kezdete előtt. Erre itt szükség lehet már csak azért is, mivel az egyik általános iskolai igazgató: Síró Ödön sok céltudatossággal iparkodik megvalósítani a szocialista társadalmi nevelés iskoláját, amely a gyermek számára kedvesebbé is teszi az iskolai éveket. Gyermekek csak 3-3 padban ülnek elöl, de a padok előtt nagyobb tömeg gyermek áll sorban. Jobb oldalon a lányok, bal oldalon a fiúk. Legalább 300 gyermek lehetett a templomban, talán a ministránsokkal s a padokban hátrább, elszórtan ülőkkel együtt több is. A gyóntatószékek előtt is várt állandóan 14–16 gyermek. A gyónók száma jelentékeny volt.

Mise előtt énekre tanította a gyermekeket a templom kántora. Felügyeletüket fiatal lányok vagy anyák látták el. Két idősebb férfi is részt vett a felügyeletben, de aktívabbak voltak a lányok.

A templomban a gyermekek padjai után a többi helyeken nagyrészt asszonyok ültek. Sokan idősebbek. Hogy ezekkel a plébánia kapcsolatot – valamiféle munkaközösségi kapcsolatot – tart fenn, azt nagyon valószínűsíti a körülmény, hogy ülőhelyet tartanak fenn számukra annak ellenére, hogy igen kevés a gyermekeknek fenntartott pad s így nehezebb a gyermekeket rendben és figyelemben tartani. Pedig Tóth plébános szeretné a teljes rendet. (Beszéd közben rászól a gyermekekre, akik kissé megfeledkeznek a rendről.)

A gyermekeknek nem osztanak ki sokszorosított ima- és énekfüzeteket. Mindegyik gyermek azonos kiadású imakönyvvel jön, azt használják imánál, éneklésnél.

A gyermekek közül 80–100 áldozott. Főleg leányok. Óvodáskorúak is, amilyeneket régebben nem engedtek áldozni.

2. Most Tóth plébános beszédéről. A diákmisét ő mondta s ő prédikált. A 10 órai misén ugyancsak ő prédikált. Ugyanazt a prédikációt mondta el, de a gyermekekét egyszerűsítette. A diákmisei prédikációt „Kedves pajtikák" megszólítással kezdte s a „pajtikák" megszólítást közben is ismételte. A katolikus missziók fontosságáról, a missziós szerzetesek áldozatos munkájáról, a hittérítésről beszélt. A missziókat segítenünk kell. Nem csupán anyagiakkal, hanem imádsággal, jó példával, ami Istennek tetsző. Imádkoznunk kell a pogányok megtéréséért s jó példánkkal hatnunk kell az itthoni keresztény-pogányokra. Erről a diákmisei prédikációban nem mondott többet. Előbb is csak abban a részben mutatkozott politikai tendencia, ahol a földi hatalmak, országok múlandóságát említette s azt hangsúlyozta párszor, hogy csak Isten országa örök.

Ezt a 10 órai mise felnőtteknek tartott prédikációjában történelmi példákkal színezte, de megszokottakkal (Napóleon, a Római Birodalom stb.), nem olyanokkal, amiket vonatkozásba lehetne hozni a mai világhelyzettel. Ebben a beszédben a „mai keresztény-pogányok" megtérítéséről szóló rész sokkal világosabban kifejezte a tendenciát. Itt határozottan kimondta, hogy itthoni és mai keresztény-pogányok megtérítéséről van szó. Jellemezte, hogy ezek milyen szerencsétlenek s milyen szörnyű a lelki süllyedésük, tévelygésük.

Példát mondott: esetet, amiben egy vizsgálat alkalmával egy asszony ezt mondta indulatosan: „Férjem azt állítja: ha volna Isten, ő akkor sem beszélne és tenne másképp." – Nem tette érthetővé Tóth plébános az esetet, nem láttuk tisztán azt sem, hogy miről is volt szó tulajdonképpen, de valahogy olyanformán tüntette fel, mintha ő panaszos vagy vádló lett volna. (Újabban szokásossá lett, hogy a papok beszédeikben úgy tüntetik fel, mintha ők újra hatalmon vagy központi politikai szerepben lennének máris. Tóthnak ez a példája ilyenformán hatott a homályos megfogalmazásban.)

Imádkozni kell – folytatta – a mai keresztény-pogányokért. Példánkkal meg kell mutatni nekik, hogy milyen hasonlíthatatlan szépségei vannak az istenes, katolikus életnek. Nem térhetünk ki a feladatunk és katolikus kötelességünk elől, hogy meggyőzzük őket – és meggyőzzünk mindenkit arról: a katolicizmusnak olyan értékei vannak, amik nélkül államhatalom sem létezhet. (Pontosan ezt mondta.) Nekünk így kell segítenünk tettünkkel a missziósok munkáját és Isten „nagy érdekét" az emberek boldogításában.

3. Tóth József beszéde után kezdődött a mise, amit más pap mondott. Tóth hamarosan kijött gyóntatni. Gyóntatószékében előbbi prédikációjára történt hivatkozásommal kapcsolatban ezt mondta: „Már nem szabad kibúvót keresni a katolikus kiállás egyenessége, bátorsága, teljessége elől. Már nem kell tartani semmitől. Mindenütt vannak hű és jó embereink. Isten szándékai velünk egyre világosabbak. Mindenki, akiben él a lélek, eltalál hozzánk. A fiatalság különös odaadással és lelkesedéssel keresi az utat hozzánk. Nem félnek, de nincsenek is már veszedelemben."

Ezt arra vonatkozóan mondta, amire pontos utasítást kértem és szerettem volna kapni: hova menjen „egyik testvérem 19 éves fia" jelentkezni katolikus ifjúsági mozgalomba. Érzésem szerint nem azért hagyta el a pontos válaszadást, mintha gyanút fogott volna.

Általában – tisztázottnak tekintem, hogy Tóth plébános katolikus gyermekgondozásának, női csoportjának, prédikációinak mindig van politikai tendenciája. Ifjúsági mozgalmának is. Ennek méreteiről most nem tudtam pontos információt szerezni. Diákmisén az oltár mellett fent levő erkélyszerű, páholyszerű kiképzésben voltak fiatalok: 18 év körüli lányok és fiúk. Mise után a templom előtti térségen vagy 25 lány és 15 fiú maradt együtt, de külön csoportban. Külön csoportban távoztak, széledtek el.

4. A hirdetésekben említés volt a „miseszövetség" halottaknapi gyertyavásárlásáról. A „miseszövetség" is egyesület. Ennek az egyesületnek tagjai is összejönnek időnkint. Az egyesület tagjai havi járulékot fizetnek be, azon misét mondatnak a meghaltakért, elhagyottakért. Szokásban volt, hogy a kitelepítettekért s azokért is mondattak misét, akikre senki nem gondolt. Persze, összejöveteleikben másról is beszélhettek s beszéltek is.

5. A Mikszáth Kálmán téri kis templomba benéztem 17-én. Azt hittem: itt tartják a piarista diákmiséket. Ennek nem volt nyoma. Ellenben egy érdekes hirdetést olvastam. Ebben az „oltáregyesület" felkérte tagjait, hogy volt plébánosuk és egyesületük megalapítója: dr. Vargyas Tivadar halálának első évfordulóján (16-án) misére és közös áldozásra jelenjenek meg ebben a templomban. Ez kétségtelenül aktivitást kifejtő asszonyegyesület lehet. Érdeklődöm további megnyilatkozásai iránt. Sajnos, 16-i miséjükről későn szereztem tudomást.

6. Elvtárs szabadsága idején Kádár elvtársnőnek külön elküldtem a szorosan vett iskolai vonatkozású feljegyzéseimet. Ebben – mint az általánosságra s főleg a XVI. kerületi állapotokra jellemző példát – feljegyeztem, hogy a sashalmi (Bódi Endréné igazgatásában működő) iskolában állást kapott Poros Lászlóné tanítónő: a legismertebb rákosszentmihályi klerikális-reakciós körök egyik központi személyének 16 évig nem tanított felesége. Poros Lászlót MÁV-állásában valami baj érte, felesége ekkor határozta el, hogy tanítónői állást vállal. Ebben a XVI. kerületi Tanács készségesen állt segítségére. Poros Lászlóék harciasan kiálltak gyermekeik hitoktatásáért. A Poros gyermekek kedvencei voltak Weinzierl Gitta katolikus szellemben tartott zenei óvodájának.

Ilyen példák teszik érthetővé az iskolák nevelőtestületi szellemének már jó ideje nyilvánvaló lett [sic!] osztályidegenségét.

László István

7. Átmentem Rákospalotára s ott részt vettem a MÁV-telepi templom déli fél 12 órás miséjén. Itt a pap a templom védőszentjéről: a francia Szent Mária Margitról[293] beszélt. Néhány adatot mondott el a védőszent életéből, ezeket nem úgy válogatta meg, mintha valahol politikai célzatot akart volna említeni vagy kifejezni. Ez a beszéd nem mutatott arra, hogy a papok most általában keresnék a témák politikai célú kiélezését. A nagy templomban kb. 140–150 ember volt. Nem sokkal többen jöttek ki a 10 órai miséről.[294]

57.

1953. október 25-i jelentés

OKTÓBER 25.

1. Ma reggel be kellett mennem az I. István Gimnáziumba, egyes dolgok átadása céljából. (26-án már az Őrnagy utcai általános iskolában tanítok.) Így a pestújhelyi templomba elkésve érkeztem. A diákmisének már vége felé jártak. Csak azt tudtam megállapítani, hogy 12 fiú (9 kisebb és 3 nagyobb) ministrált. Nem lepett meg, hogy ugyanennyi volt a ministráns a 10 órai misén. A 12 ministráns tehát a 12 apostolt jelképezi. Régebben ennyi kanonok volt a püspöki udvarban is. A ministránsok apostoli színezetű szerepeltetése mindenesetre megtisztelő a szülőkre s a gyermekekre is. Tóth plébánosnak feltétlenül hatásos kezdeményezése volt ez. Általában is jól számít, amikor a ministránsok szerepét igyekszik fontosabbá tenni. Ezzel fokozottabban magához kapcsolja őket. Megtisztelőbb szerepet ad a ministránsok közt vezérkedő karinges nagyfiúknak is. Ezek szerepe a papi asszisztenciáéhoz hasonló: fent áll egyikük a pap mellett az oltárnál s ő nyitja ki megfelelő helyeken a misekönyvet. Így nem csoda, hogy a ministránsmozgalom pestújhelyi eredményei ma is gyarapodnak. S az apostolok szerepeltetése alighanem példát ad más plébániáknak.

2. A 10 órai misén ma nem Tóth plébános beszélt, hanem dr. Holl káplán. Holl egészen fiatal ember, engedelmes, buzgó káplánnak látszik. Krisztus Pilátusnak adott felelete volt beszédének témája: „Igen, király vagyok, de az én országom nem ebből a világból való."[295] Ez a vasárnap „Krisztus király" ünnepe volt, így Holl beszéde nagyobb részében azt bizonyítgatta, hogy Krisztus valóban – illetve a szó eszményies értelmében – király volt. A végén politikai célzatossága is volt. Hangsúlyozta, hogy

---

[293] Szent (Alacoque) Mária Margit (1647–1690), nevéhez fűződik Jézus Szent Szívének ájtatossága. Huszonhárom éves korában lépett a Sarlós Boldogasszonyról elnevezett rendbe. Jézus több alkalommal is megjelent Margit előtt, így 1675. július 6-án is, amikor meghagyta a jámbor apácának, hogy a Szent Szív ájtatosságát az emberekkel ismertesse meg és terjessze. IX. Pius pápa 1864-ben boldoggá avatta. 1920-ban pedig a szentek közé emelte a pápa. Egyházi ünnepe: október 17.

[294] László István utólag illesztette ezt a részt jelentéséhez.

[295] Jn 18,36

Krisztus országa ugyan nem ebben a világban létezik, de Krisztus igazsága erre az életre is érvényes: ebben az életben is csak Krisztus igazsága lehet a jónak kifejezője, az emberek szándékainak, tetteinek irányítója és meghatározója. Nincs jó, nem lehet cél, nincs boldogulás a földi életben sem Krisztus igazsága nélkül. Nyíltabban nem beszélt, nyíltabbat, többet nem mondott ki beszédében, de előbb jelzett szónoki érvét a befejező részben variálta párszor.

Mintha valahogy eleget akart volna tenni ezzel a befejezéssel Tóth József plébános akaratának.

3. Erre vallott az a körülmény, hogy a gyóntatószékben kevésbé politizált, mint a szószékben. Pedig iparkodtam beugratni, belépetni valami politikai megnyilatkozásba. Minden igyekezetem ellenére is csak annyit mondott, hogy földi bajainkat, szenvedéseinket ajánljuk fel, mint áldozathozatalt, Krisztus-követésünk jelének. S nem a klerikális-reakciós mozgalomnak élcsapatában való közreműködést ajánlotta, hanem az imádságot jelölte meg segítőnek és erőforrásnak a mai nehéz időkben. Az volt az érzésem, hogy dr. Holl káplán alkalmazkodni iparkodik ahhoz a szellemhez, amit Tóth ír elő a pestújhelyi plébániának.

4. A 10 órai misén nem voltak sokan. Még a főhajó padjaiban is volt üres hely. A templom 2 oldalfalánál hosszú kisegítő pad van, ezen csak néhányan ültek. Tóth asszonygárdája nem a 10 órai misére jár, hanem a fél 9 órai diákmisére. Ezek közül csak a templom előtt gyertyát árusító asszony volt a helyén. Vele a 10 órai mise befejeződése előtt beszélgetni kezdtem s dicsértem, hogy milyen szép a hitélet Pestújhelyen. Az asszony Tóth plébános dicséretére azt említette, hogy vallásos munkásszülők gyermeke s hogy szülőit nem titkolta, ellenkezőleg megbecsülte mindig. Ezért áldotta meg Isten azzal, hogy jó hívei vannak a jó plébánosnak. Az asszonyok bejárnak a plébániára, hiszen sok egyházi ruhát kell javítani s a ministránsok részére is javítani, átalakítani, újraszabni kellett sok ruhát. A hitoktatás ügyében is sokszor adott felvilágosítást, tanácsot a plébános úr, aki nagyon erélyes: nem engedte, hogy az iskolák igazgatói és tanítói elüssék a hitoktatástól azokat, akiknek szülői kívánták a hitoktatást. A kommunisták nem merik bántani a plébános urat, mert tudják, hogy hívei megvédenék és megbosszulnák, ha valami bántalom érné az áldottlelkű, de a kommunistákkal szemben igen erélyes papot. Hívei sokszor tartottak attól, hogy Tóth plébánost a békepapok áthelyeztetik, de maga a plébános úr nem tartott ettől. Nem félt, mert tudta, hogy „szükség szerint védelmére kelnek a hívei". – Azt mondtam: „Nem volna jó, ha a plébános úr sokszorosított lapokon is tudomására hozná a híveknek tanácsait, útbaigazításait a mostani zavaros helyzetben? Annyian keresik fel, hogy aligha tud beszélni mindenkivel." – Az asszony ezt felelte: „Beszél az mindenkivel, jut ideje arra, hogy fiataloknak is, öregeknek is elmondjon mindent, amivel közelebb jutnak Isten kegyelméhez." Végül még tettem fel kérdést, amivel közelebb akartam hozni a beszélgetést a „Tavaszi rügyek" rejtelmes ügyéhez, de az asszony már készülő-

dött, hogy elszámoljon az eladott gyertyák és újságok árával s már nemigen hallgatott kérdéseimre. *Van-e iparigazolványa.*[296]

5. Innen a pestújhelyi plébániatemplom fél 12 órás miséjére mentem. 11 óra után érkeztem, akkor jöttek ki a hívek a 10 órás miséről. Kb. 250-en voltak. Köztük láttam Ádám Józsefet, a rákosszentmihályi irodakezelői szakiskola igazgatóját (egyben valamelyik pesti iparostanuló iskolának is tanára), aki valószínűleg a templomból jött. Szerettem volna, ha valami adatot szerzek arról, hogy a munkahelyüktől vagy lakásuktól távol eső templomba járó pedagógusokról megtudom azt: vajon a plébániákon nyilvántartják-e azokat, akik más kerület templomába járnak rendszeresen. Ádámtól most nem sikerült megtudnom ilyet, voltaképpen nem is vagyok bizonyos abban, hogy ezeknek az óvatos templomjáróknak csoportjába tartozik-e ő maga. De a helyzetre jellemző, hogy már mindenki gyanús az embernek.

6. Sulyok Jánosné volt rákosszentmihályi tanítónő beszélt Tomcsányi Nándorné nyugdíjas rákosszentmihályi tanítónővel. Tomcsányiné azt mondta – a saját és leánya, meg a rákosszentmihályi reakciósok s a rákosszentmihályi pedagógusok véleményének kifejezéseképpen – hogy sajnálni kell az ártatlanul 10 évre elítélt N. N.-et. N. N. sikkasztott ugyan, de azzal csak a demokráciának akart ártani s az ilyesmi nem bűn. Mindenki derék, jellemes embernek tartja N. N.-t, s várják, hogy kiszabaduljon. Sulyokné Rákosszentmihályon N. N.-néval is találkozott. N. N.-né is azt mondja, hogy férje ártatlan, csak azért ítélték el, mert, tudták róla, hogy „klerikális, vagyis nagy katolikus".

Ez a[z] N. N.-né volt az, aki két év előtt napköziotthoni foglalkoztatás helyett Kovács Géza paphoz hittanórára küldte a napközi otthonba járó valamennyi tanulót s ezt rendszeresen tette. N. N.-nét, ezért elbocsátották tanítónői állásából. Rá egy évre az állásából (pedagógus állásából) hűtlen pénzkezelésért szintén elbocsátott, de időközben vállalati állásba jutott N. N.-t. A vállalatnál elkövetett pénzügyi csalásért 10 évre elítélték. N. N. családja nyomorúságba jutott, mert a rokonok nemigen tudták segíteni N. N.-nét és 3 lánygyermekét. Erre Nyerges igazgató – úgy tudom: a Dob utcai iskola igazgatója – keresztülvitte, ideiglenes alkalmazást kapott N. N.-né a Dob utcai iskolánál. Ezt – tekintetbe véve a körülményeket – érthetőnek találom, de a mai viszonyokra jellemzőnek látom N. N. dicsőítését s a tegnapi viszonyokra jellemző, hogy rendkívül költekező életmódja s megújuló, ismétlődő sikkasztásai ellenére olyan sokáig fenn tudta tartani magát. De érdekes volna biztosat tudni arról is: vajon Nyerges igazgató őszintén megírta-e felterjesztésében azt, hogy tudomása van N. N.-né klerikális reakciós magatartásáról és tevékenységéről. Hogy figyeli-e kellő éberséggel N. N.-né mostani viselkedését s van-e már bizonyíték arra, hogy N. N.-né felhagyott a reakciós mesterkedéssel? Nagy kérdés az, hogy Nyerges nem bagatellizálta-e el N. N.-né újra alkalmazásának ügyét a felettes tanügyi szerv előtt. Ez N. N.-né ügyén

[296] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

túl az egész helyzetre is jellemző, mivel Nyergest ügyes, jellemes párttagnak, politikailag igen megfelelő igazgatónak tartották.

7. E kitérés után befejezem azt, amit a pestújhelyi plébániatemplom fél 12-es miséjéről írni kezdtem. A misét egyetlen ministráns közreműködésével az új plébános: Fekete[297] tartotta s ő prédikált. Nagyon kenetteljesen, de elég röviden beszélt Krisztus királyról, aki elsősorban a dolgozók istene és királya, mivel maga is dolgozott apjának asztalosműhelyében. Ezzel a világ királya elsősorban a dolgozók királya lett s a munkát örök időkre megdicsőítette.

Ezután Fekete plébános azt részletezte, hogy nemcsak a dolgozóknak, hanem mindenkinek (betegeknek, megtérőknek, házasságra lépőknek stb.) királya is Jézus Krisztus. Szinte közömbösítette azt, amiben felénk irányuló közeledést gyaníthattak volna egyesek.

László István

58.

1953. október 30-i jelentés

OKTÓBER. 30.

Hegedűs Sándor öreg (70 éves) tanárunk, a kitűnő kísérletező fizikus, aki amellett megrögzött reakciós, mesélte Balogh Endre igazgató jelenlétében, hogy a közeli napokban 12 000 katonatisztet s ebben a keretben főleg ávós tiszteket szerelnek le a közeli napokban. A rémhírterjesztés meglepő változata ez, hiszen az ávós tisztek leszerelését csak úgy lehet értelmezni, hogy felszámolják már a népi demokrácia fő erősségét s ezt a felszámolást már csak a közeli rendszerváltozás követheti. Hegedűs nyilvánvalóan így értelmezte ezt. Balogh igazgató megjegyezte, hogy talán nincs is 12 000 katonatisztünk, mire Hegedűs ellenvetése az volt, hogy ávós tisztek is beleszámítanak.

A további információszerzés érdekében, de egyébként sem volna kívánatos, hogy Hegedűs megtudja: kitől kapta Elvtárs az információt, viszont az fontos, sürgős feladat lenne, hogy mi nyomát találjuk a forrásnak, a központnak, ahonnan a rémhíreket útra bocsátják.

Találkoztam az úton Lackenbach Artúr rákosszentmihályi lakossal, pesti nyomdásszal, akitől reakciós kifakadásokat hallottam. Lackenbach biztosan állította, hogy „ezek helyett" rendes kormány jön hamarosan. Részletesen magyarázta, hogy a rendes kormánynak miért lesz nehéz helyzete. Beszélt a mostani üzemekben lévő züllött állapotokról. A munkások napi 2-3 órát dolgoznak ímmel-ámmal. Mindenki tudja, hogy a gazdasági helyzet katasztrofális. Ezek olyan részletek voltak, aminők (megfo-

[297] A pestújhelyi templomnak 1945 és 1958 között Tóth József volt a plébánosa.

galmazásukban is) Hegedűs napi álhíreiben is előfordulnak. Főleg az üzemek helyzetéről szóló rész egyezett meg Hegedűs és Lackenbach elbeszélésében. Szóba hoztam a honvédleszereléseket, de ezekről Lackenbach nem hallott semmit. Mint új értesülést fogadta az én kérdésemet és a maga részéről megállapította, hogy ez is ilyenformán lehet. Az idő – szerinte – ebben az irányban halad előre. „Megfelelő emberek veszik át az ügyek intézését ezektől."

Úgy tapasztaltam, hogy az üzemekben beállt rossz helyzetre vonatkozó híresztelések nemcsak Hegedűs és Lackenbach hírverésében egyeznek meg, hanem általában ezeket a híreket terjesztik azok, akiket reakciós szándék vezet.

A budai ferences templomban nem Quirin páteré a legreakciósabb hangnem, hanem Lipót atyáé, aki a tavaszi (nyári) bérmálás alkalmával beszélt s aki beszédében úgy állította be, hogy az igazi katolikus lelkiség lényege a harc minden ellen, ami nem egyezhet az egyház érdekével.

59.

1953. november 1-jei jelentés

NOVEMBER 1.

A mára virradó éjjel erős gyomorrontás következményei mutatkoztak nálam. Nem tudtam kiutazni Újpest-Megyerre. Délfelé könnyebben éreztem magam, de akkor már csak arra gondolhattam, hogy valamelyik közeli templomba megyek el. A volt ciszterci templomba mentem. Előzőleg benéztem a volt Szent Imre Kollégium épületében lévő (Bartók Béla utca) kápolnába. A régi előkelőségek egy csoportja arról beszélt, hogy miképpen ment végbe a plébániatemplomukban az elmúlt éjjel a betörés. Magyarázták az okot. A betörők igen merészen és hangosan dolgoztak. Ajtókat törtek be a főoltár rézkeresztjével, de a sekrestyébe nem tudtak bejutni. Annak a résznek, ahol a pénzt őrzik, vaspántos, keresztvasas ajtaja van, azt nem sikerült kifeszíteni, betörni. Fent jártak a szószékben is, ahonnan elvitték a hangerősítőt. Rengeteg iratot nyaláboltak össze és vittek el a plébánia pecsétjével együtt. Hogy a pecsétet valami politikai természetű hamisításra fel ne használhassák, a plébánia a régitől eltérő új pecsétet készíttetett.

Az volt a véleményük, hogy a betörők „nem éppen csak pénzt kerestek". Persze, működött az urak fantáziája. Azt hangoztatták főképp, hogy az egész betörés Horváth Richárd ellen irányult. Bosszút akartak állni rajta. Az ő tényked̄ését kompromittáló iratokat kerestek, amiknek birtokában majd leleplezhetik őt, ha a „változás" bekövetkezik. A lakóházba beépített kápolnába vezető folyosókon ez volt a „hívek" elgondolása vagy „értesülése". Egyesek ugyan azt állították, hogy olyan iratokat kerestek, amik Horváthra más szempontból: a demokrácia szempontjából kifogásolhatók. De ezek is a közeli változást emlegették; a változás előjátékának mondták a titokzatos betörést. Egyetlen ember volt – kb. 15 percig voltam a folyosón a templomból távozó

iratot nyalábokban vörös szitak el a plébánia pecsétjével együtt. Hogy a pecsétet valamely politikai terrorista leleplezésére fel ne használhassák, a plébánia a régitől eltérő új pecsétet készíttetett.

Ott volt a választóknál, hogy a betörők „nem ápolnak pénzt keresték." Perre, mindenkiről az urak fantáziája. Ezt hangoztatták főképp, hogy az egész betörés Horváth Richard ellen irányult. Rosszat akartak állni rajta. Ott-o" tényleges pénzt kompromittáló iratokat keresték, amiknek birtokában magukat felmentették ők, ha a „váltocás" bekövetkezik. Ez takarókába becsomagolt kapuvábba vezető folyosón az volt a „hívek" elgondolkozása vagy „értesülése." Legtöbb magam azt állítottak, hogy olyan iratokat kerestek, amik Horváthra nézve: a demokrácia szempontjából kifogásolhatók. De ezek is a közeli váltocást szenvedték; a váltocás előjátékának nevezték a titokzatos betörést. Egyetlen ember volt — kb. 15 percig voltam a folyosón a templomból távozó urakat hölgyek közelében — egy ember volt, aki azt mondta: „Nem lesz itt váltocás. Marad a régiben minden. Ezért írták" Ők voltak az állásponton, hogy mindenesetre be kell jelenteni a betörés tényét a legrövidebb időben.

urak és hölgyek közelében –, egy ember volt, aki azt mondta: „Nem lesz itt változás. Marad a régiben minden." Egyik idős úrhölgynek az volt az álláspontja, hogy mindenesetre terjeszteni kell a betörés hírét a legszélesebb körben.

Átmentem a Szent Imre utcai templom[298] fél 12 órai miséjére, amit most nem Boga István, hanem a plébánoshelyettes (ugyancsak öreg, fehér hajú pap) mondott s ő prédikált. Arról beszélt ő is, amit mostanában állandóan hangoztatnak a prédikációkban: a földi életben is Isten országát kell keresnünk, a túlvilági életre való előkészülés a cél. Ennek az életcélnak szolgálatát hátráltatja az, ha valaki a földi problémákkal túl sokat foglalkozik. Beszéde előtt a hirdetmények keretében felolvasta a betörés megállapítható menetét s megjelölte a károkat, amiknek helyreállítására a hívek áldozatkészségét kérte. Azt jelezte, hogy a rendőrség a nyomozást megkezdte.

Mise után a „hívek" ugyanúgy magyarázták az eseményt, mint előbb a kápolnában. A betörés híre és rejtélye nagyon foglalkoztatta a templomlátogatókat. Ez nemcsak abból látszott, hogy a kápolnában is mindenki tudott s beszélt is a betörésről. De jellemző, hogy a fél 12 órás miséről a betörés részleteinek felolvasása után sokan eltávoztak. Csak erre voltak kíváncsiak. Itt is megoszlottak a vélemények: Horváthot a demokrácia szolgálatáért bosszulták-e meg vagy ellenkezőleg. Az esős, nyirkos, hideg idő nem kedvezett a mise utáni beszélgetéseknek, sem azok kihallgatásának. De annyit meg lehetett állapítani, hogy legtöbben a demokratikus pap elleni katolikus megnyilatkozást látták a betörésben.

László István

Az a szándék nyilvánvaló, hogy minél többet akarnak beszéltetni városszerte az esetről. De a kápolna folyosóján lévők nem igyekeztek bejutni a sekrestyébe, ahol erről pappal beszélhettek volna. A plébániatemplomban sem láttam senkit, akiről feltételezhető lett volna, hogy a sekrestye előszobájában ilyen célból vár egyik papra. Keresztelőre jövők várakoztak.[299]

60.

1953. november 11-i jelentés

NOVEMBER 11.

1. Szombaton este Devánszky újlaki templomában voltam a novemberi főpapi Mária-ájtatosságon. A szónok Láng Alán volt, a tisztviselőtelepi egyházközség plébánosa. Láng egy időben lett plébános Vértes Andorral, Bádyval, Devánszkyval és más békepapokkal, de éppúgy nem hallottam békepapi megnyilatkozását, mint ahogy Devánszkytól sem. Abban is hasonlítanak, hogy mindkettő nagyon terméketlen szónok.

[298] Helyesen: Szent Imre-plébánia.

[299] László István utólag illesztette ezt a részt jelentéséhez.

Nem tud frissíteni semmin és semmit. Láng rettenetesen érzelmeskedik beszédeiben; megjátssza az ájtatoskodót, a szenteskedőt. Rekedt, sírós hangon beszél. Beszédéből ezt a kitételt idézem. „Abban a nemzetben van életrevalóság, amelyik ősi hagyományai szellemében él." Ezt néhányszor hangoztatta. – Jellemző, hogy nem annyira Szűz Máriáról beszélt, mint inkább az Árpád-házi szenteket dicsőítette; rég és folyton hallott dolgokat hordott össze róluk. Ömlengett, áradozott, adta az átszellemültet.

A templomban igen sokan voltak. 20 év körüli fiúk és lányok mentek folytonosan a kórusra. Egy fiatal pap nagyon kedveskedve fogadta őket. Egyik társaságot a kórusajtóig kísérte, de nem ment velük fel. Azt mondta, hogy lent marad, mivel beszélni akar másokkal: azokkal is, akik ezután érkeznek. A viszony láthatóan igen szívélyes és meleg az énekkari fiatalok s a fiatal káplán közt. Egyébként megjegyzem, hogy az énekkar szereplése nem valami fejlett és kitűnő. Inkább a klerikális-reakciós együttérzés és valami ilyen együttműködés az, ami ilyen bensőségessé tette a barátságot köztük. Valamivel több leány volt az énekkari szereplésre, a kórusra felmenők közt, mint fiú. Csak fiatalokat láttam felmenni.

2. A beszéd után érdeklődtem, hogy a szép prédikációt ki mondta. Egy „úriasszony" azt mondta: ő nem tudja, kérdezzem meg egyik rendezőt. „Azok a rendezők, akiknek fehér-kék a karszalagjuk." – Ezek voltak a főváros színei? – kérdeztem. – „Nem – felelte –, ezek Zita királynénak, illetve a pármai hercegségnek a színei. Megboldogult plébánosunk választotta ezeket a színeket a Credo egyesület karszalagjára." Ez a Credo egyesület ma újraéledt, nekilendült. 50 év körüli férfiak (tekintélytartásuk[kal], jólértesültségükben, hitbuzgalmukban azt a hatást keltik, hogy maszek – valamennyi) véleményükben, összetartozásukban nagyon éreztetik, hogy összetartoznak. Egy csoportjuk befogadott a társalgásba. Arról beszéltek, hogy a kényszerítő viszonyok hatása alatt Szovjet-Oroszország már kiengedi a népi demokráciákat szövetségükből. Szovjet-Oroszországban plakátok jelentek meg annak kimutatásával, hogy a szovjet évente mennyit fizet rá Magyarországra, Csehszlovákiára; az úgynevezett „baráti államok" milyen nagy áldozatot jelentenek a szovjetnek. Most a szovjet úgy tünteti fel, mintha szövetségeseit maga bocsátaná el, pedig az Amerika kényszerítésére történt. – Egyik volt krédista megemlítette, hogy mindezt Berija kezdeményezte s hogy Berija már Amerikában van. Ez az információ újságként hatott, de egyebekről már tudomásuk volt a jeles férfiaknak.

3. Vasárnap reggel Újpestre mentem Csík József templomába. Nem volt zsúfoltság sem a 8, sem a 9 órai misén, és a 9 órai mise nem volt diákmise. Kérdeztem diákoktól, asszonyoktól, öregektől, kérdeztem a sekrestyésektől, mindegyik azt mondta, hogy itt nincs diákmise. A gyermekek arra a misére jönnek, amelyik nekik vagy szülőiknek alkalmas.

A beszédet Csifféry nevű 35 év körüli pap tartotta. A papi hivatásról beszélt teológiai alapon, de kitért így is arra, hogy a pap társadalmi osztályokon kívül és felül áll. A pap otthon van minden társadalmi osztályban; a papé a természetes kiegyenlítő

szerep az egyes társadalmi osztályok közt. A pap Krisztus szeretetét, Krisztus hatalmát, Krisztus igazságát képviseli. A pap hatalma Istentől van s az Istentől kapott hatalmat földi ember nem veheti el tőle. – Ennek kijelentése után Csifféry visszafordult az oltárhoz. Így szinte tüntetésnek számított beszédének hirtelen befejezése s az utolsó kijelentés. Fokozta ezt a látszatot az a körülmény, hogy ezen a vasárnapon gyűjtöttek a templomokban az öreg, beteg szerzetestanárok részére s ezt ki is hirdették.

Amikor a perselyező (fekete szemüveges, öreg) sekrestyést megkérdeztem, hogy mi ennek a szépen prédikáló papnak a neve, a sekrestyés megmondta, hogy Csifféry a neve és megjegyezte, hogy ez a legjobb pap Újpesten. „Kemény ember?" – kérdeztem. – „Igen – felelte a sekrestyés –, ez megmondja a magáét a kommunistáknak."

Átmentem a másik oldalra s ott bevártam a perselyező másik sekrestyést. Ez a sekrestyés kérdésemre ugyancsak dicsérni kezdte Csifféryt. Azt mondtam: „Kár, hogy nem Csifféry főtisztelendő úr tartja a diákmiséket és az esti hittanórákat." – „Nincs olyan nálunk. Nem tudom, miért nincsen diákmise. De nincsen." Majd azt mondta: „A gyermekek is, a szülők is Csifféry főtisztelendő úrhoz szoktak tanácsért fordulni."

Itt ekkor még nem tudtak arról, hogy a püspöki kar elrendelte az esti hittanítást minden egyházközségben.

4. A megyeri templomban Babicza vagy Babicz fiatal pap beszélt. Az utolsó ítéletről beszélt. Mindvégig teológiai vonalon maradt, időszerű vagy politikai vonatkozást egyáltalán nem érintett. Egy asszonytól kérdeztem meg a „gyönyörűen prédikáló pap" nevét. Bent a templomban történt ez, így dicséretemre csak fejével bólintott igent, de nyilatkozni nem volt hajlandó. Bementem még a XIII. kerületi templomba, de ott nem volt prédikáció. Így a Bazilika 12 órai miséjére próbáltam eljutni. A prédikációra oda is értem. Már nem Debrei káplán tartja a 12 órai mise prédikációit, hanem dr. Barabás Ferenc plébános. Barabásnak különleges szónoki módszere van – a teológiai természetű magyarázatokat könnyen érthetővé s összefüggővé iparkodik tenni. Már csak azért sem érint olyat, ami politikai véleménynyilvánításnak számítana. De lehet, hogy ezt plébánosi (pontosabban: bazilika-plébánosi) minőségben: óvatosságból teszi. Barabás 2 éve másodkáplán volt a Bazilikában. Egyik Szent István-napi esti misén tapasztaltam akkor, hogy szeretik a „hívek", főleg az idős asszonyok. Persze azért tapasztaltam azt is, hogy szülők és iskolás gyermekek is mentek hozzá. Akkor még a sikkasztásba keveredett N. N. káplán volt a központ a Bazilikában. Ő volt az ún. úricsaládok kedvence. Barabást minden részen kedvelték a szorgalmas templomlátogatók.

László István

61.

1953. november 12-i jelentés

NOVEMBER 12.

Szerdán este 6 órakor tartja Debrei káplán a Bazilika kápolnájában gyermekek és szülők részére „hittanmagyarázó szentbeszédét", amit úgy jellemzett, hogy nem hitoktatás, de „tanulni ebből is lehet". Kb. 80 gyermek volt együtt, szülő kb. 50. A gyermekek száma a beszéd kezdetére feltétlenül elérte a 100-at. – A kápolna melletti folyosón virágot és kegytárgyat árusító szentasszonyok egyike arról beszélt, amit Devánszky templomának decemberi Mária-ájtatosságán a rendező férfigárda tagjai beszéltek: Szovjet-Oroszország kiengedi a szövetségből a népi demokráciákat. A szovjet plakátokat küldött az orosz városoknak. A plakátok kimutatásokat közöltek, hogy mennyit áldoz Szovjet-Oroszország a népi demokráciák megsegítésére. Így akarja a szovjet előkészíteni azt, amit amerikai nyomásra kénytelen megtenni: visszavonulást a népi demokráciákból. A szentasszonyok (úriasszonyok) nem újságolták ezt a hírt. Mint ismert, tudott információról beszéltek róla. Már a kommentálásnál tartott, nem a hír közlésénél.

Debrei káplán a katekizmusról beszélt. A katekizmus a legfontosabb könyv, ez tanít meg arra, hogyan kell élni, milyennek kell lennünk, hogy boldogok legyünk. A katekizmus első fejezeteit magyarázta, hol futtában, hol nagyon is belemelegedve. Néhány mondata nem volt mentes a harciaskodástól. Krisztus csodáiból a kánai mennyegzőt[300] említette. Krisztus borrá változtatta a vizet. „Ezt ma is megpróbálják, de a vízből nem tudnak igazi bort csinálni. Krisztus igazi borrá változtatta a vizet. Még kevésbé sikerül ma – ahogy ezt mindenki látja – megszaporítani a kenyeret." A keresztvetésről ezt mondta: „A keresztvetéssel bátran megvalljátok, hogy katolikusok vagytok, Jézusi vagytok... Mindenütt bátran és büszkén meg kell vallanotok, hogy katolikusok vagytok." Erre a kijelentésre párszor visszatért. Általában az a látszat, hogy Debrei ilyesmivel élénkíteni fogja hittanmagyarázatait. Egy kérdése volt, amire karban felelniük kellett a tanulóknak. Jézus nevét kellett említeni.

Beszéde után hirdette, hogy a magyar püspöki kar rendelete minden egyházközségben kötelezővé tette esti hittanmagyarázatok tartását, főleg olyan gyermekek részére, akik nem részesülnek iskolai hitoktatásban. Minthogy ebben a templomban két egyházközség van, itt két hittanmagyarázó estét tartanak, de a hittanmagyarázatot a katekizmus más-más helyén kezdik, úgy bárki meghallgathatja mindkettőt. Ajánlatos is mindkettőt szorgalmasan hallgatni. A püspökök rendelete nemcsak az egyházközségeket kötelezi hittanmagyarázati esték tartására, de kötelezi a gyermekeket is, hogy ezeken részt vegyenek szorgalmasan és boldogan. Büszkének kell lennetek katolikus mivoltotokra. Ezt folyton ismételte.

[300] Jn 2,1–12

A gyermekek sorban, példás rendben vonultak ki a kápolnából. Debrei nagy fontosságot tulajdonított a rendes, csendes kivonulásnak. Előzőleg beszélgetett néhány gyermekkel. Egy 12-13 éves gyermek örömmel mondta, hogy ezután hetenként 4 alkalommal vesz részt hittanórán: szerdán és pénteken itt a templomban, kedden és csütörtökön az iskolában. Debrei megdicsérte szorgalmáért.

László István

62.

1953. november 14-i jelentés

NOVEMBER 14.

Tegnap bent voltam a „legjobb újpesti pap" Csifféry gyóntatószékében. Legalkalmasabbnak azt gondoltam, hogy legalkalmasabb, ha úgy mutatkozom, mint aki nagy buzgósággal veszek részt a most valóban különleges arányúvá lett klerikális-reakciós hírverésben. Csifféry magában a gyóntatásban nem volt bőszavú. Csak azt jegyezte meg, hogy jól látom: a katolikus helytállásnak, a krisztusi életigazságok keresésének, az egyház szabadsága erélyes követelésének sorsdöntő napjai következhetnek a közeli jövőben. Vigyázni kell, hogy semmit ne térjünk el azok példaadásától és útmutatásától, akik az egyház álláspontját rendíthetetlenül képviselik. – Gyónás után – ahogy ez ma szokásba jött – még bent tartott a gyóntatószékben. Kérdezgetett, de közben ő is nyilatkozott. Én azt mondtam, amit a krisztinai és újpesti templom körüli hírterjesztőktől hallottam. A katonai szolgálatot leszállították, a behívásokat nemcsak redukálták, de egész korosztályok behívását elhalasztották. Azt mondtam: a pártszellemnek, a párt aktivitásának meggyengülésére vall, hogy ma iskolaigazgatóknak tesznek meg pártonkívülieket. Ez ugyan aligha felel meg a valóságnak, de erre maga Csifféry is ráduplázott. „Az semmi, hogy iskolaigazgatóvá kineveznek pártonkívülieket, de arról értesülünk, hogy vállalatvezetővé tesznek pártonkívülieket. Ez csakugyan arra vall, hogy maguk is úgy érzik: kicsúszott alóluk a talaj." Most a gyakori betöréseket említettem. Ehhez is volt hozzátennivalója. Azt mondta: „A Balaton környékén a községekben szinte naponként fosztanak ki villákat. Főleg olyanokat, ahol volt kitelepítettek ütöttek tanyát a tulajdonosok jóvoltából. A kitelepítésből hazaengedett szerencsétlenek nem maradhatnak Budapesten; erre nem kapnak engedélyt semmiképpen. De ideiglenes tartózkodási engedéllyel 2 hetet is Pesten tölthetnek. Ezalatt balatonparti szállásukat kifosztják. Kik teszik? Lehet, hogy munkások, akik nem tudnak megélni keresetükből. Isten most nagy megpróbáltatásokat mért azokra, akiket szeret." Végül azt kérdezte, hogy miképpen fogadták a tantestületek az iskolaépületbe visszatérő hitoktatókat. Én azt feleltem: meleg érzéssel fogadják, de a visszatérő papok nagyon tartózkodóak. Csifféry ezt mondta: „Megállapodtunk, hogy nem úgy térünk vissza a tantestületi szobákba; mintha a régi tantestületi tagoknak éreznénk magunkat máris. Nem mutatkozunk be senkinek, nem a tanárokkal, inkább

csak a gyermekekkel beszélünk. A tantestületeket mentesítjük az esetleges kellemetlenségektől. Egyelőre lehetőleg idegeneknek mutatkozunk. Pedig azt éreznünk lehet, hogy a tantestületek örülnek visszatérésünknek és megtalálják a lehetőséget, hogy segítsenek nekünk. A tantestületek a legszebb magatartást tanúsították a nekünk legrosszabb időkben is."

Csifféry a gyóntatószéki – gyónás utáni – beszélgetésben ilyen közlékeny volt.

László István

63.

1953. november 15-i jelentés

NOVEMBER 15.

1. Vasárnap reggel először az újpesti főplébánia-templomba mentem. Az érdekelt, hogy a püspökkari rendeletet – ami a kötelező esti hitoktatásra vonatkozik s amit Debrei említett a Bazilika kápolnájában – kihirdetik-e. Nem hirdették ki. Úgy látszik: inkább csak Debrei értelmezése vagy hozzátoldása volt az, hogy a püspökkari rendelet kifejezetten kötelezővé teszi a gyermekek esti hitoktatását nemcsak az egyházközségnek, de a szülőknek is. A rendelet, úgy látszik, csak befelé, az egyházközségeknek adott utasítást. A szülőknek adott kötelező meghagyás csak „természetes következtetés" volt Debrei részéről.

2. Igyekeztem, hogy mielőbb elérjek a megyeri (Babicz) plébániára. 9 órakor diákmise folyt. Itt megvolt a diákmisejelleg. A nagy padok előtt kis lócán gyermekek ültek. Külön oldalon a fiúk, balról a lányok. Hátul a kórus alatt nagyobb iskolások (14-15 évesek) és iskolás lányok. A kis templomban legalább 80 iskolás gyermek volt, esetleg több is. Mise után a templomban foglalatoskodó, fontoskodó asszonyokkal beszéltem. Azt mondják: az esti hitoktatást most szervezik meg, valami alkalmas formát keresnek. A plébánost igen dicsérték. De elismerően szóltak a tantestületekről, főleg a kisebb gyermekek tanítónőiről, akik egy szóval sem akadályozzák meg a gyermekek örömét, a hittanulást. Mise után szétmentek a gyermekek, Babicz plébános nem maradhatott velük. Keresztelt néhány kisdedet.

A villamosmegállónál Halasi nevű nyugdíjas vasutassal, volt rákosszentmihályi lakossal beszéltem. Rákosszentmihályiakról folyt a szó s N. N. volt rákosszentmihályi káplánról, aki most az [...]-i főplébánián van. N. N.-ről nem szólt dicsérettel. Azt mondta: asszonybolond az most is, minden egyebet elhanyagol. Beszélt N. N.-nel rákosszentmihályiakról. N. N. magasztalta X. Y.-t, akit – állítólag – mindenki nagyon sajnál. (Ez annál különösebb, mivel tudta mindenki, hogy X. Y. minden éjjel mulat; 200, de inkább 300 forintot minden éjjel elkölt.) „Lehet, hogy X. Y. nem magáéból költött, hanem a XIV. kerületi Tatarozó Vállalatéból, de „ezzel csak a kommunizmust károsította meg, nem az igazságot". Ez volt N. N., de Halasi véleménye is.

3. A Baross utcai kápolnában már csak azt tudtam megállapítani, hogy itt is van diákmise, de a kapott válaszok határozatlanok voltak, hiányosak; így azt kell gondolnom, hogy a diákmisék itt a szervezés kezdetén lehetnek még. A gyermekek sem mondtak pontos részleteket. Nem látszott rajtuk, hogy kitanították volna őket erre a titkolózásra. S nem is valószínű ez, mivel a felnőttek, az öregek egyáltalán nem titkolóznak. Szidják a kommunistákat, ócsárolják őket, hogy már dörgölőzni próbálnak a papokhoz. Jóval a mise után a templom kapujánál legalább 6 percig hallgattam ilyen beszélgetést.

4. Nagyon igyekeztem, hogy mihamar a Nap utcai Szent József-templomban legyek. Kíváncsi voltam Paulainak, a kelenföldi templom régebbi túlbuzgó szónokának beszédére. Amikor odaértem: a „plébános atya" prédikált. A fösvénységről beszélt, a régi polgári világból idézett példákat, időszerű vagy politikai összefüggésekre nem mutatott rá. Látszott, hogy csak a régimódi prédikációk módszeréhez ért.

Egyik gyóntatószékben világosság volt. A perselyezőtől megkérdeztem: „Itt Paulai főtisztelendő úr gyóntat?" A perselyező sekrestyés igent intett. Megvártam, amíg bemehetek. A gyóntató pap azonban nem Paulai volt, hanem egy egészen fiatal káplán, aki nagyon szűkszavú volt a gyóntatásban. Az említett „lelki problémákra" nem reflektált, csak azt adta fel penitenciának, hogy a tisztítótűzben szenvedőkért imádkozzam. Később megtudtam, hogy ennek a papnak Léber a neve. Csak ketten vannak a plébánossal. Paulai nincs itt, nem tudnak róla.

A diákmise s az esti hitoktatás itt is kezdetleges.

Visszamentem Csík József plébániatemplomába, mert úgy hallottam: Csifféry mondja a fél 12 órai misét. Ő mondta, de nem prédikált.

Azt hiszem: Csifféry lenne az újpesti pap, akinek prédikációit szükséges meghallgatni.

László István

64.

1953. november 22-i jelentés

NOVEMBER 22.

1. A hét minden napján késő este mehettünk haza az iskolából. Szülői értekezlet, másféle értekezlet stb. követte, váltotta fel egymást. Vértes Andor közeli templomába nem mehettem volna át semmiképp nem akartam, hogy tanulóink ott lássanak s azt keressék, hogy miért, milyen minőségben és milyen célból jelentem meg a templomban. Beszélgettem V. b. osztályos kislányainkkal (11 évesek). N. N. elmondta, hogy az osztályból sokan járnak hittanra. Egymást buzdítani kell, hogy rendesen, pontosan járjanak iskolai hitoktatásra, meg a templomira is. A templomi hitoktatás kedden és pénteken este 7 órai mise keretében van. Akkor a főtisztelendő bácsi gyermekeknek prédikál a misén. Vannak tanulók – ilyen X. Y. ugyancsak V. b. osztályos tanuló –,

-november 22.

1. ét hét minden napjára "késő" este mehettünk haza az iskolából. Külön étkezést, másfelé étkezést stb. követte, váltotta fel egyenlőséget. Veiter ekkor hívei templomába nem mehettem volna át semmiképp, - nem akartam, hogy tanulóink ott lássanak s azt keressék, hogy miért, milyen minőségben és milyen célból jelentem meg a templomban. Beszélgettem V. b. osztálybeli kislányaimmal. (11 évesek.) Fodor étegnes elmondta, hogy az osztályból sokan jártak hittanra. Egyenlőséget biztosítani kell, hogy rendesen, pontosan járjanak iskolai hitoktatásra, meg a templomira is. A templomi hitoktatás kedden és péntekenként 7 órai mise keretében van. Ekkor a "főtisztelendő" bácsi egyszerűségekről prédikál a misén. Vannak tanulók - ilyen Farkas Csuri a negyedikes V. b. osztályból - akik csak beiratkoztak hittanra, de nem járnak be. Farkas még egyszer sem volt hittanórán. (Tudtuk, hogy nem a kitburgalom, nem az oktatásügyi, a szentáldozás utáni vágyakozás, hanem a reakciós beállítottság hozta őket a hitoktatást követelő" szü-

akik csak beiratkoztak hittanra, de nem járnak be. X. Y. még egyszer sem volt hittanórán. (Tudtuk, hogy nem a hitbuzgalom, nem az oltáriszentség, a szentáldozás utáni vágyakozás, hanem a reakciós beállítottság hozta össze a hitoktatást követelő szülőket és tanulóifjúságot.)

Vannak tanulók, akik egyáltalán nem törődnek az iskolai munkával, sem szülőik nem törődnek velük. De hittantanulási igényüket bejelentették. Ilyen Z. X. VII. fiúosztályos tanulónk esete. Szerettem volna megtudni, hogy mire igyekszik őt befolyásolni a hitoktató pap. Nem sokat tudtam meg erről a különlegesen fontos kérdésről, mivel ez a fiú sem jár el hittanra. Azért általában úgy tapasztaltam, hogy a hittanra beiratkozott felső osztályos tanulók sokat beszélnek a hitoktatóval iskolai nevelőkről, azok igazságtalanságáról. Z. W. VII. osztályos tanulónk anyja olyan formában kelt ki az Őrnagy utcai általános iskola tavalyi nevelőinek „igazságtalansága" ellen, hogy ennek a kirohanásnak hangjából és érveiből arra lehet következtetni: tárgyalt pappal az őt, illetve javítóvizsgára küldött lányát ért sérelemről. „Azért buktatták meg lányomat, mivel nem vagyok a Kommunista Párt tagja." Jellemző, hogy a másik szavával már egészen másképp hadakozott. Azt mondta: feljelenthetné az iskolát Rákosi titkárságának, mivel a heti zászlólevonulásokra csak 2 piros-fehér-zöld zászlót visznek le. Vörös zászlót nem visznek le soha.

Ilyen összevisszaság egyesült ennek a külvárosi résznek „lumpenproletariatus" körébe tartozó szülőiben, akik hangoskodó ellenségei a mai rendszer minden egyes felelős vezetőjének s akik sohasem voltak rendes, szervezett munkások. Ennek példáját tapasztaltam nemrég. A VIII. leányosztály tanulói óra után vitatkozni kezdtek Csapóné nevelővel. Szidták a drágaságot, a mostani szegénységet a régi jóléttel állították szembe. Szóba hozták a maguk, az osztályok fegyelmezetlenségét is. „Azért ilyen fegyelmezetlenek a tanulók, mivel kitiltották a minisztériumok Istent az iskolából. Isten hiányzik onnan." Ennek a két gondolatnak ilyen megfogalmazása egészben vagy részben csak paptól eredhet. A háború közeli kitörésének hírverése már inkább csak a templomlakó szentemberektől, szentasszonyoktól eredhet. Most Rákosszentmihályon, a XIV. és I. kerületben találtam olyan jelenségeket, amikből erre lehet következtetni. Templomlakó öregek valósággal dühbe jönnek, ha valaki a békemozgalomról beszél előttük. A krisztinai szentemberek sötét kárörömmel beszélték ma, hogy egyik püspök sem jelent meg a Pestre érkező szovjet kiküldött fogadásán. A református és evangélikus püspökök után csak Beresztóczyt tudta megemlíteni az újság.

Úgy hatott rám, hogy a városmajori templom mai (9 órai) diákmiséje után az itteni diáknevelő pap: Balogh András is erről beszélhetett egy szülővel. Beresztóczy nevét hallottam említeni s a szülő ezt mondta: „Elsőnek adta el magát." Ezekből ilyen témára lehetett következtetni.

A városmajori diákmiséről szeretnék részletesen megemlékezni. Nem tudtam Elvtárssal beszélni, így azt gondoltam: a városmajori templomba megyek. Mást nem is tervezhettem, mert nagyon meghűltem, rosszul éreztem magam.

A felfokozódott reakciós közhangulat hatásait akartam megfigyelni itt. Első tapasztalatom: a reakciós nekibátorodás ellenére meg kell állapítani, hogy a klerikális-

reakciós diákgondozás arányai nem fejlődtek itt. Határozottan kevesebb az iskolásfiú. Kislány még valamivel több van. Az első padokban (kb. 6-8 padban mindkét oldalon) még főleg gyermekek ülnek, de már nem is kérik a papok vagy rendezők, hogy a felnőttek, szülők ne üljenek a gyermekeknek fenntartott helyekre. Persze, gyermekek a szülők mellett hátrább is ülnek, de a régebbi legalább 300-as diáklétszám helyett most legfeljebb 150–180 gyermek lehetett a templomban.

Balogh prédikációját ez a megszólítás vezette be: „Kedves testvérek, kedves gyermekek!" Balogh most a vasárnap megszenteléséről beszélt. Azt magyarázta, hogy milyen áldott isteni jóság és bölcsesség rendelte el a pihenőnapot. Isteni parancs rendelte el ezt, halálos bűnt követ el az, aki meg akarja szüntetni ezt a pihenőnapot. Következő mondatát szóról szóra idézem: „Mindenki tudja, hogy az embereknek a világtörténelemben soha nem kellett még annyi s oly kimerítő, elcsigázó munkát végezniük, olyan végzetes erőfeszítésben élniük, mint ma nálunk. Ilyen küzdelem nem volt a világtörténelem egyik korszakában sem." Ezért nem volna szabad érinteni a vasárnapi pihenőt még gondolatban sem. Angliát említette példának s kiemelte, hogy ott valóban megtartatják a vasárnapi pihenőnapot. Miért éppen Angliát említette? Nyilván angolbarátságból tette ezt. Angolbarátságát akarta megnyilvánítani csupán. Érvei, adatai nem voltak egyáltalában. Adatokat nem említett, kijelentéseit szinte légből kapottnak éreztem. Majd azt beszélte el, hogy a parlamenttel ott is meg akarták szavaztatni a vasárnapi pihenőnap megszüntetését, de 3000 férfi jelent meg a parlamentben s ott karban elkezdték imádkozni a Miatyánkot. Istent kérték, hogy a parlament ne szavazza meg ezt a törvényjavaslatot. – Ennél a résznél még azt sem tudtuk, hogy Angliáról van-e szó most is. Évszámot, időt, történelmi körülményeket nem említett. Jellemző ez, mivel valóban feltételezhető, hogy ilyenképp folytatják az egész hitoktatást. Anglia dicsőítéséért Balogh pap még arról is lemondott, hogy a vasárnapot mint a magába szállás, a vallásos elmélyülés napját kissé bővebben jellemezze.

2. Minthogy lázas voltam és haza kellett térnem, más templomban nem hallgathattam meg prédikációt. (Pedig sok mindenre kíváncsi volnék.) Feljegyzem most azokat a témákat, amikről reakciós hírverések folynak.

a) A háború kitörése közelben van. Ezzel ellentétben lenne a másik híresztelés – a nagyarányú leszerelés honvédségünkben. Ezt – állítólag – Amerika kedvéért, Amerika fenyegetésére rendelte el kormányunk.

b) A közbiztonság nagyon leromlott. A betörések Pesten is, vidéken is mindennapiak. A pesti ferences templom előtt mesélte egy volt miniszteri tanácsos – úgy hallottam: Dombi vagy Domi a neve mostanában engedték haza kitelepítésből –, hogy az ő érdligeti szállását is kifosztották. A rendőrség azt mondta neki, hogy nyomozza ki a tetteseket, ők majd megbüntetik.

c) Egy verzió: Berija Amerikában van.

d) Rövid időn belül kicserélik a vállalatvezetők nagy részét nem párttagokkal, de szakemberekkel. Így próbálnak Amerika érdekkörébe kapcsolódni.

e) A gyárakban, vállalatoknál a helyzet teljesen lezüllött. A munkások alig dolgoznak – „lopják a napot" –, anyag nincs, ami van, azt rendszeresen lopják s maszeknek eladják.

f) A Bécsi úti Devánszky-templomban tegnap este is láttam két csoportban összesen kb. 12 valamikor bizonyára sokat kereső ún. kisiparost. Azt hiszem: nem csal a sejtésem, amikor ezeket a még nem engedélyezett, de valóban máris létező, működő Credo férfiegyesület tagjainak látom. 2-3 csoportban újra és újra tanácskoznak.

László István

65.

1953. november 29-i jelentés

NOVEMBER 29.
4 példány:
1. Bp
2. XVI. VB-nek
3. oktatási osztály
4. lerakandó[301]

N. N.-né, a XIV. kerületi Őrnagy utcai általános iskola alsó tagozati nevelője (volt rákosszentmihályi tanítónő) N. N. nevű fia a XVI. kerületi Corvin Mátyás Gimnázium III. osztályos tanulója. N.-né fiától hallotta a következőket, amik az általános helyzetre is jellemzők, nem csupán egy gimnázium életére. Mindent úgy írok le, ahogy N.-né mondta, de előző tapasztalataim mind arra vallanak, hogy N.-né adatai is, az adatok megítélései is megfelelők.

1. N.-né arról beszélt, hogy Sipos Ferenc gimnáziumigazgató milyen szerencsés ember.

a) Szerencsésen intéződött el szeptemberben párttagságának ügye. Júliusban vagy augusztusban kitudódott, hogy Sipos vagy 9 hónapja nem fizetett tagdíjat az MDP ottani szervezeténél. Úgy volt, hogy Sipost kizárják a Pártból. Sipos azzal a kifogással hozakodott elő, hogy nála senki nem járt, senki nem akarta behajtani a tagdíjat. Maga pedig megfeledkezett az egészről. – Szóval – a mátyásföldi általános gimnázium igazgatója feledkezett meg ilyen hosszú időre a Pártról. Jegyezzük fel, hogy ugyanez a gimnáziumigazgató a Pedagógus Szakszervezet XVI. kerületi csoportjának is elnöke.

b) A mátyásföldi gimnáziumokhoz volt beosztva kb. másfél vagy két éve egy tanárnő. Erős párttag, N.-né szerint ávós tiszt is. Amikor ezt a párttag tanárnőt odahe-

[301] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése. Szerényi a jelentést olyan fontosnak tartotta, hogy megküldte Nezvál Ferencnek, a XVI. kerületi tanácsnak és az oktatási osztálynak is.

lyezték, a nevelőtestületben mindenki megijedt, zavarba jött. Mi lesz most, a reakciós nevelőtestület hogyan tudja folytatni az eddigi klerikális-reakciós aknamunkát? Súlyosbította a helyzetet, ami a tedeum után történt. X. Y. tanuló (a volt rákosszentmihályi mozitulajdonos unokája, gazdag ember fia) sorbaállította osztálytársait. Elindította a menetet s harsányan rendelkezett: „Irány az egész csapatnak a katolikus templom!" Hallotta ezt a tanárnő is. Az igazgató megállította a menetet, de a botrány így is megtörtént. Mindenki attól tartott, hogy Sipos igazgatót áthelyezik. De Siposnak itt is különleges szerencséje volt, hogy nem őt helyezték át, hanem az ávós tanárnőt. (Lehet, hogy nem is ávós tiszt volt, csak az Államvédelemmel kapcsolatban állt tanárnő.) *Vagy csak képzelődés az egész.*[302]

c) Az érettségizők júniusi osztályvizsga utáni ballagásán is reakciós, hetvenkedő kiállás történt. A diákok olyan nemzetiszínű zászlóval vonultak fel, amelyiken nem a népköztársaság címere volt, hanem az apostoli királysági, kettős keresztes címer. Sipos élénk beszélgetésbe kezdett a pártszervezet kiküldötteivel, hogy figyelmüket elvonja, lekösse. Ez sikerült is valahogy.

d) A mátyásföldi gimnáziumnak van egy idős, régi tanárnője, aki fél, hogy baj lesz a gimnazisták túl hangos, soha nem szünetelő reakcióskodásából. Ez mérsékletre akarta inteni a diákokat. Elmondták a diákok ezt az esetet Vella Nándor történelemtanárnak, aki megtalálta a reakciós hangot s a felülkerekedést. „Ha arra kerül a sor, ti lesztek majd a gyújtogatók" – mondta a diákoknak.

A diákok nagyon szeretik reakciós kiállásáért Vella Nándor történelemtanárt. Vella júniusban vizsgázott az esti egyetemen. Előbb egyik pesti általános iskola igazgatója volt. Lévai Sándor szakmunkás (mérnökhallgató az esti egyetemen, igen erős párttag) felfedezte a pesti igazgató Vellában a rákosszentmihályi nagy klerikális reakcióst, a gyermekei mellett nevelőnek volt apácát tartó, példás magatartású templomlátogatót. Lévai a Párton át elintézte, hogy leváltották az igazgatásról Vellát. A XVI. kerületbe helyezték. Ott a kerületi oktatási osztály rögtön igazgató-helyettessé tette őt az árpádföldi általános iskolánál. Vella most szeptemberben került a mátyásföldi gimnáziumhoz, ahol mesterüknek tekintik őt az N.-né szerint „rettenetesen reakciós" diákok. (De hát a tantestületben több mesterük is lehet.)

e) N.-né szerint a mátyásföldi gimnázium egész tanulóifjúsága „rettenetesen reakciós". Persze N.-né sem tartja lényegesen jobbnak más iskolának – a többi iskolának – tanulóifjúságát sem. Ennek példája, hogy hételejei, hétvégi zászlófelvonásokra, zászlólevonásokra másutt sem visznek le soha vörös zászlót, csak két-három nemzetiszínűt. És heti jelmondatokban csupa részletproblémáról, részlegfeladat elvégzéséről van szó. A békéről, békeharcról nincs szó a jelmondatokban.

2. Hogy a december 6-án megkezdődő Mária-év előkészületeiről valamit megtudjak, Elvtárstól hazatérőben kerültem egyet, s a remetekertvárosi templomban bemen-

[302] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

tem Ásguthi[303] gyóntatószékébe. Azt mondtam: „Unokáim hitoktatása ügyében mulasztásaim vannak, amiket bűnnek érzek. Ezek jóvátételére elégtételül szeretném őket a Szűz Mária-évi gyermekájtatosságokba minél jobban bekapcsolni. Hogy erre vonatkozó terveinket minél alkalmasabban kiépíthessük a családban, szeretném a Szűz Mária-év ünneplésének programját tudni mielőbb." Ásguti: „Egyelőre csak azt ajánlom, hogy mindenféle kirándulásra, délelőtti színházi és mozielőadásra elcipelt gyermekekért – vallástalan szülők gyermekeiért – imádkozzék otthon, de ebben a templomban is Remete Szent Pál oltáránál. Az elcsavargó gyermekekért való imádkozás s az elcsavargó gyermekek hozzánk kapcsolása egyik legszebb, legfontosabb munkánk lesz a Mária-évben."

3. Vasárnap Remetekertváros templomában voltam a 9 órai diákmisén. Említettem Elvtársnak, hogy Ásguti nagyon erőlteti ezek sikerét. Most azzal próbálja serkenteni a fejlődést, hogy a diákgondozást még szorosabban akarja egybekapcsolni Remete Szent Pál kultuszával. Ennek a templomnak most nagyobb tervekkel elindított katolikus diákgondozása nem akadt el, de nem is gyarapodott folyton a várakozás szerint. Most Ásguti úgy próbál lendíteni a dolgon, hogy a templom előcsarnokában elhelyezett kegyképekhez (oltárképhez) oltárt tétetett, kölcsön szőnyegeket szerzett, harmóniumot vitetett ki. A diákmisét ma már ott tartotta. A diákmiséken részt vevő gyermekekből Remete Szent Pál gárdáját, egyesületét akarja megszervezni. Vasárnap délután 3 órakor is ezeknek a gyermekeknek és szülőknek tartanak hittanmagyarázatot. A 9 órai misei prédikációban ma csak azt fogadtatta meg a gyermekekkel (összesen 70–80 gyermek lehetett a misén, 6–15 éves korig), hogy templomba menet ránéznek Remete Szent Pál oltárképére mindig s valami fohászt mondanak. Közbenjárását kérik jócselekedeteikre. Ásguti most azt a feladatot jelölte meg, hogy imádkozzanak magukért, hogy bátrak és erősek legyenek a tanulásban. De feladatul jelölte meg azt is, hogy társaikért imádkozzanak: azokért, akik „nincsenek itt, mert betegek vagy még nem szeretik eléggé a jó Istent. Vagy elcsavarognak..."

4. Nem nehéz megmondani, hogy mit ért „elcsavargáson". Remetekertvárosban, illetőleg a hűvösvölgyi megállónál vagy 12 fiú szállt ki s ment valahova, kirándulásra nem klerikális vezetővel. Amikor fent Máriaremetén egyik mise után a másikra vártam, egyik úton 32–35 kisgyermeket láttam tanácsi alkalmazott vezetésével. Munkásasszony kiáltott át a vezetőnek. „Mi az, ma is dolgozol, Juliska?" – „Igen, bábszínházi előadáson voltam velük. Nagyon jól mulattak, örültek." Ezektől a kirándulásoktól, gyermekes örömöktől szeretné elhozni Ásguti a gyermekeket. Ezekért neheztel olyannyira, hogy a gyóntatószékben s két napra rá prédikációjában is nagyon elítélőn emlegette az „elcsavargásokat".

---

[303] Helyesen: Ásguti József.

5. A remetekertvárosi diákmise után felmentem a máriaremetei kegytemplomba, hogy a Mária-évi előkészületekről valamit megtudjak. Erre nemigen volt alkalom. Zarándokok ma alig voltak. A liget dugadőlt [sic!] vendéglőjében nem zarándokok melegedtek, hanem környékiek, akik nem sok kapcsolatot tartottak fenn a templommal s a plébániával, mert nem tudták a misék idejét s egyetlen pap nevét sem. A templom környéki sétautakon most senkivel nem beszélhettem, mert a hidegben mindenki sietett. Egyébként a miséken nem is voltak sokan.

Maradt egyetlen lehetőségnek a gyóntatószék. Baloldalt abba a gyóntatószékbe jutottam be, ahol jelezve van, hogy 2-t kell csengetni. Itt is említettem a szentévi előkészületet az előbb jelzett formában. A pap (fekete hajú, rövidorrú, 34 év körüli) ezt mondta: „A Mária-év feladata kell hogy legyen a család gyermekeinek hitoktatásában eddig volt kiesések pótlása. Ennek a pótlásnak a legnagyobb gonddal kell történnie. Majd bizonyosan lesz gondoskodás az év folyamán, hogy a szülők egyházi részről megkapják a megfelelő segítséget. De a családi hitoktatásban nem engedhető meg semmiféle halogatás. Ezt meg kell szervezni a családban haladéktalanul." Most arról érdeklődött, hogy a tanításban nem kerülök-e ellentétbe [az] egyházi iránnyal. Azt mondtam, hogy nem. De megjegyeztem, hogy eddigi gyóntatóim megengedhetőnek tartották a „kirakatórákat" felügyelői látogatás idején. Kérdései ezek voltak. Feltehető-e, hogy a gyermekeket ez nem hozta zavarba? Vajon érezték-e a tanulók, hogy ez csak látszat? Hogy csak a munka nyugodt folytathatása érdekében van az egész? Bizonyos volt-e abban, hogy a tanulók számára semmit nem jelent az, amit ön „kirakatórának" nevez? Megnyugtattam, hogy nem egyházellenes kitételek voltak az előhozottak, hanem az orosz gazdasági rend egy-egy újításában a fejlődés óvatos elismerése. Azt válaszolta, hogy már az ilyeneket is mellőzni kell. „Az ilyenek is károsak." Azt mondtam: mellőzni akarom a békepropagandát is. Erre nem felelt; igaz, hogy sietnie kellett, mert véget ért a 11 órai mise.

Végül a „szentolvasó egy tizedét" adta fel penitenciának. Azt mondta: diákjaimért mondjam el s ajánljam fel, hogy a Mária-évben minden kisebb veszélytől is mentesüljenek.

Szóval – itt az eddiginél nagyobb követelményeket tapasztaltam egyházi részről az állami hitoktatással szemben.

6. Az autóbusz ritkán indul Máriaremetére. A 11 órai misére prédikáció után érkeztem, a 12 órai misén pedig nem volt prédikáció. Pesthidegkúton azonban néhány percre betértem a templomba. Egy ősz, kopasz, idős, sovány pap ismertette a közleményeket. Ezek közt az egyházi adó fizetésére buzdította a híveket. Nyilvánvaló célzatossággal ismételte, hogy az egyháznak most nincs semmi vagyona. (Majd így: „az egyháznak minden vagyonát elvették".) Azt is hánytorgatta, hogy az egyházi adót régebben az állami adóval együtt szedték. Most az állami hatóságok már ebben sem segítenek nekünk.

Volt idő, amikor óvatosság jellemzett minden templomi megnyilatkozást. Most sokat engednek az óvatosságból. Általánosan jellemző lett ez.

7. Nem minden templomban – illetőleg a templomok nem minden miséjén – hirdették ki, hogy a pápa világviszonylatban elrendelte a Mária-évet a szeplőtelen fogantatás 150-ik évfordulójának ünneplésére.[304] A remetekertvárosi templomban ma hirdették ki. A krisztinai templomban már előbb. Mayer Miklós itt is – értesülésem szerint – tavalyi felhívására emlékeztetve a diákmisén arra kérte a gyermekeket, hogy felajánlásokat tegyenek – jócselekedeteket ajánljanak fel – a Mária-évre, illetőleg Jézus születésének emlékére. „Tavaly azt kértem, hogy mi Jézus születésének ünneplésére tegyünk felajánlást, mint akkor mások Sztálin születésnapjára tettek. Most újra kérem megfelelő jócselekedetek felajánlását."

Vajon mit ért „megfelelő" jócselekedeteken.

László István

A 3. részhez feljegyzem még, hogy Ásguti a prédikáció végén feltette a kérdést a gyermekeknek: „akartok-e Remete Szent Pál gyermekei lenni". A gyermekek gyenge: „igen"-nel feleltek. Újra feltette a kérdést. Az „igen" erejével akkor sem volt megelégedve. „Majd, ha templomba jöttök, s ránéztek Szent Pál képére, bizonyosan erősebb »igen« lesz a válaszotok."

Hogy Ásguti Remete Szent Pál gyermek- vagy szülőszövetséget akar létrehozni, annak más jele a mellékelt két énekszöveg. Ezenkívül még két énekszöveget osztogattak. Ezeket énekeltették a diákmisén.

A krisztinai templomban úgy hirdették ki a december 5-i (havonta szokásos) Mária-litániát, melyen a szertartást Hamvas Endre vezeti, hogy a Mária-év előkészítője lesz egyben. A szónok nevét nem mondták meg. Ezen a litánián feltétlenül ott leszek. Addig nem utalnak be a kórházba úgysem.[305]

66.

1953. december 9-i jelentés

DECEMBER 9.

A Bazilikában tegnap, 8-án este tartott Mária-év[306] megnyitásról főleg azt tartom feljegyzendőnek, hogy ilyen nagy zsúfoltság, kívül ilyen nagy tolongás, belül ekkora tömeg nem volt az augusztus 20-i főpapi misék alkalmával sem. Pedig arra – régi hagyományt tartva – vidékiek is jöttek. A gyülekező tömeg annyira sietve igyekezett, hogy a szokásos reakciós sugdolózásra is kevés alkalom volt. Egy társaságnak közelébe jutottam a sekrestye melletti oldalbejáratnál. Ezek arról beszéltek, hogy mosta-

[304] 1854. december 8-án került sor a Szeplőtelen Fogantatás dogmájának kihirdetésére.

[305] László István utólag illesztette ezt a részt jelentéséhez.

[306] 1953 szeptemberében hirdette meg XII. Pius pápa „Fulgens Corona" kezdetű enciklikájával az 1953. december 8-tól 1954. december 8-ig tartó, az egész világra kiterjedő Mária-évet.

nában igen sokan hazajöttek Oroszországból olyanok, akiket valami gyanú vagy más ok miatt kivittek Magyarországból. Persze, erről is azt állították, hogy külföldi nyomásra történt, aminthogy általában azt mondják, hogy a külföldi nyomásoknak már nemcsak a népi demokráciák engedelmeskednek, hanem Szovjet-Oroszország is.

A megnyitásra tartott misén nem volt prédikáció. Maga Czapik ment fel a szószékre s ő olvasta fel a pápa „szentatya" üzenetét a magyar püspöki kar körlevelében. Ez a pápai üzenet meg fog jelenni az Új Ember szombati számában.[307] Ezt már a templomi szorongásban hallottam, de a perselyező és rendező idős úriasszonyok közül is ketten mondták ezt.

László István

67.

1953. december 12-i jelentés

DECEMBER 12.

Pénteken este voltam a Bazilikában Debrei Miklós[308] esti hitoktatásán. A hittanmagyarázatot már nem a Bazilika földszinti sekrestyé[jé]vel kapcsolatos kis kápolnában tartják, hanem az emeleti kápolnában. Az iskola délutáni tanításának végeztével csoportosan jöttek ide a lányok. Fiúk is, de fiúk sokkal kevesebben. Szülő nem volt 15–20-nál több, de iskolás gyermek legalább 120. Debrei most nagyon ragaszkodott a hitoktatás keretéhez. Nem tett semmiféle kitérést, sem időszerű megjegyzést. Először a „rózsafüzér" imádkozására tanította meg a gyermekeket, azután a keresztség, a bérmálás és az egyházi rend szentségét ismertette. A gyermekek itt is bizalmas, meleg viszonyban vannak a hitoktató pappal, de csak Debreivel, a hitoktatóval, nem úgy, mint a budai ferenceseknél, ahol szinte valamennyi gyermek valamennyi baráttal ismeretségben és barátkozásban van.

Ezzel az alkalommal tulajdonképp nem Debrei hittanmagyarázatát óhajtottam meghallgatni, hanem azt szerettem volna megtudni, hogy milyen karácsonyi előkészületek folynak, milyen csoportos, különleges ájtatosságokat, karácsony-faünnepélyt stb. szerveznek. Erről nem tudtam meg semmit, sőt ezúttal még a karácsonyi gyónásról-áldozásról sem volt szó. – Beszéltem egy szülővel s szóvá tettem, hogy a mostani kezdetet mennyire szépnek találom, de annak hiányát érzem, hogy nem tanulnak az iskolás gyermekek karácsonyi énekeket s általában: egyházi éneket. A szülő azt mondta, hogy a „szentolvasó" imádkozása után énekeket is tanulni fognak a gyermekek. De erre nem Debrei fogja tanítani őket, hanem más. Még nem tudják, hogy ki. Bárdos György majd hoz megfelelő zeneakadémiai hallgatót, ahogy a volt

[307] A magyarországi Mária-évet Czapik Gyula egri érsek ünnepi miséje nyitotta meg a budapesti Szent István-bazilikában. A miséről és a Mária-évről az *Új Ember*, 1953. december 13-i 50. száma tudósított.

[308] Helyesen: Debrei Vilmos.

ciszterci templomban is megoldotta az énektanítás kérdését. A szülő megnyugtatott, hogy a bazilikai gyermekcsoport is hamarosan részesülni fog egyházi énektanításban, „akár belegyeznek a kommunisták ebbe, akár nem".

68.

1953. december 13-i jelentés

DECEMBER 13.

1. Két templom 8 órai miséjére néztem be, de prédikáció egyikben sem volt. 9 órakor a városmajori templom diákmiséjén voltam. Iskolások most sem voltak többen a mostanában szokásosnál, vagyis Balogh András volt ferences diákgondozása óta jóval kevesebben vannak, mint valamikor Endrefalvy Ottó idejében. Igaz, hogy Balogh András beszédeinek nincs különösebben vonzó tartalma, sem tetszetős formája, de ilyesmi Endrefalvi beszédeit sem jellemezte. Organizátor asszonyok működnek most is.

Az iskolás gyermekek karácsonyi gyónásáról és áldozásáról nem hirdettek semmit. Azt hittem: talán az esti hittanmagyarázaton szervezték meg ezt. Meglepetéssel hallottam a sekrestyéstől, hogy náluk nincs esti hittanmagyarázat. Azt mondta: a közeli (budai) ferences templomban tartanak ilyet.

2. Felmentem a felső-krisztinai (Dér Gy.) templomba a diákmise végére. Itt a diákmisén a régi rendben s a régi nagy számban (tömegben) vesznek részt iskolás gyermekek most is. A két főorgonizátor egyike: a volt apáca (40 körüli, szőke nő) most is szerepel. A másikat: az ősz hajú, idősebb asszonyt nem láttam. Ebben a templomban tartanak esti hittanmagyarázatot szerdán este 6 órakor. Itt is „keresztény hittanmagyarázat"-nak nevezi a hirdetés. Úgy hallottam: elég nagy a látogatottsága. De egyházi énekre még nem fogták be az iskolás gyermekeket.

A katolikus diákgondozást most is Szőnyi káplán végzi. Szőnyi annak idején Raáb Kornél helyébe került ide. Más alkalommal többször is tapasztaltam, hogy Szőnyinek sem hittanmagyarázatai, sem prédikációi nem olyan ügyesek, mint Raáb Kornél ténykedései voltak. „Fejlődés" itt semmi esetre nem mutatkozik.

Az iskolás gyermekek gyónása szombaton este, az áldozás vasárnap a 9 órás diákmisén lesz.

3. Autóbuszon igyekeztem át az Egyetemi-templomba, hogy azon a környéken érdeklődjem, szétnézzek. Az Egyetemi-templomban a miséző pap éppen akkor hirdette ki, hogy a belvárosi főplébánia-templomban 20-án, vasárnap lesz az iskolás gyermekek karácsonyi „szentáldozása". Előtte szombaton délután 5 órakor kezdődik az iskolások gyóntatása. Egyébként – ezt is hozzáfűzték a hirdetéshez – iskolás gyermekek és szülők részére minden vasárnap a reggel 8 órai diákmisén és minden csütörtökön este fél 7 órakor hittanmagyarázat lesz. – Ugyanezt kihirdették a környék templomai-

ban: a pesti ferences templomban s a Váci utcai Szent Mihály-templomban. Tehát az egész belvárosi környékről a Duna-parti főplébánia-templomba (Babocsa) gyűjtik össze gyónásra-áldozásra az iskolás gyermekeket. Úgy látszik: ezt az alkalmat felhasználják arra, hogy a hetenkénti rendszeres hittanmagyarázatnak is propagandát csináljanak s lendületet adjanak. Az iskolás gyermekek lelkigondozását itt Szepezdi Ervin látja el.

Jövő vasárnap reggel a 8 órai diákmisére idejövök, aztán a Bazilikába sietek át a diákmisére. (Vagy a Kun utcába? Nagyon érdekelne a remetekertvárosi diákmise, diákáldoztatás is, de oda nem tudnék odaérni idejében.)

4. Az Egyetemi-templom 11 órai miséjén nem volt prédikáció. Átmentem a Váci utcai templom fél 12 órás miséjére. Ebben a templomban sok eseménynek voltam tanúja valamikor. Endrefalvy odaérkezésemkor ment be gyóntatószékébe. Én kb. 25 percig voltam a templomban, azalatt nem ment be senki Endrefalvy gyóntatószékébe.

Eddig nem ismertem a 40 körüli papot, aki prédikált. Úgy hallottam: piarista. A tisztítóhelyről beszélt s azt a felfogást cáfolta, hogy csak mennyország és pokol van, – tisztítóhely nincsen. Szigorúan megtartotta a teológiai vonalat.

5. Déli 12 órakor kezdődött a pesti ferencesek nagymiséje. Ezen a misén szokott lenni az adventi prédikáció,[309] amit valamelyik ismert szónokkal tartattak minden évben. (Tavaly itt volt a baj Perlakival.) Most a vasárnap déli misék prédikációját állandóan egy fiatal káplán: Kárpáti tartja. Ő beszélt ma is. (Ellentétben azzal a híreszteléssel, hogy advent utolsó két hetében a prédikációkat Endrei-Eippel Mihály püspök fogja tartani.) Kárpáti igen kedvelt szónokká lett itt, beszédeire újabban éppúgy összezsúfolódik, megtelik a templom, mint tavaly Perlaki beszédeire. (Nyilvánvalóan nagyobb a zsúfoltság, mint Bozó plébános beszédein.) Néhányszor hallottam prédikációját, a maga vonalán ügyes szónok. Érzelmeskedik, közben olykor kényesebb pontokhoz is közeledik. De idejében, gondosan átsiklik rajtuk. Végeredményében – nem politizál. Most az édesanyák szeretetéről beszélt. Beszédében megmaradt a régimódi érzelmeskedés kereteiben.

Mise előtt a folyosón három idősebb úr beszélgetését hallgattam végig. Nyilván régi előkelőségek voltak, ezért nem kapcsolódhattam be a társalgásba, de azt nem bánták, hogy hallgatom azt, amit egyikük elmondott. Egy Józsinak emlegetett volt pénzügyminiszteri tanácsosról adott információt társainak. A miniszteri tanácsos vagy osztályfőnök megjött a kitelepítésből és Érden vett ki lakást. Pesten valami szívbajt állapítottak meg nála és kórházba kapott beutalást. A kórházi felvételhez azonban szükség volt szegénységi bizonyítványra, amit az érdi közs. tanács csak úgy adott ki, ha 2 tanú személyesen megjelenik vele s a két tanú igazolja, hogy pénzügyminiszteri tanácsosi nyugdíját megvonták s vagyona nincs. Az illetőnek nem volt régi ismerőse Érden. Elment a plébániára. Ott arról értesült, hogy a plébános pesti kórházban

[309] A karácsonyt megelőző négy hét vasárnapján tartott prédikáció.

van. Egy fiatal, idegen pap helyettesíti – a helyettes kb. egy hónapja jött meg a kitelepítésből. Érden csak két napja van. A pap mégis elment a volt miniszteri tanácsossal egyik katolikus úrhoz, aki szerzett még egy tanút s ketten tanúsították, hogy a szegénységi bizonyítványért jelentkezőnek nyugdíját elvették, vagyona nincs. Feljegyeztem ezt annak jellemzésére, hogy milyen készségesen állnak egymás rendelkezésére a klerikális reakciósok.

6. Átsiettem az Egyetemi-templomba Sík Sándor nevezetes adventi beszédsorozatára, amit nagy tömeg hallgat minden alkalommal. Az Egyetemi-templom nem nagy, de azért elég hatalmas tömeg tud összezsúfolódni benne. Sík Sándor mostani beszédeit kívül is hallgatják, akik nem tudtak beférni s várják, hogy esetleg bejussanak. A tömegben sok volt az egyetemi hallgató. Ezek nagyon idegeskedtek, amikor Sík Sándor késett. Elmúlt fél 1 óra és még nem jelent meg a szószékben. Azt sugdosták, hogy alighanem lefogták Síket, mert nem vállalt el olyasmit, amire rá akarták venni. Sík azonban megjelent a szószékben s elkezdte, folytatta a szokásos teológiai tartalmú fejtegetést arról, hogy Isten miért, miképp adta meg az embernek a szabad akaratot, s hogy miképp kell értelmezni Jézus jelentését. Miben különbözik Jézus jelenléte attól, ahogy s ami emberek halála után egyéniségünkből vagy alkotásunkból megmarad. „Petőfi tovább él költői alkotásaiban" – mondta. – „Szent István is tovább él alkotásában: ebben az országban." Rögtön enyhítette a kijelentést: „Szent István tovább él alkotásában, már tudniillik abban, hogy Magyarország van." Így megvolt az a látszat, hogy nem a Szent István-i szellemre vonatkoztatja a maradandóságot.

Egyébként nem volt semmi politikai célzás Sík beszédében, amely most is – mindig – egy teljes órát vett igénybe. Beszéd után a szemináriumi folyosóján hallott beszédfoszlányból csupa betörési rémhírt vettem ki. Egyik arról szólt, hogy a kerepesi temetőben kiásott sírba löktek be olyan férfit, akit kiraboltak és agyonvertek. Ezt a rémmesét valami nagyon „előkelő" úrhölgy újságolta. – Másutt – a templom előtt – a ferences templomihoz hasonló férfitársaság közelében álltam, meg s őket sem zavarta, hogy beszédüket hallgatom. Jó reakciósnak gondoltak. Itt meg arról folyt a szó, hogy a dohánygyáraknál vagy dohányértékesítésnél milyen nagy sikkasztások voltak. Azt mondták, hogy mindegyiket kommunista követte el. „Sok dolga van ezekkel a pártszervezeteknek – mondta gúnyosan az egyik –, mivel mindegyiknek ügyét le kell tárgyalni és ki kell zárni őket a pártból, mielőtt a bíróság elítélné őket."

Rémhírek[310]

Külpolitikai értesüléseket most nem közvetítettek az urak. Mostanában főleg a betörések szörnyűségeit beszélik el egymásnak.

László István

[310] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

Egy egyetemi hallgató Sík Sándor Szent Istvánra vonatkozó megjegyzésében így is célzatosságnak örvendezett.[311]

69.

1953. december 15-i jelentés

DECEMBER 15.

Hittan[312]

Ma délután a Keleti pályaudvar várótermi folyosóján beszédbe elegyedtem egy 51 körüli férfival, aki Csapó István szolnoki kereskedőnek és Sebestyén Sándor ottani plébános bizalmasának mondta magát.

Arról beszélt, hogy Ausztriából naponta nagyobbodó tömegben „szorulnak ki" oroszok. Ezek Pestre özönlenek és itt házakat igényelnek ki, foglalnak le. A tanácsok azonban nem engednek nekik. Óbudán, de más kerületekben is megtagadták kérésük teljesítését.

Kérdeztem: mi az, hogy az oroszok „Ausztriából kiszorulnak" s mivel magyarázható, hogy a tanácsok nem teljesítik kívánságukat. Azt mondta: bizonytalannak érzik helyzetüket Ausztriában és távozásuk – „idemenekülésük" – nem parancsnokságaik beleegyezésével történik. Alkalmasnak és megokoltnak tartottam volna, hogy rendőrnek szóljak s igazoltassam, de az állítólagos kereskedő útipoggyász nélkül beszállt egy vasúti kocsiba s onnan más kocsiba mehetett át. Nem találtam meg ezután.

Hazajövet a krisztinai templom egyik törzslakójával beszéltem (egy illatszerkereskedő-segéddel, akit futólag ismerek, nevét nem is tudtam soha). Ez nem tudott semmit erről a szenzációról.

Mindazonáltal úgy hiszem: ebből a hírből nagy témája lesz hamarosan a klerikális-reakciós érdekeltségeknek.

László István

70.

1953. december 20-i jelentés

DECEMBER 20.

1. Megfigyeltem az iskolások karácsonyi gyónásának és áldozásának méreteit a belvárosi főplébánia-templomban. Szombaton délután és vasárnap reggel gyóntak volna a gyermekek az egész körzetből, vagyis ennek a templomnak továbbá a pesti ferences

[311] László István utólag illesztette ezt a részt jelentéséhez.

[312] Szerényi Sándor utólagos bejegyzése.

templomnak az Egyetemi-templomnak s a Váci utcai Szent Mihály-templomnak körzetéből. Ehhez arányítva nem volt nagy az érdeklődés. Szombaton meg sem látszott, hogy az iskolások gyóntatása folyik. A gyóntatószékeknél sorba álltak a gyónásra várakozók. Köztük mindenütt voltak gyermekek. Organizátorok, főrendezők nem működtek sem a gyónásnál, sem a vasárnap reggeli áldoztatásnál. Az utóbbi alkalommal osztottak ki írógéppel sokszorosított imádságokat, de ezeket a sekrestyés osztotta ki, nem valami organizátorféle.

Aránylag kevesen áldoztak a vasárnap reggeli 8 órás diákmisén. 60–70 iskolás gyermek lehetett azokkal együtt, akik a kórusról lejöttek áldozni. A kóruson ugyanis gyermekek énekeltek, de kevesen voltak (legfeljebb 15–20-an), s énekükön egyáltalán nem látszott, hogy rendszeresen gyakorolnának. A hanganyag is hiányos. Lehet, hogy énekkart próbálnak szervezni iskolásokból itt is, de a szervezésnek még nagyon a kezdetén vannak.

Érdeklődtem, hogy mi az oka ennek a lassú és bizonytalan, nagyon kisméretű haladásnak. Azt mondták, hogy Szepezdi Ervin káplán, a tulajdonképpeni diáknevelő pap kórházban fekszik, helyét jelenleg Gyurisics pap (nem tudták pontosan megmondani a nevét) tölti be. Ez még nem tudja szervezni az iskolás gyermekeket. „Aztán a plébános urat sem kedvelik sokan" – mondta egyik anya.

A gyermekek áldozásának miséjén a Szepezdit helyettesítő pap prédikált. Arról beszélt a gyermekeknek, hogy Krisztus csak azokhoz tér be, akik kinyitják számára lelkük kapuját. A kifogásolható részben arra hívta fel a gyermekeket, hogy az ünnepek alkalmával imádkozzanak sokat szüleikért, akik szinte emberfeletti módon küzdenek, dolgoznak, életüket pusztító munkában fáradoznak családjukért. – Az általában használt szólamot vette elő és kiszínezte.

Délben visszamentem ennek a templomnak miséjére, amelyiken tavaly Sík Sándor beszélt, s azelőtt is mindig valami vendégszónok. Most Babocsa Endre tartotta ezeket a beszédeket. A mait is.

A templomban most nyoma sem volt a Balázs idejét jellemzett nagy zsúfoltságnak, amely egyébként Sík Sándor tavalyi konferenciabeszédein is megvolt. A templomban az ülőhelyeknek 1/3-1/4 része üres volt. Sem hátul, sem oldalt s a padok közt sem álltak. A katolikus lapokat árusító, erősen Balázs-párti újságárus asszonynak említettem ezt. Egy idős „úriember" is állt ott. Közbeszólt, megjegyezte: „Pedig Babocsa plébános is jó szónok. Nem mond semmi bántót, ilyet most sem mondott."

Egyébként – nem lehetett bekapcsolódnom más beszélgetésekbe. Nők, férfiak hazamennek mise után. Azok, akik reakciós hírek terjesztésével foglalkoztak s buzgólkodtak, azoknak legnagyobb része hiányzik már ebből a templomból.

2. A hét folyamán megtudtam, hogy Fülöp atya nincs már a Kun utcai templomban, s hogy a Bazilika 2 évvel ezelőtt gyorsan elhelyezett káplánja: dr. Szecsei György került helyébe diákgondozónak. Feltételeztem, hogy Szecsei igen óvatos, hiszen a két év előtti újévi beszéde után is nagy igyekvéssel próbálta menteni magát Elvtársnál. Feltételeztem, hogy óvatos a diákgondozásban s a gyóntatószékben is. Gyóntatószéké-

ben csakugyan ilyen volt. Azt mondta: „Isten szándékait nem láthatjuk tisztán, de bízni kell jóságában, kegyelmében. A megpróbáltatások türelmes viselése annyit jelent, hogy érdemeket szerzünk az örök életre... A világválságot Isten meg tudja és meg is fogja oldani."

December 20-i diákmiséjén az iskolás gyermekek azokban a padokban ültek most is, ahol azelőtt. De most a fiúk is, a lányok is kevesebben voltak valamivel, mint régen. Lehet, hogy csak a szeles hideg miatt volt ez. – Szecsei arról tartott hittanmagyarázatot, hogy van Isten. Nem látjuk őt, de látjuk a világot s azt valakinek alkotnia kellett. Mást nemigen mondott, politikai jellegűt egyáltalán nem.

Itt a főrendező egy volt textil-nagykereskedő, jelenleg raktárnok egy vállalatnál. Nála próbáltam érdeklődni, hogy Fülöp atya hol van. Nem mondta meg, azt mondta, hogy ők sem tudnak bizonyosat.

Kissé időztem az udvaron. Többen óhajtottak beszélni dr. Szecsei főtisztelendő úrral. Ezeket a kántor (aki számtiszt, illetve könyvelő egyik minisztériumban) világosította fel, hogy Szecsei az irodában van-e vagy elől. Úgy látszik: Szecseit gyakran keresik fel a hívek.

Talán meg kellett volna jegyeznem előbb, hogy Szecsei a prédikációja, illetve hittanmagyarázata közben néhányszor tett fel olyan kérdést, amire igennel vagy nemmel feleltek a gyermekek. De nem névről szólította fel őket, ahogy Dombos valamikor tette, hanem karban mondták a gyermekek az igent vagy nemet.

3. Közben benéztem a Váci utcai templomba, amelynek van egy új szónoka: negyvenen felüli, magas, kopasz, némileg aszkéta arcú pap, állítólag volt szerzetes. Beszédének második részét hallottam a fél 12 órás misén. A mai nyomorúságnak, a boldogulni nem tudásnak, a nyugodt családi élet anyagi feltételeit biztosítani nem tudásnak jellemzését nagyon kiélezte, ilyenformán a karácsonyi számvetés, számbavétel szomorú voltát jobban kiszínezte másoknál. Majd azzal fejezte be prédikációját, hogy az ilyen hiábavaló küzdelemben vergődő embernek Istenhez kell fordulnia. Isten boldogítani tudja a nehéz sorsában vergődő embert, az Istenhez térés boldog karácsonyi örömet tud szerezni mindenkinek.

László István

Mindenütt tartanak, illetve hirdetnek a Mária-év alkalmával külön miséket, vagy ájtatosságokat. Ezekben gyóntatnak, áldoztatnak majd és a „pápa szándékára" elmondott imádságokkal szemben „teljes búcsút" és egyéb különleges kegyelmet ígérnek. A gyermekeknek is. A gyermekeket is iparkodnak ezekkel az ígéretekkel beszervezni, összetartani. Majd ellátogatok ilyen ájtatosságokra.

Az iskolai hittanórák a tanrendben az utolsó óra után vannak. Egyebütt nem is lehetnének.

Hittanóra előtt általános iskolákban már ott van a folyosón a hitoktató s iparkodik beterelni a gyermekeket, akik jelentkeztek ugyan hitoktatásra, de ellógnak a hittanórákról. Ennek előbb-utóbb az lesz a következménye, hogy a tanítónők segíteni fognak a papoknak a gyermekek beszervezésében, beterelésében.

Hogy mennyire mellőzik a gyermekek a hittanórákat, arra egy példát említek. N. N. az Őrnagy utcai általános iskola V. b. lányosztályának tanulója még egyetlen hittanórán sem volt.

Azt általában meg lehet állapítani (az Őrnagy és az Egressy úti iskolában is azt láttam), hogy az ájtatosságokkal, misékkel kapcsolatban egy-egy „különös kegyelem" vagy „teljes búcsú" ígérgetése buzdítólag hat a gyermekekre. Az ilyen ígérgetéseket alighanem a remetekertvárosi templomban, a „Remete Szent Pál fiai" című[313] ifjúsági gárda körében hasznosítanák legjobban. A vasárnap délután 3 órakor folyó hittanmagyarázatot iparkodnak hatásosabbá tenni ilyennel s úgy látom, hogy az rendszeresen folyik náluk.[314]

71.

1953. december 25–26-i jelentés

DECEMBER 25.

1. Ma a Kun utcai és a Rózsák terei templomban akartam körülnézni. Először a Rózsák terei tapasztalatokról számolok be.

A 10 órai asszisztenciás nagymisén helyi papok szerepeltek; középen egy szemüveges, 40 év körüli káplán: Papp Ferenc. A prédikációt is Papp Ferenc tartotta. Papp Ferenc beszéde erősebb, nyíltabb támadó kiállást tartalmazott a Rózsák terén eddig hallott prédikációknál.

Arról beszélt, hogy a karácsony az ajándékozások ünnepe. A gyermekek ajándékszórást köszönnek Jézuskának, a karácsonyfát valóban Jézus adja, hiszen a földön minden jó a megváltásból származik. A megváltás nélkül az életnek semmi értelme vagy célja nem lenne. Ha nézzük a Jézus születését megelőző korszakot, úgy azt látjuk, hogy abban teljesen hiányzott az emberhez méltó élet legelemibb feltétele: a szabadság. Az emberek nagy tömegei rabszolgasorban voltak. És mi a mai helyzet? Mi foglalkoztatja a mai embereket, az emberek célt nem érő, nyugalomra, lelki békére, lelki emelkedésre el nem jutható részét? Az anyagiasság és a politika. Egyik sem hozhatja meg az egyénnek, de a közösségeknek, a társadalomnak egészséges, életerős voltát sem. Krisztus igazsága és a kegyelem (a kegyelmi állapot) biztosíthatja ezt egyedül. Az igazság és a kegyelem az, ami a túlvilági életnek örömét biztosítja, de ezt a világot is csak Krisztus követése teheti széppé, jóvá. Nincs igazság, csak Krisztus igazsága, amit az alázatosság, a szerénység s a szeretet útján lehet elérni s amit el kell érnie beteg és boldogtalan korunknak is, hogy az egyén is, a közösség is felemelkedjék. Krisztus igazsága nélkül csak világválságról, csak a földi élet céltalanságáról, a küzdelmek hiábavalóságáról beszélhetünk. Világbéke nem lehet, csak világválság le-

[313] Inkább: nevű.

[314] László István utólag illesztette ezt a részt jelentéséhez.

het mindaddig, amíg a világ meg nem tér Krisztus igazságához. De az egyén s az emberi közösségek boldogulásához szükséges a lelkek kegyelmi állapota is, amit az Istentől rendelt szentségek adnak meg. A szentek követésére van szükség. Nem véletlen, hogy amikor a közösségek vezetésére olyanok vállalkoztak, akik sem Krisztus igazságát nem ismerték el, sem a kegyelmi állapotot nem keresték, akkor nemcsak a meglévő, kialakult rend bomlott vagy semmisült meg, de Isten segítsége nélkül a társadalom éltető, alkotó erői is veszendők lettek. Nem alakult ki sem erkölcsi, de még gazdasági téren sem megmaradásra, állandósulásra alkalmas élet. Nem véletlen, hogy szentek uralkodtak, népeket szentek – Szent Eduárd,[315] Szent István – vezettek akkor, amikor a nagy országszervezések, az állandósulásra, fejlődésre alkalmas viszonyok kialakultak.

Végül a befejezés: imádkozzunk, hogy Krisztus igazsága és a kegyelmi állapot erősödjék bennünk s a társadalomban.

Megjegyzem: pontosan nem mondta meg, hogy mit ért a krisztusi igazságon, de azt variálta, hogy a szeretet, az alázatosság s a szerénység útján lehet eljutni oda. – Még egy megjegyzésem van. Amikor a prédikáció elején azt említette, hogy a mai embereket Krisztus igazságára s a kegyelmi állapotra való törekvés helyett az anyagiasság s a politika foglalkoztatja, akkor az anyagiasságot nem úgy tüntette fel, mintha a fogalom marxista értelmezésére: az egyetemes materializmusra gondolna. A mértéktelen pénzharácsolást említette. Lehet, hogy akkor még enyhíteni akarta a klerikális-reakciós vonalat, amit aztán félreérthetetlenné, kihívóvá tett a prédikáció másik, nagyobb részében.

A prédikációban voltak stiláris és szerkezeti zökkenők, de állíthatom, hogy az ilyen nehézségek ellenére híven és hitelesen foglaltam össze Papp Ferenc mai prédikációjának tartalmát. Fontosabb kifejezései is ezek voltak szó szerint.

2. Papp Ferenc prédikációja, illetve az egész 10 órai nagymise alatt gyóntatószékében volt Hites Ignác plébános. Csak ő gyóntatott. Mindig volt gyónó nála, de a gyónók nem álltak és vártak olyan nagy számban és nagy rendben, ahogy ez a Kun utcai, a városmajori s a Szent Imre herceg úti (volt ciszterci ta) templomban szokásos.

Érdeklődtem Horváth káplánról. Horváthról sajnálkozva mondták, hogy áthelyezték innen. Sajnálják távozását, de annak örülnek, hogy megfelelő munkakörbe jutott. Balassagyarmaton lett plébános. Folytatni próbáltam: remélem, hogy a katolikus diákgondozásban utódát is segítik a női szervezők, akik Horváth idejében buzgólkodtak. Erről most nem kaptam felvilágosítást. (A 9 órai diákmisén nem itt voltam, hanem a Kun utcában.)

---

[315] Szent Eduárd (1002–1066): kegyessége és a papság bőkezű pártfogása szerezte meg számára a hitvalló (The Contessor) melléknevet. Egyébként erélytelen király volt, normann kegyenceire támaszkodott, ami hozzájárult ahhoz, hogy a normann Hódító Vilmos megszerezhesse az angol trónt. 1161-ben a szentek közé iktatták. Egyházi ünnepe: október 13.

3. Szerettem volna arról tájékoztatni, hogy mint vélekedik s mennyiben tanúsít hasonló vagy ellenkező magatartást Hites Ignác plébános Papp Ferenc reakciós kiállását illetően. Mise végén könnyen be lehetett jutni Hites gyóntatószékébe. Azt mondta: Karácsony ünnepén a világ újjászületéséért kell imádkozni. Európa országainak általában újjá kell születniük. Sokan vannak a jó szándékú emberek. A családfenntartás nehéz gondot, sokszor kétségbeejtő helyzetet jelent ma. Az imádság és a reménykedés hozzon vigasztalást. Erős hitéletet kell teremteni a családban, – ez legyen a törekvés Mária évében. Rendszeressé kell tenni a családi gyónásokat.

Hites elég tartózkodóan nyilatkozott meg itt is. Panaszkodtam, hogy az ünnepekre munkanapot rendelnek. Erre nem tért ki szavaiban.

4. A 9 órai diákmisén a Kun utcai kápolnában voltam. A karácsonyi szünet idején az iskolás gyermekek számára nem tették kötelezővé a 9 órai misét, csak általában az ünnepi misehallgatást. Gyermekek azért voltak a fenntartott helyeken, csak jóval kevesebben a szokottnál. Felnőttek be is ültek a diákhelyekre. A templomban Józsa Árpád gyóntatószéke előtt 40-nél többen álltak sorban. Gergely plébános nem gyóntatott azalatt, amíg ebben a templomban voltam.

Ma én is beülhettem a diákhelyek egyikére, közel az oltárhoz. Kétségtelenül megállapítottam, hogy az új diákgondozó: Szecsei György, a volt bazilikai főszónok káplán. Ezúttal is csak azt ismételhetem, hogy Szecsei György szónoki módszere egészen megváltozott, de most sem a sablonos: óvatos, sőt nagyon óvatos, de azért gyakran és bizonytalanul érint olyan dolgokat, aminek említésében valami célzatosság lehet. Mostani beszédét azzal kezdte, hogy Jézus születését s ennek körülményeit mondának, a képzelet szüleményének tartják a ... nem kommunistákat, nem marxistákat, nem ateistákat, hanem más idegen szót mondott, amit nem értettem meg tisztán. Talán nem is mondta tisztán. Úgy gondolom: mindenki arra gondolt, hogy a kommunistákra céloz s ezt a célzatosságot juttatja kifejezésre a talányos, különös idegen szó említésével, amit nem értettem meg annak ellenére, hogy a történelemtudományban használt elnevezéseket nagyon ismerem.

Jelentéktelen apróság az egész, de mégsem hallgathatom el gyanúmat, hogy Szecsei nem is létező idegen elnevezést mondott. Megemlítem ezt az apróságot, mivel újabban is megélénkült a régebbi szokás, hogy a prédikációkban Napóleont, Hitlert, Mussolinit, sőt a változatos alibiigazolás kedvéért Mátyás királyt is szidják a papok, amikor a szocializmus nagy történelmi alakjait akarják ócsárolni. (Mátyás király igazságtalanságának kipellengérezését a kelenvölgyi (Péterhegyi út) kápolnában Szúnyogh Xavér Ferenc gyakorolta szorgalmasan.)

Szecsei a Jézus születésének adatairól azt jegyezte meg, hogy a kételkedőkkel ellentétben az „ártatlan gyermekek szentül hiszik ezeket". A gyermekeket nemcsak itt dicsérte, hanem a továbbiakban is. Azt mondta: „A gyermekek nem értik meg, hogy Szent Józsefet és Szűz Máriát nem fogadta be szállásra senki. A gyermekek boldogan adtak volna szállást a szent családnak... Ez annyit jelent, hogy a gyermekek szíve tárva-nyitva várja Jézust most is... Krisztus csak olyan házba, olyanok szívébe tér be most, ahol szívesen várják."

Szecsei még azt emelte ki Jézus születésének előzményeiből, hogy Szent József engedelmeskedni kívánt az állami rendelkezésnek: útnak indult Szűz Máriával, pedig bizonyára aggasztotta, hogy az istenanya hol fogja megszülni Jézust. – Végül kiemelte, hogy Jézus isteni erejével megváltoztathatta volna a körülményeket: nem pásztorok, de tudósok is lehettek volna, akik őt először köszöntik. Jézus azonban az egyszerű embereket választotta. Mindkettőt csak említette, semmiféle kommentárt nem fűzött hozzájuk.

Jelenleg ilyenek a jellegzetességek Szecsei prédikációiban. Bizony szegényesebb eszközökkel operál most, mint két éve a bazilikai prédikációkban. Szegényesebb a környezet itt, szegényesebben öltözöttek a hívek, de miséi után itt többen várják, mint a Bazilika miséi, prédikációi után. Persze, az áthelyezés után a „hívek" szemében mártírrá lett ő is.

5. Fél 12 órakor bementem a Váci utcai templomba. A mostanában idehelyezett pap beszélt, ugyanaz, aki múlt alkalommal nagyon kiszínezte a „mai élet keserveit, kétségbeejtő nehézségeit". Más időszerű vagy politikai természetű vonatkozást akkor sem említett, most nem említette ezt sem. Csak lelkendezett, érzelmeskedett, hogy az emberiségnek milyen boldogsága valósult meg Jézus világrajöttével. Jézus megszabadította az emberiséget az eredeti bűnnek – Ádám és Éva bűnbeesésének – következményeitől.

6. Előzőleg a pesti ferences templomba szerettem volna bejutni. De már 20 perccel a déli mise kezdete előtt olyan nagy tömeg állt kiszorulva a templomajtó előtt az utcán, hogy reménytelennek látszott a helyzet. Reménytelen volt, hogy valamit is elkaphassak a prédikációból. Inkább az oldalfolyosóra mentem, ott elkaphattam pár foszlányt három öregúr beszélgetéséből. Ahogy összeraktam s kiegészítettem a töredékeket, ez a beszélgetésrészlet kerekedett ki. Pistának nevezett volt pénzügyminisztériumi előkelőségről volt szó. Pista jelenleg a Rózsadombon van valakinél. Kitelepített volt, most nem kapott még lakhatási engedélyt Pestre. Pista figyeli a külföldi rádiót. Azt újságolta a 3 öregúr egyike, hogy barátjuk végighallgatott egy amerikai közvetítést: egy mise vagy miserészlet: a prédikáció közvetítését. A pap a magyarok itthoni szenvedéseit részletezte. Csak kis türelmet kért még a magyarországiaktól s hangsúlyozta, hogy felszabadításuk küszöbön van. – Egyáltalán nem kivételes az ilyen hírverés, mégis arra gondoltam, hogy a Váci utcai templom prédikációja után visszamegyek a ferencesekhez s megfigyelem, hogy a Pista értesüléseit közlő előkelőség hol lakik és kicsoda. Sajnos nem találtam rájuk a folyosón, de megint eljutott hozzám egy-egy beszélgetésfoszlány arról, hogy milyen „rémségesen leromlott a közbiztonság", – mennyi a betörés, levetkőztetés, templomrablás. Állítólag a XVI. kerületben, Rákosszentmihályon lett volna templomrablás.

7. Ez nem igaz. Rákosszentmihályon nem jártak betörők a templomban. De a rákosszentmihályi templomról s plébánosról: Ráczról feljegyezhetek valamit. Az éjféli misén s általában: mostanában a templomban olyan nagy tömeg verődik össze, ami-

lyen nem volt előbbi plébánosok idején. Több oldalról hallottam ezt, így nem lehet kétes. Olyanoktól is hallottam, akik felróják Rácznak, hogy a békegyűléseken mindig felszólal, de „Isten nevét soha nem említi a béke ügyével kapcsolatban". Az sem tetszik a rákosszentmihályi klerikális reakciósoknak, hogy Rácz nemcsak különböző gyűléseken, de prédikációkban is többször említette: „Apám munkás volt, anyám cseléd." Mindennek ellenére azt említik dicséretül, hogy igen jó és buzgó pap. Kifestette, nagyon széppé tette a templomot, szebbé, mint amilyen bármikor volt.

Egy nyugalmazott vasutas (azt hiszem: Karikó a neve) azt mondta: „Sokan kifogásolják, hogy Rácz ma is kitart a demokrácia, a kommunisták barátságában, pedig újabban már a régi pártemberek közül egyre többen keresik a klerikális reakciósok, a legitimista Szent Korona Szövetség, az egykori »Rákosszentmihályi Úrikaszinó«[316] előkelőségeinek kegyét."

Hát – a helyzet nemcsak Rákosszentmihályon s nemcsak a XVI. kerületben alakult így.

DECEMBER 26.

8. Hétfőn a Rózsák terei templom ügyét akartam tisztázni olyanképpen, hogy egész délelőtt ebben a templomban maradok.

A 9 órai misén kevés diák volt. Szülőik mellett ültek a padokban vagy az áldoztató rácsnál álltak. De ugyanúgy volt a 10 órai s a 12 órai misén is. Ezeken a miséken a szentély, illetve az áldoztató rács előtt még több gyermek állt, mint a 9 órain.

A 10 órai mise ezúttal is asszisztenciás nagymise volt. Ezúttal is Papp Ferenc szerepelt középen, de a prédikációt nem ő tartotta, hanem egy fiatal új káplán. Patak vagy Pataki a neve. Szent István vértanúról beszélt. Megkövezése részleteit ismertette és magyarázta theológiai megvilágításban. Arról beszélt, hogy a vértanúság nagyobb áldozat-e vagy nemcsak a vérnek, de a test és a lélek egészének feláldozása Isten dicsőségére, vagyis: a tökéletességre törekvő katolikus élet.

Kezdő szónok a fiatal Pataki. Küszködött, de kitartott a theológus bölcselkedésben. Beszéde engem főleg annyiban érdekelt, hogy a plébánia papjainak szelleméből mit árul el s hogy azonos-e a plébánia szelleme Papp Ferencével. Pataki beszéde nem vallott erre. Egyszer említette ugyan a gyűlölet szót, de nem a jelenre vonatkoztatva. A 10 órai nagymisén elmondott beszédében volt egy részlet, amit elhamarkodott vagy jelenleg még le nem küzdött lámpalázában nem fejtett ki. Az ún. „szentlecke" elmondja Szent István vértanú megköveztetését s azt is megemlíti, hogy a vértanú ruháit egy Saul nevű fiatalember lábai elé tették.

Pataki a beszéde végén azt mondta: „Nekünk nem életfeladatunk – bár az is lehet – a vértanúhalál... Az ellen mindenesetre tiltakoznunk kellene, hogy vértanúk ruháit a lábunk elé tegyék." Nem fejtette ki, hogy mit akar mondani ezzel. Végül azzal fejezte

[316] Rákosszentmihályon külön a nők és külön a férfiak számára is működött Szent Korona Szövetség 1926-tól.

be prédikációját, hogy mindennapi vértanúságainkat viseljük Isten akaratában odaadó, teljes megnyugvással, hittel, lelki emelkedéssel, akkor méltók leszünk a vértanúk példaadásához. A vértanúkhoz, akik az egyház erősségei, az egyház isteni rendeltetésének bizonyítékai.

Bizonyos célzatosság lehet ebben, s azt is feljegyzem, hogy a „mindennapi vértanúságukat" többször említette. De Szent István vértanú ünnepén kézenfekvő lehetőség, kínálkozó alkalom az, hogy a pap mai vonatkozásokra térjen át. Így az elmúlt években István vértanú napján csupa olyan beszédet hallottam a templomban, amik elejétől végig át meg át voltak szőve politikai célzatossággal. Pataki csak beszéde végén tért át erre a vonalra.

Arra számítottam, hogy a 12 órai mise prédikációjában valamivel közelebb jutok a probléma tisztázásához. Megvártam ezt a misét is, azonban most is Pataki káplán prédikált és ugyanazt a beszédet mondta el. Most kevéssé volt zavarban s nem kellett annyira küzdenie, mint először. A talányos mondatot („Az ellen mindenesetre élesen tiltakoznunk kellene, hogy a vértanú ruháit lábunk elé tegyék") ezúttal kihagyta.

9. Hogy Papp Ferenc kihívó reakciós szellemének mekkora hatása van paptársaira, s hogy Hites plébános vagy Hites többi káplánja mennyiben azonosítja magát Papp Ferenc kiállásával, általában, hogy mi van belül a plébánián, azt megítélni nemigen lehetett ennyiből. De valamiképp úgy hat az egész, mintha nemcsak a plébános őrizte volna meg enyhén reakciós, elég óvatos, önálló magatartását, de talán mások is. Erre nem csupán Pataki káplán magatartásából következtetek, de más – persze, bizonytalan adatom is van. A 10 órai misén szerepelt énekkarban valami palotaforradalomféle lehetett. Valakit vagy valakiket ki akartak seprűzni. 11 órától 12 óráig két fiatal káplán nem ült be a gyóntatószékbe, hogy az énekkari „úriasszonyok, úri családok" háborúskodását levezesse. Akivel a két pap tárgyalt, mind a volt úri középosztályhoz tartozónak látszott. A káplánok méltóságosoztak is két asszonyt. Végül mindnyájan hangoskodva nevettek, amikor 12 órára a válság elintéződött.

A gyóntatást mint politikai befolyásolás lehetőségét aligha mulasztották volna el olyan papok, akik nagyon benne vannak a politikában.

László István

72.

1953. december 31-i jelentés

DECEMBER 31.

Erre a hétre egyik megbeszélt célom az Ulászló utcai kápolna hittanmagyarázatának megfigyelése volt. Kedden értekezletünk volt, s csak később fejeződött be. Így péntekre kellett halasztanom a látogatást. De csütörtökön volt időm, és kilátogattam. Csütörtök este énekpróba és litánia volt. Az énekpróba előtt megint gyermekszereplő – most 13-14 éves fiú – vezette a „szentolvasó" imádkozását. Nagyon buzgón szere-

pelt ebben a gyermek számára kitüntető feladatban. Mellette anyja térdelt, aki úgyszintén élvezhette a kitüntetést. (Az elmúlt héten lányka volt az előimádkozó. A lány mellett is ott térdelt az anya. Úgy látszik, ez a rendszer.)

Az énekpróbát Golenszky Kandid atya vezette most is. Az énekkarban vegyesen – fiúk, lányok, felnőtt lányok és asszonyok – voltak, de összesen sem lehettek 32-34-nél többen. Kandid atya kérte is őket, hogy a legközelebbi próbára, amely valami fontosabb szereplés előkészítője lesz, hozzák el magukkal azokat, akik velük éreznek. Jöjjenek többen, akármilyen nagy is lesz a hideg.

Az énekek dallama is, szövege is új vagy eddig nem hallott. Az énekszövegek csak ájtatoskodást, alázatoskodást tartalmaznak. Mai szempontból különösebben kifogásolható tétel nincs bennük. De próbáltak valami latin szövegű antifónát.[317] Itt a hívek ezt a latin szöveget énekelték: „Da mihi virtutem contra hostes tuos." (Adj nekem hősiességet a te ellenségeid ellen.) Lehet, hogy ez nem új s nem mai célzatosságot jelző szöveg. De éppígy meglehet az is, hogy éppen erre a célra szerkesztették. (Körmendi a főpapi Mária-ájtatosságok előkészítésekor betanítja a híveket a latin feleletek éneklésére s megmondja előbb vagy utóbb a latin szöveg magyar jelentését is.)

Kandid atya beszéde csupa nagyhangú hódolat, imádás és Szűz Mária dicsőítése volt. Beszéde egy-egy részlete után megáll, hogy a gyermekek és szülők jobban megjegyezhessék s néhány percig gondolkozhassanak rajta. Az első részben szó volt arról, hogy Magyarországot Szűz Mária égi segítsége mentette és tartotta meg eddig s ez az égi pártfogás lesz erősségünk továbbra is.

A litánia után a 9 ministráns kijött a sekrestyéből, az oltár közelében kijelölt helyeikre letérdeltek, majd imádkozni kezdték a kibővített úrangyalát. Egy iskolásfiú – ministráns – az oltárhoz térdelt s onnan végezte az előimádkozást.

Ilyen szerepeltetéssel kapcsolja magához és egyházához Kandid atya az iskolásfiúkat.

Természetes, hogy ebben a templomban is van sekrestyés. A gyertyagyújtást, az oltárkendők rakosgatását, az énekszövegek kiosztását és egyebeket azonban itt és másutt is mindenütt gyermekek végzik, hogy nagyobb legyen kedvük a buzgólkodáshoz.

A csütörtöki litánia után megtudtam, hogy – tekintettel a nagy hidegre – a pénteki hittanmagyarázat elmarad.

2. Vasárnap reggel a Karolina úti kápolnába mentem. Még felénél sem tartott a 1/2 8 órai mise, amin – úgy látszik – nem volt prédikáció. A 1/2 8 órai misén nem voltak gyermekek, csak néhányan szülőik mellett. A templomban öregek: hajdani előkelőségek voltak asszonyaikkal, pár fiatalabb család és a mindenütt összesereglő: templomlakó szentasszonyok. A gyóntatószék előtt hatan vártak sorra. Odaálltam és be is jutottam. A gyóntató azt mondta: „már nem szabad semmiféle anyagi vagy egzisztenciális érdekre tekintettel lenni és nem szabad semmiképp – akár a legkisebb mértékben sem – csökkenteni a gyermekek vallásos nevelésének teljességét. Nem szabad

[317] Helyesen: antifónia. A latin nyelvű egyházi liturgikus énekek egyik fajtája.

megalkudni semmiben, semmit. Elég volt a kényszerű opportunizmusból. Minek féljünk azoktól, akik rettegve félnek a holnaptól? Mi közelítsünk olyanokhoz, akiknek legfőbb gondjuk az, hogy miképp tudnának közeledni hozzánk?" Ezzel bocsátott el a pap, akit nem ismertem fel.

Visszaültem egyik hátsó padba s láttam hamarosan a gyóntatószékből távozó papot. Körmendi volt bizonyosan. Először azért nem ismertem fel, mert szemüveg nélkül volt.

A harmóniumnál egy művészhajú, 80 év körüli öreg ült. Mellette két fiatal lány állt. 18 év körüliek. Nagyon szentesek, ájtatoskodók. Egyiket megkérdeztem: „Kérem, a most következő: fél 9 órai mise lesz a diákmise?" Apácás szíveskedéssel felelt: „Nem, a diákmise nem nálunk van, hanem az Ulászló utcai kápolnában." (Tehát nem csupán abból a körzetből jön össze Golenszky atya diákserege, hanem nagyobb körből. Tisztázni óhajtom, hogy mekkora ez a terület.)

3. Most Albertfalvára igyekeztem. Még a 9 órai mise előtt tapasztaltam, hogy a ministránsmozgalom ebben a templomban most is olyan arányú, amilyen tavasszal volt, de misehallgatásra kevés gyermek – főleg kevés fiú – gyűlt össze. A 14 éven felüli fiúk most is fekete reverendát kaptak a fehér karingjük alá. Ez a papos öltözet most is nagyon emelte bennük fontosságuk tudatát. Csak a rendezkedő fiúnak arcára emlékszem. A mostani rendezkedő nem a tavalyi fiú volt.

A 8 órai miséről kijövők soraiban 16–18 éves fiúk és lányok – nyilván gimnazisták (viselkedésük erre vallott) – kb. ugyanannyian jöttek ki, mint tavasszal. Úgy 25–30-an lehettek.

A kisebb diákok miséjét Teész Imre mondta most is. Felment a szószékre; felolvasta a plébánia közleményeit, amik közt diákgondozásra vagy egyéb speciális hitbuzgalomra vonatkozó nem volt, azután az evangéliumot olvasta fel. Közben bejelentette, hogy a nagy hideg miatt nem tartanak ma prédikációt.

4. Visszaigyekeztem a Karolina úti kápolnába, hogy a prédikációkat megfigyeljem.

Végéhez közeledett a 9 órai mise, amit egy ismeretlen pap (szerzetestanár lehetett) végzett. Megtudtam, hogy nem volt prédikáció. Ezen a misén, mint a fél 8-ason, 50–60 év körüli férfi ministrált, a ciszterci diákszövetség, illetve öregdiákszövetség tagja lehetett mindkettő. De a harmadik is, aki a következő misén ministrált. Ekkor egy harmadik, ismeretlen pap végezte a misét. Ez is volt szerzetestanárnak látszott, mivel papi szereplésben elég bizonytalannak mutatkozott. Még az evangélium és a közlemények felolvasásában is határozatlanság ütközött ki nála. Nem prédikált.

Az utóbbi két mise csendes volt. Nem énekeltek s a harmóniumon sem játszott senki. A harmónium le volt takarva.

Mise előtt találkoztam a fél 8 órain látott másik lánnyal. Megszólítottam: „Kérem, előbb a társnője volt szíves nekem felvilágosítást adni. Még azt szeretném megkér-

dezni, hogy nem tudnak-e valamit a Slachta-rendház[318] egyik tagjáról: Marietta nővérről. Marietta nővér annak idején többször tartott előadást Mátyásföldön." – „Sajnos, nem tudunk róla semmit. Mi nem tartozunk egyik női szerzetesrend kötelékébe sem. Csak éppen hivatást érzünk a szerzetesnői életre. Hivatásszeretetünket ápoljuk s ebben segítenek bennünket az itteni jó atyák, a főtisztelendő urak. Dolgozó lányok vagyunk, dolgozunk, imádkozunk és lelki olvasmányokkal foglalkozunk. A volt szerzetesnőkkel kapcsolat fenntartására nem jut időnk, pedig tudjuk, hogy annak is haszna lenne." – „Gyermekek hitoktatásával nem foglalkoznak?" – kérdeztem. – „Most tanulunk, készülünk fel arra, hogy a kicsinyek első szentáldozási előkészítésében részt vehessünk."

5. Még elmentem a Bartók Béla úti (volt Szent Imre Kollégium) kápolnába, ahol éppen akkor kezdődött meg a 11 órai mise. Ebben a kápolnában nagyon jellegzetes volt az előkelőségek tömeges felvonulása, a családok fiatal generációja is felvonul az öregekkel. A harmónium körül több gimnazista fiú és lány segít az énekvezetésben. Rajtuk kívül a harmónium közelében elhelyezett padokban csak két volt apáca ült, más „idegen" nem volt.

Ebben a kápolnában megvan a ministránsmozgalom. A szülők is bejárnak a sekrestyébe.

Itt prédikáció hangzott el a 11 órai misén. Az evangélium is, a prédikáció is a felebaráti szeretetről szólt. A felebaráti szeretet parancsát ebben a leghatározottabb formában – „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat"[319] – a katolicizmus tette központivá s a katolicizmus tartatja meg az életnek s az egyének életének központjában. De az evangéliumban – Krisztus tanításaiban – semmi olyan nincs, ami társadalmi formára vonatkozó utasítást adna. Két idevágó evangéliumi idézetet említhetnénk csupán. Az egyik: „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré és Istennek, ami Istené."[320] A másik: „Minden hatalom Istentől van."[321] Ezek nagy általánosságban mégis arra vallanak, hogy lenni kell valami rendszernek, valami társadalmi rendnek, de hogy milyen legyen az, arról nem mondanak határozottabbat. (Itt bizonyos papos ügyességgel közeledett a kényes témához.) Hogy az egyénnek miképp kell szeretni felebarátját, arra vonatkozóan a tízparancsolat el nem téveszthető, félre nem magyarázható útmutatást ad. „Hamis tanúságot ne szólj felebarátod ellen. Ne lopj. Ne vedd el, ne bántsd a más jószágát." Az evangélium helyes értelmezése az, hogy amit magunknak kívánunk,

---

[318] A Slachta Margit (1884–1974) által 1923-ban alapított Szociális Testvérek Társaságáról (Societas Sororum Socialium) van szó. Többek között a karitatív, szociális, valláserkölcsi, egészségügyi, kulturális életben, a nőmozgalomban tevékenykedtek, de céljuk volt, hogy az élet minden területére szentlelkű hivatásos és képzett munkaerőket állítsanak be. 1950-ben 200 tagja volt a társulatnak, rendházaik Magyarország több pontján és külföldön is voltak. Budapesten a Thököly úton, az Ajtósi Dürer soron, Remetekertvárosban, Zugligetben, Újpesten. 1989 után a társaságot újjászervezték.

[319] Mt 22,34–40; Mk 12,28–34; Lk 10,25–28

[320] Mt 22,15–22; Mk 12,13–17; Lk 20,20–26

[321] Róm 13,1

ugyanazt adjuk meg embertársainknak, akármelyiknek kivétel nélkül. (Itt már közeledett a jelen levő előkelőségek felfogásához, s ahhoz a gyakran hangoztatott frázisukhoz, hogy nem volna szabad osztálygyűlöletet hirdetni.)

A következőkben sem került ellentétbe híveivel: inkább csak fontoskodott, mintsem perbeszállt azzal a polgári-úri felfogással, hogy az evangélium szerinti emberszeretet nem jelent előnyt az érvényesülésben s nem is talál viszonzásra. Ezzel szemben megállapította, hogy a krisztusi igazságban és tisztaságban szép igazán az élet.

Mise után meg akartam tudni a pap nevét. A sekrestyéből bement a gyóntatószékbe, de nem világította ki a táblán nevét annak, aki bent gyóntat. A villannyal megvilágítható táblán ezek a nevek vannak: Simon László, Nyíri Tamás, Christ György, Mellau Márton, Németh Lajos. Megkérdeztem az oltárnál rendezgető kisfiút, hogy Németh Lajos főtisztelendő úr gyóntat-e mostan. Azt mondta, hogy megnézi; a sekrestyében fel van írva. Közbevetettem: „Az a főtisztelendő úr, aki a 11 órás misét mondta." – „Az a Simon Laci bácsi volt." – „Ő szokott tanítani téged?" – „Néha jön hozzánk" – ennyit mondhatott csak, mert a sekrestyeajtónál voltunk már.

Nem mentem be Simon László gyóntatószékébe, mert újra itt van Nyíri Tamás s az ő esete újra szóba kerülhetett. A papok közül Mellau Mártont ismerem. Debrecenben a katolikus leányiskolák papi igazgatója volt; ő volt a katolikus lány- és asszonyegyesületek elnöke egyházi részről. Már jóval túl lehet 70 éven. (Mellau, nem Mellan.) A sekrestyébe több vendég tért be állandóan. Amikor a ministránsfiúval a sekrestyénél voltam, az ajtón egy öregúr jött ki s a folyosón azt mondta egy öreg barátjának: „Most aztán együtt leszünk újra a minisztériumban." Ez a hangnem, ilyen kijelentések egy-egy foszlánya itt éppoly sűrűn vagy még sűrűbben jut az ember fülébe, mint a pesti ferences templomban.

László István

BFL XXIII. 134. A Fővárosi Egyházügyi hivatal ügyviteli iratai. Kézzel írt tisztázatok, többnyire alá is írta őket László István.

KIEGÉSZÍTŐ DOKUMENTUMOK LÁSZLÓ ISTVÁN JELENTÉSEIHEZ

1.

László István jellemzése Kunszery Gyuláról

KUNSZERY GYULA

A harmincas évek végén s a negyvenes évek elején fellendült az ún. népi mozgalom folyóirataiban, részben az egyetemen, főleg a közgazdasági egyetemen, ahol Laky, Erődi-Harrach és Czettler professzor nyilvánvalóan azért vette kezébe ennek a mozgalomnak irányítását, hogy mentesítse az ifjúságot az irodalmi emberek – szerintük könnyen szélsőségessé váló – kizárólagos hatásától. Ennek a mozgalomnak ún. „nemzetpolitikai" célja volt a földbirtokreform elszigetelt (a munkásmozgalomtól elszigetelt) megoldása, illetve a kormánypártok által többször beígért földbirtokreform halogatása, elsikkasztása. Ennek az időnek fiatalsága körében Kunszery Gyula arról volt nevezetes, hogy egyoldalú legitimista volt. A földműves szegénység kérdésével akkor a fiatal katolikus írók – a „neokatolikusok" – is foglalkoztak, persze az ő mozgalmuk olyan formájú volt, hogy nyilvánvaló volt: szavaik, cikkeik, beszédeik nem a tettek serkentésére, hanem a tettek elodázására valók. Kunszery még ennyire sem ment. Bizonyos fokú náciellenességet, németellenséget képviselt, de politizálásának egész jellege olyan volt, hogy csak az érvényesülésben akart előbbre jutni ezzel. Akkoriban minden folyóiratba belenéztem, Kunszery neve nem forgott a „Katolikus Szemlé"-ben, ahova mégiscsak némi felkészültséggel lehetett írni. Kunszery apró dolgokat fabrikált. Katona Jenőnek, a demokráciához átállt ma komoly szerepet végző írónak „Jelenkor" című folyóiratában[322] „Zord idők" címen olyan rovat volt, amelyben hozzászólásokat, megjegyzéseket tartalmazó kis cikkek jelentek meg. Itt jelentek meg Kunszery apró dolgai, hosszabb tanulmányig vagy tanulmányvázlatig itt sem jutott.

Amikor II. világháború kimenetele már körülbelül bizonyossá vált, Kunszery neve rákerült egyik kisebb fővárosi napilapunkra. Ezt a napilapot német parancsra be kel-

[322] *Jelenkor* – kulturális folyóirat. Bp., 1937–1938. Szerk.: Witting Gusztáv és Uray Gusztáv; 1939–1944. Szerk.: Katona Jenő.

lett szüntetni. Kunszery neve és szerepe ekkor vált ismertebbé. Mint ahogy a katolikus papok és katolikus politikusok nagy része nem volt antiszemita, úgy Kunszery sem volt az. Ez a körülmény is alkalmassá tette, hogy a felszabadulás utáni időben szerepe jelentősebb lehessen. A felszabadulás után volt egy katolikus hírlap, amely a szocialista-kommunista irányzat megerősödését a régi előkelőségek igénye szerint iparkodott hátráltatni. Ennek a lapnak megszüntetését a mieink már akkor el tudták érni. Eltűnése után az „Új Ember" már több körülményhez alkalmazkodó megfogalmazásban juttatta érvényre a klerikális-reakciós ellenzékiséget a sajtóban. Kunszery egyik különleges feladatot vállalta itt: gúnyverseket írt, amiben – mint a „Bánk bán" dráma Tiborcának panaszait – a klerikális-reakciós elemek gyűlölködését fejezte ki. Főleg Rákosi elvtársat támadták ezek a versek. Feleleventették a régi, ostoba rágalmat, hogy a marxista vezetőnek nagyobb titkárhada, nagyobb udvartartása van a régi uralkodóknál. Szörnyű nekikeseredéssel iparkodott Kunszery az „idegen elnyomók" részéről jövő erőszakosságot felpanaszolni. A mi lapjaink vitába is szálltak ezekkel az acsarkodó versekkel többször.

Persze, Kunszery jókor észrevette az eseményeket, a helyzet irányának megváltozását. Igyekezett ennek megfelelően orientálódni. Lemondott – talán elsőnek mondott le – Balogh-párti[323] mandátumáról. Úgy látta, hogy ezzel szolgálatot tesz a demokratikus népfront ügyének, illetve – elősegíti a saját felülmaradását.

Nekem azt mondta, hogy ezzel érdemet szerzett a demokráciánál. Nem valószínű azonban, hogy egyéb mentőakcióval ne próbálkozott volna. De egész modora, viselkedése azt mutatta, hogy különféle módon iparkodott megmenteni helyzetét. Hetykének, önteltnek, magabiztosnak is tudott mutatkozni. Tavaly a Dobó Katalin irodájából tévesen adott le egy kötelefont s ezzel nagy kavarodást idézett elő. A VI. kerületi tanácstól egy fiatal elvtársnő telefonon közölte vele, hogy tévedett a rendelet továbbításában. Kunszery fölényesen, kemény szóval utasította vissza az elvtársnő közlését. Ez a kalandor hajlam, a színészkedő készség megnyilatkozása volt nála.

Úgy gondoltam: elárulja valamiképp azt, hogy van-e kapcsolata klerikális-reakciós mozgalmi elemekkel, ha arról érdeklődöm: mi lesz rendszerváltozás esetén. – „Vissza kell-e, vissza lehet-e adni a földet?" – kérdeztem. Azt felelte: – „Nem lehet visszaadni a földet. Meg kell hagyni a szövetkezeteket." Lehet, hogy ez csak színlelés volt nála. Taktikai fogás. Most a gyáripar iránt érdeklődtem. „A gyáripart Amerika bőségesen ellátja tőkével. Elképzelhető-e – kérdeztem –, hogy lesz magántőke, amely vállalkozik arra, hogy az építkezés mai arányait fenntartsa? Nem lesz-e túlságosan nagy a munkanélküliség?" – „Amerikának nemcsak a hadi felkészülésre s a hadműveletekre vonatkozó tervei vannak, hanem a béke gazdasági csatájának megnyerésére is. Nem kell félteni Amerikát, de nem kell félteni magunkat sem. Vannak dolgok, amiben bíznunk kell, ha nem is látunk még tisztán mindent." Én: „Lehetséges-e, hogy a Habsburg-restauráció nem hozza-e magával [sic!] a feudális mágnások uralmának restaurációját is?" Erre

[323] Balogh István Független Magyar Demokrata Pártjáról van szó.

már nem őszintén felelt: – „Nincs szó a Habsburgok restaurálásáról. Az túlhaladott életforma már."

Ha nem is kijelenései tartalmából, de Kunszery modorából meg lehetett állapítanom, hogy nemcsak ír, de mozgalomban is otthonos. Ugyanezt tapasztaltam, amikor kérdésemre részletesen elmondta, hogy miképp történt a katolikus írók és politikusok kitelepítése, hol vannak, mint élnek, kik jutottak ki Nyugatra. Pontosan elmondott egy-egy különálló eseményt is. Így Balázs Lajos belvárosi főplébániai plébános kiszökésének meghiúsulását. Ezeket úgy mondta el, mintha nem érezne mindenben egyet a kitelepítettekkel, lefogottakkal. Ezt a gyakorlott rémhírterjesztő modorának minősítettem.

Érdekelt volna, hogy a papok közül kikkel van összeköttetésben. De Kunszery csak Sík Sándorról nyilatkozott. Azt mondta, hogy Sík Sándorral irodalmi összeköttetést tart fenn. Sík Sándort demokratikus beállítottságú, marxista–leninista körök részéről is elismert tudósnak mondta. Azt mondta: „Sík nem kedvetlenedett el. Tesz és küzd tovább." A másik papi íróról, Brisits Frigyes ciszterci egyetemi magántanárról azt mondta, hogy az megtört, összetört a változásban.

Szóba hoztam, hogy a nyilas lapok annak idején csúfolódásképp Kohnszerű Gyulának nevezték Kunszeryt. Nevetett rajta, de azt mondta, hogy anyagilag sohasem hasznosította a lehetőséget, amit az egykori zsidóvédelem biztosított számára. Ő csak a katolikus álláspontot akarta kifejezni a zsidó védelemben. Az „Új Ember" anyagi érdekében sem fordult soha még előfizetésért sem zsidókhoz. – Az „Új Ember"-hez való kapcsolatát nyilvánvalóan túlozta. Nem olyan jelentős munkatársa ő az „Új Ember"-nek. Inkább csak mozgalmi részben lehet erősebb érdekeltsége.

Nem lehet azonban véletlen, hogy Kunszery megmaradhatott tanárnak, s hogy amikor Alszeghy Zsolt, Kállay Miklós és mások kitelepítésére történt intézkedés, akkor Kunszeryről nem esett szó. Kunszery nyugodt lehetett a dolgáról, sorsáról. Úgy gondolom, hogy szerepe és magatartása olyasféle, mint azoké, akik kémek és ellenkémek egyben.

Mindez csak feltevés, de nem teljesen alaptalan. Valószínűbb következtetésre ad okot az a körülmény, ahogy Balogh igazgató beszélt telefonon egyik igazgatótársával Kunszery Gyuláról. Hangsúlyozta, hogy Kunszery igen jó vágású, erős, kemény, kitűnő legény. Amellett Balogh előttem is meglepő elismerően nyilatkozott Kunszery Gyuláról, akiről addig nem beszéltünk soha. Most, a külpolitikai helyzet kiéleződése (de nem első kiéleződése) idején lett ennyire kedves és komoly egyéniség a hangulatában megváltozott, magatartásában valahogy megingott Balogh előtt Kunszery. Itt már igazán alapos a gyanúm, hogy működő pedagógusok – elsősorban működő igazgatók – megnyerését, bátorítását vállalta a mozgékonynak, mindig vállalkozó szelleműnek mutatkozott „Gyasszi", akit nemcsak ezen a becenéven, de egyébként sem emlegettek eddig a párttag igazgatók körében. Ebben az irányban szeretnék nyomozni, ha együtt leszek Kunszery Gyulával.

László István

BFL XXIII. 134. A Fővárosi Egyházügyi Hivatal ügyviteli iratai. Kézzel írt tisztázat, László István aláírásával.

2.

László István önéletrajza 1954-ből

ÖNÉLETRAJZ

1889-ben születtem Marcali Somogy megyei községben. Apám magánúton elvégezte a tanítóképzőt és tanítói álláshoz jutott, de meghalt, mielőtt a nyugdíjjogosultságot elérte volna. Anyám varrásból tartotta fenn és nevelte 3 gyermekét. A gimnázium IV. osztályától kezdve én voltam a legrosszabb helyzetben osztálytársaim közt. Így elért az akkori jeles tanuló és nagyon szegény diákok sorsa: a VI. gimnázium elvégzése után a győri papnevelő intézetbe kerültem annak ellenére, hogy már ekkor olvastam Marxot s a Népszavát is figyeltem. Természetes, hogy a papnevelő intézetet nem bírtam, ott is hagytam. Év közben felvettek a tanítóképző III. évfolyamára. Hogy családunkon mielőbb segíthessek, tanító lettem. Közben letettem a gimnáziumi érettségi vizsgát, hogy munkásbiztosító pénztári tisztviselő lehessek. Ez akkoriban egyet jelentett a szociáldemokrata agitációban s a város – ezúttal Kaposvár – szociáldemokrata lapjának szerkesztésében való részvéttel. A munkásbiztosítói állást nem kaptam meg, viszont népiskolától polgári iskolához kerültem, amikor a polgári iskolai tanárképzőn már előbb megkezdett tanulmányaimat befejeztem. Népiskolánál Somogyszob, Háromfa és Erdőcsokonya községben, polgári iskolánál Nagykátán, Debrecenben és Rákosszentmihályon dolgoztam. 1928-ban polgári iskolai igazgató, majd német nyelvi tanulmányi felügyelő, a felszabadulás után pedig általános tanulmányi felügyelő lettem.[324] 40, illetve 41 évi szolgálatom lejártával nyugdíjba vonultam, amihez akkor súlyossá vált cukorbajom is hozzájárult. Egészségi állapotom javult, így állást vállaltam: előbb az I. István Gimnázium gondnoka lettem, majd az elmúlt iskolai évben betegszabadságon lévő kartársak helyettesítését láttam el.

A Tanácsköztársaság idején a „feltöltetlen" maradt II. nemzetközi zászlóalj parancsnoka voltam s Mausz Rezső népbiztoshelyettes rendelkezései szerint bizalmas feladatokat végeztünk! A Tanácsköztársaság bukását követő években egy ideig a röpirati időközökben engedély nélkül megjelent folyóiratok – inkább: kommunista „fedőszervezetek" – munkatársa voltam. Majd kommunista írókról és költőkről nem kommunista folyóiratoknak írtam. Ezt a meglehetősen nehéz munkát azért kaptam és vállaltam, hogy az irodalmi forradalom akkori tényezőit, harcosait ismertebbé tegyem. Hozzájárultam ahhoz, hogy az agyonhallgatástól mentesüljenek. A felszabadulás után több folyóiratban – főleg az „Embernevelés"-ben[325] – jelentek meg cikke-

[324] László István személyi lapja szerint 1908-ban szerezte meg a népiskolai tanítói oklevelet. 1909-től Somogyszobon, 1910-től Háromfán, majd 1918-tól 1923-ig Nagykátán tanított népiskolákban, illetve miután 1919-ben polgári iskolai tanári oklevelet (magyar, történelem, földrajz) szerzett, polgári iskolában. Debrecenben 1923-tól 1924-ig tanított polgáriban, majd 1924-től Rákosszentmihályra került. BFL IV. 1420. m Budapest Székesfőváros Tanácsi, majd polgármesteri ügyosztályok gyűjteményes iratai – Székesfővárosi tisztviselők és alkalmazottak nyilvántartásainak gyűjteménye.

[325] *Embernevelés*. A Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezetének folyóirata. Bp., 1945–1949.

im. Az iskolaállamosítás idején Alexits György akkori államtitkár és Szávai Nándor akkori főigazgató elvtársakkal egyetértésben az országos propagandában részt vettem. Jelenleg a XIV. kerület Egressy út. 69. sz. általános iskola MDP-alapszervezetébe tartozom. Vezetőségi tag vagyok.

Budapest, 1954. június 30.

László István
általános iskolai nevelő

BFL XXIII. 113. Budapest Fővárosi Tanács VB Oktatási Osztályának iratai. 14X/296/1954. Kézzel írt tisztázat, László István aláírásával.

3.

László István álláskérelme 1954-ből

A Budapesti Városi Tanács VB X. (Oktatási) Osztályának!

A XIV. kerületi Egressy utca 69. számú általános fiúiskolánál 1953. december 1-jétől Fazakas Istvánné felső tagozati nevelőt helyettesítettem óraadó átalányosi minőségben. Fazakasné kartársnő egészsége helyreállt, betegszabadsága megszűnt, ezért szeptembertől új beosztást óhajtok kérni.

Korom miatt talán leghelyesebb volna könyvtárosi vagy ehhez hasonló munkakört kérnem.

(Úgy értesültem, hogy könyvtárosi alkalmazásra a XVI. kerületben volna lehetőség.) Irodalom szakos tanári képesítésem van. Egy életen át két nyelven rendszeresen olvastam. A Horthy-uralom idején röpirati időközökben (tehát engedély nélkül) megjelent folyóiratokban – az irodalmi forradalom akkori orgánumaiban – kritikai cikkeim jelentek meg. Később más nehéz feladatot kaptam és vállaltam: nem kommunista folyóiratokba írtam kommunista írókról és költőkről, akiknek munkásságát ott mindaddig agyonhallgatták. Ezt a munkát, azt hiszem, becsületesen végeztem hosszabb időn át.

Így a könyvtárosi munkában és a kapcsolatos szervezésekben otthonossá válnék hamarosan.

Másik lehetőség volna, hogy tanításra kérjek beosztást. Amikor ezt megfontoltam, számításba kellett vennem, hogy az általános iskolai párthatározat megvalósítására kommunista nevelők nincsenek bőségben. Márpedig azt hangsúlyozhatom, hogy a kommunista meggyőződés nemcsak pártmunkámban jutott kifejezésre, hanem tanításomban is. Erőmet ennek a szellemnek érvényre juttatására s a szaktárgyi és pedagógiai részre szeretném fordítani, ezért kérésem az volna, hogy általános leányiskolához kerülhessek szaktárgyaim, a magyar és történelem tanítására. A most lezárult

iskolai évben olyan fiúiskolai osztály jutott nekem, amelyben – plébániai organizátorként szorgalmaskodó rokonok és szülők révén – a klerikális reakció hatása igen erős volt. Ellenállással, akadályokkal küzdöttem állandóan. Leányiskolában jobban megküzdhetnék az akadályokkal. Ennek módját ismerem, kipróbáltam.

65 éves vagyok. Ebben a korban a nyugdíjba nem ment kartársak – Kopocsy Béla, Havasiné (Gyömrő), Lörentei Olga – megkapták a nyugdíjat is fizetésükhöz. Ugyanígy mindkettőt megkapják a kartársak (Pix Miklós, Czekk Valdemár, Angyal János), akik nyugdíjba mentek, de újra tanítanak. 65 éves koromban elesik tehát az akadály, ami miatt az elmúlt iskolai évben csak helyettesítést vállalhattam. A helyettesítést főleg azért szeretném éves beosztással felcserélni, hogy ne legyen folyton megújuló probléma az elhelyezkedésem, s hogy alkalmas eszközökkel fejleszthessem ki munkámban a kommunista nevelés jellegzetességeit és eredményeit. (Ezek ma csak ritkán jelentkeznek; például – ebben az iskolában vannak alakulóban, amit tisztán látó, folyton tanuló pedagógus: Fogel Dávid igazgató vezet.)

Kérésemet megismétlem és mellékelem életrajzomat.

Elvtársi tisztelettel

László István
általános iskolai felső tagozati nevelő

Budapest, 1954. június 30.
I. kerület Krisztina krt. 34. I. 11.

Könyvtár
Megválaszolva 954. szeptember 7. Tóthné[326]

BFL XXIII. 113. Budapest Fővárosi Tanács VB Oktatási Osztályának iratai. 14X/296/1954. Kézzel írt tisztázat, László István aláírásával.

[326] Az oktatási osztály előadójának utólagos lapszéli bejegyzése. László István kérelmét helyhiányra való hivatkozással elutasították.

III. fejezet

SZERÉNYI SÁNDOR 1953. ÉVI HAVIJELENTÉSEI

1.

1953. évi január havi jelentés

Szigorúan bizalmas.

J e l e n t é s
1953. január 31-ig.

1./ Eisenhower hivatalba lépésének visszhangja.
Január első felében egyes papi, de különösen a templomjáró reakciós világiak körében felélénkült a „dátumvárás" hangulata. Ez a megnyilvánulás szoros kapcsolatban volt Eisenhower január 20-i hivatalba lépésével, amelynek reménykedően igen nagy jelentőséget tulajdonítottak. A pesti ferenceseknél pl. Perlaki Lajos burkolt államellenes célzásainak hatására már a várható rendszerváltozás dátumait is meghatározták. Először néhány napon keresztül a rendszerváltozás napját január 20-ában jelölték meg.[1] A Krisztinában pl. Palotay László volt jezsuita anyja a templom előtti csoportos tereferében és egyéni beszélgetés során azzal vigasztalta a volt előkelőség deklasszáltjait, hogy már csak néhány nap és jön a változás. A Domonkos-templomba járó Papp nevű kelmefestő, akinek a [...] alatt, szuterén helységben vegytisztító üzlete van, hívő társai és vendéglői szesztestvérei körében felajánlott pénzbeli fogadással erősítgette, hogy január 20-a a közeli rendszerváltozás napja.[2] Ez a hangulat január első felében tartotta magát, majd január 20-a után 30-ra tolták ki az időt. Míg végül a hónap vége felé, elültek a reménykedések, új kombinációk kerültek előtérbe, amelyet a SZU-ban leleplezett orvosgyilkosok híradása vetett fel.[3] Egyrészt háttérbe szorította az előbbit, másrészt összekapcsolva új kombinációkat táplált papi és világi reakciós körökben.
(László István templomi információiból.)

---

[1] Lásd II. fejezet 8. számú dokumentum.

[2] Sem Palotay László anyjának véleményére, sem a Papp nevű kelmefestő fogadásaira vonatkozóan mostanáig nem került elő László Istvántól januári jelentés.

[3] Jelenlegi ismereteink szerint László István csak 1953. február 12-i és 15-i jelentésében (lásd II. fejezet 12. számú dokumentum) foglalkozott a Kreml-orvosok ügyével.

2./ Az orvosgyilkosok leleplezésének visszhangja:

A Szabad Nép cikke,[4] mely közölte az orvosgyilkosok leleplezését az izraelita hitközség vezetői és általában a vallásos zsidóság körében bizonyos megütközést váltott ki. Különösen a „zsidó" burzsoá nacionalista szöveg váltott ki érzékenységet. Ezen az oldalon egyrészt úgy ítélték meg, hogy mindez csupán indoklása egy általánosan és újabban kezdődő antiszemitizmusnak, míg másrészt a klerikális antiszemita körökben némi felháborodással leplezett kárörömnek adott alkalmat és vérszemet lappangó antiszemita megnyilvánulásaikhoz.

A klerikális vagy más antiszemita egyéneknél a következő megnyilvánulások voltak. A IV. kerületben (városi kórház) egyik beteg vizsgálat közben a spanyolfal mögött megjegyezte – kilétét nem sikerült megállapítani –, hogy „mi már szenvedtünk eleget, végre a zsidókra is sor kerül". Az egyik orvos, aki a Szabad Nép baráti körben sohasem szokott hozzászólni, a cikk megjelenése után igen élénken foglalkozott a közleménnyel, amelyből kicsendült felháborodással leplezett benne lappangó antiszemitizmusa.

(Gáspár Ferencné IV. kerületi egészségügyi előadó feljegyzéseiből.)

Az egyik rákosszentmihályi tanítónő, Herceg Ferencné a cikkel kapcsolatban megjegyezte, hogy „ilyenek ezek, amikor már nem lehet a keresztény embereket becsapni, gyilkossággal igyekeznek pénzt szerezni maguknak". (László I. feljegyzéseiből.)[5]

Ezzel szemben az izraelita egyház vezető köreiben és általában a vallásos zsidók körében „zsidóüldözésnek" minősítették. Ezt összekapcsolták: Stöckler Lajos a MIOI elnökének és a zsidó kórház igazgatójának letartóztatásával. Különösen a „zsidó" szót emelték ki a közleményből és a „joint"[6], „cionista" fogalmakat, mint az antiszemitizmus konok ismétlődésének minősítették. Január 25-én volt a „Gettó" kiszabadításának[7] emlékünnepe a Dohány utcai nagy templomban, ahol nyomott hangulatban sokatmondóan ismételgették egymás között a prédikációval kapcsolatban, hogy tegnap még nem ez volt megírva a beszéd szövegének. Előtte való nap tartóztatták le Stöckler Lajos elnököt, bár sokan haragudtak rá, azzal vádolták, hogy kiszolgálja a Kommunista Pártot, eladja a zsidókat a kormánynak, de fellépésüket Stöckler ellen mindig visszatartották a „Gettó"-ban tanúsított életveszélyes hőstettei, amikor a legnagyobb veszélyek között is élelmet szerzett a zsidóság részére. Ezt minden emlékünnepen felhasználták Stöckler érdemeinek méltatására, csak éppen most nem beszéltek róla. Ezért mondogatták, hogy tegnap még más szöveg volt írva az ünnepi beszédhez. A vezetők és hívők körében most elmosódott a Stöcklerrel szembeni gyanakvás és a megújulónak vélt antiszemitizmus üldözöttjének kijáró burkolt együttérző részvét váltotta fel. A pénzügyi szabálytalanságait kétkedve fogadják. A „joint" kémkedéseit rágalomnak tekintik, mondván:

---

[4] *Szabad Nép*, 1953. január 15. 1. p. A terrorista orvoscsoport leleplezése.

[5] Ez a jelentés egyelőre nem került elő.

[6] Joint Distribution Commitee – Egyesült Szétosztó Bizottság. A második világháború idején nemzetközivé vált szervezet a háború sújtotta zsidók megsegítésére.

[7] Pfeffer–Wildenbruch német városparancsnok január 16-án kiadta a pesti oldal kiürítésére vonatkozó parancsát. A gettót január 18-án hajnalban szabadították fel az orosz katonák.

„mindig a szegényeket segélyezte". Ezt az eljárást az egész világon kibontakozó újabb antiszemita akció részének minősítették.

(József András MIOI-hitoktatási felügyelő feljegyzéseiből. VII. kerületi tanács, Nuth és Valenszki elvtársak hasonló információt adtak.)

A budapesti kórházak megvitatták az orvosgyilkosok leleplezésével kapcsolatos cikket. Így pl. a IV. kerületi Árpád Kórházban is, ahol az izraelita orvosok közül többen ellenvetéssel éltek. Dr. Koltai négyszemközt a párttitkárnak megjegyezte, hogy „Zsdanov elvtársnak olyan betegsége volt, amiben általában meghalnak az emberek".

Majd a röpgyűlésen felszólalásában kijelentette, hogy „épeszű orvosokról ilyen aljas tetteket fel sem lehet tételezni". Az igazgató elbeszélése szerint a zsidó orvosok körében elterjesztették, hogy az Egészségügyi Minisztériumban a személyzeti előadót leváltották csak azért, mert zsidó és a jövőben további leváltások várhatók. A IV. kerületi rendelőintézetben, amikor a leleplezett ügyben tiltakozó levelet küldtek a minisztériumba, két-három zsidó orvos megdöbbenésének adott kifejezést, hogy a Pravda kihangsúlyozta a leleplezetteknél: a „zsidó" burzsoá nacionalista bérenc fogalmakat. A „Szülőotthonban" viszont Dr. Szemkeő felszólalásában elmondta, hogy már Zsdanov elvtárs halála idején el volt terjedve az a hír orvosi körökben, hogy Zsdanovot megölték. Többen arról beszéltek, hogy ezt csak felháborodással lehet elítélni. Azonban megdöbbentő, hogy a SZU-ban még ilyen előfordulhat. Ilyen és hasonló nézeteket vetett felszínre az orvosgyilkosok leleplezésével kapcsolatos Szabad Nép-cikk közleménye.

3./ Klerikális megnyilvánulások:

A budapesti PB Agit. Prop. részéről Gál és Szabó elvtársak felhívták a figyelmünket, hogy február l-jén vasárnap küldjünk ki megfigyelőket. A beérkezett jelentések zömében arról szól[nak], hogy sem Mindszenty letartóztatásának évfordulójával,[8] sem a fennálló kormányrendeletek ellen uszító megjegyzések nem hangzottak el. Egyik-másik helyen azonban voltak burkolt megjegyzések, célzások, de voltak szép számmal pozitív megnyilvánulások is az állam és béke ügye mellett. A jó és rossz megnyilvánulásokról külön mellékletben kiértékelést csatolok.

4./ Illegális hitoktatás:

a./ A VIII. kerület Kun u. 5. sz. alatt, a Szt. Rita-lelkészségen Dombos Fülöp káplán, volt bencés egyre szélesedő gyerekgondozást végez.

Ma már egy-egy alkalommal 400 gyereket von be a templomi katekézis-[9] magyarázás keretébe. Ezt összekapcsolja a családi hitoktatással azáltal, hogy a szülőknek is feladja a leckét, lelki terrorral kényszeríti őket a vallásnevelésre. A templomban viszont különböző módszerekkel folytatja a hitoktatást, egyszer maga kérdez és felel,

---

[8] Mindszenty József esztergomi érseket 1948. december 26-án tartóztatta le az ÁVH. Lásd a bevezető tanulmányt.

[9] Gyermekek, fiatalok rendszeres hittan, erkölcstan oktatásának nemzetközi elnevezése.

majd egyenként vagy kórusban felelteti a gyerekeket. Dombos Fülöp eltávolítása nélkül a gyerekek nem vonhatók ki, mert a szülőkön keresztül szorosan és szervezetten magához láncolta a gyerekeket. Ebben a munkában segítségére vannak a „Szt. Rita egyesülés" formájában összefogott ájtatoskodó asszonyok, száma[uk] 60-70 főre tehető, akik Dombos Fülöp számára a szervező és mozgósítás munkáját végzik.[10]

b./ Ugyancsak a VIII. kerület Kálvária tér 22. sz. alatt a „Jó Pásztor" lelkészségen szintén gyerekgondozás folyik. Itt Sarkadi[11] a plébános, mindkét helyen most szedettük le a Mindszenty-képeket. Sarkady maga is foglalkozik a gyerekekkel, de a hitoktatást ténylegesen Horváth Olga volt csendőr tiszthelyettes, volt szerzetes leánya végzi, aki a „Jó Pásztor" kántora. Horváth Olga már tavaly is foglalkozott illegális hitoktatással, a gyerekekről vezetett kartonokat elkoboztuk és megküldtük az ÁEH-nak, de a hivatal nem tett intézkedést ebben az ügyben. Amennyiben nem volna kéznél a múlt évi bejelentés, úgy a maihoz csatolva annak másolatát a felvett jegyzőkönyvvel csatoltan mellékelem.

Budapest, 1953. február 3.

/:Szerényi Sándor:/
Budapest Városi Tan. egyházügyi főelőadó

Készült 6 példányban
Készítette: Szerényi Sándor
Gépelte: Martikán Imréné
Megküldve: ÁEH
Nezvál Ferenc VB elnökhelyettes
MDP Bp. Pártbizottság
Belügyminisztérium
Ü. Cs.

BFL XXIII. 102. c. Gépelt tisztázat Szerényi Sándor aláírásával. Az utolsó oldalon SZIGORÚAN TITKOS felirattal Budapest Városi Tanács – Titkos Ügykezelési Csoportjának bélyegzője. Az iktatószám (0018/6/1) és a beérkezés dátuma (953. II. 4.) kézzel van beírva. Közölve: Pesti Hírlap *2. évfolyam 242. szám. 1991. október 15. A „gyilkos orvosok leleplezésének" visszhangja – ÁEH jelentés 1953. jan. 31-ig.*

[10] Lásd II. fejezet 9. számú dokumentum.
[11] Helyesen: Sarkady Béla.

2.

1953. évi február havi jelentés

Szigorúan titkos.

Jelentés.
1953. II. 1-től 28-ig budapesti egyházügyekről.

A papság szerepe az állami feladatok támogatásában, a papi békebizottság[12] munkája.

1./ Az állami feladatok támogatásában a különböző felekezetek papjainak mozgósítása, ezeknek a feladatoknak a szószékről való papi méltatása, ha vontatottan is, az utóbbi időben némi fejlődést mutat. Ma már, egy-két kerületet kivéve, Budapesten csaknem minden kerületben vannak olyan lelkészek, akik a szószéken papi nyelven buzdítják a híveket az állampolgári kötelességre, méltatják a békemozgalmat és a kormányrendeleteket. Az elmúlt hetekben több helyen tapasztaltuk, hogy evangéliumi alapon méltatták a „munka" jelentőségét, mint pl. a II. kerületi budai ferencesek főtemplomában (Gábris Grácián) és másik két kápolnájukban úgy beszéltek a munkáról, mint „Krisztus" által parancsolt kötelesség teljesítéséről. A VI. kerületi terézvárosiban Mag Béla és a XIX. kerület főplébánia-templomában Bakos Kálmán kárhoztatták a restséget, méltatták a békevédelmet, és az országépítő terv teljesítését olyan állampolgári kötelességnek hirdették, amely istennek tetsző dolog. Vagy a legutóbb megjelent családvédelmi kormányrendeletet általában kedvezően fogadták. Még az ellenséges beállítottságúak sem szítottak ellene, csupán célzatos megjegyzés nélkül agyonhallgatták. A közelebb állók konkrétan méltatták, Körmendi káplán pl. felszólította a híveket a terézvárosiban, hogy a családvédelmi rendeletért mondjanak hálaadó imát a Népköztársaságért.[13] Vagy a XVIII. kerületi főplébánia káplánjai, Szép és Bardócz úgy nyilatkoztak, akik nem is békepapok, hogy a családvédelmi rendelet méltatása nemcsak állampolgári, de egyben egyházi kötelesség is minden lelkészkedő pap számára. Ezek a kedvező megnyilvánulások, ha van is némi fejlődés, azonban nem egész Budapesten, de még egy kerületre sem jellemző[k], továbbra is túlsúlyban van a passzív vagy ellenséges magatartás az állami feladatokkal kapcsolatban.

2./ A budapesti papi békebizottság munkájának bizonyos fokig része van a fenti kedvező papi megnyilvánulások kialakításában. Az utóbbi időben rendezett különböző akciók: aláírásgyűjtés, filmbemutató és ezzel kapcsolatos megbeszélések nevelő

[12] Szerényi Sándor rendszeresen megkapta a Nagy-budapesti Katolikus Papok Békebizottságának választmányi ülésein készült jegyzőkönyveket is. A békebizottsággal kapcsolatos információit ezekből szerezte. BFL XXIII. 134.

[13] Lásd II. fejezet 6. számú dokumentum.

hatással voltak az alsópapságra.[14] Ugyancsak az a gyakorlat, hogy az utóbbi időben a tanács részéről a Váci utca 62. sz. alatt rendelkezésükre bocsátott irodájukban rendszeres inspekciót tartanak a papi békebizottság tagjai, bizonyos kapcsolat fejlődik ki a bizottság tagjai és a nem békepapok között. Hetenként beszélgetésekre hívnak meg olyan plébánosokat, káplánokat, akik addig távol tartották magukat a mozgalomtól. Ennek többirányú eredménye van. Egyrészt a közelebb állókat aktivizálják. Másrészt az ellenséges befolyás alatt állókat igyekeznek kivonni, a közömbösök érdeklődését felkelteni és bátorítással, neveléssel közelebb hozni a mozgalomhoz. Harmadszor, akik ellenséges beállítottságúak, igyekeznek elszigetelni, ha látják, hogy szemmel tartják őket és foglalkoznak velük, bizonyos fokig elhallgatnak. De ami a legfontosabb, foglalkozva a titkárral, a bizottságon keresztül bizonyos fokig saját célkitűzéseinket érvényesíteni tudjuk a papság felé. Azonkívül, ha kis mértékben is, az ilyen beszélgetéseken szerzett tapasztalatok felhasználásával, amit megadnak, bár igen vérszegények, de valamelyest segítik a papok negatív vagy pozitív megismerését. Ennek már eddig is hasznát vettük.

3./ Az „Esti Budapest" és a munkánk közötti kapcsolat az utóbbi időben jónak mondható. Az elmúlt hetekben jelentős cikkeket közölt, különösen kiemelkedett a „Szt. Rita-kultusz" leleplezésére II. 27-én megjelent cikk, majd előzőleg leleplezte az államosítás alól kivont „Korda-" kiadványok[15] terjesztésének kártékony voltát. Feltárta, hogy a volt apácák, reakciós papok a klerikális ponyvairodalom erkölcstelen tartalmú kiadványaival igyekeznek megmételyezni az ifjúságot, általában az olvasókat. Ez komoly segítséget adott a mozgalmi szervek felvilágosító munkájához is a kerületekben általában.

Ellenséges prédikációk:
A klérus megnyilvánulásainak módszere és annak sajátosságai jelenleg három kategóriában foglalható össze:

a) A „rendszerváltozás" (dátumvárás) gondolatának ébrentartása és fejlesztése.

b) Az egyes gazdasági nehézségek, hiányosságok megnyergelése, a szenvedések, a nélkülözések és a nyomorúságok hangoztatása. Mindezek mesterséges szítása és bemagyarázása.

---

[14] Mag Béla terézvárosi plébános az év elején egy jelentésben számolt be a budapesti katolikus papság részvételéről a békekongresszusi beszámolókon és a különböző filmvetítéseken. BFL XXIII. 134.

[15] 1919-ben jezsuita kezdeményezésre néhány katolikus leány alakította meg a Jézus Szíve Szövetség Katolikus Sajtótermékeket Terjesztő Vállalatot. 1921-ben az alapítók lettek a Jézus Szíve Népleányok Társasága első tagjai, a vállalat ekkor vette fel a Korda nevet. Országos hatókörű könyv-, papír- és kegytárgy-üzlethálózatot hoztak létre. Lásd a II. fejezet 216. számú lábjegyzetét. A vállalat központja a VIII. kerület Mikszáth Kálmán tér 4. szám alatt volt. A Korda Rt. vállalat igazgatói, a Jézus Szíve Társaság apácái nagy mennyiségű árut (könyveket, kegyszereket, szentképeket) vontak ki az államosítás alól oly módon, hogy azokat budapesti templomok pincéjében, padlásán helyezték el, majd ezeket az árukat a Jézus Szíve Társaság apácái éveken át titokban terjesztették. A XIV. kerületi rendőrkapitányság terjesztés közben ért tetten néhány volt apácát, ellenük eljárás indult. BFL XXIII. 102. c. 0018/9/1953.

c) Végül nem minden célzatosság nélkül az ellenség iránti megbocsátás rothasztó szellemének evangéliumi alapon való terjesztése.

1./A piaristáknál 1953. II. 8-án reggel a 8 órás misén a prédikációt Medvégy[16] nevű piarista hittanár tartotta. Szt. Pál nagy lelkierejéről beszélt és minthogy az evangélisták utódai a papok és papjelöltek, tehát a piarista diákok, így az ő példamutatását állította eléjük. De nemcsak ezeknek, hanem akik a „mai időkben" jó katolikusok akarnak lenni. Amit ezután mondott, kis szünetet tartva átszellemült hangon színezte: „az idők változásában, ma különösen sorsdöntően szükség van jó papokra és katolikusokra. A színezéssel úgy emelte ki a mondanivalóját, hogy minden bizonnyal »változás« következik s ezt mindenki megérezze."[17]

a./Az első szombati Mária-ájtatosság sorozatban 1953. II. 7-én a Bosnyák téri templomban Bády Ferenc, a karitász igazgatója tartott igen reakciós beszédet. Eddig azzal jeleskedett, hogy mindig ő tartotta a legdemokratikusabb prédikációkat, most az ellenkezőjét tette. Tehát már nemcsak a kitelepítettek támogatására ad utasítást, hogy „rászorulók", „szegényeknek" címén [sic!] kell támogatni őket, mert a megtagadása embertelen – mondotta Halásznak, Dérnek, hanem most már uszít is. Beszédében dicsőítette a pápát és a csalhatatlanság dogmáját s ezeket mondta: „Sokszor mutatkozunk hitünkben gyengének, reménységünk hasonlít az apátiához, szeretetünk pedig abból áll, hogy szeretjük bírálgatni embertársainkat. A mai élet tele van »bölcsekkel«, akik mindig bírálgatják az egyházat. Voltak, akik a pápai csalhatatlanság dogmájának kihirdetésekor azt vitatták, hogy ez megakadályozója a keresztény felekezetek közeledésének. Az ilyen bírálgatók helyett igazi katolikusokra van szüksége a mai életnek. Az igazi katolikusok ugyanis Róma útján keresik az igazságot minden kérdésben. Erősítőjük a szilárd meggyőződés a pápa csalhatatlanságában. A munkát az Isten dicsőségére végzik, s mihelyt annak verítékét letörlik, ezrével jönnek imádkozni Szűz Mária oltalmáért."[18]

Palotay László volt jezsuita László Istvánnak úgy jellemezte, hogy amikor demokratikusan beszél, akkor a békemozgalomnak csak éppen barátja, amikor pedig Rómát dicsőíti, a változást váró ellenforradalmi elemekhez való orientáció megnyilatkozása Bádynál.[19] Ez a legutóbbi szereplése és a karitászbeli kitelepítettek segélyezési politikája ezt látszik igazolni.

b./Az Egyetemi-templomban 1953. II. 8-án Folba nyugdíjas, volt horthysta tábori főesperes, alezredes, legitimista ellenforradalmár beszélt a 10 órai misén. Arról beszélt, hogy 1932-ben egy füzetet talált az íróasztalán. A füzet Gömbös miniszterelnök 95 pontját, gyors programját tartalmazta, mellyel meg akarta változtatni a magyar életet. A hátlapján 2932 évszám volt, vagyis a nyomdász 1000 esztendőt ugrott. A program megbukott. Így járnak mindazok, akik egyszerre, máról holnapra akarják az átalakulást. Az élet erőinek ki kell forrniuk – egészséges változás csak így jöhet létre. Gömbösről beszélt, de úgy, hogy a jelent rágalmazta. A reakciós közönség jólesően vette, hogy egy végleg eltűnt, bukott politikai korszakkal hozta egyvonalba a szocializmus építését. A „bekövetkező változás" érzését igyekezett ébren tartani és fejleszteni.[20]

---

[16] Helyesen: Medvigy Mihály.

[17] Lásd II. fejezet 11. számú dokumentum.

[18] Lásd II. fejezet 11. számú dokumentum.

[19] Szerényi Sándor teljesen félreértette a László István jelentésében leírt Palotay Lászlóra vonatkozó részt. Lásd II. fejezet 11. számú dokumentum.

[20] Lásd II. fejezet 12. számú dokumentum.

c./ A gyóntatószékekben még élesebb és nyíltabb formában ápolják a változás érzését. A piaristák templomában 1953. II. 8-án fél tizes mise idején Albert István, a központi Hittudományi Akadémia tanára a következőket mondta L. I. gyónónak:

„A papok magatartásában a szentlélek sugalmazását kell látni. Magatartásukat követendőnek kell tartani, példájukat szigorúan s minden[ben] irányadónak kell venni. Néha kénytelenek voltak a helyzethez alkalmazkodni. Az ilyen látszat nem igazi magatartásuk kifejezője. Természetes, hogy az átmeneti helyzet túl soká nem tarthat. De az átmeneti helyzet után változás: új állapot fog bekövetkezni. Akkor különösen fontossá válik, hogy mindenben egyek legyünk felszentelt papjaink magatartásával. Ha egy jó katolikus politikai kérdésben ma ingadozik, úgy veszélyeztetve van a teljes egyetértés az egyházi rend szentségét felvett kiválasztottakkal akkor, amikor erre már szükség lesz feltétlenül. Készüljünk előre erre a feladatra s Istenre gondoljunk problémáinkban."[21]

Ugyancsak Albert István 1953. II. 22-én már konkrét feladatot is adott a gyónónak. Azt ajánlotta, hogy a „problémák" megoldásában ne csak az imádság legyen a szándék, hanem a „tett" is. Tettnek, persze, nemcsak a harcos kiállás számít, hanem más is. Így a közhangulat kialakítása, az egészséges „bizakodó" bensőséges közhangulat erősítése. Tettekre persze itt vannak a fiatalok, akiket szintén erre kérünk. Vagy maguknál – mondja a gyónó felé –, a maguk iskolájában olyan rossz, istentagadó és osztálygyűlölettel telt a közszellem?[22]

Ez annyira érdekelte, hogy még gyónáson kívül is ott tartotta a gyónót, és kérdéseket tett fel. Van-e érintkezésük a papokkal a gimnáziumnak, a tanulóknak, s hogy nem üldözik-e a tanárok a diákokat templombajárás miatt stb. Tehát mint katolikus feladatként jelölte meg a „változás" közhangulatának terjesztését.

Hasonlóan járt el Magass Miklós a Tabánban, arra buzdított, hogy az imádságon kívül érdemet szerző lehet a tett a változásban.

d./ A Szt. Ritában 1953. II. 12-én „15 csütörtök című ájtatosság" sorozat keretében Józsa Árpád arra a kérdésre, hogy mi a feladata a hívőknek ma, a következőket válaszolta:

„hogy majd meg fogja tudni, Istenhez fordulva, meg kell hallgatni az emberek, főleg a papoknak és a katolikus világiak tanácsait. A példákat, az eseményeket is figyelemmel kell kísérni. Nem szabad tudomásul venni ma azt, hogy »zsidó testvéreink« is megtalálták a cselekvés módját."

Ami jellemző, hogy a templomból kifelé menő hívek körében ez a megállapítás volt a beszéd tárgya. Többen arról beszélgettek, egymásnak adták át, hogy „zsidó testvéreink is megtalálták a cselekvés módját". Mindez Józsa gyóntatószékéből indult ki, és a gyónók továbbterjesztették.[23]

2./ Az egyes nehézségek megnyergelése, prédikációkban, gyóntatószékben, énekekben, imákban, olyképpen, hogy csupa panaszkodások, jajveszékelések, szenvedések és bajoktól való megszabadulásért szálló könyörgések képezik az alaphangot. Számos helyen a klérus az imádságot és a Krisztusban való hitet igyekszik hangoztat-

[21] Lásd II. fejezet 11. számú dokumentum.
[22] Lásd II. fejezet 13. számú dokumentum.
[23] Lásd II. fejezet 12. számú dokumentum.

ni, a mai terhek megkönnyítésére. A IV. kerületi Linhard A.[24] úti katolikus templomban 1953. II. 8-án a 9 órás misén a pap arról beszélt, hogy „nem az anyagi világ, hanem a vallásos lelki élet boldogít, mert ez erőt ad a szenvedések elviselésére". A Frangepán u.-i református lelkész arról beszélt, hogy ebben az istentelen világban nehezebb az élet, ha nem imádkoznak eleget az emberek. Az Egyetemi-templomban Folba volt tábori (legitimista) lelkész II. 22-én „sátáni indulatnak" nevezte a hitbeli kötelességek elmulasztását, az „uralkodás vágyát", de sátáni bizakodás és indulat az is, ha mindent isteni segítségtől várnak. Ezt az énekkar jajveszékelő könyörgése festette alá. "Élet ura meghaltál lelkünkre, a sátán országa most dől le." A „Szt. Ritá"-hoz szóló könyörgések és imák, amiket házilag szerkesztettek, szintén tele van ilyen kétségbeesett siránkozással. „Minden oldalról rohannak ránk a szorongattatások és sárba nyomják lelkünket." Vagy egy másik szöveg: „Szt. Rita légy könyörületes szorongattatásainkban és küldj segítséget szükségeinkben... Bánatot, könnyet hoztunk ma elédbe, vidd fel az égbe! – Szt. Rita sok bajunkban légy segítségünkre." Ilyen és ehhez hasonló hangnemben ébresztgetik a nélkülözés és szenvedés érzéseit, az iránt való részvétet, amelynek éle rendszerünk ellen van beállítva.[25]

3./ Végül, nem minden célzat nélkül az ellenség szeretetének terjesztése képezi a klérus alaphangját.

A „Szt. Ritá"-ban pl. 1953. II. 1-jén a nyolcórás misén Kerényi Lajos a központi szeminárium kispapja mint vendégszónok arról beszélt, hogy „sok mindent helyreállítottak a háború pusztításaiból, de egyet: a legfontosabbat nem tették központivá az életben. Ez a legfontosabb: a szeretet. Az igazi szeretet magában foglalja ellenségeink szeretetét is. Hányszor tapasztaltuk ennek hiányát ma olyanokban, akik folyton a bosszút emlegetik, vagy bosszúra készülnek akkor is, ha nem emlegetik. Nem jutnak el annak felismerésére, hogy igazságtalanságot nem lehet igazságtalansággal helyrehozni. Társadalmi megújulásról, szebb, jobb, társadalmi rendről csak akkor lehet beszélni, ha a szeretet úrrá lesz a lelkekben."[26]

Mindenki előtt világos volt, hogy ez az osztályharc elleni állásfoglalás és a mai rend elítélését célozta. Az Egyetemi-templomban a központi papnevelde lelkiigazgatójának szintén az ellenség szeretete a vesszőparipája. Nem véletlen, hogy hasonló szellemben prédikált Kerényi Lajos szeminarista a fenti példából látva. A kispapok is ezt a vonalat viszik, ha kimennek meghívásokra. Ez átragad a többi templomokra is, melynek forrása a papnevelde. Ezt bizonyítja Nagy Ferenc II. 8-i beszéde, amikor a „hegyi" beszédből idézve hivatkozott: „Krisztus azt tanította, hogy szeretni kell el-

[24] Nehezen olvasható. Linhard út nem létezett a IV. kerületben. Újpesten 1953-ban csak négy katolikus templom volt (a Szent István téren, a Virág utcában, a Megyeri úton és a Vécsey utcában).

[25] Lásd II. fejezet 13. számú dokumentum. László István jelentésében csak utalt arra, hogy „megkönnyítem ennek az énekszövegnek bekérését", de olyan részletesen nem idézett a szövegből, mint Szerényi. Az egyházügyi főelőadó tehát hozzájutott a szöveghez, vagy más megfigyelő is jelen volt a szentmisén.

[26] Lásd II. fejezet 10. számú dokumentum.

lenségeinket is. A megbocsátás a lelki magasságba vezet, az ellenség szeretete krisztusi erénynek számít."[27] Ilyen evangéliumi köntösben igyekeznek aláásni a honvédelmet, az imperializmus elleni harcunkat.

A klérus törekvése és módszere az ifjúság és a gyerekek vallásnevelése terén.

1./ A „katekézismagyarázás" elterjedt módszere mellett (egyes helyeken vissza is kérdeznek mint pl. a Szt. Ritában Dombos Fülöp volt szerzetes kórusban felcltet) és a házi hitoktatás, a szülőknek is kiadják a leckét, miközben a szülőket az elkárhozás terhe mellett teszik felelőssé a gyerekek vallásos neveléséért, legújabban a pedagógusokat is bizonyos feladatokkal látják el a klérus befolyása és a vallásnevelés terén.

Ezt a legújabb módszerüket főleg a gyóntatószékben és az egyéni beszélgetések során igyekeznek átvinni a gyakorlatba. A XII. kerületi városmajori templomban pl. Balogh káplán a prédikációjában kárhoztatta a hívőket, hogy gyávák. Amíg az apostolok az életüket áldozták a vallásért, addig a hívők ma nem mernek gyónni, áldozni, misét hallgatni, mert félnek a következményektől.[28] Ezzel egy időben a gyóntatószékben katolikus feladatokat osztogattak. Gergely József arra hívta fel a szülőket, hogy a hittantanítást a családban kell elősegíteni, a papok nem látogathatják rendszeresen a családoknál a gyerekeket, mert ez veszélyeztetné a gyerek katolikus nevelésének mai formáját. Legyen a vasárnap megszentelve, ehhez számítsuk hozzá azt is, hogy vasárnap ne tanuljon mást a gyerek, csak hittant.[29]

2./ A Bartók Béla út 19. (v. Szt. Imre Kollégium kápolnalelkésze) Chriszt György pedagógusok bevonását tartja fontosnak és utasításokat is adott. A pedagógusok már eddig is sokat segítettek, védték az egyház jogát, de most itt az ideje, hogy még többet kérjünk tőlük. A tavasz beálltával az iskolák kirándulásokat, játékokat, mozilátogatásokat szerveznek, hogy a vallástól elvonják a gyerekeket. Törekedjenek arra, hogy ez ne sikerüljön. Tegyék lehetővé, engedjék, hogy minél több gyerek hallgasson katekézist a templomban, gyónjon, áldozzon, hiszen a gyóntatószék ma a legfontosabb, alkalom a gyerekekkel való érintkezésre. Kötelességévé tesszük a pedagógusoknak, hogy ne adjanak a gyerekeknek hétfőre túl sok leckét, vagy ne tartsanak hétfői napokon szigorú, erős számonkérést, mivel feltétlenül meg kell valósítani azt a szép tervet, hogy vasárnap ne tanuljon a gyerek mást csak hittant. A hittantanulás olyan formában, hogy a tanításban a családapa vagy a családanya is részt vesz, boldog vasárnapot jelent a gyermek és az egész család számára.[30]

A volt Szt. Imre Kollégium maradványaként a bérházak között megbújva az a zugleikészség, volt ciszter, nem messze a plébániától azonkívül, hogy a reakciósok gyülekezőhelye, ráadásul ilyen veszélyes újítással kísérletezik. [sic!] A pedagógusokat

[27] Lásd II. fejezet 12. számú dokumentum.
[28] Lásd II. fejezet 14. számú dokumentum.
[29] Lásd II. fejezet 14. számú dokumentum.
[30] Lásd II. fejezet 14. számú dokumentum.

az állami iskolai nevelés ellen veti be, félő, hogy ez a ciszterci ta kezdeményezés a többiekre is átragad. Ennek a zuglelkészségnek igen káros tevékenysége mellett működése teljesen indokolatlan. Nem templom, hatalmas bérházban egy nagy terem, mely alkalmas volna kultúrcélok felhasználására.

3./ A nagyböjti ájtatosságok sorozatában kiemelkedik az „Egyetemi-templomban a központi szeminárium rektora által szervezendő ifjúsági ájtatosság. Az a tervük, hogy 1953. III. 16-tól III. 22-ig minden este 7–9-ig az egyetemi és középiskolai ifjúság részére a tavalyihoz hasonlóan külön nagyböjti ájtatosságot tartanak. A szervezés és mozgósítás munkáját a volt angolkisasszonyok templom igazgatója, a volt „szekrakör"[31] nyugdíjas paptanára biztosítja. Tavaly is ő mozgósított, amelyre az általa összetartott „fiú", „leány" és „úriasszonyok" kongregáció tagjait használja fel. Nem az iskolákban közvetlen, hanem személyi és családi kapcsolatokon keresztül. Ezek a csoportok párosával járják a családokat, barátok és barátnők hívogatják egymást láncolatszerűen. A meghívottak újakat hívnak, átadva egymást mozgósítják. Erre a gyóntatószéket is felhasználják.

Az ájtatosságok idegen szónokaként a Vácról Egerbe átment Nagy József szónoklattan tanárt hívta meg Galla, a központi szeminárium rektora.

Erre a körülményre felhívta a tanács X. oktatási osztály vezetőjének a figyelmét és kérte, hogy ebben az időben iskolafoglalkozással terheljék le az összes középiskolákat. Kívánatos volna a népművelésen keresztül az ÁEH részéről az egyetemeknél is hasonló ellenakció kezdeményezése az említett ifjúsági ájtatossággal kapcsolatban.

A klérus hitbuzgalmi munkája Budapesten, melyet a lelkészek a váci püspöki hivatal felé jelentettek a végzett munkájukról.

Ez két okból különösen tanulságos, egyrészt, hogy a kerület a saját területén nem veszi észre, nem figyel fel a klérus munkájára és módszerére, mely a szemünk előtt folyik, másrészt sok olyan módszerről ad tájékoztatást, melynek megismerésével módunkban lesz javítani a saját munkánkat. Ezek az alábbiak:

1./ Említésre méltók a klérus házszentelési akciói, különösen a munkáscsaládok felé. A IV. kerületben, Újpest-Megyeren pl. 8 nap alatt kb. 310 családnál végeztek házszentelést. Kispesten, Lőrincen, Pestszentimrén szintén végeztek házszenteléseket. Ezeket főképpen a férjek távollétében, az asszonyokon keresztül valósítják meg. Komoly hiba, hogy a helyi szervek erről nem is tudnak, nem veszik észre a klérus munkáját.

[31] Helyesen: Sacre Coeur. Lásd a II. fejezet 72. számú lábjegyzetét.

2./ A tömegbefolyás növelése terén jelentős szerepük van a hitbuzgalmi egyesületeknek. Pestújhelyen pl. a pap azt jelenti a püspökének, hogy nála több tízes csoportban buzgó utcaapostol működik. Felkeresik a betegeket és megszervezik, hogy a pap feladja az utolsó kenetet, akinél szükséges. Ezek főleg asszonyok, akik segítenek a papnak az úgynevezett rózsafüzér társulaton belül. Különösen a peremrészeken: Pestújhely, Újpest, Rákosszentmihály, ahol rózsafüzér cédulázás folyik. „Add tovább és imádkozz!" – címen.

3./ Jelentékeny az úgynevezett hitelemző mise, a katekézisoktatás. Főleg Sashalom, Pestújhely, Újpest-Megyer, Lőrinc-Szemere-telep. A szülők magukkal viszik a gyerekeket. A legtöbb helyen külön diákmisék keretében tényleges hitoktatás folyik. A gyerekek bevonásának egyik formája a ministránskörök szervezése. A városmajoriban 35–40 fő, Pestújhelyen 25–30 fő a ministránsbrigádok száma. Nem egy helyen a szülők maguk varrják és mossák a ministránsruhákat. E mozgalmak szűkítése érdekében a helyi szervekkel is megbeszéljük, milyen ellenakcióval lépjünk fel ellenük.

Pápai körlevél visszhangja.

1./ Az esztergomi püspök, Hamvas által kiadott körlevelet III. 1-jén olvasták fel a hívek előtt, amely az áldozásokkal kapcsolatos pápai könnyítéseket tartalmazta. A pápai könnyítésekre vonatkozó körlevélből a hívek körében két reakciós következtetést vontak le és ennek káros visszhangja volt a kihirdetés után.[32]

Az egyik következtetés, melyet államunk ellen éleztek ki, hogy az Magyarországra vonatkozik csupán s a pápa részéről a hazánkban beállt, romlott, nehéz munkaviszonyok figyelembevételével enyhíteni kívánta a magyar hívők nehéz helyzetét. A pápa részéről a megfontoltság, bölcsesség és jóság megnyilvánulásának tekintik. Szenzációnak tartják, hogy ezt a pápai üzenetet, melyet Magyarországnak szánt, a kormány kénytelen volt tudomásul venni. Egyben annak a megkülönböztetését látják, hogy Hamvast nem átkozta ki, mint a magyar békepapokat, a pápa újból kegyébe fogadta az esztergomi püspököt. A pápai körlevél Magyarországra való korlátozását az segítette elő, hogy a Hamvas-féle körlevél nem említette meg, hogy a pápának ez a könnyítése a többi, tehát kapitalista államok katolikusainak is szólt.

2./ A másik káros következtetést szintén a Hamvas-féle körlevél indoklása táplálta, mely a 14. oldalon szerepel. Idézem: „Kedves Hívek! A Szentatya örömmel látja, hogy a lelkekben fokozódik a buzgóság az oltáriszentség iránt és mindig többen járulnak a szentáldozáshoz. De azt is látja, hogy különösen a háborús évek után bekövetkezett nehezebb viszonyok és a technikai fejlődéssel járó nagyobb fokú lekötöttség

[32] Lásd II. fejezet 13. számú dokumentum.

sokaknak megnehezítik a szentségi böjt megtartását." Ugyancsak az a kiemelés, hogy a közüzemekben nehéz körülmények között dolgozóknak tesz engedményt. Annak a kommentálásához vezetett, hogy hazánkban a technika fejlesztése csak rosszabbá tette a munkaviszonyokat, megnehezítette az üzemekben dolgozók életét. A Hamvas-féle körlevél indoklásai tehát, a technikára való hivatkozás és annak elhallgatása, hogy a pápai engedmény az egész világra szól, a reakció számára rendszerellenes uszításra adott kedvező alkalmat.

További reakciós uszítások:

1./ A papok és a hívek körében olyan híreket terjesztenek, hogy az ÁEH utasítására a püspöki kar a közeljövőben 800 papot fog elbocsátani. Az elbocsátandó papok kiválogatását (káderezés) a papi békebizottságra bízták, mely már meg is kezdte ezt a munkát. Az elbocsátást és a kikáderezést a Krisztina körúti lakos, Palotay László volt jezsuita, aki a nagykapornaki (Zala m.) jezsuita erdőbirtok kormányzója volt, terjesztette. Vagy 8 nappal ezelőtt Rákosszentmihályon Paternos Istvánné, volt ezredes özvegye szintén ezt terjesztette, hogy máris káderezik a szentmihályi papokat, sőt attól félnek, hogy az elbocsátás során elvesztik a környék kedvelt papját, Tomori Jánost, sashalmi plébánost, ami nagy csapás volna rájuk.[33]

A klerikális reakció ügynökei így használják fel az „Amerika hangja" rágalmait államellenes uszításokra és rémhírterjesztésre.

Budapest, 1953. március 3.

/:Szerényi Sándor:/
Budapest Városi Tan. egyházügyi főelőadó

Készült 5 példányban
Készítette: Szerényi Sándor
Gépelte: Martikán Imréné
Megküldve: Állami Egyházügyi Hivatal
Nezvál Ferenc elvtárs, VB Elnökhelyettes
MDP Budapesti Pártbizottság
Belügyminisztérium
Ügykezelési Csoport.

BFL XXIII. 102. c. Gépelt tisztázat Szerényi Sándor aláírásával. Az első oldalon Budapest Városi Tanács – Ügykezelési Csoportjának bélyegzője. Az iktatószám (0018/6/1) kézzel van beírva. Közölve: Pesti Hírlap *2. évfolyam 243. szám. 1991.*

[33] Lásd II. fejezet 13. számú dokumentum.

október 16. Állami feladatok és hitoktatás – ÁEH jelentés 1953. febr. 1–28. és Pesti Hírlap *2. évfolyam 244. szám. 1991. október 17. Állami feladatok és hitoktatás - ÁEH jelentés 1953. febr. 1–28. II. rész.*

3.

1953. évi március havi jelentés

Szigorúan titkos.

Jelentés.
1953. március 31-ig a budapesti egyházügyekről.

1./ A húsvéti ünnepkörök előkészületei,
Állami szervek:

a./ A klérus tömegmozgósításának korlátozása céljából az érintett állami és mozgalmi szerveket még a hónap felében idejében informáltuk. A kerületi Pártbizottságoknak, a tanácsok VB elnökeinek a klérus programjáról tájékoztatót küldtünk az ellenakciók elősegítésére. Az MNDSZ[34] részére az asszonyok körében agitációban felhasználható anyagot küldtünk egyes budai babonás kultusz és a klerikális reakció lélekkufárságait leleplező tényekről. A klérus a Habsburgok gyarmatosító törekvéseinek szolgálatában fellelhető budai kapcsolatairól [sic!], Mária-Makkos,[35] Máriaremete és a Szentföld[36] babonás kultuszairól, melyet a klérus a tömegek megtévesztésén keresztül pénzszerzésre használt fel. Ezt az anyagot az Esti Budapestnek és a II. kerületi PB-nek is megküldtük felhasználás céljából.

A körmenetet szabályozó BM-rendeletet a kerületi tanács viszonyaihoz alkalmazva szükséges tájékoztatóval minden kerületnek időben megküldtük.[37]

---

[34] Magyar Nők Demokratikus Szövetsége 1945-ben az MKP kezdeményezésére alakult tömegszervezet. 1948-ban valamennyi magyar nőegyesületet egyesített és az MDP irányítása alatt az egyetlen női tömegszervezetként működött 1956-ig. Utódja a Magyar Nők Országos Tanácsa (MNOT) lett.

[35] Mária-Makkos. Budakeszi közelében, egy völgykatlanban az egykori Makkos-Mária 1948-ban részben felújított templomának romjai találhatók. Ez hajdan az óbudai trinitárius szerzetesek (kiscelli kolostor) fiókegyháza volt, mellette kolostor is épült. Egy cserfa tetején helyezték el Szűz Mária képét, melyet búcsújárók sűrűn felkerestek.

[36] Lásd a bevezető tanulmányt.

[37] A Belügyminisztérium minden aktuális egyházi körmenet (pl. feltámadás, úrnapja) alkalmából összeállította a tanácsok (megyei és budapesti) feladatait. A BM közölte a tanácsokkal a körmenetek engedélyezett útvonalát (általában a legrövidebb út a templom körül), ugyanakkor a tanácsok legfontosabb feladataként a tömegek elvonását a körmenettől és a „klerikális reakció tevékenységének" fokozott éberséggel történő figyelemmel kísérését határozta meg.

b./ A kerületi tanácsok tájékoztatására egy-egy munkatárs bevonásával, akiket a VB elnökei jelöltek ki, összevont megbeszélés keretében részletesen ismertettük a klérus korlátozására vonatkozó feladatokat. Ennek meg is volt az eredménye, mert ez ideig rendellenesség nem fordult elő sehol sem. A tanácsok részéről mindenütt megtörténtek a célravezető szükséges intézkedések.

c./ Mivel a klérus a húsvéti mozgósításnál az ifjúságot súlypontnak vette, a X. Osztállyal külön megbeszéltük az iskolák leterhelését, illetve az iskolások foglalkoztatását. Ezt az oktatási osztály instruktorai[38] vitték az iskolákba és mindenütt a „Felszabadulási Hét" és április 4. előkészítése jegyében szervezett menetelő, sport- és kulturális foglalkozásokkal vonták ki a fiatalokat az ájtatosságokból. A XII. kerület például a körmenetek előtt és idejére a kerületben szerepelteti a „Csim-Bum" cirkuszt, melyet a rádió is közvetíteni fog. Közben nyert értesülések szerint már idáig több mint 4000 iskolás vett cirkuszjegyet. A jegyeladás tovább folyik és a gyerekek körében igen nagy az érdeklődés.

d./ A kerületi szervekkel és a X. oktatási osztállyal az elsőáldozást és a bérmálást előkészítő hitoktatással kapcsolatos feladatokat szintén megbeszéltük. Ismertetve a klérus időrendi és bevonási tervét, biztosítottuk a korlátozás érdekében szükséges intézkedések időbeni megtételét. Valamint azt, hogy a tanács felé milyen bejelentési kötelezettségei vannak a plébánosoknak, illetve parókusoknak.[39] Az iskolások kivonására és az előkészítők ellenőrzésére felhívtuk a figyelmet, mellyel kapcsolatban az intézkedések meg is történtek. A bérmálások helyét és idejét a kerületi szerveknek kellő időben meg fogjuk küldeni.

e./ A budapesti helynökkel[40] és a különböző felekezetek espereseivel megbeszéltük a tavaszi munkákkal és általában a termeléssel kapcsolatos papi feladatokat. Időközben több helyről a kerületek olyan információt adtak, hogy valóban hangzottak el buzdítások. A bibliai szántó-vető, szőlősgazda címen foglalkoztak vele. Nemcsak a peremrészek, hanem a belső területen is. Kiemelhető a XI. kerületi református, a XIX. kerületi katolikus Bakos Kálmán és többen mások, akik a termelés feladatait összekötötték a béke védelmével és a nemzet kenyerének biztosítására buzdították a híveket.

2./ A klérus húsvéti előkészületei:

a./ A klérus előkészületeinek főhelyét a szokásos szertartásokra való fokozottabb mozgósítás mellett, a triduumok, 3 vagy 7 napos ájtatosságok, lelkigyakorlatok szer-

---

[38] A párt vagy állami utasításokat, jelen esetben az oktatási osztály utasításait közlő és azok végrehajtását ellenőrző személyek.

[39] Egy önálló egyházközség lelkésze.

[40] Szabó Imre budapesti érseki helytartóról van szó.

vezése foglalta el. Budapesten hozzávetőlegesen kb. 143 helyen tartottak lelkigyakorlatot. A résztvevők száma az adott helyen kisebb vagy nagy[obb] volta szerint 70–80 főtől 500–800 főig vettek részt. A résztvevők száma naponként változott, főleg a szombat esti és vasárnapi befejező szertartások voltak népesebbek. Az ifjúság bevonása szórványos volt, az iskolai foglalkoztatások éreztették hatásukat. Egy-egy helyen, ahol 120–150 gyónó volt, ebből 15–20 volt iskolás, inkább a nőket vonták be nagy arányban. Legkiemelkedőbb az Egyetemi-templom lelkigyakorlata volt, ahol elsősorban az iskolásokat igyekeztek bevonni. Az idén III. 16–22-ig 7 napon keresztül naponta 400–450 körül mozgott a középiskolás és egyetemi ifjak részvétele. Ezek valamennyien meg is áldoztak. Lelkigyakorlatos papjuk vendégként meghívott Dr. Nagy József egri teológiai hittanár volt, aki tartózkodott minden célzatosságtól. Végig evangéliumi síkon mozgott. A tavalyihoz képest, amikor is több mint 2000 egyetemista vett részt, az idén megjelent 400–500 fő még az egynegyedét sem tette ki, annak köszönhető, hogy egyrészt az iskolák időben jól megszervezett elvonó foglalkozásokkal, másrészt pedig már a lelkigyakorlat szervezése alatt többször érdeklődtünk az egyetemi templom igazgatójánál, ill. a központi szeminárium rektoránál – óvásként emlékeztetve őket a tavalyi kilengésekre –, ami együttvéve fékezőleg hatott rájuk és korlátozta mozgósításukat. Ezzel magyarázható, hogy az idén az egyetemisták nagyobb arányú bevonása nem sikerült úgy, mint tavaly.

b./ Az elsőáldozást előkészítő hitoktatás bizonyos fokig összefügg az ünnepkörre való mozgósításokkal és tömegbefolyásuk fokozásával. A katolikusok az intézkedéseknek megfelelően be is jelentették a helyi tanácsoknál helyét, idejét, és azt, hogy melyik lelkész tartja. Ezt a protestánsok elmulasztották, sem a reformátusok, sem az evangélikusok nem jelentették be a konfirmációk megkezdését. Bár március 1-jén valamennyi megkezdte a konfirmációt előkészítő hitoktatást. Ezért is van az, hogy a kerületi szervek, több helyen látva a templomi hitoktatásokat, a gyerekekkel való egyházi foglalkozást: illegális vallástanításnak minősítették. Több helyen menet közben kellett tájékoztatni a kerületi szerveket, hogy ezek egyezményesen elismert előkészítők. Ezzel kapcsolatban fel is hívtam mindkét egyház püspöki hivatalát, hogy utólag intézkedjenek a bejelentések megtételére, annak elkerülése céljából, nehogy bárki is [a] legális előkészítőket illegális hitoktatásnak minősítse a helyszínen. Ezt szívesen is vették és a mulasztás kijavítására utasították a papjaikat. Így lényegében csak a katolikusok elsőáldozására való előkészítőről van jelenleg némi képünk. Bejelentés szerint a Budapest egész területén 65 plébánián folyik előkészítő oktatás. Ezeken a helyeken hetenként 2-3 alkalommal, összesen 161 csoportban, az iskolai oktatás természetéből következően de.-i és du.-i felosztásban végzik, minthogy a gyerekek egy része de., a másik része du. jár iskolába. Ehhez igazodva tartják az előkészítő hitoktatást. A csoportonkénti heti 2 óra betartását és a hitoktatás munkáját a kerületek oktatási osztálya, bevonva erre alkalmas iskolaigazgatókat és pedagógusokat, rendszeresen ellenőrizni. A létszám tekintetében 25–30-tól 120–130-ig terjed a jelentkezők száma helyenként. A reális számot csak a befejezés felé és a befutott jelentések összesítése után tudjuk megállapítani. A kerületek részéről a papokkal szemben ez

ideig jelentősebb kifogások nem merültek fel s az egyház sem jelentkezett panasszal. Az iskolák most azon dolgoznak, hogy a növendékeik közül jelentkezők megállapítása mellett egyrészt a szülőkkel, másrészt a gyerekekkel való behatóbb foglalkozással lemorzsolódást idézzenek elő, korlátozzák a klérus iskolai befolyását.

3./ A klérus egyéb módszerei:

a./ A klérus az ilyen nagyobb ünnepek előkészítése során a szokásos szertartások mellett, a templomon kívüli lelkigondozást is fokozza. Módszereik közül mindig sikerül hol itt, hol ott egyet-egyet felfedni. Ilyen pl. a betegek felkutatása, házaknál vagy kórházakban, amelyben az utcaapostolok segítenek a papoknak, hogy a betegeket is bevonják a gyónásra, áldozásra. A XI. kerületben (Kelenvölgy) plébánosa, Varga Andor, szorgalmasan járja a kórházakat, amikor megtudja, melyik híve hol fekszik, beteglátogatás címén civilben felkeresi, magával viszi a kellékeket és suba alatt meggyóntatja, nemcsak azt, aki hívta, hanem ezen felbuzdulva a beteg szomszédjait is.

A másik módszere az, hogy azok részére, akik messzebb esnek a templomtól, valamelyik hívő lakásán, előzetes megszervezés után kiszáll és az ott összejött hívőket, idősebbeket, betegeket és gyerekeket gyóntatja, áldoztatja. Egyik ilyen helye a XI. kerület Hunyad utcában van, Krizsánné virágtermelő, utcai és temetői virágárus háza. A konyhában oltárjelleggel gyertyák vannak elhelyezve és csaknem templomi keretek között gyóntat és áldoztat. Ezt a sekrestyése, a 84 éves Szada bácsi, volt rendőr, nyugdíjas a plébános segítője és bizalmi embere fecsegte el. Elmondása szerint ez a legjobban bevált módszerük, melyet a kommunisták nem vesznek észre, akik titokban akarnak, azok meg is áldozhatnak. Bizonyára ezt a módszert a többi helyeken is alkalmazzák. A Krizsánné házára a kerületi szervek figyelmét is felhívtam.

b./ A Bartók Béla út 19.[-ben] (volt Szt. Imre kollégium helyén) van egy kápolna. Leginkább a régi világból visszamaradt „úri" közönség jár ide. A húsvéti lelkigyakorlatok idején, a volt „úri dámák", amikor befejezték a szertartásokat, a közéjük keveredett és velük ájtatoskodó munkásasszonyokat szinte feltűnően, tüntetően magukhoz ölelték és csókokkal búcsúztak egymástól. Miközben ezek a deklasszált „urak" és „hölgyek" azt terjesztették, hogy az istentelen kormányra halálos bűn szavazni. Tehát minden hívőnek az a feladata, hogy tartózkodik a szavazástól. Képmutató módon csókjaikat államellenes agitációra használták fel, arra buzdítva egymást, hogy családjaikat, barátaikat és hívő társaikat világosítsák fel erről, hogy elkerüljék a bűnt, ha nem szavaznak, istennek tetszően fognak cselekedni. Ebben a kápolna lelkészének, Chriszt káplánnak is megvan a maga szerepe, minthogy ezt a gyóntatószékben más papok is terjesztik.

c./ A XIV. kerületben a Domonkos-templom plébánosa, Tóth János, László István gyónónak azt tanácsolta, hogy a körmenetre mozgósítani kell minden igaz hívőt. A vallásos hívőknek meg kell mutatni, hogy van ereje az egyháznak és nem engedik meg a vallás megfojtását. Ezért a hívőknek segíteni kell, hogy a húsvéti körmenet

nagyarányú és impozáns legyen. De az erő megmutatásának az istentelenek felé, más formában is lehet. [sic!] Ez pedig a május 17-i választás. Vagyis a becsületes hívő nem szavaz az istentelenekre, tartózkodjanak a szavazástól. Ezt hívő társaival meg kell beszélni, mostanában így lehet és kell megmutatni az egyház erejét. Ez azt mutatja, hogy nem elszigetelt, hanem a klerikális reakció szélesebb akciójáról van szó. Erre még fokozottabban fel fogunk figyelni.[41]

d./ A Magyar Izraeliták Országos Irodájából kiindult kezdeti riadalmat az utóbbi hetekben megnyugvás váltotta fel. Ugyanis, amikor Stöcklert letartóztatták, a „MIOI"-ban olyan hangulat kapott lábra, hogy ez nem a gyáros Stöckler, hanem a zsidó egyház fejének a levágását jelenti. A „MIOI" elnökének letartóztatása a SZU-ban elindult és nálunk most következő új antiszemitizmus, „pogromok" kezdetét jelenti. Ez a hangulat terjedt kifelé, mely lényegében a Síp u. 12.-ből indult ki. A területen még nem reagáltak, amikor Stern Ferenc MDP-tag, a VII/18. körzetben, Síp u. 12.-ben dolgozik, jelentette a körzet titkárának, hogy milyen a hangulat és milyen rémhírek kaptak lábra a MIOI-ban. A forrását személy szerint nem tudta vagy nem akarta megnevezni. Ebben a rajonban,[42] a VII/17–VII/18, VII/20 és VII/21-es körzetekben [sic!] általában ez volt a hangulat.

1953. március két utolsó vasárnapján végzett házi agitáció során meglátogattam ezeket a körzeteket és egybehangzóan az alapszervek vezetőinek és általában a népnevelők tapasztalata az volt, hogy az utolsó hetekben konszolidálódott a helyzet. Elült a riadalom. Egyedül a „Joint" segélyezettek körében van még némi félelem, hogy elakad a segélyük. De ugyanakkor kialakulóban van egy bizonyos fokú bizalom is, amit a népnevelők is elősegítettek, hogy a segély forrása nem a „Joint" és nem is Stöckler személye, hanem a népi demokrácia kormányzata. A népköztársaság kormánya. Többeknek az a véleménye, hogy Stöcklert már előbb el kellett volna távolítani, mert a dolgozók ellensége volt. A VII/17 szervezőtitkártól nyert értesülés szerint a Majakovszkij utca[43] 34.-ben egy Grósz nevű vallásos ember azt mondotta, hogy Stöckler már a „gettóban" együttműködött a „gestapóval" vagyis a fasiszták felhasználták a szegény zsidók ellen. A VII. kerület Wesselényi u. 10.[-ben] Szabó Miklós, akinek a felesége „MIOI" alkalmazott volt, kijelentette, hogy Stöckler és tőkéstársai a vidéki zsidókat feláldozták a gazdag zsidókért, összejátszottak a tőkések megmentése érdekében. Mindent összevetve: az itt felmerült riadalom elült, csupán a segélyezettek körében van még némi félelem az esetleges „segély" elmaradása miatt, általában a területen konszolidálódott a helyzet. Ezt az is kifejezte, hogy Sztálin elvtárs temetése napján, a kivonuláskor a VII/17. körzetben, ahol május 1-jén is alig 70–80

---

[41] Még nem került elő a Szerényi által említett László-jelentés, de egy későbbi alkalommal László István foglalkozott Tóth János ügyével. Lásd II. fejezet 34. számú dokumentum.

[42] Körzet, vidék, kerület.

[43] A mai Király utca a VII. kerületben.

ember szokott felvonulni, most több mint 400 ember vonult ki Sztálin elvtárs szobrához. A pártonkívüli vallásos zsidók körében is aggodalom nyilvánult meg amiatt, hogy Sztálin elvtárs halála folytán esetleg veszélyben van a béke. Ezzel kifejezésre juttatták Sztálin elvtárs iránti ragaszkodásukat és egyben maguk is Sztálin elvtársban látták a béke legfőbb megteremtőjét és zálogát.

4./ Sztálin elvtárs halálával kapcsolatos megnyilvánulások:

a./ Ez alkalommal igen világosan megnyilvánult az alsópapságnak az állami feladatok támogatásában elfoglalt szerepe. Most, amikor sem az állami, sem az egyházi hatóságok felülről nem adtak utasítást arra, hogy az alsópapság miként reagáljon, mindenütt nagy bizonytalanság volt észlelhető. Még a nem ellenséges papok is ingadoztak, nem tudták eldönteni, hogy [mit] kell és mit nem helyes ilyenkor a részükről kezdeményezni. Többen telefonon érdeklődtek az iránt, hogy kitehetik-e a templomra a gyászlobogót és piros zászlót tehetnek-e melléje? A szószéken méltathatják-e Sztálin elvtárs életét? Mondhatnak-e imát érte? stb. (Fekete Sándor református esperes és Babocsa Endre, a katolikus helynökség provikáriusa[44] információja.) A kérdésekre adott válasz részünkről az volt, hogy belátásuk szerint járjanak el, a piros mellőzésével a fekete lobogót kitehetik a templomokra is. Egy pár helyen ki is tették, azonban többségükben nem reagáltak. Sőt voltak, akik úgy vélekedtek, hogy nem egyházi emberről van szó, nem helyes a templomi méltatása. A XII. kerületben (felső-krisztinai káplán) Csurgai József[45] plébánoshelyettes a tanács érdeklődésére azt mondotta, hogy szerinte nem volna politikus, ha megemlékezne Sztálin elvtársról vagy akár baloldali beszédeket mondana, mert a krisztinai rész reakciós hívekből áll. Ő inkább magánbeszélgetés közben agitálja a híveket a béke és a demokrácia ügye melletti megnyerésükre. A városmajori katolikus plébános, Rimóczy Özséb a zugligeti Kiscelli plébános és még többen mások úgy nyilatkoztak, hogy felülről nem kaptak semmilyen utasítást. Főképpen ez volt a jellemző, hogy „felső utasítás" elmaradására hivatkozva mellőzték a méltatást. Ez egyrészt az alsópapság szolgalelkűségére, másrészt beállítottságukra mutat és arra, hogy ezen a téren még nagyon sok a tennivalónk a jövőben. Annak érdekében, hogy az állami feladatokat az adott helyen becsületes hazafiakhoz méltóan felső utasítások nélkül is maradéktalanul támogassák. Bár az adott esetben ennek is voltak jelei. Szép számmal van értesülésünk arról, hogy egyes papok igen bensőségesen, a hívekkel együtt méltatták Sztálin elvtárs életét, mint a béke védelmének legnagyobb alakját. Így pl. a VII. kerületi Fekete Sándor református esperes, a XII. kerületi Danhauser evangélikus, Szabolcska református, a

[44] Provikárius: a helynök helyettese.
[45] Helyesen: Csurgai Jenő.

VI. kerületi Mag Béla katolikus, a VIII. kerületi Halász György katolikus esperes, az izraeliták részéről Katona és Rózenblum a Páva utcában, és még sokan mások, azonban ez a megnyilvánulás az egész alsópapságra nem volt jellemző.

Ellenséges megnyilvánulások Sztálin elvtárs halálával kapcsolatban:

a./ A mikor Sztálin elvtárs meghalt, egy Lunczerné nevezetű idős asszony (lakik: [...]) a Dohány utcai közértben vásárolt. Fizetés közben a pénztárosnő fájdalommal említette az embereknek, hogy nagy csapás ért bennünket, elvesztettük Sztálin elvtársat. Erre Lunczerné a nyilvánosság előtt azt felelte: „bár már előbb történt volna, hála istennek, hogy végre megdöglött". Ezt a pénztárosnő azonnal jelentette a VII/18. körzet párttitkárának, a titkár elvtársnő a rendőrségen, s a nőt letartóztatása után másfél napig őrizetben is tartották. Megindult ellene az eljárás s a VII/18 titkára most úgy értesült, hogy elejtették ellene a vádat. A nőnek állítólag előrehaladott érelmeszesedése van, majd kitűnt, hogy a MIOI egyik alkalmazottja, Koltai Zoltán befolyása alatt áll és ennek hatására tette meg ezt a felháborító kijelentését. Koltai személyével kapcsolatban közelebbit eddig nem tudtam meg, a MIOI-ban érdemes lesz felfigyelni rá a jövőben. A VII/18. körzet információjából.

b./ A XIV. kerületi I. István Gimnázium egyik tanára, egy igen vallásos, a klérus befolyása alatt álló pedagógusa: Marczinka Andor, matematikus, amikor megjött a tragikus hír, az iskola irodájában többek előtt (László I. is ott volt) kijelentette, hogy Sztálin nem is most halt meg. De egyébként is már sokkal előbb kellett volna meghalnia.[46] Nevezett az iskola reakciós tanárai közül az egyik legreakciósabb klerikális szájhőse, aki vad ellensége rendszerünknek. Erre a körülményre a X. oktatási osztály vezetőjének nyomban felhívtam a figyelmét és kértem, tegye meg a szükséges intézkedést.

5./ Munkaterv végrehajtása:

a./ A munkatervben lefektetett feladatokat általában végrehajtottuk. Azonban a római egy alatt felsorolt első pontban és az ötös pontban foglaltak terén nem értük el a kívánt fejlődét.[47] Az alsópapságnak, az állami feladatok támogatására nem tudtuk csak egy kisebb részét mozgósítani. Ezen a téren további erőfeszítések szükségesek. Bár van fejlődés, de az egészre még nem jellemző.

---

[46] Helyesen: Marczinkó Andor. Lásd II. fejezet 17. számú dokumentum.

[47] Az egyházügyi előadóknak rendszeresen kellett negyedéves munkaterveket készíteniük, melyet az ÁEH központjában bíráltak el és hagytak jóvá. Szerényi Sándor az 1953. január 1-jétől március 31-ig terjedő időre vonatkozó munkatervében az alsóbb papságot kívánta fokozottabb mértékben a kormány támogatására és a béke melletti kiállásra ösztönözni. BFL XXIII. 102. c. 0018/1/1953

b./ A különböző felekezetek lelkészeiről és egyházi intézmények személyeiről a tervidő alatt 52 jellemzést készítettünk.[48] Ezek megoszlása felekezetenként a következő:

33 katolikus, 12 református, 6 evangélikus, 1 izraelita.

c./ A szakmai önképzés terén vállaltakat meggyőződésem szerint végrehajtottam.

Budapest, 1953. április 2.

Szerényi Sándor
Budapest Városi Tan. egyházügyi főelőadó

BFL XXIII. 102. c. Gépelt tisztázat aláírás nélkül. Az első oldal alján Budapest Városi Tanács – Ügykezelési Csoportjának bélyegzője. Az iktatószám (0018/6) kézzel van beírva.

4.

1953. évi április havi jelentés

Szigorúan titkos.

Jelentés
a budapesti egyházügyekről 1953. április 30-ig.

A mai nemzetközi események hatása a klerikális reakció körében:

1./ A mai nemzetközi események: az imperialisták kardcsörtető készülődései, fenyegetőzéseik, végül de nem utolsósorban Sztálin elvtárs bekövetkezett halála, az ellenséges papok körében és ezek nyomán egyes templomok környékén a klérus befolyása alatt álló reakciós világiak körében is az úgynevezett „éhes disznó makkal álmodik" alapon, bizonyos ellenforradalmi illúziók jogosságát ébreszti fel és táplálja. Vannak olyan hangok, amelyek a megnövekedett vérszemet mutatja, [sic!] egyesek közeli változásokról ábrándoznak. Elsősorban ott, ahol közismert ellenséges papok működnek, ezek az alábbiakban jutnak kifejezésre:

a./ A nagytétényi plébános, Markó, húsvéti prédikációjában a „magyar feltámadásról" beszélt, vagy április 26-án Soós József[49] budafoki káplán szenvedélyes han-

[48] A jellemzések részben megtalálhatók Budapest Főváros Levéltárában (BFL XXIII. 134. és BFL XXIII. 102. c.) és a Magyar Országos Levéltárban (MOL XIX–A–21) is. Néhány esetben – az adott személyre vonatkozóan – a Történeti Hivatalban őrzött dossziékban is előfordulnak ezek a jellemzések.

[49] Soós József fent idézett prédikációja miatt, Prantner József ÁEH előadó javaslatára, 1953. június 1-jétől két hónapra megvonták a kongruát.

gon arról prédikált, hogy mit jelentett hinni a múltban és ma. Amíg a múltban a fenevadak elé vettetést, borzalmas kínoztatást, addig ma vagyonelkobzást, állásból való kirúgást, gyanúsításokat, üldözést, sok sírást és szenvedést jelent. Majd azzal vigasztalta meg a híveket: „De a ti szomorúságtok és szenvedéstek: hamarosan véget fog érni." Amikor a prédikáció után volt, napokon át maga is azt várta, hogy mikor jönnek érte – mondta el a plébánosának. (Luttor plébános feljegyzéseiből.) Amikor pedig uszításai miatt behívták a kerületi tanácshoz, Barkó elvtársnak a szónoki hévre hivatkozott, mondván, megfeledkezett magáról. Azonban az igazi forrása, ennek az úgynevezett klerikális felszabadulásnak Doroszlai és főleg Desits esperes. Luttor plébános szerint a papok körében ennek Desits esperes a hangadója, aki ugyan hangoztatja, hogy rádiót nem hallgat, de a jó híveitől értesül a dolgokról. Az a véleménye, hogy közeli változás várható, és akkor jövünk mi, jön a bosszúállás. Ez kifejezésre jut nála abban is, hogy az utóbbi időben szemérmetlenebb hangon kezd beszélni és már nemcsak gyakorlatban, hanem szóban is visszautasítja az állami feladatok támogatását. Ilyen megjegyzéseket tett: ha az állam rettegésben tartja a papokat, ne várjon tőlük támogatást stb. Magatartásával kapcsolatban az ÁEH felé javaslatot készítettem.

b./ Vagy a XI. kerületben, Albertfalván Doroszlai főesperesnél, Teész Imre nyugdíjas pap, aki szabály szerint nem is prédikálhat, a tíz parancsolatból a „ne lopj" fogalmát a következőképpen magyarázta: „Ha valaki lopott, a más tulajdonát elvette, nem mentheti tettét azzal, hogy jóra használta fel. Aki elvette a mások tulajdonát, azt feltétlenül vissza kell adni előbbi tulajdonosának." Itt nyilván nem lopásról van szó, mert a tolvaj nem szokta zsákmányát mások között szétosztani, hanem az államosításra célzott úgy, hogy vissza kell adni, élesztgetve az ilyen illúziók lehetőségét. Az érintett személyek így is értették, amely a hatására kimenetkor tett megjegyzésekből is kitűnt.[50] (L. I. feljegyzéseiből.)

Ez nemcsak a kisegítő, de egyben Doroszlai főesperes beállítottságát is mutatja, mely az ő engedélyével és egyetértésével fordulhat elő. Ezzel magyarázható Doroszlai részéről minden állami feladat támogatásának diplomatikus elutasítása. Jellemzését az ÁEH felé javaslattal egészítettem ki, amelyben nyugdíjazását javaslom. Ugyanakkor a nyugdíjas Teész papi funkciójának megszüntetése szükséges, minthogy eddig is szabálytalanul működött.

2./ A templomjáró világiak körében is, mint pl. Rákosszentmihályon Törőcsik pedagógus, az imperialisták nagy fölényéről, hadikészülődéseiről informálják egymást. Különösen a budai reakciós templomjárók, a városmajoriak, a ciszterek környékén (Szt. Imre út 3.) a ferences és piarista öregdiákok, arról beszélnek, hogy a SZU békéért eseng az USA-nál. A kommunisták már nálunk is igyekeznek megnyerni a papság barátságát, menteni, ami menthető.[51] Ilyen és hasonló illúziókba kergetik egymást.

---

[50] Lásd II. fejezet 24. számú dokumentum.

[51] Lásd II. fejezet 19. számú dokumentum.

Ezzel függ össze az a jelenet is – április 26-án a ferenceseknél –, amikor megtudták, hogy Perlaki, a kedvenc reakciós papjuk többet nem prédikál a ferenceseknél és amikor az új templomigazgató felment a szószékre, többen tüntetően kivonultak a prédikáció alatt. A perselyező úriasszony figyelmeztette a kivonulókat, hogy az eljárásuk helytelen. Többen visszaszóltak, hogy „nem a pap, hanem a kormányzat ellen tüntetnek" a kivonulásukkal. „Mi, akik most kimegyünk, a választáskor nem vonulunk ki szavazni." Majd voltak, akik arról beszéltek, hogy júniusban a „piaristák kitelepítése ellen külön tüntetést fognak rendezni". Egyesek arról beszélnek, hogy piarista kitelepítés várható, csak még gondolkodnak rajta. Arra buzdítják egymást, hogy meg kell akadályozni, ha tüntetnek, nem fogják megcsinálni. A mai nemzetközi események ilyen ösztönzést adnak a klerikális reakciónak, és hogy vérszemet kaptak, ezt úgy papi, mint világi körök egyes hangoskodásai tükrözik vissza.[52] (L. I. feljegyzéseiből.)

A klérus módszerei az ifjúság nevelése terén:

1./ Az Egyetemi-templom igazgatója, Nagy Ferenc a központi papnevelde lelkiigazgatója: „az ifjúság testi-lelki tisztasága" címen tart legújabban prédikációt.

Legutóbb arról beszélt, hogy a fiatalok tisztaságának megőrzése nehéz, de nem lehetetlen: „hősi feladat". „A vallásos fiatalságnak hajlama van a hősi emelkedettségre." Ez az akció hasonló a piaristák módszeréhez, amikor a lányoknak arról beszélnek, hogy férji hűségre csak vallásos ember képes. Céljuk, hogy a lányokon keresztül a fiúkat is befolyásuk alá vonják. Ezekre a prédikációkra középiskolás és egyetemista fiatalokat szerveznek, a vallásos fiúk[on] és lányokon, az úgynevezett kongreganista jellegű templomjáró fiatalokon keresztül. A prédikáció után az egyik szervező szemüveges leány, akit a többi Csöpinek szólított, azt magyarázta és erősítgette, hogy ez a tisztaság fogja megkülönböztetni a katolikus egyetemista fiatalok életét a züllött iparostanulók és iparostanuló-lányok életétől. Meg kell lenni ennek, nem lehet tréfálkozni ezen, harciaskodott a többiek felé.[53]

2./ A III. kerületi óbudai templom Bády káplánja, Gillányi Ottó olyan mozgalmat szorgalmaz, hogy a szülőkön kívül a keresztszülőkkel is szoros kapcsolata legyen a lelkipásztornak. „A jó pásztornak ismerni kell a nyáját." Nekünk ismernünk kell nemcsak a gyerekeket, hanem a szülőkön kívül a keresztszülőket is. Ha az egyik nem ér rá, akkor a másik biztosítsa a gyerek vallásos nevelését. Nyilvánvaló, hogy a klérus ezzel is szélesíteni akarja a gyerekek felé a maga vallásos befolyását.[54]

---

[52] Szerényi tévedett. Az általa leírt események nem április 26-án történtek, hiszen azokról László István már április 19-i jelentésében beszámolt. Lásd II. fejezet 22. számú dokumentum.

[53] Lásd II. fejezet 22. számú dokumentum.

[54] Helyesen: Virányi Ottó. Lásd II. fejezet 21. számú dokumentum.

3./ A fehéregyházmegyei részen: II. kerület, a XI. kerület (Albertfalva), a XXI. kerület (Csepel) és a XXII. kerület (Budafokon) a plébániák egymásután tartják a 40 órás (kétnapos) szentségimádást. Ezeket úgy osztják be, hogy különböző rétegek, utcák, de nem utolsósorban a gyerekeknek külön időt állítanak be: Címe: „gyermekek áhítata" mindkét nap este 5–6-ig. Ez szintén azt szolgálja, hogy a gyerekek körében fokozzák a klérus befolyását. Véleményem szerint munkanapon nem engedhető, minthogy elvonja az embereket a munkából. De az sem, hogy az iskolás gyerekekkel külön foglalkoznak. Ez is Doroszlai főesperes, és Desits esperes buzgó műve. A többi templomokban Pesten sehol nem csinálják. Luttor plébános szerint sem indokolt, csupán túlhajtásról van szó a részükről. Doroszlainál egyébként is (Albertfalva) jelentős diákgondozás folyik. Legutóbb is vasárnap a szentély előtt közel 150 gyerek vett részt a diákmisén, zöme lánygyerekek. A hajukban egységes széles fehér masni volt, amely kongreganista, szervezett mozgalomra vall. Erre felhívtam a kerület figyelmét is.

4./ A protestánsok részéről, ilyen ifjúsági akcióban a XII. kerületi evangélikus Danhauser jeleskedik legújabban. Legutóbb április 26-án egy fiatal tanár 50–60 egyetemista részére a tanácsteremben filozófiai előadást tartott: idealizmus és materializmus címmel. Előadásában ismertette, az egyház szerint mi a különbség a két világnézet között. Elítélte a materialistákat, akik az anyagot bálványozzák s ennek mutatnak be áldozatokat, sokszor véres áldozatokat. Ez a nézet fellázadt Isten ellen. De az Úr nem hagyja ennyiben, aki ellene lázad, azt megbünteti. Ha kell, háborúval, szüléssel vagy verejtékkel. A keresztény fiataloknak az a feladata, hogy elszakadjanak ettől a bűnös materializmustól. Mi nem ismerhetünk gyűlöletet, még az ellenséget sem, mert ez ellentétben áll Istennel. Majd kifejtette, hogyan kell elszakadni. Nem vállalhatunk olyan munkát, amely a materialistákat erősíti, még a szocializmus építésében sem, mert ez ellentétben van az egyház világnézetével, az istennel, stb. Az előadóval és a parókussal szemben szigorú eljárást javaslok, s minthogy a tervtörvényt is sérti, az egyházi hatóságon kívül a törvény szigorával is meg kell torolni.

A választási előkészületek:

1./ Az elmúlt hetekben az egyházak helyi vezetőivel külön-külön megbeszéltük a választási feladatokat (Népfront felhívását), a Békevilágtanács ülésszakával kapcsolatos egyházi teendőket, hogy rajtuk keresztül minél több lelkészt mozgósíthassunk az alsópapság köréből a Párt- és Állami feladatok támogatására.

Az érseki helynökség esperesi megbeszéléseken, az esperesek a koronaüléseken,[55] a papi békebizottság választmányi ülésen tárgyalta meg a papságnak a fenti munkák-

[55] A papság espereskerületenkénti gyülése.

ba való bekapcsolódását.[56] Eddigi értesüléseink szerint azok az esperesi papi megbeszélések voltak jók és célravezetők, ahol jók voltak az előadók. Nagyon rossz volt a fehéregyházmegyések 2 ülése, amelyet már az elején felolvasott Shvoy püspök leirata eleve aláásott. A leirat azzal foglalkozott, bár szívesen megengedi, hogy egyházi ülések a béke kérdésével foglalkozzanak, de nem veheti el az idejét az egyházi feladatoktól. Részben ezzel függ össze, hogy amikor az előadó befejezte a családvédelmi rendelet méltatását, néma csend fogadta. A jelen levő Kisberk püspök, Doroszlai főesperes és Desits esperes eljárási módjukkal, ahogy levezették, ismert reakciós magatartásuk érzékeltette az alsópapsággal, hogy a béke kérdése és az állami feladatok csak formálisan kezelendők. Nem is vették komolyan, a kormányfeladatokat agyoncsapták. Az egészet porhintésnek szánták, ne lehessen azt mondani, hogy nem foglalkoztak vele.

2./ A legjobb előkészítést a reformátusok végezték, összehívták az összes lelkészeket [sic!], ahol teológiai megalapozással méltatták eredményeinket és kormányzatunk további célkitűzéseit. Különösen kiemelkedő volt Péter János püspök előadása, „népünk terve" címen az 5 éves tervet méltatta. Ez alkalommal elismerésre méltó munkát végeztek, amelynek eredményei az alsópapság körében a jövőbeni magatartásukban is pozitív módon fog[nak] jelentkezni.

3./ Az előkészületek után a feladatok végrehajtásának ellenőrzésére felhívtam a kerületi tanácsok ezzel megbízott munkatársai figyelmét. Különösen a katolikus püspöki kar körleveleinek levitelére, amelyet május 10-én olvasnak fel a templomokban. A körlevelek gyenge pontja, hogy nem intézkedett a felolvasás idejéről. Így előfordulhat, hogy egyesek akkor olvassák fel, amikor a legkevesebben vannak. Ezt még pótolni lehet olyan intézkedéssel, hogy a körlevelet „minden misén" kötelesek felolvasni a lelkészek.

A tömegek, elsősorban a gyerekek kivonására tett intézkedések a klérus rendezvényeiről:

1./ A püspökök bérmálási menetrendjét megküldtük a kerületeknek, hogy az elvonáshoz szükséges intézkedéseket időben meg tudják tenni és fel tudjanak készülni rá. A különböző osztályok: oktatás, népművelés, BTSB,[57] és kereskedelmi osztály munkáját összehangolva elvonó programot készített. Egésznapos kirándulások, sport- és

[56] A Nagy-budapesti Katolikus Papok Békebizottságának 1953. április 22-i választmányi ülése. BFL XXIII. 134.

[57] Budapesti Testnevelési és Sportbizottság. A főváros testnevelésének és sportjának tanácsi irányító szerve. Utódja a Budapesti Testnevelési és Sporthivatal (BTSH).

kulturális rendezvények szervezésével készülnek fel a búcsúk, bérmálások idejére az iskolás gyerekek, általában a fiatalok elvonására, hogy ezen keresztül is kiszorítva a klérust, növeljük Pártunk és kormányzatunk tömegbefolyását.

Budapest, 1953. május 4.

Szerényi Sándor
Budapest Városi Tan. egyházügyi főelőadó

Készült: 6 példány
Készítette: Szerényi Sándor
Gépelte: Martikán Imréné
Megküldve: ÁEH
Belügyminisztérium
MDP Bp. PB
Nezvál
Tük 2 péld.

BFL XXIII. 102. c. Gépelt tisztázat Szerényi Sándor aláírásával. Bélyegző és iktatószám nélkül.

5.

1953. évi május havi jelentés

Szigorúan titkos.

Jelentés
a budapesti egyházügyekről 1953. május 31-ig.

A klérus magatartása a választások előkészítése és lefolyása idején:

1./ Az alsópapság zöme különösen jól szerepelt a választások idején.[58]
A választások előtti hetekben a különböző felekezetek vezetőivel (helynökökkel, esperesekkel és a papi békebizottság titkárával) a központi intencióknak megfelelően külön-külön megbeszéltük az alsópapság és a hívők mozgósításának feladatait. Itt a fő szempont az egyezmény szellemében a nemzeti feladatok, a békemozgalom erősítése és az állampolgári kötelesség teljesítésének kihangsúlyozása volt. Általában az összes felekezetek vezetői, kivéve a katolikus Fehéregyházmegye budapesti peremrészét (XXII. kerület Albertfalva), Doroszlai főesperest és Desits budafoki esperest, a soroksári Rajz Mihályt, akik nyíltan vagy burkoltan elhárították maguktól az állami

[58] Ezt a mondatot Szerényi Sándor utólag írta be tollal a gépelt szövegbe.

feladatok teljesítését már az előkészítés alatt, a többi készséggel vállalta a feladataik teljesítését. Az előkészületeket végre is hajtották.

Ebben különösen jó munkát végzett katolikus részről Szabó Imre címzetes püspöki helynök, Mag Béla a budapesti papi békebizottság titkára, Babocsa Endre belvárosi plébános, Csík esperes és a református részről Feketc Sándor esperes. Alaposan előkészítve levitték az alsópapság felé, hogy Budapesten egységesen a püspöki körlevelek felolvasásán kívül a szószékről méltassák az eddigi eredményeinket és a Népfront felhívásában kifejezésre jutott ragyogó perspektívát, az egész nemzet, a dolgozó nép boldog jövőjét. Ellenőrzésem során megállapítottam, hogy az alsópapság mozgósítása megtörtént és valóban készülnek a feladatok végrehajtására.

A választások lefolyása:

A jól beindult előkészítéseket a választás előtt két nappal, május 15-én, Hamvas ellenintézkedése zavarta meg.[59] A kiadott intézkedéseket visszavonatta és csak a körlevelek felolvasására korlátozta a papok szerepét, de úgy, hogy a befolyása alatt állók, a reakciósabbak ebből azt is következtethették: Aki most mulasztást követ el, büntetés helyett befelé dicséretben lesz része. Zavart keltő intézkedésének az volt az értelme, hogy az állami feladatok (jelen esetben a választás) támogatása nem kötelező. Ennek meg is volt a hatása. Minden mesterkedésük ellenére azonban, főleg a közismert reakciósabb papoknál fordult elő, hogy csak egyszer olvasták fel a körlevelet. Ilyen volt pl. VIII. kerület (Tömő u. 31.) „Béke királynő" Glázer plébános, a 6 miséből a kora reggeli egyik misén olvasta fel, a többin nem. Vagy volt egy pár helyen, hogy felolvasták ugyan, de igen halkan, hangsúly nélkül és hadarva, hogy ne értsék meg a hívek. Ilyen volt a XIII. kerület (Lehel téri), a XX. kerület (Pacsirtatelep, Bencze), de volt olyan is, hogy felolvasták, azonban nem volt benne köszönet. A XIV. Kassai téri, a Május 1. út 23. alatti templomokban kihangsúlyozták, hogy „rendeletileg fel kell olvasni az alábbi felhívást". Vagy Albertfalván Doroszlai kihangsúlyozta, hogy „mi katolikusok is örülünk az eredményeknek, mert minél magasabb a technika, a kultúra, annál magasabbra jut az ember Istenhez, annál inkább felismerik, hogy Isten nélkül nincsenek eredmények. Ezek az eredmények is Istennek köszönhetők." Tehát a körlevelet is arra használta fel, hogy csipkelődjön és a klérus befolyását erősítse.

Általános értékelés:

A kerületi tanácselnökök még az utolsó napokban, május 15-én, 16-án behívatták a papokat és beszélgetés során felkérték őket, hogy az elsők között szavazzanak le és a híveiket is buzdítsák állampolgári kötelességeikre. Ennek a hatása kedvezően mutat-

[59] Lásd II. fejezet 26. számú dokumentum, 127. lábjegyzet.

kozott meg. A klérus a kerületekben sehol semmiféle megmozdulást nem szervezett. A szokásos istentiszteleteken kívül más rendezvényeik nem voltak. Hamvas zavart keltő utasítása ellenére a legtöbb helyen a délelőtti órákban leszavaztak, sőt a szószékről méltatták eredményeinket. A legfőbb pozitívum az, hogy a templomok nagy többségében az állampolgári kötelesség teljesítésére buzdították a híveket. Sőt számos helyen nyíltan a Népfrontra való szavazásra szólították fel őket, mint pl. a XI. kerületi Vasút utcai lelkész felhívta a híveket, hogy támogassák népünk vezetőit a békeharcban a nép tervének megvalósításában. A XVI. kerületben különösen kitűnt Kacziba János[60] katolikus. Beszélt az előirányzott II. ötéves tervről, az anya- és csecsemővédelemről, a régi egyke gyerekekről és Kormányunk gondoskodásáról a 400 forintos babakelengyéről stb., az öregek és betegek jövőjéről, amely jobb az egyház általi gondoskodásnál, mert ez anyagilag gondoskodik róluk, nemcsak isteni igékkel, malasztokkal, vigasztalásokkal, majd Isten áldását kérte vezetőinkre és az új ötéves tervre. Vagy a XVII. kerület valamennyi templomában igen pozitív módon foglaltak állást, felszólították híveiket (Rákoscsaba, Rákosliget, Rákoshegy és Rákoskeresztúr), hogy szavazzanak a népfrontra, mely eredményeink és jövőnk záloga.

Ellenséges megnyilvánulások:

A választások alatt egész Budapest területén a többségében kedvező megnyilatkozások mellett, az alábbi ellenséges tevékenység és megnyilatkozások voltak. A VII. kerületben pl. Hites Ignác katolikus plébános, amikor a tanácselnök felkérte, hogy buzdítsa a híveit, kijelentette: „világi dolgok nem érdeklik, csak annyit hajlandó tenni, amennyire a püspöki kar utasítja." Hitesnél ez nem új dolog, közismert reakciós kulák pap, Agárdon 40 hold földje, Tokaj vidékén 6 hold szőlője volt. Elvesztését nem tudja megbocsátani. Nyugdíjazásra javaslom. A XX. kerületi Soroksári plébános[61] még ennél is tovább ment. Amikor behívatta az elnök elvtársnő, nyíltan megtagadta az állami feladatok támogatását. Kijelentette, hogy még a püspöki kar utasításait sem hajtja végre, bár tudja, hogy ezért egyházilag is megbüntetik, de a pápa ellen nem hajlandó cselekedni. Ezt a rezsimet nem támogatja, ilyesmire ne is kérjük. Ezt az elnöknek tanú előtt, Fodor anyakönyvvezető előtt hangsúlyozta. Minthogy nyíltan megtagadja az egyezmény betartását, eskü alatt vállalt kötelességét nem teljesíti, megtagadta a körlevél felolvasását, az állam ellen hangolja híveit, különösen az utóbbi időben, papi funkció alól való felmentését javaslom.

A X. kerületi Pongrác úti lelkész Péterfi pedig vallásos asszonyokat hívott magához és kioktatta őket: hogyan kell a szavazócédulán a Népfront ellen szavazni. Amikor a tanács ilyen irányban érdeklődött nála, próbálta tagadni, azzal érvelt, hogy ő nem a Népfront ellen agitált, hanem csak felvilágosította az asszonyokat,

[60] Helyesen: Kacziba József. Lásd II. fejezet 3. számú dokumentum.
[61] Dr. Rajz Mihály.

minthogy ezek nem tudták, hogy kell szavazni. Ezzel lényegében elismerte, hogy ellenszavazásra oktatta őket. De már ezt megelőzően is mondogatta híveinek, hogy ez nem rendes választás, mert nincs mi között választani, csak egyre lehet szavazni. A vele való beszélgetés során ezt a nézetét azzal leplezte, hogy ez mások véleménye. Majd úgy állította be a dolgot, hogy a választási propaganda hiányos, nem tudják az emberek, hogy kell a Népfront ellen szavazni, ezért mondják, hogy csak egyre lehet szavazni.

Péterfinél a békekérdésben is hasonló megnyilvánulások voltak. Amikor a papi békeirodán a titkár felkérte, hogy kapcsolódjon a békemozgalomhoz, nem utasította el a felhívást. Ellenben megkérdezte, hogy tulajdonképpen milyen békéről van szó? Melyik békét kell támogatni, a katolikus békét vagy a kommunista békét? Válasz után megnyugodva távozott. A koronaülésre elvállalta a béke kérdésével kapcsolatos napirendi pont ismertetését, azonban a kitárgyalása során 15 perc alatt semmitmondóan agyoncsapta a témát. Ez mutatja Péterfi egész beállítottságát. Vezető lelkészi funkciójából leváltását és kápláni beosztásba javaslom helyezni egy erősebb békepap felügyelete mellett.

Mindent egybevetve a választások alatt az ellenséges megnyilvánulások szinte elenyészők, a papság többsége pozitív módon foglalt állást. Azonban ez az arány, megítélésem szerint, nem jogosít fel a kimutatott jó megnyilvánulások száma szerinti túlzott optimizmusra. Hogy nem volt nagyobb ellenséges megnyilvánulás és tevékenység, nem egyenlő azzal, hogy ténylegesen ilyen arányú a papságnak a mellettünk való felsorakozása, bár szélesebb a közeledők száma. Ez inkább azzal magyarázható, hogy a választás alatt, mely fontos nemzeti feladat volt, fokozottabban számoltak tevékenységük ellenőrzésével és a legkisebb kártevésük is hatványozott konzekvenciáival. Ennek felismerése fékezte az ellenakciók szervezésében. Hogy milyen módon igyekeznek a jövőben kárpótolni magukat, ezt az úrnapi körmenetek előkészítése és tömegmozgósításuk fogja megmutatni. Ennek ellensúlyozására felhívtuk a kerületek figyelmét és a szükséges intézkedéseket megtettük.

Protestáns felekezetek:

A protestáns felekezeteknél hasonlóan, az alsópapság nagy többsége méltatta az eddigi eredményeinket és a választások során a Népfrontra való szavazásra buzdították híveiket. Sok olyan református lelkészt lehetne felsorolni, mint a rákoskeresztúri templomban Pásztor Pál nevű evangélikus papot, aki a püspöki körlevél mellett ismertette a kerület helyi eredményeit, ismertette nagy építkezéseinket és kihangsúlyozta: „most igen jó alkalom van arra, hogy a békére szavazzunk. Az egész világon békére van szükség, nemesen cselekszünk, amikor a Népfrontra szavazunk." Az Üllői úti református templomban szintén igen kimerítően foglalkozott a választás jelentőségével s a végén isten áldását kérte az ország bölcs vezetőire. A jó megnyilvánulások mellett azonban itt is voltak negatívumok. Így pl. a III. kerületben sem a református, sem az evangélikus templomban meg sem említették a választásokat vagy ez-

zel kapcsolatos feladatokat. És még egy pár helyen, azonban a kedvező megnyilvánulásokkal szemben ezek elenyésző kisebbségben fordultak elő, a többség a választások, elsősorban a béke ügye mellett foglaltak állást és buzdították a híveket.

Szekták:

A szekták részéről jelentősebb és nyílt fellépés a választás ellen nemigen fordult elő. Csepelen még a fanatikusabb jehovista prédikátornő Szabóné, aki most lett szabadon bocsátva, úgy nyilatkozott, hogy le kell szavazni. De hozzátette, hogy most nincs ellenlista, kénytelenek arra szavazni, ami van. A IV. kerületben pl. Hangyás István adventista prédikátor, a tanács előzetes vele való beszélgetése után gyülekezetében a szocializmus és a nép terve szépségeiről beszélt [sic!]. Egyes helyeken azonban szórványosan előfordultak magánosok részéről ellenvetések. Így pl. Csepelen az egyik jehovista asszony nem akart leszavazni, csak amikor egy jól felkészült népnevelő kiment hozzá, akkor változtatott álláspontján s végül leszavazott. Ugyancsak a IV. kerületben Dick Jánosné, lakása [...] (fia a vegyiporfestékgyár műszaki vezetője), választás napján a Károlyi Kórházban feküdt, nem szavazott le, arra hivatkozott, hogy a vallása tiltja. A beszélgetés során a népnevelők úgy ítélték meg, hogy jehovista vagy adventista lehet. Ilyen egyéni megnyilvánulásoktól eltekintve tömegesebb vagy gyülekezeti akcióról nem kaptunk tájékoztatást a kerületekből.

Az úrnapi körmenetekkel kapcsolatos elvonó intézkedések:

Az úrnapi körmenet június 7-én egybeesik a pedagógusnapok megrendezésével. Ezzel kapcsolatban a Budapesti Tanács X. Oktatási Osztály keretében akcióbizottságok alakultak, központi és kerületi [sic!]. A központi bizottságba az érdekelt minisztérium képviselői mellett a tömegszervek is képviselik magukat. 1953. május 30-án ez a központi bizottság egy programot fogadott el, amelyet úgy állított össze, hogy a körmenetek idejére iskolai ünnepségekkel a gyerekeket kivonja a klérus rendezvényeiről. Ennek megfelelően a kerületi tanácselnököknek Nezvál elvtárs rendelkezést küldött ki, amelyben az egységes körmeneti idők betartására biztosította a szükséges helyi intézkedések megtételét. Ezeket az intézkedéseket és a programról való feljegyzést, amely a kerületi elnököknek kiment, a kerületi PB-nek is megküldtük tájékoztatás céljából. Az elvonás koordinálása az összes érdekelt szervekkel megtörtént és az intézkedések kellő időben lementek. Ezek szerint egész Budapest területén – a helynökséggel (Babocsa) előzetesen megbeszélve – június 7-én de. 9–10 óra között lesznek megtartva [ti. a körmenetek]. Ugyanakkor minden iskolában 8.30 órai gyülekezéssel iskola ünnepségek lesznek, ahol a szülők és gyerekek köszönteni fogják saját pedagógusaikat. Ezek az iskolai ünnepségek kb. 10 óráig tartanak, és innen átmennek a díjkiosztó összevont kerületi ünnepségekre, ahol az elnökök ünnepi beszéd után kiosztják a díjakat a megjutalmazott pedagógusoknak. Ez kb. 13 óráig tart, amely jó

megszervezés mellett biztosítani fogja a gyermekeknek az úrnapi körmenetekről való szervezett elvonását a pedagógusnap jegyében.

Munkaterv végrehajtásának állása:

1./ A III. kerület, a XVIII., XX. és XXI. kerületek felekezeteinek tevékenységét leellenőriztem. Ezekről külön eseményjelentést küldtem, az észlelt rendellenességek megszüntetésére javaslatot készítettem. Végrehajtása folyamatban van.

2./ Az ipari és mezőgazdasági jellegű kerületek munkatársaival a feladatokat külön megbeszéltük s az ellenőrzés és az információ ezúttal ezeken a helyeken jelentősen javult.

A választások idején a klérus tevékenysége rendellenességet vagy túlhajtást nem mutatott.

3./ Az elsőáldozás és a bérmálás felmérése a kerületekben – amelyet a X. oktatási osztály elhanyagolt – megtörtént, összeállítása folyamatban van. A klérus iskolai befolyásának arányát visszatükröző kimutatást a név szerinti megállapítás alapján a jövő évi beiskolázásnál már eredményesen fel tudják használni a kerületek.

4./ A jellemzéseket a megvizsgált kerületek lelkészeiről elkészítettük, a IV. és XIII. kerületekben júniusban hajtjuk végre. Eddig összesen 28 főről küldtünk jellemzést vagy kiegészítő feljegyzéseket.

Budapest, 1953. június 1.

Szerényi Sándor
Budapest Városi Tan. egyházügyi főelőadó

Készült: 6 példányban
Készítette: Szerényi S.
Gépelte: Martikán Imréné
Megküldve: ÁEH,
Belügyminisztérium,
MDP Bp. PB,
Nezvál elvtárs,
Tük

BFL XXIII. 102. c. Gépelt tisztázat Szerényi Sándor aláírásával. Az első oldalon az iktatószám (0018/6) kézzel van felírva bélyegző nélkül.

6.

1953. évi június havi jelentés

Szigorúan titkos.

Jelentés
budapesti egyházügyekben 1953. június 1-jétől 30-ig.

A jelenlegi nemzetközi események hatása a klerikális reakció körében, s ezzel kapcsolatos megnyilvánulások

a./ A klerikális reakció körében a jelenlegi nemzetközi események sajátos módon éreztetik hatásukat. Ez a sajátosság abban van, hogy úgy papi, mint világiak részéről olyan jelenségekkel szemben, amelyek a feszültség enyhülését segítik elő, vagy a haladó erők és a békemozgalom sikereit tükrözik vissza, azt igyekeznek elhallgatni. Így például az olasz KP választási győzelmét,[62] a Budapesti Béke Világtanács ülésszakát, a Világtanács állásfoglalását, felhívásait[63] vagy a koreai béketárgyalások[64] előrehaladását és lehetőségeit, a fegyveres erőszak helyett a problémáknak tárgyalások útján való rendezésének növekvő hangulatát igyekeznek agyonhallgatni vagy jelentéktelennek beállítani. Sőt egyesek figyelembe sem veszik. Ezzel szemben igen élénken reagálnak olyan eseményekre és szinte ujjonganak körülötte, mint pl. a Li-Szi-Man-ék által szétheresztett hadifoglyok kérdésében, vagy a nyugat-berlini provokációval[65] és a Rosenberg házaspár kivégzésével[66] kapcsolatban vad illúziókat táplálnak. Közeli rendszerváltozásra következtetnek. Ez nyilvánul meg egyesek prédikációjában és a templom körüli reakciós világiak tereferéjében is.

A kelenföldi Szt. Gellért-templomban 1953. június 21-én pl. Paulai Károly volt premontrei szerzetes, aki itt kisegítő, arról beszélt nagy pátosszal, hogy az igaz emberség alapja csak a hit lehet. Azok, akik elvetik a természet feletti lelkieket, végül is el kell ismerniük, hogy semmivel egyenlő, amit elértek vagy amire törekszenek. Ebben a világban nem győzhet a materializmus. Át akarják alakítani az életet, át akarják alakítani a természetet, hatalmukba akarják venni a természeti erőket. Pedig ami nem sikerült Krisztus előtt, sem Krisztus után kétezer évvel, úgy nem fog sikerülni ma sem. Ma, a „kollektív humanizmus" idején azt hirdetik, hogy jót akarnak az emberek. Eszméket hirdetnek s közben nem akarják észrevenni, hogy nem vonzzanak, hanem taszítanak. Csupa jaj és baj, nyomorúság, meghasonlás, szenvedés és céltalanság a mai élet. De bízni kell, mert Isten, aki a maga ké-

[62] Lásd II. fejezet 35. számú dokumentum 174. lábjegyzet.

[63] Lásd II. fejezet 31. számú dokumentum 156. lábjegyzet.

[64] 1950 júniusában robbant ki a koreai háború. A dél-koreai egységeket az USA főparancsnoksága alá rendelt ENSZ-csapatok támogatták, az észak-koreaiakat pedig a kínaiak. 1951 áprilisában a 38. szélességi fokon állóháború alakult ki. 1953. július 27-én írták alá Panmindzsonban a koreai fegyverszünetet. A zónahatár a 38. szélességi fok maradt.

[65] Szerényi Sándor valószínűleg az 1953. június 17-én Kelet-Berlinben kirobbant munkásfelkelést tartotta nyugat-berlini provokációnak. Lásd II. fejezet 35. számú dokumentum 172. lábjegyzet.

[66] Lásd II. fejezet 44. számú dokumentum 217. lábjegyzet.

pére teremtette az embereket, hamarosan fel fogja emelni és megszünteti az emberek szenvedéseit. Ezt a templom előtt már úgy fordították le a reakciósok, hogy egy éven belül változás következik be, s erre már vannak biztos jelek a világban stb.[67]

Az elmúlt hetekben ilyen és hasonló tónusban beszéltek még: Kisberk címzetes püspök, dunabogdáni plébános, aki Shvoy püspök kíséretében Máriaremetén tartott ellenséges prédikációt, a Kun utcai zugtemplomban Somogyi nevű piarista tanár, Szappanyos káplán, pápai kamarás, az AC volt titkára, Galambos nevű volt bencés, nem átvett zugprédikátor, Dombi és Bárdos nevű jezsuiták, akik a közeli rendszerváltozásra utalva, képletesen érzékeltetve, hogy Isten nemsokára fel fogja emelni bajaiból, jajaiból, szörnyű nyomorúságából az embereket.

b./ Egyes elvakult reakciós papokon kívül a világiak körében is hasonló módon jelentkeznek reakciós megnyilvánulások a közeli rendszerváltozás reményében. A XI. kerületi kelenföldi templom előtti kert padján, misére várakozva, a „Gamma" gyár egyik idős, régi munkása ült. Közben szóba elegyedett L. Istvánnal. Előttük haladt el egy rendőr, akit a Gamma gyári ismerősként üdvözölt. Kis ideig a rendőr is hallgatta az öreg Gamma gyári munkás híranyagát, amelynek során elmondta, hogy a Béke Világtanács és effélékre nem sokat ad. Sokkal fontosabb, amiről a külföldi rádió nyomán beszélnek az emberek. Az, hogy a kommunista Németországban katonai zendülés volt, de mindenütt azt beszélik, hogy megismétlődik újból. Közben a rendőr eltávozott. László István megkérdezte, hogyhogy nem félt a rendőr előtt ilyen nyíltan beszélni ilyesmiről. Dehogy félek, válaszolta, hisz ezek is velünk éreznek, ő is ott dolgozott ahol én: a „Gammában". A különbség csak annyi, hogy most rendőr.[68]

c./ A templomok körüli reakciósok bizakodó rémhírterjesztései az utóbbi időben bizonyos fokú felélénkülést mutat[nak] másfelé is. A XIV. kerületi Domonkosban pl. rendszeres misehallgató egy Papp nevezetű kelmefestő, az üzeme a [...] pincehelyiségében van, aki a templom körül, de főleg a Thököly vendéglőben templom utáni fröccsözgetés közben végzi rémhírterjesztéseit. Papp már a német felkelésen kívül csehszlovák lázadásról is terjeszt biztos forrásból vett híreket, László Istvánnak borban akarta lefogadni, hogy egy éven belül itt is biztos változás következik.[69] Hozzá hasonló és egyéb deklasszált elemekkel együtt a közeli és biztos változás illúzióját táplálják a reakciós és hiszékeny emberek között. Ilyen szellemben sugdolóznak a Krisztina-templom körül is. Jól tájékozott hírverő Palotay László volt jezsuita édesanyja, özv. Palotayné, Márkus Emília volt szerzetesnő, jelenleg tanítónő és egy Rudner nevű nyugdíjas vasutas, aki a [...] lakik.[70]

d./ A fentiekhez hasonló tapasztalatokról számolt be a napokban Kenéz Ferenc budafoki református lelkész is. Az elmúlt hetekben egymás után jártak nála olyan fasiszta elemek, akik most szabadultak ki börtönbüntetésük letöltése után és elődjét, Demjén

---

[67] Lásd II. fejezet 35. számú dokumentum.
[68] Lásd II. fejezet 35. számú dokumentum.
[69] Lásd II. fejezet 31. és 35. számú dokumentum.
[70] Lásd II. fejezet 35. számú dokumentum.

parókust keresték, hogy pénzsegélyt kérjenek tőle. Az egyik egy huszártiszt volt, 8 évre ítélték el, arra a kérdésre, hogy miért volt elítélve, azt válaszolta: „azért, mert magyar vagyok, és védtem Kecskemétet". Nem találva helyén a keresett Demjént, aki le lett váltva fasiszta beállítottsága miatt, így Kenéztől kért pénzsegélyt. Amikor elutasította, követelődző hangnemben enyhe célzást tett valamiféle változásra. Rá néhány napra egy Fodor Zoltán nevezetű jelent meg, aki a „Virradat"[71] szerkesztője volt, 2 évet ült, most szabadult, szintén Demjént kereste. Gyülekezetében a Demjén-vonalat viszi, kijelentette, hogy egy éven belül eldől a világ sorsa. Ezek a megnyilvánulások most utó- lag is igazolják, hogy a Demjénre vonatkozó megállapítások helyesek voltak, mert az ilyen reakciós kapcsolatok is a fasiszta beállítottságot tükrözik. Erre a szellemre vall[anak] a budafoki presbitérium[72] több más tagjainak a megnyilvánulásai is. Mint pl. Baltazár Lajos volt postaigazgató, nyugdíjas, az egyházközség világi gondnoka, a hívek körében arról beszél, Kenézre utalva, hogy egyelőre el kell viselnünk ezt a kommunista papot. Péter János képviselőnek történt beválasztását úgy magyarázta az embereknek, hogy eladta az egyházat, ezért választották meg képviselőnek. Azonban a nemzetközi helyzet jelenlegi állása és az a tény, hogy a technikai fölény az USA oldalán van, így egy éven belül itt is változás várható. Hasonló hangulatot terjesztenek: Galgóczi Béla tisztviselő (Albertfalva „Tűkert"-ben[73] dolgozik), Fövényi József volt rendőrtiszt, jelenleg tisztviselő, Budafokon presbiteri tagok, akik szovjetellenes álláspontot foglalnak el és közeli változásról beszélnek a gyülekezeten belül. Lebecsülnek minden haladó és békejellegű megnyilvánulásokat [sic!] és a hitéletet az ellenség szolgálatára használják fel, egyházi funkciójuk és befolyásuk latbavetésével. Ez a hangulat általában eléggé elterjedt és a mai nemzetközi események hatására csaknem jellemzője a kléruson belüli megnyilvánulásoknak.

Pozitív megnyilvánulások:

A reakciósokat kivéve a vallásos tömegek Kenéz véleménye szerint azonban igen jól fogadták a különböző papok képviselőnek történt beválasztását. Nagy örömmel vették Péter János megválasztását, sőt egyesek úgy megnövelték igényeiket, hogy Bereczkit is szerették volna, vita közben többen hiányolták a kimaradását. A Béke Világtanács ülését szintén kedvezően ítélték meg, különösen foglalkoztatta az embereket, még reformátusokat is, Nyikoláj metropolita megjelenése.[74] Élénk latolgatásra adott alkalmat, amelynek középpontjában az állott, hogy még nem lehet igaz, amit a SZU-ra híresztelnek a vallásüldözéssel kapcsolatban. Többen úgy nyilatkoztak, hogy

---

[71] *Virradat* címen 1918 és 1922 között adtak ki Magyarországon lapot, majd 1930-tól 1945-ig. A szerkesztők között nem volt Fodor Zoltán.

[72] Protestáns egyházközségi tanács.

[73] A Tüzép vállalat elődje.

[74] Lásd II. fejezet 31. számú dokumentum 156. lábjegyzet.

Nyikoláj metropolita szereplése a SZU békepolitikáját igazolja az egész világ előtt. Hasonló megnyilvánulásokról tájékoztatott a pestújhelyi parókus, Hézser is. Ugyancsak kedvezően fogadták a hívek Czapik felszólalását, melyet a reakciósok úgy igyekeztek kisebbíteni, hogy nem önszántából, hanem felső kényszer alatt mondotta el a Béke Világtanács ülésén.[75] Élénken foglalkoztatta még a híveket a moszkvai körmenettel kapcsolatos „Szabad Nép"-ben megjelent cikk, amelyre a vallásos szülők még a hittanbeíratás alatt is többször hivatkoztak, annak igazolására, hogy Moszkvában szabad vallásgyakorlat van. De felhasználták arra is, hogy nálunk a hittanbeíratásra való feljogosításukat igazolják vele.

Az elsőáldozás, bérmálás és hittanbeíratások tapasztalatai.

A tavaszi bérmálások során egész Budapest területén összesen 23 helyen volt bérmálás, mellyel kapcsolatban kb. 4930 gyereket részesítettek előkészítő oktatásban. Elsőáldozásban részesítettek 7776 gyereket. Így az eltelt 3 hónap alatt Budapesten elsőáldozás és bérmálás előkészítésére összesen 12 706 gyereket vontak be hitoktatásra az iskolai vallástanításon kívül. Ezzel függ össze, hogy az elmúlt évek során Budapesten fokozatosan csökken az iskolai hittanbeíratások száma, a legutolsó, 26–27-én lefolyt hittanra jelentkezés is ezt mutatja. Amíg 1952–53-ban 2247 volt az iskolai hittanra jelentkezők száma, addig [az] 1953–54 évadra [sic!] 665-re csökkent. Ez két dolgot mutat. Egyrészt eredményesen fejlődött a felvilágosító munka, másrészt, és ez a jelentősebb oka: hogy a klérus az iskola helyett a különböző vallási formák keretében a templomba helyezte a vallásnevelés fő formáját. Ezzel függ össze, hogy a klérus komoly gondot fordít az elsőáldozást, bérmálást előkészítő templomi hitoktatásra, a diákmisék keretében végzett hitelvek magyarázására, mely[ek] lényegében vallástanítást jelentenek. Az említett vallási formákba bevont gyermekek száma messze felülmúlja a leszűkült iskolai hitoktatást. A klérus egyre inkább ezekben a formákban igyekszik kárpótolni magát és a vallásos nevelést fejleszteni.

Amíg 1952–53. évadban az elsőáldozók száma egész Budapest területén 4144, addig az 1953–54-es idei évadban 7776 gyereket vontak be elsőáldozással kapcsolatos hitoktatásba. 1952–ben 5639 főt bérmáltak, az idén 4930-at részesítettek előkészítő hitoktatásban. Itt a csökkenés egyik oka, hogy tavaly bármilyen korúakat bevontak az elsőáldozás után. Az idén 7 éven aluliakat nem vontak be.

Hogy a klérus milyen fontos szerepet szánt a templomi hitoktatásnak napjainkban, azt az elsőáldozás, bérmálás ceremóniáin mondott prédikációk is visszatükrözik. Raáb Kornél a Domonkos káplánja, aki gyermekgondozásban jeleskedik, az elsőáldozás és a bérmálás alatti prédikációiban mindig a hittérítést, a vallástanítást jelölte meg a szülők és gyerekek legfőbb feladatának. (Jellemző, hogy a Domonkosban az asszonyok egy része megütközött azon, amikor Hamvas helyett Szabó Imre jött bérmálni. Az egyik asszony megjegyezte, még békepapot is hozott magával. Ez Mag Béla

[75] Az *Új Ember* 1953. június 21-i 25. száma közölte Czapik Gyula felszólalását.

volt. Nagyon számon tartják, ki milyen pap. Tehát Szabó bérmált és a gyerekgondozó prédikált, ő adott útravalót a gyermekeknek.) Ez alkalommal június 14-én Raáb a következőket mondotta: „A megbérmált fiúcska egyszerre férfivé lett, ugyanilyen változás állt be a kislányoknál. A megbérmáltnak már nem lehet csak saját üdvözülésére gondolni. Hanem másokat is hívő, példaadó lelkületű katolikussá kell tenni. Harcot kell folytatnia Krisztus igazságainak terjesztéséért, nem puskával, hanem a szeretet, a meggyőződés, a hit szavával." Majd kihangsúlyozta, hogy „ahol csökken a hit, ha a gyereknél, akkor a szülő, ha a szülőnél, akkor a gyerek adjon példát, ösztönzést a hitnek. Ha a szülők közömbösek, akkor a bérmált vegye rá őket, hogy gyónásra, áldozásra vele együtt menjenek. Gyönyörű az, amikor együtt áldozik a család." A klérus ma különösen ezeket az alkalmakat fokozottabb mértékben igyekszik a hitmélyítésre kihasználni a maga javára.[76]

Hogy milyen a klérus templomi vallásnevelésének számszerű aránya a különböző formákban: elsőáldozás, bérmálás, ministránsbrigádok, diákmisék és bibliaórák, melyek külön figyelmet érdemelnek, ezzel kapcsolatban a hittanbeíratásra vonatkozó jelentésemben részletes statisztikát mellékeltem. Ide csupán globális arányszámot vettem: 1953-ban iskolai hittanbeíratás összesen 665 fő, ezzel szemben a különböző vallási formákban 37 202 főt vontak be hitoktatásba. Ez komoly figyelmet érdemel.

Megjegyzés:

A fenti tények és a hittanbeíratások módszereivel kapcsolatos tapasztalatok azt mutatják, hogy a KM. [sic!][77] által a hittanbeíratáshoz szükséges előírások hibásak és gyakran rossz hangulatot keltettek. A szülőnek magával kell hozni a gyereket, ezenkívül a férj igazoló aláírása volt szükséges, ráadásul, ha mereven alkalmazták, sok bosszantásnak lett a forrása, amely ellenszenvet szított a vallásos szülőkben. Meggondolás tárgyát képezi, hogy a jövőben célravezető-e ilyen és egyáltalán alkalmas-e az ilyen előírások alkalmazása, mely egyrészt lerontja, másrészt csaknem negligálja a felvilágosító munkát és annak hatását.

Az elvonó foglalkozások eredménye és fogyatékosságai:

A kerületek iskolái általában, az egyházi rendezvények idején csaknem rendszeresen szerveznek elvonó foglalkozásokat. Számos helyen igen vonzóak az „Úttörőházak" rendezvényei. Ezenkívül kirándulások, sport- és kultúrmegmozdulások szervezésével (kerületenként 500–2000-ig) vonják ki a gyerekeket a klérus befolyása alól. Azonban még mindig jelentős hiányossága ezeknek az elvonó foglalkozásoknak, hogy számszerűséget eredményez csupán és nem elsősorban a vallásos befolyás alatt álló gyerekekre összpontosul. Ez főleg azért van, mert a kerületi tanácsok oktatási

[76] Lásd II. fejezet 34. számú dokumentum.

[77] Itt a Népművelési Minisztérium helyett talán Kultuszminisztérium lehet.

osztályai, de az iskolák sem ismerik még, hogy név szerint kik azok a gyerekek, akik templomba járók, kik azok, akik rendszeresen ministrálnak és diákmiséket hallgatnak. Ami a legnagyobb hanyagságot mutatja, egyes kerületeknél (I., X., XXII.) még azt sem tudják megmondani, hogy a saját területén hány iskolás gyerek vett részt az elsőáldozás hittan-előkészítésén, annak ellenére, hogy ezek megtartását hely és idő megjelölésével bejelentik a kerület elnökének.

A Pártbizottság nem kéri számon a tanácselnöktől, az elnök az oktatási osztálytól, sem attól az elvtárstól, aki ezzel a feladattal van megbízva. Az így elkövetett mulasztások folytán az elvonó foglalkozás is a véletlenekre van bízva, nem elég következetesen lépnek fel a klérus iskolai befolyása ellen. Ennek a felületes közömbösségnek a felszámolása, mely jelenleg egyes kerületek részéről a klérus munkájával kapcsolatban még fennáll, a legközelebb eső jövőbeni feladataink közé tartozik.

Ipari jellegű kerületek munkájáról tapasztalatok:

A tervidőszak alatt többszöri kiszállás során megnéztem a III., XIII., XX. és XXI. kerületek (Csepel) területén a klérussal kapcsolatos tanácsi munkát. A III. kerületben amióta Bóna elvtárs van megbízva, hogy segítsen az elnök elvtársnőnek, azóta van némi képünk a klérus munkájáról. A XIII. kerületben Kovács elvtársnő, a VB titkára foglalkozik egyházügyekkel, foglalkozik a lelkészekkel, a legtöbb plébánost már jól ismeri. Hiányossága, hogy a szekták tevékenységéről, elfoglaltsága miatt, kevés tapasztalata van a kerületnek. A XX. kerület sajnos csak alkalomszerűen foglalkozik egyházügyekkel. Nem ismerik a területükön működő felekezetek tevékenységét, lelkészeket, csak elnökhelyettes van, nem jut hozzá, hogy a klérus munkájával foglalkozzon. Fodor elvtárs, aki meg van bízva, hogy segítsen az elnökhelyettes elvtársnőnek, Juhásznénak, szintén elfoglaltságára hivatkozva nem végzi ezt a munkát. Ezzel kapcsolatban felkerestem XX. kerület VB agit. prop. titkárát és ismertettem előtte ezt a visszás helyzetet, miután megígérte, hogy a PB intézkedni fog a hiányosságok megszüntetése érdekében. A fenti három kerületben részletesen megbeszéltem a jövőbeni feladatokat, amit az elvtársak igen szívesen fogadtak. Hogy javítottak a klérus felé végzett munkájukban, ez már a hittanbeíratás során is megmutatkozott a szervezett előkészítésben és a feladatok gondos végrehajtásában.

A XXI. kerület (Csepel) munkájával különös figyelemmel foglalkoztam. A helyszínen tapasztaltam, a tanács osztályai között (oktatás, népművelés, házmegbízott-testület, sport stb.) nincs meg a kellő koordináció, nem dolgoznak össze ebben a feladatkörben. Meglátogattam a csepeli posztógyár PB agit. prop. titkárát és érdeklődtem, hogy a gyáron belül milyen módon jelentkezik a klérus, a szekták tevékenysége. Az volt a válasz, hogy az üzemben nincs klerikális megnyilvánulás vagy befolyás. Amikor közöltem, hogy a csepeli körmeneten részt vevő munkások számát, akkor úgy módosította válaszát, hogy eddig nem vették észre. Felhívtam a figyelmet, hogy a klérus a befolyásán keresztül miként gátolhatja a termelés és a nevelés munkáját. Ugyanakkor részletesen megbeszéltem a tanácsi osztályok és a tömegszervek összeműködésének módját és

fontosságát. A klerikális reakció elleni harc kérdését a VB is napirendre tűzte, melyet 1953. június 20-án tárgyalt és utána célravezető határozatokat hozott a munka megjavítására. A jelentés és a határozatok összeállításában, valamint az ülésen elősegítettem az elvtársak munkáját, amit igen kedvezően fogadtak.

Szekták működése:

A csepeli jehovisták az eltelt 3 hónap alatt egy ideig, átmenetileg szüneteltették összejöveteleiket. Ez összefügg azzal, hogy a vezetők egy részét néhány napra a rendőrség előállította, Fazekast és Szabónét rendőri felügyelet alá vonták, amikor visszatértek. Azonban Fazekas, Szabóné és Jasperné szabadon bocsátásával, mely a választások előtt történt, tevékenységük felélénkült. A kerületi tanácsnak a házmegbízottak titkára közölte, olyan értesülése van, hogy újból tartanak összejöveteleket valahol más helyen, a pontos címet még nem sikerült megállapítani. A XIII. kerületi Reitter Ferenc utcában szintén változatlanul működnek a jehovisták, annak ellenére, hogy prédikátori engedélyük nincs. Mindkét helyen megbeszéltem a helyi elvtársakkal az eljárás módját. A megbeszélés során azt tapasztaltam, hogy ebben a kérdésben a vezető szerveknek hiányzik a koordinációja. Sem a Párt, sem a rendőrség következetesen nem foglalkozik a jehovisták tevékenységével, viszont a helyi tanács egyedül nem tudja megoldani. A rendőrség helyi szerveinek mintha nem volna határozott utasítása arra nézve, hogy a jehovistákkal kapcsolatban milyen intézkedéseket tegyen. A látszat azt mutatja, hogy a jehovistákat is úgy kezelik, mint a többi szektákat.

Mindezt együttvéve, egy úgynevezett elnéző, majd közömbös helyzetet hoz létre a gyakorlati munkában. Helyes volna, ha a Párt és a rendészet felső szervei erre határozottabban ráirányítanák a helyi szervek figyelmét, hogy a kellő koordináció mellett eredményesebben gátat vetnének a jehovisták tevékenységének.

Munkaterv végrehajtása:

A három hónapos munkatervemben megjelölt feladatokat végrehajtottuk. Ez alatt az idő alatt 39 lelkészről készítettünk jellemrajzot, melyet a hivatalnak fokozatosan megküldtünk.

Budapest, 1953. június 30.

Szerényi Sándor
Budapest Városi Tan. egyházügyi főelőadó

BFL XXIII. 102. c. Gépelt tisztázat Szerényi Sándor aláírásával. Az első oldalon Budapest Városi Tanács – Ügykezelési Csoportjának bélyegzője. Az iktatószám (0018/6) kézzel van beírva.

7.

1953. évi július havi jelentés

Szigorúan titkos.

Jelentés
1953. július 31-ig budapesti egyházügyekben.

A klérus világi és papi megnyilvánulásai az elmúlt hetekben.

A klérus és befolyása alatt álló körökben Nagy Imre és Rákosi elvtársak beszédei között egymástól eltérő szándékokat állapítottak meg.[78] Az előbbi hatására vérmesebb reményeket szőttek, míg az utóbbi lehűtötte a reakciós kedélyeket. A prédikációkban – jóllehet a két beszéd egymáshoz való közelsége folytán – jelentősebb változás ma sem nyilvánult meg. Ellenben a templom körüli beszélgetésekben a fentiek tükröződnek. A piaristák egyik bennfentese, Buzás János piarista véleményt vagy értesültséget közvetítve azt mondta: „Aligha lesz itt változás egyhamar. Marad minden a régiben. Nagy Imre beszéde s a kormányváltozás Berija utasítása szerint történt. Azonban Berijával megbukott az enyhítések ügye is."[79] Ezt a második beszédből következtették.

Egyik pedagógus az I. István Gimnázium szakmailag elismert fizikatanára, aki klerikális, végtelenül reakciós, név szerint Hegedűs Sándor, kollegáinak a következőket mondotta: „Milyen rettenetes, megszégyenítő lehetett Rákosinak végighallgatni azt, hogy minden rossz volt, elhibázott volt, amit eddig ő csinált. Pedig Rákosival szemben nemcsak Nagy Imrének van igaza, hanem az egész magyar közvéleménynek, amely szégyenletesnek tart mindent, ami nálunk történt."[80]

Ugyancsak a piaristáknál július 19-én, a diákmise után a folyosón s a lépcsőházban még beszélgető volt úri társaságokat élénken foglalkoztatta és szinte felvillanyozta a nagydiákoknak az a híradása, hogy Beriját kiszabadították a fogságból egykori hívei és rendőrei. Ennek a hírnek valószínűségét s az ezzel kapcsolatos eshetőségeket hosszasan magyarázgatták egymásnak.

A tereferélők témakörében szerepel még a zónahatáron osztogatott USA-ajándékcsomagok ügyében küldött szovjet jegyzék kérdése. Ezzel kapcsolatban a SZU gyengeségére és az USA nagylelkűségére tesznek megállapításokat. További klerikális téma: a várható rendszerváltozás, amellyel kapcsolatban a nyert információból két példát ismertetek. Idézet László István jelentéséből:

---

[78] Lásd a bevezető tanulmányt. Az eltérő hangvételű és tartalmú Nagy Imre- és Rákosi Mátyás-beszéd, amire a szöveg itt utal, 1953. július 11-én a budapesti pártaktíva-értekezleten hangzott el. Nagy és Rákosi együttes felszólalása a pártvezetés egységét volt hivatva demonstrálni, ehelyett nyilvánvalóvá vált, hogy a vezetés nem egységes a júniusi határozat értelmében.

[79] Lásd II. fejezet 39. számú dokumentum.

[80] Lásd II. fejezet 39. számú dokumentum.

Itt említem meg, hogy pár nappal ezelőtt találkoztam Salamon Batur tanítványunk apjával: Salamon (illetve: Millei Salamon) János volt kultuszminiszteri osztálytanácsossal. Jelenleg tudományosnak számító beosztása van: osztályvezető a Földtani Intézetnél. Salamont ismertem a minisztériumból. Hamarosan rátért a klerikális reakciós hangra. Hangsúlyozta, hogy ősrégi család tagja és vallásos ember. Bizonyos abban, hogy a változás most már nem késhet soká. „Tavaszra lesz változás"? – kérdeztem. „Legkésőbb tavaszra meglesz. Igazi demokrácia – angol és nem amerikai mintájú demokrácia lesz nálunk." – „Nem lesz nehéz az átmenet? Nem lesz átmenetileg nagy munkanélküliség?" – folytattam a kérdezést. Salamon: „Az átmenet nem lesz könnyű, de el fog árasztani bennünket a tőke, a külföldi kölcsönök tömege fog segíteni rajtunk." Én: „Lehetséges így a fejlődés?" Salamon: „A tőkének érdeke és ereje is van, hogy országunkat felvirágoztassa." – Mindez a szokványos reakciós hencegés és együgyűség. Mégis tovább érdeklődtem: „És a háború?" – „Nem lesz veszedelmes háború. A kommunizmust belső erők döntik meg a külpolitikai események hatására. Legfeljebb a jugoszláviai segítség lép közbe." Érdeklődtem hogylétéről. „Nem vagyok párttag. Ezért pár hónapja hitelt adtak egy irigykedő tudós feljelentésének s lázadásra, lázításra irányuló tevékenység miatt letartóztattak. Pár nap múlva elengedtek. Ma geológusokban olyan nagy a hiány, hogy állásomba is visszahelyeztek." Most az ügyosztály más funkcionáriusairól érdeklődtem. Salamon: „Az összeköttetést fenntartjuk. Ma Gaibel Sándor látogatását várom. Vele érintkezem állandóan. Horváth Zoltán álláshoz, keresethez jutott a liftvállalatnál. Damjanovics sem kap nyugdíjat, de fiai eltartják... Majd a rendszerváltozás után találkozunk valamennyien a minisztériumban... Igazoltatás lesz a minisztériumban, aminthogy mindenütt megtartják az igazoltatási eljárást. Ezeket mi is lefolytatjuk szigorúan, de igazságosan. Ha az iskolaigazgatók feljönnek a kultuszminisztériumba, mindent úgy találnak, mindenkit ott találnak, aki az összeomlás előtt ügyeiket intézte." Még csak Gaibel Sándorról kérdeztem valami közelebbit. „Gaibelt vissza akarták hívni a minisztériumba. De ezektől nem fogadta el a megbízást, ezekkel nem hajlandó együtt dolgozni. Más állást sem fogadott el, mert semmi téren nem akar ezekkel együtt dolgozni. Nem akarja szolgálni ezt a rendszert." Nem kérdeztem meg, hogy miből él voltaképpen Gaibel Sándor.[81]

Dr. Hochenburger Emilné, tekintélyes krisztinai orvos felesége, aki házmegbízotti feladot vállalt, s a házi békegyűlések rendezésében is részt vesz, de amellett a reakciós közhangulatnak is kifejezője – a következőket mondotta: „Nem kell félni attól, hogy a rendszerváltozás után nehéz átmeneti időszak következik. Mihelyt itt lesz a külföldi kölcsön, azonnal emelkedik a magyar pénz értéke s föllendül a kivitel és behozatal. A kölcsönt mindenesetre az állam veszi fel s állami szervek adják ki magánvállalatoknak. Minden jó lesz hamarosan."[82]

---

[81] Lásd II. fejezet 41. számú dokumentum.

[82] Lásd II. fejezet 39. számú dokumentum.

A klérus felélénkülő törekvése (hitoktatás) a gyerekek vallásoktatásával kapcsolatban

Az elmúlt hetekben a klérus megnyilvánulásai arról tanúskodnak, hogy a papság szélesíteni igyekszik a hitoktatást. Komoly előkészületeket végez a következő évadra, hogy a hitoktatás mindkét formáját, az iskolai és templomi katekézismagyarázás formájában végzett vallástanítást jobban kihasználja. Ezzel kapcsolatban jelenleg a szülőkre is fokozottabb nyomást igyekszik gyakorolni (lelkiterror), hogy biztosítsa a nagyobb sikert.

Ez a szándék fejeződött ki július 26-án reggel 8 órakor a budai ferences templomban a ferencesek címzetes püspökének, P. Lombos Lászlónak beszédében. A szerzetes püspök nemcsak buzdította a szülőket, nemcsak kötelezővé tette katolikus szülő számára gyermekének vallásos nevelését, de a pokol kínjával, tüzével fenyegette azt, aki a gondosságból ezen a téren bármi keveset is elmulaszt. Azt mondta: „Hogyan várhatna kegyelmet-irgalmat az örök bíró előtt az, aki gyermekét kényelemszeretetből, jóléti vagy érvényesülési érdekből, általában: bármilyen múló, földi érdekből – elkárhozni engedte. Elképzelhetetlen, hogy ne a pokol minden kínja várjon az ilyen szülőre..."[83]

Ebből, de más jelekből is látszik, hogy a klerikális reakció szeptemberre erősíteni akarja a hitoktatást. Nem akarja beérni a templomi hitoktatásnak azzal a lehetőségével, amit a legutóbbi két évben alaposan kihasznált, s ami ellen a tantestületek sem küzdöttek számbavehetően. Erre vallott az is, amit a ferences templom gyóntatószékében P. Quirin mondott: „Nem lehet beérni azzal, ami eddig volt, bárha eredményesnek mutatkozott... A viszonyok és lehetőségek napról napra javulnak. A gyermekek vallásos neveléséért való felelősséget a szülőknek, nagyszülőknek a legkomolyabban kell venniük..." Ugyanilyen útmutatás hangzott el a városmajori templomban Szentirmai Sándor gyóntatószékében: „A gyermekek vallásos nevelésének igényeiben s a katolikus kiállás bátorságában is alkalmazkodni kell a napról napra változó, számunkra mindig javuló viszonyokhoz.[84]

A városmajori templom diákmiséjén Balogh András volt ferences a következőket mondotta: „Gyermekeknek, szülőknek nem szabad gyöngeségükre hivatkozni s nem szabad kevéssel beérniük. A szentek példáit kell követniük, a lehetőséghez és erejükhöz mérten, de erejük teljéből ezt kell megvalósítaniuk ... Hiszen szentek ma is vannak, ma különösen sok szent él köztünk. Szentek a gyermekek, akik talán csöndben, hangoskodás nélkül, de következetesen vagy már bátor kiállással, példamutatóan megvallják katolikus hitüket és meggyőződésüket. Ugyanígy vannak szentek a fiatal, a gyermeknevelő házaspárok, s az idősebbek, az öregek közt. A munkások közt, akik a gyárban, mások a hivatalokban, iskolák katedráin, a termelés különféle szerveiben teszik ugyanezt."[85]

A városmajori templom 9 órai diákmiséjén Balogh András beszélt, Balogh most is rendben és nagy számban, tömegben egybegyűlt gyermekeknek beszélt, s itt meg az volt a feltűnő, hogy egyes

[83] Lásd II. fejezet 40. számú dokumentum.
[84] Lásd II. fejezet 40. számú dokumentum.
[85] Lásd II. fejezet 40. számú dokumentum.

részekben olyan volt a megfogalmazás, aminőt gyermekeknek megérteni nem lehet. Beszédében kitért arra, hogy a pápa szavát, bármily téren megnyilvánított szándékát [sic!] mindenkinek követnie kell. Az anyaszentegyház egységének fontos megnyilatkozása fejeződik ki ebben. „Az egyház – Krisztust követve – mindenkit szeret. Örvendve szereti a jó katolikusokat, szereti, erősíteni akarja a gyöngéket. Sajnálkozva gondol azokra, akik más vallásban születtek s nevelkedtek. Várja megtérésüket s a bűnösök megtérését is. De legnagyobb fájdalommal és bűneik megbocsátásának reménye nélkül gondol azokra, akik nemcsak eltávolodtak Krisztus vallásának igazságaitól, hanem küzdenek is azok ellen. Az ilyen bűnösökre kárhozat vár a túlvilági élet boldogsága helyett. Ezeknek a hamis prófétáknak lélekmérgezésétől, meghallgatásától óvakodnia kell a katolikus gyermeknek. Bűn ezeket hallgatni, örök kárhozat ezeket követni, nevezzék magukat ezek akár existencialistáknak, [sic!] akár asztrológusoknak." (Azt nem mondta ki, hogy ideszámítja a kommunistákat is. De az egzisztencializmus híveinek – ennek a nálunk alig ismert nihilista, antimarxista irányzatnak – emlegetése annyira erőszakoltnak hatott, hogy a gyermekek is megéreztek valamit abból, amit lelkigondozójuk burkoltan mondani akart.)[86]

Több jel arra vall, hogy a hitoktatás fokozására a klérus mozgósítja erejét.

Budapest, 1953. augusztus 5.

Szerényi Sándor
Budapest Városi Tan. egyházügyi főelőadó

BFL XXIII. 102. c. Gépelt tisztázat aláírás és bélyegző nélkül. Az első oldalon az iktatószám (0018/6) kézzel van felírva.

8.

1953. évi augusztus havi jelentés

Szigorúan titkos.

Jelentés
a budapesti egyházügyekről 1953. augusztus 31-ig.

A kormányzati intézkedések visszhangja papi és világi hívők körében.

Nagy Imre elvtárs országgyűlési beszéde, majd később Rákosi elvtárs beszéde után következő hetekben nagyfokú tanácstalanság és bizonytalanság jellemezte a klérus megnyilvánulásait. Határozott vélemény és állásfoglalás nem alakult ki, inkább a bi-

[86] Lásd II. fejezet 39. számú dokumentum.

zalmatlanság volt erősebb, ahogy a kormányprogramot fogadták. Ma már jobban kirajzolódik a hatása, mely főleg két irányban jelentkezik. Az egyik a konok reakciósok körében, a másik a közelebb állók részéről adnak visszhangot.

Pozitívumok:

A papságnak az a része, amely némileg közelebb van hozzánk, főleg [a] békepapok, valamint a vallásos tömegek becsületesebb, nem kimondottan ellenséges tömegei megelégedéssel fogadják a kormány intézkedéseit. A kezdeti bizalmatlanságot ezeknél a megnyugvás váltja fel. Ilyen tapasztalatokról tájékoztatott Szabó Imre katolikus segédpüspök, Fekete Sándor református és Dezséri evangélikus püspök is. Valamennyi felekezeten belül jelentkezik a kormány intézkedéseinek kedvező hatása. A XVI. kerület (Cinkota) evangélikus parókusa elmondta, hogy az ő hívei, zömében kapás gazdálkodást folytató szlovák parasztság, igen kedvezően és nagy örömmel vették a beadások 10%-os csökkentését.[87] A hittan-pótbeíratás[88] elsősorban a katolikusok körében hozott megnyugvást. A rákosszentmihályi plébános, Rácz István és hegyaljai káplán úgy nyilatkozott, hogy a rágalmazók alól kihúzta a szőnyeget és a hívei barátságosabban beszélnek a kormányzatról. Nem panaszkodnak annyit, mint ezelőtt szokás volt. A katolikus papság körében közmegelégedést váltott ki, hogy az iskolában a pót-hittanbeíratásnál szabadon érvényesült a szülők kívánsága. Az, hogy nem volt ellenpropaganda, szinte általános megnyugvást keltett. Alig fordult elő, hogy szülő emiatt panaszkodott volna a papoknak, kivéve egy-két esetet. Leginkább a VI. kerületben Sármán[89] plébános, Bajza u. 56. vetette fel, hogy a Felsőerdősor utcai iskolában le akarták beszélni a szülőket. Bár ezt leellenőriztem, itt sem fordult elő ilyesmi. Ez is inkább Sármánynak is tetsző ellenszenves uszítás volt az iskolaigazgató ellen. Megelégedésüket az is mutatta, hogy a beíratás után mintegy 200 budapesti pap bentlakásos lelkigyakorlaton vett részt, ahol élénken vitatták a pót-hittanbeíratás lefolyását. A lelkigyakorlat után többen elmondták, hogy a 200 pap közül egynél sem fordult elő ezzel kapcsolatos panasz.[90] Ez még a rosszindulatúak aknamunkáját is megnehezítette, mert nem volt alkalmuk, hogy a kormányzatot szidják.

---

[87] Az Elnöki Tanács 1953:10. számú törvényerejű rendelete (1953. július 12.) a beszolgáltatások csökkentéséről. 10%-kal csökkentették a termelőszövetkezetek beadási kötelezettségeit, ugyanakkor eltörölték a beszolgáltatások elmulasztása miatt kivetett kártérítéseket, és elengedték a hátralékot is. (A beszolgáltatási rendszerre lásd II. fejezet 82. lábjegyzet.)

[88] Lásd II. fejezet, 45. számú dokumentum, 225. lábjegyzet.

[89] Helyesen: Sármány Ferenc.

[90] Lásd II. fejezet 50. számú dokumentum.

Negatívumok:

A klérus ellenségesebb elemei, papok és világiak egyaránt, a kormány egymást követő intézkedéseit USA nyomásának tulajdonítják. Fekete Sándor református esperes információja szerint a reakciósabb papok és világiak körében csaknem általános az a nézet, hogy Nagy Imre miniszterelnök és Rákosi Mátyás MDP titkár beszéde között szöges ellentét van. Rákosi elvtárs megcáfolta Nagy elvtársat. Ezzel kapcsolatban egy Pető Imre nevezetű volt tőzsdés, VII. kerületi lakos, legutóbb igen vallásos, jelenleg segédmunkás, a Rókus Kórházban a betegek előtt elmondta azt a viccet, melyet a reakciósok bizalmas körökben terjesztenek egyik magyar közmondást parodizálva. A vicc abban van, hogy Rákosi Mátyás a világ legnagyobb plasztikai operatőre és a csattanójában használják fel azt a bizonyos magyar közmondást, amelyben elmondja, hogy Rákosi mit csinált Nagy Imre szájából. Az ízléstelen eszközeik felhasználása közben azt igyekeznek bizonyítani, hogy a vezető államférfiak között ellentét van, nincs összhang. Az intézkedések nem a hibák kiküszöbölése, nem a megfontoltság, hanem az USA nyomására az elgyengült rendszer fejét vesztett kapkodásának jelei. Ilyen megnyilvánulások vannak valamennyi felekezeten belül az ellenségesebb elemek körében. Általában a kormányzat türelmi politikáját és ezzel kapcsolatos intézkedéseit a papok többsége és a hívők jelentős része államrendünk politikai visszavonulásának, gyengeségének minősítik. Ez a pót-hittanbeíratásnál különösen megnyilvánult.

A legutóbb lezajlott pót-hittanbeíratást is mint a kényszerítő körülmények, a nemzetközi feszültség és a paraszti tömegek elégedetlensége miatt tett engedménynek tekintik. Ezekben az intézkedésekben nem a hibák kijavítását, a kormányzati bölcsességet látják megnyilvánulni, hanem a gyengeségét érző fennálló rend politikai visszavonulását. Az említett körökre, főleg az ellenségesebb elemekre gyakorolt hatása jelenleg nem annyira a megértést, a közeledést erősítette, mint inkább vérszemet adott egyeseknek a klérus és a hívők soraiban. Amit úgy igyekeztek kihasználni, hogy fokozni próbálják követeléseiket a legkülönbözőbb területen. Megélénkültek a kérések építkezések, tatarozás, pénzsegély és a hitélet terén, törekednek kitágítani előbbi korlátozott helyzetüket. Ennek adnak hangot a szószéken, gyóntatószékben, egyéni beszélgetések során. Dr. Gergely János városmajori káplán a gyóntatószékben, bár igen óvatosan, de hangsúlyozta, hogy a hitoktatás legutóbbi módjával, méreteivel a katolikusság nem lehet megelégedve. Meg van győződve, hogy a hívek most megragadnak minden alkalmat egymást bátorítva, jelenleg élnek a lehetőségekkel.[91]

[91] Lásd II. fejezet 46. számú dokumentum, 227. lábjegyzet. Szerényi nem vette észre László István tévedését, bár már korábban mindketten leírták jelentéseikben helyesen is Gergely József városmajori káplán nevét.

A ferenceseknél P. Zefirin a pót-hittanbeíratással kapcsolatban a gyóntatószékben hangsúlyozta, hogy „nagyon fontos és jelentős események álltak elő. Arra kell törekedni, hogy minden katolikus szülő írassa be gyerekét hittanra. Ez helyénvaló azért is, mert hisz a kommunizmus és minden oktatási tárgy csak részlet, az élet és a tudás egészét a katolikus vallás fogja át. Ha a vallástanítást kihagyják, akkor nincs értelme az egész iskoláztatásnak. Persze a kommunisták nem jöhetnek rá erre. Ezt a hívőknek kell kiharcolni. A szerzetesek dolgaiban az ÁEH intézkedik. Figyel mindenre és mindenbe beleavatkozik. A papságnak két rendfőnöksége van. A második az ÁEH. Ehhez enyhe szatírával hozzátette: persze az utóbbi nem tart összeköttetést Rómával. Tehát a legtöbbet a hívek buzgalma tehet a katolikusság javára. Ezt megkönnyíti az is, hogy a kommunisták propagandája természeténél fogva nem lehet eredményes. Túl gyakran s a késő esti órákban zaklatják a családokat. Már az elején az istentelenségnél kötnek ki, amit senki sem fogad el tőlük. Az is hatástalanná teszi propagandájukat, hogy a legtöbb esetben magányos nőket küldenek családanyákhoz. Ezzel szemben a mi asszonyaink a szeretet értő, segítő szavával mennek be minden házba, minden családanyához. A mai engedmények mellett ezen a vonalon juthatunk el további eredményekhez."[92]

Itt arról beszélnek egyesek, hogy emelni fogják az államsegélyt, a tankönyvekből kiveszik az antiklerikális részeket, mert a hívek emiatt nem fogadják el a mai kormányzatot. A tömegek megelégedését egyes reakciós papok úgy állítják be, mint azok kikényszerített eredményeit. Szappanyos Béla, a kelenföldi káplán a gyóntatószékben azt mondotta, hogy a társadalmi enyhülést nem a kormány lojalitásának s nem a szocialista törvényesség életbeléptetésének kell tulajdonítani, hanem Isten segítségének.[93] A kormányintézkedés arra mindenképpen jó volt, hogy több bátor, lelkes, áldozatkész segítőink legyenek [sic!]. Ezzel az engedmények kiharcolt eredményeit igyekezett igazolni. Úgy vélik, ha hívek és az egyházak fokozzák követeléseiket, akkor a kormányzat további engedményeket lesz kénytelen tenni [az] USA és a belső vallásos tömegek nyomására.

A pót-hittanbeíratásokkal kapcsolatban említésre méltó, hogy a protestáns egyházak körében nem hozott lényeges változást, nagyobb visszhangja főleg a katolikusoknál volt. Itt is feltűnően egyrészt a békepapok, másrészt a közismert ellenséges plébániák területén volt nagyszámú hittanbeíratás. A budapesti kerületek közül a legmagasabb számot a XI. kerület érte el 839 fő, holott a többi kerületekben 100–400-ig mozogtak. A legtöbb beíratás Horváth Richárd béketitkár templomában és a hozzátartozó filiákon, majd a kelenföldi Takách–Szappanyos reakciós papok területén volt. Ugyancsak a XVII. kerületben, Rákoskeresztúron Richter plébános területén csak egy iskolába 110 beíratás történt, aki az elmúlt években gyakran a hitoktatás miatt is uszított a kormányzat ellen. Ez szerintem azzal magyarázható, hogy a reakciós papok aktivitása, amit ellenünk kifejtenek, most a számszerű jelentkezésekben is érezteti

[92] Lásd II. fejezet 46. számú dokumentum.
[93] Lásd II. fejezet 50. számú dokumentum.

hatását. Az egyik oldalon a reakciós papok részéről, mint az ellenség uszításának hatására, addig a másik oldalon a békepapok részéről, mint a közelállók bátorítására nőtt meg a beíratások száma.

Ezenkívül a katolikusok részéről komoly előkészületeket tesznek a templomi katekézismagyarázatok megszervezésére. Az iskolai évad beindításával párhuzamosan foglalkoznak a gyerekek bevonásával a hitelvek hallgatására. Ezt főleg a szülőkön és a házi apostolokon keresztül készítik elő. Az albertfalvai Teész Imre káplán már vasárnap, VIII. 30-án, felhívta a szülők és a gyerekek figyelmét az előkészületekre. Kioktatta őket, hogy üljenek, szerezzék be a könyveket, vegyenek részt az énektanulásban és a hitelvek rendszeres hallgatásában.[94] A beíratásra való mozgósítása mellett most a diákmisék látogatottságának megszervezésén dolgoznak.

A hitoktatáson kívül jelenleg a fehéregyházmegyés budapesti templomokban nagy mozgósítás folyik a Bodajki búcsúra, mely a hirdetés szerint szeptember 13–14-én lesz megtartva. Egész éjjel szentségimádást hirdetnek és vasárnap Shvoy püspök prédikál. Az előkészületek azt mutatják, hogy nagyarányú tömegmozgósítást terveznek a bodajki búcsún Shvoy tiszteletére.[95]

A negatívumok között kell említeni az alábbit is. A Bazilikában augusztus 20-án Szt. István tiszteletére főpapi mise volt. Délelőtt Dr. Papp Imre teológiai tanár, du. Czapik miséje keretében Dr. Nagy József teológiai tanár, pápai kamarás tartott prédikációt.[96] Sem ezeken, sem a többi istentiszteleteken tartott beszédekben – kivéve a békepapokat és egy-két protestáns lelkészt – még csak fel sem említették az alkotmányt. Ezt a bazilikai hívek bátorításnak és példamutató kiállásnak minősítették, amit egymás között fel is vetettek. Mondván, ha nem parancsolnak rájuk, a papok nem méltatják a mai rendszert.

Munkaterv végrehajtása:

Az egyhónapos munkatervet végrehajtottuk. Az óbudai és kőbányai 2-2 egyházközség parókiáját kiszállások keretében ellenőriztem és a lelkészeiről a jellemrajzokat elkészítettem. Az egyházi otthonok, munkásszállók tanácsi kezelésbe vétele folyamatban van. Úgyszintén a XVI. kerületben (Mátyásföld) katonai építkezéssel kapcsolatos templombontásügyet az egyházzal és a HM megbízottjával egyesség útján megoldottuk. A XVI. kerület új tanácselnökével az egyházügyekkel kapcsolatos fel-

[94] Lásd II. fejezet 50. számú dokumentum.
[95] Lásd II. fejezet 50. számú dokumentum.
[96] Lásd II. fejezet 47. számú dokumentum.

adatokat behatóan megbeszéltem. Jelenleg az október 1-jén induló hitoktatók kiválogatását hajtjuk végre.

Budapest, 1953. szeptember 2.

Szerényi Sándor
Budapest Városi Tan. egyházügyi főelőadó

Készült 5 példányban
Készítette: Szerényi Sándor
Gépelte: Martikán Imréné
Megküldve: ÁEH
Nezvál elvtárs
Belügyminisztérium
MDP Bp. Pártbizottság
Tük

BFL XXIII. 102. c. Gépelt tisztázat Szerényi Sándor aláírásával. Bélyegző és iktatószám nélkül.

9.

1953. évi október havi jelentés

Szigorúan titkos.

Jelentés
a budapesti egyházügyekről 1953. október 31-ig.

1./ A új kormányprogram után különböző lelkészekkel folytatott beszélgetések során szerzett tapasztalatokról és a kerületi szervek véleménye a papok magatartásáról.

A jelentésidő alatt, főleg a hitoktatók kiválogatásával kapcsolatban közel 20 lelkésszel folytattam egyéni beszélgetést. Többen maguk kitértek az új kormányprogram hatásaira, főleg papi és a hívek körében észlelt visszhangjára. Főleg a pót-hittanbeíratás, az árleszállítás és a kitelepítés, illetve az amnesztiarendeletek kedvező hatását emelték ki. A megelégedett elismerések mögött észrevehető magabiztosság volt tapasztalható. De elég gyakori jelenség, hogy a mesterkélten szívélyes udvariasságuk mögött egyeseknél jobban, másoknál kevésbé olyan rejtett elégtételfélc is kiérezhető. Egyszerre jelentkeznek náluk a megnövekedett ígéret és kívánságok szándéka. Látszólag készségesebben, mint a múltban, vállalják az állami feladatok szószékről való támogatását, de a legtöbbjük nyomban kérésekkel áll elő. Valamennyinek van valamilyen panasza vagy kívánsága. Így pl. a XVII. kerületben, Rákoscsabán az őszi szántás terén van lemaradás, eddig 30%-ra végezték el. Ludányi katolikus lelkész lelkesen vállalta, hogy vasárnap ösztönözni fogja híveit a gyors szántás-vetés el-

végzésére. Véleménye szerint a lemaradás oka, hogy a gazdák csak piacolnak és elhanyagolják az őszit. Ez ellen evangéliumi alapon, erkölcsi vonatkozásban fog foglalkozni [sic!]. De ennek akkor volna szélesebb eredménye, ha a református pap is foglalkozna vele. Viszont Oros László, a református parókus azt mondta neki, ő azért nem foglalkozik az állami feladatokra való buzdítással, mert nem akarja, hogy elnéptelenedjen a temploma. Nacsa esperes fokozottabb buzdításra tett ígéretet a kerületében, de nyomban kérte, hogy Rákoshegyen, ahol 8 beíratás történt, ne járassák a gyerekeket Csabára, ott a helyi iskolában taníthassa őket. Az V. kerület plébánosa mintegy 160 000 forint költséggel a Bazilika kidőlt oszlopának a helyreállítását kéri a jövő évben. A XXII. kerületben Németh Gyula az új hitoktató, Fehér János részére szolgálati lakásigénnyel lépett fel.

A IX. kerület Üllői úti református parókus a templomtorony bepucolását szeretné állami pénzen megoldani. A hitoktatók naponta lépnek fel különböző kívánságokkal. Legalább 5 esetben kértek módosítást beosztási helyük megváltoztatására és a csoportok bontására. Többen nem is vállalták a hitoktatást, helyettük újakat kellett kérni. A Városmajorból Balogh kijelentette, hogy jobb, ha ő nem tanít, bár tud tanítani, inkább káplánkodik. Utólag kitűnt, hogy a templomi diákgondozást végzi. Balogh megjegyzésében cinizmus volt, „abból csak baj lehet, ha valaki jól tanítja a vallást", nem akar összeütközni a helyi szervekkel. Amikor erre határozottan magyarázatot kértem, kiszólását igyekezett elmismásolni. A papok magatartása másik formában a prédikációjukban jut kifejezésre.

Prédikációk és hitéleti módszerek:

A prédikációkban megfogható, nyílt uszítás, ahonnan csak értesüléseink vannak, nem fordul elő. De annál több az olyan képletes beszéd, amelyben politikai célzások vannak. Ezt az alábbiak szemléltetően visszatükrözik:

1./ A Bazilikában a 10 órai mise után beszélt Debrei. A misehallgatásnak, a vasárnap megszentelésének társadalmi jelentőségét méltatta. „Az emberekben ma igazságkeresés helyett az igazságtalanság szelleme él; a szeretet helyén gyűlölet, a segíteni akarás helyett egymás letiprása, megkárosítása vált korszerűvé. Az emberek jellemében nem a vonzás, hanem a taszítás nyilvánul meg elhatárolóan. Mindez azért van, mivel nem vesznek részt teljes áhítattal a vasárnapi szentmiséken. Hiányzik a mai életből a szentmise hatalma és áldása. A szentmise köti össze valójában embertársával az embert, öreget fiatallal, szegényt a hatalmassal."[97]

2./ A pesti ferences templomban fiatal pap tartja a sorozatos 12 órai prédikációkat. Neve: Kárpáti. Bejelentette, hogy most 14 vagy 15 vasárnap a családról beszél. Egyszer azt mondta, hogy a nemzet életében nem azé az igazi hatalom, akié az újság, a kultúra, a nyersanyag, a technika vagy az ipari fejlettség, a rendőrség, a katonaság, hanem az, akié a család. Ahogy ezt kifejtette, nem bántott

[97] Lásd II. fejezet 52. számú dokumentum.

nyíltan, de a figyelmes, érzékeny polgári fülek megfigyelhették, hogy mire céloz, s hogy a fiatal pap elég formásan juttatja érvényre a célzatosságot.[98]

3./ Városmajorban a 10 órás mise folyt. Rimóczy Özséb plébános prédikált. Felpanaszolta, hogy az emberek nagy tömegei gyűlölik Istent, pedig azé a földi s azé a túlvilági élet, aki minden erejével, egész lelkével imádja Istent. Aztán úgy folytatta: „Ma sokat beszélnek az emberszeretetről, szociális érzésről. Ámde az igazság az, hogy nem szeretheti embertársait az, aki nem szereti Istent. Nem lehet jó embertársainak a hitetlen ember..." Itt már nyilvánvaló lett, hogy panasza, bölcselkedése mind ellenünk irányul.[99]

4./ Pestújhelyi Tóth plébános beszédéről. A diákmisét ő mondta s ő prédikált. A 10 órai misén ugyancsak ő prédikált. Ugyanazt a prédikációt mondta el, de a gyermekekét egyszerűsítette. A diákmisei prédikációt „kedves pajtikák" megszólítással kezdette s a pajtikák megszólítást közben is ismételte. A hittérítésről beszélt. A missziókat segítenünk kell jó példával, ami Istennek tetsző. Hatnunk kell az itthoni keresztény pogányokra. A földi hatalmak, országok mulandóságát említette, s azt hangsúlyozta párszor, hogy csak Isten országa örök. Történelmi példákkal színezte, de megszokottakkal (Napóleon, a Római Birodalom stb.). A „keresztény pogányok" megtérítéséről szóló rész sokkal világosabban kifejezte a tendenciát. Itthoni és mai keresztény pogányok megtérítéséről van szó! Jellemezte, hogy ezek milyen szerencsétlenek s milyen szörnyű a lelki süllyedésük, tévelygésük. Példákkal kell megmutatni nekik, hogy milyen hasonlíthatatlan szépségei vannak az istenes, katolikus életnek. Nem térhetünk ki feladatunk és katolikus kötelességünk elől, hogy meggyőzzük őket – és meggyőzzünk mindenkit arról: a katolicizmusnak olyan értékei vannak, ami nélkül államhatalom nem létezhet.[100]

Ezekből a képletekből világosan kitűnik a politikai állásfoglalás és a tömegeknek reakciós irányba való befolyásolásának a szándéka.

A prédikációk tendenciáit még világosabban és nyíltan ugyanazok a személyek a gyóntatószékben fejtik ki, amely ellenforradalmi agitációs tartalommal van telítve. Ez világosan bizonyítja, hogy a gyóntatószéket egész gátlás nélkül politikai célokra használják fel. Ezeket az „ellenséges megnyilvánulások" részben csoportosítottam.

A lelkészek, ahogy a prédikációban a képletek mögé bújnak, úgy gyakorlati munkában is igyekeznek látszólag a háttérben maradni és inkább a hozzájuk közelebb álló világiakat használják fel a hitélet szervezésében, a tömegek mozgósítására. Erre az alábbi példák szolgálnak:

1./ A XV. kerületi pestújhelyi plébános vezetése alatt „miseszövetség" működik. A legutóbbi hirdetésben Tóth plébános és káplánjai említést tettek a „miseszövetség"

---

[98] Lásd II. fejezet 52. számú dokumentum.
[99] Lásd II. fejezet 53. számú dokumentum.
[100] Lásd II. fejezet 56. számú dokumentum.

halottak napjai [sic!] gyertyavásáráról. Ez olyan egyesületféle lehet, tagjai időnként összejönnek és megbeszélik a hitélettel kapcsolatos feladatokat és más egyebeket. Ezek havi járulékot szednek és azon misét mondatnak a meghaltakért, az elhagyottakért. Szokásban volt, hogy a kitelepítettekért és akikre senki sem gondolt, misét mondattak.[101] Az utcaapostolok szervezik a beteglátogatást, ahol beteg van, értesítik a plébániát s a kívánt helyre kimegy.

Az oltárasszonyok szervezik a „miseszövetséget" és munkáját, a diákmiséket, a rendet a gyerekek körében ezek tartják fenn. Az ájtatosságokra mozgósítanak. Bejárnak a plébániára templomruhákat varrni, vasalni, melyet önkéntes hitbuzgalomból végeznek. Ezzel is legalizálják organizátori tevékenységüket.

2./ A VIII. kerület (Reviczky u. 9.) „Krisztus király" hirdetésben felkérte az „oltáregyesület" tagjait, hogy volt plébánosuk és egyesületük megalapítója: Dr. Vargyas Tivadar halálának első évfordulóján (16-án) misére és közös áldozásra jelenjenek meg a saját templomukban.[102] Nyilván, hogy ez az asszonyegyesület hitéleti tevékenységet végez a papok mellett. Ez a Ferenczi[103] esperes kerületébe tartozik, akinél szintén működik egy ilyen világi egyesület ájtatoskodás örve alatt.

3./ A XX. kerületi Soroksár-újtelepen a pártkörzet és a tanács kezdeményezésére az utcán nyilvános közkutat építettek társadalmi munkával. A részt vevő lakók vallásos tagjai, amikor a kút elkészült, akciót szerveztek a felszentelésére. Már fel is kérték a lelkészt, aki ígéretet tett a felkérésük teljesítésére. Bár a pap igyekezett háttérben maradni, azonban a kezdeményezés, ha nem is közvetlen tőle, közvetetten a plébániához közel álló hívektől indult ki. Az iskolaigazgató azonban nem helyeselte az akciót, jelentette a kerületi Pártbizottságnak és a tanácsnak. A kerületi szervek nem engedélyezték, arra hivatkozással, hogy közkútról van szó, nem katolikusok, illetve más vallásúak is használják. Így egy felekezet nem sajátíthatja ki saját szertartásának a közületet szolgáló társadalmi létesítményt. Ezt megértették és a kútszentelés elmaradt.

4./ A havonként mindig más templomban tartandó „Mária-ájtatosságoknak", amelyet rendszerint valamelyik püspök szokott tartani és a szentbeszédet általában békepapok tartják, az a jellemzője, hogy magyar szöveggel végzik. Ez a törekvés nyilvánul meg a nagyobb ünnepiességű miséknél vagy ájtatosságoknál is. Az októberit Kovács Vincének kellett volna megtartania, de Szabó Imre volt kint helyette Kispesten a főplébánián, ahol Mag Béla prédikált. A magyar szövegű litánia-, miserészeket és énekeket a hívek bekapcsolásával Horváth Richárd káplánja, Körmendi atya szokta betanítani. Előtte a helyi kántor is gyakoroltat, de a miséken Körmendi vezeti. A hí-

[101] Lásd II. fejezet 56. számú dokumentum.
[102] Lásd II. fejezet 56. számú dokumentum.
[103] Helyesen: Ferenczy Géza.

vek magyar szövegű bekapcsolása a misékbe szinte sajátos mozgalmi jellegűvé kezd válni. Egyik kísérleti módszerük a hitélet és tömegkapcsolataik erősítésére.[104]

Klerikális körön belül papi és világi reakciós megnyilvánulások. Erről külön mellékletet csatolunk.

A papi békebizottság kiszélesítésével[105] kapcsolatos észrevételek:

A tekintélyesebb papoknak a papi békebizottság munkájának a megerősítésére az eredeti elgondolás az volt, hogy a mozgalom elnöki tisztére Szabó Imre címzetes püspököt kérik fel. Előzetes információ után Szabó készségesnek mutatkozott, vállalta az elnöki tisztet. Azonban figyelembe véve az egyházi hierarchia követelményeit, erre írásban kért engedélyt Czapik érsektől. Minthogy Czapik érsek levelét válasz nélkül hagyta, végül is Szabó Imre az eddigi gyakorlatban szokásos volt részvételét ígérte, de az elnöki tisztet nem vállalta.

Galla Ferenc, a Központi Szeminárium rektora és Iványi professzor, amikor felkérték, szintén elhárította a meghívást. A meghívásokat is csak akkor fogadja el, ha Horváth elvtárs[106] írja alá. Az a véleménye, hogy a papi békemozgalmon kívül többet tud segíteni, jelentősebb szolgálatokat tehet, mintha belépne.

Sík Sándor piarista rendfőnök kijelentette, hogy Rómától bizalmas tilalma van arra, hogy politikailag exponálja magát. Így a békemozgalomba is csak Róma engedélyével volna lehetséges a belépése. De ez hosszadalmas dolog és engedélyt sem kapna.

Kiscelli esperes a papi békebizottságba való bevonását elhárította magától, nem hajlandó választmányi tagságot vállalni. Hangsúlyozta, hogy a meghívásoknak eleget tesz készségesen továbbra is, de nem léphet be.

Ezeket a megnyilvánulásokat tudomásul véve, szem előtt tartva az ÁEH intencióit, az eseményeknek szabad folyást engedve, nem foglalkoztunk behatóbban.

Hitoktatás:

A hitoktatás jelenleg két síkon folyik:
iskolai és templomi, az úgynevezett katekézis félóra, illetve diákmise keretében.

---

[104] Lásd II. fejezet 54. számú dokumentum.

[105] Szerényi Sándor 1953. június 9-én készítette el javaslatát a tekintélyesebb katolikus papok bevonására a papi békebizottságokba, illetve a kevésbé tekintélyesek kihagyására. BFL XXIII. 134.

[106] Horváth Jánosról van szó, aki 1952. január 5. és 1959. június 2. között a Minisztertanács alá rendelt Állami Egyházügyi Hivatal elnöke volt.

1./ Iskolai hitoktatás:

Az iskolai hitoktatás október 1-jén egész Budapest területén megindult. Itt is az jellemzi a papok magatartását, hogy egyszerre meg vannak elégedve a pótbeíratással, de ugyanakkor fokozottabb kívánságokkal lépnek fel. Október 1-je óta csaknem naponta kérnek valamilyen módosítást, hol indokolt, hol nem teljesíthető kívánságokkal állnak elő. Az oktatási osztállyal karöltve igyekeztünk a csoportosításokat és beosztásokat úgy megoldani, hogy a zavartalan hitoktatás feltételei az iskolák részéről meglegyenek. Többször alkalmaztunk módosításokat, így azoknál a hitoktatóknál, ahol egyszerre azonos időben lehet hitoktatás (teremhiány, tanrend miatt), csökkentettük az órák számát és növeltük az óraadók számát. Ebből fakad, hogy több önálló hitoktatónak csak heti 12 órája van, mert az iskolák csak este 5–7-ig tudják beiktatni. Este későbbi időben viszont megint visszatetszést szülne a szülők részéről. Hasonlóan az egymástól távol eső peremrészeken a csoportosítást úgy szervezték, hogy a gyerekeknek ne kelljen túlságosan messze járni beiratkozási helyüktől. A beosztásoknál szintén figyelembe vették az időben való elérhetőséget. Általában úgy a szülők, mint az egyházak szempontjából, sikerült közmegelégedésre megoldani, sehol nem hagytunk támadó felületet [sic!].

A hitoktatás terén egyedül a XVIII. kerületi Pestimrén Bodnár Ferenc[107] katolikus plébánosnak voltak teljesíthetetlen kívánságai. A püspöke felszólítására összeírta a beíratással kapcsolatos panaszokat, mely a KM útján az oktatási osztályhoz került. A kivizsgálás megállapította, hogy voltak szabálytalanságok, mint pl. a szülők aláírásához még külön tanúk aláírását kérték. Ezt azonban menet közben leállították. További panasza, hogy elutasítások történtek, nem helytálló, mert 560 beírt mellett mindössze 25 gyereket utasítottak el. Ezek is olyanok voltak, akik nem tartották be az előírásokat vagy később jelentkeztek. Bognár pestimrei plébános odáig ment, hogy a nem helytálló panaszaival harmadik pótbeíratást kért a KM-től elrendelni. Egyik alkalommal pedig az Ady Endre Iskola igazgatójának szemrehányást tett káplánján keresztül amiatt, hogy a hittan napján előtte egész napos kirándulásra ment az iskola. Bár ez nem zavarta, mert du. négy órára visszajöttek, s a hittan 5–7-ig van. Nem beszélve, hogy az iskola létszámának csupán egy töredékét érintette a hitoktatás. A lelkésszel való beszélgetés során csak hosszabb vita és határozott fellépés után sikerült megértetni túlhajtásainak káros és alaptalan voltát. Ezúttal ígéretet tett, hogy a jövőben nem avatkozik bele a szülők és az iskola ügyeibe.

2./ Templomi hitoktatás:

A templomokban csaknem mindenütt meghirdették: a gyermekek számára tartott hittanmagyarázatok az iskolaévben újból megkezdődnek. A templomi hitoktatásban a

[107] Helyesen: Bognár Ferenc.

papság, az egyéb hitélethez hasonlóan, a világiakat tolja előtérbe, nagyobb fiúk, lányok és a szülők, templomi aktívák szervezik, míg maguk a papok igyekeznek háttérben maradni. Olyan látszatot próbálnak kialakítani, hogy ők csupán a hívek és a szülők kívánságának tesznek eleget, amit nem háríthatnak el maguktól. A gyakorlathoz pedig szalonképes formákat alakítanak ki, nehogy kifogásolhatók legyenek, kerülve iskolajellegét, hitoktatnak a diákmisék keretében. Módszereiket az alábbi példák mutatják:

Az I. kerületben – kapucinusoknál:

A kapucinus templomban, ahol Puskás nevű pap a 9 órai diákmisén is elmondta ugyanazt a példát, amit a 12 órai misén már nem a gyerekeknek, hanem a felnőtteknek mondott. Ez a példa a jócselekedet földi jutalmáról szólt. Esterházy Antal herceg csatában súlyosan megsebesült. Amikor az ellenség fenyegetően közeledett, egyik katonatársát arra kérte, hogy lője agyon őt, mert nem akart ilyen súlyos sebesüléssel az ellenség kezébe kerülni. A katonatárs nem akart embert ölni, inkább a saját életét kockáztatva a kötözőhelyre vitte s így megmentette a tisztet. Évek múltán egy szegény munkásember jelentkezett a nagyhatalmú hercegnél. Munkáért, kenyérért esedezett. Amikor a kegyes herceg múltjáról kérdezte őt, kiderült, hogy a munkát kérő ember azonos a herceg egykori megmentőjével. A herceg munkát és kenyeret adott megmentőjének élete fogytáig.[108]

A templomi hitoktatásban így dicsőíti a feudális burzsoá életformát. Moralizálja a gyerekek előtt.

II. kerület – Remetekertváros.

A remetevárosi templom diákmozgalmát több helyen propagálják. Az előcsarnokban Remete Szent Pál oltárképe van, s versek, magyarázatok arról, hogy ezzel a templommal szemben volt 150 évig Remete Szent Pál sírja, ahol csodák: csodálatos imameghallgatások és gyermekgyógyulások történtek. Ilyen csodákat remélnek most azok számára, akik az oltárképnél gyermekeikért vagy gyermekeikkel együtt imádkoznak. A misére vagy hitoktatásra összegyűlt gyermekek főleg úrigyermekek. Specialitása ennek a templomnak s az itteni hitoktatásnak, hogy a plébános nagyon kedves a misére vagy hitoktatásra összegyűlt gyermekekkel. Int nekik, odamegy hozzájuk, megsimogatja arcukat, valami utasítást ad nekik. A gyerekek be vannak avatva a plébániai tervekbe, dolgokba. Ez is tetszik nekik – a gyerekeknek mindig tetszik az, ha a felnőttekhez hasonlóan bánnak velük. A délutáni hittanmagyarázaton idevaló gyerekek 60-an voltak. A máriaremetei templom diákgondozó papja a helybeli gyermekeket figyelmeztette, hogy készüljenek elő lelkiismeretesen az esti áldozásra a 7 órai misén. Ez arra vall, hogy a templomi hitoktatást, a gyermekgondozást elég széles körűvé és intenzívvé akarják tenni. Figyelmeztette híveit a pap, hogy visszatérőben nézzenek be a Máriaremete-kertvárosi templomba a szülők. Ott most állítottak fel egy oltárt, amelynél gyermekeik boldogulásáért imádkoznak a szülők. A főajtónál úriasan öltöztetett kisfiúk buzgólkodtak azon, hogy mindenkivel vetessenek szentképet.[109]

---

[108] Lásd II. fejezet 53. számú dokumentum.

[109] Lásd II. fejezet 53. számú dokumentum.

Ennek a templomnak a diákgondozásában alighanem nagyobb jelentősége lesz annak, hogy oltár van itt a gyermekekért való imádkozás céljára. A máriaremetei kegytemplomban minden misén hirdetményben figyelmeztették a szülőket, hogy zarándoklatukról hazatérőben látogassák meg a remetekertvárosi templomot s Remete Szent Pál most elkészült oltárképe előtt imádkozzanak gyermekeikért. Akik Remete Szent Pál oltárképénél imádkoznak gyermekeikért, azok könyörgésére gyermekgyógyulások, gyermekek lelkének csodás erősödései, tökéletesedései éppoly nagy számban és nagyon hamar fognak bekövetkezni most is, mint ahogy ilyenek a Remete Szent Pál sírjánál elmondott imádságokra történtek. A cél nyilvánvaló: a máriaremetei kegytemplom vonzóerejét még fokozni iparkodnak azzal, hogy a közelben olyan kegyhelyet létesítenek, amelytől csodákat várhatnak a szülők. Vasárnap 9 órakor volt a diákmise. Úgy 60 – legfeljebb 80 diák lehetett az egész templomban.[110]

Nem a plébános misézett, hanem a diákgondozó pap: Raffael vagy Ráfel atya. Prédikációját a gyermekekhez intézte. „Tanítóitok, tanáraitok, sőt professzoraitok sem fogják megértetni veletek a legnagyobb életigazságot, életbölcsességet. Ezt csak a gyóntatószékben éreztetheti meg a pap."

A szülőknek megmondja, hogy melyik hittani tételre készítsék elő gyermeküket. A szokásosnál valamivel jobban kifejeződik a hittantanítási jelleg.

30–35 olyan gyerek van, aki egész délelőtt a templomban vagy a templom körül foglalatoskodik. Szentképet árul, ministrál, gyónik. A diákgondozó atya délelőtt kihirdette, hogy du. 3 órakor hittanmagyarázat lesz aznap is a templomban.

Gyermekek buzgón, szinte erőszakosan ajánlottak szentképet. „Bácsi, ne tessék kikosarazni az egyházat."[111]

XII. kerület – Városmajori:

Balogh András, a városmajori katolikus diákgondozó lelkész minden alkalommal kéri a felnőtteket, hogy az első padokat hagyják meg a gyermekeknek. Rendező nemigen van, aki előre megkérné őket, hogy üljenek hátrább. Prédikációjában azt mondotta: Isten háza ne csak a templom legyen, hanem a családi otthon is. Szülők együtt gyónjanak, áldozzanak gyermekeikkel. Enélkül nem lehet templom a család otthonából. A családi otthonokon kívül is példát kell adni széles körben a szép katolikus életre a gyermeknek s a családnak. Inkább a szülőknek beszél a diákgondozó, mint a gyermekeknek. A templomi hitoktatást a szülőkre építették rá, rajtuk keresztül vonják be a gyermekeket.[112]

XII. kerület – Felső-Krisztinában:

A Felső-Krisztinában Szőnyi tartja a diákmiséket, sajátos módszert vezetett be. „Jancsival", elképzelt személlyel folytatott párbeszéd formájában fejti ki a dolgokat. Így akarja foglalkoztatni a gyermekeket. Úgy játssza meg a beszélgetést, hogy „Jancsi" több kérdésnél megakad és gondolkodik, majd kitalálja a feleletet. A gyermekek tudják, hogy nem szabad Jancsi helyett felelniök. Így éri el Szőnyi, hogy lényegesen eltér ugyan hittanmagyarázata a prédikációk megszokott formájától, s olyan hittan-

---

[110] Lásd II. fejezet 55. számú dokumentum.

[111] Lásd II. fejezet 53. számú dokumentum.

[112] Lásd II. fejezet 55. számú dokumentum.

óraféle lesz, de mégsem hittanóra. Nincs feleltetés, és burkoltan ad leckét. A leckét a mesében szereplő Jancsi kapja.[113]

XV. kerület – Pestújhely:

A pestújhelyi templomban a diákmise-mozgalom tényleg a „legnagyobbak" közül való. Tóth plébános a fél 9 órai misére 16-18 ministránssal jött ki. 5-5 ministráns oldalt állt fel, 6 ministráns az oltárnál volt. Ezenkívül még néhány gimnazistakorú (talán papnövendék) ministráns is rendelkezett, buzgólkodott. A ministránsok között voltak 6 éven aluliak is.

A diákmiséken általában 12 fiú volt (9 kisebb és 3 nagyobb volt) ministráns. A 12 ministráns a 12 apostolt jelképezi. Tóth plébánosnak feltétlenül hatásos kezdeményezése volt. Általában is jól számít, amikor a ministránsok szerepét igyekszik fontosabbá tenni. Ezzel fokozottabban magához kapcsolja őket. Megtisztelőbb szerepet ad a ministránsok között vezérkedő karinges nagyfiúknak is. Ezek szerepe a papi asszisztenciához hasonló: fent áll egyikük a pap mellett az oltárnál és ő nyitja ki megfelelő helyeken a misekönyvet.[114]

A gyermekek közül csak 3-3 padban ülnek elöl rendezetten, de a padok előtt nagyobb tömeg gyermek áll sorban. Jobb oldalon a lányok, bal oldalon a fiúk. Legalább 300 gyermek lehetett a templomban, a gyóntatószékek előtt 14-16 gyermek várakozott.

A gyermekek közül 80–100 áldozott. Főleg leányok. Óvodáskorúak is, amilyeneket régebben nem engedtek áldozni. Diákmiséken az oltár mellett fent levő erkélyszerű, páholyszerű kiképzésben voltak fiatalok: 18 év körüli lányok és fiúk. Mise előtt énekre tanította a gyermekeket a templom kántora. Felügyeletüket fiatal lányok vagy anyák látták el.[115]

(László István feljegyzéseiből.)

Protestánsok:

A protestánsok körében a pót-hittanbeíratás kisebb jelentőséggel szerepelt. A református és evangélikusok körében a főbb helyet a bibliaórák foglalják el, amelynek a megszervezésére összpontosították a figyelmüket. Legutóbb (október 31.) a reformáció évfordulója[116] állt az érdeklődés középpontjában, csaknem mindenütt ünnepélyes istentiszteletekkel, összejövetelekkel készítették elő. A bibliaórákon kívül a téli időnyre szóló rendszeres szeretetvendégségek megtartását szorgalmazzák. Kiemelkedő aktivitást fejt ki a XVII. kerületi rákoskeresztúri Kósa evangélikus parókus, aki széles családlátogatásokkal vezette be az őszi, téli időnyt. Ebbe a presbitereit is bevonta, anyagi gyűjtéssel összekapcsolva, melynek legalizálására a kerületi tanács elnökének

[113] Lásd II. fejezet 54. számú dokumentum.
[114] Lásd II. fejezet 57. számú dokumentum.
[115] Lásd II. fejezet 56. számú dokumentum.
[116] Lásd II. fejezet 137. lábjegyzet.

is bejelentést tett, de engedélyt nem kért. Azonban az elnök olyan észrevételezést tett, hogy házaknál való gyűjtéshez belügyi engedély szükséges. Erre olyan módszerhez folyamodott, hogy a felajánlásokat beviteti a parókiára. A protestánsok vonalán egyébként különösebb kiemelkedő események nem mutatkoztak.

Szekták:

A szekták tevékenysége különösen a peremrészeken (XIII., XVI., XVII. és XXI. kerületben) elég élénk. Számos helyen olyanok is működnek, akiknek engedélyük nincs. (A XVII. kerület, Szatmáriné, a VIII.-ban Nagy Sándor, ezenkívül a jehovisták a XIII. kerületben és Csepelen.) Ellenőrzésük meglehetősen bonyolult, mert sok esetben idegenek járnak ki a központjukból vagy ismeretlen helyről. Működésük szertelen és vezetőiket eltitkolják. Ezen a téren az a legnagyobb hiányosság, hogy a helyi szervek sem fordítanak rájuk kellő figyelmet, ugyanakkor a felsőbb szervek intézkedései is következetlenek. Ez a helyi szerveknél folytatódik, miáltal az egész szektaproblémát egy stagnáció jellemzi. [sic!]

Izraeliták:

Kormányzatunknak az Izrael állammal történt megállapodása alapján kb. 3000 zsidó vallású egyén Izraelbe vándorolt. A kivándorlás a múlt évben egy időre megakadt, most került sor folyó év november 15-ig a fennmaradt 251 fő, 82 család kivándorlásának további engedélyezésére. Megállapítható, hogy a kiutazók a vallásos rétegekből tevődtek össze. Vannak köztük olyanok, akik az ortodox hitközség alkalmazottjai voltak, mint pl. Bohrer Jakab ismert textiláru volt nagykereskedő [sic!], hitközségi elöljáró, két rabbi. A kivándoroltak között akadt egy-két párttag is. Ezzel kapcsolatban különösebb visszhang nem tapasztalható, ami mégis előfordul, nem lényeges. Ez a következő:

1./ A kerület zsidó lakosainak körében az a hit van elterjedve, hogy további kivándorlás lehetséges, mert a BM útlevélosztálya ilyen kérelem elől nem zárkózik el. Megállapítható az, hogy az útlevélosztály előtt sorbanállások vannak.

2./ Fentiekkel ellentétben az utóbbi napokban 20–40-es turnusokban érkeznek legális úton visszavándorlók Izraelből a kerületünkbe, akik belátták, hogy ott a helyzetük tűrhetetlen, éheznek. Azonban óvatosságból kitűnik az a körülmény is, hogy a fiatalabb korosztálybeliek Izrael hadseregében katonai szolgálatot teljesítettek Izrael, Amerika és Angol tisztek [sic!] kiképzésével, mely esetben a kellő óvatosság szükséges.

3./ A kerület munkáslakossága körében viszont bizonyos fokú antiszemita hangulatot lehet hallani, amikor ezek az áruló zsidó vallású egyének a párttagságukat is

odadobva külföldre távoznak. Mindent összevetve ezek voltak tapasztalhatók a fentiekkel kapcsolatban.

(VII. kerületi tanács feljegyzéseiből.)[117]

Párt- és tanácsi kapcsolatok erősítése a munka megjavítására:

A felekezetek felé végzett munka általában elhanyagolt a kerületi PB-ok és VB-ok részéről. Ez elsősorban abból fakad, hogy maga a budapesti PB sem foglalkozik behatóbban az egyházak kérdésével. Most a személyes kapcsolatok erősítésével igyekszünk a munka megjavítását elősegíteni. Ezen a téren legutóbb a XX. kerületi PB részéről volt jó kezdeményezés azzal, hogy október közepén az egyházak kérdését megtárgyalta. A tömegszervezetek és tanács figyelmét sokat ígérően ráirányította erre a feladatra. Az előkészítésében és a megvitatásában személyesen részt vettem. A gyakorlati problémákat, módszereket a titkár és a VB-elnök elvtársakkal külön részleteiben megbeszéltük, a helyi egyházpolitika kialakítását, hogy azt a feladatot az egész munka részévé tegyük. A kerületi elvtársak általában szívesen veszik e téren is a segítséget és a munka megjavítása ezeken a helyeken folyamatban van.

Budapest, 1953. november l.

/:Szerényi Sándor:/
egyházügyi főelőadó.

Készült 5 példányban
Megküldve: ÁEH
Bp. Pártbizottság
Nezvál elvtárs
Tük
Készítette: Szerényi Sándor
Gépelte: Martikánné

BFL XXIII. 102. c. Gépelt tisztázat Szerényi Sándor aláírásával. Bélyegző és iktatószám nélkül.

[117] Szerényi Sándor az idézett információkat a VII. kerületi tanács igazgatási osztály katonai csoportjának előadójától kapta írásban 1953. október 31-én. BFL XXIII. 134.

10.

1953. évi november havi jelentés

Jelentés
1953. november 30-ig a budapesti egyházügyekről.

Klerikális körök megnyilvánulásai:

A kormányprogram végrehajtása során az események hatására a felekezetek vonalán kétirányú megélénkülés volt tapasztalható az elmúlt hetekben. Az egyik az általános hitélet szélesítésére való törekvés. Több helyen új imaház létesítésének igényével léptek fel a plébánosok vagy parókusok, nemcsak katolikusok, hanem a protestánsok is. A XX. kerület (Pacsirtatelep) evangélikus parókusa azzal fordult a tanácshoz, hogy a templomtól távol eső területen az iskola egyik termét engedjék át vasárnaponként istentisztelet céljára, amíg azon a helyen felépítik az új templomot. Ezt az adott területen lakó hívek hitéletének ellátásával indokolta, hivatkozva a kormányprogramra. A XXII. kerület (Nagytétény) református parókusa, Karsai,[118] a XVIII. kerület (Pestlőrinc), Nagy parókus és még egy pár más helyről szintén hasonló kívánsággal igyekeznek bővíteni az istentiszteletek helyét a szabad vallásgyakorlat rendjének törvényes biztosítására való hivatkozással.

A másik klerikális élénkülés a templomi hitoktatás terén mutatkozik. Ez főleg a katolikusoknál foglal el központi helyet. Alig van olyan templom, ahol ez ideig nem tartanak hittanmagyarázatokat. A IV. kerületi Csík esperesnél, a XVII.-ben Nacsánál ez ideig nincs, ellenben más templomokban ezeken a területeken is komoly erőfeszítéseket tesznek a bevezetésére, illetve kifejlesztésére. Ezt eddig főleg a vasárnapi diákmisékben alkalmazták, de most számos helyen igyekeznek köznapokra is kiterjeszteni. A Bazilikában Debrei diákgondozó, pl. (XI. 11.) szerdán és pénteken este 6 órakor tartanak katekézismagyarázatot, kihirdette, hogy a magyar püspöki kar rendelete minden egyházközségben kötelezővé tette az esti hittanmagyarázatokat, főleg olyan gyerekek számára, akik nem részesülnek iskolai hitoktatásban. Majd hozzátette, hogy a Bazilikában két egyházközség van, így két hittanmagyarázó estét tartanak, de a két magyarázatot a katekizmus más-más helyén kezdik, így bárki meghallgathatja mindkettőt. Ez ajánlatos is, mert a püspöki rendelet nemcsak az egyházközségeket kötelezi hittanmagyarázat tartására, de kötelezi a gyerekeket is, hogy ezeken részt vegyenek szorgalmasan és boldogan. A templomi hitoktatás beindítását és szervezését a többi templomok is hirdetik, propagálják szóban és kifüggesztett felhívásokban, de a

[118] A budapesti református teológia története két Karsayt említ: Karsay Dezső (1910–?) a Somogy megyei Bábonymegyer községben született, a teológiára 1930-ban iratkozott be. Karsay Ferenc (1910–?) Újpesten született, a teológiát 1935-től végezte.

püspöki kar rendeletére való hivatkozásra csak a Bazilikából Debrei részéről vannak értesüléseink.[119]

A templomi hitoktatással kapcsolatos tapasztalatokról:

1./ Az általános módszerek közül kiemelkedik a II. kerületi Remetekertváros (fehéregyházmegyés) Ásguti plébános templomának törekvése. Vasárnap 9 órakor a gyerekek részére, du. 3 órakor viszont a szülőkkel együtt tart hittanmagyarázatot. Ennek a középpontjában egy babonás jellegű: „Remete Szent Pál" kultusza áll, terjesztését összekapcsolják a hitoktatással. Komoly erőfeszítéseket tesznek, hogy a „máriaremetei kegyhely" mellett, ahhoz hasonlóan, mintegy annak előbázisaként, ki akarják fejleszteni Remetekertvárost a gyerekek zarándokkegyhelyévé. Ezzel Remete Szt. Pált, a gyerekek segítőjét – aki valamikor ezen a helyen csodákat művelt –, most feleleventett kultuszát igyekeznek felhasználni. Erre a célra külön Remete Szt. Pál-oltárképet és oltárt állítottak fel és ez előtt végzik a katekézismagyarázatot. Jelek vannak arra, hogy valamiféle „Remete Szt. Pál-gárdát" vagy szövetségfélét akarnak itt kialakítani. A gyerek istentiszteleten vasárnap maga Ásguti a hitelvek magyarázata után kb. 80 gyermek előtt felvetette a kérdést, hogy jó gyerekek, akartok-e Remete Szt. Pál gyerekei lenni? A gyerekek előbb félénk „igennel" válaszoltak. Erre megismételte a kérdést és hozzátette, ha mentek ki vagy jöttök a templomba, mindig nézzetek Remete Szt. Pál képére és oltárára, bizonyosan utána mindig erősebb lesz a vele való összekapcsolódás igenje. Befejezésül elrendelte, hogy mondjanak fohászt magukért és a „csavargó" gyerekekért, akik ma még nem szeretik eléggé az Istent s emiatt másfelé csavarognak. A vasárnapi kirándulást is csavargásnak minősítette, itt nyilván az iskolai foglalkozásra is célzott, minthogy csoportos hegyjárás pedagógus vezetésével történik. Bár szó szerint nem érintette, de a minősítése ilyen megállapításokra utalt. Ebbe a kultusz-szövetség félébe a szülőket is bevonják, XI. 29-én először és du. is gépelt énekszövegeket osztottak ki gyerekeknek és felnőtteknek egyaránt. A szövegekből egy pl.-t mellékelek.[120]

2./ Debrei katekézismagyarázó módszerét a Bazilikában az jellemzi, hogy politikai célzásokat visz bele. Folyó hó 11-én csüt. 6 órakor arról beszélt, hogy a katekizmus a legfontosabb könyv, mely megtanít arra, hogy kell élni és milyennek kell lenni. A krisztusi csodákról szólva összehasonlítást tett, hogy ma is megpróbálják a vizet borrá változtatni, csak éppen nem sikerül. „A vizet borrá változtatni csak Krisztus képes. Még kevésbé sikerül ma – ahogy ezt mindenki látja – megszaporítani a kenyeret." A keresztelésről szólva arra buzdította a mintegy 100 főnyi gyerek hallgatóját, hogy a kereszteléssel mindenütt és büszkén kell megvallaniuk katolikus mivoltukat. Ezt többször

[119] Lásd II. fejezet 61. számú dokumentum.
[120] Lásd II. fejezet 65. számú dokumentum.

ismételte, legyetek büszkék és azt bátran valljátok meg, hogy: Jézuséi vagytok! Majd olyan kérdést vetett fel, amelyre kórusban ismételték Jézus nevét. Utána megdicsérte azokat, akik szerdán és pénteken templomban, kedden és csütörtökön pedig iskolában hallgatnak hittanmagyarázatot.[121]

3./ A XII. kerület, Városmajorban Balogh diákgondozó szintén túlment a hitelvek magyarázatán. Kedves testvérek, kedves gyerekek megszólítás után a vasárnap megszenteléséről beszélt, mintegy 180 gyerek előtt. Isten rendelte el szünnapnak, aki elvonja, halálos bűnt követ el. „Mindenki tudja, hogy az embereknek soha nem kellett még annyit dolgozni, s olyan kimerítő, elcsigázó munkát végezni, olyan végletes erőfeszítésben élniük, mint ma nálunk. Ilyen küzdelem nem volt a világtörténelem egyik szakaszában sem. Ezért nem volna szabad érinteni a vasárnapi pihenőt még gondolatban sem." Angliából hozott példát, hogy egyszer el akarták törölni a vasárnapokat, de 3000 férfi jelent meg a parlamentben, akik karban elmondták a „miatyánkot" és erre nem szavazták meg a szünnap elvonását, azóta Angliában megszentelt a vasárnap. Balogh szándéka itt félreérthetetlen, bizonyára a szülők tetszését is megnyerte.[122]

Mária-év előkészületei:

1./ A máriaremetei és remetekertvárosi templomban vasárnap (XI. 29-én) már hirdették a „Mária-év" december 8-i megkezdését. Méltatták a pápa rendeletét és beindításmódját, a világhoz szóló pápai szózat meghallgatására hívták fel a figyelmet. A Krisztinában már előző vasárnap is hirdették a megkezdés idejét, de programját még nem ismertették. Egy-két gyóntatószékben a részletek mellett a feladatát is közölték. Ásguti azt mondotta [a] gyónónak, hogy a Mária-év egyik legfontosabb feladata a vallástalan szülők és a moziba, színházba elcipelt gyerekeknek az egyházhoz való kapcsolása lesz. A vallásos pedagógusoknak ennek elősegítése lesz a legszebb hozzájárulásuk a Mária-év előkészítésének és megünneplésének.[123]

2./ A krisztinai diákmisén Mayer Miklós diákgondozó arra kérte a gyerekeket, hogy a „Mária-év" megkezdésének tiszteletére tegyenek felajánlást – „Jócselekedeteiket" ajánlják a szeplőtelen fogantatás megünneplésének 19 évszázados évfordulójára és Jézus születésének ünnepére. Emlékeztette a gyerekeket, hogy „az elmúlt években is hasonlóan tettek már ilyen felajánlást, nem világiak tiszteletére, hanem Jézuséra".

3./ A krisztinai templomban egyébként úgy hirdették ki a december 5-i (havonta szokásos) Mária-litániát, melyen a szertartást Hamvas püspök fogja vezetni, hogy ez a Mária-év előkészítője jegyében lesz megtartva. Erről információt küldök.[124]

---

[121] Lásd II. fejezet 61. számú dokumentum.
[122] Lásd II. fejezet 64. számú dokumentum.
[123] Lásd II. fejezet 65. számú dokumentum.
[124] Lásd II. fejezet 65. számú dokumentum.

Papi békebizottság választmányi ülése:

1953. november 12-én megtartott papi békebizottsági gyűlés a javasolt új választmányt és tisztikart megválasztotta.[125] Többen kimentették magukat: Szabó Imre vidéken volt, Csík beteg volt, Miháczi és Timkó vidéken voltak. Nem jelent meg és nem mentette magát Galla, a Központi Szeminárium rektora, Németh Gyula utólag mentette ki magát, Vértes Andor szintén távolmaradt. Babocsától nyert értesülés szerint Vértes és Bády a papi békebizottság központja által velük szembeni bánásmódja miatt meg vannak sértődve. Vértes még hozzátette, ahol Deér Gyula szerepel, ott nem jelenik meg. Bády személyesen közölte velem, olyan utalásszerűen, hogy kihagyták a központi titkárságból, célzásokat tett burkoltan, a divathoz hűen [sic!] megfúrták. Érezni lehetett emiatti sértődöttségét.

Egyesek távolmaradását úgy minősítik, utalásszerűen, különösen Galláét, hogy ezzel kifejezésre akarta juttatni ellenállását, amit egyébként eddig magyarázatokkal leplezett.

Ellenséges megnyilvánulások:

1./ Csifféry nevű egyik újpesti plébános november 8-án a papi hivatásról beszélt, hangsúlyozta, hogy a pap osztályokon kívül és felül áll. Szerepe az egyes osztályok közötti természetes kiegyenlítődés elősegítése. A Krisztus hatalmát és igazságait képviseli. Istentől vett hatalmát földi ember nem veheti el soha. Bizonyára gyakran vannak ilyen célzásai, mert a sekrestyés azt mondotta róla, hogy „ő bizony megmondja a magáét a kommunisták felé". (Ez Csík templomában történt.)[126]

Csifféry saját templomában ennél is továbbment, amikor a gyónónak azt mondta, hogy „A katolikus helytállásnak, az egyház szabadsága erélyes követelésének sorsdöntő napjai következhetnek a közeli jövőben". Majd gyónás után kis ideig visszatartotta a gyónót beszélgetni. Elmondta, hogy kezd kicsúszni a kommunisták lába alól a talaj. Már arról vannak hírek, hogy a pártonkívüli szakembereket teszik vállalatvezetőknek. Arról beszélt, hogy a gyakori betörések a válság jelei. A Balaton környéki falvakban szinte naponta vannak betörések. Lehet, hogy olyan munkások törnek be, akik nem tudnak megélni keresetükből. Az Isten ma nagy megpróbáltatásokat mér azokra, akiket szeret. Úgy látszik, a IV. kerületben Csifféry az, akire figyelemmel kell lennünk a jövőben.[127]

2./ A III. kerületben, Devánszky templomában karszalagos világiak szoktak rendezőszerepet betölteni. Karszalagjuk fehér-kék színű, amelyről az egyik bennfentes el-

[125] A papi békebizottság anyagai közt (1953). BFL XXIII. 134.
[126] Lásd II. fejezet 60. számú dokumentum.
[127] Lásd II. fejezet 62. számú dokumentum.

mondta, hogy ez a szín Zita királyné, helyesebben a pármai hercegség színei. A megboldogult plébános választotta a „Credo" egyesület karszalagjának. Az utóbbi időben volt tagjaik, akik rendezősködnek, ma is viselik, van énekkaruk, a káplán fogja össze őket. Ezek a reakciós kisiparosok a Credót újraélesztgetik, politizálnak. Az egyik csoportjuk (voltak vagy 12-en), arról beszélgettek [sic!], hogy [az] USA nyomására a SZU kiengedi szövetségéből a népi demokratikus országokat. Most a SZU úgy tünteti fel, hogy magától bocsátja el a szövetségeseket, mert ráfizet a barátságra, pedig ezt Amerika kényszeríti rá. Ezek a credósok, reakciós templomi zugpolitikusok azt terjesztik a hívek körében, hogy mindezt Berija kezdeményezte, aki jelenleg az USA-ból irányítja a dolgokat.[128]

3./ A pesti ferencesek templomában egy Dombi nevezetű volt miniszteri tanácsos, most engedték haza kitelepítésből, arról beszélt, hogy leromlott a közbiztonság. A betörések Pesten is és vidéken is mindennaposak. Az ő érdligeti szállását is kifosztották. Amikor jelentette, a rendőrség azt mondta neki, hogy nyomozza ki a tetteseket, ők majd megbüntetik. Beszélt arról is, hogy a gyárakban sem különb a helyzet. A munkások alig dolgoznak, lopják a napot, anyag nincs, ami van, azt is ellopják és eladják a maszeknak. A hallgatói gúnyos kárörömmel derültek a hallottakon.[129]
(L. I. feljegyzéseiből.)

4./ A betörések reakciós eltúlzásának elősegítője volt bizonyára az is, hogy a XI. kerületi, Horváth Richárd volt ciszterek templomba [sic!] állítólag betörtek, amit a vasárnapi istentiszteletek alatt a lelkészek ismertettek. A kár helyreállítására adományozásra kérték fel a híveket. Ezt a reakciósok aztán különböző módon variálták.
Volt, aki azt állította, hogy nem is pénzt, hanem inkább kompromittáló adatokat tartalmazó iratokat kerestek, amit majd Horváth ellen fognak felhasználni.[130] Ez háttérbe került és most általános jellegű betörés lett úrrá a reakció képzeletvilágában, amelyért a kormányzatot teszik felelőssé. A világiak mellett, mint a Csifféry esete is mutatja, ezeket a bomlasztó rémhíreket egyes papok is terjesztik.

Munkaterv végrehajtása:

1./ A IV. és XV. kerületek területén működő felekezetek működését ellenőriztük és a tapasztalatainkat a kerületi VB elnökeivel és a PB titkáraival személyesen megbeszéltem. Ezeken a helyeken a XX. kerülethez hasonlóan a titkár elvtársak ígéretet tettek, hogy a közeljövőben napirendre tűzik a klérus tevékenységének és a helyi egyházpolitikával kapcsolatos feladatok, valamint a munka megjavításának kérdését.

---

[128] Lásd II. fejezet 60. számú dokumentum.
[129] Lásd II. fejezet 64. számú dokumentum.
[130] Lásd II. fejezet 59. számú dokumentum.

2./ A peremrészeken 2 esperessel (Nacsa, Csík) behatóbban foglalkoztam, mindketten ígérték, hogy lelkészeiknél elősegítik a fokozottabb kiállást az állami feladatoknak szószékről való támogatása terén. Ellenőrzésünk során a kerület is jelezte, hogy erre mindkettő tett is intézkedéseket.

3./ A pestújhelyi tapasztalatok, világiak felhasználása, feldolgozás alatt van, erről külön feljegyzést készítek.

4./ A kerületi munkatársakkal a jelenlegi feladatokat két csoportban külön-külön (külső és belső kerületek) november 26-ig részletesen megbeszéltük.

A munkatervben megjelölt feladatokat eddig végrehajtottuk.

Budapest, 1953. december 1.

Szerényi Sándor
egyházügyi főelőadó

Készült IV példányban.
Megküldve: ÁEH-nak
Bp. PB-nak személyesen
Nezvál elvtársnak
Tük-nek
Készítette: Szerényi Sándor
Gépelte: Martikánné

BFL XXIII. 102. c. Gépelt tisztázat aláírás, bélyegző és iktatószám nélkül.

11.

1953. évi december havi jelentés

Jelentés
1953. december 31-ig a budapesti egyházügyekről.

Klerikális megnyilvánulások:

Az elmúlt hetekben a papságot főleg a Mária-év népszerűsítése foglalkoztatta, azonban ezzel kapcsolatos tevékenységük a méltatásán és hirdetésén túl nem terjedt. Konkrét programot sehol sem ismertettek. Ellenben csaknem mindenütt hirdetik, hogy a Mária-év alkalmával külön miséket és ájtatosságokat fognak tartani. Ezeken gyóntatnak, áldoztatnak majd és a „pápa szándékára" elmondott imádságokkal szemben teljes búcsút és különleges kegyelmet ígérnek. A gyerekeket is iparkodnak ezekkel az ígéretekkel beszervezni, összetartani, hogy a Mária-év rendezvényein részvételüket biztosítsák.

A papi tevékenység kiemelkedő másik megnyilvánulását továbbra is a templomi hitoktatás érdekében kifejtett erőfeszítések képezik. Jelenleg az a jellemzője, hogy az eddig szokásos vasárnapi diákmise keretében végzett hitelvek magyarázatát egyre több helyen kezdik hétköznapokra is kiterjeszteni, melyet az esti órákban tartanak. A Bazilikában pl. Debrei káplán péntek esténként szokta végezni, melyen XII. 11-én kb. 18–20 szülő és 120 gyerek vett részt.[131] A budai ferenceseknél, melyre az a jellemző, hogy itt a gyerekek szinte személyes barátságba kerülnek az összes szerzetesekkel, részévé válnak a rendház életének. A Felső-Krisztinában szerda este tartják, ahol a vasárnapi és a köznapi diákgondozó Szőnyi káplán, de a szervezést és rendfenntartást világiak végzik. Legutóbb az egyetemi, a Váci utcai és a pesti ferenceseknél hirdették a vasárnapi és minden csütörtök este tartandó katekézis-félórát. Az iskolás gyerekek felé a klérus egyébként a karácsonyi csoportos áldozások szervezésével is igyekezett befolyását növelni. Számos helyen karácsonyi és újévi cukorkaosztással kedveskedtek, ezt főleg a ministránsokra terjesztették ki. A XXII. kerület (Budafok) legújabb plébánosa, Ásguti személyesen is felvette, illetve megkérdezte, nem kifogásolt-e a gyerekek karácsonyi megajándékozása? A budai ferencesek ajándékosztása rendszerint túl szokott terjedni a ministránsok körén, azonban ezt nagyon nehéz leellenőrizni. Ez is mutatja, hogy a klérus a gyerekeket minden eszközzel igyekszik magához vonzani és odaláncolni.

A papi békebizottságon keresztül voltak olyan kezdeményezések, hogy a plébánosok az óévi beszámolóikban méltassák a béke gondolatát és a kerületi tanács szociális téren elért helyi eredményeit, melyek lényegében a hívek javát is szolgálják. Több helyen a tanács is felkérte a lelkészeket, de voltak esetek, hogy a papok saját maguk is vállalkoztak erre. A XIV. kerület VB-titkára, Horváth elvtárs közölte, hogy Vitányi zuglói plébános és Meszlényi esperes megkérte a kerület szociális létesítményeiről, valamint a jövő évi szociális és kulturális terveiről szóló kimutatásokat, hogy az óévi papi beszámolókon méltatni tudják a hívek előtt. Az V. kerületben Babocsa belvárosi plébános szintén a tanácshoz fordult adatokért. A VII. kerületben a Rózsák terei plébános, Hites Ignác levélben kérte meg a kerület szociális létesítményeiről szóló kimutatást. A kerületek ezt készségesen meg is adták. Számos helyen ezeket célszerűen fel is használták. A jó kezdeményezések azonban ez alkalommal sem váltak a felekezetek papjainak általános és jellemző megnyilvánulásának. A XXII. kerületben pl. a Baross Gábor telepi Magdics és a budatétényi Desits az óévi beszámolóikban kiemelték, hogy a kerület autóbuszjáratot kapott, méltatták a béke ügyét és jobb munkára buzdították a híveiket. Figyelemre méltó, hogy most éppen Desits és Magdics szerepelt példásan, akik a XXII. kerületben eddig mindig ellenszenves magatartást tanúsítottak.

Ugyanakkor, akiktől elvárható lett volna, mint pl. Németh és Markó, most egy szóval sem emlékeztek meg a békéről és mélyen hallgattak a jobb munkáról. Az állami feladatokra nem buzdították híveiket. A VII. kerületi Rózsák terén nem Hites, hanem a káplánja, Törőcsik[132] tartotta a beszámolót, amelynek a végén ismertette a kerület-

[131] Lásd II. fejezet 67. számú dokumentum.

[132] Helyesen: Törcsi János.

ben létesült bölcsődék, orvosi rendelők, tüdőbeteg-gondozó intézmények szerepét. Kihangsúlyozta, hogy mindez a szociális jólétet van hivatva szolgálni. A XV. kerületben (Pestújhely) református parókus Hézser megnyilvánulása volt említésre méltó. Részletesen foglalkozott a szeretet és a békemozgalom hazai és nemzetközi jelentőségével. Kiemelte a népek béketörekvéseit és elítélte a nyugati államok uralkodó köreinek bűnös, békeellenes politikáját. Ösztönözte a híveit, hogy a jövőben is legyenek egyek a béke védelmében és teljesítsék hazafias kötelességüket. A XIX. kerületi Jézus Szíve-templomban a pap beszélt a kormányprogramról általánosságban, beszélt a kerületben elért eredményekről, arról, hogy kormányunk milyen sok pénzt fordít a város fejlesztésére, útépítésre, autóbusz stb. A III. kerületben Peisz emlékezett meg az elért eredményekről és azt mondotta, hogy ez az új kormányprogramnak tudható be. Nem így a katolikus Tóth József plébános, teljesen mellőzte az állami feladatok méltatását, csak a hitélettel foglakozott. A többi kerületekben hasonlóan voltak pozitív megnyilvánulások, azonban zömében nagyfokú tartózkodás jellemezte a papok magatartását. A kerületektől nyert információ szerint a látogatottság 80–300–1500 főig terjedt templomonként, általában a szokásos keretek között mozgott az idei karácsonyi és újévi templomjárás méretei [sic!] csaknem az egész Budapesten.

Ellenséges megnyilvánulások:

A prédikációkat ma leginkább úgy lehetne jellemezni, hogy kisebb arányban ha vannak is köztük olyanok, amelyek hangnemükben közelednek felénk, zömében tartózkodó és megint egy kisebb része csaknem nyíltan ellenséges szándékú. Az ellenséges megnyilvánulások közül kicmelkedett a volt angolkisasszonyok Váci utcai lelkésze, a Rózsák terei plébánia legújabban idehelyezett káplánja. A Váci utcai templom most kinevezett lelkésze, Sima János a karácsonyi számvetés szomorú voltát hangsúlyozta. A mai nyomorúságnak, a boldogulni nem tudásnak, a nélkülözések a nyugodt családi élet anyagi feltételeit nem tudó ember [sic!] küzdelmeit erősen kiélezte. Majd azzal fejezte be, hogy az ilyen hiábavaló küzdelemben vergődő embernek Istenhez kell fordulni, aki boldogítani tudja nehéz sorsában a reménytelenül vergődő embert. A Rózsák tere káplánja, Papp Ferenc arról beszélt, hogy Krisztus nélkül hiábavaló minden küzdelem. Nem világbéke, hanem csak világválság lehet, amíg a világ nem tér meg Krisztushoz. Ma is szentek követésére van szükség. Nem véletlen, hogy amikor a közösségek vezetésére olyanok vállalkoztak, akik elvetették Krisztus igazságait, nemcsak a régi, de az új rend is elpusztult, felbomlott. Az sem véletlen, hogy megmaradásra alkalmas átalakulások idején szentek uralkodtak, itt „Szent Eduárd és Szent István" személyét emelte ki példájaként.[133] Prédikációja teljesen politikai jellegű és államellenes volt. Nevezettet be fogom hívni és okfejtéseire magyarázatot kérek, melyről külön feljegyzést küldök.

[133] Lásd II. fejezet 71. számú dokumentum.

A világiak templomozás keretében folytatott tereferéjét egyrészt a nyugati rádiók hírverései és a felborult közbiztonság foglalkoztatta. A pesti ferenceseknél 25-én a folyosón ájtatoskodók egyik csoportja ismertette az amerikai rádió közvetítését, mely istentiszteletből állt. A prédikáló pap a magyarok itthoni szenvedéseit részletezte. Csak egy kis türelmet kért még s hangsúlyozta, hogy a felszabadítás küszöbön van. Mások arról beszélnek, hogy rémségesen leromlott a közbiztonság, sok a betörés, vetkőztetés és templomrablás.[134] Az Egyetemi-templomban egyik „úriasszony" újságolta, hogy a Kerepesi temetőben levetkőztetett férfi holttestét találták. Mások viszont azt vitatták, hogy a dohányértékesítőben nagy sikkasztást lepleztek le. Gúnyosan megjegyezték, hogy a pártnak akkor most van elég dolga, mert az ítélet előtt ki kell zárni a sikkasztókat. Majd amikor ezzel beteltek, a papok emberségét méltatták. Elmondta az egyik volt miniszteri osztályfőnök, aki jelenleg Érden lakik, mint kitelepített nem kapott Pesten letelepedést. Az orvosa beutalta kórházba, amelyhez szegénységi bizonyítványra volt szüksége. Az érdi tanács viszont csak olyan két tanú ellenében volt hajlandó kiadni, akik igazolták, hogy vagyontalan és nyugdíját valóban elvették. Minthogy Érden ismerőse nem volt, tényleges tanúkat nem tudott állítani, így a paphoz fordult, aki ismeretség nélkül, csupán emberségből hajlandó volt tanúskodni s a másik tanút is biztosította.[135] Általános vélemény volt, hogy ilyen emberségre is csak Isten szolgái képesek, akik segítségére vannak a szenvedő embertársaiknak a mai nehéz időkben. A klerikális reakció ilyen és ehhez hasonló esetek felsorolásával igyekszik államellenes közhangulatot kelteni a vallásos tömegek körében.

A munkaterv végrehajtása:

1./ A munkatervben foglaltakat általában végrehajtottuk. Nem került végrehajtásra a II/5.[136] időközben lekerült a napirendről, majd a III/3. pontja,[137] melyet a PB nem tartott kivihetőnek. Később sem kaptam rá lehetőséget.

2./ A Pártbizottságokkal való kapcsolat erősítésére a Mária-évvel kapcsolatos előkészületeket igyekszem majd felhasználni, a munkánk további javítása érdekében.

Budapest, 1954. január 4.

Szerényi Sándor
egyházügyi főelőadó

BFL XXIII. 102. c. Gépelt tisztázat Szerényi Sándor aláírásával. Bélyegző és iktatószám nélkül.

---

[134] Lásd II. fejezet 71. számú dokumentum.

[135] Lásd II. fejezet 68. számú dokumentum.

[136] A IV. és XV. kerületi pártbizottságokkal kellett volna megbeszélnie Szerényi Sándornak, hogy milyen módszerekkel foglalkozzanak az egyes papokkal. BFL XXIII. 102. c. 0018/6/1953

[137] Egy újpesti és egy rákospalotai üzemben szerette volna Szerényi Sándor megfigyelni, hogy a papok kerületi tevékenysége hogyan hat az üzemi dolgozók munkájára. BFL XXIII. 102. c. 0018/6/1953

IV. fejezet

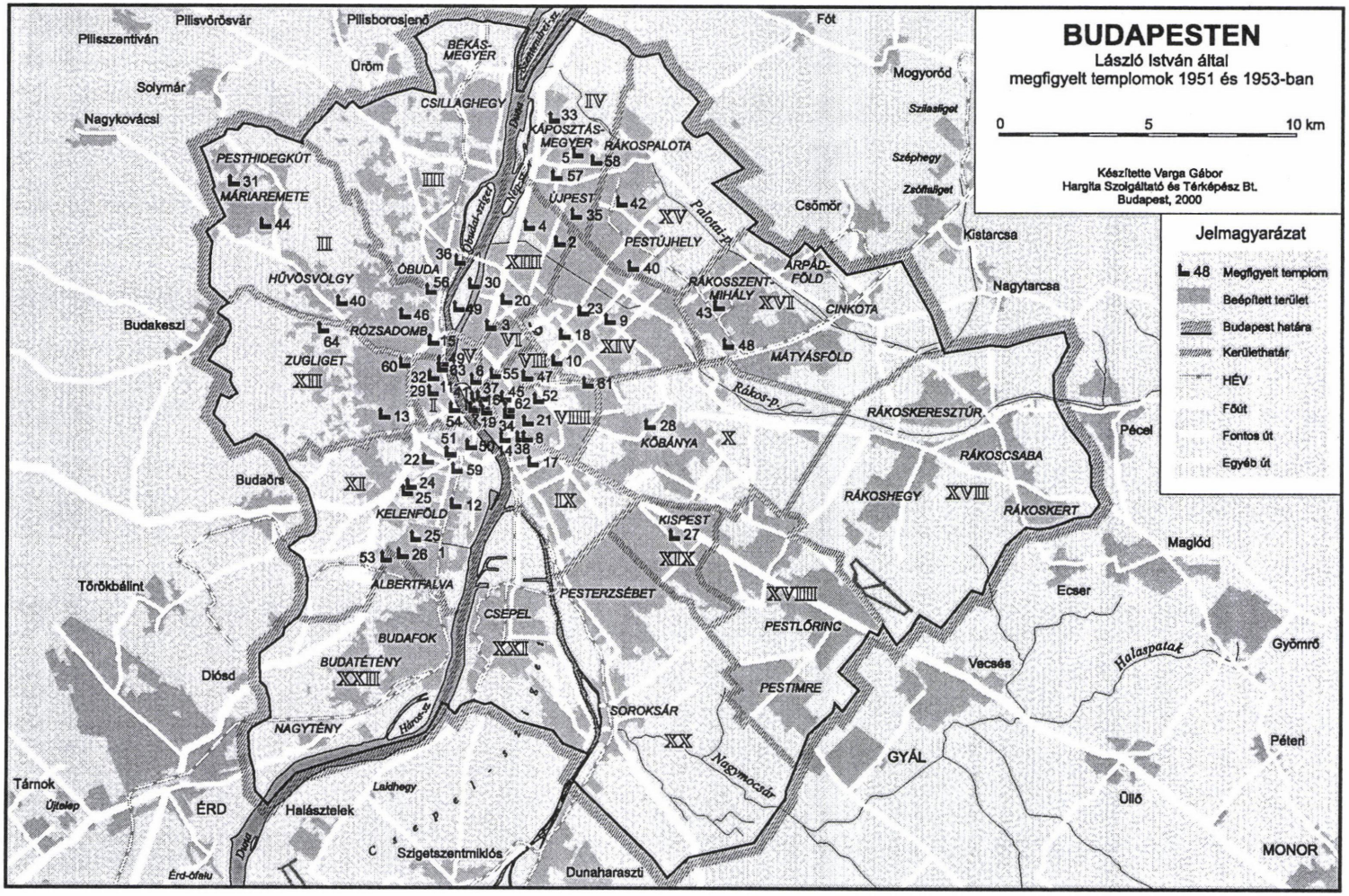
FÜGGELÉK

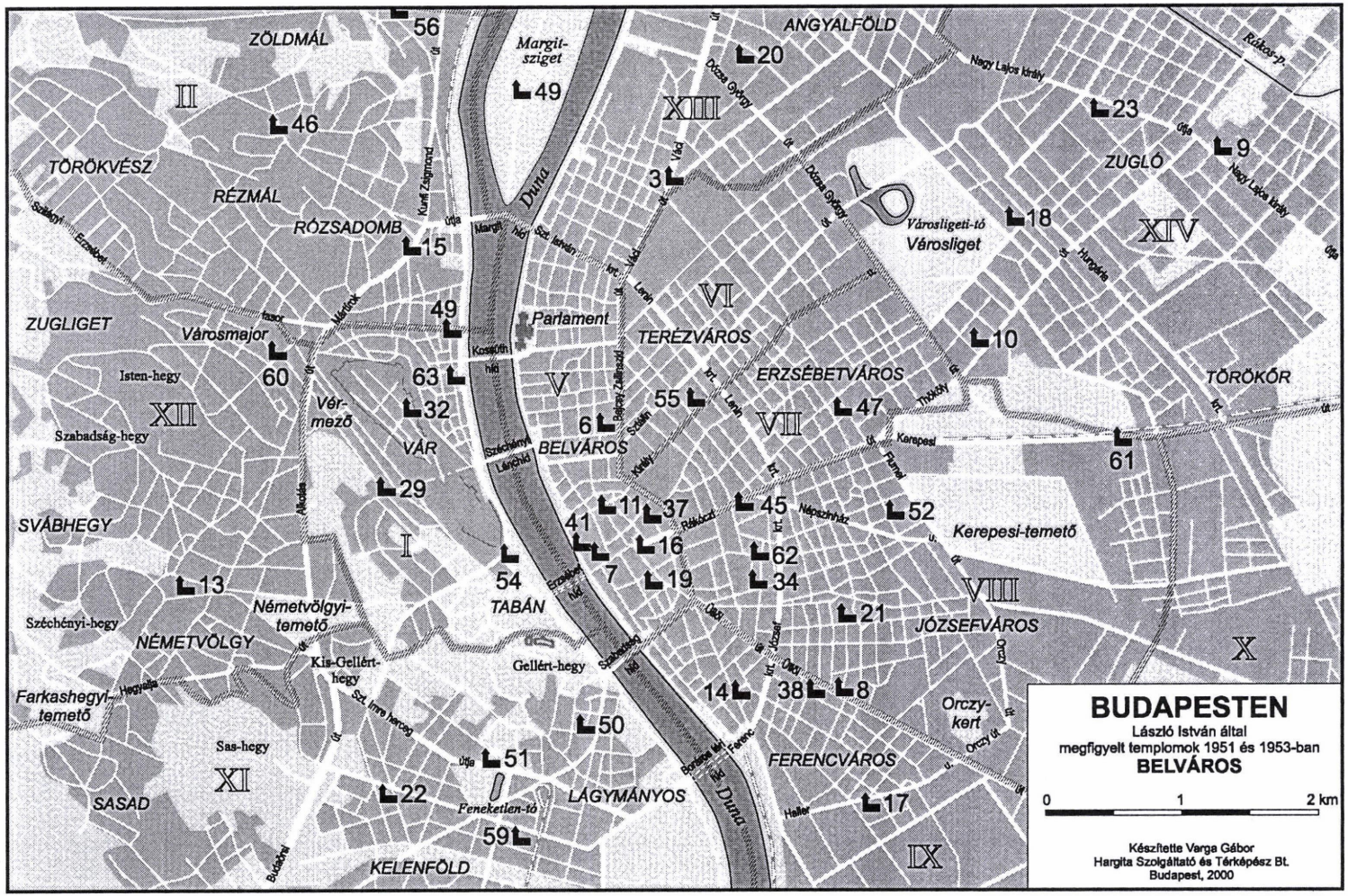
A jelentésekben előforduló templomok

albertfalvai Szent Imre utcai templom → albertfalvai templom
albertfalvai templom (1): a XI. kerületi Albertfalva téren
angyalföldi Rokolya utcai templom (2): a XIII. kerületi, külső-angyalföldi Rokolya utca 28. szám alatt
Árpád-házi Szent Margit-templom (3): a XIII. kerületi Lehel téren
Babér utcai templom (4): a XIII. kerületi külső-angyalföldi Babér utcai parkban
Baross utcai kápolna (5): a IV. kerületi, külső-újpesti Baross utca 70. szám alatt
Baross utcai templom → józsefvárosi plébániatemplom
Bartók Béla úti kápolna → Szent Imre-kápolna
Bazilika (6): Szent István-bazilika az V. kerületi Szent István téren
Bády temploma → óbudai főplébánia-templom
belvárosi főplébánia-templom (7): belvárosi Szent Mihály-templom az Erzsébet híd pesti hídfőjénél, az V. kerületi Váci utca 47. szám alatt. Az angolkisasszonyok egykori temploma
Bécsi úti templom → Újlaki-templom
Blieszner temploma → józsefvárosi plébániatemplom
Bokréta utcai kápolna (8): a IX. kerületi Bokréta utca 27. számú bérház földszintjén
Bosnyák téri templom (9): a XIV. kerületi, zuglói, Bosnyák téren
budai ferences templom → ferencesek budai temploma
budapesti ferences templom → budai ferences templom
Csík József temploma → újpesti főplébánia-templom
Devánszky temploma → újlaki templom
Domonkos-templom (10): a XIV. kerületi Thököly út 56. szám alatt; a domonkos szerzetesrend temploma volt, ma újra vezetésük alatt
Domonkos utcai templom → Domonkos-templom
Doroszlai temploma → albertfalvai templom
Egyetemi-templom (11): az V. kerületi Egyetem tér és a Papnövelde utca sarkán
erzsébetvárosi plébániatemplom → Rózsák terei templom
Fehérvári úti kápolna (12): a XI. kerületi Fehérvári út 88. szám alatti bérház földszinti részén
felső-krisztinai templom → felső-krisztinavárosi templom
felső-krisztinavárosi templom (13): a XII. kerületi Apor Vilmos téren

ferencvárosi plébániatemplom (14): a IX. kerületi Bakáts téren
ferencesek budai temploma (15): a II. kerületi Margit körút 23. szám alatt, mellette a rendház
ferencesek pesti temploma (16): az V. kerületi Ferenciek terén
Fő utcai Szent Anna-templom → Szent Anna-templom
Haller téri templom (17): a IX. kerületi Haller téren
Hermina-kápolna (18): a XIV. kerületi Hermina út 23. szám alatt, a Városliget szélén
Hermina-mezői plébánia → Kassai téri templom
Hittudományi Akadémia (19): az V. kerületi a Papnövelde utca 5/7. szám alatt
Huba utcai templom (20): a XIII. kerületi Huba utca 12. szám alatt; korábban karmelita templom, ma újra
józsefvárosi plébániatemplom (21): a VIII. kerületi Horváth Mihály téren
kapucinus templom → volt kapucinus templom
Karolina úti kápolna (22): a XI. kerületi Karolina út 37. szám alatti bérház földszintjén
Kassai téri templom (23): a XIV. kerületi Kassai téren
kelenföldi kisegítő kápolna (24): a XI. kerületi Bartók Béla út 149. szám alatt, a kelenföldi templom közvetlen közelében, a mai új Szent Gellért-templom helyén
kelenföldi kistemplom → kelenföldi templom
kelenföldi templom (25): a XI. kerületi Vasút utcában, a Kelenföldi pályaudvar mellett (jelenleg használaton kívül)
kelenvölgyi templom (26): a XI. kerületi Dália utcában
kispesti főplébánia (27): a XIX. kerületi Bajcsy-Zsilinszky téren
kőbányai templom (28): a X. kerületi Szent László téren
Körtvélyessy kis temploma → Bokréta utcai kápolna
krisztinai templom → Krisztina-templom
Krisztina-templom (29): az I. kerületi Krisztina téren
Krisztina téri templom → Krisztina-templom
Kun utcai templom → Rita-templom
Lajos utcai templom → óbudai főplébánia-templom
Lehel téri plébániatemplom → Árpád-házi Szent Margit-templom
Mag Béla temploma → terézvárosi templom
Május 1. út 23. alatti templom → Hermina-kápolna
Margit-templom → Árpád-házi Szent Margit-templom
margitszigeti kápolna (30): a Margitsziget középső részén, a romok szomszédságában, az Újlaki-plébánia gondozásában
margitszigeti templom → margitszigeti kápolna
máriaremetei templom (31): a II. kerületi máriaremetei templomkertben
Mátyás-templom (32): az I. kerületi budavári Szentháromság téren
megyeri templom (33): a IV. kerületi, külső-újpesti Aschner Lipót téren
Mikszáth Kálmán téri templom (34): a VIII. kerületi Mikszáth Kálmán tér és a Reviczky utca sarkán (Krisztus király-plébániatemplom, nem azonos a mai piarista kápolnával)
Nagymező utcai templom → terézvárosi templom
Nap utcai templom (35): a IV. kerületi, külső-újpesti Nap (ma: Chinoin) utca 15. szám alatt
óbudai Bécsi úti templom → Újlaki-templom
óbudai főplébánia-templom (36): a III. kerületben az Árpád híd budai hídfőjénél a Lajos utcában
örmény kápolna (37): az ötvenes években még a Semmelweis u. 9. szám alatti bérház második emeletén működött. 1974 óta a XI. kerület Orlay utca 6. szám alatt található
Örökimádás-templom (38): a IX. kerületi Üllői út 77. szám alatt
pasaréti ferences templom (39): a II. kerületi Pasaréti téren

Pasaréti úti ferences templom → pasaréti ferences templom
pesti ferences templom → ferencesek pesti temploma
pestújhelyi templom (40): a XV. kerületben a Pestújhelyi téren
piarista kápolna (41): az V. kerületi Pesti Barnabás utcában (az egykori piarista rendház és gimnázium épülettömbjében; ma: ELTE Bölcsészkar) működött 1957-ig
piarista templom → piarista kápolna
rákospalotai MÁV-telepi templom (42): a XV. kerületi Mozdonyvezető utca 2. szám alatt
rákosszentmihályi templom (43): a XVI. kerületi Templom téren
remetekertvárosi templom (44): a II. kerületi Máriaremetei út 28. szám alatt (nem azonos a máriaremetei templommal)
Rezső téri templom → tisztviselőtelepi templom
Rita-kápolna → Szent Rita-templom
Rókus-templom (45): a VIII. kerületben a Rókus Kórház Rákóczi úti oldalán
rózsadombi ferences templom (46): a II. kerületi Tövis utca 1. szám alatt
Rózsák terei templom (47): a VII. kerületi Rózsák terén
sashalmi plébániatemplom (48): a XVI. kerületi Sasvár utca 23. szám alatt
Szent Anna-templom (49): az I. kerületi Batthyány téren
Szent Imre-kápolna (50): a volt Szent Imre Kollégium kápolnája a XI. kerületi Bartók Béla út 19. szám alatt
Szent Imre-templom (51): a XI. kerületi Villányi úton a Feneketlen tóval szemben; egykori ciszterci templom, ma újra a ciszterceké
Szent Rita-templom (52): a VIII. kerületi Kun utca 5. szám alatt
Szent Szabina-kápolna (53): a XI. kerületi Péterhegyi út 67. szám alatt
Szunyogh Xavér Ferenc kelenvölgyi kápolnája → Szent Szabina-kápolna
tabáni templom (54): az I. kerületi tabáni parkban, az Erzsébet híd budai hídfője közelében
terézvárosi templom (55): a VI. kerületi Király utca és Nagymező utca sarkán
Thököly úti templom → Domonkos-templom
tisztviselőtelepi (Szapári utcai) templom → tisztviselőtelepi templom: a IX. kerületi Rezső téren
Törökvész úti templom → rózsadombi ferences templom
újlaki templom (56): a III. kerületi Kolosy térnél
újpesti főplébánia-templom (57): a IV. kerületi Szent István téren
Újpest-kertvárosi templom (58): a IV. kerületi Rákóczi téren
Ulászló utcai templom (59): a XI. kerületi Ulászló utca 15. szám alatti bérház földszintjén
Üllői úti templom → Örökimádás-templom
Váci utcai templom → belvárosi főplébánia-templom
városmajori templom (60): a XII. kerületben a városmajori park Csaba utcai oldalán
Vértes Andor temploma (61): Kis Szent Teréz-templom a VIII. kerületi Kerepesi út 33. szám alatt
volt ciszterci templom → Szent Imre-templom
volt domonkos templom → Domonkos-templom
volt jezsuita templom (62): a VIII. kerületi Horánszky utca és a Mária utca sarkán, a Lőrinc pap téren
volt kapucinus templom (63): az I. kerületi Fő utca 32. szám alatt, a Corvin térnél
volt koronázó templom → Mátyás-templom
volt Szent Imre Kollégium kápolnája → Szent Imre-kápolna
Zaymus temploma → Árpád-házi Szent Margit-templom
zugligeti lelkészség temploma (64): a XII. kerületi Zugligeti út 12. szám alatt

BUDAPESTEN
László István által
megfigyelt templomok 1951 és 1953-ban
0
5
10 km
Készítette Varga Gábor
Hargita Szolgáltató és Térképész Bt.
Budapest, 2000
Jelmagyarázat
48 Megfigyelt templom
Beépített terület
Budapest határa
Kerülethatár
HÉV
Főút
Fontos út
Egyéb út
Pilisvörösvár
Pilisszentiván
Pilisborosjenő
Solymár
Nagykovácsi
Üröm
BÉKÁS-MEGYER
CSILLAGHEGY
Duna
Dunaág-árpád
Csepel-sz.
Szentmihályi-sz.
Főt
Mogyoród
Szilasliget
Széphegy
Zsófialiget
Csömör
Kistarcsa
Nagytarcsa
PESTHIDEGKÚT
MÁRIAREMETE
KAPOSZTÁS-MEGYER
RÁKOSPALOTA
ÚJPEST
PESTÚJHELY
Palotai-p.
ÁRPÁD-FÖLD
RÁKOSSZENTMIHÁLY
CINKOTA
HŰVÖSVÖLGY
ÓBUDA
RÓZSADOMB
ZUGLIGET
Budakeszi
MÁTYÁSFÖLD
Rákos-p.
RÁKOSKERESZTÚR
Pécel
KŐBÁNYA
RÁKOSCSABA
Budaörs
RÁKOSHEGY
RÁKOSKERT
KELENFÖLD
KISPEST
Maglód
Törökbálint
ALBERTFALVA
PESTERZSÉBET
Ecser
CSEPEL
PESTLŐRINC
BUDAFOK
BUDATÉTÉNY
Vecsés
Halaspatak
Gyömrő
Diósd
PESTIMRE
Hárosi-sz.
NAGYTÉNY
SOROKSÁR
Péteri
GYÁL
Nagymocsár
Tárnok
Újtelep
Lakhegy
ÉRD
Halásztelek
Üllő
Duna
Szigetszentmiklós
Érd-ófalu
Dunaharaszti
MONOR

ZÖLDMÁL
II
TÖRÖKVÉSZ
RÉZMÁL
RÓZSADOMB
ZUGLIGET
Városmajor
Isten-hegy
XII
Szabadság-hegy
Vér-mező
VÁR
SVÁBHEGY
I
Széchényi-hegy
NÉMETVÖLGY
Németvölgyi-temető
Kis-Gellért-hegy
Farkashegyi-temető
Sas-hegy
XI
SASAD
KELENFÖLD
Gellért-hegy
TABÁN
Margit-sziget
Duna
Parlament
V
BELVÁROS
VI
TERÉZVÁROS
ERZSÉBETVÁROS
VII
Népszínház
Kerepesi-temető
VIII
JÓZSEFVÁROS
X
FERENCVÁROS
IX
LÁGYMÁNYOS
Peneketlen-tó
ANGYALFÖLD
XIII
Városligeti-tó
Városliget
ZUGLÓ
XIV
TÖRÖKŐR
Orczy-kert
Rákóczi-híd
Petőfi híd
Erzsébet híd
Szabadság híd
Összekötő vasúti híd
Lágymányosi híd
Árpád híd
Margit híd
Szt. István krt.
Lehel tér
Nyugati tér
Oktogon
Deák Ferenc tér
Astoria
Blaha Lujza tér
Keleti pályaudvar
Baross tér
Kálvin tér
Ferenc körút
József körút
Üllői út
Nagy Lajos király útja
Hungária körút
Thököly út
Kerepesi út
Fiumei út
Rákóczi út
Hegyalja út
Szt. Imre herceg út
Budaörsi út
Hattyú utca
Hajós utca
Alkotás utca
Mártírok útja
Kosztolányi Dezső tér
Szilágyi Erzsébet fasor
Kun Zsigmond útja
Vörösmarty tér
Deák tér
Dózsa György út
Váci út
Rákóczy-híd
56
49
46
15
49
60
63
32
29
13
54
3
20
23
9
18
10
6
55
47
61
11
37
45
52
41
16
62
7
19
34
21
14
38
8
50
51
22
59
17
BUDAPESTEN
László István által
megfigyelt templomok 1951 és 1953-ban
BELVÁROS
0
1
2 km
Készítette Varga Gábor
Hargita Szolgáltató és Térképész Bt.
Budapest, 2000

A jelentésekben előforduló iskolák

Abonyi utcai tanítóképző gyakorlóiskola Rég: Állami Tanítóképző Gyakorló Általános Iskolája (XIV. kerület Abonyi u. 7–9.) – Ma: Radnóti Miklós ELTE Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium (XIV. kerület Cházár András u.)

Ady Endre utcai közgazdasági középiskola (Pestújhely) – Petőfi Sándor Általános irányú Gép- és Gyorsíró, Általános Ügyviteli Iskola (XV. kerület Ady Endre u. 31.)

Angol utcai általános iskola – Gárdonyi Géza Általános Iskola (XIV. kerület Angol u. 25.)

árpádföldi általános iskola – Arany János Általános Iskola (XVI. kerület Bekecs u. 22/26.)

Attila utcai általános iskola – Kosztolányi Dezső Általános Iskola és Gimnázium (I. kerület Attila út 135.)

Béla utcai Általános Iskola (Rákosszentmihály XVI. kerület Béla u. 23.)

cinkotai általános iskola – Általános Iskola (XVI. kerület Georgina u. 19/A.; XVI. kerület Rádió u. 38.)

Dob utcai iskola – Általános Iskola (VII. kerület Dob. u. 85.)

Dózsa György úti általános iskola – Ének-zene tagozatos Általános Iskola (XIII. kerület Dózsa György u. 136.)

Egressy úti általános iskola – Horváth Imre Általános Iskola (XIV. kerület Egressy út 69.); Általános Iskola (XIV. kerület Egressy út 178.)

Eötvös Gimnázium – Eötvös József Gimnázium (V. kerület Reáltanoda u. 7.)

Gorkij Gimnázium – Arany János Gimnázium (XII. kerület Meredek u. 1.)

Hősök terei általános iskola (XVI. kerületi) – Általános Iskola (XVI. kerület Hősök Fasora 30.); Kölcsey Ferenc Ének tagozatos Általános Iskola (XVI. kerület Rákosszentmihály Hősök tere 1.)

I. István Gimnázium – Szent István Gimnázium (XIV. kerület Ajtósi Dürer sor 15.)

Izabella utcai iskola – Rég: Székesfővárosi Községi Általános Iskola (VI. kerület Izabella u. 61.)

izraelita gimnázium – Anna Frank Izraelita Gimnázium (VIII. kerület Rökk Szilárd u. 26.)

Jázmin utcai általános iskola – Általános Iskola (VIII. kerület Jázmin u. 10.)

Jurányi utcai gimnázium (budai) – Rég: Koltói Anna Leánygimnázium (II. kerület Jurányi u. 1.) – Ma: Földes Ferenc Kereskedelmi Szakközépiskola (II. kerület Jurányi u. 1/9.)

Knézich utcai katolikus leánygimnázium – Patrona Hungaria Római Katolikus Leánygimnázium (IX. kerület Knézich u. 9/13.)

Kossuth Zsuzsa Leánygimnázium – Kossuth Zsuzsa Gimnázium (III. kerület Bécsi út 134.)

Kosciuszko Tádé utcai általános iskola – Ének-zene tagozatos Általános Iskola (I. kerület Kosciuszko Tádé u. 3.)
Krisztina téri általános iskola – Általános Iskola (I. kerület Krisztina tér 4.)
Május 1. utcai általános iskola XIV. kerületi – Ének-zene tagozatos Általános Iskola (XIV. kerület Hermina út. 23.)
Márvány utcai általános iskola – Rég: Fővárosi Általános Leányiskola (XII. kerület Márvány u. 32.)
mátyásföldi XVI. kerületi Corvin Mátyás Gimnázium – Corvin Mátyás Gimnázium és Műszaki Szakközépiskola (XVI. kerület Mátyás király tér 4.)
Őrnagy utcai általános iskola XIV. kerületi – Általános Iskola és Gimnázium (XIV. kerület Őrnagy u. 5/7.)
pestszentlőrinci általános iskola – Rég: Pestszentlőrinc Erzsébet-telepi Állami Általános Iskola
pestimrei Ady Endre iskola – Általános Iskola (XVIII. kerület Ady Endre u. 46/48.)
Petőfi Gimnázium – Petőfi Sándor Gimnázium (I. kerület Attila u. 43.)
piarista gimnázium – Piarista Fiúgimnázium (VIII. kerület Mikszáth Kálmán tér 1.)
rákosszentmihályi Csömöri úti iskola – Szent-Györgyi Albert Általános Iskola (XVI. kerület Csömöri u. 20.); Általános Iskola (XVI. kerület Csömöri út 142.)
Szent Imre utcai általános iskola (Albertfalva) – albertfalvai Don Bosco Katolikus Általános Iskola (XI. kerület Albertfalva u. 7/9.)
Szent Imre utcai iskola (Rákosszentmihály XVI. kerület Szent Imre u. 113.)
Szent László téri iskola (X. kerület Szent László tér 1.)
Szív utcai általános iskola – Erkel Ferenc Általános Iskola és Gimnázium (VII. kerület Szív u. 19/21.)
Tallóczi Lajos utcai általános iskola – Ma: Dr. Hetényi Géza Egészségügyi Szakközépiskola (XI. kerület Tallóczy Lajos u. 11.)
Toldy reáliskola (Buda) – Toldy Ferenc Gimnázium (I. kerület Toldy Ferenc u. 9.)
Trefort utcai gyakorló gimnázium (Apáczai Csere gimnázium) – Rég: Apáczai Csere János Gimnázium 1945-től, Ságvári Endre Gimnázium 1957-től. – Ma: Trefort Ágoston ELTE-gyakorló Gimnázium (VIII. kerület Trefort u. 8.)
Varga Katalin Leánygimnázium (Sztálin út) – Pesti Barnabás Szakközépiskola, Szakmunkásképző és Gimnázium (VI. kerület Andrássy u. 63/65.)
városmajori iskola – Kós Károly Ének-zene tagozatos Általános Iskola (XII. kerület Városmajor u. 59.)
Veres Pálné Leánygimnázium – Veres Pálné Gimnázium (V. kerület Veres Pálné u. 38.)
Vörösmarty Gimnázium – Vörösmarty Mihály Gimnázium (VIII. kerület Horánszky u. 11.)
Vörösvári úti általános iskola – Czabán Samu Általános Iskola (III. kerület Vörösvári u. 93.)
zenei gimnázium – Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola (VI. kerület Nagymező u. 1.)

Rövidítések jegyzéke

AC ~ A. C.	Actio Catholica
agit. prop.	agitációs propaganda
ApCsel	Apostolok Cselekedetei
ÁEH	Állami Egyházügyi Hivatal
ÁVH	Államvédelmi Hatóság
ÁVO	Államvédelmi Osztály
BFL	Budapest Főváros Levéltára
BIH	Budapesti Izraelita Hitközség
BM	Belügyminisztérium
BME	Budapesti Műszaki Egyetem
BSZKRT	Budapest Székesfővárosi Közlekedési Rt.
DISZ	Dolgozó Ifjúság Szövetsége
DNP	Demokrata Néppárt
Eln.	Elnöki
é. n.	évszám nélkül
EMSZO	Egyházközségi Munkásszakosztályok
ET	Elnöki Tanács
f.	folyó [év]
f.	fond
FKGP	Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt (Független Kisgazdapárt)
Gestapo	(Geheime Staatspolizei) ~ Titkos Államrendőrség
GPU	(Goszudarsztvennoje Polityicseszkoje Upravlenyije) ~ Állami Politikai Igazgatóság
gr.	gróf
h.	helyettes
Jn	János evangéliuma
Joint	(Joint Distribution Commitee) ~ Egyesült Szétosztó Bizottság
KALÁSZ	Katolikus Leánykörök Országos Szövetsége
KALOT	Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Titkársága / Testülete
KB	Központi Bizottság
KDNP	Keresztény Demokrata Néppárt
KEB	Központi Ellenőrző Bizottság
KEDIM	Keresztény Demokratikus Ifjúsági Munkaközösség

KIMSZ	Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége
KMP	Kommunisták Magyarországi Pártja
Kominform	Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája
KV	Központi Vezetőség
Lk	Lukács evangéliuma
MDP	Magyar Dolgozók Pártja
MIKI	Magyar Izraeliták Központi Irodája
MIOI	Magyar Izraeliták Országos Irodája
MIOK	Magyar Izraeliták Országos Közössége
Mk	Márk evangéliuma
MKP	Magyar Kommunista Párt
MNDSZ	Magyar Nők Demokratikus Szövetsége
MOL	Magyar Országos Levéltár
MSZMP	Magyar Szocialista Munkáspárt
MT	Minisztertanács
Mt	Máté evangéliuma
NKVD	(Narodnij Komisszariát Vnutrennih Gyel) ~ Belügyi Népbiztosság
nm.	nagyméltóságú
NPP	Nemzeti Parasztpárt
OFM	(Ordo Fratrum Minorum) ~ „Kisebb Testvérek" rendje, ferencesek
OSB	(Ordo Sancti Benedicti) ~ Szent Benedek rendje, bencések
OTI	Országos Társadalombiztosítási Intézet
őe.	őrzési egység
PB	Politikai Bizottság
PIL	Politikatörténeti Intézet Levéltára
Róm	Pál apostol levele a rómaiakhoz
S. J.	(Societas Jesu) ~ Jézus Társaság, jezsuiták
Sch. P.	(Ordo Scholarum Piarum) ~ Kegyes Tanítórend, piaristák
SZDP	Szociáldemokrata Párt
SZEB	Szövetséges Ellenőrző Bizottság
SZKP	Szovjetunió Kommunista Pártja
SZSZKSZ	Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége
SZU	Szovjetunió
TH	Történeti Hivatal
Tük	titkos ügyiratkezelés
UFOSZ	Újbirtokosok és Földhözjuttatottak Országos Szövetsége
UNRA	(United Nations Relief and Rehabilitation Administration) ~ Egyesült Nemzetek Segélyezési és Újjáépítési Hivatala
Ü. Cs.	[Titkos] Ügykezelési Csoport
VB	Végrehajtó Bizottság
VKM	Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium

A kötetben szereplő személyek életrajzi adatai

ÁBRAHÁM AMBRUS ANDOR (1893–1989) premontrei szerzetes, állattan-biológia tudós. 1917-től a budapesti tudományegyetem oktatója, 1934-től a szegedi Polgári Iskolai Tanárképző tanára, 1938-tól igazgatója; 1940–1967 között a szegedi egyetem állattani tanszékének vezetője. 1945-től az MTA levelező, 1960-tól rendes tagja. 1967-ben a pápa papi-szerzetesi kötelmei alól felmentette.

ÁCS LAJOS (1922–1968) közgazdász, kommunista politikus. 1953 és 1956 között a Magyar Dolgozók Pártja KV titkára. 1968-ban pénzügy-minisztériumi főosztályvezető, részt vett az új gazdasági mechanizmus előkészítésében.

ÁKOS ISTVÁN (1890–?) plébános-helyettes a szentimrevárosi plébánián.

ALAPY GYULA (1919–?) népfőügyész. 1945-ben települt át Csehszlovákiából Magyarországra. 1946-tól a győri népügyészség, 1948-tól a budapesti államügyészség vezetője lett (belépett az MDP-be is). 1949-től a budapesti népügyészség tagja, 1951-től az államügyészség elnöke. 1953 és 1956 között a fővárosi ügyészség tagja. 1956 után villany- és gázóraleolvasóként, majd vállalati jogtanácsosként dolgozott 1972-es nyugdíjazásáig. Halálának körülményeit még homály fedi.

ALBERT ISTVÁN (1907–1991) piarista szerzetes, 1948–1958 között a kalazantinum – rendi tanárképző – tanára.

ALEXITS GYÖRGY (1899–1978) matematikus, az MTA tagja 1949-től. Részt vett az ellenállási mozgalomban, elfogták, Dachauba vitték. A felszabadulás után közoktatásügyi államtitkár, az MTA átszervezése után (1949) annak főtitkára 1950-ig. A BME Vegyészmérnöki Kara matematika tanszékének vezetője. 1951-ben Kossuth-díjjal, 1970-ben Állami-díjjal tüntették ki.

ALSZEGHY ZSOLT (1888–1970) irodalomtörténész, az MTA levelező (1933-tól), majd rendes (1947–1949) tagja. 1910-től gimnáziumi tanár Gyöngyösön, majd Budapesten. 1935 és 1949 között egyetemi tanár. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság titkára (1921–1937), majd elnöke (1941–1949). Az *Élet* című katolikus szépirodalmi hetilapot 1924–1935, és az *Irodalomtörténet* című folyóiratot (1937–1940) szerkesztette.

ÁSGUTHY ÁDÁM (1902–?) pápai kamarás, püspöki biztos, kerületi esperes. Plébános a Budafok belvárosi plébánián 1953 és 1978 között.

ÁSGUTI JÓZSEF (1912–?) remetekertvárosi lelkész az ötvenes években.

BABICZ JÁNOS (1916–?) plébános az újpest-megyeri plébánián 1949 és 1953 között. (Elődjét, Márk Lajos plébánost 1949-ben letartóztatták és 1954-ig internálták.)

BABOCSA ENDRE (1915–?) címzetes apát. 1945–1950 között plébános Rákosligeten. Az ÁEH helyezte a békepapot 1950-ben a budapesti belvárosi főplébániára Balázs Lajos plébános helyére. Mindszenty József esztergomi érsek utasítására Szabó Imre érseki helytartó 1956 novemberében Beresztóczy Miklós és Horváth Richárd mellett Babocsát és nyolc másik békepapot függesztett fel papi hivatásából. 1957-től újra egyházi szolgálatban. A hazai papi békemozgalom egyik vezető személyisége.

BÁBSZKY GYULA (1913–1996) 1936-ban szentelték pappá. 1952–1955 között kisegítő volt a belvárosi Szent Mihály-plébánián, majd káplán a Bakáts téren (1955–1958). 1980-tól érseki tanácsos.

BÁDY FERENC (1912–1984) 1936-ban szentelték pappá. 1942–1947 között káplán volt a ferencvárosi plébánián. 1944 telén részt vett zsidó üldözöttek mentésében. 1951–1956 között Óbudán plébános. 1956–1957 rektor az esztergomi szemináriumban. 1957-től budapest-újlaki plébános. Az 1950-es években a Katolikus Karitász igazgatója. 1951-től címzetes apát, 1977-től protonotárius kanonok, 1978-tól esperes. 1982-ben főesperes lett. A hazai papi békemozgalom egyik vezető személyisége 1950-től haláláig.

BAKOS KÁLMÁN (1913–?) hitoktató Pestújhelyen 1951-ben, káplán Pesterzsébeten 1952-ben. 1952–1975 között a kispesti főplébánia plébánosa.

BALÁZS LAJOS (1911–1984) 1934-ben szentelték pappá. 1946–1951-ig a belvárosi főplébánia népszerű plébánosa. Megpróbált külföldre távozni, de Szombathely környékén elfogták. 1951 és 1956 között börtönben ült. Szabadulása után visszakerült a belvárosi főplébániára, a szintén börtönből szabadult piarista Bulányi Györgyöt vette maga mellé káplánnak. A forradalom- és szabadságharc bukása utáni megtorlás Balázs plébánost is elérte. 1957. március 6-án tartóztatta le a rendőrség, de még ebben az évben kiszabadult. 1958–1959: plébános Hédervváron. 1959–1961: betegszabadságon volt. 1966 és 1967 között ismét börtönben ült.

BALOGH ANDRÁS (1913–1985) 1937-ben szentelték pappá. 1951–1954 kisegítő lelkész a budapest-városmajori plébániatemplomban, 1954–1955 között az újlaki plébániatemplomban káplán, 1955-től kápolnaigazgató a császárfürdői kápolnában. 1980-ban tiszteletbeli kanonok lett.

BALOGH FERENC (1908–1994) piarista szerzetes, igazgató 1949–1950-ben a veszprémi, 1951–1957 között a budapesti piarista gimnáziumban.

BALOGH ISTVÁN (1894–1976) szeged-alsóközponti, majd szeged-alsótanyai katolikus pap. Korrupciós és nőügyeiről a kommunisták számos adatot gyűjtöttek össze. (PIL 274. f. 7/226. és 227. őe.). 1944-ben a Független Kisgazdapárt szegedi szervezetének alapítója és elnöke. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés előkészítésében is részt vett miniszterelnökségi államtitkárként. 1945. január 20-án Vörös János és Gyöngyösi János mellett ő írta alá Moszkvában a fegyverszüneti megállapodást. 1947 március és június között Balogh István volt az FKGP főtitkára. Júliusban kilépett a Kisgazdapártból, és megalapította a Független Magyar Demokrata Pártot (Balogh-párt). 1949 és 1951 között az Elnöki Tanács tagja. 1951-ben Kemence községben lelkész, majd Budapesten plébános.

BALTAZÁR LAJOS a budafoki református egyházközség világi gondnoka.

BÁNÁSS LÁSZLÓ (1888–1949) debreceni plébános 1942-től, majd 1945-től veszprémi apostoli kormányzó, 1946-tól veszprémi megyéspüspök.

BANGHA BÉLA (1880–1940) jezsuita hitszónok. 1895-ben belépett a jezsuita rendbe, 1909-ben pappá szentelték. 1913-ban megalapította, és tíz évig szerkesztette a *Magyar Kultúra* című folyóiratot. 1918-ban Baranyay Lajossal és Buttykay Antallal létrehozta a Központi Sajtóvállalatot. 1919-ben élesen támadta a proletárdiktatúrát. 1922-től Hollandiában, Észak- és Dél-Amerikában tartott előadásokat. 1923 és 1926 között Rómában a Mária-kongregációk lapját szerkesztette. Az Actio Catholica egyik alelnöke.

BÁNK JÓZSEF (1911–) egyetemi tanár, 1943-tól a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karán, majd 1950-től a Római Katolikus Hittudományi Akadémián. Győri segédpüspök (1964–1969), váci püspök (1969–1974), egri érsek (1974– 1978), majd ismét váci püspök volt 1987-ig.

BARABÁS FERENC (1914–?) kisegítő lelkész a Bazilikában.

BARANKOVICS ISTVÁN (1906–1974) újságíró, katolikus politikus. 1943-tól a *Magyar Nemzet* főszerkesztője. 1945-től a Demokrata Néppárt főtitkára, az 1947. évi választások után képviselő. 1949-ben az USA-ba emigrált.

BARANYI JÁNOS (1891–?) 1916 óta tanított, zenetanári oklevelet 1925-ben szerzett. A zenei gimnázium igazgatójává 1950. szeptember 1-jével nevezték ki. 1948 óta tagja volt az MKP-nek, majd az MDP-nek.

BARDÓCZ ERNŐ (1919–?) az ötvenes években káplán a pestszentlőrinci plébánián.

BÁRDOS FERENC (1927–) 1953-ban szentelték pappá. 1953–1955 között káplán Budapesten a III. kerületi Segítő Szűz Mária-plébánián. 1955-től 1970-ig vidéki plébániákra, majd 1971-től újra a fővárosba helyezték. 1984-től a belvárosi főplébánia-templom plébánosa. 1977-től protonotárius kanonok, 1985-től főesperes.

BÁRDOS LAJOS (1899–1986) zeneszerző, zenetudós, karnagy, a Zeneművészeti Főiskola tanára. 1925 és 1929 között gimnáziumi tanár Budapesten, ezzel egy időben karnagy a városmajori plébániatemplomban, majd a Mátyás-templomban. 1931-ben részt vett a Magyar Kórus Kiadóvállalat megalakításában. 1945–1946 a Zeneművészeti Főiskola igazgatótanácsának tagja (1950-ben megszűnt az egyházzenei tanszak). 1952-től a zenetudományi tanszak vezető zeneelméleti tanára lett. Számos állami kitüntetést kapott. 1962-ben a Mátyás-templomból, 1966-ban a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskoláról vonult nyugdíjba.

BENCZE LAJOS (1903–?) címzetes esperes, plébános a XX. kerületi Pesterzsébet-pacsirtatelepi Magyarok Nagyasszonya-plébánián 1937 és 1961 között.

BERDA JÓZSEF (1902–1966) Baumgarten-díjas (1944), József Attila-díjas (1965) költő. Újpesten élt. Első verseskötete 1923-ban *Könynyek útja és egyéb írások* címmel jelent meg Krúdy Gyula előszavával. Versei megjelentek a *Nyugat*, a *Szép Szó*, a *Széphalom* hasábjain és az *Est-lapok*ban. *Béke* című 1940-es kötetét elkobozták. 1945-ben halálhírét költötték. Az epikureista életszeretet megszólaltatója. Verseiben ódai hangon írt a hétköznapi lét örömeiről, az evés-ivás élvezetéről. Fontosabb verseskötetei: *Vérző napok*. Bp., 1927; *Egyedül*. Újpest, 1928; *Férfi hangon*. Újpest, 1933; *Élj és énekelj!* Bp., 1954; *Égni! Elégni!* Bp., 1964.

BERECKY ALBERT (1893–1966) református püspök. Tanulmányait Budapesten, Pápán és Bázelben végezte. 1930-tól budapesti lelkész. 1945 után rövid ideig a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban államtitkár volt. 1948 és 1958 között a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöki tisztét töltötte be. Vezetője volt a református konventnek és zsinatnak. Az egyházi békemozgalom vezető személyisége, az Országos Béketanács és a Hazafias Népfront elnökségének tagja volt.

BERESZTÓCZY (BARTMANN) MIKLÓS (1905–1973) kanonok, pápai kamarás. 1930-tól prímási levéltáros, majd 1939 és 1947 között a VKM I. (katolikus) ügyosztályát vezette. Az AC igazgatója volt. 1948 novemberében, a Mindszenty-per előkészítése idején tartóztatták le. A Népbíróság 1949. március 10-én 8 havi fogházbüntetésre ítélte Mindszenty József esztergomi érsek feljelentésének elmulasztása miatt. Büntetését a buda-déli és kistarcsai internálótáborokban töltötte le. 1949 nyarán szabadult. 1950 és 1956 között a Katolikus Papok Országos Békebizottsága elnöke, a papi békemozgalom meghatározó személyisége 1950-től haláláig. 1950-től esztergomi káptalani helynök, 1951-től 1956-ig esztergomi általános helynök volt. Országgyűlési képviselő (1953–1973), az országgyűlés elnöke (1961–1973). Érseke, illetve a pápa határozata alapján a papi szolgálat végzésének jogától felfüggesztették, illetve a katolikus egyházból kiközösítették 1956. november 5-től 1971. július 15-ig.

BERIJA, LAVRENTYIJ PAVLOVICS (1899–1953) grúz származású szovjet kommunista politikus. 1917-ben lépett be a kommunista pártba. 1921 óta dolgozott a GPU-nál. 1931 és 1938 között az SZKP Grúz és Kaukázuson Túli Területi Bizottságának titkára. 1934-ben bevá-

lasztották a KB-ba. 1938 és 1953 között belügyi, majd állambiztonsági népbiztos volt. 1941–1945 a Népbiztosok Tanácsának elnökhelyettese, 1945-ben a Szovjetunió marsallja lett. 1946-tól miniszterelnök-helyettes. Sztálin halála után Hruscsovval és Malenkovval együtt a trojka egyik tagja, a miniszterelnök első helyettese és belügyminiszter. 1953-ban a hatalomért folytatott harcban elbukott, egy titkos perben halálra ítélték és kivégezték.

BERNÁTH ELEMÉR (1911–1986) 1934-ben szentelték pappá. 1951–1957 között kisegítő lelkész a Farkasréten, majd 1957–1958 között a felső-krisztinavárosi templomban.

BÍRÓ LAJOS PÁL (1906–1985) irodalomtörténész, nyelvkönyv- és szótáríró. A British Council ösztöndíjasaként két évet töltött az angliai Sheffieldben. Hazatérése után gimnáziumigazgató Léván (1942–1943). A második világháború után rövid ideig a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium sajtófőnöke. 1946-tól 1950-ig Budapest vidéki tankerületi főigazgató. Az 50-es években a zenei gimnáziumban és a Testnevelési Főiskolán tanított. 1958 és 1960 között a Bolyai Gimnázium tanára és igazgatója volt. Egyik alapítója és szerkesztője a *Köznevelés* című folyóiratnak. Fontosabb művei: *A Nemzeti Színház története 1837–1841.* Bp., 1931; *Express English.* Bp., 1933; *A modern angol irodalom története 1890–1941.* Bp., 1942.

BITTER ILLÉS (1868–1939) ciszterci apát alapította 1921-ben a Foederatio Emericanát, a katolikus magyar egyetemi és főiskolai hallgatók szövetségét.

BLIESZNER ÁGOSTON (1882–1965), a józsefvárosi plébániatemplom plébánosa 1949–1952 között.

BOÉR GÉZA (1894–1959) 1916-ban szentelték pappá. 1953-ban káplán a kőbányai Szent László-plébánián, majd a Mátyás-templomban.

BOGA ISTVÁN (1888–1963) 1911-ben szentelték pappá. Csíkszentdomonkoson volt plébános 1944-ig. 1945–1963 között kisegítő lelkész a XI. kerületi Szent Imre-plébánián.

BOGNÁR FERENC (1916–?) pestszentimrei plébános 1951 és 1955 között.

BOGNÁR JÓZSEF (1917–) kisgazdapárti, majd párton kívüli politikus, közgazdász. 1947-től a Kisgazdapárt főtitkára, 1948-tól ügyvezető alelnöke. 1947–1949 között Budapest polgármestere. Több minisztériumot is vezetett (1946–1947: tájékoztatásügy; 1949–1953: belkereskedelem; 1953–1954: bel- és külkereskedelem; 1954–1956: belkereskedelem; 1956: külkereskedelem és egyben a miniszterelnök-helyettese). 1961–1969 között a Kultúrkapcsolatok Intézetének elnöke. 1963 és 1987 között az MTA Világgazdasági Kutató Intézet igazgatója. 1965-től az MTA levelező, 1973-tól rendes tagja.

BOZÓ GYULA (1915–1987) 1939-től vidéken káplán, 1949 után Budapestre helyezték. 1951–1953 a Martinelli (Szervita) téri templomban működött. 1953 és 1957 között a pesti ferenceseknél templomigazgató, 1957 után a Tisztviselőtelepen, majd Rózsák terén plébános. A papi békemozgalom meghatározó alakja.

BŐLE KORNÉL domonkos szerzetes alapította a Credo egyesületet 1921-ben.

BRISITS FRIGYES (1890–1969) ciszterci szerzetes, irodalomtörténész. 1934 és 1949 között az MTA tagja volt. 1913-ban áldozópappá szentelték, 1914-től a rend budapesti Szent Imre Gimnáziumának tanára, 1935-től helyettes igazgatója, 1939 és 1948 között igazgatója volt. Néhány jelentősebb munkája: *Assisi Szent Ferenc.* Bp., 1927.; *Fehér sas* (színjáték). Bp., 1936.; *Vörösmarty Mihály és az Akadémia.* Bp., 1937.; *Babits Mihály.* Bp., 1941.; *Szent Bernát pedagógiája.* Bp., 1942. Brisits Frigyes nevéhez fűződik *Vörösmarty Mihály összes műveinek* kritikai kiadása is. Számos gimnáziumi olvasókönyv összeállításában közreműködött: Alszeghy Zsolt – Brisits Frigyes – Sík Sándor: *Magyar irodalmi olvasókönyv a gimnázium és leánygimnázium 4. osztálya számára.* Bp., 1938.

BRUNÁRY FERENC (1904–1987) plébános, kanonok (1961) az újpest-kertvárosi Szent István-plébánián 1947-től haláláig.

BUDAY BARNA (1870–1936) agrárpolitikus, publicista. 1892-ben lépett az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) szolgálatába, 1926-tól az egyesület kéthetente megjelenő közlönyének *(Köztelek)* főszerkesztője és az egyesület igazgatója. 1906 és 1924 között nemzetgyűlési képviselő. 1931-től a felsőház tagja.

BUTTYKAY ANTAL (1875–1940) ferences rendfőnök, hitszónok. 1897-ben szentelték pappá, 1899-ben belépett a ferences rendbe. 1915-től rendtartományi főnök, 1933-tól tartományi titkár is.

CAVALLIER JÓZSEF (1891–1970) újságíró. 1911 után az *Új lap*, az *Alkotmány* (1912–1915) és a *Budapesti Hírlap* (1915–1919) újságírója, majd az *Új Nemzedék* belső munkatársa (1919–1921), felelős szerkesztője (1921–1932). 1936 és 1944 között a *Búvár* című természettudományi lap szerkesztője és kiadója volt. A Magyar Katolikus Püspöki Kar által alapított Szent Kereszt egyesület védőirodájának vezetőjeként 1939 és 1944 között az üldözött zsidók elhelyezését, jogvédelmét irányította. 1944. november 17-én a nyilasok az egyesület helyiségét megrohanták, Cavalliert is súlyosan megsebesítették. 1945–1948-ig követi rangban a Külügyminisztérium tisztviselője volt. Vatikáni követnek szánták, de állomáshelyét sohasem foglalta el.

CHRIST GYÖRGY (1924–) 1947-ben szentelték pappá. 1952–1956 között lelkész a XI. kerületi Szent Imre-kápolnában, a XI. kerületi Ulászló utcai kápolnában 1956–1960-ig, kisegítő lelkész a terézvárosi plébániatemplomban 1970–1977, majd ugyanott plébános-helyettes 1977–1982, plébános 1983-tól.

CZAPIK GYULA (1887–1956) veszprémi püspök, egri érsek. 1910-ben szentelték pappá. Szegeden és Temesváron teológiai tanár és papnevelő intézeti aligazgató. 1913-tól a *Havi Szemle*, 1920-tól az *Egyházi Lapok* és a *Szív* című katolikus lapok szerkesztője, a Korda Nyomda- és Kiadóvállalat igazgatója. 1939 óta veszprémi püspök, majd 1943-tól egri érsek. Grősz József letartóztatása után a püspöki kar elnöke. Aktív résztvevője a magyarországi békemozgalomnak. Tagja volt a Béketanácsnak és a Hazafias Népfront Országos Tanácsa elnökségének.

CZETTLER JENŐ (1879–1954) közgazdász, egyetemi tanár, agrárpolitikus. Az MTA levelező tagja (1922–1949). 1918-ban a Magyar Gazdaszövetség igazgatója, majd alelnöke lett földművelésügyi államtitkári címmel. 1920-tól kisgazda parlamenti képviselő. 1921-ben kilépett a Kisgazdapártból és a Keresztény Gazdasági és Szocialista Párt egyik vezetőjévé választották. 1927-től a képviselőház alelnöke, 1937-től a felsőház tagja. A Társadalmi Egyesületek Szövetsége társelnöke. 1951-ben koncepciós perben elítélték, a börtönben hunyt el. Fontosabb művei: *A magyar gazdaszövetség és a birtokreform*. Bp., 1921; *Agrárkérdés és katolicizmus*. Bp., 1923; *Agrárpolitika*. Bp., 1932.

CSERNOCH JÁNOS (1852–1927) esztergomi érsek 1912-től, bíboros 1914-től.

Csiffáry István (1914–?) az 50-es években képlán az újpesti főplébánián.

CSÍK JÓZSEF (1891–1964) 1916-ban szentelték pappá. 1926-tól a kapuvári kerület parlamenti képviselője. Komoly szerepet játszott a keresztényszocialista szakszervezetek létrehozásában a két világháború közötti időszakban. Plébános, címzetes apát, kerületi esperes, az újpesti főplébánián 1925-től haláláig.

CSÖMÖZ GÁSPÁR (1904–1966), 1950-ig szolnoki plébános, 1951-től váci püspöki irodaigazgató. Kovács Vince váci általános püspöki helynök 1956 decemberében felmentette tisztsége alól. Utána másutt végzett lelkipásztori munkát. Kezdettől fogva egyik vezető személyisége volt a hazai papi békemozgalomnak.

CSURGAI JENŐ (1914–) plébános-helyettes a felső-krisztinavárosi plébánián 1951 és 1953 között.

DÁN GYÖRGY (1907–1964) 1937-ben szentelték pappá. Budapesten hittantanár 1943–1950 között. 1950-től kisegítő lelkész a városmajori plébánián. Káplán Nógrádmegyeren 1954-ben. Kisegítő lelkész a Városmajorban 1956-tól, 1958-tól a II. kerületi Rákócziánum- kápolna lelkésze.

DANHAUSER LÁSZLÓ (1906–1990) református hittantanár volt Budapesten, majd 1943-tól kezdte meg a buda-hegyvidéki gyülekezet szervezését. A belmisszió és háború utáni evangélizáció egyik jelentős alakja volt. 1956 után helyezték („száműzték") Bakonycsernyére.

DARVAS JÓZSEF (1912–1973) író, parasztpárti, majd kommunista politikus. 1938 és 1944 között a *Szabad Szó* szerkesztője. Tevékenyen részt vett a Nemzeti Parasztpárt megalakításában (1939), 1945 után a párt alelnöke volt. Több minisztériumot is irányított (építés- és közmunkaügyi miniszter 1947–1949; építés-

ügyi miniszter 1949–1950; vallás- és közoktatásügyi miniszter 1950–1951; közoktatásügyi miniszter 1951–1953; népművelési miniszter 1953–1956). 1959-tól haláláig az Írószövetség elnöke volt.

DEBREI VILMOS (1915–1957) káplán a Bazilikában, majd a ferencvárosi plébániatemplomban.

DENE JÓZSEFNÉ (1919–?) négy polgárit végzett, 1934-től gyapjúadjusztálóként dolgozott, majd 1951-től a XIV. kerületi tanács VB személyzeti előadója, főelőadója lett. 1949 óta tagja volt az MDP-nek és a Textil Szakszervezetnek.

DÉR GYULA (1895–1975) 1919-ben szentelték pappá. Címzetes prépost. Plébános volt a felső-krisztinavárosi plébánián 1952–1958 között, a XIII. kerületi Árpád-házi Szent Margit-plébánián 1958–1965 között. Meghatározó szerepe volt a papi békemozgalomban.

DESITS ISTVÁN (1907–1991) 1930-ban szentelték pappá. Káplán Budatétényben 1939–1946 között, majd ugyanott plébános 1946-tól 1975-ig. Helyettes esperes 1949–1950 között, majd esperes 1950-től 1954-ig, címzetes kanonok 1969-től, 1975-től nyugdíjas.

DEVÁNSZKY IMRE (1913–?) plébános 1951–1956 között az újlaki plébániatemplomban. Mindszenty József rendelkezése alapján Szabó Imre érseki helytartó 1956 novemberében több békepappal együtt, Devánszkyt is felfüggesztette papi hivatásából. 1957-től tovább folytatta egyházi szolgálatát. Fontos szerepe volt a papi békemozgalom megszervezésében és irányításában.

DEZSÉRY LÁSZLÓ (1914–1977) evangélikus püspök, író, újságíró. 1949-ig lelkészként működött, 1950 és 1956 között a Déli Evangélikus Egyházkerület püspöke volt. Azután a Magyar Rádió belföldi politikai adások szerkesztőségének munkatársa lett. Rendszeresen publikált a *Magyar Nemzet*ben. Országgyűlési képviselővé 1958–1962 között, az Országos Béketanács főtitkára 1962-től 1966-ig. Évekig tagja volt a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottságának.

DINNYÉS LAJOS (1901–1960) kisgazda politikus, parlamenti képviselő (1931–1939 és 1945–1961). 1947-ben honvédelmi miniszter, 1947–1948 miniszterelnök. 1952-től haláláig az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ igazgatója. 1958-tól 1961-ig országgyűlési alelnök.

DOBI ISTVÁN (1898–1968) parasztszármazású kisgazda politikus, miniszter, miniszterelnök, az Elnöki Tanács elnöke. Tanácsköztársaság alatt vöröskatona, 1921-től tagja az MSZDP-nek, 1936-ban a Kisgazdapártba lépett be. A szegényparaszti szárny vezetője, a párt országos választmányának tagja. 1945–1946 államminiszter, 1946-ban földművelésügyi miniszter. 1947-től az FKGP elnökeként nagy szerepe volt a párt balratolódásában. 1948-ban ismét földművelésügyi miniszter, 1948–1949 miniszterelnök, 1949–1952 a minisztertanács elnöke. 1952 és 1967 között a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke. Tevékeny részt vállalt a mezőgazdaság szocialista átszervezésében.

DOMBI MÁRK JÁNOS (1869–1943) ciszterci szerzetes. 1896-tól ciszterci gimnáziumban tanított; egyházi író.

DOMBOS FÜLÖP JÓZSEF (1914–1978) bencés szerzetes tanár, 1948–1953 között káplán a VIII. kerületi Szent Rita-lelkészségen. 1953 nyarán a fővárosból Ludányhalászba helyezték káplánnak.

DONÁTH FERENC (1913–1986) kommunista politikus. 1936-tól a Márciusi Front egyik irányítója és szervezője, a *Szabad Szó* munkatársa. 1945 és 1948 között a Földművelésügyi Minisztérium politikai államtitkára. 1945 májusától az MKP KV tagja, majd 1948 és 1951 között az MDP Főtitkársági Iroda vezetője. 1951-ben letartóztatták, és koholt vádak alapján 15 év börtönre ítélték, de 1954-ben szabadult. Nagy Imre szűkebb baráti köréhez tartozott. 1956. november 4-én ő is a jugoszláv követségre menekült, majd Romániába vitték. 1958-ban a Nagy Imre elleni perben 12 évre ítélték, 1960-ban amnesztiával szabadult.

DOROSZLAI BÉLA (1888–?) plébános, az albertfalvai plébánián 1933–1953 között. Címzetes prépost, főesperes.

DRASKOVITS KÁROLY (1913–1972) 1936-ban szentelték pappá. Lelkész az V. kerületi Martinelli téri templomban, 1955–1972 között a ferencvárosi plébániatemplom plébánosa, esperes, címzetes prépost.

DUDÁS MIKLÓS (1902–1973) 1939 óta hajdúdorogi görög katolikus püspök.

ÉDER-SZÁSZY LÁSZLÓ (1898–1983) piarista szerzetes, 1951-ig hittanár, azután kisegítő különböző templomokban.

EGLIS ISTVÁN (1913–1963) 1937-ben szentelték pappá. Egyházmegyés pap, EMSZO-titkár. 1944 december elején a Gestapo letartóztatta, Dachauba hurcolták. 1945-ben tért haza. Hittanár, munkáslelkész, majd 1953-tól káplán a tabáni plébániatemplomban. 1956 előtt börtönbe zárták, a forradalom alatt kiszabadult, de a szabadságharc bukása után 1957 januártól májusig ismét börtönben ült.

ENDRE LÁSZLÓ (1895–1946) politikus. 1923-tól Gödöllőn főszolgabíró, tevékeny tagja volt a Magyar Országos Véderő Egyesületnek, az Ébredő Magyarok Egyesületének, a Kettős-kereszt Vérszövetségnek, és az Etelközi Szövetségnek. 1921 őszén Prónay Pál mellett részt vett a nyugat-magyarországi tisztogatásokban. 1937-ben létrehozta a Fajvédő Szocialista Pártot, amely még ebben az évben „életszerződést" kötött Szálasival és egyesült a Nemzeti Akarat Pártjával. 1937 szeptemberében Pest megye alispánjává választották, ezután kilépett a pártból. 1944 áprilisától a Sztójay-kormányban belügyminisztériumi államtitkár. Szálasi hatalomra jutása után a hadműveleti területek polgári közigazgatásának kormánybiztosa volt. A Népbíróság mint háborús főbűnöst halálra ítélte és kivégezték.

ENDREFALVY OTTÓ (1907–1962) 1930-ban szentelték pappá. Kisegítő lelkész a városmajori, majd a belvárosi Szent Mihály-templomban.

ENDREY (EIPEL) MIHÁLY (1905–1977) püspök. 1928-ban szentelték pappá, 1936-ig Vácon a Papnevelő Intézetben volt prefektus, 1936-tól Hanauer Árpád István váci püspök titkára volt. 1937-ben tiszteletbeli pápai kamarássá nevezték ki. 1942-től Pétery József mellett volt püspöki titkár, 1946-ban kanonok lett. 1948-tól az AC országos igazgatója. 1950 novemberében egri segédpüspökké nevezte ki XII. Pius pápa. 1958-ban Vámosmikolára helyezték, csak 1964-től költözhetett ismét Budapestre. 1972 és 1975 között pécsi segédpüspökké, majd váci püspökké nevezte ki VI. Pál pápa.

ERDEY FERENC (1895–1966) kalocsai egyházmegyés pap, 1935-től a budapesti Pázmány Péter Tudomanyegyetem, majd 1950-től a Római Katolikus Hittudományi Akadémia tanára. 1939– 1946 között a Központi Papi Szeminárium spirituálisa. Egyházi író.

ERŐDI-HARRACH BÉLA (1882–1956) közgazdász. Közgazdasági tanulmányait a budapesti, berlini és hallei egyetemeken végezte. 1904-től a Kolozsvári Kereskedelmi Akadémia főiskolai tagozatán a közgazdaság- és pénzügytan tanára. 1910-ben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium megbízásából megszervezte az újpesti főiskolai szociális telepet. Ennek, majd az ebből kifejlődő Országos Szociálpolitikai Intézetnek 1974-ig igazgatója. 1920-tól a közgazdaságtan és szociálpolitika egyetemi tanára. Fontosabb művei: *Elméleti közgazdaságtan* Bp., 1931; *Munkásfelemelkedés – munkásakadémia* Bp., 1942.

ESTY MIKLÓS (1895–1973) banktisztviselő; 1922–1945 között az esztergomi érsek tanácsadója, 1923-tól világi férfiként pápai kamarás. 1946-tól az Actio Catholica országos alelnöke. 1948 decemberétől a Szent István Társulat intézőbizottságának tagja, 1949 decemberétől 1973-ig a Katolikus Könyvkiadó Vállalat „adminisztrátora", teljhatalmú vezetője.

FALUDI BÉLA (1906–1968) piarista szerzetestanár, 1951–1954 között kántor a józsefvárosi plébániatemplomban.

FARAGÓ LÁSZLÓ (1911–1966) pedagógus, pedagógiai szakíró, matematika–fizika szakos tanár. 1933 és 1947 között a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Pedagógiai Tanszékén dolgozott. 1947-ben megszervezte a budapesti Pedagógiai Főiskolát, és 1950-ig igazgatta is. 1950 után gimnáziumi tanár. 1957-től az Országos Pedagógiai Intézetben dolgozott, 1963-tól UNESCO-szakértő Nigériában. A matematikai oktatás lélektani megalapozásával foglalkozott. Fontosabb Művei: *Demokrácia és nevelés*. Bp., 1948; *A Szovjetunió nevelési rendszere*. Bp., 1949; *Neveléstan*. Bp., 1950.

FARKAS MIHÁLY (1904–1965) kommunista politikus. 1927-től a Csehszlovák Kommunista Párt tagja. 1929 és 1937 között a Kommunista Ifjúsági Internacionálé egyik vezetője. Részt vett a spanyol polgárháborúban. A II. világhá-

ború idején magyar hadifoglyok körében végzett propagandamunkát és a Kossuth Rádiónál dolgozott. 1945-ben belügyi államtitkár, 1948 és 1953 között honvédelmi miniszter. 1945-től 1955-ig az MKP, illetve az MDP KV, PB és Titkárság tagja. 1946-tól a Kommunista Párt főtitkárhelyettese. 1956 júliusában mint a törvénysértő perek egyik irányítóját kizárták a pártból, letartóztatták. 1957-ben 16 évi börtönre ítélték, de 1961-ben kegyelemmel szabadult. Azután könyvkiadói lektorként dolgozott.

FEKETE SÁNDOR (1915–1972) református lelkész, újságíró. 1938 óta lelkészi szolgálatot végzett vidéken és Budapesten. 1945-től több református lap szerkesztője, 1948-tól *Az út* című hetilap szerkesztője volt. 1952 és 1956 között budapesti esperes, részt vett a református egyház felsőbb irányításában. Két ciklusban is fővárosi tanácstag volt. 1956-tól a Magyar Rádió munkatársa, 1964-től a Magyar Televízió belpolitikai rovatvezetője.

FEKETE SÁNDOR volt rákosszentmihályi, majd XVI. kerületi községi tisztiorvos.

FERENCZY GÉZA (1889–?) plébános, címzetes prépost, kerületi esperes a ferencvárosi plébánián 1936 és 1955 között.

FILEP IMRE (1915–1970) unitárius lelkész, helyettes püspök. Missziós lelkész Erdélyben, a besztercei unitárius gyülekezet alapítója (1942–1944). 1945 után áttelepült Magyarországra, a szentesi népi kollégium vezetője (1945–1946), majd Hódmezővásárhelyen lelkész (1946–1953). 1953-tól budapesti unitárius egyházközség lelkésze. A békemozgalomnak és az International Association Religious Freedom (IARF) végrehajtó bizottságának aktív tagja 1959-ben. 1966-tól püspöki helynök, 1968 és 1970 között a magyarországi unitárius egyház helyettes püspöke volt.

FOLBA JÁNOS (1880–1967) 1903-ban szentelték pappá. 1913-tól katonaiskolai lelkész, 1923-tól katonalelkész, 1926-tól a tábori püspökség irodaigazgatója. 1945–1948 között a tábori püspökség vezetője, „tábori vezéresperes" rangban.

FURIÁKOVICS MIKLÓS (1910–?) 1935-ben szentelték pappá, azután különböző helyeken (pl. Rákosszentmihályon) káplán. A szegedi népbíróság 1949. október 17-én 2 év börtönre ítélte Rákosi és Sztálin elleni „gyűlöletkeltés" miatt. 1951 októberében szabadult a börtönből, és az újpesti Clarisseum-lelkészségre került. 1954-től plébános Püspökszilágyon.

GÁBRIS FERENC GRÁCIÁN (1904–1977) ferences szerzetes, 1933-ban szentelték pappá. Tiszteletbeli kanonok, esperes, 1950-től a Margit körúti ferences templom plébánosa. Jelentős szerepe volt a papi békemozgalomban.

GALAMBOS JÁNOS (1911–1982) 1937-ben szentelték pappá. 1946 és 1952 között plébános a Szent Rita-templomban, majd a külső-angyalföldi Rokolya utcai plébánián. 1956 után börtönben ült. 1973–1982 között a Józsefvárosban plébános. Tiszteletbeli kanonok.

GALAMBOS LÁSZLÓ (1915–1989) piarista szerzetes. 1951 és 1964 között a budapesti piarista gimnázium tanára. Az 1950-es években kisegítő lelkész a kelenföldi plébánián.

GALLA FERENC (1888–?) egyetemi tanár a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karán, majd 1950-től a Római Katolikus Hittudományi Akadémián.

GERGELY FERENC (1914–1998) orgonaművész, egyetemi tanár. 1943 óta tanított a Zeneművészeti Szakközépiskolában, majd a Zeneművészeti Főiskolán 1948–1996 között.

GERGELY JÓZSEF (1901–1985) hitoktató a felső-krisztinavárosi plébánián 1948–1950 között, káplán a Mátyás-templomban 1950–1952 között, a városmajori plébániatemplomban 1952–1953-ban, a Szent Rita-lelkészségen 1953-tól 1978-ig.

GLÁZER MIKLÓS (1911–1977) 1936-ban szentelték pappá. Lelkész a budapesti VIII. kerületi Tömő utcai lelkészségen 1946–1971 között.

GOLENSZKY JÁNOS KANDID (1913–1977) ciszterci szerzetes. 1951-től haláláig a XI. kerületi Ulászló utcai kápolna lelkésze.

GOTTWALD, KLEMENT (1896–1953) csehszlovák kommunista politikus. Megalakulásától kezdve tagja a Csehszlovák Kommunista Pártnak, 1929-től a párt titkára. 1929 és 1943 között a Komintern Végrehajtó Bizottságának, 1935-től Elnökségének is tagja, egyik titkára. 1939 után Moszkvában élt. 1945-ben tért vissza Csehszlovákiába, az első kormány elnökhelyettese,

a Nemzeti Front elnöke. 1948-tól haláláig volt a Csehszlovák Köztársaság elnöke.

GÖMBÖS GYULA (1886–1936) hivatásos katonatiszt, miniszterelnök. Az első világháború végéig vezérkari századosi rangot ért el. 1919-ben a Magyar Országos Véderő Egylet elnöke. A Tanácsköztársaság idején a szegedi kormány államtitkára. 1923-ban megalapította a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártot. 1929-től a Bethlen- és a Károlyi-kormányban honvédelmi miniszter. 1932-től miniszterelnök. Győrben hirdette meg 95 pontból álló programját. 1933-ban a kormányfők közül elsőként kereste fel Hitlert.

GRŐSZ JÓZSEF (1887–1961) szombathelyi püspök, kalocsai érsek. 1929-től címzetes püspök, 1936-tól szombathelyi apostoli kormányzó. 1939 és 1943 között szombathelyi megyéspüspök, majd 1943-tól kalocsai érsek. Mindszenty József prímás letartóztatása után Grősz József vezette a Magyar Katolikus Püspöki Kart. 1950-ben aláírta a Magyar Népköztársaság kormánya és a magyar katolikus egyház közötti megállapodást. 1951. május 18-án letartóztatták, koncepciós perben 15 évre ítélték. 1956 májusában szabadon engedték. 1957-től az Opus Pacis katolikus békemozgalom elnöke, az Országos Béketanács és a Hazafias Népfront Országos Tanácsának tagja.

GYULAI ÁGOST (1868–1957) irodalomtörténész, pedagógiai író. 1920-tól a budapesti Állami Polgári Iskolai Tanárképző igazgatója. A Testnevelési Főiskola egyik megszervezője és első igazgatója (1925–1928). 1926-tól a Szent István Akadémia tagja. A Közoktatásügyi Minisztérium tisztviselője (1930–1933). 1902-től 1946-ig a Magyar Pedagógiai Társaság titkára. A *Magyar Pedagógia* című lap szerkesztője (1940–1943). Fontosabb művei: *Madách Imre életéből*. Bp., 1903; *Zrínyi, a költő*. Bp., 1906; *A jó tankönyv*. Bp., 1917; *Arany János népdalgyűjteménye* (Kodály Zoltánnal közösen). Bp., 1952.

HABSBURG OTTÓ (1912–) IV. Károly utolsó magyar király és Zita királyné legidősebb fia. 1919 után elhagyta Ausztriát, csak 1966 után térhetett vissza. 1979 óta a CSU (Christlich-Soziale Union) képviselője az Európa Parlamentben.

HALÁSZ GYÖRGY (1898–1965) 1921-ben szentelték pappá. 1952–1956 között plébános, címzetes apát, kerületi esperes a józsefvárosi plébánián. 1956-ban Halász is elindult a Hittudományi Akadémia elöljáróival, hogy tisztelegjenek az éppen kiszabadult Mindszenty bíboros előtt. Útközben lemaradt társaitól, nem mert a prímással találkozni békepapi múltja miatt. 1958-tól haláláig belvárosi plébános volt.

HAMVAS ENDRE (1890–1970) csanádi püspök, kalocsai érsek. 1913-ban szentelték pappá. Budapesten káplán és hittantanár. 1930-tól prímási titkár, majd irodaigazgató. 1940-től budapesti érseki helytartó. 1944 és 1964 között csanádi püspök, 1951–1956 között esztergomi adminisztrátor is. Grősz József halála után, 1964-től kalocsai érsek, a püspöki kar elnöke. Az Opus Pacis és az országos Béketanács Katolikus Bizottságának díszelnöke.

HANAUER ÁRPÁD ISTVÁN (1869–1942) váci megyéspüspök 1919 és 1942 között.

HAVASS GÉZA (1913–) 1943–1949 között Hamvas Endre csanád-szegedi püspök titkára volt. 1951–1957 között kisegítő lelkész a városmajori, a Szent Imre- és a Bazilika-plébánián, ahol ifjúsági közösségeket szervezett, velük 1957 után Szegedről is tartotta a kapcsolatot. 1961-ben letartóztatták, 1965-ben szabadult. Ezután Szegeden végzett lelkipásztori munkát.

HEGYALJAI LÁSZLÓ (1912–?) a rákosszentmihályi Szent Imre-kápolna lelkésze 1952 és 1961 között.

HERRHOFF MÁTYÁS (1891–?) váci kanonok.

HESZKE BÉLA (1912–?) A Kolozsvári Tudományegyetemen magyar–francia–romanisztika szakot végzett. 1945 után Budapesten élt. 1950 és 1976 között a zenei gimnázium tanára. Művei: *Népiség az új európai irodalomban*. Arad, 1940; *A francia színház a két világháború között*. Kaposvár, 1941; *Magyar–román irodalmi kapcsolatok*. Bp., 1954.

HÉZSER ZOLTÁN (1913–?) tanulmányait a Református Teológiai Akadémián 1931-ben kezdte meg. Pestújhelyen volt lelkész az ötvenes években.

HITES IGNÁC (1894–1973) 1918-ban szentelték pappá. 1931–1971 között a VIII. kerületi Ró-

zsák terei plébániatemplom plébánosa, címzetes prépost.

HOLL BÉLA (1922–1997) piarista szerzetes, tanár. 1952–1953-ban Kispesten, 1953–1954-ben Pestújhelyen káplán.

HÓMAN BÁLINT (1885–1951) történész, politikus. 1915-től az Egyetemi Könyvtár, 1922-ben az Országos Széchényi Könyvtár igazgatója, 1923-tól a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója. 1925 és 1931 között a budapesti egyetemen a magyar középkor tanára. 1932-től 1938-ig a Gömbös-, majd a Darányi-kormányban, 1939 és 1942 között a Teleki-, Bárdossy- és Kállay-kormányban vallás- és közoktatásügyi miniszter volt. 1946-ban a Népbíróság mint háborús bűnöst életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélte [BFL XXV. 1. a 864/1946], a váci börtön rabkórházában halt meg. Fontosabb művei: *Magyar pénztörténet 1000–1325.* Bp., 1916; *Magyar történet I–VIII.* (Szekfű Gyulával közösen). Bp. é. n.

HORVÁTH JÁNOS az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke 1952 és 1959 között.

HORVÁTH RICHÁRD (1906–1980) ciszterci szerzetestanár 1948-ig, ettől kezdve egyházmegyés pap: lelkész az Ulászló utcai kápolnában, 1951-től plébános a XI. kerületi Szent Imre-plébániatemplomban, 1957-től a zuglói plébániatemplomban, 1958-tól a pesti volt ferences templomban. 1950-től haláláig a papi békemozgalom meghatározó, irányító személyisége. 1956. november 5-től 1971. július 15-ig a Szentszék felfüggesztette a papi szolgálat alól és a katolikus egyházból is kiközösítette. 1954-től a Hazafias Népfront Országos Tanácsának tagja, 1958-tól 1980-ig országgyűlési képviselő, 1963-tól 1980-ig az Elnöki Tanács tagja.

HORVÁTH ZOLTÁN (1911–?) 1930 óta tagja az MKP-nek. 1950 és 1952 között Budapest Városi Tanács X. Oktatási Osztályának vezetője, majd a Híradó és Dokumentum Filmgyárban dolgozott.

HRUSCSOV, NYIKITA SZERGEJEVICS (1894–1971) szovjet kommunista politikus. 1918-ban csatlakozott az orosz kommunista párthoz. 1933 és 1937 között párttitkár Moszkvában, a moszkvai metró építésének felügyelője. 1934-től 1966-ig a KV, 1939-től 1964-ig a PB tagja. 1949 és 1953 között az SZKP KV titkára. Sztálin halála után Malenkov és Berija mellett a trojka egyik tagja. 1953-ban az SZKP első titkárává választották, még ebben az évben Beriját, majd 1955-ben Malenkovot is kikapcsolta a hatalomból. 1956-ban az SZKP XX. pártkongresszusán tartott titkos beszédében leleplezte a sztálinizmus hibáit. 1964 és 1966 között elvesztette párttisztségeit.

ISTVÁNFI JÓZSEF (1890–?) szombathelyi megyéspap, kisegítő a felső-krisztinavárosi plébánián.

IVÁNYI JÁNOS (1894–1954) 1928-tól a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem hittudományi fakultása, 1950-től a Római Katolikus Hittudományi Akadémia tanára.

JANDIK JÓZSEF (1890–1958) 1913-ban szentelték pappá. 1916–1948 között a budapesti egyetemi katolikus gimnázium hittanára, a Regnum Marianum papi közösség házfőnöke. 1951-től kisegítő lelkész a Szent Mihály-templomban, 1953-tól a belvárosi főplébánia-templomban.

JÓZSA ÁRPÁD (1885–1967) 1908-ban szentelték pappá. Káplán a Szent Rita-templomban az 1950-es években.

KACZIBA JÓZSEF (1914–1989) 1949-től plébános a cinkotai plébánián. 1969-től címzetes püspök, győri apostoli kormányzó 1975-ig.

KÁDÁR ERZSÉBET (1923–?) varrónő, 1945 után Budapest Városi Tanács X. Oktatási Osztályán előadó. 1945 óta tagja az MKP-nek és a Közalkalmazottak Szakszervezetének. 1954-ben a IX. kerületi tanítóképzőbe helyezték át.

KÁDÁR (CSERMANEK) JÁNOS (1912–1989) írógépműszerész, kommunista politikus. 1931-ben kapcsolatba került a Kommunista Ifjúsági Szövetséggel, 1933-ban már a titkárság tagja. 1933 és 1935 között börtönben ült. 1942-ben az illegálisan újjászerveződő Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja. 1943 februárjától a párt vezető titkára. Négy hónap múlva feloszlatta a KMP-t és létrehozta a Békepártot. 1944 júniusában a jugoszláv határon, mint katonaszökevényt letartóztatták, de nem ítélték a haditörvényszéki gyakorlatnak megfelelően halálra, csak két évet kapott. Négy hónap múlva már újra Budapesten van. 1944 novembere előtt újra elfogják, de az ak-

kor már érvényben lévő Beregfy-féle felkoncolási parancs ellenére sem végzik ki, hanem Németországba akarják szállítani. Megszökik. 1945 után 1948-ig a Magyar Kommunista Párt budapesti titkára, 1951-ig az MKP, illetve az MDP KV, PB és Titkárságának tagja. 1946 és 1951 között a Kommunista Párt főtitkárhelyettese. 1948-tól 1950-ig belügyminiszter, jelentős szerepet játszott többek között Rajk László elítélésében. 1951-ben Kádárt is letartóztatták, másfél évet ült. 1956. október 25. és október 30. között az MDP elsőtitkára, majd elárulta Nagy Imrét és a forradalmat. 1956 novemberétől haláláig az MSZMP KB tagja. 1956–1988 között a PB-nek is tagja, 1956–1985 a párt elsőtitkára, majd főtitkára (1985–1988), végül haláláig elnöke.

KÁLLAY MIKLÓS (1885–1955) író, kritikus. 1919 előtt az *Alkotmány* című lap munkatársa, 1920-tól a *Nemzeti Újság* rovatvezetője, később a *Napkelet* című folyóirat felelős szerkesztője. Fordította Rilke, Racine, Rostand, Hofmannstahl műveit. Fontosabb művei: *A magyar irodalom története*. Bp., 1929; *A pápa és a Vatikán*. Bp., 1935; *XI. Pius pápa, a béke fejedelme*. Bp., 1937.

KÁRPÁTI PÁL (1905–1977) 1928-ban szentelték pappá. Az 1950-es években kisegítő lelkész budapesti templomokban.

KARSAY DEZSŐ (1910–?) a Somogy megyei Bábonymegyer községben született, a református teológiára 1930-ban iratkozott be.

KARSAY FERENC (1910–?) Újpesten született, a református teológiát 1935-től végezte.

KATONA JENŐ (1905–1978) író, újságíró, politikus. Rómában a Gregorián Egyetemen a Collegium Germanico–Hungaricum tagjaként filozófiát hallgatott. Budapesten magyar–német szakos diplomát szerzet. 1936-ben a *Korunk Szava* című folyóirat munkatársa. 1938-tól a *Magyar Nemzet* főmunkatársa. A német megszállás idején börtönbe került. 1949 és 1953 között a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának tagja. Szerkesztette a *Politika* című hetilapot, a Kisgazdapárt napilapját, a *Hírlap*ot, majd a *Kis Újság*ot, a *Könyvbarát* és a *Könyvtáros* című folyóiratokat. Fontosabb művei: *Prohászka*. Bp., 1937; *Az élő Kossuth*. Bp., 1948; *Babits Mihály és Esztergom*. Bp., 1971.

KEIL MIHÁLY (1909–1954) 1932-ben szentelték pappá. 1954-ben káplán a városmajori plébániatemplomban.

KELEMEN KRIZOSZTOM (1884–1950) 1933 óta pannonhalmi főapát. 1947-ben az Egyesült Államokba emigrált.

KEMENES ANTAL (1890–1969) 1915-ben szentelték pappá. Érseki tanácsos, budapesti hitoktatási felügyelő.

KEMENES ILLÉS (1885–1943) bencés szerzetes. 1909-től tanított bencés iskolákban, 1920-tól gimnáziumi igazgató Pannonhalmán, majd Budapesten, azután Esztergomban. 1934–1943 között a Budapest vidéki tankerület királyi főigazgatója.

KENÉZ FERENC budafoki református lelkész

KERÉNYI LAJOS (1927–) eredetileg piarista volt, a rend feloszlatása után került a központi szemináriumba. 1952-ben szentelték pappá. Káplán a Krisztinavárosban 1953–1957 között, majd a Városmajorban 1957–1958 között. Ezután vidéki plébániákon teljesített szolgálatot, gyakran helyezték más és más plébániára. 1972-től újra a fővárosban működött.

KESZTHELYI FERENC (1923–) az 1950-es években hitoktató Budafokon. 1974–1992 között nagytétényi plébános, 1992-től váci megyéspüspök.

KIRÁLY FERENC PACIFIK (1907–1978) ferences szerzetes. 1930-ben szentelték pappá. 1950 szeptemberétől a hazai ferences rendben különféle tisztségeket töltött be. 1957 márciusában Győrben börtönben ült, bár korábban fontos szerepet játszott a papi békemozgalomban.

KISBERK IMRE (1906–1982) székesfehérvári segédpüspök 1951 óta. 1956-tól 1969-ig Dunabogdány község plébánosa. 1969 és 1974 között apostoli kormányzó, majd 1982-ig székesfehérvári megyéspüspök.

KISCELLI FERENC (1910–?) zugligeti lelkész 1944–1957 között.

KOCSIS TAMÁS (1935–) újságíró. 1946-tól 1952-ig a Kisgazdapárt *Kis Újság* című lapjánál dolgozik. 1954 és 1962 az ELTE újságíró szakos hallgatója. Az MTI külföldi tudósítója, a *Daily News* főszerkesztője. 1991-ig a *Képes 7* főszerkesztője, 1991 után a Ferenczy Europress Sajtóügynökség főszerkesztő-helyettese. Rózsa Ferenc-díjas. Több útikönyvet írt az NDK-ról, Jugoszláviáról és Koreáról.

KODÁLY ZOLTÁN (1882–1967) zeneszerző, zenetudós, népzenekutató, zenepedagógus. Már 1905-től kezdődően rendszeres népdalgyűjtő utakat tett. Első önálló szerzői estjére 1910-ben került sor, műsoron az első vonósnégyessel. 1907-től zeneakadémiai tanár. 1923-ban komponálta a *Psalmus Hungaricus*t, amivel világhírű lett. Az MTA (levelező 1943, rendes 1945) tagja. Több állami elismerésben is részesült. Fontosabb művei: *Magyar népdalok* (Bartókkal együtt 1906); *Székelyfonó* (daljáték 1924–1932); *Háry János* (daljáték 1926).

KONKOLY ISTVÁN (1914–) a református teológián 1932-től tanult.

KOROMPAI LAJOS (1912–1993) 1935-ben szentelték pappá. 1946–1953 között lelkész a külső-angyalföldi Rokolya utcai, majd a Szent Rita-templomban (1953–1954). 1954–1959 börtönbüntetését (?) tölti, majd Pilinyben lelkész. Érseki tanácsos.

KÓSA KÁLMÁN (1888–?) kultuszminisztériumi osztályfőnök a 30-as évektől a 40-es évek elejéig, a közép- és népoktatási csoport vezetője. 1946-ban a Budapesti Népbíróság elítélte [BFL XXV. 1. a. 1863/1946]. 1951-ben a Grősz József ellen lefolytatott koncepciós perben, mint a Grősz-kormány kultuszminiszter-jelöltjét ismét elítélték [BFL XXV. 4. f. 001220/1951].

KÓSA PÁL (1908–1991) 1948-ban szerzett teológiai doktorátust Pécsen. Egész életében, negyven éven keresztül nyugdíjazásáig a rákoskeresztúri református gyülekezet segédlelkésze, majd lelkésze volt. Nyugdíjasként is clég aktívan részt vett a gyülekezet életében.

KOSSA ISTVÁN (1904–1965) villamoskalauz, kommunista politikus. 1923 óta tagja a Szociáldemokrata Pártnak. 1942-ben egy büntető munkásszázaddal a frontra vitték (Önéletrajzi írása *Dunától a Donig* címmel jelent meg), ahol szovjet fogságba esett. Elvégezte a hadifoglyok antifasiszta iskoláját. Pártmegbízatással hazatért Magyarországra. 1945 után a Szakszervezeti Tanács főtitkára, 1948-tól ipari, majd pénzügyminiszter. 1950-ben az Országos Munkabér Bizottság, 1951-től az Állami Egyházügyi Hivatal elnökévé nevezték ki. 1952-ben kohó- és gépipari, majd általános gépipari miniszter lett. 1953–1953-ben a Munkaerő-tartalékok Hivatalának elnöke, ezután az Országos Tervhivatal elnökhelyettese. 1956 novemberétől 1957 májusáig a Forradalmi Munkás–Paraszt Kormány pénzügyminisztere, majd 1963-ig közlekedés- és postaügyi miniszter volt. 1945-től az MKP, illetve MDP KV és PB tagja volt. 1958-tól haláláig tagja volt az MSZMP KB-nak.

KOSZTOLÁNYI ISTVÁN (1903–1977) a budapesti Központi Papnevelő Intézet „vicerektora", gazdasági igazgatója, a Római Katolikus Hittudományi Akadémia magántanára 1950-től.

KOVÁCS SÁNDOR (1893–1972) kecskeméti apátplébános, 1944-től szombathelyi püspök.

KOVÁCS VINCE (1886–1974) segédpüspök. 1910-ben szentelték pappá. 1940-ig vidéken lelkész, majd ettől az évtől zarai felszentelt püspök és Hanauer Árpád István (1869–1942) váci megyéspüspök segédpüspöke lett. 1942-től káptalani helynök. 1953-tól (Pétery váci püspök internálásától) 1959-ig általános püspöki helynök volt Vácon, 1959 és 1969 között váci apostoli kormányzó.

KÖRMENDI BÉLA (1916–1968) 1940-ben szentelték pappá. Lelkész a Szent Szabina-kápolnában 1943–1950, közben hittanár 1946–1950. Kisegítő lelkészként működik a III. kerületi Vörösvári úti kápolnában, majd a XI. kerületi Karolina úti kápolnában, 1954-től az V. kerületi Szervita téri templomban. 1958-tól plébános-helyettes, majd 1960-tól plébános a Tabánban.

KÖRMENDI ISTVÁN (1916–1969) 1939-ben szentelték pappá. Kisegítő lelkész a XIII. kerületi Rokolya utcai lelkészségen, majd a józsefvárosi plébániatemplomban.

KÖRTVÉLYESSY FERENC (1905–1968) 1928-ban szentelték pappá Erdélyben. Működési helyei Nagybánya, Szatmár, Kolozsvár. 1948–1968 között a budapesti IX. kerületi Bokréta utcai kápolna lelkésze.

KULTSÁR ISTVÁN Hóman Bálint minisztersége idején osztályfőnök a Kultuszminisztériumban. A 30-as évek végétől az értelmiségi munkanélküliség kormánybiztosa.

KUNSZERY GYULA (1906–1973) költő, újságíró, irodalomtörténész. Az egyetem elvégzése után magyar–német szakos tanár. Költeményei, novellái az 1920-as évek közepétől jelentek meg az *Élet*ben, *Képes Krónika*ban, tanulmányai a *Katholikus Szemlé*ben, a *Jelenkor*ban. Az 1930-as években a *Nyugat* és az *Új idők*

novellapályázatain díjat nyert. Hitler- és németellenes publicisztikai tevékenységet fejtett ki a *Magyar Nemzet*ben és a *Mai Nap* hasábjain. A német megszállás idején bujkálnia kellett. 1945 után a *Magyar Nemzet* munkatársa volt. 1947-ben a Független Magyar Demokrata Párt listáján országgyűlési képviselő lett, de mandátumáról hamarosan lemondott. Pesterzsébeten tanított, 1955-től az *Új Ember* belső munkatársa volt. Az 1960-as évektől rendszeresen publikált a *Magyar Hírlap,* az *Élet és Irodalom,* és az *Élet és Tudomány* című lapokban. Fontosabb művei: *Vegyétek és igyátok* (versek) Bp., 1932; *Magyar írók bűnperei* Bp., 1942; *Fanyar mosoly* (versek) Bp., 1947.

LAKY DEZSŐ (1887–1962) statisztikus, egyetemi tanár, miniszter. 1907-ben a Kereskedelemügyi Minisztérium szolgálatába lépett a Központi Statisztikai Hivatalhoz beosztva. 1921-ben a szegedi egyetemen a statisztika tanárává nevezték ki. 1926–1950 a budapesti Műegyetem statisztikai és gazdaságpolitikai tanára. 1936-ben az Árelemző Bizottság elnöke, 1938-ban az árellenőrzés országos kormánybiztosa lett. 1939-től országgyűlési képviselő, 1940–1941 között tárcanélküli közellátási miniszter. Fontosabb művei: *Budapest népességének fejlődése 1900–1920.* I–II. Bp., 1927–1929; *Statisztikai módszerek.* Bp., 1959.

LÁNG FERENC ALÁN (1892–1971) 1916-ban szentelték pappá. 1951–1957 között plébános a VIII. kerületi tisztviselőtelepi plébániatemplomban. Szabó Imre érseki helytartó 1956 novemberében felfüggesztette papi hivatása alól nyolc más békepappal együtt Láng Alánt is. 1957 őszétől a Martinelli téri templom vezető lelkésze, püspöki tanácsos.

LÉBER LIPÓT (1925–?) kisegítő lelkész az újpesti Szent József-plébánián 1952 és 1956 között.

LELOVICS LIPÓT (1930–1997) 1955-ben szentelték pappá, káplánként működik a belvárosi főplébánián 1955–1957, majd az esztergomi szemináriumban teológiai tanár 1963–1968. 1985 óta nyugdíjas, 1987 óta kisegítő Zuglóban.

LÉNÁRD ÖDÖN (1911–) piarista szerzetes. Az Actio Catholica kulturális titkáraként közreműködött az iskolaállamosítással kapcsolatos munkában. 1948-ban hat év börtönre ítélték, 1953-ban amnesztiával szabadult. Az 1961-es új letartóztatási hullám is elérte, akkor hét és fél évet kapott, de az 1963-as amnesztiának köszönhetően ismét kiszabadult. Mivel az államesküt soha nem tette le, papi tevékenységét csakis illegálisan folytathatta. Ezért zárták le 1966-ban nyolc évre. Végül is 1977-ben szabadult a pápa „közbenjárására." Papként Magyarországon a legtöbb időt, 18 és fél évet töltött börtönben. Lásd Lénárd Ödön: *Erő az erőtlenségben.* Bp., 1995.

LOMBOS LÁSZLÓ (1887–?) ferences szerzetes, az 1930-as években Kínában misszionárius, miszsziós püspök, majd a budapesti Margit körúti rendházban és templomban végzett lelkipásztori munkát.

LUDÁNYI KÁLMÁN (1921–?) rákoscsabai plébános.

LUTTOR FERENC székesfehérvári egyházmegyés pap. 1952–1953 között plébános a budafoki-belvárosi plébánián.

MAG BÉLA (1910–1982) 1934-ben szentelték pappá. Helynökségi titkár Budapesten 1951–1953, és plébános-helyettes a Terézvárosban 1952–1957. Később templomigazgató Budapesten az Alkantarai Szent Péter-plébánián 1957–1958, majd 1981-ig ismét terézvárosi plébánoshelyettes, 1981-től pedig plébános. Tiszteletbeli kanonok 1953, címzetes apát 1958. A hazai papi békemozgalom egyik vezető személyisége 1950-től haláláig.

MAGASS MIKLÓS (1913–1987) 1937-ben szentelték pappá. Hamis keresztlevelekkel zsidókat menekített ki a gettóból, 1944. október 15-én letartóztatták. A háború után káplán a Tabánban 1946-tól 1955-ig, majd 1955-től 1957-ig templomigazgató a Szervita téren, 1957-től plébános Óbudán. Érseki tanácsos 1955-ben, címzetes esperes 1970, tiszteletbeli kanonok 1977. A hazai papi békemozgalom egyik vezető személyisége.

MAGDICS IMRE (1910–?) XXII. kerületi Baross Gábor-telepi plébános, hitoktatási felügyelő.

MAKKAI SÁNDOR (1890–1951) erdélyi református püspök, egyetemi tanár, író. 1918-tól a kolozsvári teológián tanít. 1922-től az erdélyi egyházkerület püspökhelyettese, 1926-tól püspöke, a román szenátus tagja. 1936-ban áttelepült Magyarországra, a debreceni egyete-

men tanított. Fontosabb művei: *Ördögszekér*. Kolozsvár, 1925; *Sárga vihar*. Bp., 1934; *Szabad vagy*. Kolozsvár, 1940.

MAKLÁRI LAJOS (1912–1977) piarista szerzetes, 1947–1976 között a budapesti piarista gimnázium tanára.

MALENKOV, GEORGIJ MAKSZIMILIANOVICS (1902–1988) szovjet kommunista politikus. 1920 óta tagja a SZKP-nek, 1939-től 1953-ig a KB titkára. A honvédő háború idején a Népbiztosok Tanácsának tagja. 1946-tól miniszterelnök-helyettes. Sztálin halála után Hruscsov és Berija mellett a trojka egyik tagja. 1953 és 1955 között miniszterelnök, de nem KB tag. 1955-ben Hruscsov keresztülviszi leváltását, 1957-ig miniszterelnök-helyettes és a villamos erőművek minisztere. 1957-ben Molotovval és Kaganoviccsal együtt elveszítette minden állami és párttisztségét, egy kazahsztáni erőmű vezetője lett.

MARKÓ GYULA (1892–?) nagytétényi plébános

MÁRTON ÁRON (1896–1980) az erdélyi r. k. egyházmegye püspöke 1938-tól 1980-ig. 1949 és 1955 között börtönben ült, majd 1956-tól 1968-ig háziőrizetben tartották.

MAUSZ REZSŐ (1879–?) 1919 januárjától a nyomdászok szakszervezetének tagja, betűszedő. 1919 májusában a Hadügyi Népbiztosság a laktanyák felügyeletével bízta meg. 1919. június 26-tól a Kormányzó Tanács a Hadügyi Népbiztos helyettesévé nevezte ki. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék 1 év 6 hónap börtönbüntetésre ítélte. [BFL VII. 5. c. Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék – Kiemelt munkásmozgalmi perek. 7787/1920]

MAYER MIKLÓS (1921–1976) 1947-ben szentelték pappá. Az 1950-es években káplán a krisztinavárosi plébánián, majd helyettes esperes, lelkész Dorogbányán.

MÉCS LÁSZLÓ (1895–1978) költő, premontrei rendi kanonok. 1918-ban szentelték pappá. Felvidéki premontrei gimnáziumokban magyar–latin szakos tanár, könyvtáros, majd plébános. Első verseskötete 1923-ban jelent meg *Hajnali harangszó* címen. Magyarország határain túl is ismert költő volt, verseskötetei franciául is megjelentek (1938 és 1944). 1935-ben elindította és szerkesztette a *Vigília* című lapot. 1945 után barátainál, rokonainál álnéven bujkált. 1953-ban barátainak átadott kéziratos verseiért 10 évi börtönre ítélték. 1956 szeptemberében szabadult, 1958-tól az óbudai plébániatemplomban kisegítő. Nyugdíjasként Pannonhalmán élt.

MEDGYESSY GYULA (1885–?) plébános Nagykátán 1925-től 1942-ig, majd nyugdíjazásáig (1952) Rákosszentmihályon. Egy 1950-ben róla készült tanácsi jellemzés szerint: *„a megállapodásokat nem tartja be, a megbeszéléseken kényszeredetten vesz részt, állandóan a hitelvek megsértésére hivatkozik [...] Csak azt hajlandó megtenni, amit a püspöki kar elrendel, és azt is úgy, hogy ahhoz neki sem hozzátenni, sem abból elvenni semmit sem szabad. Gyakran ad kifejezést nemtetszésének amiatt, hogy »ki van tiltva« az iskolából."* (BFL XXIII. 102. c. 0372 / 1950.). Szerényi Sándor 1952. évi jelentése alapján plébániáján jól szervezett illegális hitoktatás folyt 1951 közepétől. (BFL XXIII. 134.)

MEDVIGY MIHÁLY (1914–) piarista szerzetes, tanár, professzor. 1949–1950-ben a veszprémi, 1951-től 1977-ig a budapesti Piarista Gimnáziumban tanít. 1979-től a kalazantinum – rendi tanárképző – tanára, 1993-tól a Miskolci Bölcsész Egyesület Egyetemén vallástörténetet, liturgiát, bizánci és ókeresztény művészettörténetet ad elő.

MEGGYES JÁNOS (1916–?), piarista szerzetes 1944 és 1947 között fogoly a Szovjetunióban. 1948-tól Tatán, majd 1951 és 1968 között a budapesti, 1969–1974 között a kecskeméti Piarista Gimnáziumban, majd ismét Budapesten tanít.

MESTER JENŐ (1896–1957) plébános a külső Váci úti (tripoliszi) plébánián.

MESZLÉNYI ANTAL (1894–1984) 1924-ben szentelték pappá. Hittanárként működött Budapesten 1925–1950 között, ugyanakkor egyetemi magántanár is (1928-tól), majd egyetemi rendkívüli tanár (1941-tól). Érseki tanácsos 1936, pápai kamarás 1941, protonotárius kanonok 1951, nagyprépost-helyettes 1973, nagyprépost 1977.

MESZLÉNYI MIHÁLY (1901–1993) 1924-ben szentelték pappá. Plébános Rákosfalván 1941–1958 között, majd a Szent Család-plébánián (1958–1963). Azután nyugdíjazásáig

(1974) plébános a Thököly úti plébánián. 1948-tól espereshelyettes, majd 1952-től kerületi esperes. 1970-tól tiszteletbeli kanonok.

MESZLÉNYI ZOLTÁN (1892–1953) sienopei címzetes püspök (1937 óta), 1950. június 17-én esztergomi káptalan tagjai megválasztották helynöknek. A kommunistáknak útjukban állt, mivel ők Beresztóczy Miklós megválasztását akarták elérni, ezért 1950. július 4-én letartóztatták. (Beresztóczy július 5-től káptalani helynök lett). Meszlényi Zoltán 1953-ban a rossz bánásmód következtében a börtönben halt meg.

MIHALIK IMRE (1920–1995) 1943-ban szentelték pappá. Hittanár 1945–1952 között és kisegítő lelkész az óbudai plébánián 1951-ben. 1951 és 1957 között a VIII. kerületi Jézus Szíve-plébánián lelkész, közben megbízott előadó a Hittudományi Akadémián. 1957-től 1958-ig káplán a belvárosi főplébánián. 1963-ban külföldre távozott, New Orleansban élt.

MIHÁLYFI TAMÁS (1879–1959) 1903-ban szentelték pappá. 1934 és 1954 között plébános a XI. kerületi, lágymányosi Szent Adalbert-plébánián.

MINDSZENTY JÓZSEF (1892–1975) veszprémi püspök, esztergomi érsek. 1919-től zalaegerszegi plébános, 1944-től veszprémi püspök. A nyilasok letartóztatták és Sopronkőhidára hurcolták. 1945. augusztus 16-tól esztergomi érsek, 1946. február 21-től bíboros. 1948. december 26-án az államrendőrség letartóztatta, 1949-ben életfogytiglanra ítélték. 1956. október 30-án kiszabadult, november 4-én az Amerikai Egyesült Államok budapesti nagykövetségére menekült, ahonnan 1971. szeptember 28-án Rómába, majd a bécsi Pázmáneumba távozott. 1972. február 2-án a pápa az esztergomi érseki széket üresnek nyilvánította, ezzel Mindszenty Józsefet lemondatta magyar egyházfői tisztéről. 1992-ben halotti szarkofágját az ausztriai Mariazellből hazaszállították és az esztergomi bazilika kriptájában újratemették.

NACSA LAJOS (1889–1958) kerületi esperes, rákoshegyi plébános 1941 és 1958 között.

NÁDAS ZOLTÁN szatmári egyházmegyés pap. Az 1950-es években kisegítő lelkész különböző fővárosi plébániatemplomokban. A második világháború előtt ismert egyházi író.

NAGY BÉLA (1908–?) plébános, tiszteletbeli kanonok, székesegyházi főesperes. Az 1950-es években plébános a VII. kerületben, a Rózsák terei görög katolikus plébánián.

NAGY FERENC (1903–1979) kisgazdapárti politikus, miniszterelnök. 1930–1943 között az FKGP főtitkára, majd országos főtitkára, illetve országos elnöke. 1945 májusától az Ideiglenes Nemzeti Kormányban újjáépítési miniszter. 1945–1946-ban a Nemzetgyűlés elnöke. 1946–1947-ben miniszterelnök. 1947. május 30-án Svájcban aláírta lemondását a miniszterelnöki posztról, de nem tért haza.

NAGY FERENC a Központi Papnevelő Intézet lelkiigazgatója 1947–1953 között.

NAGY GÉZA (1892–1963) váci kanonok, 1932–1943 között rákosszentmihályi plébános.

NAGY JÓZSEF (1910–?) a pesti Szent Imre Kollégium prefektusa 1941–1943 között, majd teológiai tanár Vácon 1946-ig. 1946–1948 között a budai Szent Imre Kollégium utolsó igazgatója. Ezután teológiai tanár Vácon, majd Egerben, és közben magántanár a Római Katolikus Hittudományi Akadémián is.

NAGY MIKLÓS (1913–1968) káplán a krisztinavárosi plébániatemplomban, majd lelkész a városligeti Hermina-kápolnában.

NAGYATÁDI SZABÓ ISTVÁN (1863–1924) 1908-tól országgyűlési, 1920-tól nemzetgyűlési képviselő. 1918–1919-ben az Országos Kisgazdapárt elnöke. Földművelésügyi miniszter 1919-ben a Berinkey- és a Friedrich-kormányban, 1920–1921-ben az első Teleki-kormányban és 1922-től 1924-ig a Bethlen-kormányban. Emellett volt népgazdasági (1919), közélelmezés-ügyi tárca nélküli (1919–1920) és kisgazdaügyi tárca nélküli miniszter is (1920–1921). Nevéhez fűződik az (1920:XXXVI.) ún. földreformtörvény.

NÉMETH GYULA (1916–?) plébános a budafok-felsővárosi plébánián 1952 és 1969 között.

NÉMETH LAJOS (1917–1988) 1942-ben szentelték pappá. 1948–1953 között szabadságvesztésre ítélték. Szabadulása után a budai Szent Imre-kápolnában káplán 1957-ig, majd vezető lelkész ugyanott.

NEZVÁL FERENC (1909–1987) kommunista pártfunkcionárius, miniszter. Iskolai végzettsége öt elemi. 1928-ban belépett a Kommunista Ifjúmunkás Szövetségbe (KIMSZ). 1931-től a Központi Vezetőség tagja. 1945-ig több ízben volt letartóztatva. 1945–1948-ban az MKP Budapest, XIII., majd III. kerületi bizottságának titkára. 1945-től 1975-ig nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő. 1949-ben Budapest Polgármesteri Hivatala közélelmezési ügyosztályának tanácsnoka, a főváros alpolgármestere. 1950–1954-ben Budapest Főváros Tanácsa VB elnökhelyettese. 1951 és 1956 között az Elnöki Tanács, és az MDP Központi Ellenőrző Bizottságának tagja. 1951-ben jogi doktori oklevelet szerzett. 1954–1956-ban a város- és közgazdálkodási miniszter első helyettese. 1956. október 26-tól 31-ig a tárca minisztere. 1956–1957-ben az Igazságügyi Minisztérium megbízott vezetője, majd 1966-ig igazságügy-miniszter. 1957-től 1965-ig az MSZMP Központi Bizottságának, 1957-től 1962-ig a Központi Ellenőrző Bizottságnak is tagja.

NYÁRY ANDOR (1886–1967) író. 1926 és 1929 között a *Magyar Otthon* szerkesztője. Tisztviselő Budapesten. Fontosabb művei: *János kálváriája*. Bp., 1920; *A levente*. Bp., 1927; *Igaz történetek az állatok világából*. Bp., 1947.

NYÍRI TAMÁS (1920–1994) Bécsben szentelték pappá 1945-ben. Káplán Budaörsön 1945–1946-ban, majd a Szent Imre Kollégium prefektusa, lelkésze 1946–1953 között. 1953-tól 1963-ig esztergomi szemináriumi tanár, majd káplán Budapesten az újlaki plébánián 1968-ig. Ezután a Hittudományi Akadémia tanára, 1976–1977 között dékán.

OETTER GYÖRGY (1902–1957) váci kanonok, püspöki irodaigazgató 1950-ig. 1950 augusztusától 1950 őszéig a kistarcsai internálótáborban raboskodott.

OHMACHT NÁNDOR (1892–1973) piarista szerzetes, 1948–1953 között a budapesti kalazantinum – rendi tanárképző – igazgatója.

OLÁH ANTAL (1920–?) hitoktató Kiskunhalason 1946 és 1950 között, Rákosszentmihályon 1950 és 1953 között, majd Nagymágocson 1953–1954-ben.

OLOFSSON KÁROLY PLACID (1916–) bencés szerzetes, 1945-től a budapesti bencés gimnáziumban magyar–német szakos tanár. 1946-ban pannonhalmára helyezik prefektusnak. 1946. szeptember 8–9-én a budapesti szovjet hadbíróság tíz év büntetőtáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte egy szovjet katona kamaraerdei meggyilkolásának ürügyén. Különböző Gulag-táborokban letöltötte teljes büntetését, szabadulása után (1955. november) fizikai munkás, majd mosodavezető. 1956 után Horváth Richárd megengedte Placid atyának, hogy a Szent Imre-templomban alkalmanként kisegítőként működjön.

OLTI VILMOS (1914–?) jogász, bíró. 1945 után került Szegedről Budapestre. A Budapesti Népbíróság különtanácsának elnökeként több kirakatperben is ítélkezett (Pócspetri, Mindszenty, Grősz, Nitrókémia, Standard, MAORT stb.). Nyugdíjazásáig jogtanácsosként dolgozott.

OROS LÁSZLÓ (1916–?) rákoscsabai református lelkész. Tanulmányait a teológián 1934-ben kezdte meg.

ORTUTAY GYULA (1910–1978) néprajztudós, 1945-től az MTA levelező, 1958-tól rendes tagja. 1942-ben lépett be a Független Kisgazdapártba, a párt kulturális szakértőjének számított. 1945-től titokban a Kommunista Pártnak is tagja volt. 1945 és 1953 között parlamenti képviselő, 1947. március 17-től 1950. február 25-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1957 és 1963 között az ELTE rektora, 1957–1964 a Hazafias Népfront főtitkára.

PÁLFFY JÓZSEF gróf (1904–1988) földbirtokos, országgyűlési képviselő. 1944 októberétől a Kereszténydemokrata Néppárt elnöke. A párt kettéválása után a Polgári Demokrata Párthoz, majd a Magyar Szabadságpárthoz csatlakozott. 1947-ben emigrált.

PALOTAI LÁSZLÓ (1900–?) jezsuita szerzetespap. Az 1930-as évek végétől a nagykapornaki (Zala megye) jezsuita birtok jószágigazgatója. 1950 júniusától szeptember közepéig, a magyarországi szerzetesrendek feloszlatása, és kitelepítése idején, a Szolnok megyei Homok faluban (ma Tiszaföldvár része) levő iskolatestvérek kolostorába internálták. Ezután világi pályán helyezkedett el.

PÁNYIK JÓZSEF (1906–1993) hitoktató Budapesten 1945–1951 között, lelkész a Szent Szabina kápolnában, kisegítő lelkész a VIII. kerületi Jézus Szíve-templomban 1952-től.

PAPP FERENC (1910–1968) 1934-ben szentelték pappá. 1953-ban káplán a Rózsák terei plébánián.

PAPP IMRE (1918–?) hittudományi főiskolai tanár Szegeden 1951-től, majd 1953–1959 között a budapesti Központi Papnevelő Intézet lelkiigazgatója, a Hittudományi Akadémia tanára.

PAULAI KÁROLY (1907–1971) premontrei szerzetes, 1950-től kisegítő lelkész a kelenföldi plébániatemplomban. 1956 végétől külföldön élt.

PEISZ LAJOS (1901–?) kerületi esperes, plébános a Szűz Mária Szíve-plébánián.

PERLAKI LAJOS (1895–1959) 1917-ben szentelték pappá. Fővárosi hittanár, egyházi író. Jelentősebb munkái: *Lelki könyv – Beszédek és elmélkedések.* Bp., 1925.; *Életbátorságra vezető kalauz. Rádióbeszédek.* Bp., 1932.; *Emberek és ideálok.* Bp., 1935.; *A ma életművészete.* Bp., 1935. Toronto, 1953.; *Csillagok és lidércek.* Bp., 1936., 1943.; *Élettémák. Beszédek és előadások.* Bp., 1939.; *Egy élet imái* (imakönyv). Bp., 1942.; *A szív filozófiája.* Bp., 1942., 1999.; *A magány lélektana.* Bp., 1943.; *Megtalált Isten.* Bp., 1948.; *Miért hallgat az Isten.* Bp., 1948.; *Der Gefangene von Savoya.* Luzern, 1950.

PÉTER JÁNOS (1910–) református lelkész, majd 1949-től 1956. október 31-i lemondásáig a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke. 1956 után a Kulturális Kapcsolatok Intézetének elnöke, 1958-tól a külügyminiszter első helyettese, 1961 és 1973 között külügyminiszter. 1958–1961 az Elnöki Tanács tagja, 1961-ben belépett az MSZMP-be, 1966-tól a KB tagja. 1953 óta tagja volt az országgyűlésnek, 1973 után annak alelnöke lett.

PÉTERFI JÓZSEF (1891–1965) az 1950-es években lelkész a X. kerületi Pongrác úton.

PÉTERY (PETRÓ) JÓZSEF (1890–1967) váci püspök. 1942 óta váci püspök. 1953-tól Hejcén tartották háziőrizetben.

PETRÓ KÁLMÁN (1888–?) ügyvéd, országgyűlési képviselő. 1913-óta ügyvéd Egerben, több katolikus alapítvány jogi képviselője. 1918-ban Eger környékén megszervezte a földmüvespártot, amiért a Tanácsköztársaság idején bebörtönözték. Közreműködött a híres egri szegénygondozás (Egri norma) megszervezésében. 1931-ben a Keresztény Gazdasági Párt programjával megválasztották képviselőnek, később kilépett a pártból.

POLYÁK JÓZSEF (1920–) Esztergomban szentelték pappá 1945-ben. Káplán Budapesten az újlaki plébánián 1946–1947-ben, majd a Rokolya utcai templomban 1947–1948-ban. Ezt követően káplán Drégelypalánkon 1948-ban, Szomoron 1948–1949-ben, Érsekvadkerten 1949–1952 között, Budapesten a Józsefvárosban 1952–1955-ben, a Béke téren 1955–1958-ban, a lágymányosi Szent Adalbert plébánián 1958–1964 között. Kisegítő lelkész az Ulászló utcában 1964–1969 között, majd káplán VIII. kerületi Jézus Szíve-templomban 1969-től.

PONGRÁCZ KÁLMÁN (1898–1980) kommunista politikus. Vasesztergályos, majd 1938-tól szakszervezeti főbizalmi a Ganz Vagongyárban, 1945 után a gyár elnöke, majd 1947-től vezérigazgatója. 1947-től a fővárosi közgyűlés kommunista tagja, 1949-ben Budapest utolsó polgármesterévé, 1950-ben a Fővárosi Tanács VB első elnökévé választották. 1958-ban nyugdíjazták.

PROHÁSZKA OTTOKÁR (1858–1927) püspök, egyházi szónok és író. 1881-ben szentelték pappá, 1884-ben Esztergomban a teológia, 1904-től a budapesti egyetemen a dogmatika tanára. 1905-től székesfehérvári püspök lett. A magyarországi kereszténységszocialista mozgalom elindításában és vezetésében is szerepet vállalt. 1909-től az MTA levelező, 1920-tól rendes tagjává választották. Jelentős életműve napjainkban újabb kiadást ért meg.

PRÓNAI LAJOS (1871–1914) számos polgári iskolai magyar irodalom és nyelvtan könyv szerzője: *Költészettan és irodalomtörténet a katholikus polgári fiú- és leányiskolák 4. osztálya számára.* Bp., 1929. (1947-ig 8 kiadást ért meg).; *A magyar nyelvi olvasmányok módszeres tárgyalása.* Bp., 1935.; stb.

PRZIBISLAVSZKY ~ PRZIBISLAWSKY FERENC (1922–?) a Grősz-perben (1951) tanúként szerepelt mint a Grősz-féle összeesküvés legitimista katonai csoportjának tagja. Beismerte, hogy „kapcsolatban állt" a Jugoszláviában ál-

lomásozó magyar fegyveres csapatok vezetőjével, Oszlányi Kornél tábornokkal. További sorsa egyelőre ismeretlen.

RAÁB KORNÉL (1910–1961) 1927-ben szentelték pappá. 1946-tól nyolc hónapig börtönben ült, mert „lázított" a demokrácia és a Szovjetunió ellen. 1953-ban káplán a budapesti Thököly úti volt Domonkos-templomban.

RÁCZ ISTVÁN (1900–?) plébános, 1952–1956 között Rákosszentmihályi plébánián.

RAJK LÁSZLÓ (1909–1949) magyar–francia szakos tanárnak készült, Eötvös kollégista. 1931-től tagja az MKP-nak. Többször letartóztatták, tanulmányait nem fejezhette be. 1937 és 1939 között Spanyolországban a Nemzetközi Brigád magyar zászlóaljának politikai biztosa. 1941-ig Franciaországban internált. 1941-ben pártutasításra hazatért Magyarországra, ahol még abban az évben letartóztatták. 1944 szeptemberében szabadult, de a nyilasok már decemberben újra letartóztatták, és Németországba hurcolták. 1945 májusában érkezett haza. Tagja lett az MKP Központi Vezetőségének, és a Politikai Bizottságnak. 1946 márciusától belügyminiszter, 1948 augusztusától külügyminiszter. 1949 június elején letartóztatták, koncepciós perben halálra ítélték és október 15-én kivégezték. 1956-ban rehabilitálták.

RAJKAY SÁNDOR (1891–1966) plébános, 1940–1955 között a kőbányai Szent László-plébánián, címzetes kanonok.

RAJZ MIHÁLY (1911–?) Plébános Pécelen 1944 és 1951 között, Soroksáron 1951-től 1953-ig, majd Hatvanba helyezték káplánnak.

RÁKOSI MÁTYÁS (1892–1971) kommunista politikus. 1910 óta részt vett a munkásmozgalomban, az első világháború idején orosz hadifogságba esett, ott lépett be a bolsevik pártba. 1918-ban visszatért Magyarországra, a KMP alapító tagja. 1921-ben emigrált, csak 1924-ben tért illegálisan ismét vissza, részt vett a KMP újjászervezésében. 1925-ben letartóztatták, 8 és fél évre ítélték, 1934-ben büntetését életfogytiglanra szigorították. 1940-ben kiadták a Szovjetuniónak. 1945 januárjában tért haza. 1945. februártól 1956. júliusig az MKP, majd MDP KV főtitkára, illetve elsőtitkára volt. 1945 és 1952 között miniszterelnök-helyettes, 1952–1953-ban a Minisztertanács elnöke. Az MDP KV 1956. július 18–21-i ülésén leváltották PB-tagságáról, majd minden pártmunka alól felmentették. 1956-tól a Szovjetunióban élt, ott is halt meg.

RAVASZ LÁSZLÓ (1882–1975) 1900-tól kezdte meg tanulmányait a kolozsvári Református Teológiai Akadémián és az egyetem bölcsészkarán. 1907-ben a sárospataki Teológiai Akadémia magántanára, majd 1921-ig a kolozsvári Teológiai Akadémia rendes tanára. 1921-ben a budapesti Kálvin téri református egyházközség meghívta lelkipásztornak, ugyanakkor a Dunamelléki Református Egyházkerület püspökévé választották, tagja lett a felsőháznak (1927–1944). 1925-től 1949 tagja az MTA-nak, 1937–1940-ben másodelnöke. Püspöki tisztségéről 1948-ban lemondatták, lelkészi állásából 1953-ban vonult nyugdíjba.

RÉVAI JÓZSEF (1898–1959) marxista ideológus, kommunista politikus. 1918 őszén alapító tagja a KMP-nek. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe emigrált, részt vett a KMP első kongresszusán, tagja volt a kongresszus titkárságának. Több alkalommal járt Magyarországon illegális pártmunkán. 1930-ban letartóztatták és 3 évi börtönre ítélték. Szabadulása után Prágába, majd a Szovjetunióba ment, ahol a Komintern munkatársaként dolgozott. A háború idején a Kossuth Rádió szerkesztője. 1944 őszén hazatért, tagja volt a debreceni Ideiglenes Nemzetgyűlésnek, majd az államfői jogokat gyakorló Nemzeti Főtanácsnak. 1945-től országgyűlési képviselő, a KV és a PB tagja. 1949 és 1953 között népművelési miniszter. 1953 júliusában felmentették a PB-ben és a kormányban viselt tisztségei alól, az Elnöki Tanács elnökhelyettese lett. 1956. október 31-én a Szovjetunióban távozott, 1957 áprilisában tért haza. Az MSZMP Központi Bizottságának tagja lett.

RICHTER JÓZSEF (1900–?) a rákoskeresztúri plébános 1936 és 1955 között, címzetes esperes.

RIMÓCZI ÖZSÉB (1895–1963) 1918-ban szentelték pappá. Városmajori plébános 1952-től 1963-ig.

ROTTA, ANGELO (1872–1965) szentszéki diplomata, 1930-tól 1945 áprilisáig budapesti apostoli nuncius.

RÓZSAVÖLGYI LÁSZLÓ (1919–1987) 1942-ben szentelték pappá. Káplán a kelenföldi plébánián 1949–1957 között. 1960-tól 1963-ig, majd

1964 és 1968 között börtönben ült „a népi demokrácia megdöntésére irányuló illegális szervezkedésért". Valójában az ifjúság katolikus szellemben való illegális – a pártállam által tiltott – neveléséért.

RÖSS ERNŐ BERTALAN (1901–1964) kapucinus szerzetes. 1927-ben szentelték pappá. Teológiai tanár 1935–1950-ig, plébános a budapesti Alsó-Vízvárosban 1950–1964-ig.

SARKADY BÉLA (1907–1981) 1930-ban szentelték pappá. 1946–1958-ig lelkész Budapesten a VIII. kerületi Jó Pásztor-plébánián.

SÁRKÖZY PÁL (1884–1957) pannonhalmi kormányzó apát 1947-től, főapát 1951-től.

SÁRMÁNY FERENC (1894–1958) 1918-ban szentelték pappá. 1923-tól 1958-ig plébános Budapesten a Szent Család-plébánián.

SCHROTTY PÁL (1886–1960) ferences szerzetes, 1940–1946 között a Kapisztrán Ferences Rendtartomány tartományfőnöke, az 1950-es években a rendi vezetőség tagja.

SEBŐ LÁSZLÓ (1886–1953) budapesti hitoktató.

SERÉDI JUSZTINIÁN GYÖRGY (1884–1945) 1927-től haláláig esztergomi érsek, bíboros, hercegprímás.

SHVOY LAJOS (1878–1968) székesfehérvári püspök. 1901-ben szentelték pappá. Budapesten hittantanár, a Regnum Marianum katolikus egyesület tagja, majd igazgatója. A Regnum Marianum-templom építtetője és első plébánosa (1919). 1927–1968 székesfehérvári püspök. 1944-ben a nyilasok letartóztatták.

SIGMOND (STRECKE) ERNŐ (1897–1983) 1925-ben szentelték pappá. Hittanár Budapesten 1925–1952-ig. 1952-től a forradalom kitöréséig börtönben ült. 1957-ben visszavitték, 1960-ban szabadult, de 1961 és 1963 között ismét börtönbe került. Ezután kisegítő lelkész, majd nyugdíjban. 1980-ban tiszteletbeli kanonok lett.

SÍK SÁNDOR (1889–1963) költő, 1910-től a piarista gimnázium tanára. 1929-től a szegedi egyetem irodalmi tanszékének vezetője (tanítványa volt a Szegedi Fiatalok mozgalmának tagjaival együtt Radnóti Miklós is). 1946-tól a *Vigilia* főszerkesztője. 1947-től a piarista rendtartomány főnöke. 1948-ban Kossuth-díjat kapott. Leghíresebb egyházi művei: a Schütz Antallal írt *Imádságoskönyv* (1913), illetve a katolikus kántorkönyv, a *Szent vagy, Uram* (1934). Fontos elméleti munkája az *Esztétika* (1942). Monográfiái: *Pázmány az ember és az író* (1939); *Zrínyi Miklós* (1940). *Összegyűjtött versei* 1976-ban, levelei és naplói *A szárgyökerű szív* címmel 1993-ban jelentek meg.

SIMA JÁNOS (1896–1966) az 1950-es években lelkész a belvárosi Szent Mihály-templomban, majd a Hermina úti kápolnában.

SIMON GYULA (1915–1976) 1940-ben szentelték pappá. Az 1950-es években káplán a Szent Margit-plébániatemplomban.

SIMON LÁSZLÓ (1905–1957) 1934-ben szentelték pappá. 1940-től a Szent Imre Kollégium prefektusa, 1944. december 21-én éjjel a Gestapo letartóztatta, mivel a kollégiumban zsidó menekülteket rejtegettek. 1945-től érseki helynökségi titkár, 1948-tól a XI. kerületi Szent Imre-kápolna lelkésze.

SIMONYI KUNÓ ENDRE (1910–1977) bencés szerzetestanár. 1951 és 1970 között különböző állami gimnáziumokban tanított.

SLACHTA MARGIT (1884–1974) rendfőnök, keresztény politikus. 1912-ben lépett be a Szociális Missziótársulatba. 1918-ban a Keresztényszocialista Pártnak, majd a bethleni konszolidációban szerepet játszó Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának a tagja. 1920-tól 1922-ig az első nőképviselőként jut be a Nemzetgyűlésbe. 1923-ban megszervezi a Szociális Testvérek Társaságát, 1934-ben a Katolikus Női Szociális Képzőt. A második világháború idején tiltakozik a fajgyűlölet ellen, elhatárolta magát a zsidótörvényektől, számos üldözöttön segített. Az 1945. november 4-i választásokon a Polgári Demokrata Párt listáján került be a parlamentbe. Az 1947-ben már a Keresztény Női Tábor programjával jutott mandátumhoz. 1949-ben az Amerikai Egyesült Államokba emigrált.

SOMOGYI ZOLTÁN (1912–1989) piarista. 1944–1948 között a budapesti Piarista Gimnázium tanára, 1949–1950-ben kisegítő lelkész az óbudai plébániatemplomban. 1951-től 1972-ig ismét a budapesti Piarista Gimnáziumban tanított.

SOÓS JÓZSEF (1929–1981) budafoki káplán. 1950-ben a váci fegyház 160-as számú zárkájában ült, de 1953-ban már szabad volt.

STOLPA JÓZSEF (1887–1958) egyházjogász, államtitkár. Jogi tanulmányait 1912-ben fejezte be, szolgált az első világháborúban, hazatérte után bíró. 1922-től az Igazságügy-minisztérium alkalmazottja. 1937-től a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára. 1946-ban hat havi börtönre ítélték. [BFL XXV. 1. a 2764/1946].

STÖCKLER LAJOS (1897–1960) csipkegyáros, az első világháborúban tüzértiszt 1944. július 22-től kezdődően a Zsidó Tanács, (Magyarországi Zsidók Szövetsége Ideiglenes Intéző Bizottsága) tagja volt, s októberben ennek elnökévé nevezték ki. A háború után a Pesti Hitközség első, rendkívüli közgyűlésén (1945. március 26.) megválasztották a Pesti Hitközség elnökévé (1950-ben átalakult Budapesti Izraelita Hitközséggé), emellett elnöke lett az országos szervezeteknek is (MIKI, MIOI, MIOK). 1953 januárjában cionista szervezkedés vádjával az Államvédelem letartóztatta. A letartóztatás során az ÁVH lefoglalta a Pesti Hitközségen talált iratok jelentős részét is, amelyeket a BM 1994-ben átadott a Magyar Országos Levéltárnak. A MOL-ban található Stöcklerrel kapcsolatos iratok: MOL XXXIII–195–c MIOI Gettó iratok 1942–1945 (1957); MOL XXXIII–8–a/2: BIH, Tisztségviselők levelezése, Stöckler Lajos levelezése (1945–1952); MOL XXXIII–195–b: MIPI Általános iratok (1935, 1938, 1943, 1945–1953) és a MOL XXXIII–195–a: MIOI Elnöki iratok (1932–1944, 1945–1952).

SZABÓ IMRE (1901–1976) plébános, címzetes püspök, budapesti érseki helytartó. 1924-ben szentelték pappá, Zuglóban volt káplán. 1931-től a Budapesti Érseki Helynökségre került, 1933 és 1944 között érseki titkár volt. 1944-től került a krisztinavárosi plébániára. 1950-től 1957-ig Budapesti Érseki Helytartó volt (1951-ben tiatiarai címzetes püspökké, esztergomi segédpüspökké szentelték), majd mivel végrehajtotta Mindszenty József 1956 novemberében a békepapok ellen hozott intézkedéseit, 1962-ig a Nógrád megyei Hugyag községet jelölték meg kényszertartózkodási helyül számára. 1962-től részt vett a II. Vatikáni Zsinat munkájában. 1969 és 1971 között apostoli kormányzó volt.

SZAPPANYOS BÉLA (1913–) pápai kamarás. A háború alatt az Actio Catholica egyházmegyei, majd országos titkára. Az 1950-es években hittanár és káplán a kelenföldi plébánián. 1953 és 1959 között Szentendrén káplán. 1957-ben letartóztatták, négy napig Budapesten a gyűjtőfogházban tartották, kihallgatták, majd anélkül, hogy bármit is elértek volna, kiengedték.

SZÁVAI NÁNDOR (1906–1979) tanár, esszéíró, műfordító, irodalomtörténész. Tanulmányait a Sorbonne-on fejezte be. 1945-től a Vallás- és Közoktatási Minisztériumban osztályvezető helyettes. 1946-tól a budapesti tankerület főigazgatója. 1948-tól a Vallás- és Közoktatási Minisztérium államtitkára. 1948-ban Kossuth-díjat kapott. 1950-től gimnáziumi igazgató. 1956 és 1973 között a budapesti Ságvári Endre Gyakorlóiskola vezető tanára. Főmunkatársa volt a *Világirodalmi Lexikon*nak. Fontosabb művei: *Rend és szabadság az iskolában.* Bp., 1949; *Jean-Jacques Rousseau.* Bp., 1964.

SZECSEI GYÖRGY (1920–1956) az 1950-es években káplán a Szent István-bazilikában, majd a Szent Rita-lelkészségen.

SZÉLL KÁLMÁN (1888–1953) prelátus, váci szemináriumi rektor.

SZENTIRMAI SÁNDOR (1925–1969) kisegítő lelkész 1950-ben a pesti volt ferences templomban, 1951-től a szabadsághegyi plébániatemplomban. 1956 novemberében külföldre távozott, később angliai magyar lelkész.

SZEPESDI ERVIN (1918–) Esztergomban szentelték pappá 1942-ben. Káplán a belvárosi plébánián 1949–1957 között, majd plébános Rákosfalván 1958–1984-ig. Budapesti érseki helynökségi titkár 1957–1961-ig, majd érseki általános helynök Esztergomban 1984-től 1992-ig. Kerületi esperes 1961-től, protonotárius kanonok 1977-től, főesperes 1982-től.

SZIGETI LAJOS (1913–) premontrei szerzetestanár. Csornán szentelték pappá 1936-ban. 1948–1950 között káplán a budapesti Szent István-bazilikában, 1950–1978 között a Pozsonyi úti kápolna lelkésze.

SZMRECSÁNYI LAJOS (1851–1943) egri érsek 1912-től haláláig.

SZŐNYI ALFRÉD (1908–1956) 1932-ben szentelték pappá. 1950-től káplán a budapesti Domonkos-templomban, majd a felső-krisztina-

városi plébániatemplomban. Lelkész a Karolina úti kápolnában.

SZŐNYI LÁSZLÓ (1914–) piarista szerzetes. 1951–1959 között különféle tisztségeket töltött be a budapesti piarista rendházban.

SZTÁLIN, JOSZIF VISSZARIONOVICS (DZSUGASVILI) (1879–1953) grúz származású szovjet kommunista politikus, párt- és állami vezető. 1898-tól az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt tagja. 1913 és 1917 között száműzetésben volt. Az 1917-es forradalom után a bolsevik KB irodájának tagja, a *Pravda* egyik szerkesztője. A Népbiztosok Tanácsában a megalakulástól kezdve nemzetiségügyi népbiztos. A polgárháború és az intervenció éveiben tevékenyen részt vett a Vörös Hadsereg megszervezésében és a katonai irányításban. 1922-től csaknem három évtizedig a KB főtitkára. Lenin halála után (1924) a Szovjetunió politikájának legfőbb irányítója. Megsértette a vezetés lenini normáit, személyét a párt és az állam vezető szervei fölé helyezte, ami törvénytelenségek sorozatához, a személyi kultusz kialakulásához vezetett. A második világháború idején a szövetséges hatalmak koalíciójának egyik létrehozója. Személyiségének és politikájának bírálatára csak három évvel halála után, az SZKP XX. kongresszusán került sor.

SZTÓJAY DÖME (1883–1946) altábornagy, majd 1935-től 1944. március 19-ig berlini követ. 1944. március 22-én Horthy német nyomásra kinevezi miniszterelnöknek, egyben külügyminiszter is. 1946-ban a Népbíróság mint háborús bűnöst halálra ítéli.

SZUNYOGH XAVÉR FERENC (1895–1980) bencés szerzetes, 1918–1948 között gimnáziumi tanár. 1948–1961 lelkész a Szent Szabina-kápolnában. 1961–1963 között Márianosztrán ült börtönben.

SZÜLE PÉTER (1886–1944) festő. Budapesten a Képzőművészeti Főiskolán Ferenczy Károly, Balló Ede és Zemplényi Tivadar voltak a mesterei. Fiatalon a szolnoki művésztelepre került. 1923-ban és 1929-ben az Ernst Múzeumban, 1924-ben és 1934-ben a Műcsarnokban volt kiállítása. A Magyar Nemzeti Galéria több művét őrzi.

TAKÁCH JÁNOS (1902–1954) plébános a kelenföldi plébánián 1930–1954 között.

TEÉSZ IMRE (1893–1965) kalocsai egyházmegyés pap, 1950-ben budapesti hittanár. Nyugdíjas kisegítőként működött 1953-ban Albertfalván.

TEMESI ALFRÉD (1911–1978) 1934-től francia–német szakos gimnáziumi tanár. Budapest Fővárosi Tanács X. Oktatási Osztályának vezetője 1951 decemberétől 1956 augusztusáig, majd a Rákóczi Ferenc Gimnázium igazgatója.

TIMÁR MÁTÉ (1893–1971) jezsuita szerzetes. 1919-ben szentelték pappá. 1950 után kisegítő lelkész Budapesten a VIII. kerületi Jézus Szíve-templomban.

TOMORI (TERMANN) JÁNOS (1907–?) plébános Sződligeten 1946–1948 között, Sashalmon 1948–1958 között.

TOMPA NÁNDOR (1919–1994) 1943-ban szentelték pappá. Hittanár Budapesten 1946–1950 között, kisegítő lelkész a volt Domonkos-templomban 1950–1952. 1953 és 1956 között a III. kerületben, a csillaghegyi Jézus Szíve-plébánián, majd a VIII. kerületi Béke királynéja-lelkészségen teljesített szolgálatot. 1960-ban letartóztatták, 1961 és 1963 között Márianosztrán ült illegális ifjúsági nevelőmunka, és a vádirat szerint: „a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés" miatt [BFL XXV. 4. f. 349/1990]. Szabadulása után kisegítő a belvárosi Szent Mihály-plébánián, majd Budaörsön 1963–1965. Azután nyugdíjazásáig (1981) a VIII. kerületi Örökimádás-templomban. Érseki tanácsos 1979-tól.

TÓTH JÁNOS (1917–) 1940-ben szentelték pappá. 1945-től 1948-ig plébános Dejtáron (Nógrád megye). Ismeretlen okból 1948 végén a budadéli internálótáborba került, ahonnan 1949 márciusában szabadult. Ezután 1952-ig a Városmajorban káplán, majd plébánoshelyettes. Plébános Esztergom-Kertvárosban 1953–1958 között, 1958–1963 között a felső-krisztinavárosi templomban, 1963–1969 között a várban, 1969-től 1990-ig a Szent Kereszt-plébánián. Címzetes apát 1967-től.

TÓTH JÁNOS (1907–1969) plébános 1946–1951 között a városligeti Regnum Marianum-plébániatemplomban, annak felrobbantása után

1951–1953 között a Thököly úti Domonkos-templomban.

TÓTH JÓZSEF (1910–1985) plébános a pestújhelyi plébánián 1945–1958 között.

TÓTH LÁSZLÓ (1895–1958) történész, egyetemi tanár. 1925 és 1930 között Rómában a Magyar Intézetben végzett kutatásokat. 1935-től a pécsi, 1940-től a kolozsvári, 1942-től a szegedi egyetemen tanított. 1946–1947 az egyetem rektora. 1947-ben a Kisgazdapárt képviselője, 1948 novemberében lemondott. 1950 után a Szegedi Egyetemi Könyvtárban végzett kutatómunkát.

TÖMPE ANDRÁS (1913–1971) 1931 óta tagja a KMP-nek. 1937 és 1939 között Spanyolországban harcolt. Hazatérése után letartóztatták, majd bizonyítékok hiányában elengedték. 1944-ben átszökött a szovjetekhez, majd a Nógrádi Sándor vezette partizáncsoport politikai biztosa. A felszabadulás után a rendőrség ezredese, a Vidéki Főparancsnokság vezetője. Hozzá tartoztak az internálótáborok is. Hatásköri ellentétbe került Péter Gáborral. 1947 és 1959 között a külügyben dolgozott, majd ismét belügyi állományba került. Ellenezte az 1968. évi Csehszlovákia elleni katonai beavatkozást. 1971. november 26-án öngyilkosságot követett el.

TÖRCSI JÁNOS (1914–1974) káplán a Rózsák terén 1953-ban.

TURCSÁNYI EGON ALBERT (1894–1969) hittanár és lelkész 1922-től a Mátyás-templomban, a józsefvárosi, a kőbányai és a Rezső téri templomban. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején, Mindszenty József kiszabadulása után, az esztergomi érsek titkára. 1956. november 9-én letartóztatták. Kistarcsáról 1964-ben szabadult.

VÁRADI BÉLA (1910–?) ferences szerzetes, az 1950-es években rendtartományi titkár a Kapisztrán Ferences Rendtartomány központjában, a II. kerületi, Margit körúti rendházban.

VARGA ANDOR székesfehérvári egyházmegyés pap, 1937–1962 között plébános a kelenvölgyi plébánián.

VARGA BÉLA (1915–1994) Bécsben szentelték pappá 1939-ben. Plébános helyettes Óbudán 1948–1952 között, majd a XIII. kerületi Babér utcai plébánián 1953-ig. Később ugyanitt plébános-helyettes 1959-ig. 1959–1974 között lelkész a III. kerületi Vörösvári úton. 1974-től 1987-ig plébánoshelyettes a Szent Margit-plébánián. Érseki tanácsos 1962-től, tiszteletbeli kanonok 1971-től, nyugdíjas 1987 től.

VARGA REMIG JÓZSEF (1900–1990) váci egyházmegyés pap. 1944-ben üldözte a Gestapo. A háború után 1945-ben tartóztatták le először, de hamarosan szabadon bocsátották. 1948-ban ismét letartóztatták, mert „uszított" a rendszer és az iskolák államosítása ellen. Mintegy hat évet ült összesen, 1953-ban szabadult.

VARGYAS TIVADAR (1878–1952) plébános a VIII. kerületi Krisztus király-plébánián 1928 és 1946 között.

VÁSÁRY ISTVÁN (1887–1955) kisgazda politikus, pénzügyminiszter. Debrecenben végzett jogot, majd 1900-tól a város szolgálatába lépett. 1925-től Debrecen polgármester-helyettese, 1928 és 1935 között polgármestere. 1939-ben a Kisgazdapárt listáján képviselővé választották. 1944-ben a debreceni Ideiglenes Kormányban pénzügyminiszter. A Független Kisgazdapárt jobboldali szárnyához tartozott, ellenezte a koalíciót a kommunistákkal. 1946-ban az MKP nyomására kizárták a pártból. 1947-ben visszavonult a politikától.

VÁSÁRY JÓZSEF (1890–1975) kisgazda politikus, államtitkár. Vásáry István öccse. 1912-ben a debreceni Gazdasági Akadémián oklevelet szerzett. 1935-ig a debreceni Gazdasági Egyesület elnöke. 1931 és 1939 között a felsőház tagja. 1944. októberétől az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselője, az Ideiglenes Nemzeti Kormányban földművelésügyi államtitkár volt. 1947-ben a politikától visszavonult. 1956-os forradalom idején megpróbálta az FKGP-t újjászervezni. 1956 és 1972 között Svájcban élt, majd hazatért.

VASZARY MIHÁLY (1897–?) váci kanonok 1949-től.

VÉG BÉLA (1922–) 1952–1953 között az MDP KV Iroda vezetője, 1953 és 1956 között a KV titkára volt.

VERNEY KORNÉL (1911–1966) 1949-től vecsés-telepi plébános.

VÉRTES ANDOR (1915–1992) lazarista szerzetes. 1951–1955 között plébános a VIII. kerületi Kis Szent Teréz-plébánián, 1955–1956-ban Kőbányán, 1957-től vidéken. Tiszteletbeli ka-

nonok 1952, címzetes apát 1961, protonotárius kanonok 1979, főesperes 1987, szenttamás-hegyi prépost 1988. Fontos szerepe volt a hazai papi békemozgalom megszervezésében és vezetésében.

VIRÁG FERENC (1869–1958) 1926 óta pécsi püspök.

VIRÁNYI OTTÓ (1927–) Esztergomban szentelték pappá 1951-ben. Káplán Óbudán a Lajos utcai plébánián 1952–1956 között. Teológiai tanár Esztergomban 1956–1957-ig. Káplán Budapesten az újlaki plébánián 1957–1980 között. Az egyházi szeretetszolgálat ügyvezetője 1980-tól. Érseki tanácsos 1977-től, tiszteletbeli kanonok 1984-től.

VITÁNYI GYÖRGY (1914–1972) 1941-ben szentelték pappá. 1953-tól 1958-ig plébános a zuglói Bosnyák téri plébániatemplomban. 1958–1972 között címzetes prépost, esperes, plébános a Szentimrevárosban.

WERNER ALAJOS (1905–1978) a Regnum Marianum papi közösség tagja, 1949-től házfőnöke. Zenetörténész, egyházi karnagy. 1928-ban szentelték pappá, 1936-ban került Budapestre, ahol az egyházzenei tanszakon tanított (1950-ig). A Regnum Marianum felszámolása után, 1951-től a Központi Papnevelő Intézetben tanított, majd 1953-tól Máriaremetén volt lelkész. 1961-ben a második regnumi perben 5 évre ítélték, 1963-ban amnesztiával szabadult. 1964 decemberében ismét letartóztatták és másodfokon 1 év 6 hónapra ítélték.

ZAKAR ANDRÁS (1912–1986) Mindszenty József esztergomi érsek titkára. A Mindszenty-per harmadrendű vádlottjaként első fokon hat-, másodfokon négyévi fegyházbüntetésre ítélték. 1953-ban szabadult, ettől kezdve nyugdíjazásáig (1957) budapesti lelkész. 1970-ben rehabilitálták. Ő volt az egyetlen pap, akiről még a Magyar Népköztársaság idején elismerték, hogy törvénytelenül ítélték el.

ZAYMUS GYULA (1893–1967) fővárosi hitoktató 1920-tól. Megszervezte a budapesti XIII. kerületi Árpád-házi Szent Margit-egyházközséget, s felépíttette annak templomát 1929-ben a Lehel téren. Itt plébános 1929-től 1958-ig. Számos társadalmi és történelmi regény szerzője.

ZICHY JÁNOS gróf (1868–1944) miniszter. 1892-ben jogtudományi doktorátust szerzett. 1894-től a főrendi ház tagja. 1903-ig a Néppárt elnöke, 1906-ban csatlakozott az Alkotmánypárthoz, majd a Munkapárt tagja lett. 1910 és 1913 között, valamint 1918-ban vallás- és közoktatásügyi miniszter volt. A Monarchia felbomlása után legitimista politikus, 1934-ben Habsburg Ottótól az aranygyapjas rendet kapta.

ZICHY NÁNDOR gróf (1829–1911) közgazdász és politikus. 1861-ben Fejér vármegye alispánja. Az önkényuralmi rendszer idején Deák Ferenc híve, a kiegyezési tárgyalások aktív részese volt. 1865–1880-ig országgyűlési képviselő, majd a főrendiház tagja. Az 1895 januárjában megalakult katolikus Néppárt egyik vezetője. A Szent István Társulat elnöke.

ZIMÁNYI GYULA (1879–1953) piarista szerzetes.

ZSDANOV, ANDREJ ALEKSZANDROVICS (1896–1948) szovjet kommunista politikus. 1930-tól az SZKP KB tagja, a leningrádi városi pártbizottság vezetője. A második világháború alatt a leningrádi front katonai tanácsának tagja. 1945 után a szovjet ideológia irányítója.

ZSIDAI ISTVÁN (1913–1977) 1937-ben szentelték pappá. Az 1950-es években káplán a budapesti Thököly úti Domonkos-templomban, plébános a Rákóczi úti Rókus-templomban 1958–1977 között.

Névmutató

ÁBRAHÁM AMBRUS ANDOR 227, 433
ACHÁTZ ISTVÁN 160
ÁCS LAJOS 283, 433
ÁDÁM JÓZSEF 310
Adriányi, Gabriel – Adriányi Gábor 19, 45, 49, 57
Ágotha Tivadar 66
ÁKOS ISTVÁN 237, 242, 433
ALAPY GYULA 55, 433
ALBERT ISTVÁN 126, 164, 165, 283, 362, 433
ALBERT LÓRÁNT 285
ALEXITS GYÖRGY 32, 350, 433
ALSZEGHY ZSOLT 200, 348, 433, 436
ALTORJAI EDIT 240, 276, 285
ÁMOS IMRE 99
András, Emmerich – András Imre 18,
ANGYAL JÁNOS 351
ÁSGUTHY ÁDÁM 418, 433
ÁSGUTI JÓZSEF 326, 328, 413, 433
ASZTALOS JÁNOS 34

BABICZ JÁNOS 316, 319, 434
BABOCSA ENDRE 331, 334, 373, 381, 384, 415, 418, 434
BÁBSZKY GYULA 263, 434
BADALIK BERTALAN 49, 54, 55
BÁDY FERENC 91, 92, 95, 97, 99, 110, 113, 114, 115, 124, 125, 166, 167, 168, 169, 170, 187, 206, 230, 232, 263, 264, 294, 295, 314, 361, 377, 415, 434
BAKOS KÁLMÁN 359, 369, 434
Balás Gábor 72
BALÁZS ILONA 150
BALÁZS LAJOS 95, 105, 221, 226, 304, 334, 348, 434
Bálint Szabó Zoltán 25
BALOGH ANDRÁS 81, 141, 236, 237, 241, 302, 322, 323, 330, 364, 395, 402, 408, 414, 434
BALOGH ENDRE 153, 239, 252, 285, 311
BALOGH FERENC 60, 164, 203, 227, 234, 348, 434
BALOGH ISTVÁN 19, 48, 347, 434
Balogh Margit 17, 18, 20, 24, 26, 27, 33, 46, 50, 52, 54, 57, 67, 69
Balogh Sándor 28, 29
BALTAZÁR LAJOS 388, 434
BÁNÁSS LÁSZLÓ 19, 42, 434
BANGHA BÉLA 128, 198, 434
BÁNK JÓZSEF 226, 435
BARABÁS FERENC 105, 172, 316, 435
BARANKOVICS ISTVÁN 22, 31, 32, 39, 113, 186, 435
BARANYAI TIBOR 149
BARANYI JÁNOS 149, 150, 435
BARDÓCZ ERNŐ 359, 435
BÁRDOS FERENC 198, 199, 221, 387, 435
BÁRDOS GYÖRGY 301, 329
BÁRDOS LAJOS 136, 301, 435
BECKER PÉTER 252
Beke Margit 19, 22, 28, 31, 34, 35, 38
BENCZE LAJOS 435
BERDA JÓZSEF 278, 435
BERECZK FERENCNÉ 277
BERECKY ALBERT 33, 388, 435

BERESZTÓCZY MIKLÓS 21, 48, 74, 91, 95, 216, 223, 226, 227, 278, 279, 283, 287, 322, 434, 435, 447
BERIJA, LAVRENTYIJ PAVLOVICS 132, 236, 239, 315, 323, 393, 435, 442, 446
BERKES FERENC 153
BERNÁTH ELEMÉR 234, 436
BÍRÓ LAJOS PÁL 150, 436
BÍRÓ XAVÉR FERENC 252
BITTER ILLÉS 240, 436
BLIESZNER ÁGOSTON 152, 436
BÓDI ENDRÉNÉ 307
BODNÁR LAJOS 156, 158
BOÉR GÉZA 248, 436
BOGA ISTVÁN 142, 238, 272, 276, 277, 279, 314, 436
BOGNÁR FERENC 406, 436
BOGNÁR JÓZSEF 47, 436
BOHRER JAKAB 410
BOHUS ENDRÉNÉ 277
BÓNA IMRE 391
BORBÉLY PIROSKA 252
BOZÓ ADOLF 24
BOZÓ GYULA 331, 436
BÖLE KORNÉL 254, 436
BRISITS FRIGYES 348, 436
BRUNÁRY FERENC 184, 185, 436
BUDAY BARNA 150, 301, 436
BUJTÁS JÁNOS 305
BULÁNYI GYÖRGY 434
BUSÁK BÉLÁNÁ RÁCZ MÁRIA 152
BUTTYKAY ANTAL 198, 434, 437
BÚZÁS JÁNOS 227, 233, 234, 235, 239, 251, 266, 393

CAVALLIER JÓZSEF 175, 176, 437
CHRIST GYÖRGY 141, 345, 364, 371, 437
CZAPIK GYULA 19, 39, 41, 42, 47, 54, 65, 66, 68, 69, 128, 209, 246, 264, 329, 389, 400, 405, 437
CZEKK VALDEMÁR 351
CZETTLER JENŐ 346, 437

CSAPÓ ISTVÁN 333
CSEH JENŐNÉ BUDAY MARGIT 150, 301
CSERNOCH JÁNOS 152, 437
CSIFFÁRY ISTVÁN 315, 316, 318, 319, 320, 415, 416, 437
CSÍK JÓZSEF 180, 184, 185, 315, 320, 381, 412, 415, 417, 437
Csiszér Ferenc 25
Csizmadia Andor 19
Csobányi Zoltán 72
CSÖMÖZ GÁSPÁR 253, 437
CSURGAI JENŐ 373, 437

DÁLYAI MARGIT 285
DÁLNOKI MIKLÓS BÉLA 20
DÁN GYÖRGY 246, 247, 250, 251, 284, 437
DANHAUSER LÁSZLÓ 373, 378, 437
DARÁNYI KÁLMÁN 128
DARVAS JÓZSEF 47, 48, 54, 437
Deák Gyula 70, 71
DEBREI VILMOS 171, 172, 196, 230, 231, 237, 281, 288, 297, 317, 318, 319, 329, 402, 412, 413, 418, 438
DÉCSI GYULA 39
DEMJÉN 387, 388
DENE JÓZSEF 221
DENE JÓZSEFNÉ 73, 79, 164, 233, 438
DÉR GYULA 170, 330, 361, 415, 438
DESITS ISTVÁN 376, 378, 379, 380, 418, 438
DESZKÁS GUSZTÁV 232
DEVÁNSZKY IMRE 92, 166, 168, 169, 170, 224, 300, 314, 317, 324, 415, 438
DEZSÉRY LÁSZLÓ 397, 438
DICK JÁNOSNÉ 384
DINNYÉS LAJOS 286, 438
DOBI ISTVÁN 42, 140, 438
Dobszay János 64
DOMANICK IMRÉNÉ 192, 239
DOMBI MÁRK JÁNOS 198, 221, 387, 416, 438
DOMBOS FÜLÖP JÓZSEF 74, 75, 117, 118, 121, 122, 137, 138, 162, 164, 199, 201, 203, 204, 207, 208, 211, 212, 214, 219, 269, 270, 294, 334, 335, 357, 358, 364, 438
DOMÉ MARGIT 163
DONÁTH FERENC 36, 37, 438
DOROSZLAI BÉLA 140, 178, 179, 180, 181, 188, 189, 195, 196, 376, 378, 379, 380, 381, 438
DRASKOVITS KÁROLY 126, 127, 438
DUDÁS MIKLÓS 41, 65, 439

EBLE EDE 226, 232, 251
ÉDER-SZÁSZY LÁSZLÓ 219, 439
EDVI SZILÁRD 163
EGLIS ISTVÁN 136, 439
EISENHOWER, DWIGHT DAVID 114, 115, 123, 355
Ember Judit 34
ENDRE LÁSZLÓ 185, 439

ENDREFALVY OTTÓ 101, 102, 103, 125, 132, 138, 141, 236, 280, 330, 331, 439
ENDREY MIHÁLY 51, 53, 264, 331, 439
ERDÉLYI ÁRPÁD 302
ERDEY FERENC 164, 439
Erdő Péter 20
ERŐDI-HARRACH BÉLA 346, 439
ESTY MIKLÓS 264, 439

FALUDI BÉLA 136, 439
FARAGÓ LÁSZLÓ 235, 236, 439
FARKAS GYÖRGY 99
FARKAS MIHÁLY 32, 283, 439
FARKASS ENDRE 233
FAZEKAS ISTVÁNNÉ 350
FEHÉR JÁNOS 402
Fejtő Ferenc 32
FEKETE SÁNDOR (rákosszentmihályi orvos) 99, 163, 253, 440
FEKETE SÁNDOR (református lelkész) 373, 381, 397, 398
FERENCZY GÉZA 110, 404, 440
FILEP IMRE 295, 440
FILLÉR LÁSZLÓ 25
FISCHOF ANDORNÉ 223
FODOR DÉNES 153, 154
FODOR JÓZSEF 200, 205, 214, 257
FODOR ZOLTÁN 388
FOGEL DÁVID 351
FOLBA JÁNOS 124, 128, 129, 130, 136, 361, 363, 440
FÖVÉNYI JÓZSEF 388
FRAKNÓY JÓZSEF 134
FURIÁKOVICS MIKLÓS 185, 254, 440

GÁBORJÁNI GÉZA 99
GÁBRIS FERENC GRÁCIÁN 48, 296, 359, 440
GAIBEL SÁNDOR 244, 245, 394
GÁL ISTVÁN 161
Gál György 154
Gál Tivadar 44
GALAMBOS JÁNOS 201, 387, 440
GALAMBOS LÁSZLÓ 176, 177, 180, 196, 219, 238, 440
GALGÓCZI BÉLA 388
GALLA FERENC 124, 365, 405, 415, 440
GÁSPÁR FERENCNÉ 356
Gasteyger, Curt 32
GELENCSÉR KÁROLY 153, 240
GERGELY FERENC 149, 287, 440
GERGELY FERENCNÉ 267
Gergely Jenő 17, 18, 19, 21, 23, 26, 27, 31, 33, 39, 41, 46, 47, 49, 50, 52, 54, 55, 56, 66, 67, 69, 257
GERGELY JÓZSEF 141, 261, 338, 364, 398, 440
GLÁZER MIKLÓS 381, 440
GLOGOVÁCZNÉ HERING HILDA 151
GOLENSZKY JÁNOS KANDID 342, 343, 440
Gorski, Bohdan 45
GOTTWALD, KLEMENT 196, 440
GÖMBÖS ERNŐ 251, 276
GÖMBÖS GYULA 128, 185, 361, 441
GROBETTI ETEL 166, 252
GRÓCZ IMRE 123
GRŐSZ JÓZSEF 19, 20, 21, 38, 39, 40, 41, 43, 47, 49, 51, 53, 54, 55, 56, 60, 61, 62, 63, 69, 100, 194, 240, 437, 441, 448, 449

GYULAI LÁSZLÓ 25

HABSBURG OTTÓ 286, 441
Halasi László 73
HALÁSZ GYÖRGY 127, 147, 230, 232, 361, 374, 441
HALMÁGYI SÁNDOR 232
HÁMORI ANIKÓ 156, 158, 159
HÁMORI MIKLÓS 159
HAMVAS ENDRE 28, 47, 49, 53, 54, 55, 67, 68, 69, 80, 132, 133, 188, 216, 246, 265, 269, 270, 271, 328, 366, 367, 381, 382, 389, 414, 441
HANAUER ÁRPÁD ISTVÁN 259, 439, 442, 445
HAVAS JÁNOS 251
HAVASS GÉZA 98, 303, 442
Havasy Gyula 21, 26, 30, 34, 36, 40, 41, 43, 50, 53
HEGEDŰS SÁNDOR 153, 154, 239, 252, 277, 285, 297, 311, 312, 393
HEGYALJAI LÁSZLÓ 441
HELTAI LÁSZLÓ 301
HERCEG FERENCNÉ 356
HERENDI SÁNDOR 305
HERRHOFF MÁTYÁS 100, 441
HESZKE BÉLA 150, 301, 441
Hetényi Varga Károly 17
HÉZSER ZOLTÁN 389, 419, 441
HITES IGNÁC 213, 271, 337, 338, 341, 382, 418, 441
HOCHENBURGER EMILNÉ 238, 394
Hódos György 40
HOLL BÉLA 278, 296, 308, 309, 442

HOLLÓ ISTVÁNNÉ HOLLÓDI HEDVIG 300
HÓMAN BÁLINT 128, 194, 240, 442, 444
Horváth Csaba 31, 43,
Horváth Ibolya 39
Horváth J. András 64
HORVÁTH JÁNOS 81, 82, 405, 442
HORVÁTH JÓZSEF 106, 293
HORVÁTH LUJZA 100, 106, 226, 293
HORVÁTH OLGA 358
HORVÁTH RICHÁRD 48, 144, 167, 187, 195, 196, 202, (213), 223, 238, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 272, 277, 312, 314, 399, 404, 416, 434, 442, 448
HORVÁTH ZOLTÁN 104, 140, 150, (394), 442
HRUSCSOV, NYIKITA SZERGEJEVICS 436, 437, 442, 446
Hutten, Kurt 55

IMRÉDY BÉLA 128
Ispánki Béla 40
ISTVÁNFI JÓZSEF 170, 171, 442
IVÁNYI JÁNOS 405, 442
Izsák Lajos 21, 22, 23, 26, 27, 30, 31, 32, 39, 56

Jámbor Ottó 54
JANDIK JÓZSEF 129, 131, 442
JÁVORKA PÉTER 210
JÓZSA ÁRPÁD 117, 118, 120, 121, 129, 201, 202, 270, 338, 362, 442
JÓZSEF ANDRÁS 357

KACZIBA JÓZSEF 99, 382, 442
KÁDÁR ERZSÉBET 190, 192, 307, 442
KÁDÁR (CSERMANEK) JÁNOS 34, 39, 41, 42, 56, 442
KÁLLAY MIKLÓS 348, 443
KÁRPÁTI PÁL 288, 331, 402, 443
KARSAY DEZSŐ 412, 443
KARSAY FERENC 412, 443
KASSAI FERENC 196, 197, 266
KATONA JENŐ 346, 443
KEIL MIHÁLY 131, 443
KELEMEN BÉLÁNÉ 145
KELEMEN KRIZOSZTOM 19, 443
KEMENES ANTAL 443
KEMENES ILLÉS 240, 443
KENÉZ FERENC 387, 443
KERÉNYI LAJOS 120, 363, 443
KERESZTES-FISCHER FERENC 128
KESZTHELYI FERENC 443
Király Béla 46
KIRÁLY FERENC PACIFIK 108, 443
KIRÁLYFALVI KREMPER MIKLÓS 34
KISBERK IMRE 379, 387, 443
KISCELLI FERENC 405, 443
KISPÉTER MIKLÓSNÉ 160
KISS FERENCNÉ 152
KISS SZALÉZ 24, 25, 26
KISS ZOLTÁN 170
KIZMANN OTTÓ 24
Kłoczowski, Jerzy 45
KOCSIS TAMÁS 139, 140, 443
KODÁLY ZOLTÁN 149, 444
KOLTAI GÉZÁNÉ 153
KOLTAI ZOLTÁN 374
KONKOLY ISTVÁN 295, 444
KÓNYA NÁNDOR 24
KOPOCSY BÉLA 351
KOROMPAI LAJOS 201, 203, 214, 444
KÓSA KÁLMÁN 194, 240, 444
KÓSA PÁL 409, 444
KOSSA ISTVÁN 56, 57, 59, 66, 72, 444
KOSZTOLÁNYI ISTVÁN 165, 226, 444
KOVÁCS FERENC 192
KOVÁCS GÉZA 310
KOVÁCS SÁNDOR 65, 260, 296, 444
KOVÁCS VINCE 253, 259, 260, 298, 299, 404, 437, 444
Kováts Zoltán 24
Kölley György 25
KÖRMENDI BÉLA 110, 111, 343, 444
KÖRMENDI ISTVÁN 444
KŐRÖSI VILMOS 259
KÖRTVÉLYESSY FERENC 269, 444
Közi Horváth József 19
KRAMLIK FERENCNÉ 110
KRUPPA REZSŐ 186
KULTSÁR ISTVÁN 240, 276, 444
Kun Miklós 26, 27, 30
KUNSZERY GYULA 73, 168, 200, 346, 347, 348, 444

LACKENBACH ARTÚR 311, 312
LAKATOS ERNŐ 278
LAKY DEZSŐ 346, 445
LÁNG FERENC ALÁN 92, 314, 315, 445
LANGSCH LAJOS 165
LÁSZLÓ ISTVÁN 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 104, 107, 109, 113, 114, 116, 118, 123, 125, 127, 132, 137, 143,

144, 146, 149, 153, 161, 165, 168, 172, 174, 176, 180, 184, 189, 190, 197, 201, 202, 203, 204, 205, 208, 213, 214, 219, 223, 224, 229, 232, 233, 235, 240, 256, 260, 262, 265, 266, 268, 272, 275, 276, 277, 283, 284, 290, 293, 295, 300, 304, 307, 308, 311, 314, 316, 318, 319, 320, 324, 328, 329, 332, 333, 335, 336, 341, 345, 346, 348, 349, 350, 351, 355, 356, 361, 362, 363, 371, 372, 374, 376, 377, 387, 393, 398, 409, 416
LAUB GYULÁNÉ 239
LÁZÁR DOMONKOS 301
LÁZÁR GYÖRGYNÉ SÓS JÚLIA 151
LÉBER LIPÓT 445
LELOVICS LIPÓT 445
LÉNÁRD ÖDÖN 37, 445
LENCS MARGIT 235, 236
LÉVAI ANNA – ANIKÓ 235, 236
LOMBOS LÁSZLÓ 241, 395, 445
Lombardi, Lapo 19
LOSONCZY GÉZA 42
LÖRENTEI OLGA 351
LUDÁNYI KÁLMÁN 401, 445
LUKÁCS PELBÁRT 25
Luks, Leonid 45,
LUKSZ JÓZSEF 285
LUTTOR FERENC 376, 378, 445

MAG BÉLA 110, 171, 216, 298, 299, 359, 360, 374, 381, 389, 404, 445
MAGASS MIKLÓS 135, 174, 175, 176, 179, 180, 362, 445
MAGDICS IMRE 418, 445
MÁHR KLÁRA 94
MAKKAI SÁNDOR 245, 445
MAKLÁRI LAJOS 93, 94, 98, 101, 103, 104, 125, 132, 200, 221, 227, 233, 446
MALENKOV, GEORGIJ MAKSZIMILIANOVICS 196, 251, 436, 437, 442, 446
MARCZINKÓ ANDOR 153, 285, 374
MARKÓ GYULA 375, 418, 446
MÁRKUS EMÍLIA 135, 155, 173, 222, 232, 252, 387
MARÓTHY ISTVÁNNÉ 110
MARSCHALEK FERENC 277
MARTIKÁN IMRÉNÉ 358, 367, 380, 385, 401, 411, 417
MÁRTON ÁRON 19, 446
MAUSZ REZSŐ 349, 446
MAYER MIKLÓS 92, 251, 328, 414, 446
MÉCS LÁSZLÓ 68, 69, 446
MEDGYESSY GYULA 99, 101, 110, 446
MEDVIGY MIHÁLY 116, 126, 200, 207, 208, 209, 231, 280, 361, 446
MEGYERI BERCHMANS 148
MEGGYES JÁNOS 199, 200, 446
MELLAU MÁRTON 345
MENDLIK LAJOS és LAJOSNÉ 165, 166
MESTER JENŐ 107, 108, 111, 446
Mészáros István 20, 21, 27, 30, 32, 34, 41, 55, 66
MESZLÉNYI ANTAL 278, 279, 446
MESZLÉNYI MIHÁLY 446
MESZLÉNYI ZOLTÁN 67, 447
MIHALIK IMRE 129, 130, 134, 159, 165, 230, 238, 447
MIHÁLYFI TAMÁS 177, 447
MIKES ISTVÁN 186, 187
MILLEI SALAMON JÁNOS 244, 245, 394
MINDSZENTY JÓZSEF 19, 20, 21, 22, 23, 27, 28, 29, 30, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 51, 52, 55, 66, 69, 99, 152, 166, 202, 230, 234, 357, 358, 434, 435, 438, 441, 447, 448, 452, 454, 455
MÓCSY IMRE 42
MOLNÁR JÁNOS 295
Morel, Julius – Morel Gyula 18
Müllerowa, Lidia 45

NACSA LAJOS 402, 412, 417, 447
NÁDAS ZOLTÁN 95, 156, 168, 447
NÁDSZEGI ÁGNES 106
NAGY BÉLA 211, 447
NAGY FERENC (miniszterelnök) 27, 447
NAGY FERENC (Egyetemi templom) 96, 97, 101, 103, 109, 111, 123, 131, 143, 148, 156, 174, 180, 200, 282, 287, 292, 297, 298, 363, 377, 447
NAGY GÉZA 100, 252, 253, 254, 267, 268, 447
NAGY IMRE 41, 67, 68, 69, 229, 234, 239, 262, 277, 286, 393, 396, 398, 438, 443
NAGY JÓZSEF 124, 147, 156, 263, 264, 365, 370, 400, 447
NAGY MIKLÓS 165, 166, 206, 207, 214, 447
NAGYATÁDI SZABÓ ISTVÁN 20, 447
NÉMETH GYULA 402, 415, 418, 447
NÉMETH LAJOS 345, 447
NÉMETH MIKLÓS 50
NEZVÁL FERENC 44, 72, 324, 358, 367, 380, 384, 385, 401, 411, 417, 448
NOFZ EMIL 106

NYÁRY ANDOR 163, 448
NYÍRI TAMÁS 345, 448
NYISZTOR ZOLTÁN 128

OETTER GYÖRGY 186, 253, 448
OGNYENOVICS, MILAN 40
OHMACHT NÁNDOR 230, 231, 448
OLÁH ANTAL 123, 253, 448
Ólmosi Zoltán 53
OLOFSSON KÁROLY PLACID 25, 26, 448
OLTI VILMOS 55, 448
ORDASS LAJOS 33
OROS LÁSZLÓ 402, 448
ORSOVAI BÉLA 286
ORTUTAY GYULA 27, 35, 42, 448
OTTÁNÉ – OTTA ISTVÁNNÉ BÍRÓ TERÉZ 139, 140, 151, 152

ÖTVÖS JÁNOS 153, 154

Pál József 45, 48, 49
PÁLFFY JÓZSEF gróf 22, 113, 448
PALOTAY LÁSZLÓ 125, 133, 134, 135, 151, 155, 173, 214, 228, 229, 355, 361, 367, 387, 448
PALOTÁS IRÉN 193
PÁNYIK JÓZSEF 134, 449
PAPP 222, 355, 387
PAPP ELEMÉR 298
PAPP FERENC 336, 337, 338, 340, 341, 419, 449
PAPP IMRE 263, 264, 297, 298, 400, 449
PAPP KÁLMÁN 69
PAPP LÁSZLÓ 298
PAPP SÁNDOR 286
PASKAI LÁSZLÓ 50
PASCAL ATYA 228, 229
PÁSZTOR PÁL 383
PATAKI TIBOR 278
PATERNOS ISTVÁNNÉ 123, 135, 367
Patócs Róbert 24, 25
PAULAI KÁROLY 217, 219, 220, 221, 223, 226, 274, 275, 320, 386, 449
PEISZ LAJOS 419, 449
PÉNZES ISTVÁN 26
PERLAKI LAJOS 80, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 114, 116, 123, 172, 173, 221, 331, 355, 377, 449
Perneczky Béla 107
PÉTER GÁBOR 36, 37, 39, 454
PÉTER JÁNOS 379, 388, 449
PÉTERFI JÓZSEF 382, 383, 449
PÉTERY JÓZSEF 41, 42, 49, 53, 54, 55, 67, 186, 194, 253, 439, 445, 449
PETŐ IMRE 398
Pető Iván 20
PETRÓ KÁLMÁN 253, 449
PICHLER KÁROLY 100
PINKERT ISTVÁN 100, 160, 163, 253
XII. PIUS 19, 42, 44, 51, 439
POLYÁK JÓZSEF 232, 449
PONGRÁCZ KÁLMÁN 64, 449
POROS LÁSZLÓ(NÉ) 307
Pölöskei Ferenc 21, 23, 31
PRANTNER JÓZSEF 375
Prohászka László 65
PROHÁSZKA OTTOKÁR 20, 198, 449
PRÓNAI LAJOS 107, 449
PRZIBISLAVSZKY ~ PRZIBISLAWSKY FERENC 100, 449
PUSKÁS ATYA 292, 293, 297, 407
Pünkösti Árpád 33, 38, 43

VILLÁNYI QUIRIN 241, 296, 312, 395

RAÁB KORNÉL 145, 170, 216, 217, 298, 330, 389, 390, 450
RÁCZ ISTVÁN 106, 109, 110, 123, 252, 253, 276, 339, 340, 397, 450
RAJK LÁSZLÓ 26, 28, 37, 40, 41, 240, 443, 450
RAJKAY SÁNDOR 247, 248, 249, 450
RAJZ MIHÁLY 380, 382, 450
RÁKOSI MÁTYÁS 22, 27, 29, 30, 32, 33, 36, 39, 41, 42, 43, 47, 52, 55, 60, 66, 67, 128, 186, 228, 232, 233, 239, 254, 262, 277, 283, 284, 286, 293, 322, 347, 393, 396, 398, 450
RAVASZ LÁSZLÓ 28, 33, 450
RÉVAI JÓZSEF 32, 45, 46, 53, 149, 168, 223, 228, 450
Révész László 33
Révffy László 26
RIBICZEY KÁLMÁNNÉ 301
RICHTER JÓZSEF 399, 450
RIMÓCZY ÖZSÉB 291, 297, 303, 373, 403, 450
ROGÁCS FERENC 42
ROSENBERG HÁZASPÁR (ETHEL ÉS JULIUS) 253, 386
ROTTA, ANGELO 19, 20, 450
Rózsa Miklós 72
RÓZSAVÖLGYI LÁSZLÓ 212, 213, 215, 218, 219, 221, 223, 450
RÖSS ERNŐ BERTALAN 292, 293, 451

RUTTNER / RUDNER BÉLA 166, 222, 387

Salacz Gábor 41, 43, 47, 53, 55
SARKADY BÉLA 358, 451
SÁRKÁNY ISTVÁNNÉ SZÉLL ARANKA 254, 256
SÁRKÖZY PÁL 47, 451
SÁRMÁNY FERENC 397, 451
SCHROTTTY PÁL 47, 227, 451
SEBESTYÉN SÁNDOR 333
SEBŐ LÁSZLÓ 230, 231, 451
SERÉDI JUSZTINIÁN GYÖRGY 19, 202, 451
SHVOY LAJOS 37, 41, 42, 55, 64, 273, 379, 387, 400, 451
SIGMOND (STRECKE) ERNŐ 96, 134, 158, 159, 451
SÍK SÁNDOR 37, 47, 107, 135, 137, 143, 144, 148, 280, 332, 333, 334, 348, 405, 436, 451
SIMA JÁNOS 419, 451
SIMON GYULA 147, 250, 451
SIMON LÁSZLÓ 345, 451
SIMONYI KUNÓ ENDRE 234, 283, 451
SIPOS FERENC 232, 324, 325
SÍRÓ ÖDÖN 305
Skarbek, Jan 45
SLACHTA MARGIT 34, 35, 344, 451
SOBOR JENŐ 158
Solt Pál 39
SOMOGYI ZOLTÁN 204, 208, 219, 387, 451
SOÓS JÓZSEF 375, 451
Stehle, Hansjakob 44,
STERN FERENC 372
STOLPA JÓZSEF 194, 452
STÖCKLER LAJOS 356, 372, 452
SULYOK DEZSŐ 23
SULYOK JÁNOSNÉ 310

SZABÓ BALÁZS 234
SZABÓ FERENC 122
Szabó Ferenc 20
Szabó Győző 39
SZABÓ IMRE 64, 91, 95, 108, 124, 165, 166, 172, 185, 188, 200, 207, 214, 216, 224, 225, 226, 227, 236, 260, 276, 296, 298, 369, 381, 389, 390, 397, 404, 405, 415, 434, 438, 445, 452
SZABÓ MIKLÓS 372
SZABÓ ÖDÖN 121
SZABOLCSKA 373
Szakács Sándor 20
Szántó Konrád 17, 58, 66, 67
SZAPPANYOS BÉLA (Kelenföldi plébánia) 191, 192, 196, 218, 219, 221, 275, 387, 399, 452
SZÁSZ ISTVÁNNÉ 145, 148
SZÁSZ KÁROLYNÉ 227
SZÁVAI NÁNDOR 350, 452
SZECSEI GYÖRGY 281, 334, 335, 338, 339, 452
SZÉKELY ILONA 158
SZÉLL KÁLMÁN 253, 452
SZÉLL MIKLÓSNÉ 256
Szénási Géza 44,
SZENTGYÖRGYI MÁRTA 158
SZENTIRMAI SÁNDOR 241, 395, 452
SZEPESDI ERVIN 304, 331, 334, 452
Szerencsés Károly 31
SZERÉNYI SÁNDOR 59, 67, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 105, 114, 117, 119, 124, 140, 169, 174, 176, 181, 184, 190, 194, 206, 209, 213, 215, 229, 241, 245, 247, 256, 261, 263, 266, 268, 272, 277, 282, 284, 285, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 296, 298, 300, 301, 302, 303, 304, 310, 324, 325, 332, 333, 358, 359, 361, 367, 372, 374, 375, 377, 380, 385, 386, 392, 396, 398, 401, 405, 411, 417, 420, 446
SZIGETI KORNÉL 305
SZIGETI LAJOS 105, 282, 452
SZITTYAI DÉNES 37
SZMRECSÁNY PÁL 121
SZMRECSÁNYI LAJOS 452
SZŐNYI ALFRÉD 170, 171, 245, 270, 271, 298, 330, 408, 418, 452
SZŐNYI LÁSZLÓ 453
SZTÁLIN, JOSZIF VISSZARIONOVICS (DZSUGASVILI) 40, 67, 76, 77, 78, 128, 132, 153, 159, 196, 228, 284, 297, 328, 372, 373, 374, 375, 436, 442, 446, 453
SZTUPÁR FERENC 150, 301
SZUNYOGH XAVÉR FERENC 190, 199, 284, 290, 338, 453
SZÜLE PÉTER 128, 453
SZŰCS FERENC 266, 277
SZVIRIDOV 26

TAKÁCH JÁNOS 189, 190, 192, 196, 218, 219, 399, 453
TAKÁCS ISTVÁN 140
TARNÓCZI JÁNOS 172
TASZLER JOLÁN 275
TEÉSZ IMRE 178, 181, 182, 183, 184, 195, 246, 273, 343, 376, 400, 453

Téglásy Ferenc 25
TEMESI ALFRÉD 158, 453
TILDY ZOLTÁN 33, 34
TIMÁR MÁTÉ 134, 453
TOLNAI GÁBOR 226
TOMCSÁNYI NÁNDORNÉ 310
TOMORI JÁNOS 110, 186, 257, 367, 453
TOMPA NÁNDOR 144, 225, 453
TÓTH ÁRPÁD 155
TÓTH JÁNOS (Domonkos templom) 74, 215, 216, 223, 371, 372, 453
TÓTH JÁNOS (Városmajori templom) 96, 453
TÓTH JÓZSEF (pestújhelyi plébánia) 305, 306, 307, 308, 309, 311, 403, 409, 454
TÓTH PÁL LÁSZLÓ 99, 253, 454
TÓTH LENKE 158
TÖMPE ANDRÁS 24, 454
TÖRCSI JÁNOS 418, 454
TÖRŐCSIK GYULA 99, 159, 160, 161, 163, 253, 376
TURCSÁNYI EGON ALBERT 92, 454
T. Varga György 67

UNDEN MIKLÓS 25
Uray Gusztáv 346

VÁGVÖLGYI JÁNOS 240
VAJDA TIBOR 54
VÁRADI BÉLA 112, 113, 237, 454
VARGA ANDOR 371, 454
VARGA BÉLA 107, 108, 111, 454
VARGA REMIG JÓZSEF 254, 454
VARGYAS TIVADAR 307, 404, 454
Vasari, Emilio – Csonka Emil 39
VÁSÁRY ISTVÁN 149, 454
VÁSÁRY JÓZSEF 149, 454
VASZARY MIHÁLY 152, 259, 454
Vécsey József 23
VÉG BÉLA 283, 454
VELLA NÁNDOR ÉS NÁNDORNÉ ORBÁN ERIKA 254, 325
VERES JÓZSEF 47
VERESS PÉTER 33
VERNEY KORNÉL 206, 207, 213, 214, 454
VÉRTES ANDOR 92, 230, 314, 320, 415, 454
VINCZE LÁSZLÓNÉ 152
VIRÁG FERENC 42, 65, 455
VIRÁNYI OTTÓ 167, 169, 230, 263, 265, 294, 377, 455
VITÁNYI GYÖRGY 266, 418, 455

WEINZIERL GITTA 256, 307
WERNER ALAJOS 110, 287, 292, 455
WINDISCH ISTVÁN 192, 193
Witting Gusztáv 346

ZAGYI LŐRINC 24
ZAKAR ANDRÁS 38, 39, 455
Zanathy János 39
ZAYMUS GYULA 146, 147, 249, 251, 252, 455
ZEFIRIN PÁTER 261, 262, 399
ZICHY JÁNOS gróf 160, 455
ZICHY NÁNDOR gróf 113, 455
ZIMÁNYI GYULA 279, 280, 292, 455
Zinner Tibor 39

ZSDANOV 32, 357, 455
ZSIDAI ISTVÁN 115, 196, 216, 455
ZSIGA GYULA 154

A PÁRHUZAMOS ARCHÍVUM

sorozatban megjelent

Sipos András – Sipos Péter
IMRÉDY BÉLA A VÁDLOTTAK PADJÁN

A közeljövőben jelenik meg

Varga László
KÁDÁR JÁNOS BÍRÁI ELŐTT – FENT ÉS LENT

További tervezett kötetek
(A cím és a sorrend nem végleges)

Szabó Csaba
A GRŐSZ-PER

Karsai László – Molnár Judit
A SZTÓJAY-PER

Varga László
AZ ÁLLAMBIZTONSÁG KUDARCA: SOKSZOROSÍTÓK

Helmut Müller-Endbergs
KELETNÉMET ÜGYNÖKÖK AZ NSZK-BAN

Egyházügyi hangulat – jelentések (1951, 1953)

Az első olvasásra talán meghökkentő cím nem csupán a figyelemfelkeltést szolgálja: olyan jelentéseket tartalmaz ugyanis a kötet, amelyek az Állami Egyházügyi Hivatal számára készültek, de nem „arc nélküli" államvédelmisek és beszervezett ügynökök által papírra vetett beszámolók ezek. Egy elkötelezett kisember járta a fővárosi templomokat, figyelt és szorgalmasan jelentett. A hivatal feldolgozta ezeket a hangulatjelentéseket, s újabb jelentés készült…

A Rákosi-korszak új szempontú megközelítéséhez nélkülözhetetlen forrásanyag tanulmányozásával bepillanthatunk a korszak agresszív egyházpolitikájának, az egyház és a hívek módszeres ellenőrzésének kulisszái mögé, s hétről hétre nyomon követhetjük a főváros hitéletének eseményeit, képet kaphatunk a papság és a vallásos emberek hangulatáról, hétköznapjairól. A jelentések tanúsága szerint ezekben az években – a rendkívül erős egyházüldözés ellenére – tele voltak a templomok. A vallásosság kinyilvánítása, a templomlátogatás önmagában is állásfoglalás, az ateista rendszerrel szembeni véleménynyilvánítás volt az ötvenes évek félelemmel teli légkörében. Bevezető tanulmányok, a szakirodalomban is eligazító jegyzetanyag, mutatók és térképek segítik az olvasót a kötet használatában.

ISBN 963 389 005 5

2680 Ft